
3 1761 07444645 1

1.20

A

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

ELSŐ KÖTET.

(1526—1536.)

90

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK TÖRTÉNETE.

ÍRTA

DR. FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS OSZTÁLYTITKÁRA.

ELSŐ KÖTET.

(1526—1536.)

BUDAPEST,

KIADJA RÁTH MÓR.

1874.

(Külön-nyomat a M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága által közrebocsátott „Magyar Országgyűlési Emlékek“ I. kötetéből.)

Budapest, 1874. Nyomatott a m. kir. tudomány-egyetem könyvnyomdájában.

TARTALOM.

BEVEZETÉS.

I.

Az országgyűlések nemzetünk közéletének legfontosabb nyilatkozatait képezik. Tanácskozásaik és végzéseik mindenkor lényeges befolyást gyakoroltak a politikai és jogi, a társadalmi és műveltségi viszonyok alakulására.

Ennek folytán az államférfiú, ki a múltból átörökölt intézmények továbbfejlesztésének feladataival foglalkozik; a jogtudós, ki a jogi eszmék és intézmények kifejlődését tanulmányozza; a történetiró, ki a politikai eseményeket és a műveltségi állapotokat igyekezik felderíteni: egyiránt van utasítva az országgyűlések munkásságára és azok eredményeire irányozni figyelmét.

Ennek daczára a régi magyar országgyűlések mindekkorig nem képezték oly mértékben a nyomozások és tanulmányok tárgyát, mint ezt tudományos és gyakorlati fontosságuk kivánatossá tette volna.

Azoknak szervezete a XVII. századot megelőző korszakban kevessé ismeretes, története nincs megírva, irományai nincsenek közrebocsátva. Sőt a törvények *teljes* gyűjteményét sem bírjuk kiadva.

E téren a XVIII. század végéig igen kevés történt.

Mátyás király 1486-ik évi törvénykönyve az első, mely — és pedig már két évvel utóbb — nyomtatásban megjelent. [1]) 1604-től kezdve adattak ki rendesen sajtó útján az országgyűlési törvényeknek, királyi aláírással ellátott hivatalos példányai. [2])

A törvények gyűjteményének első kiadását (1584) *Mosóczi Zakariás* nyitrai püspöknek köszönhetjük. [3]) Későbbi, az újabb törvények hozzáadása által bővített kiadásai 1628-ban Bécsben, 1696-ban és 1779-ben Nagyszombatban láttak napvilágot. [4])

Az *erdélyi törvények* gyűjteménye 1671, 1695, 1696 és 1779-ben jelent meg. [5])

---

[1]) És pedig három kiadásban; kettő hely és év megnevezése nélkül, a harmadik Lipcsében 1488-ban. V. Ö. *Toldy Ferencz.* A magyar nemzeti irodalom története. Pest. 1862. II. 60. l.

[2]) Ezeknek teljes gyűjteményét bírja a Magyar Nemzeti Muzeum könyvtára.

[3]) Czíme: „Decreta, Constitutiones et Articuli Regnm incliti Regni Ungariae ab A. D. 1035 ad annum post sesquimillesimum octogesimum tertium publicis comitiis edita, cum rerum indice copioso." Nagyszombat. 1584. Ívrét. — Három évvel korábban *Zsámboki János* Bonfin történeti művének frankfurti kiadásához mint függeléket csatolt ily czímű gyűjteményt: „Decretorum, seu articulorum aliquot priscorum Ungariae Regum ad contextum Bonfinii illustrandum, forique Pannonici usum necessariorum Liber." Ugyancsak Zsámbokitól jelent meg: „Index seu Enchiridion omnium decretorum et constitutionum Regni Ungariae ad annum 1579 usque per causarum locos distinctum." Bécs. 1581.

[4]) Ezeken kívül kisebb gyűjtemények: az 1608—1659-ik évi törvények Pottendorfban, 1668; az 1715—1729-ik évick Velenczében év nélkül; az 1715—1796-ik évick Pozsonyban év nélkül jelentek meg.

[5]) Constitutiones approbatae Regni Transyluaniae et Partium Hungariae eidem annexarum. Ex articulis ab a. 1540 ad praesentem hunc usque 1653 conclusis compilatae. Kolozsvár. 1696. — Constitutiones compilatae Regni Transilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum ex Articulis ab a. 1654 ad praesentem hunc usque 1669

A magyar és erdélyi országgyűlések irományai és jegyzőkönyvei csak 1790 óta adatnak ki nyomtatásban. Ez előtt kivételesen és csekély számban láttak sajtó utján napvilágot: egyes országgyűlési irományok, [1]) a koronázási ünnepélyek leirásai [2]), s újabb időkben összegyűjtve az 1618- és 1681-iki országgyűlési irományok egy része. [3])

Végre az országgyűlések szervezetéről egy névtelennek 1728-ban, [4]) *Tomka-Szászky Jánosnak* 1789-ben, [5]) és ismét egy névtelennek 1791-ben [6]) jelentek meg önálló, bár inkább csak az újabb korbeli rendeletekre és gyakorlatra vonatkozó, értekezései.

Kovachich Márton György volt hazai tudósaink között első, ki a régi magyar országgyűlések történetének felderítését és emlékeinek kiadását a történet- és jogtudomány legfontosabb követelményének felismerte, a teendőket ez irányban szabatosan kije-

---

conclusis excerptae. Kolozsvár. 1671. és 1695. — Erdély országnak három részekre osztatott Törvényes könyve. Kolozsvár. 1779. Három kötet.

[1]) Ilyenek: Responsum Statuum et Ordinum ad Propositiones in Comitiis 1619. Pozsony év nélkül. — Ferdinánd király rendelete, melylyel ez 1620-ik évi beszterczebányai országgyűlés végzéseit megsemmisíti. Bécsben 1620. Augsburgban 1621. — Gravamina Evangelicorum anni 1681. Év és hely nélkül. stb.

[2]) Így: I. Ferdinánd koronázásának leirása 1527-ben (s. l.) németül és latinul jelent meg, II. Mátyásé 1794-ben (s. l.), Eleonora királynéé Probst Jánostól, 1682-ben (Pozsony), stb.

[3]) Acta Diaetalia Posoniensia Anni 1618. Pest 1790. — Acta Comitialia Soproniensia 1681. Év és hely nélkül.

[4]) Exercitatio historico-politica de Comitiis Regni Hungariae. Győr. 1728.

[5]) Commentatio Historica et Politica de Comitiis incliti Regni Hungariae. Megjelent mint a Horváth Ignácz által kiadott „Bibliotheca Jurisconsultorum Hungariae“ harmadik kötete. Bécs. 1789.

[6]) Dissertatio de Comitiis Regni Hungariae deque organisatione eorundem. 1791. s. l.

lölte, sőt a nagy kiterjedésű munkát merész lélekkel magára vállalta és megindította. Szerény állású tisztviselő, — a magyar kamarai levéltár egyik igtatója — önfeláldozó buzgalommal szentelte életét ezen, s ezzel rokon feladatoknak; leírhatatlan nehézségekkel küzdve, gyűjtötte, hosszú évek során át, azon emlékeket, melyek a magyar közjog, s különösen a magyar országgyűlések történetével vonatkozásban állanak.

Nagy terveit, melyek a magyar törvények teljes gyűjteményének, az országgyűlési irományoknak és naplóknak, több oklevéltárnak, számos történeti és jogtudományi munkáknak kiadására terjedtek: eredmény nélkül ajánlotta a magyar rendek pártfogásába. [1])

---

[1]) Először 1790. szeptember 28-án nyújtotta be az országgyűlésnek nyomtatott emlékiratát, illetőleg tervrajzát, melyben „Seque, conatusque suos in adornanda completa Collectione Actorum Diaetalium Inclyti Regni Hungariae officiosissime enixissimeque commendat."

Utolsó kisérletét pedig 1804-ben tette. „Nuncium ad Excelsos Regni Hungariae Proceres et universos Patriae cives de collectionibus, et lucubrationibus literariis, quibus sinceram rerum hungaricarum notitiam e suo Instituto Diplomatico-Juridico-Historico in lucem promere conatur" czímű előterjesztésével. (Buda. 1804.) Az itt felsorolt, általa tervezett publicátiók száma negyvenkettőre megy. Megemlítem azokat, melyek közvetlenül a magyar országgyűléseket illetik:

Codex Decretorum Comitialium, siue noua Collectio, et emendata editio Decretorum, Constitutionum et Articulorum.

Sylloge Actorum publicorum, ad quae in Articulis Decretorum Comitialium prouocatur.

Reliquiae Actorum Diaetalium, quae Saeculum XVII. superant, et uspiam reperiri potuerunt.

Collectio amplissima Actorum Diaetalium . . . ab exordio saeculi XVII. ad annum usque 1765. perducta.

Collectio Diariorum Diaetalium.

Subsidia pro historia legislationis in Hungaria.

Apparatus ad historiam et origines, effectusque legum, imprimis Comitialium Regni Hungariae.

Commentarii Diplomatico-Historici in Decreta Regum Comitialia.

Mindazáltal az is, mit magára hagyatva, és némely lelkes főpapok — különösen *Batthyányi József* primás és *Verhovácz Miksa* zágrábi püspök — áldozatkész segélyezésével létesített, mennyiség és jelentőség tekintetében meghaladja mindazt, mit e téren előtte és utána tettek; több, mint elégséges arra, hogy emlékezetét a hazai tudományosság történelme kegyelettel megőrízze.

Országgyűléseink történetére nézve legfontosabb az 1790-ben közrebocsátott „Vestigia Comitiorum apud Hungaros“ czímű munkája [1]), melyhez (1798—1800) három pótkötet járult. [2]) Ezekben a magyar korona területén tartott gyűlések sorozatát állítja össze; közli az általa felfedezett törvénykönyveket — melyeknek száma *huszonnégyre* megy —, részben egyéb országgyűlési iratokat, részben pedig csak utal azokra.

Ezen és egyéb általa, úgyszintén halála után fia *Kovachich József Miklós* által kiadott munkái [3]), végre

---

Repertorium Actorum Diaetalium.

Auctarium ad Vestigia Comitiorum apud Hungaros celebratorum, eorumque Supplementa.

Vestigia Comitiorum apud Hungaros, ab exordio Regni celebratorum, historica.

[1]) Budán.

[2]) Budán. I. 1798. II. és III. 1800.

[3]) *Kovachich Márton Györgynek* többi, országgyűléseinkre vonatkozó művei a következők:

Solennia Inauguralia Serenissimorum ac Potentissimorum Principum utriusque sexus, qui ex stirpe Habsburgico-Austriaca, sacra Corona in Reges Hungariae, Reginasque redimiti sunt, industria synchronorum scriptorum adornata. Buda. 1790.

De diversis subsidiis publicis dissertatio, s. l. 1792.

Indices reales historici in Decreta Comitialia. Buda. 1806.

Lineamenta Apparatuum Diplomatico-Historico-Literariorum circa Corpus Juris Hungarici. Buda. 1807.

Specimen cognitionis Decreti Comitialis Ludovici I. Kolozsvár. 1814.

gazdag kéziratgyűjteménye, [1]) a hazai köztörténelem, a jog- és alkotmány-történet művelőire nézve mindig elsőrendű kútforrásokul fognak szolgálni, és szolgálnak főleg *jelenleg*, miután a Kovachich Márton által megkezdett munkát senki sem folytatta.

A magyarországi és erdélyi törvények gyűjteményének új kiadásai [2]) sem teljesség, sem kritika tekintetében nem felelnek meg azon igényeknek, melyek Kovachich előmunkálatai után jogosúltakká lőnek. Megemlítendő, hogy a horvát- és tótországi gyűléseken alkotott törvényeket csak legújabban *Kukuljević Iván* adta ki összegyűjtve. [3])

Régi országgyűléseink irományainak kiadására senki sem vállalkozott; bár Magyarországban *Gyuri-*

Végre 1790-ben kiadta Kolinoviesnak az 1741-ik évi országgyűlésről szóló munkáját.

A *Kovachich József* neve alatt megjelent, de úgy szólván teljesen atyjának kézirataiból kiadott művei a következők:

Monumenta veteris Legislationis Hungaricae hactenus inedita. Zágráb. 1815. Két rész.

Lectiones variantes Decretorum Comitialium. Pest. 1816.

Notitiae Praeliminares ad Syllogen Decretorum Comitialium, quae in vulgato Corpore Juris Hungarici hactenus aut penitus desiderabantur, aut aliqua sui parte manca referebantur. Pest. 1820.

Astraea, complectens subsidia literaria ad historiam legislationis et Jurisprudentiam Hungaricam. Buda. 1823. Két köt t. (Ezen munka czimlapjára atyjának nevét is felvette.)

[1]) A budai országos levéltár, a Nemzeti Múzeum és a M. T. Akadémia kézirattárai között oszlott meg.

[2]) A magyarországi törvénykönyv 1822-ben, és utoljára 1844—1847. jelent meg. A törvények közrebocsátását magyar nyelven *Szilé* indította meg Pozsonyban 1847. — Erdély törvénykönyvének legújabb kiadása Kolozsvárt 1815-ben jelent meg. *Gál L.* pedig kiadta: „Az erdélyi diéták végzéseinek nyomdokai és a compiláta constitutió után költ articulosok kivonatja." Kolozsvár. 1837—38. 3. kötet.

[3]) Articuli et Constitutiones Diaetarum seu Generalium Congregationum Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Zágráb. 1861.

kovics György [1]), Erdélyben Túnyogi *Csapó József*, gróf *Kemény József* és *Trausch József* [2]), Horvátországban *Kukuljević Iván* [3]) jelentékeny kézirati gyűjteményeket állítottak össze.

Országgyűléseink történetére nézve, a köztörténeti és közjogi munkák mellett, *Csacskó Imre*, [4]) *Czech János* [5]), *Fabó András* [6]), *Hajnik Imre* [7]), *Horváth Mihály* [8]), *Knauz Nándor* [9]), *Salamon Ferencz* [10]), *Szlemenics Pál* [11]) és *Wenzel Gusztáv* [12]) dolgozatai említendők meg.

---

[1]) Ezen, a XV-ik század közepétől a jelen század elejéig terjedő gyűjtemény vétel utján e sorok irójának birtokába ment át.

[2]) Az első kettőnek gyűjteményét az Erdélyi Múzeum, a harmadikát Brassó városa birja.

[3]) Ezt a dél-szláv Akadémia bírja.

[4]) A magyar országgyűlésről. (Új Magyar Múzeum. 1860. I. 325. l.)

[5]) Toldalék az országgyűléseknek esmeretéhez. (Tudományos Gyűjtemény. 1829. I. 3. l.)

[6]) Az 1662-iki országgyűlés. Budapest. 1873.

[7]) A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszünése. (A M. T. Akadémia „Értekezései" között.) Budapest. 1873.

[8]) Az 1764-ki országgyűlés története. (M. Tudós Társaság Évkönyvei. VII. 2. rész. 126. l. és szerzőnek „Kisebb Munkái" között. I. 375. l.) Az 1802. országgy. története. (Tinódy álnév alatt a Bajza József szerkesztése alatt közzé tett Ellenőrben.)

[9]) Az országos tanács és az országgyűlés története. 1445—1452. Pest. 1859. — Hiteles bizonyítványa annak, hogy az ausztriai királyok alatt is érvényben volt az országgyűléseken a magyar nyelv. (Új Magyar Múzeum. 1859. I. 406. l.) Az 1397-iki országgyűlés végzeménye. (M. Történelmi Tár. III. 191. l.)

[10]) Rendi országgyűléseink történetéhez. (A M. T. Akadémia „Értekezései" között. Pest.) 1870.

[11]) Törvényeink története. (M. Tudós Társaság Évkönyvei. VI. 2. r. 65. l. VII. 2. r. 171. l. és VIII. 2. r. 137. l.)

[12]) A M. T. Akadémia 1871. május 8-iki ülésén felolvasta „Az 1500-iki ismeretlen bácsi országgyűlés"-ről szóló értekezését.

II.

A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága már keletkezésekor feladatai közé sorozta: a magyar országgyűlések történetének felderítését. A megindítandó „*Történelmi Emlékek*“ (Monumenta Hungariae Historica) czímű nagy gyűjtemény harmadik főosztálya gyanánt [1]) az „*Országgyűlési Emlékeket*“ jelölte ki.

Mindazáltal e feladat tényleges megoldása csak a közelebi években vált lehetővé, midőn egyrészről a magyar törvényhozás a Történelmi Bizottságnak megfelelő országos segélyt szavazott meg [2]); másrészről a magyar kormány lelkes támogatása és közbenjárása a Történelmi Bizottság tagjai és megbízottjai előtt nemcsak a haza, hanem a császári székváros és a külföld állami levéltárait is teljesen megnyitotta.

A Történelmi Bizottság előterjesztésére, a M. T. Akadémia 1871-ik évi május 22-én tartott összes

[1]) Az első osztályt az *okmánytárak*, a másodikat a *kútfőszerű történetirók* képezvén.

[2]) Megemlítendőnek tartjuk, hogy b. Eötvös József m. k. vallás- és közoktatásügyi minister az 1871-ik évi országos költségvetésben, a M. T. Akadémia Történelmi Bizottságának gondjai alatt megjelenő történelmi források kiadására 15,000 forintot irányzott elő. Midőn ezen költségvetési tétel a képviselőház 1872-ik évi február 22-én tartott ülésében tárgyalás alá került, *Horváth Mihály* kifejté, hogy most, midőn a Bizottság a hazai és külföldi levéltárakban nagyobb mérvben indította meg a történeti kutatásokat, egyúttal a „Monumenták“ harmadik osztályának, a régi magyar ország- és tartománygyűlések tárgyalási iratai- és határozatainak kiadását készül megindítani: az előirányzott összeg nem elégséges, s azt 20,000 forintra javasolja emeltetni. A képviselőház általános helyesléssel fogadta ezen indítványt, s az említett összeg megszavaztatott.

üléséből azon kérelemmel fordúlt a m. k. belügyminisztériumhoz, hogy az ország összes hatóságait hívná fel, miszerint a gondjaikra bízott levéltárakat szakférfiak, illetőleg a levéltárnokok által gondosan kutattassák át, s tegyenek jelentést aziránt: vajjon a magyar országgyűlésekre, horvátországi tartományi és magyarországi részleges gyűlésekre, végre a nádori confluxusokra vonatkozó mily irományokat, meghívóleveleket, követi utasításokat és jelentéseket tartalmaznak a levéltár iratai és jegyzőkönyvei?

A m. k. belügyminisztérium, ugyanazon évi június 15-én, 14,141. szám alatt kelt körlevélben valamennyi törvényhatóságot értesítette az Akadémia kérelméről, és utasította annak gondos teljesítésére.

Ezen rendelet következtében a következő hatóságok küldöttek be jelentéseket:

Abaúj, Arad, Bereg, Bihar, Csanád, Csongrád, Esztergom, Felső-Fehér, Liptó, Mosony, Nógrád, Nyitra, Sáros, Somogy, Soprony, Szatmár, Szepes, Túrócz, Vas, Zala, Zemplén *megyék* és a *jász-kún* kerület.

Brassó, Kassa, Komárom, Körmöcz, Nagy-Szeben, Pozsony, Soprony, Székelyudvarhely és Székesfehérvár *városok.*

A *jászói* convent, a *kassai* és *kalocsai* káptalanok.

E hatóságok hazafias készségök által a M. T. Akadémiát nem csekély hálára kötelezték.

Mivel azonban a hatóságok nagy része a miniszteri rendeletet eddig nem foganatosította, s a beküldött jelentések is, csekély kivétellel, nem elégítettek ki minden igényt: felmerűlt a levéltárak átkutatásának

szükségessége, s ezzel e munka szerkesztője bizatott meg. Első sorban a szabad királyi városokra kellett figyelmét irányoznia, miután azok köztudomás szerint levéltáraikra és irataik megőrzésére mindíg nagyobb gondot fordítottak, mint a vármegyék, melyeknek levéltárai a XVII. századnál régibb iratokban általán igen szegények. A királyi városok között ismét az ország nyugati és éjszaki részein levők bírnak a legdúsabb levéltárakkal, mert a török pusztítást kikerülték.

Még jelentékenyebb eredményt helyeztek kilátásba és valóban nyújtottak is: az uralkodóház, az egykori császári kamara, a magyar udvari cancellaria és a magyar kamara levéltárai, végre a budai országos levéltár.

A *horvátországi* tartományi levéltárról *Kukuljevič Iván*, az erdélyi *szász nemzet* szebeni levéltárából *Seivert Gusztáv* tanácsnok úr küldöttek közleményeket.

III.

A hazai levél- és könyvtárak mellett, a Történelmi Bizottság szükségesnek látta figyelmét a *külföld nevezetesebb állami levéltáraira*, különösen azon államokéra is kiterjeszteni, melyekkel uralkodóink szorosabb politikai, vagy családi viszonyban állottak. Azon remény, hogy e külföldi levéltárakban a magyar országgyűlések történetéhez mennyiségre és értékre nézve egyaránt jelentékeny adatkészlet lesz található, nem volt jogosúlatlan.

Ugyanis a történetirás napjainkban a kútforrások egy új osztályával gazdagodott, melyet a kormányok

féltékenysége még rövid idő előtt is gondosan elzárt a tudományos vizsgálódás elől. Értem a *diplomacziai levelezéseket,* a küludvarokhoz küldött követek jelentéseit. Mily kincset rejtenek ezek, a történetirók régóta sejtették azon csekély töredékekből, melyek, többnyire később kori másolatokból, napvilágot láttak. Így *Burgio Antal pápai* nuntiusnak és *Guidoto Vincze velenczei* követnek jelentései a mohácsi vészt megelőző években tartott országgyűlések tárgyalásaira meglepő fényt árasztanak, míg hazai emlékeink csak kevés részletet tartottak fön. [1])

Hasonlag V. Károlynak a brüsseli állami levéltárban őrzött Magyarországot illető irományai között, melyeket *Horváth Mihály* bocsátott közre; [2]) *Marino Sanudo* velenczei világkrónikájában, mely a velenczei köztársaság diplomacziai irományai alapján készült, s melynek hazánkra vonatkozó részleteit *Wenzel Gusztáv* kezdette közrebocsátani (1496—1501); [3]) végre az „Acta Tomiciana“ köteteiben, melyek az I. Zsigmond lengyel király uralkodása alatt Tomiczki cancellár

---

[1]) Burgio Antal jelentéseinek egy részét latin fordításban kiadta *Pray „Epistolae Procerum.“* I. 395—420. ll. Teljesen és eredeti olasz szövegben, bár számos hibákkal, *Theiner.* Vetera Monumenta Historiam Sacram Regni Hnngariae illustrantia. Róma. 1859. II. 716—802. ll. — *Guidoto* jelentéseit kiadta Firnhaber Frigyes: Vincenzo Guidoto's Gesandtschaft am Hofe K. Ludwigs von Ungern. Bécs. 1848.

[2]) Magyar Történelmi Okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Összeszedte és lemásolta *Hatvani Mihály.* Pest. 1857—1859. Négy kötet. (Az Akadémia „Monumentái“ ban az Okmánytárak I—IV. kötete.) A közlött iratok 1441—1652 terjednek.

[3]) Az 1491-től 1534-ig terjedő, 56 fólió kötetből álló kézirat egy példánya a velenczei állami levéltárban, egy másik a bécsi t. levéltárban őríztetik. Wenzel közleményei a „Magyar Történelmi Tár“ XIV. kötetében jelentek meg.

által összegyűjtött lengyel diplomacziai irományokat tartalmazzák, s melyeknek egy része (1506—1526) nyomtatásban megjelent: [1]) a magyar országgyűlések történetéhez nagybecsű adatok találtatnak.

A Történelmi Bizottság már több év előtt indította meg az olaszországi levéltáraknak a magyar történelem szempontjából való átkutatását, s intézkedéseket tett a hazánkat érdeklő iratok lemásoltatására. *Mircse János Velenczében* és *Milánóban*, *Óváry Lipót Nápolyban* volt megbízva e munkálatokkal. Továbbá b. *Nyáry Albert* a *modenai* és *turini*, *Simonyi Ernő* a *flórenczi* levéltárakban tett másolataikat szintén a Bizottság rendelkezésére bocsátották. És az 1873-ik év tavaszán e sorok iróját bízta meg, hogy különösen az országgyűlések történetének szempontjából tekintse meg e levéltárakat.

A Történelmi Bizottság az 1873-ik év őszén a nyomozásokat, illetőleg másoltatásokat Európa két más országának levéltáraiban is megindította, a magyar történettudomány érdekében, különös s tekintettel az országgyűlések történetére. *Spanyolországban*, melynek a XVI. és XVII. században szintén a Habsburg dynastia adott uralkodókat, a simancasi állami levéltár 1532-től kezdve tartalmaz magyar országgyűlésekre vonatkozó iratokat.

Lengyelországot a XIV. század elejétől a XVI-iknak végeig a legszorosabb kötelékek csatolták Magyarországhoz. Igen természetes volt tehát azon feltevés, hogy az egykori lengyel királyság levéltára

[1]) A kézirat több példányban van meg Lengyel- és Oroszország könyvtáraiban. 1538-ig terjed. Kiadását Działynski gróf indította meg Pozenben, 1852-ben. Ekkoráig nyolcz kötet jelent meg.

a magyar történelemre nézve számos és nagybecsű iratokat tartalmaz. Ezen reményt alaposnak bizonyították a jelentések, melyeket a lengyel királyság Moszkvában létező levéltáráról a Történelmi Bizottság legújabban nyert. [1])

A Magyarországot illető oklevelek 1355-ig érnek fel; az országgyűlésekre vonatkozók sorozatát megnyitja Mátyás királynak utasítása, melyet az 1473. deczember 8-ára összehívott magyar országgyűlésre küldött biztosai részére állított ki; [2]) s azok a XVI-ik század első éveitől kezdve Báthory István haláláig a magyarországi és erdélyi gyűlésekre nézve sok ismeretlen részletet nyújtanak, miként ez már a jelen kötetből kitűnik. [3])

IV.

Miután a megelőző lapokon előadtuk, mily kiterjedésben indította meg a Történelmi Bizottság a levéltári kutatásokat, hogy az „Országgyűlési Emlékek“ kiadásához az anyagot lehető teljességben bírja: röviden meg kell említenünk, mily eljárást állapított meg e munka kiadása körűl.

---

[1]) Az egykori lengyel királyság levéltára három részre daraboltatott fel; az egyik Varsóban maradt, a második Szent-Pétervárra, a harmadik Moszkvába szállíttatott. Ezen levéltárak átkutatásával a Történelmi Bizottság 1873. őszén *Supala Ferencz* urat, a Nemzeti Múzeum könyvtárának segédőrét bízta meg.

[2]) Ezen országgyűlésről eddig csak a meghívólevelet ismertük, a távol éjszakról nyerjük a további felvilágosítást.

[3]) Különösen az „Acta Tomiciana“ kiadatlan kötetei, melyeket Supala úr előlegesen a szent-pétervári cs. könyvtárban használt — ezen gyűjteményről fennebb szólottunk — és a moszkvai levéltárban létező „Legationum libri“ negyven kötete nyújtanak legtöbbet.

Habár kívánatos lett volna az „Országgyűlési Emlékeket" a legrégibb korral, a magyar királyság megalapításánál kezdeni meg, a Történelmi Bizottság jónak látta *egyelőre* a mohácsi vészt követő kor országgyűléseinek emlékeivel tenni meg a kezdeményezézt. Mert míg az előbbi korszak (1000—1526) nyomtatásban közrebocsátott, s különösen a Kovachich gyűjteményeibe felvett országgyűlési irományait az újabb nyomozások nem szaporították jelentékeny mértékben, s a további nyomozásoktól még lényeges eredményeket várhatunk; a mohácsi vészt követő időkre nézve az eddig átkutatott levéltárak — mint a fennebbi kimutatás is hirdeti — meglepően dús anyagot szolgáltatnak, mely alig fog *lényegesen* kiegészíttetni a további kutatások folyamában.

Ki kell emelnünk, hogy, midőn *„magyar országgyűlésekről"* szólunk, ezeket a legtágabb értelemben veszszük; azoknak körébe vonjuk a *horvát- és tótországi gyűléseket,* a *részleges gyűléseket* [1]) és az *erdélyi gyűléseket* is; az utóbbiakat azonban csak azon korban, midőn Erdély és Magyarország egy királyt uraltak; külön munka lesz hivatva az erdélyi gyűlések emlékeinek közzétételére azon korban, midőn Erdély, saját fejedelmek alatt, külön állami léttel bírt.

Az egyes gyűlések emlékeit, vagyis az irományokat és törvényeket, *bevezetések* előzik meg, melyek a gyűlések rövid történetét adják, az összes kiadott és ki-

[1]) Részleges gyűlések alatt azokat értjük, melyekre az ország területének csak egy része volt meghíva, az ország közügyeiről való tanácskozás és határozás végett. Tehát kizárjuk például a hét bányaváros, az öt felvidéki város gyűléseit, melyek *rendszerint* csak helyi érdekű ügyeket tárgyaltak, s ilyenek tárgyalására valának hivatva.

adatlan adatkészlet felhasználásával. Mindazáltal ezen történeti bevezetések nem tartanak arra igényt, hogy befejezett műveknek tekintessenek; csak arra vannak hivatva, hogy az egyes gyűlésekről tájékoztató ismertetést nyújtsanak, és a közlött emlékek megértését s értékesítését megkönnyítsék. Épen azért a köztörténeti eseményekre és körülményekre is csak annyiban vannak tekintettel, amennyiben azoknak megemlítését a kitűzött czél szükségessé teszi.

A Történelmi Bizottság ezen bevezetéseket külön lenyomatban is közrebocsátja, hogy ekként az országgyűlések történetének ismeretét szélesebb körökben terjeszsze.

IV.

A jelen első kötet a mohácsi vészt követő első évtizednek (1526—1536) gyűléseit tartalmazza. Ezen rövid időközben

Tizenhárom magyarországi országgyűlés,
Tizenöt magyarországi részleges gyűlés,
Huszonhat erdélyi gyűlés,
Huszonkét horvát- és tótországi gyűlés tartatott.

Ezen gyűlések egy része eddig egészen ismeretlen volt; de azokról is, melyeknek megtartása felől a történetiró tudomással bírt, csak kevés részleteket tartottak fenn a rendelkezésére álló emlékek. Első sorban a bécsi cs. és k. titkos levéltárban megőrzött iratoknak köszönhetjük, hogy amazoknak nyomaira és egyúttal azon helyzetbe jutottunk, hogy az ismert országgyűlések történetét is lényegesen kiegészíthessük.

Ezen emlékek sok tekintetben új világosságot fognak deríteni nemzetünk *belső életére* a mohácsi vészt követő gyászos korszakban, melynek úgy szólván csak körvonalait ismerjük eddigelé. Élénken szemeink elé állítják a megoszlott nemzet pártharczait és kétségbeesett erőfeszítéseit, hogy a keleti hódítás és a nyugati befolyás veszélyeit elhárítsa.

És kétségkivűl még inkább emeli ezen emlékek fontosságát ama körülmény, hogy újabbkori politikai fejlődésünk a mohácsi vészt követő korszak küzdelmeinek és alkotásainak talajában bírja gyökereit.

I.

A miskolczi és tokaji részleges gyűlések.

1526. Szeptember 16. Október 17.

Szulejmán még Budán volt, midőn az általános csüggedés és fejetlenség közepette *Várday Pál* egri püspök és pelsőczi *Bebek János* kisérletet tőnek az ország rendeit tétlenségükből felrázni, egyesült erőfeszítésre bírni. Meghívásukra 1526. szeptember közepén számos urak és nemesek jöttek össze *Miskolczon. Szapolyay János* és öt megye: *Heves*, *Gömör*, *Borsod*, *Torna*, *Abaúj* követeket küldöttek ide.

A tanácskozások tárgyát azon kérdés képezte: mikép lehessen a török által elárasztott országot megvédeni? Miután Szapolyay igérte, hogy „számos és jól felszerelt seregével minél gyorsabban megjelen“; abban történt megállapodás, hogy a „rendek minél előbb és minél nagyobb készülettel táborba szálljanak“ s Verpelétnél várják be az erdélyi vajdát; a felsömagyarországi megyék és városok e gyülésből felhivattak, hogy hadaikat a kitűzött helyre rögtön indítsák meg.

Egy másik végzés az *egyházak kincseire* vonatkozott, melyeket néhány hónap előtt, pápai engedélylyel, II. Lajos összeszedetett, hogy pénzzé veretvén, a török elleni hadjárat költségeire fordítsa. A háború gyors és szerencsétlen fejleményei okozták, hogy e rendelet csak csekély részben lett végrehajtva. A gyülés most akként rendelkezett, hogy „az egyházaktól elszedett ezüst neműek“ Kassára szállíttassanak s itt pénzzé veressenek. [1])

---

[1]) A miskolczi gyülés megtartása, lefolyasa és végzései felől egyedűl azon levelek értesítenek, melyek szeptember 16-án (Dominica post festum Exaltationis S. Crucis) a jelenlevő rendek által a fel-

E végzések hatástalanok maradtak. Miután a szultán szeptember 26-án az ország fővárosát elhagyta és seregét visszavezette, Szapolyay nem látta sem szükségesnek, sem időszerűnek támadólag lépni fel.

Nem ment tehát Verpelétre; hanem Szegedről, a Tisza balpartján felfelé vonulva, tokaji várába sietett. Ide október 14-re meghívta az urakat és nemeseket, hogy velök azIránt tanácskozzék „a hon védelme s megmaradása tekintetében mit kelljen cselekednie.“ [1])

A *tokaji vár*, melyet a Tisza és Bodrog összefolyásánál Hunyady János épített és Mátyás Szapolyay Istvánnak adományozott, október közepén nagyszámú főrendeket és nemeseket fogadott falai közé.

A főpapok köréből csak *Várday Pál* egri püspököt és *György* budai prépostot találjuk soraikban. Számosabban voltak a világi urak. A tekintélyesebbek: *Perényi Péter* temesi főispán, *Dóczy János* királyi kincstartó, *Báthory Endre* szathmári főispán, *Homonnai Drugeth Ferencz* ungi főispán, *Verbőczy István, Drágffy Gáspár, Dóczy Gergely, Petrovics Péter, Ártándy Pál és Balázs, Bajoni Benedek, Kismarjay Lukács, Bodó Ferencz, Gerendy János, Glésán Miklós, Pőstyeni Gergely, Czibak Imre, Csáky László* és *Mihály, Szoby Mihály, Csaholy Imre, Tornallyay Jakab, Mekcsey György, Jakcsy Mihály, Jaksics György, Maczedoniai Miklós, Vidffy Lőrincz,*

---

vidéki városokhoz intéztettek. A Bártfához intézettet közli *Wagner.* Diplomatarium Sarosiense. 155. l. és Analecta Scepusii. II. 147. l. *Katona.* Historia Critica. XIX. 733. l. — A Kassa városához intézettet közli *Pray.* Epistolae Procerum. I. 272. l. — Hogy Lőcse városa is vett ily levelet, Sperfogel említi krónikájában. L. Wagner Analecta Scepusii. II. 147. l.

[1]) A meghívó levélnek egy példányát sem ismerjük. Csak Várday Pálnak október 8-án (Dénes napján) Egerből Kassa városához írt leveléből tudjuk, mely napra hivatott össze a gyűlés. „Rögtön válaszolnék — írja — ha a jövő vasárnap (Dénes napja hétfőre esett) az ország uraival és vármegyéivel együtt Tokajban nem kellene lennem.“ Egyúttal felhívja a várost. „Uraságtok küldje *hozzám* oda Tokajba az említett vasárnapra biztos és meghitt emberét.“ A levél eredetije Kassa sz. k. város levéltárában. Közli *Jászay Pál.* A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. (Pest. 1846.) I. 79. l.

Várdai Mihály, Matusnay János, Vitéz János, Patócsy Miklós, Ábrahámffy Péter, Miklós és *István, Kátay Mihály, Kenderesy János, Derencsényi Miklós, Ibrányi István* és *Miklós.*

Pest, Ung, Túrócz, Szathmár és más megyék, az erdélyi három nemzet, Kassa és más városok követeket küldöttek. [1])

A megnevezett urak és nemesek úgyszólván mindannyian Szapolyay János régi hívei, barátai, részben rokonai valának. Többen zászlai alatt állottak, midőn a pórlázadást leküzdötte; mások előkelő szerepet játszottak a hatvani és rákosi zavarteljes országgyűléseken, vagy épen vezérek voltak azon küzdelemben, melyet az alsó nemesség csak imént folytatott az oligarchia és az idegen befolyás ellen.

Mindezek egyértelműleg óhajtották és azon voltak, hogy a Lajos halála által megürült trónt Szapolyay János nyerje el, kitől személyes érdekeik kielégítését, politikai irányzatuk diadalra emelését, és egyúttal az ország megmentését várták.

Miként előbb, most is legbuzgóbbak és leghatásosabbak voltak *Verbőczy István* igyekezetei. Mielőtt a gyűlés formaszerűen megnyittatott volna, hatalmas ékesszólásával megerősítette a habozókat, s megnyerte azokat, kik eltérő véleményeket hoztak magokkal. Magán társalgás- és nyilvános szónoklatokban leginkább az 1505-iki végzést hangsúlyozta, melyben a magyar rendek elhatározták, hogy soha többé idegen fejedelmet nem emelnek a királyi székre. „Mert ezek — így

[1]) A jelenlevők neveit részben ismerteti a tokaji gyűlésnek, harmincz aláírással és tizenhat pecséttel ellátott, levele, melyben a fehérvári gyűlést kihirdeti. (Erről alább szólunk.) Felsorolja azokat Istvánfi Historia Regni Hungariae. 1758-ik évi kiadás. IX. könyv. 84. l. — *Kovachich.* (Supplementum ad Vestigia Comitiorum. III. 71. l.) és *Jászay* (i. m. 82. l.) azon nézetben vannak, hogy egy lengyel követ is jelen volt e gyűlésen, vagy legalább küldetett e gyűlésre. Igaz ugyan, hogy Zsigmond lengyel király október 11-én *Nypczycz Miklóst* Krakkóból „ad Magnificum Vayvodam Transylvaniae, nec non ad alios Status et Ordines Regni Hungariae“ küldötte. Azonban ez október közepére nem érkezhetett meg Tokajban és alig hihető, hogy október 11-én a tokaji gyűlés kihirdetése Krakkóban ismeretes lett volna. A lengyel királynak október 31-iki, alább tárgyalandó leveleiből kétségtelen, hogy a tokaji gyűlésen nem volt lengyel követ. Nypczycz utóbb a székesfehérvári gyűlésen volt jelen.

szólott — többnyire fukar, kegyetlen és hanyag kormányzás által bélyegezték meg magokat, súlyos csapásokat hozva e szegény hazára. Ím eleven példa Ulászló, ki mint egy vén asszony tunyán, dicstelen ült a trónon. Elhallgatjuk szerencsétlen fiának vakmerőségét, melylyel seregünk virágát, ellenségeink között egykor félelmet és rettegést gerjesztő erőnk és vitézségünk babérját, ocsmányúl és gyalázatosan elvesztette. Valóban az irgalmas Isten különös gondviselésének és jóságának tanujelét láthatjuk abban, hogy (Szapolyay Jánost) e jeles és bator férfiút a minapi gyászos harcz terétől távol tartani és életét megmenteni méltoztatott. Ekként legalább egy oly férfiút tartott fönn részünkre, ki képes és hajlandó hanyatló hazánkat e siralmas időkben bölcs tanácsával és győzhetlen fegyverével támogatni, felvirágoztatni."

Verbőczy és más szónokok bizonyára nem mulasztották el e magasztaló szavakhoz éles nyilatkozatokat csatolni, Ferdinánd személye és a németek ellen; valamint igéretek és adományok által hatni ott, hol érveik ereje gyengének mutatkozott, és a magánérdek irányozta a politikai meggyőződést. Maga a trónkövetelő leereszkedő nyájasság által igyekezett támogatni párthiveinek törekvéseit. [1])

Ekként a szellemek már előkészítve és megnyerve valának, midőn a gyűlés megnyittatott. A tanácskozás tárgyául azon kérdés lett kitűzve: *mit kelljen az ország megmentése érdekében cselekedni?* A rendek egyértelműleg azon meggyőződésben voltak, hogy eziránt érvényes és sikeres végzéseket hozni ily részleges gyűlésen és addig, míg az országnak feje és kormányzója nincs, nem lehet. [2]) Igy természetszerűen szőnyegre került a királyválasztás ügye. A jelenlevők egy

[1]) Istvánfi nyomán (84. l.), kinek, úgy látszik, a tokaji gyűlésről részletes kútfők állottak rendelkezésére.

[2]) A székesfehérvári országgyűlést kihirdető levélben a tokaji rendek írják: „Egybegyűltünk, . . . hogy az ország védelméről, oltalmáról, a szenvedett csapás és közveszély helyrepótlásáról tanácskozzunk. . . . Azonban többszöri tárgyalkozás, többszöri kölcsönös együttbeszélgetés után úgy találtuk, hogy e részben fejedelem és igazgató nélkül, a nagyságtok és más urak s atyánkfiai távollétében, hasztalan törekszünk, semmi állandót, semmi érvényest, az országra nézve jót és üdvöst nem végezhetünk." Jászay. i. m. 86. l.

része kész volt azt haladéktalanul tárgyalás alá venni, és Jánost, kit a hevesebbek már mint királyt éltették, megválasztani. [1]) Azonban a higgadtabbak belátták, hogy a gyűlés nem tekintheti magát illetékesnek a királyi trón betöltésére. Maga Szapolyay sem óhajthatta, hogy egy oly gyülekezet válaszsza meg, mely a törvények által követelt kellékeket teljesen nélkülözi. Ennek folytán a tokaji gyűlés egy *királyválasztó országgyűlés összehívására* szorítkozott, mely november 5-ére Székesfehérvárra hirdettetett ki.

„Azokra, — olvassuk a meghivólevélben — kik az említett időre és helyre megjelenni, ott velünk együtt lenni, akár makacsság-, akár hanyagságból netalán vonakodnának, oly büntetést határoztunk szabni, milyent az ország pártos és elszakadt tagjai megérdemlenek, és amely unokáikra is örök gyalázatot vonand; amelyet mi új fejedelmünk, királyunk által is meg fogunk erősíttetni." [2])

E gyűlésre a lengyel királyt is meghívták, azon biztos reményben, hogy követe Szapolyay érdekeit hathatósan támogatandja. [3])

Habár csak három hét választotta el a rendeket ezen gyűlés megnyitásától, szükséges volt a véghelyek jó karba helyezéséről haladéktalanul intézkedni. E czélra némi adót ajánlottak meg. [4])

---

[1]) *Istvánfi.* 85. l.

[2]) A Battyányi Ferenczhez intézett, sz. Lukács napján kelt, 30 aláírással és 16 pecséttel ellátott, meghivólevelet a körmendi herczegi levéltár eredeti példányából közli *Horvát István.* Verbőczy István Emlékezete. II. 250—3. ll. A bécsi cs. és k. titkos levéltárban is őriztetik egykorú másolata egy meghivólevélnek, mely egyházi személyhez van intézve, és némileg eltér a fönnebbinek szövegétől. *L. Jászay* 87. l. jegyzet.

[3]) A lengyel király Krakkóból 1526 október 31-én a magyar rendekhez intézett levelében írja: „Accepimus literas Vestrarum Dominationum, quibus . . . declarant . . . conventum generalem . . . postulantes a nobis, ut ad illum oratores nostros mitteremus." *Kovachich.* Supplementum ad Vestigia Comitiorum III. 72. l.

[4]) Az 1526 október 16-án a bártfaiakhoz intézett rendeletet, mely Bártfa, Lőcse, Késmárk és Kisszeben városokra 1000 forintot ró, közli *Szirmay.* Notitia Historica Comitatus Zempliniensis. 49. l. *Pray.* Epistolae Procerum. I. 276 l.

II.

A székesfehérvári királyválasztó országgyűlés.

1526 November.

A tokaji rendek szent Lukács ünnepén, vagyis október 17-én írták alá a meghívóleveleket, melyekkel november 5-re, Székesfehérvárra országgyűlést hirdettek.

Kétséges, vajjon e napon bírtak e már tudomással arról, hogy nyolcz nappal előbb (október 9-én) *Mária*, az özvegy királyné és *Báthory István* nádor november 26-ára Komáromba hívták egybe a királyválasztó országgyűlést? Ha azonban nem bírtak is erről tudomással, e körülmény nem menti fel a tokaji gyűlést a törvénysértés vádjától; miután az 1486-ik III. törvényczikk, trónüresedés esetében, az országgyűlés kihirdetését és a királyválasztás vezetését a nádor jogai közé sorozta. Szapolyay és hívei túltették magokat a törvény ezen világos rendelkezésén; miután Báthoryban leghatározottabb ellenségöket látták, s az általa vezetendő országgyűlésen terveik valósítását alig reméllhették. Szapolyay később azzal mentette magát, hogy a nádor az ausztriai határokig vonult vissza; hogy azon országgyűlést, mely Mátyást királylyá választotta, szintén nem a nádor hívta össze; hogy az országgyűlésnek hatalmában állott azon törvényt, mely a nádor jogát megállapította, érvényen kivül helyezni; hogy végre Báthory Istvánt a hatvani országgyűlés nádori méltóságától megfosztotta volt. [1])

---

[1]) Ezen okokat hozták fel Szapolyay biztosai az olmüczi békealkudozások alkalmával. *Widman* 1527. okt. 27-iki munkálatában: „Information darinnen ausgeführet, was das Haus Österreich für Erbgerechtigkeit zu dem Königreich Hungern von alters gehabt."

A rövid időközt, mely a fehérvári országgyűlés kihirdetését határnapjától elválasztá, Szapolyay pártjának vezérei, és élükön Verbőczy, arra használták fel, hogy pártjukat szaporítsák és megszilárdítsák. [1])

Azonban ezalatt Ferdinánd hívei sem maradtak tétlenül. Mindent megtettek, hogy a fehérvári gyűlést megakadályozzák, az ország rendeit a megjelenéstől visszatartsák.

Október 24-én, midőn Bécsben a tokaji végzésekről még nem voltak értesítve, Ferdinándnak ausztriai tanácsosai azt javasolták, hogy követséget bocsásson Szapolyayhoz, mely biztos tudósításokat hozzon afelől, vajjon a vajda vágyódik-e a koronára, vagy nem? Ha igen és czéljának elérése végett már országgyűlést is hirdetett, fel kell őt világosítani, hogy Magyarország örökségi jog alapján Ferdinándot és nejét illeti, és felhívni, hagyjon fel kitűzött országgyűlésével, s ne hozzon magára veszélyt, jól tudván, hogy ha magát királylyá választatja is, nem lesz képes a töröknek ellenállani. A tanácsosok emellett szükségesnek látták a magyar urakhoz tekintélyes férfiakat küldeni, kik azokat megnyerni iparkodjanak. [2])

Ferdinánd elfogadva e javaslatokat, október 25-én kijelölte és megbízó levéllel ellátta a követeket, kik Szapolyayhoz menendők valának. [3])

Azonban már másnap biztos tudósítások érkeztek a tokaji gyűlés eredményeiről és a fehérvári országgyűlés kihirdetéséről. Ez által a tényállás lényegesen változott. Most már nem lehetett többé remélleni, hogy Szapolyay visszalépésre lesz bírható. És így szükségessé lőn a követendő eljárás megváltoztatása.

Nem Szapolyayhoz, hanem a magyarországi rendekhez

Kiadta *Goldast M.* ily czímű művében: „Zwei rechtliche Bedencken von der Succession und Erbfolge desz Königlichen Geschlechts und Stamms in beyden Königreichen Hungern und Böheym.“ Majnai Frankfurt. 1627.

[1]) Az érveket, melyeket használtak, felhozza *Brutus* művében. Toldy F. kiadása. Magyar Történelmi Emlékek XIII. 255 s kk. ll.

[2]) „Des verordneten Ausschus Ratslag von wegen der Chron Hungern“ czímű előterjesztés a bécsi cs. és k. t. levéltárban.

[3]) A megbízólevél példánya ugyanott.

küldettek követek; és pedig három ausztriai úr: Leopoldsdorfi *Beck Márk* alsó ausztriai ügyigazgató, *Preuner Fülöp* és *Weichszelberger Zsigmond.* Hivatásuk volt, a rendeket, az erdélyi vajda által kihirdetett királyválasztó országgyűlés törvénytelenségéről meggyőzvén, reábirni, hogy arra meg ne jelenjenek, és a királyné s a nádor által törvényszerűen kihirdetett komáromi országgyűlésre siessenek. [1])

Erre Mária királyné is buzdította a rendeket, országszerte szétküldött levelek által. [2])

A lengyel király közvetítését is igénybe vették. *Thurzó Elek*, kétségkívül Ferdinánd vagy Mária meghagyásából, azon kéréssel fordult hozzá, használja fel befolyását arra, hogy a szakadás és pártküzdelmek veszélyei az országtól eltávolíttassanak; kiemelvén „hogy ő fensége Ferdinánd herczeg el van határozva jogát, melyet Magyarországra igénybe vesz, fegyverrel és erőhatalommal is megvédeni, ha más valaki választatnék Magyarország királyává.“ [3])

II. Lajos halála után, a lengyel urak nagy része melegen óhajtotta, és hatályosan sürgette Zsigmond királyt, hogy lépéseket tegyen Magyar- és Csehország koronáinak megszerzésére. Zsigmond, visszarettenvén a nehézségektől, melyekkel megküzdenie kellene, nem karolta fel ugyan e tervet, de a helyzetet mégis lehetőleg értékesíteni igyekezett.

A rokoni vonatkozások és az érdekek hatalma, a két vetélytárs közűl, Szapolyay részére hajlították őt. El volt határozva, hogy ezt támogatni fogja; azonban csak nagy előnyök árán. Azt kivánta sógorától, hogy a Szepességet Lengyelországnak engedje át, és az ő, Zsigmond, fiai közűl egyet Magyarország trónjának örökösévé rendeljen.

Ez irányban voltak utasítva hatni a követek, kiket a

---

[1]) Az október 27-én készült utasítás fogalmazata a bécsi cs. és k. t. levéltárban.

[2]) Az október 31-én kelt levelet kiadta *Kovachich.* Supplementum ad Vestigia Com. III. 87. l. *Pray.* Epistolae Procerum. I. 281. l.

[3]) Thurzó levele nem ismeretes. Tartalmát resumálja Zsigmond lengyel királynak október 31-iki válaszirata. Acta Tomiciana. VIII. 256. l.

fehérvári országgyülésre küldött: *Krzyczky András* przemislei püspök és *Sprowa Szaniszló* biecei várnagy. [1]) Ezek csak november elsején indultak útnak, [2]) s így nem járhattak el megbizatásukban. Mindazáltal a lengyel királynak egy korábban küldött ügynöke, valószinűleg *Nypczycz Miklós*, jelen volt az országgyülésen és a koronázáson, urának szerencsekivánatait tolmácsolva az új királynak és híveinek. [3])

Ezalatt a magyarországi rendek lassan és csekély számban gyülekeztek Székesfehérvárra. Az országnak életben maradt főtisztviselői: a nádor, cancellár, tárnokmester, horvát bán távol tartották magokat. A főpapok ellenben elég számosan

[1]) A titkos utasítás, melylyel őket a király ellátta, nem ismeretes. Mindazáltal jelentéseik, melyeket Magyarországból küldöttek, kétségtelenné teszik, hogy utasítva voltak a fönnebbi kivánatokat előterjeszteni. Már november 16-án Trencsínből írják a lengyel királyhoz intézett levelökben: „Dignetur S. Maiestas V . . . retinere animum et vultum suum illum, quem habuit ab initio, non aucupandi regna ista.“ — Deczember 4-én Esztergomból részletesen előadván a magyarországi állapotokat, hozzáteszik: „Hec propterea scribimus ita verbosius, quod nos subditi Maiestatis Vestre adeo optavimus illi, *preter eius voluntatem*, hec regna contingere, et nescivimus, quod optavimus.“ November 11-én Teschenből: „Egimus cum domino duce, ut si dominus vojevoda rex crearetur, suggereret illi, uti ad unienda hec regna Ungarie et Polonie animum induceret, et filium Maiestatis vestre in heredem suum acciperet; . . . . quod avidissime arripuit, et nobis, ut idem ageremus, svasit.“ — Deczember 4-én Esztergomból: „De suscipiendo in heredem filio Maiestatis V. visum fuit postea domino duci Cazimiro non ita subito agere, visum et nobis, nihil speciale proponere inscia voluntate Maiestatis V . . . Habemus etiam quoddam prejudicium ex primo sermone de terra scepusiensi, dum subjunxit (t. i. János) recens adhuc esse, quod juravit fines et ditionem regni non alienare, ut forte non sit ita concessurus, ut petebamus.“ (Acta Tomiciana. VIII. 259, 262, 272. s kk. ll.)

[2]) Október 31-én kelt megbízólevelök és az ugyanazon napon a magyar rendekhez intézett királyi irat közzétéve Acta Tomiciana. VIII. 257., 258. ll.

[3]) Egy névtelen tudósítónak Fehérvárról írt, datum nélküli levelében olvassuk: „Venerat Orator Regis Poloniae ad coronationem, qui nomine sui Regis Vayvodae de tanto successu gratulatus est, et vidit ex animo eum esse regem, quin potius etiam Nobilitati insinuaverat, ut Hungarum, et non alienigenum regem crearent.“ *Pray.* Epistolae Pr. I. 290. l.

jelentek meg; itt volt *Podmaniczky István* nyitrai, *Várday Pál* egri, *Országh János* váczi, *Jozefich Ferencz* zengi és még három más püspök. [1]) A nemesség leginkább csak a szomszéd megyékből, de innen sem nagy számban, jött össze. [2]) Hét királyi város bíráit és tanácsnokait küldötte. [3])

Szapolyay november 9-én érkezett meg a rendek körébe. Még ugyanazon napon helyeztette el Lajos király tetemeit a káptalani egyház sírboltjába. A következő napra volt kitűzve a *királyválasztás.*

Az alsó nemesség már korán reggel a város falain kivűl elterülő mezőre gyűlt, hogy ősi szokás szerint szabad ég alatt tanácskozzék. A főrendek Szapolyay lakásán, a prépostság épületében, jöttek össze. [4])

A főrendeknél Szapolyay nyitotta meg a tanácskozmányokat. „Magyarország — mondá többi között — mely annyi éveken át ontotta vérét a keresztény hitért, végromlásra és végveszedelembe jutott. Nagyjainak, nemeseinek nagy része elesett, elhagyatott várai török kézre jutottak. Ferdinánd nem a végett jő, hogy kormányozzon, hanem hogy boszút álljon a magyar nemzeten. Idegenek vezérlik pártját, kik önhasznukat, nem a közjót keresve, vágynak kormányra jutni e hazában.“ Ezután kifejtette, hogy a koronát a nemzet fiai részére kell megtartani.

Többen szólottak utána, támogatva előadását, s hivatkozva

---

[1]) *Verancsics* krónikája. Podhraczky kiadása. 19. l. Maga Szapolyay többször említi, hogy koronázásán hét püspök volt jelen. *Jászay.* 168. l.

[2]) Az említett névtelen tudósító, a ki pedig Szapolyay pártján állott írja: „Fuerunt autem de vicinia Albae Comitatibus, ut sunt Simeghiensis, Szaladiensis, et Castri ferrei, non tamen multi.“

[3]) *Szerémy* írja: „De septem civitatibus liberis iudices fere quis-quis cum consiliariis suis et ibi erant.“

[4]) Szapolyay Szydlovieczky lengyel cancellárnak nov. 11-én Fehérvárról írja: „Prelati, Barones, Proceres, omnisque Nobilitas, more maiorum suorum convenerunt, alii in campum liberum extra urbis menia, alii in septa et domesticos parietes.“ Ezzel megegyező *Szerémy* elbeszélése: „Jam (ad) Joannem vaynodam mane cito Magnates, et Nobiles extra Civitatem in hostat congregati fuerant.“ De ellenkezik Widman azon állítása, hogy a főrendek a főtemplomban tartották ülésöket. (Goldast. II. 50. l.)

különösen az 1505-diki rákosi végzésre és a közel mult idők tanulságaira.

Némelyek, a mérsékeltebb szelleműek, kiemelték, hogy „ők nem annyira Ferdinándtól idegenkednek, kit kegyes, bölcs, igazságos, vallásos, szelíd fejedelemnek ismernek; mint inkább a német nemzetségtől, mely tőlök erkölcsei, szokásai és törvényeire nézve különbözik, s mely iránt több méltó okoknál fogva, már régóta oly nagy mértékben meghidegültek lelkökben, hogy készebbek bármit szenvedni, mint hazájokban németet ismerni el királyul. Ezen nemzet elleni gyülölet okozza, hogy Ferdinándtól, ki különben minden tekintetben jeles férfiú, visszarettennek; annál inkább, mert miként hallatszik, az ausztriaiąk nem csak jogot követelnek Magyarországhoz, de sőt hangosan hirdetik: hogy e jog örökségül a leányágra is átszállandó; mit még merészebben állítanának majdan, ha jogigényeiket, az ország újabb átadása által, megerősíthetik, s így félő, hogy a magyar nemzetet korlátlan hatalmukba ejtik. [1])

Közkívánatra felolvastatott a 1505-diki rákosi végzés teljes szövege, és egyhangúlag megerősíttetett. [2]) Mire Szapolyay János, ellenmondás nélkül, Magyarország királyául kijelöltetett.

A főrendek határozatát *Verbőczy István* vitte meg a nemességnek. „Uraim, magyarok! — kiáltá — tudjátok, hogy fő és kormányzó nélkül vagyunk, országunk pedig elpusztulva áll; tudjátok azt is, hogy a fenséges ausztriai főherczeg kíván királyunkká lenni; mondjátok véleményeteket: akarjátok-e őt, vagy nem?“ Egyhangúlag hangzott a felelet: „A világért sem.“ „Kit akartok tehát királyul?“ kérdé tovább. És hasonlag egyértelmű, zajos felkiáltással fejezték ki akaratukat, hogy Szapolyay János legyen királyuk.

Midőn a zaj lecsendesűlt, Ferdinánd egyik követe lépett elő. Küldője mellett egyenesen felszólalni, nem látszott időszerűnek. Egyedül arra figyelmeztette a nemességet, ovakod-

---

[1]) *Révay Péter.* Centuriae de Monarchia et S. Corona Regni Hungariae. 1659-iki kiadás. 68. l. *Bethlen Farkas.* Historia de rebus Transylvanicis. 1785-iki kiadás. I. 68. l.

[2]) *Révay.* i. h.

janak véghezvinni a királyválasztást, miután a rendek nagy része nincs jelen. Verbőczy rögtön megfosztotta hatásától e felhívást. „Minden nap, — mondá — sőt minden órán rajtunk lehet az ellenség; rögtön szükségünk van királyra, egy pillanatig sem várakozhatunk.“ Majd egy hosszú dárda nyúlt fel mellette, hegyén számos függő pecséttel ellátott okmány függött. »Íme uraim! — folytatá Verbőczy — itt az igéret, itt az esküvel erősített végzés, melyszerint a megyék és urak mindannyian fogadták, hogy soha idegent nem választanak királyukká.“

Végre mesztegnyei *Bodó Ferencz* a nemesség nevében előadta, hogy mindnyájan Jánost kivánják királyul. „János vajda legyen a király!“ hangzott újra. Ferdinánd érdekében senki sem merészelt felszólalni. Sőt a német követ a legnagyobb veszélynek látta magát kitéve. Többen halált kiáltottak fejére és fegyverrel rohantak reá. Csak nehezen tudott menekülni.

Midőn a csend helyreállt, formaszerűen és ünnepélyesen kimondatott a határozat, hogy Szapolyay János Magyarország királyáúl megválasztatott. Rögtön küldöttség ment hozzá, mely őt üdvözölje. [1])

Szapolyay régi ohaját látta valósítva. Mindamellett

[1]) Szerémynek — ki a gyűlésen jelen volt — és Nicolo Ungaro velenczei ügynöknek előadása alapján. V. ö. *Jászay*. 154. s kk. ll.— 1527. nyarán, az olmüczi béketárgyalások alkalmával Ferdinánd biztosai kimutatni igyekeztek, hogy János király megválasztatása törvény- és érvénytelen, a választás lefolyását ekként adták elő: „Anfänglichen haben etliche Personen so Graff Hannsen vertrawet und sein meinste Anhäng gewesen, als die Wahl in der Kirchen geschehen sollt, die Köpff oder Häupt zusammen gestossen, und sich gleich gegen dem Volck gekehret, mit Anzeigung, sie hetten da unter Ihnen selbst, von einem künfftigen König geredet, und gefraget, ob sie die Stände oder das Volck Graff Hannsen von Zips . . . zum König annemmen wolten? Darauff haben von Stund an Graff Johannsen Diener und Gewapnetten, so in grosser Anzahl da gestanden, mit grossen Geschrey, und gleichsamb einer Furien sämptlichen geschrien, Sie wöllen Graff Hannsen zum König haben; da hat der Forcht halber der andern keiner seine Stimm anzeigen, und ein sonders machen, oder dem widersprechen dürfen. Ist demnach für ein Geschrey, und nicht für eine Erwehlung zu halten.“ *Widman* elbeszélése. Goldastnál. 41. l.

eleinte szabadkozott és csak hosszas reábeszélés után jelentette ki, hogy a koronát elfogadja. [1])

A királyválasztást haladéktalanul követte a *koronázás*, mely más nap, november 11-én hajtatott végre.

Az esztergomi érsekség, melynek főpapját illette a koronázás tiszte, üresen állott; Szalkai Mohács mezején találta sírját, s vele Kalocsa érseke is. Ennek folytán az életben maradott főpapok legidősebbike, *Podmaniczky István* nyitrai püspök hivatott fel a fontos szertartás végrehajtására.

Az ősi szentegyház gazdagon felékesíttetett. Közepére királyi trónt helyeztek el. Podmaniczky, püspöktársai által környezve, ünnepélyes menetben vezette ide Szapolyayt, ki szent István palástját vette fel s kardjával övedzte körül magát.

Mise közben *Várday Pál* egri püspök és Perényi Péter koronaőr kezeikbe vették a szent koronát. Az utóbbi a körülállókhoz fordúlva így szólott: „Magyarok! ím itt a korona, melyet én három év óta nem láttam, minthogy elrejtve volt. Akarjátok-e, hogy azzal Szapolyay János a szepesi gróf megkoronáztassék?" „Akarjuk" válaszolt a gyülekezet. Majd Verbőczy kérdezé: „Nemes és nemnemes hazánkfiai, tudjátok mennyi szolgálatokat tett a vajda úr a magyar nemzetnek; hálatlanok akartok-e lenni iránta?" „Nem akarunk!" hangzott fel. „Emelje fel tehát mindenki kezét." És a jelenlevők elemelték kezeiket.

Ezután fejére tették Jánosnak a koronát. A szertartás befejeztével a király lóra ült, és, az urak s nemesek kiséretében, a város falain kivül egy emelkedettebb helyre vonult. Itt kivont kardjával négy irányban négy vágást tett, mire a püspökök egyenkint közeledtek hozzá, királyokúl köszönteni őt, s pásztori csókjaik között megáldották. „Isten, a boldog

[1]) Szapolyay a lengyel cancellárhoz nov. 11-én írt levelében kiemeli: „Preces, et ipsa Regnicolarum nostrorum pene coaccio . . . urserunt nos huic oneri humeros nostros subdere . . . quod non tam ultro, quam Dei ipsius populique jussu fecimus." — *Bethlen Farkas* i. m. 65—68. ll. adja a beszéd szövegét, melyet Szapolyay ez alkalommal állítólag tartott. De kétségtelen, hogy e beszéd Bethlen műve.

ságos Szüz, és minden szentek pártfogolják felségedet Isten szent fiánál, hogy felséged védje és oltalmazza meg Magyarországot s az egész kereszténységet!" Végül a „Téged Isten dicsérünk" éneklése között, Jánost visszakisérték szállására, hol fényes lakoma zárta be az ünnepélyt. [1])

A koronázást követő napokban az országgyűlés számos törvényeket alkotott, melyeknek azonban csak egy részét ismerjük. [2])

A király felhivatott, nyomozza ki, hogy az elesett főpapok és urak kincsei s vagyona, úgyszintén az egyházaktól elszedett arany és ezüst szerek kiknél vannak; azután követelje elő és fordítsa az ország közszükségleteire. Ugyanezen czélra fordítsa a megüresedett főpapi javadalmak jövedelmeit is, és ezeket „míg az ország jó állapotába vissza nem tér" senkinek se adományozza.

A rendek a következő év szent György napján fizetendő adót ajánlottak meg, melynek mennyiségét nem ismerjük. [3]) Ezen és minden más adó, úgy szintén a jobbágyi tartozások fizetésétől hat évre felmentettek mindazok, kiknek házai az elmult háborúban leégtek.

Azon főpapok és zászlós urak, kik a Mária által Komáromba hirdetett országgyűlésre megjelenni fognak, hűtleneknek nyilvánittattak; a király felhivatott, hogy azokat hivatalaiktól megfoszsza.

Megállapíttatott, hogy a zsidók az egész országból kiüzettessenek; az utolsó hadjárat alatt elkövetett hatalmaskodások birói vizsgálat alá vétessenek. [4])

Azonban János király ezen törvényczikkeket nem erősí-

---

[1]) Szerémynek, ki a koronázáson személyesen jelen volt, előadása alapján.

[2]) Ferdinánd egyik ügynöke Fehérvárról a laibachi püspöknek írja: „Quamplurima sunt statuta, que hesterno die promulgata sunt, sed libellum habere non potui, ut omnia R. D. V. perscriberem." A laibachi püspök dátum nélküli levele a bécsi cs. és k. t. lvt.

[3]) Az 1527-diki budai országgyűlés VII. czikkében olvassuk: „Maiestas Sua Regia subsidium Maiestati sue Albe tempore felicis Coronacionis sue, ad festum B. Georgii martyris proxime oblatum, supersedeat."

[4]) A törvényczikkek kivonata, melyet a laibachi püspök Fehér-

tette meg; valószinüleg attól tartott, hogy tőle számosakat, kiknek érdekeit sértik, elidegeníteni fognak. Sőt az egyházak kincseire vonatkozólag határozottan kijelentette, hogy „azokat teljességgel nem fogja az ország védelmére fordítani, hanem viszszaadni akarja az egyházaknak, melyektől elvétettek.“ Hogy pedig a fehérvári rendeket is megnyugtassa, nyilatkozatához azon igéretet csatolta, hogy „az ország védelmére nemcsak a királyi kincseket, de egész vagyonát, sőt saját életét is kész feláldozni.“ [1])

várról vett és Ferdinándnak megküldött, a bécsi cs. és k. t. levéltárban

[1]) A laibachi püspök idézett jelentésében. — Az 1527-iki budai országgyűlés azon kéréssel fordult János királyhoz, hogy a koronázása alkalmával hozott törvényeket erősítse meg. Vajjon megtette e ezt, nem tudjuk.

III.

A pozsonyi királyválasztó országgyűlés.

1526. December.

Mária özvegy királyné, ki a mohácsi csata után az ország kormányát átvette, még mielőtt a török hadak Magyarország területéről kivonultak, elhatározá az országgyűlést összehívni, hogy testvérének, Ferdinándnak királylyá választatását keresztülvigye.

Miután Szapolyay Jánosnak is véleményét kikérte és jóváhagyását megnyerte, [1] október 9-én, Katalin napjára, november 25-dikére Komáromba hívta meg az ország rendeit. Buda vára és Pest városa a török által elpusztítva lévén, a törvény azon követelésének, hogy a királyválasztó gyűlés a Rákos mezején tartassék meg, nem lehetett eleget tenni.

A törvény azon pontja, mely szerint a királyválasztó gyűlés kihirdetése a nádort illeti meg, nem lett mellőzve; habár a meghívó levelek a királyné nevében állíttattak ki, [2] a nádor maga is intézett leveleket az ország rendeihez, intvén őket, „hogy azok tanácsára, kik őket tán egyébre bírni törekednének, ne hallgassanak“; és kinyilatkoztatta, hogy a királyné ezen országgyűlésen „semmi mást nem szándékozik tárgyal-

[1]) A pozsonyi tanácsosok 1526. deczember 8-án az esslingeni német birodalmi gyűléshez intézett levelökben írják: „Serenissimam Dominam Reginam, accedente consilio Domini Johannis de Zapolya Comitis Scepusiensis, tunc Vayvodae Transylvaniensis, rogauimus, ut una cum Domino Palatino, cuius officium est ordines in interregno convocare, generalem dietam . . . instituerет.“ A levél egykorú másolata a bécsi cs. és k. t. levt.

[2]) A Kassa városához intézett levelet közli *Kovachich*. Vestigia. 621. l. Magyarul *Jászay*. 71. l.

tatni, mint azt, amit a közvédelemre és a rendek szabadságának fennmaradására tartozni ismerend." [1])

Sem a nádor, sem a királyné levelei a *királyválasztást* nyiltan nem jelölték ki az országgyűlés feladatául. Csak „az ország megroncsolt és megfogyatkozott állapotának helyreállítását, a közüdvet és honvédelmet illető dolgok" tárgyalásáról van szó. [2]) Ezen eljárás oka, úgy látszik, az volt, hogy miután Ferdinánd örökösödési jog alapján igényelte az országot, ezt kijelenteni a magyar tanácsosok veszélyesnek látták, ellenben a királyválasztás jogát elismerni, Ferdinánd részéről jogfeladásnak tekintették volna. Ők maguk később azt állították, hogy a királyválasztásról azért nem szólottak a meghívólevelekben, mert ezt a király temetése előtt tenni, az ország régi szokása tiltotta. [3])

Azt, vajjon a nemesség fejenkénti megjelenésre, vagy csak követek küldésére hivatott fel, nem tudjuk meghatározni, miután a megyékhez intézett meghívólevelek egy példánya sem ismeretes. A városoknak két-két követet kelle küldeniök.

Ami a melléktartományokat illeti, Mária királyné oda hatott, hogy a horvát- és tótországi rendek is képviseltessék

[1]) Báthorynak Kassa városához intézett levelét közli *Kovachich.* Vestigia. 626. l. Magyar fordításban *Jászay.* 73. l. 1527-ben az olmüczi békealkudozások alkalmával János király biztosai Ferdinánd királylyá választásának törvénytelenségét kimutatni igyekezvén, felhozták azt is, hogy az országgyűlést nem a nádor, hanem a királyné hívta össze. Erre Ferdinánd biztosai ekként válaszoltak: „Dasz aber etliche Brieff disz Auszschreibens unter der Hochermeldeten Königin Maria Wittibin, und des Grosz Graffen Namen auszgangen, das. . . vitiirt nichts. Der Grosz Graff redet in solchen Schreiben als Principal, der solches Rakusz Gewalt hat, Königin Maria redet der Sach zu gut und Fürderung." *Widman* előadása. Goldastnál. 50. l.

[2]) Ferdinánd biztosai az olmüczi béketárgyalások alkalmával előadták, hogy „Der Grosz Graff . . . hat nit eines seines auszgesetzten Rakusz halben, *sondern mehr* Schreiben gethan" és hogy az egyikben a királyválasztás nyiltan megemlíttetett; azonban Báthory ezen levele nem ismeretes.

[3]) Ferdinánd biztosai az olmüczi béketárgyalásak alkalmával ezzel indokolták a nádor és a királyné eljárását. *Wideman* előadása. Goldastnál. 50. l.

magokat a komáromi gyűlésen; [1]) Szapolyay Jánosnak pedig kétségkivül azért hagyta meg az erdélyi rendek összehívását, [2]) hogy általok követeket választasson a magyar országgyűlésre.

Azonban Szapolyay — mint láttuk — ekkor már nyiltan fellépett igényeivel. Mellőzve tehát Mária felhívását, elhatározá a komáromi országgyűlést megelőzni és meghiúsítani.

Míg párthivei a királynénak és a nádornak meghívóleveleit elfogdosták [3]), ő maga hatalmába kerítette a szent koronát, elfoglalta Fehérvárt és Esztergomot.

A helyzet ekként lényegesen változott. Ferdinánd emiatt ausztriai tanácsosainak véleményét kérte ki a teendők iránt.

Ezek (október 25-én) azt ajánlották, hogy Mária királyné, a nádorral együtt, a Katalin napjára kitűzött országgyűlést, két héttel korábbra, Márton napjára hívja egybe, és pedig akként, hogy a nemesség ne fegyveresen és fejenként jelenjék meg, hanem követeket küldjön. A gyűlés helyéül Pozsonyt, Sopronyt, Győrt hozták javaslatba. [4])

---

[1]) Erről alább szólunk.

[2]) „Hominem suum — úgymond — sine ulla mora in Transalpinam expedire et Conventum illis indicere velit." A datum nélküli levelet közli *Kovachich*. Supplementum. III. 85. l. Kovachich kétségesnek tartja, vajjon „Transalpina" alatt Erdély értendő-e, vagy Oláhország? Azonban itt kétségnek nincs helye, miután Szapolyay Erdélynek volt vajdaja és Oláhországban sem neki, sem Máriának nem volt hatósága.

[3]) *Widman* elbeszélése. Goldast. II. 63. l.

[4]) „Es muest auch ytzo als pald ain Rakusch, durch unnser gnedigste frawn die khunigin zu Hungern und den groszen Grauen, auf nechstn sannt Martins tag, denn durch ainen Ausschusz, und nit nach ordnung, das ain yeder denn gerusst besueche, ausgeschrieben, und die Malstat in der Stett aine Prespurg, Odenburg, oder Rab, so alle auf diesem lannd gegen der Thunau gelegen sein, benent werdenn. Dann wie wol bedacht wirdet, wann gedachter Rakusch der altenn ordnung nach, uber die Thunaw in ain anndern flegkhnn gelegt wurde, das dardurch etlich aus der Chronn Hungerren, so dem Weyda anhanngenn, durch sonndèr hanndlung und practikhn dester eher auf f. dt. parthey zupringenn sein, so findet sich aber hinwiderumb, das die so ytzo f. dt. parthey sein, sich nit gernn zu dem Rakusch uber die Thunaw thun werden. Dann wo

Szükségesnek látták továbbá, hogy az előkelőbb magyar urakhoz követek küldessenek, kik azokat, várakat, uradalmakat, hivatalokat s különböző kegyelmeket igérve, Ferdinánd pártjára vonják, és reábírják, hogy a Mária által kihirdetett országgyűlésen megjelenjenek. Hasonló eljárás követendő a magyarországi megyék és városok, Tótország és Erdély irányában. Ezalatt pedig nem szabad elhanyagolni a fegyveres erő összegyűjtését sem. [1])

Ferdinánd — ki ekkor, október 23-án cseh királylyá történt megválasztatásáról értesült — a javaslatnak összes pontjait elfogadta.

Máriát felkérte, hogy az országgyűlés határnapját november 11-ére tegye. És elkészítteté a leveleket, melyekben a Magyarország nyugati határszélein lakó urakat felhívta, hogy „miután az özvegy királyné s a nádor szent Márton napjára tűzték ki az országgyűlést, . . . bírják reá valamennyi atyjokfiait, hogy ott velök együtt megjelenjenek, s az ő ügyét pártolják; mit ha megtesznek, mind nekik, mind atyjokfiainak s rokonaiknak meg fogja hálálni.“ [2])

Várday Pál egri püspökhöz, ki Szapolyay egyik leghatalmasabb párthíve vala, Sbardellati Endre esztergomi kanonok volt menendő, hogy reábírja, miszerint „az özvegy királyné által a közelebbi szent Márton napjára hirdetett országgyűlésen személyesen megjelenni, s ott . . . előmozdítani szíveskedjék, hogy Ferdinánd Magyarország teljes és csendes birtokához s uralmához jusson; e czél biztosabb elérése végett saját jóakarói, pártolói, barátai, társai s mindazok körében,

---

es gleich wol beschehe, so stuende wol darauf das f. dt. das gwisz ausz der hanndt gebe, und des ungewissenn gar mangln möcht. Dann solte sich der Weida, oder ein annder in die Chronn wider f. dt. eindringen und einen anhanng erlanngen, wurdt sich wie zusorgen ist, wenig f. dt. parthey mer erzaigen, sy wolltenn dann ir gutter in geverlikhait setzenn. Darumben wo bemelter der Khunigin Rakusch an ain ort das baiden thailen gelegen, als villeicht Gemoren sein, gelegt werden möcht, der sach nit undienstlich sein.“ A bécsi cs. és kir. t. levt.

[1]) Az ausztriai tanácsosok felterjesztése a cs. és k. t. lvt.

[2]) Eredeti fogalmazat, dátum nélkül, ugyanott.

kik vele összeköttetésben vannak, eszközölje, hogy ezek is Ferdinánd részére hajoljanak, az imént említett országgyűlésre eljőjenek, s ott magával a püspökkel, és az ország többi karai, főrendei és nagyjaival együtt, kik kétségkívül megjelennek, mindazt tenni, cselekedni s végezni igyekezzenek, mi Ferdinánd ügyére nézve hasznos, becsületteljes és üdvös leend." [1])

A királyi városokhoz még nyiltabban és teljesen leplezetlenűl vélt szólhatni, kiemelvén, hogy *mint Magyarország természetszerinti örököse,* őket el nem hagyja, hanem fegyveres népét a határszélekre szólítván, s naponta szaporítván, mindaddig ott tartja, míg a királyné s a nádor által ujabban Márton napjára hirdetett országgyűlés bevégződik, hol őt a rendek kétségkívül egyhangúlag királyukká elfogadják; s nem csekély reménye van, hogy erészben a sz. k. városok is szívesen és buzgón fogják segíteni, nemcsak *örökségi joga* tekintetéből, de azért is, mert jelenleg senki sincs az élők közt, ki őket a török hatalom ellen jobban védeni és oltalmazni képes lenne." [2])

Azonban Ferdinánd ezen elhatározásai nem valósíttattak. Az országgyűlést nem hívták össze Márton napjára, a régi határnap megmaradott; [3]) a követségek, melyek az egri püs-

---

[1]) Instructio de hys, que fidelis noster dilectus Andreas Swardelat Nuntius et Commissarius noster apud Reverendum Amicum nostrum dilectum Paulum de Warda Episcopum Agriensem nostro nomine agere et tractare debet." Bécs. 1526. október 25. Eredetije (tehát nem küldetett el) a bécsi cs. és k. t. levt.

[2]) A Ferdinánd irodájában készült fogalmazat dátum nélküli töredéke a bécsi cs. és k. t. lvt. *Jászay* azon nézetben van, hogy Ferdinánd, cseh királylyá választatásának hírét vevén „újabb tanácsot tartott, a körülmények ily változtával mit kelljen cselekednie," s a szövegben ismertetett irat e tanácskozmány eredményét tartalmazza. (127. l.) Azonban eltekintve attól, hogy ezen irat a cseh királyválasztásról egy szóval sem emlékezik, az abban foglalt pontok az október 25-iki tanácskozmány fölterjesztésétől nem térnek el, sőt ennek folyományát és részletes végrehajtását képezik: már az irat alakja („Item zu allen hungrischen Herrn . . . zu schreiben." — „Item Potsshafften schicken zu den Stetten" . . .) oda mutat, hogy ezen irat Ferdinánd elhatározásait tartalmazza, melyeket az október 25-iki tanácskozmány felterjesztésének alapján hozott.

[3]) Ez az alább elbeszélendőkből kétségkívül kitünik. Különös,

pökhöz, a határszéli urakhoz, a k. városokhoz rendeltettek, nem indultak útnak. [1])

Ferdinánd ugyanis a fehérvári országgyűlés kihirdetéséről értesülvén, — mint láttuk — október 27-én három német urat küldött Magyarországba. Ezek meg voltak bízva a rendeket felhívni, hogy a fehérvári gyűlésen meg ne jelenjenek, vagy legalább annak végzéseihez megegyezésökkel ne járuljanak; hanem inkább „a királyné asszony és a nádorispán által kitűzött, kihirdetett s a közelebbi sz. Katalin napján Komárom királyi városban tartandó gyűlésre, vagy is, mint közönségesen nevezik, Rákosra, megjelenni szíveskedjenek"; igérvén, hogy ezen gyűlésre Ferdinánd is teljes hatalommal felruházott követeket küldend, kik ott mind saját jogai, mind az országot illető egyéb dolgok és szükségletek felöl értekezzenek. [2])

Ferdinánd kezdetben bizalommal nézett a komáromi országgyűlésnek elébe. „Bár sok nehézség és ellenkezés lesz itt, — írja a császárnak — bízom az Úrban, hogy minden javunkra és becsületünkre üt ki." [3])

Azonban csakhamar meggyőződött, hogy a magyarországi viszonyok körűl rosszul volt tájékozva. Szapolyay János mindinkább nagyobb hatalomra emelkedett, Fehérvárt királylyá koronáztatott és jelentékeny haderővel rendelkezvén, Budán erős állást foglalt el.

Ily körülmények között Ferdinánd kétségben volt aziránt, vajjon a komáromi országgyűlés megtartassék-e, vagy elhalasztassék? Ausztriai tanácsosai, kiknek véleményét kikérte,

hogy Jászay állítja, miszerint Ferdinánd „Máriával s a nádorral a magyar országgyűlést Mártonnapra kitűzette." (125. l.)

[1]) Arra, hogy a Várday-féle küldetés elmaradt, utal azon körülmény, hogy az utasítás eredeti példánya nem küldetett meg Stardellatinak, hanem Bécsben maradt. És általán semmi nyomát sem találjuk annak, hogy az említett és tervezett követségek útnak indíttattak volna.

[2]) Az október 27-én kelt utasítás eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. t. levt. V. Ö. 15. és 23. ll.

[3]) Ferdinánd október 28-iki levele V. Károly császárhoz. *Gévay.* Urkunden zu der Geschichte der Verhältnisse Ungarns zu der Pforte. I. 21. l.

azt javasolták, hogy megtartassék és Ferdinánd jogigényeit egész terjedelemben tartsa fen.

„A magyaroknak, — így szólnak — nem állott hatalmukban magoknak királyt választani, miután a királyi felség (Ferdinánd) örökös királya Magyarországnak; a magyaroknak semmi egyéb joguk nincs, mint őt a szerződések értelmében országló örökös uroknak elismerni, s minden ellenszegülés nélkül megkoronázni.“ A követek tehát, kiket Ferdinánd a komaromi országgyűlésre küld, ne a királyválasztást, hanem örökösödési jogait hangsúlyozzák. A királyné és a nádor is a szerződésekre és ne a rendek választására fektessék a fősúlyt. Ha ugyanis — így okoskodtak — Ferdinánd királylyá választását kérni vagy megengedni fogná, ebből Szapolyay érvet vonhatna saját választása jogosultságának kimutatására; állíthatná, hogy Ferdinánd magát a választás esélyeinek ki nem teszi, ha a királyságra csakugyan jogokkal bírt, és az örökösödési szerződések érvényeseknek lettek volna tekinthetők. [1])

Ferdinánd, ki teljesen osztozott tanácsosainak jogi felfogásában, igényeinek támogatására fegyveres erőről gondoskodott; Pozsony vidékére 10,000 és Győrbe 3000 embert küldött. Egyúttal élénk tevékenységet fejtett ki, hogy adományok és ígéretek által híveit a hűségben megszilárdítsa és pártját szaporítsa.

---

[1]) „Auch als die Hungern kain waal zethun haben, sondern die Kunigliche Maiestät angeender regierender Erbkunig in Hungern ist, und die Hungern kein annder macht zethun haben, dann die Kunigliche Maiestät fur iren regierenden Erbherrn zuerkhennen, und Ir Maiestät on widerstannd zu cronen, innhalt der vertrag. Es ist auch nit wenig zugedenkhen wo die Kunigliche Maiestät sich über die Erblich gerechtigkait und verträg bewegen liesse der waal zu begeren, oder sich verwilliget der waal zuerwartten, das daraus der weida, ime mit seiner waal ain gerechtigkait schöpfen und machen, und die sach also fürgeben möcht: hette die Kunigliche Maiestät gerechtigkait gehabt, oder weren die Tractet in würkung, so hett die Kunigliche Maiestät sein gerechtigkait auf kain waal stellen lassen, sonnder in seiner gebürlichen gerechtigkait verlasen. Demnach solle die Kunigliche Maiestät auf den Rakusch ain potschafft schikhen, die sollen kain waal, sonnder alain die Erblich und auch vorausgetragen gerechtigkait, lautt der tractet furtragen.“ A felterjesztés eredeti fogalmazata a bécsi cs. és kir. t. lvt.

Többi között *Horvátország* kiváló tárgyát képezte gondjainak. *Frangepán Kristóf* gróf ekkor még Ferdinánd ügyét támogatta. Ő azt ajánlotta, hogy a királyné s a nádor még egyszer intézzen leveleket az ország rendeihez, különösen azokhoz, kik a fehérvári gyűlésen jelen voltak, sőt magához Szapolyayhoz is, meghíván őket a komáromi országgyűlésre, és reájuk hárítván a felelősséget az ország veszedelmeért, ha megjelenni vonakodnak. [1])

Frangepán néhány nappal utóbb János királyhoz pártolt ugyan, de a horvát rendek nem követték őt; követeket küldöttek Bécsbe, kik Ferdinándot biztosították, hogy a komáromi országgyűlésről el nem maradnak. [2])

Azonban Komárom ekkor már János király kezei között volt; Ráskay Gáspár, Tatával együtt elfoglalta, anélkül hogy ellenállással találkoznék. [3])

Mária királyné, erről értesülvén, az országgyűlést *Pozsonyba* helyezte át, és határnapját egy héttel későbbre tette; felhíván a rendeket, hogy „szent Katalin ünnepe után legalább hatod, vagy heted napra“ (azaz november 30, vagy deczember 1-jére) jelenjenek meg. [4]) A főurak közül többeket külön, sajátkezű soraival is intett, hogy el ne maradjanak. [5])

Ezalatt Ferdinánd, míg egyrészről folytatta tevékenységét a magyar urak megnyerése körül, másfelől a nemzeti közvélemény meghódítására igyekezett. Megnyugtatta a hazafiúi aggodalmakat, melyeket „örökösödési jogainak“ hangsúlyozása által felkeltett, s némileg ellensúlyozta azon népszerűtlenséget, mely dynasztiáját és általán a német elemet hazánkban környezte. [6])

---

[1]) Zárai Jeromosnak november 14-én Győrből Cles Bernát trienti püspökhöz intézett levele a bécsi cs. és k. t. levt.

[2]) Jászay. 202. l.

[3]) Jászay. 206. l.

[4]) A november 23-án Soprony városához intézett meghívólevél e város levéltárában. Magyar fordításban közli *Jászay.* 230. l.

[5]) A Frangepán Kristófhoz intézett levelet közli *Lehoczky.* Stemmatographia. II. 142. l.

[6]) A lengyel követek deczember 4-én Esztergomból írják ural-

Ünnepélyes okmányban kijelentette, hogy „Magyarország minden rendeit azon szabadságaikban és törvényeikben, melyekkel a néhai magyar királyok ideje óta éltek, ha talán fegyverrel jutna is az ország birtokába, épen úgy megtartja és megoltalmazza, mintha mindnyájok akaratjával választatott volna királylyá; az egyházi és világi javadalmakat idegenekre nem ruházza; külföldieket az ország tanácsába nem alkalmaz; II. Endre király rendelvényeit, melyeknek megtartására Magyarország királyai a koronázáskor megesküdni kötelesek, szentűl megtartja." [1])

Ferdinánd emellett azon nézetben volt, hogy a magyar rendekre nagy hatással leend, ha császári bátyja követeket küld az országgyűlésre, kik az ő és a német birodalom támogatását ajánlanák a török ellen. Emiatt felkérte V. Károlyt, hogy Magyarországba követeket küldjön. A császár Granadában vette öcscsének levelét és nem késett eleget tenni óhajtásának. *Stadion Kristóf* augsburgi püspököt és *Fürstenberg Frigyest* rendelte követeiül, avégből, hogy Magyar- és Horvátországban Ferdinánd megválasztatása mellett működjenek. Maga is leveleket intézett a magyar- és horvátországi rendekhez, úgyszintén némely főurakhoz, buzdítván Ferdinánd megválasztására, „ki azon országokat mind a természeti örökösödés jogán, mind a korábbi szerződések és egyességek erejénél fogva örökölte;" és kijelentvén, hogy minden erejével védelmezni és támogatni fogja az országot. [2])

kodójuknak: „Contractum est hic tantum odium, nescimus quo fato, adversus Germanos, ut pre illis Turci fratres et amici reputantur." Acta Tomiciana. VIII. 265. l. És Krziczky püspök, e követek egyike ugyanakkor Brodaricsnak írja: „Hec gens vestra adeo fremit in Germaniam, nescimus, quo malo fato, ut nefas sit nisi cum contumelia nominare." Ugyanott. 274. l.

[1]) A szerződési okmányban, melyet Ferdinánd november 30-dikán tizenhárom magyar főúr részére kiállított, midőn ezek neki hűséget fogadtak. Közli ezen fontos okmányt *Korachich.* Monumenta veteris legislationis Regni Hungariae. VI. 38. l.

[2]) A magyarországi rendekhez intézett levelet kiadta *Korachich.* Supplementum. III. 105. l. Magyar fordításban *Jászay.* 241. l. A bécsi cs. és k. t. levéltárban mind a magyar mind a horvát rendekhez, további a Szapolyay Jánoshoz, Báthory Istvánhoz, Brodarics-

Azonban a levelek és megbízóiratok csak november 26-dikán készültek el, s így a követek nem érkezhettek meg a pozsonyi országgyűlés idejére.

A cseh- és morvaországi rendek is választottak prágai gyülésükön követeket, kik hivatva voltak királyuk megválasztatása mellett a magyar országgyűlésen hatni. [1])

Ferdinánd maga természetesen nem szándékozott személyesen megjelenni Pozsonyban. Az ország rendeivel való tárgyalások vezetésére biztosokat nevezett. Ezek *Rauber Kristóf* laibachi herczeg-püspök, *Zelking Vilmos*, *Lamberg János*, *Herberstein György*, *Dornberg Erasmus* és *Pempflinger János* tanácsosok voltak; ugyanazok, kiket már több hét előtt Pozsonyba küldött, hogy Mária körül a kormányzati ügyek vezetésébe befolyjanak.

Utasításuk és megbízólevelök Ferdinánd és neje, *Anna* nevében volt kiállítva. Megbízattak az országgyűlést a cseh király és neje nevében üdvözölni, s ezeknek fájdalmát tolmácsolni Lajos halála és a csapások felett, melyek Magyarországot érték; előadni, hogy „mint az ország törvényes és természetes örökösei“ kötelességöknek tartják az ország védelmére kelni és „hajdani szabadságába visszaállítani.“ Emiatt a birodalmi fejedelmeknél segélyt kértek és eszközöltek ki. És bár Szapolyay János magát a fehérvári gyülésen, erőszak és ármány segélyével, királylyá választatta, ezen választás érvénytelennek tekintendő. A biztosoknak ezt, és mennyire méltatlan János a magyar koronára, tüzetesen kimutatniok kelle; előadva azon örökösödési szerződéseket, melyeket Frigyes és Miksa császárok Mátyás és Ulászló magyar királyokkal kötöttek. Ezeknek alapján — mondja Ferdinánd — „ezen országba beléphetének, annak teljes, egész kormányzását átvehettük, s igazságos fegy-

---

hoz és Thurzó Elekhez intézett cs. levelek egykorú másolatai találtatnak.

[1]) Ferdinánd november 28-án Bécsből Battyányi Ferenczet értesíti: „Bohemi et Moravi Nuntios suos ad Ragutsch sive Dietam Hungaricalem iam celebrandam condeputarunt, qui illi intersint et res nostras una cum aliis amicis et benevolis nostris fovere et promovere studeant.“ A levél eredeti fogalmazata a bécsi t. levt. Nem tudjuk, vajjon e követek csakugyan megjelentek-e Pozsonyban?

verünket az említett vajda, mint a szent korona törvénytelen bitorlója ellen fordíthattuk volna; mi mégis, ... magunkat a keresztény vér ontásától visszatartóztattuk, és ... az ország rendeinek ... akaratával kívántunk királyokul elfogadtatni. Miért is remélljük, hogy érintett jogainkat tekintetbe vevén, minket Magyarország királyává annál inkább elfogadnak, mert ha, mi távol legyen, e részbeni óhajtásunkat mellőznék, mi világos jogainkról lemondani semmiképen sem akarunk és szándékozunk; sőt jól tudjuk, hogy ha e jogunkról, mit azonban nem teszünk, lemondanánk, ebben ő császári katholikus felsége soha sem nyugodnék meg."

A biztosoknak megczáfolni kelle azon híreket, melyekkel Ferdinándot és a német nemzetet gyűlöletessé tenni iparkodnak, állítván, hogy az országot fegyverrel fogja megtámadni, szabadságaitól megfosztani és szolgaságra juttatni. „Igérjék meg a karoknak és rendeknek, hogy mi ezen országnak összes kiváltságait, szabadságait, törvényeit és szokásait megtartatni és teljesíteni akarjuk, és szándékozunk ezután is, sőt azokat még nevelni és szélesebbre kiterjeszteni fogjuk. Attól se féljenek, hogy mi az ő tanácsukba külföldieket alkalmazni, vagy a javadalmakat és egyházi méltóságokat idegeneknek adományozni fognók; inkább szabálylyá tenni és megállapítani kívánjuk, hogy mindezek örökre azoknál maradjanak, kik magyar vérből s a magyar nemzetből származtak. Nem kisebb gonddal fogunk munkálkodni azon is, hogy a gyűlölség, mely az emberek gonosz akarata és mesterkedései által, a németek és magyarok közt gyökeret vert, atyafiúi kölcsönös szeretetté váljék. Igérjék meg végre őszintén, hogy mi őket úgy akarjuk kormányozni, ezen országot úgy igazgatni, hogy a kegyelem, kegyelmesség, adakozóság, jóság és más valódi királyi tulajdonok tekintetében bennünk semmi hiányt se lássanak."

A biztosok nyilatkoztassák ki, hogy Ferdinánd az országot a maga és egyéb országainak teljes hatalmával fogja a török ellen védelmezni, valamint a császár és a birodalom segélyét is kieszközlendi; minélfogva kilátásba helyezheti, hogy őket további támadások ellen megoltalmazandja, sőt az elveszett véghelyeket is visszaszerzendi.

Ezekután kérjék fel a rendeket, hogy Ferdinándot „igaz,

törvényes és természetes királyuk, urok, honatyjok, uralkodójuk és fejedelmökül, nejét", Annát pedig „Magyarország királyasszonyául *fogadják, vállalják el és nyilatkoztassák ki.*" [1])

Ferdinánd követeit ezen utasítással deczember 5-én látta el, tehát egy héttel az országgyűlés megnyitására kitűzött határnap után. Ugyanis a rendek lassan gyülekeztek Pozsonyba. Csak *Soprony* város [2]) és a horvátországi rendek követeiről (*Perusics János* és *Krisenics Gáspár*) [3]) tudjuk, hogy november utolsó napján Pozsonyban voltak.

János király azt állította, hogy egy megye sem küldött a pozsonyi országgyűlésre *követeket.* [4]) Ez azonban nem valószinű. Ellenben túlzás lehet az is, mit Ferdinánd egy okmányában említ, hogy az *urak* és *nemesek* sokkal nagyobb számban jelentek meg, mint Szapolyay János királylyá választatása alkalmával [5])

---

[1]) A deczember 5-én Bécsben készült utasítás eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. t. levt.

[2]) Pozsony város számadásaiban a sopronyi követek megvendégelésére tett kiadások fordúlnak elő, 1526. november 30-ik napjára.

[3]) Mária királyné Pozsonyból november 30-án ajánlja őket Ferdinánd kegyeibe. Eredetije a bécsi t. levt.

[4]) „A jura Regis moderni et Ferdinandi" czimű emlékiratában Ferdinánd választásáról irja, hogy „nulla lege, nullo ordine servato, nullo Comitatu Nobilium, sine quibus talia fieri non possunt, presentibus, solis lanzkenetis armatis et quibusdam servientibus Regine hungaris et civibus Sopronìensibus ac Posoniensibus, egregios illos electores circumstantibus" történt. A British Muzeum kéziratgyűjteményében. Jászay. 315. l.

[5]) V. Károlyhoz 1526-ban intézett levelében: „L'election depuis faicte en me personne de roy dudict hungrie auec bon nombre de segneurs et autres dudict pays et trop plus que en celle dudict vaivoda." *Gévay.* I. 30. l. — A „Declaracio Eleccionis Ferdinandi" czimű emlékiratban áll: „Ex omnibus eiusdem (Regni) statibus et membris principalioribus, et alii multi, qui venire potuerunt, comparuerunt et interfuerunt eleccioni." Bécsi t. lvt. — Ferdinánd a moldvai vajdához küldött követ utasitásában 1527. január 1-én írja, hogy a főpapok, főurak es nemesek „justo numero congregati." Ugyanott. Istvánfinál olvassuk: „Convenere tanta frequentia, quantum in ea publica calamitate et in factiones distractis proceribus, vix extitisse crederes." 86. l.

Kik voltak jelen a főpapok soraiból, nem tudjuk. [1]) Az urak közül *Báthory István* nádor mellett Szentgyörgyi *Farkas* grófot, *Battyányi Orbánt*, Enyingi *Török Bálintot*, *Bánffi Boldizsárt*, *Pekri Lajost*, *Gyulai Istvánt*, *Czobor Gáspárt*, *Nagy Imre* alnádort, *Nádasdy Tamást*, *Nyáry Ferenczet*, *Serédi Gáspárt* találjuk megnevezve. [2])

Az országgyűlés megnyitására kitűzött nap eltelte után két hét folyt le várakozásban és előleges értekezletek között. Végre deczember 15-én kihirdettetett, és a közel vidéken lakó urak külön hirnökök által értesíttettek, hogy a következő napon megtartatik a királyválasztás. [3])

Deczember 16-dikán, vasárnap, az urak és nemesek a szent Ferencz-rend zárdájában gyültek egybe. A nádor nyitotta meg az ülést. Élénk színekkel ecsetelve a Mohácsnál szenvedett csapás súlyos következményeit, kiemelte, hogy „miután az ország védfalán tört rés oly széles és nagy, hogy annak betöltésére és megoltalmazására magánember ereje elégtelen; ha valaha, most leginkább van szüksége Magyarországnak oly hatalmas fejedelemre, ki nemcsak elhagyatott állapotban levő várait ágyúkkal és egyéb hadiszerekkel ellássa, de a mult nyáron elvesztett véghelyeket is visszaszerezze, megerősítse, és a töröknek, ha egykor visszatérne, felkészült sereggel szárazon és vizen ellenálljon. Olyant, ki mindezt megtenni képes legyen, a szomszéd fejedelmek között csak egyet ismer: Ferdinánd királyt, kivűle senki mást. [4])

[1]) *Istvánfi* 86. l. csak *Oláh* és *Peregi* prépostokat említi. Alig hihető, hogy püspök nem lett volna jelen.

[2]) Ezeket *Istvánfi* 86. l. sorolja fel. Azok, miket Jászay 315. l. 2. jegyzetben felhoz, kimutatandó, hogy többen a megnevezettek közül, nem voltak jelen a pozsonyi országgyűlésen, csak részben bírnak meggyőző erővel.

[3]) Pozsony város számadási könyveiben olvassuk: „Item Samstag vor Thome geben chamerer einem Hungarn, der den Landtag von Rathausz herab geschrien und verkundtt hatt zu der erwelung Konig Ferdinandi . . .“ *Jászay.* 316. l. 2. jegyzet. — A k. biztosok november 14-én kelt levelökben felhívják Szentgyörgyi Farkas grófot, hogy a más nap tartandó ülésre megjelenjék. *Pray.* Epistolae Procerum. I. 291. l. *Kovachich.* Supplementum. III. 93. l.

[4]) A „Declaracio eleccionis Ferdinandi in Regem Hungarie“ czímű emlékiratban. Jászay. 316. l.

A nádor után a királyi biztosok feje, a laibachi püspök szólalt fel. Beszédje, melynek szövegét a bécsi és pozsonyi tanácsosok, Ferdinánd személyes közreműködésével, állapították meg, [1]) ekként hangzott:

„Minket a fenséges fejedelem Ferdinánd, Csehország választott királya, avégett küldött tisztelendőségtekhez követekűl, hogy üdvözletünk után előadnók, miként ő fensége a cseh király értesülvén a fenséges magyar- és csehországi királynak, az ő kedves öcscsének siralmas elvesztéről, az egész kereszténységnek e hihetlen csapását és romlását élénk fájdalommal vette, és legott gondolkodni kezdett, miként, mily tanácscsal és erővel lehetne e nemes országot a török kárhozatos uralmától megszabadítani, várait, úgymint Nándorfehérvárt és a többi véghelyeket visszaszerezni, magát az országot előbbi állapotába és szabadságába visszahelyezni. Mert szeme előtt lebegett, hogy ha ezen ország hosszabb ideig a török hatalmában lenne, az ő ausztriai tartományait is hasonló veszély érhetné; egyszersmind arról is megemlékezett, mennyivel tartozik ő Magyarországnak, mind a jó szomszédságnál, mind a kölcsönös sógorságnál fogva, mely őt és a császári felséget a fenséges Lajos királyhoz köté. Ezen és más fontos okoknál fogva, egész igyekezettel azon volt, hogy atyjafiainak és a római birodalom többi fejedelmeinek erejével, ezen ország épségébe visszaállíttassék.

„Majd eközben tudomására jutott, hogy a török császár iszonyú öldöklés és pusztítás után Magyarországból kivonúlt, a királyné ő fensége pedig, a tekintetes és nagyságos nádorispán úrral, kinek az ország ősi szokása szerint ez tisztében állott, az erdélyi vajda és más urak tanácsából, Komárom mezővárosba, szent Katalin szűz ünnepére, az összes rendeknek országgyűlést hirdetett; mely gyűlésen ő fensége tárgyalás alá vétetni kívánta mindazokat, mik ezen ország üdvére, védelmére és romlásának megszüntetésére szükségesek, és a mely gyűlésre ő felsége a cseh király is előkelő követeket volt küldendő, kiktől a magyar urak országuk iránt viseltető teljes jóakaratát megértették volna.

[1]) Lásd az alább következő jegyzetet.

„Azonban, midőn a királyné által ekként kitűzött ország-gyűlés határnapja már küszöbön állott, a vajda, némely barátait és szolgáit, Tokaj mezővárosába összehíván, itt reábírta, hogy őt királylyá válaszszák; minélfogva rögtön a maga és a velelevők nevében Székesfehérvárra, a közelebb elmúlt szent Imre herczeg napjára, az új király megválasztása végett, az ország törvényei és régi szokása ellenére, más gyűlést hirdetett ki, hol magát, az ajándékok, adományok és igéretek által, köztudomás szerint, megvesztegetett rendek kedvezésével és felkiáltására, megkoronáztatta.

„Miután tehát mindezek, mik az ország közszabadságának sérelmére, a királyné ő fensége, a nádorispán úr, a többi urak és országlakosok gyalázatára történtek, a fenséges csehországi király tudomására jutottak, nem akarván elhagyni ezen országot, minket küldött követeiül a királyné ő fenségéhez és azon urakhoz s nemesekhez, kik a Komáromba törvényesen kihirdetett, de szükséges okok miatt Pozsonyba áttett országgyűlésen megjelentek; ezen ország javára, mindnyájok köz- és magán szabadságának biztosítására, a határszélek visszaszerzésére, a kül- és belellenségek elleni megoltalmazására, nemcsak saját vagyonát, hatalmát és kincseit, hanem a császári felség, a római birodalmi fejedelmek s többi atyjafiai, országai és tartományai segedelmét is felajánlja; sőt a keresztény hitért és a ti épségben maradástokért saját személyét, életét és vérét is kész feláldozni.

„Ő fensége mindnyájatokat újra és újra felszólít, fontoljátok meg szerencsétlen hazátok állapotát, s vegyétek gondosan tekintetbe minden erőiteket; mit valátok képesek akkor, midőn országotok még ép és virágzó volt, a kereszténység leghatalmasabb ellenségei a törökök ellen, a szomszéd fejedelmeknek segélyével is, tenni, s mit lesztek képesek ezentúl, erőben megtörve, pusztulás és romlás között; főként, ha nemcsak a törököt, de a szomszéd nemzeteket, a cseheket, morvákat, sziléziaiakat, s egész Németországot ellenségeitekké teszitek?

„Gondoljátok meg azt is, vajjon az, ki a királyi czímet gonosz mesterségekkel elnyerte, az ország kormányzására, elveszett várainak visszaszerzésére, melyek nélkül épségben

nem maradhat, alkalmas-e? Vajjon bír-e elég erővel, hogy annyi pogány és keresztény ellenséget, ne mondjuk legyőzzön, de csak az ország határaitól távol tartson?

„A csehországi király ő fensége csodálkozik, mi vakság szállotta meg azon urak és nemesek lelkét, kik a vajdát királylyá választották. Ugyanis nem ismeretlen előttük, hogy minden egyenetlenségeik- és veszedelmeiknek, gyermekkora óta, ő volt szerzője. Emlékezzetek meg, hogy egyebeket mellőzzünk, csak arról, hogy Zsarnó vára alatt, melyet, megvetve a királyi tekintélyt és parancsot, megszállott, mennyi jeles férfiúnak, ágyúnak, vagyonnak és kincseknek elvesztét okozta, gyávasága által; és mily gyalázatot vont, csúfos futásával, nemcsak magára, de az egész magyar nemzetre!

„És ki tud közűletek könyűk nélkül emlékezni Nándorfehérvárról, mely, miként mindenki tudja, ma is a tiétek volna, ha a jó vajda, engedelmeskedve a királyi felség ismételt felhívásainak, az erdélyi hadakkal maga idején megjelenni, és a részére kijelölt alkalmas helyre elmenni akart volna.

„Néhány évvel utóbb, a királyi felség s csaknem az egész ország roppant erejével és költségével, Szörény, Orsova és Pet erős és jeles váraknak segítségül küldetett; ő azonban ezen várakat, anélkül hogy csak megszállotta volna is, mindazon atyafiaitoknak, kik a hadjáratban részt vettek, fájdalmára és meglepetésére, félelemből, mint mondják, vagy bármely más okból, megfutamodván, a török által elfoglaltatni és lerontatni engedte.

„Emlékeztek mindnyájan ama gyűlésre, mely harmadéve Hatvanban, a vajda működése folytan, létesült, melyen a királyi felség, úgyszintén minden jobbak, s a nemesség nagyobb része, erőszak, álnokság és csalárdság által reábirva, megjelent; hol azután a király és a főrendek, bizonyos kerítés közé rekesztetvén, mind abban megegyezni kényszeríttettek, mi a vajdának és pártjának tetszett. Így a király akarata ellenére, ki a fenyegető veszély félelme miatt ellenszegülni nem mert, némely tisztviselők letétettek és másokkal helyettesíttettek.

„Azon háború emlékét, melyet minap a törökkel oly szerencsétlenül viseltetek, az idő soha sem lesz képes eltörűlni. Széles Magyarországon nincs senki, aki szerettei

közül néhányat nem siratna. A török soha még nagyobb csapást nem mért a keresztény világra. Nem szükséges nektek előadni, mint hagyta el a vajda, bár többször királyi levelek és követek által hivatott, fejedelmét s hazáját: és messziről, mintegy leshelyből szemlélvén az ütközet kimenetét, midőn értesült, hogy az ellenség, a király s az ország főbbjeinek legyilkolása után kivonúlt, és Budát odahagyta, végre elárulta, amit rég táplált kebelében: elfoglalta a királyi várat, s bitorolni kezdette azon czímét, melylyel mostan él.

„És íme, mily híven teljesítette ő tiszti kötelességét is! A szent koronát, melyet az egész ország az ő hitére és őrizetére bízott volt, Visegrád várával együtt elhagyta, elvesztette, s miután, mint mondják, némely nőszemélyek segélyével visszaszerezte, köztudomás szerint, az ország törvényei és szokásai ellenére, saját fejére tette.

„Nem szükséges emlékezetbe hoznunk a királyi jövedelmek elragadozását, és azon kegyetlen zsarolásokat, melyekkel Erdélyt számos éveken át sanyargatta. Erről eléggé tanúskodnának a szászok és székelyek, ha szabadon szólhatnának. Arról, hogy ő és barátai mily kegyetlenül bántak a szegényebb nemességgel, felesleges említést tennünk.

„Íme ezek az érdemek, melyeknél fogva magát méltónak tartotta a királyságra!

„Ámbár pedig a fenséges csehországi király, úgy mint Ulászló magyarországi királynak veje, azon szerződésnél fogva, melyet az ő szépatyja Fridrik és nagyatyja Miksa felséges császárok Ulászló királylyal kötöttek, ezen országra a legérvényesebb örökösödési joggal bír, minélfogva szabadságában állott volna a királyi koronát bitorló vajda ellen igazságos fegyveréhez nyúlni: ő mégis kímélni akarta a keresztény vért, s míg lehet, mindenkor kíméli; főként a magyarokat, kik a vallás- és hitért számos éveken át vitézül harczoltak, jelenleg pedig sokféle csapások által megszaggatvák és elborítvák, haddal megtámadni soha sem akarta, hanem a ti megegyezésteket, választástokat várja; e szabad népnek szeretete és becsülése, nem pedig gyűlölete után vágyódik.

„Ő fenségének értésére jutott, hogy ellenségeinek törekvései által mindenfelé különböző hírek terjedtek el, melyekkel

ő fenségét és a német nemzetet a magyarok előtt gyűlöletesekké tenni iparkodnak; többi között, hogy elhatározá ezen országot fegyveres hatalommal megtámadni, szabadságától és régi kiváltságaitól megfosztva, szolgaságra juttatni. Azonban ő fensége fényes nemzetségével, jóindulatával és természetével mi sem ellenkezik annyira, mint a kegyetlenség; mi sem egyezik meg annyira, mint a kegyelmesség. Higyjétek el mindnyájan, higye el egész Magyarország, hogy minden törvényeitek, szabadságaitok és kiváltságaitok, melyeket ezen ország a boldogúlt királyok alatt bírt, épségben fognak maradni; ezt ő fensége mindnyájatoknak igéri. Nem kell tehát attól félnetek, hogy a tanácsba netalán idegenek alkalmaztassanak, vagy az egyházi méltóságok, hivatalok és jószágok külföldieknek adományoztassanak; mindezek a tieitek, a ti rokonaitoké, a ti véreiteké és a ti nemzeteteké lesznek.

„Törekedni fog ő fensége arra is, hogy a gyűlölség, mely az emberek rosz akarata és mesterkedései által, a németek és magyarok közt gyökeret vert, kölcsönös atyafiúi szeretetnek engedjen helyet.

„Végre attól se tartsatok, hogy valaha nélkülözzétek az igazságot, kegyelmet és bőkezűséget, melyet a legjobb királytól kivánhatni.

„Mindezek után legyetek meggyőződve afelől, hogy ő királyi fensége ezen ország koronáját nem annyira birodalmának terjesztése végett óhajtja, mint inkább avégett, hogy mindnyájatoknak javára lehessen, Nándorfehérvárt és a többi elveszett végváraitokat az ellenség hatalmából kiragadhassa, visszaszerezhesse, nektek pedig nyugalmat és békét biztosíthasson; amelyeknek véghezvitelében nem fogjátok nélkülözni sem bátyjának, a császár ő felségének, sem más keresztény fejedelmeknek segítségét.

„Miután tehát már megértettétek, mind a fenséges csehországi királynak ezen ország, s annak valamennyi karai és rendei iránt viseltető jóindulatát és jóakaratát, mind pedig azt, mily veszélylyel fenyeget titeket és gyermekeiteket a vajda uralomvágya és ármánya; ő fensége felhív titeket, hogy ezen jeles alkalmat, mely országotok és nevetek fentartására s terjesztésére kínálkozik, két kézzel ragadjátok meg, s az

ellenkedők vakmerőségét ildomosságtok által hozzátok helyre. Soha sem fog jőni oly hálátlan nemzedék, mely ezen fejedelemválasztásban kitüntetendő bölcseségteket nem fogná helyeselni; sőt inkább mind a most élők, mind a később következők hirdetni fogják, hogy a hon megmaradását, a megingatott szabadság visszaállítását nektek köszönik!" [1])

Ezen előadás után *Mária* királyné nevében, a főrendek egyike — talán Thurzó Elek — szólott. Magasztalva emelte ki a hűséget, melylyel a magyarok királyaik nemzetségéhez ragaszkodtak; mert ötszáz éven át csak olyanokat engedtek maguk fölött uralkodni, kik a magyar királyok véréből származtak; egyedül Mátyás tesz kivételt, kit atyjának a haza és a katholika hit érdekében véghezvitt jeles tettei, és az ellenségen nyert számos győzelmei emeltek a trónra. Szemlét tartva a magyar királyok rokonsági kapcsolatai felett, a következő eredményt vonta le: „Miután Ferdinánd ő fenségének neje, a fenséges Anna asszony is, az ős magyar királyok igaz ivadéka, V. (I.) Károly királyhoz az egyenes leszármazás ötödik ízén áll, őt a koronától megfosztani annál kevésbbé lehet, mert Aba, Zsigmond és Albert királyok is hasonlag nejeik örökösödése utján jutottak a magyar koronához." Ezután intette a

[1]) Ezen beszéd, melynek lényeges tartalma a deczember 5-diki királyi utasításban benfoglaltatik, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban két példányban van meg. Az egyik fogalmazat, melynek küllapján más írással van jegyezve: „Berathschlagung des Ragkhusch," és egy későbbi írással: „De illegitima Electione Comitis Scepusiensis etc." A másik példány egykorú másolat, melynek végén a következő jegyzet áll: „Finit copia, quomodo sit tractandum in Conventu Posoniensi pro Electione Regis Hungarie etc. *Sic videbatur Dominis Hungaris, sed immutatum est per Regem Bohemie in aliam formam.* — Dicta Posonii in Cenobio Beate Marie Virginis et fratrum ordinis Sancti Francisci Minoritarum, Dominica tercia aduentus, que erat Die Decima Sexta Mensis Decembris. Anno Domini etc. Millesimo Quingentesimo Vigesimo sexto currente." Egy más kéz hozzátette: „In exordio Legati usi sunt his verbis: Reuerendissimi, Reuerendi, Venerabiles, Spectabiles, Magnifici, Strenui, Nobiles et Egregii, Prudentes et Circumspecti Domini Archiepiscopi, Episcopi, Prelati, coeterique omnium ordinum tam Ecclesiastice, quam etiam Secularis dignitatis et laudum titulis insigniti . . ." A beszéd szövegét magyar fordításban közli *Jászay.* 317—323. ll.

rendeket, hogy megfontolván a római császár és a cseh-országi király nagy hatalmát, biztosítsák maguknak ezek támogatását, és ne vonják szerencsétlen hazájukra ellenséges támadásukat; mert Ferdinánd a maga és nejének világos jogairól lemondani nem fogna, amire alattvalói is késztetik. Végre kijelentette, hogy ha a rendek „Ferdinándnak és nejének ezén igazságos és tisztességes ügyben szót fogadnak, és engedelmeskednek, Mária királyné mindkét felséges bátyjánál különös és örök pártfogással lesz irántuk.“ [1])

Ferdinánd és Mária biztosainak előterjesztéseit hosszas és élénk eszmecsere követte, mely más nap is folytattatott.

Ugyanis mielőtt Ferdinándot Magyarország királyává választani lehetett volna, előbb szükségkép Szapolyay Jánosnak királylyá választatását érvénytelennek kellett nyilatkoztatni. Többen szólottak ezen kérdés iránt; de leghatályosabban mindannyi között *Révai Ferencz* nádori itélőmester, ki jogtudományi jeles ismeretei által már ekkor, ifjú korában, tekintélyt küzdött ki magának. [2])

Nyolcz okot hoztak fel annak kimutatására, hogy János király választása törvénytelen volt.

Először, nem a nádor hirdette ki a fehérvári királyválasztó országgyűlést; pedig erre egyedül ő van jogosítva.

Másodszor, az országgyűlés nélkülözte a törvényes elnököt: a nádort, kit trónüresedés alkalmával, a királyválasztásnál az első szavazat illet meg.

Harmadszor, a főurak közűl sokan nem jelentek meg az országgyűlésen, többi között a főcancellár, a horvát bán és a tárnokmester.

Negyedszer, a kapcsolt részek nem voltak képviselve az országgyűlésen.

Ötödször, az országgyűlésre oly rövid határnapot tűztek ki, hogy sokaknak lehetetlen volt kellő időben megjelenni.

---

[1]) A „Declaracio Eleccionis Ferdinandi“ emlékirat alapján. L. *Jászay*. 324—5. ll.

[2]) *Istvánfi* írja: „Qua in lege constituenda promulgandaque mirificum extitit studium Francisci Revaii, qui erat Palatino a secretis, viri acerrimi, ac quod caput est, partium studiosissimi et municipalium legum peritissimi.“ 86. l.

Hatodszor, Szapolyay János nagyszámú fegyveresei által megszállva tartotta Fehérvárt az utczákat és téreket; miáltal nyomást gyakorolt a rendekre.

Hetedszer, a választás nem ment végbe a kellő rendben. Ugyanis Szapolyay Jánosnak némely főbb hívei, miután rövid időn át egymás között tanácskoztak, mintha a tárgyalások már befejezve lennének, a nép felé fordúltak, s kérdezték: vajjon tetszik-e nekik Szapolyay János személye? Mire Szapolyay szolgái és katonái, kik ott számosan voltak elhelyezve, nagy zajjal és lármával kiáltani kezdették: hogy igen is, Szapolyayt kivánják királylyá. Ennekfolytán a nép nem nyilatkozhatott szabadon. [1])

Nyolczadszor, a választás előtt nem hallgatták ki azokat, kik a koronára jogos igényekkel bírnak, milyenek Ferdinánd és neje. [2])

A rendek, meghajolva ezen okok meggyőző ereje előtt, Szapolyay János királylyá választását és a fehérvári gyűlés összes végzéseit érvényteleneknek nyilatkoztatták. Mindazok, kik János királynak hűséget fogadtak, esküjöktől feloldoztatván, fő- és jószágvesztés büntetése alatt felhívattak, hogy negyven nap alatt Szapolyay pártját hagyják el. [3])

A királyválasztás a deczember 17-iki ülésben történt meg. [4]) Báthory István adta első voksát Ferdinándra. Sorban követték őt a főpapok, urak és nemesek. Majd a fejenként

---

[1]) „Septimo, in dandis votis Eleccionis ita actum est, cum esset fienda eleccio, alique persone confidentes Comitis Scepusiensis semote et casutibus (?) invicem iuncte, secreto et paululum temporis sermonem conseruerunt, et protinus verse ad populum ostenderunt, se locutos iam fuisse de eligendo Rege, et si placeret eis Comes Scepusiensis, ad quod extemplo ministri et armati eiusdem Comitis, quorum ingens copia fuit, cum magno clamore et strepitu, et quasi cum furia simul clamarunt: sibi placere Comitem Scepusiensem, et tunc populus ex timore nihil potuit aliud respondere, quid quisque sentiret." Ezen előadás öszhangzásban van Widmannak fönnebb 19. lapon idézett elbeszélésével.

[2]) A „Declaracio Eleccionis Regis Ferdinandi" emlékiratban. Bécsi cs. és k. t. levt.

[3]) *Widman*. Goldastnál. II. 43. l. És *Istvánfi*. 86. l.

[4]) *Jászay* és utána ujabb történetíróink Ferdinánd megválasztatását deczember 16-ra teszik. Azonban ő maga számos okmányai-

szavazók egyértelműségét látván, a rendek egyhangú felkiáltása által *Ferdinánd Magyarország királyává megválasztatott*, és ez a tömeg örömrivalgása, a harangok zúgása, az ágyúk üdvlövései között, ünnepélyesen kihirdettetett. [1])

Az országgyűlés ezután a nádor vezetése alatt küldöttséget választott, mely Ferdinándot megválasztatásáról értesítse, és előtte a nemzet hódolatát tolmácsolja; [2]) mire a rendek szétoszoltak. [3])

Ferdinánd sietett, a következő év január 1-én kelt levelei által, megválasztatását köztudomásra hozni; egyúttal némely urakhoz és nemesekhez, kik a pozsonyi országgyűlésre nem jelentek meg, úgyszintén több királyi városhoz azon szokatlan felhívást intézte, hogy habár nem kételkedik „hogy ezen

ban írja, hogy *tizenhetedikén* választatott meg. Jászay ezt (400. l. 3. jegyzet) a fogalmazó hibájának mondja; azonban alig hihető, hogy e hiba következetesen minden okmányba becsúszhatott volna.

[1]) „Eleccio fuit facta libera, non coacta minis, nec timore, sed cum considerata deliberacione, *votorum separatorum* religione conclusa, et in summa tali modo, forma et ordine, quod nihil pretermissum fuit." A „Declaracio" emlékiratban. — *Istvánfi* írja: „Ferdinandus ... ipsius primum Palatini suffragio, ac demum votis et acclamatione omnium ordinum, magna publicae laetitiae significatione, mirificoque omnium applausu, et tormentorum fragore declaratus est." 86. l.

[2]) Bizonytalan, mely napon fogadta Ferdinánd e küldöttséget. A „Declaracio" czímű emlékirat írja: „Rex Ferdinandus in Regem Hungarie unanimi decreto electus et declaratus fuit, quam declaracionem ad Suam Maiestatem per Commissarios et honoratissimos legatos mense Januario anno MDXXVII. miserunt, et eam Sua Maiestas publice et solemniter acceptavit." *Widman* pedig, mint szemtanú beszéli: „Das angezaigte Decret der Erwehlung ist auch hochernanten meinen gnädigsten Herrn von dem Gross-Grafen und Ständen, darnach fürderlichen mit ihren andern von allen Ständen darzu verordneten Gewaltträgern und Botschafften zu Wien im nächstverschienenen Januario presentirt; welch Decret oder Declaration Ihre Königliche Majestat darauf publice und soleniter angenommen. Solches ich gesehen, mit und dabey zu Wien gestanden." Goldastnál. II. 43. l.

[3]) Hogy törvények alkottattak volna ezen gyűlésen, annak semmi nyoma.

választás nekik óhajtott és kedves," „őt annak megerősítése és jóváhagyása felől mielőbb értesítsék." [4])

[4]) „Et quamvis minime dubitemus — úgymond a január 1-én kelt leveleiben — hanc electionem nonnisi acceptam et optatam vobis esse, sed ut animus vester clariori nobis innotescat argumento, vos nihilominus singulari studio requirimus, ut electionem illam approbetis, nosque de approbatione et ratificatione eiusdem per hunc Tabellionem nostrum quamprimum certificetis." Az urakhoz, nemesekhez és k. városokhoz intézett levelek külön fogalmazatai a bécsi cs. és k. titkos levéltárban. Az urakhoz intézett levelet magyar fordításban közli *Jászay*. 400. l.

IV.

Horvát- és tótországi gyülések. [1])

Azon zavarteljes napokban, melyek a mohácsi vereséget követték, Horvát- és Tótországban *Frangepán Kristóf* Zeng, Veglia és Modrus grófja körül csoportosúltak a rendek. Ő II. Lajos udvarában nem volt kedvelt egyén. Midőn több főúrral ellenséges súrlódásba jött, elhagyta hazáját, és Ferdinánd főherczegnek ajánlotta fel szolgálatait. Mindamellett 1526. tavaszán a magyar országgyűlés őt kínálta meg a Szulejman ellen indítandó sereg vezérletével, de nem fogadta el. Augusztus havában Ferdinánd által adelsbergi kapitánynyá neveztetett. Azonban értesülvén a török sereg félelmes előnyomulásáról, engedett a hazaszeretet ösztönzéseinek, és Horvátországba sietett. Itt hadakat gyűjtött, hogy azokat Lajos táborába vezesse, kit ismételve kért, hogy az ütközetet halaszsza. Szeptember 2-án Zágrábban volt hadaival, midőn a mohácsi csata gyászos kimenetelének hírét vette. Ennek daczára hősies elszántsággal Székesfehérvárig merészkedett, egy török hadosztályt szétvert és magát a szultánt is rémületbe ejtette. [2])

Innen visszatérvén, a Dráva és Száva partjain várta a törököt; azon hitben, hogy erre fog kivonulni Egyúttal szep-

[1]) Hosszú irodalmi vita tárgyát képezte azon kérdés: mit értettek a régi századokban e két elnevezés alatt. Kétségtelen, hogy *Slavoniát* Zágráb, Kőrös és Varasd megyék, *Horvátországot* pedig a Száván, illetőleg Kulpán túl fekvő terület képezte. Mindkét tartomány rendei külön tartották gyűléseiket; a slavóniaiak *Kőrösön*, *Zágrábban*, vagy *Dombrón*; a horvátországiak *Czettinben*. V. ö. *Palugyay Imre*. A kapcsolt részek történelmi és jogi viszonyai Magyarországhoz. Pozsony. 1863.

[2]) *Jászay*. 25—29. ll.

tember 23-dikára *Kapronczára* hívta meg a *tótországi rendeket*, hogy velök hazájuk védelméről tanácskozzék. [1])

Mindannyian hálával voltak eltelve bátor fellépése- és buzgó tevékenységeért. Ezt tettleg is kitüntették. „Akarjuk — mondák neki — hogy uraságod legyen kormányzónk és fővédnökünk, s készek vagyunk engedelmeskedni neked; mert Jaicza ostrománál is te mentettél meg minket a töröktől, és jelenleg a te uraságodat kivéve, minden uraink által elhagyattunk az ország veszedelmében. Emiatt nem akarunk mást kormányzónknak és védnökünknek, mint a te uraságodat.“ Mire egyhangulag kikiáltották a tartomány védnökévé, kormányzójává, és ősi szokás szerint, három ízben felemelték. [2])

Példájokat követték a szomszéd magyarországi részek rendei. *Baranya, Pozsega, Somogy, Zala* megyék nemessége összegyűlvén, őt kormányzóul választá és követek által felkérte, hogy őket is pártfogása és védelme alá fogadja. [3])

[1]) Maga Frangepán szeptember 29-én Kapronczáról Dandolo Antal velenczei patricziust csak általánosságban értesíti: „Domenicha pasata i signori schiavi havevano una generale dieta, a la quale sono stati tutti signori.“ (*Sanudo.* XLIII. 65. l.) *Zárai Jeromos* október 25-én Somogyból szintén Dandolonak határozottan írja, hogy Frangepán hívta össze a gyűlést. „Sua Signoria . . . convoco tutti li signori et gentilhomeni del paese.“ (*Sanudo.* XLIII. 151. l.)

[2]) Így írja le *Zárai Jeromos* idézett levelében a kapronczai gyűlés lefolyását. Frangepán maga csak az eredményt jelenti Dandolónak. „Me hanno electo per l'horo defensore et gobernatore, alzandome in aire, segondosi e l'horo legie.“

[3]) *Zárai J.* írja: „Si hanno congregati alquanto contati insieme et hanno creato et leuato et acetato con plenaria autorita sua signoria per defensor et gouernatore loro, al antescritto modo, che hanno fatto quelli de sclauonia et con grande amplitudine et autorita, etiam hanno mandato da sua signoria tutti li altri contati de qua del danubio, quali sono XII., pregando sua signoria li uoglia etiam acetar soto lombra et protezion sua, come sua signoria a fato sclauonia, e posega e barania, e semogia et salla.“ És ő maga: „Anche sonno accordati tutti comitati, quanti ne sonno de qua de questa parte del danubio multe miliara, et hanno mandato qua da nui pregando volesemo venire da loco et essere governatore anche de lhoro, prometendone lor vite insieme tutto lhoro auere, perche in tutto regno ungaricho non e uno unicho signore, qual volesse fare testa contra questo perfido turcho.“

Frangepán, bár tapasztalta, hogy a tótországi rendek nagy része határozott ellenszenvet táplál a német elem irányában: [1]) Ferdinándhoz csatlakozott, és késznek nyilatkozott igényeit támogatni.

A főherczeg ennekfolytán már szeptember 15-én *Frangepánt* és *Jurisich Miklóst* biztosaivá nevezte, hogy a *horvátországi* rendeket, egyenkint és az általok tartandó *gyűlésükön*, ügyének megnyerni igyekezzenek. [2])

E gyűlés *október elején* tartatott meg. [3]) A biztosok buzgó tevékenysége folytán, a rendek hangulata Ferdinánd ügyére nézve kedvezőbbé lőn. Ekként felbátorítva, a gyűlést felhívták, hogy Ferdinándot „azon jogai alapján, melyek őt és hitvesét Magyarországra nézve megilletik, és több egyéb tekinteteknél fogva, *királyokul fogadják el és ismerjék el.*" [4])

Azonban a horvátországi rendek e fontos ügyben ovakodtak Magyarországot megelőzni és attól elszakadni. Emiatt Ferdinánd biztosainak felhívását nem vették érdemleges tárgyalás alá. Arra szorítkoztak, hogy *Erdődy Simon* zágrábi püspököt, továbbá *Perusics Jánost* és *Krisenics Gáspárt* biztosaikká

---

[1]) Ő maga írja Dandolonak: „Unica voce diceno tutti signori nobili et el popolo, che prima volono rendersi al turcho, che essere sotto alemanni." (Idézett helyen.)

[2]) E napon Ferdinánd irodájában több megbizólevél állíttatott ki a nevezettek részére, és pedig hét példány a horvátországi grófokhoz s bárókhoz, öt példány a nemesekhez és végre egy példány a *horvátországi gyűléshez* szóló. Ezeknek, úgyszintén a főherczeg által a biztosokhoz intézett levélnek eredeti fogalmazata a bécsi t. levt.

[3]) Hol és mely napon tartatott meg e gyűlés, nem tudjuk meghatározni. Hogy azonban október első napjaiban kellett megtartatnia, bizonyítja, hogy Ferdinánd már október 18-ikán utasítást ad követeinek, kik a horvátországi követekkel tárgyalandók voltak. Ennek eredeti fog. a bécsi t. levt.

[4]) Ferdinánd deczember 5-én a horvátországi gyűlésre küldött biztosainak adott megbízóleveléban írja: „Cum . . . Episcopis, Prelatis, Comitibus, Nobilibus ac uniuersis Ordinibus et Statibus Regni Croatie Jus nostrum, quod nobis et Serenissime Consorti nostre dilectissime versus Regnum Hungarie competit, exposuissemus, requirendo eosdem, quatenus nos illius vigore aliorumque complurium respectuum intuitu in Dominum et Regem suum acceptarent, et ut talem recognoscerent." Eredeti fog. Ugyanott.

rendelték, oly meghagyással, hogy Ferdinánddal tárgyalásokat kezdjenek. [1])

A rendek emellett azon kérelemmel fordultak Ferdinándhoz, hogy az általa, a mohácsi csata előtt, megajánlott segélyösszeg kifizetését eszközölje. [2])

Ferdinánd sietett eleget tenni e kivánságnak, és a segélyösszeg kifizetését elrendelte. [3]) Egyúttal a maga részéről *Kreutzer Gergely* laibachi dékánt és *Dornberg Erasmus* tanácsost küldötte a zágrábi püspökhöz, hogy mielőtt ez biztostársaival Bécsbe jönne, velök előlegesen értekezzék. [4])

A horvát biztosok előbb Pozsonyban jelentek meg, s innen november 16-ikán utaztak Bécsbe, [5]) hol küldőik kivánatait előterjesztették. Azonban megbízóleveleik és utasításuk nem lévén elég határozott, a tárgyalások nem vezettek az óhajtott eredményre. [6])

[1]) Ferdinánd imént említett deczember 5-diki megbízólevele említi ez eredményt: a biztosok kiküldetését; ezeknek neveit Ferdinánd október 18-diki utasításából és Mária királynénak november 16-iki leveléből tudjuk. Mindkettőről alább szólunk.

[2]) A felterjesztésnek dátum nélküli egykorú másolata a bécsi t. levt.

[3]) Kitünik ez az 1527. első napjaiban tartott horvátországi gyűlésnek felterjesztéséből. „Maiestas Vestra . . . prout acceperamus, graciosum subsidium et iuuamen dari deputauerat.“ Egykorú másolata a bécsi t. levt.

[4]) Ferdinánd ezeket 1526. október 28-án Hainburgban utasítással látja el. „Instructio de hys, que . . . Gregorius Kreutzer decanus Ecclesie Labacensis ac Erasmus Dornberg Consiliarius noster, cum . . . *Symone Episcopo Zagrabiensi ac eiusdem Collegis et Consortibus, ad eum nomine regnorum Croatie et Sclauonie missis et deputatis . . . tractare debent.*“ Általános kifejezésekben hagyja meg nekik, hogy a horvát rendeket kegyelméről biztosítsák, és „declarabunt, qualiter nos de plurimum gauisi sumus de eorum aduentu.“ Eredeti fogalmazata a bécsi t. levt. Arról, vajjon Kreutzer és Dornberg találkoztak-e Ferdinánd biztosaival, nem birunk tudomással.

[5]) Mária a Bécsbe utazó két horvát nemest ajánlólevéllel látja el Pozsonyban, november 16-án. Eredetije a bécsi t. levt.

[6]) Ferdinánd deczember 5-iki, többször említett, megbízólevelében írja, hogy a követek „minden egyes kérelmeikre teljes elhatározást nem nyerhettek, mert a küldőiktől vett meghatalmazásuk határain túllépniök nem volt szabad.“

Csak abban történt megállapodás, hogy a horvát biztosok a pozsonyi magyar országgyűlésen megjelennek [1]), és ennek befejezése után a horvátországi rendek ismét gyűlést tartandnak. [2])

Úgy történt. A horvátországi követek részt vettek a pozsonyi országgyűlés tanácskozásaiban, és midőn hazaérkeztek, a *horvátországi tartományi gyűlés* összehívását eszközölték. [3])

A horvátországi rendek 1526. deczember végső napjaiban számosan jöttek össze *Czettinben.* A legelőkelőbbek valának: *Horváth-Miszlenovics András* knini püspök, *Torquatus János* corbáviai gróf, *Zrínyi Miklós* gróf, *Frangepán Kristóf, Farkas* és *György* grófok, *Blágay Kristóf* gróf, *Pernyay Kristóf, Tompics Bernát, Kobazics János, Jankovics Pál, Krisenics Gáspár, Csijacsics Tamás, Szkoblics Mihály, Babonisics Miklós, Otmics Gergely* és *Antal, Nobakovics János, Isacsics Pál, Giszics Gáspár, Szunics István.* A megyék és városok, úgyszintén a távollevő urak követeket küldöttek. [4]) Battyányi Ferencz bán és Erdődy Simon zágrábi püspök elmaradtak.

Ferdinánd király *Obersteiner Pál* bécsi prépostot, *Jurisich Miklós* kapitányt, *Katzianer János* kapitányt és *Puchler János* mehoui főtisztet küldötte mint biztosait a gyűlésre. [5])

---

[1]) Ferdinánd november 28-án Battyányi Ferencznek írja: „Cum Nuntiis Croatarum, qui ad nos missi erant, tantum egimus, ut ad Dietam Posoniensem quoque eant, rebus nostris operam daturi, eaque finita se domum conferant." Eredeti fogalmazata a bécsi t. levt.

[2]) Ezt Ferdinánd említi deczember 5-iki megbízólevelében.

[3]) Meghívólevél nem ismeretes.

[4]) Ezeknek nevei olvashatók a január 1-én kiállított okmány élén, mely Ferdinánd királylyá választatásáról szól. A nevek után áll: „És Horvátország valamennyi többi nemesei és főbbjei, miként nemeseinek, vármegyéinek, városainak, kerületeinek s népeinek közönsége." Az okmányt kiadta *Chmel.* Habsburgisches Archiv II. 35—38. ll. *Kukuljevič.* „Articuli et Constitutiones Dietarum, seu Generalium Congregationum Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae." (Zágráb. 1862.) 20—22. ll. Magyar fordításban *Jászay.* 386—390. ll.

[5]) A deczember 5-én kelt megbízólevél eredeti fogalmazata a bécsi t. levt. Magyar fordítását adja *Jászay.* 286. l. V. Károly császár Stadion Kristóf augsburgi püspöknek és Fürstenberg Frigyes gróf-

Ezek megjelenvén a rendek körében, megbízóleveleik előmutatása után, felszólítást intéztek hozzájuk, hogy Ferdinándot „törvényes és természetes királyuk- és uruknak", nejét Annát pedig „törvényes és természetes királynéjuk- és asszonyuknak ismerjék el, nekik a tartozó hűségi és hódolati esküt tegyék le."

E felhívás indokolására nem mulasztották el kifejteni azon jogokat, melyekkel Ferdinánd és Anna „a magyar szent birodalomnak örökségi jog alapján elnyerésére teljesen és elegendőképen felruházva és ellátva vagyon, főként ama többrendbeli szerződések erejénél fogva", melyeket Frigyes és Miksa császárok Mátyás és Ulászló magyar királyokkal kötöttek, és amelyeknek szövegét egész terjedelemben felolvasták. Hivatkoztak továbbá a pozsonyi választásra és „ama számos kegyelem-, segedelem- és kedvezésekre is, melyekkel Horvátországot a félelmes törökök ellen . . . ő királyi fensége, annyi keresztény fejedelmek közül egyedül maga, fentartotta."

A rendek, mint maguk írják, „szigorúan megfontolták és bőven meggondolták" a felhozott érveket, és meghajolva azoknak meggyőző ereje előtt „szívesen, buzgón, jókedvvel és tisztelettel" készeknek nyilatkoztak Ferdinándot uralkodójuknak elfogadni. Az új év (1527) napján délelőtt a ferencziek kolostorában tartott ülésükben „mindannyian egy szóval és felkiáltással Ferdinánd királyt igaz, törvényes, kétségtelen és természetes királyukká és urukká, az egész nemes Horvátország királyává és urává; nemkülönben Anna királynét igaz, törvényes, kétségtelen és természetes királynéjukká és asszonyukká, egész Horvátország királynéjává és asszonyává *megválasztották, elismerték, elfogadták és kikiáltották.*" Sőt tovább mentek; kötelezték magukat és utódjaikat, hogy soha mást Horvátország uralkodójául elismerni nem fognak, mint Ferdinánd és Anna örököseit.

Mire, míg hirnökök járták be a város utczáit és tereit, kik

nak, kiket, Ferdinánd ügyének támogatása végett, Magyarországba küldött, november 26-án meghagyta, hogy Horvátország rendeit is igyekezzenek megnyerni. Evégből hozzájuk szóló megbízóleveleket is állított ki. (Eredetije a bécsi t. levt.) Azonban a császári biztosok nem jöttek Horvátországba.

a választást köztudomásra hozták, a rendek letették a hűségi esküt.

Az összes jelenlevők „kezeiket és újjaikat magasra emelve, a legnagyobb örömmel“ mondották Obersteiner Pál prépost után az eskü következő szövegét:

„Esküszünk és fogadjuk, hogy mostantól fogva ezután fenséges Ferdinánd fejedelem úrnak, választott cseh királynak és hitvesének, fenséges Anna asszonynak, Magyar- és Csehország született királynéjának, a mi kegyes és kegyelmes urainknak, mint Horvátország igaz, törvényes és természetes örököseinek, királyának és királynéjának, miként az ő *örökö-seik-*, helytartóik- és kormányzóiknak is, mindenkor hívek és engedelmesek leszünk; az ő javukat, hasznukat, épségben maradásukat szemünk előtt tartjuk, s erőnk szerint előmozdítjuk, kárukat és hátrányukat pedig tehetségünkhöz képest elhárítjuk és eltávoztatjuk; minden egyebet is mindenkor megteszünk, mi a jó alattvalókat és hű szolgákat uraik irányában megilleti, s kötelességökben áll; ő felségökön és az ő örököseiken kivűl más senkit soha urunkul és királyunkul elfogadni és elismerni nem akarunk; sőt ha együtt vagy egyenként észrevennők, hogy valaki, vagy többen, akár az egyházi, akár a világi rendből, az ő felségeik kárára, szóval vagy tettel, máshoz vagy másokhoz csatlakozni kivánnak, mihelyt az ilyenek tudomásunkra jutnak, ő felségeiket, vagy az ő felségeik által rendelt előljáróinkat azonnal figyelmeztetjük, értesítjük, és az ilyen engedetleneknek engedelmességre szorításában segítjük; legkisebb csalárdság és álnokság nélkül. Isten minket úgy segéljen és az ő szent evangéliuma.“

Ezután a gyűlésteremből a kolostor templomába vonultak, hol a „Téged Isten dicsérünk“ hymnust énekelték. [1])

A királyi biztosok ezen eredményt, nem áldozatok nélkül érték el. Ferdinánd már a gyűlés előtt némi segélyösszegeket rendelt kifizettetni a horvát uraknak, hadak fogadására. Mivel azonban ezen összegek kifizetése körűl, a királyi tisztviselők

[1]) A királyválasztásról szóló részleteket és az eskü szövegét a rendeknek, fennebb említett január 1-iki okmánya tartalmazza.

eljárása többféle panaszokra adott okott, a rendek ezíránt feliratot intéztek hozzá. [1])

Most a királyi biztosok újabb és jelentékenyebb ajánlatokkal kötelezték le a rendeket. Úgy mint:

A király Horvátország védelmére ezer lovast és kétezer gyalogot fog tartani; a gyalogokat mind, a lovasok közűl pedig kétszázat a király által nevezendő főkapitány szabadon fogadhat fel, a rendek befolyása nélkül; a többi nyolczszáz lovast a rendek fogják kiállítani, és ha a király ezeket a tartományból kivezetni kivánná, az első hónapban fejenkint három arany forintot, a következő hónapokban pedig annyit kapnak, mennyit a többi lovasok.

A király Karinthia határszélein „illendő számú" hadakat tartand.

A horvátországi erősségeket megvizsgáltatni és felszereltetni fogja.

A kiváltságokat, jogokat, szabadságokat és rendelvényeket, melyeket Horvátországnak s lakosainak a hajdani királyok adtak, régi szokásaikkal együtt megerősíti és épségben tartandja; az országot és lakosait védelmezni és támogatni fogja. [2])

A rendek hálával fogadták ezen igéreteket. Azonban még egy kivánságuk volt; az, hogy a király a rendek által kiállítandó 800 lovas három havi zsoldját előre, és pedig tíz nap alatt fizesse le; „máskülönben — így szólnak — ezen pénz nélkül, a maguk és az ország védelmére semmi jót nem tehetnek." [3])

A királyi biztosok ismervén uruk szorult pénzügyi viszonyait, a rendeket reábirni igyekeztek, hogy követelésükről mondjanak le. Ezek azonban állhatatosak maradtak. A discussio élénk volt, sőt már-már a szenvedély hangja is bevegyült. A k. biztosok egyike és Kobazics János horvát nemes között

[1]) A felirat dátum nélküli egykorú másolata a bécsi t. levt.

[2]) A k. biztosok okmánya a bécsi t. levt. Kiadta *Kukuljević*. 22—25. ll.

[3]) A gyűlés felírata, 1527. január 3-dikán. Eredetije a bécsi t. levt. Kiadta *Kukuljević*. 25—26. ll.

komoly összeütközés támadott. Végre abban történt megállapodás, hogy a rendek érdeklett követelésükkel közvetlenűl a királyhoz fordúlnak, mit alázatos mentegetődzések mellett tettek meg. [1])

A tartomány védelmére vonatkozó intézkedések mellett, — a melyeket a török és János pártjának fenyegető magatartása követelt — a czettini gyűlést komolyan foglalkoztatta a *tartomány beligazgatásának* ügye. Miután Battyányi Ferencz bán a tartomány határain kívül lakott, és annak érdekeit kevéssé viselte szívén, a tartományban nagy zavar honosúlt meg. A rendek, rögtön segíteni óhajtván az elhatalmasodott bajon, — kétségkivűl a k. biztosok jóváhagyásával — *Jurisich Miklós* k. tanácsost és főkapitányt kérték fel, hogy a „*királyi helytartó*“ tisztét vállalja el. Ez, úgy vélekedvén, hogy ily tiszt adományozása a rendek hatalomkörén kívül esik, csak hosszas vonakodás után fogadta el, de csak a királyi megerősitésig, melyet a rendek siettek kikérni; egyúttal Jurisich oldala mellé, a maguk köréből négy tanácsost választottak. [2])

A gyűlés január 3-án fejeztetett be. A rendek elhatározták, hogy küldöttséget fognak bocsátani a királyhoz, mely hódolatukat és kéréseiket tolmácsolja. Ezt azonban, a k. biztosok figyelmeztetésére, elhalasztották. Egyelőre arra szorítkoztak, hogy a királyt megválasztatásáról és saját kérelmeikről levélben tudósították. [3])

A *tótországi rendek* elváltak horvátországi testvéreiktől, és János királyhoz csatlakoztak. [4])

Frangepán Kristóf, kit János király Horvát-, Tót- és

[1]) Az említett felterjesztésben. — Ez ügyben Ferdinánd 1527. marczius 13-án és Harrach Lénárd marczius 14-én írtak Kobazicshoz. Eredeti fogalmazatok a bécsi t. levt. V. ö. *Jászay*. 395. l.

[2]) Az említett felterjesztésben.

[3]) E levél eredetije a bécsi t. levt.

[4]) Ferdinánd 1526. szeptember 21-én Ditrichstein Zsigmondot és Aursperg Jánost nevezte biztosaivá a tótországi rendek gyűlésére. Azonban ezek, úgy látszik, nem jelentek meg Tótországban, sem 1526 őszén, sem az alább említendő gyűlésen. (A részükre kiállított megbizólevelek a bécsi t. levt.)

Dalmátország bánjává nevezett, a slavóniai rendeknek deczember 18-ra *Dombró* mezővárosába gyűlést hirdetett [1], melyet azonban később a következő év január 5-re halasztott. Ő és *Tahy János* vránai perjel elnököltek.

János király külön biztosokat is küldött e gyűlésre: alsólindvai *Bánffi Jánost* és gibarti *Keserű Mihályt*. Ezek felhívták a rendeket, hogy tekintettel az 1505-ik évi végzeményre, melynek szövege felolvastatott, Jánost uralkodójuknak ismerjék el; továbbá az ország védelmére adót ajánljanak meg.

A tanácskozások három napot töltöttek be. A rendek fájdalommal szemlélték, hogy a két testvér tartomány ellenségképen fog egymással szemben állani, és aggódva látták a polgárháború veszélyeit közeledni. Ennekfolytán Jánost elismerték ugyan királyuk-, és Frangepánt bánjuknak; de az utóbbinak esküvel kelle magát kötelezni, hogy egész erejével és tehetségével az ellenkirályok kibékítésén fog fáradni.

Ezután, némi adót ajánlva meg, szétoszoltak. [2])

[1]) Battyányi Ferencz 1526. deczember 21-én tudósítja erről Ferdinánd királyt; egyúttal jelenti, hogy a gyűléshez levelet intézett, melyben felhívja, hogy Frangepánt ne ismerje el bánnak. (E levél eredetije a bécsi t. levt.)

[2]) Jurisich Miklósnak 1527. január 22-én Ferdinánd királyhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi t. levt.

V.

János király budai országgyűlése.

Ferdinánd királylyá választatása és magyarországi híveinek buzgó munkássága, természetszerűen nagy hatást gyakorolt János királyra.

Ő maga és követői fokozott tevékenységet fejtettek ki. Míg diplomatiai ügynökei bejárták az europai udvarokat: az ország rendeit felhívni kívánta, hogy Ferdinánd megválasztatását érvénytelennek nyilvánítsák, és az ellenállásra szükséges eszközöket ajánlják meg.

Evégből 1527. marczius 17-ére (Reminiscere vasárnapjára), *Budára* országgyűlést hirdetett, hogy itt — mint meghívóleveleiben írja — „a főpapokkal, zászlósokkal és egyéb rendekkel, az országot naponkint fenyegető veszélyek elhárítása iránt tanácskozzék, s a bajok ellenszereiről gondoskodjék. Nem hiányoznak ugyanis, kik a jónak színe alatt konkolyt hintenek, az ország védelmének és megmentésének ürügye alatt a magyar nemzet és nyelvének kiirtásán fáradoznak." Egyúttal megnyugtatta a rendeket aziránt, hogy „nem fogja őket számos napokon át, mint más alkalmakkor szokás volt, visszatartani, hanem a haza üdvére és megmaradására vonatkozó ügyek kevés napok alatt előterjesztetvén és letárgyaltatván, őket haza bocsátandja."

A megyékhez intézett levelekben, a tárgyalandó ügyek fontosságára utalva, azon ohajtását fejezte ki, hogy a *nemesek fejenként jelenjenek meg*; azonban amennyiben ez nem lehetséges, megelégszik, ha csak követeket is küldenek. A városokat két-két követ küldésére hívta fel. [1])

[1]) A Bártfa városához intézett levelet közli *Kovachich.* Supple-

Hogy ezen országgyűlésre Ferdinánd hívei is minél számosabban megjelenjenek, különösen *Pöstyényi Gergely* volt hivatva közreműködni. Ezen időben János király főudvarmestere, még két év előtt egyike volt azon négy kapitánynak, kik a Mária királyné által, Szapolyay János pártjának ellensúlyozására alakított „*kalandosok* társulatának" élén állottak. Három társa Mohácsnál elesett; csak maga volt életben. Most a kalandosok társulatának tagjait reábirni igyekezett, hogy a budai országgyűlésen jelenjenek meg. [1])

A *pozsonyi* kormánytanács, bár nem félt attól, hogy ezen országgyűlés Ferdinánd ügyére nézve veszélyt hozand, mégis ajánlotta neki, hogy követeket küldjön Budára. [2]) Azonban Ferdinánd nem akarta magát ismét kitenni azon megaláztatásnak, melyet a fehérvári országgyűlésen, hol a rendek biztosait kihallgatni vonakodtak, szenvedett. [3]) Emiatt a Budán összegyűlendő rendeket csak levélben intette, hogy örökösödési jogait és királylyá választatását tekintetbe véve, ne engedjék magukat a „vajda" által elcsábíttatni, hanem csatlakozzanak hozzá, vele a haza megmentése végett harczolandók. Egyúttal mellékelte V. Károlynak 1526. november 26-dikán

mentum. III. 104. l. Ettől a Bornemissza Jánoshoz intézett meghívólevél némileg különbözik, és rövidebb is. Egykorú másolata a bécsi cs. és kir. t. levt. — A megyékhez küldött meghívókból egy példány sem ismeretes. Tartalmát ismerteti *Szalaházy Tamás* veszprémi püspök 1527. február 24-én Pozsonyból Ferdinándhoz intézett levelében: „Vayvoda Conventum indixit . . . missis fere per omnes Comitatus literis, quibus declarat magnitudinem rerum, quae instant, desiderare, ut viritim Nobiles convenirent, quod ipse quoque, si illis molestum non esset, optaret. Se tamen fore contentum, ut ex singulis Comitatibus electi conveniant." Eredetije a bécsi cs. és kir. t. levt.

[1]) Szalaházy fönnebb idézett levelében elmondván e tervet, hozzáteszi, hogy a kalandosok közül csak kevesen fognak az országgyűlésen megjelenni, és azok sem pártolnak el Ferdinándtól.

[2]) Szalaházy fönnebb idézett levelében írja: „Cur nostrum plerisque visum sit, ut Maiestatis Vestrae Orator ad illum Wayuode Conventum mittatur, nihil dubito, quin ex literis Reverendissimi Domini Labacensis intellexerit."

[3]) Ezt maga említi marczius 7-én a budai országgyűléshez intézett, alább idézendő levelében.

a magyar rendekhez intézett levelét, melyben azokat Ferdinánd megválasztására buzdította, és segélyét a török ellen felajánlotta. [1])

Ferdinánd tanácsosainak és híveinek igyekezetei a rendeket a budai országgyűlésen való megjelenéstől visszatartani, saját pártjuk körében is, eredménytelenek maradtak.

Ötvenhárom megye, [2]) *tíz királyi város, Tótország* és *Erdély* képviselve valának az országgyűlésen. *A főrendek* nagy számban jöttek össze. Ekként az országgyűlés rendkívül népessé lőn.

A *főpapok* közül jelen voltak:

Várday Pál esztergomi érsek,
Erdődy Simon zágrábi püspök,
Czibak Imre váradi püspök,
Sulyok György pécsi püspök,
Podmaniczky István nyitrai püspök,
Homonnai Gábor győri püspök,
Muchnai János csanádi püspök,
Brodarics István szerémi püspök,
Jozefich Ferencz zengi püspök,
Krestshmar Lőrincz fehérvári prépost,
Statileo János budai prépost,
Horváth János szepesi prépost.

A *zászlósok* soraiból:

Perényi Péter erdélyi vajda,
Frangepán Kristóf horvátországi bán,
Werbőczy István főcancellár,
Homonnai Ferencz tárnokmester,
Pőstyényi Gergely főudvarmester,

---

[1]) Ferdinándnak marczius 7-én kelt levelét, melyben V. Károlyé is benfoglaltatik, közli *Kovachich.* Supplementum. III. 105—115. ll.

[2]) A megyék marczius első felében választották meg követeiket. A laibachi püspök és Pempflinger István marczius 16-án Pozsonyból Ferdinándnak írják: „Am nachstvergangen Montag der Weyda hieumb auch anderswo in den Spanschafften Lanndtag gehalltn, und man schikht auf sein begern aus yeder spanschafft etlich person auf den Rakhusch gen ofn.“ Eredetije a bécsi cs. és k. t. levt.

Országh Imre főajtónálló.
Tahy János vránai perjel,
Farkas szentgyörgyi gróf.

A *bárók* rendjéből:

Erdődy Péter,
Báthory András szatmári főispán,
Bánffi János veröczei főispán,
Ráskai Gáspár nógrádi főispán,
Lossonczy Antal,
Zeechy István,
Bekényi Benedek k. személynök,
Dóczy János budai tiszttartó.
Thewrek Bálint,
Várday János,
Chaholy Imre,
Cháky Mihály,
Zokoly János.

Főispánok:

Báthory István szabolcsi,
Domboi János tolnai,
Imreffy Mihály fehérvári,
Paxy Gáspár aradi,
Paxy János solthi,
Puthnoki Imre borsodi,
Desewffy János pozsegai,
Abranffy Péter békesi.

Előkelő nemesek: [1])

Abaujból:	Zemere Mihály,
	Syssary János,
Aradból:	Paxy László.
Árvából:	Kwbiny Lénárd.
Bácsból:	Swlyok Balázs.
	Drágy Miklós.
Baranyából:	Herzeg Miklós,
	Kápolnay János.

[1]) „Primores"-eknek neveztetnek, kiknek felsorolása után még általánosságban említtetnek „ceterique nobiles."

Barsból:	Kálnay Ferencz,
	Thapolchany György.
Békésből:	Ispán Lénárd,
	Horváth István.
Beregből:	Wyhely Imre.
Biharból:	Árthándy Balázs,
	Zólomi János.
Bodrogból:	Wárday Mihály,
	Swlyok Lajos.
Borsodból:	Derenczény Miklós,
	Jánoky Osvát,
	Zyny István,
	Thybold Zsigmond.
Csanádból:	Kérey Ferencz,
	Fekethe Miklós.
Csongrádból:	Pesthény Ferencz.
Esztergomból:	Kywrthy Miklós.
Fehérből:	Bárson Boldizsár,
	Bodmery Mihály.
Győrből:	Némay Mihály,
	Poky Menyhért.
Gömörből:	Pwthnoky János,
	Soldos György.
Hevesből:	Zaloky Zsigmond,
	Body Mihály.
Hontból:	Syraky György,
	Balogy János.
Komáromból:	Zenth Tamás,
	Kywrthy Miklós.
Krasznából:	Kewreffy László.
Liptóból:	Paloozy György,
	Kwbiny Mátyás.
Marmarosból:	Petroway Péter.
Mosonyból:	Naghlwchey Demjén,
	Rausar Sebestyén.
Nógrádból:	Wydffy Lőrincz,
	Tholdy László,
	Lypthay László.

Nyitrából:	Forgách Ferencz, Wyfalwssy Mátyás.
Pestből:	Káthay Mihály, Kenderesy Mihály.
Pilisből:	Megchei György.
Pozsegából:	Lewkws János, Dresneky András.
Pozsonyból:	Karchay Mátyás, Konde Lázár.
Sárosból:	Kapy Menyhért, Bertholdy Márton.
Soltból:	Thetheny Péter, Wolkowyth Mihály.
Somogyból:	Nyáry Ferencz, Zánthó Egyed.
Sopronyból:	Wathay Ferencz, Radoczy Antal.
Szabolcsból:	Bayony Benedek, Parlagy Miklós.
Szathmárból:	Chaholy János, Phylpessy Ferencz.
Szepestől:	Jekeffalwy Mihály, Warkoch Menyhért.
Közép-Szolnokból:	Jakchy Mihály.
Külső-Szolnokból:	Was Mihály, Wesseny Mihály.
Temesből:	Şysmann István, Haghmássy János.
Thúróczból:	Ersewk Benedek, Thwroczy Miklós.
Tolnából:	Regy Ferencz, Morgay István.
Tornából:	Kewzegy János, Nádasdy Miklós.
Trencsínből:	Orozlankewy Miklós, Marsóczky Mihály.
Ugocsából:	Wyhelyi Gáspár, Orosy Ferencz.

Unghból:	Ewdemffy Kristóf,
	Zábranchy János.
Valkóból:	Rachyth Péter.
Vasból:	Septhey Ágoston,
	Logody Mihály.
Verőczéből:	Fanchy János,
	Fekethe János.
Veszprémből:	Essegwary Ferencz,
	Mathwsnay János.
Zalából:	Gywlaffy István,
	Hassaghi Dénes,
	Chany Balázs.
Zarándból:	Maysay Benedek,
	Bánkewy László.
Zólyomból:	Myssynczky György,
	Oztrolwkay György.

A *tótországi rendek* küldöttei:

Kesserw Mihály,
Rathkay László,
Keczer Gáspár,
Thwroczy János,
Broderyth Mátyás.

Az *erdélyi rendek* küldöttei:

Zoby Mihály,
Apaffy Farkas,
Balassa Ferencz,
Podwynya Pál.

Az *erdélyi szászok* külön küldöttek követeket. Ezeknek, úgyszintén *Buda*, *Pest*, *Kassa*, *Lőcse*, *Bártfa*, *Eperjes*, *Kisszeben*, *Nagyszombat*, *Fehérvár*, *Esztergom* királyi városok követeinek neveit nem ismerjük.

Ezeken kivűl más főrendek és nemesek is voltak; [1]) minélfogva a gyűlésen megjelent rendek száma bizonyosan meg-

[1]) A névsor végén áll: „Ceterique nobiles et proceres Regni Hungarie universi in presenti Dieta constituti." A névsort azon aláirásokból vettük, melyek az országgyűlésnek Ferdinándhoz intézett, alább tárgyalandó, levele alatt állanak.

haladta a *kétszázat*. Soraikban nem hiányoztak olyanok, kik Ferdinándhoz híven ragaszkodtak, s itt is az ő ügyét szolgálták. [1]) Azonban kétségkivül túlzó és alaptalan volt az, mit ezek Máriának jelentettek, hogy *„a nemesség nagy része és a közönség* mindenekfelett óhajtják tudni, mikor jő Ferdinánd, hogy őket kiszabadítsa „fárao" kezeiből, s csak néhány „próféta" tesz kivételt, kik mindenkor Szapolyay pártján állottak." [2])

Mennyire ámították őt, világosan kitüntették a következő események.

Miután János király a gyűlést megnyitotta, és a rendeket felhívta, hogy az ország védelméről tanácskozzanak: [3]) ezek bizottságot küldöttek ki, mely javaslatait előterjeszsze. A megválasztottaknak esküvel kelle magukat kötelezni, hogy tanácskozásaikat és végzéseiket titokban tartják. [4])

A bizottság rövid idő alatt végezte el a reá bizott munkát. Marczius 23-án a gyűlés nemcsak tárgyalta már, de el is fogadta javaslataikat. [5])

A rendek hűségüket és ragaszkodásukat János király iránt ritka áldozatkészség által igyekeztek kitüntetni.

Mindennemű ingó birtokaik értékének tizedrészét ajánlották fel az ország védelmének költségeire, a királyra bizat-

---

[1]) Ezekre czéloz Mária marczius 26-ikán Ferdinándhoz intézett levelében. Marczius 27-iki levelében pedig megnevezi az egyiket: *Ártándi Pált,* kivel levelezésben állott. *Gévay.* Gesandtschaft Ferdinands I. an Szuleyman I. 1527. 56, 7. ll.

[2]) *Mária* marczius 26-iki levelében Ferdinándnak írja: „En somme autant quy viente de la (diete) disent, que la plus part de gentilshomes et le commun ne font que demander, quant vous veres pour les deliurer des mains de pharao, exceptes aucuns prophetes, quy ont tousiours este de son parti." *Gévay.* 57. l.

[3]) János király előterjesztéseinek szövegét nem ismerjük. Tartalmukat megismertetik a végzések. Mária csak annyit ír róluk marczius 26-odikán: „Ledit wayuode leur a demande, que ils se dointe leuer en persones, cant ils seront de luy requis." *Gévaynál.* 57. l.

[4]) Mária említi idézett levelében.

[5]) Mária, ki marczius 26-odikán még semmit sem tud az országgyűlés *tárgyalásairól*, másnap már megkapja a kész, és marczius 23-ikán kihirdetett törvényczikkeket. *Gévay.* 57. l.

ván, hogy e tized behajtására és kezelésére kincstárnokokat nevezzen, kiknek a király környezetében kelle tartózkodniok, és magukat esküvel kötelezni, hogy a begyűlendő pénzt idegen czélokra nem fordítják. A rendek oly nyiltsággal, mely közel áll a tiszteletlenséghez, kijelentették: „Ő felségét biztosítják, hogy ha ezen pénzek nem azon czélokra fordíttatnak, melyeket ő felsége a rendeknek megjelölt: az ország soha többé nem fog ő felségének segélyt ajánlani.“ (I. és VI. czikkek.) A király és a kincstárnokok voltak hivatva kinevezni az adószedőket, kik haladéktalanul megkezdik működésüket, esküvel kötelezvén magukat, hogy a tizedeket lelkiismeretesen szedik be, és titokban tartják, ki mennyit fizetett. (III. IV. V. czikkek.) Mindenkitől, eskü alatt, vallomásokat kérnek ingóságaik értékéről, és sz. György napján átveszik ezen érték tized részét. (XI. czikk.)

Ezen tized fizetésére kötelezvék az ország minden lakosai, — Erdélyt és Tótországot is beleértve „miután ezeket ugyanazon veszély fenyegeti.“ — Az országban tartózkodó kereskedők és iparosok árui sem képeznek kivételt. (IX. XXXVII. XXXVIII. czikkek.) A király maga nem tartozott ugyan tizedet fizetni kincseitől; de felhivatott, hogy ezeken rögtön fogadjon hadakat, s vásároljon hadiszereket, hogy a németek kezeiben levő várakat haladék nélkül visszaszerezhesse. (II. XXXVI. czikkek.)

Azon oszáglakosok, kik maguknak a királytól felmentést eszközölnek ki, vagy a tized fizetésétől menekülendők, az országból távoznak, mint honárulók fognak büntettetni. (X. XI. czikkek.) A parasztok, kik ezen adó miatt zavarokat támasztanának, javaiktól fosztassanak meg; ugyanezen büntetés érje az egész községet, mely a zavargó parasztokat letartóztatni elmulasztaná. Ha pedig valaki az ország rendei közűl támasztana zavarokat, mint lázadó fejét veszti, és a királytól se nyerhessen kegyelmet. (X. XXIX. czikkek.) [1])

---

[1]) János király Szaniszló napja utáni csütörtöken rendelte el a tizedek fizetését. (Bártfa városához intézett levele és a tizedszedők esküjének szövege *Praynál* Epistolae Procerum. I. 293. l.) A tizedszedők működéséről olvashatni Sperfogel szepesi krónikájában. *Wagner*. Analecta. 149, 50. ll.

A rendek a nagy teherért, melyet elvállaltak, lényeges engedményeket eszközöltek ki maguknak.

A király igéretet tett, hogy soha máskor ily tized fizetésére nem fogja őket kötelezni; továbbá felmentette a honvédelmi kötelezettségektől, kivéve azon esetet, ha a német császár, vagy a török szultán támadná meg az országot; elengedte a koronázása alkalmával megajánlott adót, a kamarai nyereséget és taksákat; megszüntette a vámokat szárazon és vizen; végre, fővesztés büntetése alatt, eltiltotta a katonáknak nemesek és papok házaiban megszállani. (VII. XII. XLI. XLII. czikkek.)

Hogy a király által, saját kincsein és a megajánlott tized segélyével, kiállítandó sereg élelmezése körűl ne támadjanak zavarok, a király felkéretett, hogy az egész országban az élelmi czikkek árát határozza meg, s egyenlő mértéket hozzon be; a ki nagyobb árakat követelne, vagy más mértéket használna, büntetésül elveszti mindazt, a mit árul. (XXIV. és XXV. czikkek.) Viszont a katonák, kik a megállapított árakat megfizetni vonakodnak, fejüket vesztik. (XXVI. czikk.)

A kereskedőkre nézve megerősíttetett a II. Lajos alatt megállapított árszabályzat; a főispán, hivatalvesztés alatt, köteles volt a kereskedőktől, kik magasabb árakat igényelnek, áruczikkeiket elkobozni, és a vétkeseket a királyhoz küldeni. (XXXI. czikk.) A külföldi kereskedők szabadon közlekedhetnek az egész országban; de tiltva van, a király engedelme nélkül, lovakat, ökröket, teheneket, juhokat és bőröket kiszállítaniok; a kereskedőktől, kik ezen tilalom ellen cselekednek, szállítmányaik elkoboztatnak. (XXXII. és XXXIII.) Azok, kik a király által forgalomba hozott pénzt elfogadni vonakodnak, fő- és jószágvesztéssel büntettetnek. (XXXIV. czikk.)

Ezek voltak a honvédelemre és a pénzügyekre vonatkozó végzések.

Verbőczy, ki ezen országgyűlés tárgyalásaira döntő befolyást gyakorolt, nem mulasztotta el a király és a rendek figyelmét a *codificátio* ügyére vezetni. Határoztatott, hogy a király tetszése szerint jelöljön ki jogtudósokat, kik „az összes törvényeket tanulmányozzák és tisztába hozzák, a törvénykönyvet rendszeres alakba öntsék, a felesleges czikkeket és

azokat, melyek magán egyének érdekeire vonatkoznak, kihagyva. Az ekként kijavított törvénykönyv a jövő országgyűlésnek bemutattatik. A kinevezendő jogtudósok költségeinek fedezéséről a király gondoskodik. (XV. XVI. XVII. czikkek.)

A *jogi viszonyokra* vonatkozólag még a következő törvények alkottattak:

A király rendelje el mindazon perek megujítását, melyekben Lajos király halála óta, a háború tartama alatt, itélet hozatott. (XVIII. czikk.)

Mindazok, kik „az elmúlt zavarteljes időkben" a gondjaikra bízott erősségekből könnyelműen eltávoztak, a hűtlenség büntetésével sújtassanak; ha pedig a király életüknek megkegyelmezne is, hivatalt többé ne viselhessenek, s javaikat adományozza a király érdemes hazafiaknak. (XXI. czik.)

Az elmúlt zavarokban, a királyi birtokokhoz tartozó elhalt nőtelen és gyermektelen jobbágyak marhái és egyéb ingóságai részint a királyi konyha szükségleteire, részint a királyi uradalmakon létező romokba dűlt templomok felépítésére fordíttassanak. (XXXIX. czikk.)

Az elhunyt főpapok és zászlósok hagyatékai a király rendelkezésére bocsáttassanak. (XXX. czikk.)

Mivel a tizedek behajtása alkalmával, a főpapok tisztei és a bérlők különféle igazságtalanságokat követnek el, megállapíttatott, hogy az ország lakosai a régibb törvények által szabályozott módon tartozzanak a tizedet fizetni; ha azonban a bejelentett aratási határnaptól számítandó tizenöt nap alatt a tisztviselők, vagy bérlők a tizedet beszedni elmulasztják, a birtokosok fel vannak jogosítva terményeiket haza szállíttatni. (XLIV. czikk.)

A jászok és kunok területének határai, amint azokat az ország bírái régebben meghatározták, újra felállítandók. (XXVII. czikk.)

Figyelemre méltó két törvény, mely a Törökországból Magyarországba jövő menekültekről, pribékekről szól, s ezeknek bevándorlását előmozdítani kívánja. Határoztatott, hogy kik ily pribékeket személyükben vagy javaikban bántalmazzák, fejüket veszítsék, s a király se kegyelmezzen nekik; kik pedig ezen törvény megalkotása előtt bántalmaztak pri-

békeket, törvényszék elé állíttassanak. E törvény azonban nem bír érvénynyel a véghelyek tiszteire nézve, kik hivatva vannak megitélni, vajjon a pribékek valóban menekültek, vagy pedig kémek. (XIX. XX. czikkek.)

Az országgyülés által alkotott törvények között nem hiányoznak olyanok, melyek közvetlenül *Ferdinánd és követői ellen* irányulnak.

Hogy a Ferdinánd ellen indítandó háború jogossága teljesen kétségtelennek tünjék fel, a rendek felkérték János királyt, hogy az 1505-ik évi rákosi végzeményt — mely megállapítja, hogy idegenek a magyar trónt el nem nyerhetik — megerősítse; ekként ezen végzemény érvényességét elismerték. (XXXV. czikk.) Ezen alapon „hüteleneknek, a haza közjava, az ország szabadsága és a szent korona ellenségeinek" bélyegezték azokat, kik Ferdinánd megválasztatásában részt vettek; János királyt felhívták, hogy ezeknek javait kobozza el és saját híveinek adományozza; a katonáknak pedig, kik „azon hütelenekkel tartanak" tűzzön ki határnapot, s ha virágvasárnapig nem hódolnak meg neki, szintén foszsza meg javaiktól. Végre azok, kik a Ferdinánd által szétküldött, irott vagy nyomtatott leveleket, „melyekkel a köznyugalmat felzavarni iparkodik" elfogadják, elolvassák, vagy másoknak átadják; úgyszintén Ferdinándtól követségeket vállalnak el: mint felségsértők a hütlenség büntetésével sújtassanak. (XIII. XIV. XV. czikkek.) [1])

E törvények kihirdetése alkalmával, midőn a Ferdinánd párthívei ellen alkotott czikk felolvastatott, külön megneveztettek az urak, kiket a törvény sújtott; [2]) élükön: Báthory István nádor, Thurzó Elek országbíró és Szalaházy Tamás cancellár. [3]) Battyányi Ferenczet nem említették, mivel reméllették, hogy önként fogja elhagyni Ferdinánd pártját. [4])

[1]) A törvénykönyv egykorú másolata, melyet a laibachi püspök marczius 27-én küld Ferdinándnak, az egykori magyar udvari cancellária levéltárában.

[2]) Ezt Mária említi marczius 27-ediki levelében. *Gévay*. I. 57. l.

[3]) Sperfogel szepesi krónikájában írja: „In Comitiis proscripti sunt Stephanus Báthory Palatinus, Alexius Thurzo et Episcopus Wesprimiensis." *Wagner*. Analecta. II. 149. l.

[4]) Ezt Mária említi marczius 27-ediki levelében *Gévay*. i. h.

A rendek ekként tényleg válaszoltak Ferdinánd levelére, melyben őket felhívta, hogy hozzá csatlakozzanak, s mely mind a királyi tanácsban, mind az országgyülésen felolvastatott. [1]) Azonban irásban is kivántak felelni. Csudálkozásukat fejezik ki afelett, hogy Ferdinánd őket alattvalóinak, magát Magyarország királyának, és János királyt erdélyi vajdának czímezi; mert nem ismerhetik el királyuknak. „Tudja meg felséged, hogy Magyarország sem jegyajándékul, sem hűbérül el nem adományozható; hanem bármely külfejedelem hatalmától független ország, melyet sem előbbi királyaink, sem saját őseink nem voltak feljogosítva bárkinek örökségül adni.“ De őseik nem tették ezt, sőt esküvel kötelezték magukat, hogy idegent nem fognak királyukká választani; kérik tehát Ferdinándot, ne czímezze magát Magyarország királyának, ne avatkozzék az ország kormányzásába, adja vissza az általa nem rég elfoglalt városokat, és ne akadályozza őket készületeikben, melyeket a török ellen viselendő háborúra tesznek; sőt inkább lépjen barátságos viszonyba királyukhoz, és igyekezzék vele együtt a kereszténység közös ellenségének leküzdésére.

Hogy e levél nagyobb hatással bírjon, a főrendek és a megyei követek mindannyián ellátták aláirásaikkal. [2])

És ez volt az országgyülés utolsó cselekménye.

---

[1]) Ezt Mária írja marczius 26-odiki levelében. Említi, hogy a futár, ki Ferdinánd levelét vitte, utasíttatott, hogy a feleletre várakozzék. — A mit Máriának Budáról jött szolgája beszélt, hogy a rendek megintették János királyt, ne bántsa Ferdinánd póstáját, alig bir alappal. *Gévay*. I. 57. l.

[2]) A bártfai levéltárban létező hibás és csonka másolatból, mely az aláirásokat sem birja, kiadta *Kovachich*. Supplementum. III. 115—118. ll. A bécsi cs. és k. levéltárban őriztetik eredeti példánya.

VI.

I. Ferdinánd budai országgyülése és koronázása Fehérvárt.

A János király által Budán tartott országgyülés határozatai nem engedtek kétséget aziránt, hogy a két király között fegyvernek kell határozni. Előre volt látható, hogy a kisérlet, melyet a lengyel király 1527. június havában tett a vetélytársak kiegyenlítésére, nem fog eredményre vezetni.

Ferdinánd soká késett a háborút megindítani. Végre július utolsó napján, jelentékeny sereg élén, Magyarország területére lépett, újabb esküvel kötelezvén magát a nemzet jogainak és szabadságainak tiszteletben tartására.

János király készületlenül állott. A budai országgyülésen megajánlott nagy hadisegély csak lassan és hiányosan folyt be. A nemességet hasztalan sürgette felkelésre. És míg maga csak csekély haderővel rendelkezett, mely komoly ellenállásra alig képesítette, pártjának kebelében az árulás és hűtlenség előkészíté a teljes felbomlást.

Így történt, hogy Győr, Tata, Komárom, Esztergom, majd Visegrád is, részint minden védelem nélkül, részint rövid ellenállás után, megnyitották kapuikat. És Ferdinánd már az első szent király ünnepén bevonulhatott a védtelenül hagyott Budavárába. János király ezalatt a Tisza vidékére vonult vissza, hol nyilt csatákban is többször jelentékeny vereséget szenvedett.

A Ferdinánd által kivívott gyors és fényes siker egyrészről, vetélytársának tehetetlensége másrészről, lényeges fordulatot idézett elő a pártok belviszonyaiban. Tömegesen hagyták el az urak és nemesek János zászlait, hogy a kelő nap felé fordúlva, Ferdinánd táborába siessenek.

Ez tehát elérkezettnek látta most az alkalmas időpontot, hogy királylyá választatását újabb országgyűlésen megerősíttesse, és magát, a koronázás által, a trón birtokában megszilárdítsa.

Még azon nap, midőn Budát elfoglalta, szétküldé leveleit, melyekben a rendeket a *szeptember nyolczadikán* Budán tartandó országgyűlésre meghívta, hogy hódolatukat elfogadva, velök „a véghelyek megmentésére és az ország javára czélzó intézkedések felől tanácskozzék.“[1])

Hat nappal utóbb a királyi városoknak meghagyta, hogy többízben hirdettessék ki a közhelyeken „hogy Magyarország és kapcsolt részeinek összes főpapjai, főurai és nemesei a Budán szeptember 8-án tartandó országgyűlésre megjelenni tartoznak; és lázadók gyanánt fognak tekintetni mindazok, kik fontos ok nélkül, makacsságból elmaradnak.“[2])

János király mindent megtett, hogy az országgyűlés megtartását akadályozza. A rendeket intette, hogy meg ne jelenjenek.[3])

A legtöbb helyen hatástalanok voltak intelmei. Igy három megye ugyanazon napon vette Ferdinánd meghívóiratát és János levelét; de az utóbbit értesítették, hogy azon esetre, ha Ferdinándot szeptember végeig Budávárából és az országból ki nem űzi, kényszerítve látják magukat a budai országgyűlésen megjelenni.[4]) Mindazáltal János király több megyét és várost visszatartott; részben azáltal is, hogy a hozzájuk intézett meghívóleveleket hívei elfogták.[5])

Nem annyira János tevékenysége, mint inkább a rövid határidő okozta, hogy szeptember 8-adikára a rendek igen csekély számban jöttek össze; minélfogva Ferdinánd utasítva

[1]) Egykorú másolata a bécsi cs. és k. t. levt.

[2]) Ferdinándnak 1527. augusztus 26-án Pozsony és Soprony városokhoz intézett levelei, ezen városok levéltáraiban.

[3]) Jánosnak 1527. augusztus 24-én Egerből kelt levele *Wagnernál.* Diplomatarium Sarosiense. 200. l. *Pray.* Epistolae Procerum. I. 116. l.

[4]) *Ursinus Velius.* De bello Pannonico. Kollár kiadása. 18. l.

[5]) Ferdinánd — 1528 október 10-én irja Kassa városának,

látta magát az országgyűlés megnyitását *szent Mihály napjára*, szeptember 29-edikére halasztani.[1])

A második határnap előestéje is elérkezett, anélkül, hogy a rendek kellő számban jelentek volna meg.

A gyűlés megnyittatott ugyan, de azon kérelemmel fordult Ferdinándhoz, hogy az érdemleges tanácskozmányok csak nyolcz nap múlva kezdessenek meg; reméllvén, hogy ezen idő alatt többen az ellenpárt hívei közűl, a vereség hírére, melyet János király szeptember 27-én a Tiszánál szenvedett, sietni fognak Budára. „Úgy hiszem, — írja Ferdinánd — e vereség meggyógyította őket, más gyógyszer alkalmazására alig lesz szükség." [2])

Nem csalódott. Oktober 3-án megérkezett *Várday Pál*, kit János király egri püspökből esztergomi érsekké nevezett.[3]) Számosan kisérték és követték őt. *Országh János* kalocsai érsek, *Podmaniczky István* nyitrai püspök, *Sulyok György* pécsi püspök, *Beriszló István*, *Móré László*, *Erdődy Péter* és mások.[4]) Ekként a tanácskozmányokat meg lehetett kezdeni.

A király október 6-án budai palotájába hívta a főrende-

---

hogy meg van győződve, miszerint a város elküldötte volna követeit az országgyűlésre „si literae nostrae ad vos pervenissent, aut vis et metus non obstitissent." *Kovachich.* Supplementum. III. 120. l.

[1]) A levelek közűl, melyek az elnapolást jelentették, egy sem ismeretes. Ferdinánd — 1527 október 10-én Kassa városához intézett levelében említi „Conventum nostrum . . . ad festum beati Michaelis Archangeli proxime praeteritum indixeramus." *Kovachich.* Supplementum. III. 120. l.

[2]) Ferdinánd 1527. október 24-én Margit főherczegnőnek írja: „La Journee en laquelle ay fait conuoquer les nobles et estas de ce Royaulme comenca dimence passe, laquelle il ma conuenu, a leur Requette, aincoires prolonguer de huit jours, pour ce que aucuns, quils mon fait remonstrer, estoiet mal disposez, par quoy ne pouoyent se tost comparrir, mais Jespere, que la deffait susdit les aura fait reuenir a conualescence, car ie ne fais doubte, quilz nauoeynt besoing dautre medecine." *Horváth Mihály.* Brüsseli Okmánytár. I. 69. l.

[3]) Ferdinánd október 4-én Budáról Margitnak írja: „Hier est ici arriue larchesuesque de Strigonne, qui auoit aussi este malade, sans pluisseurs autres qui aussi sont desia venuz." i. h.

[4]) Ezeket megnevezi *Ursinus Velius* 28. l.

ket. A következő beszédet intézte hozzájuk latin nyelven, melyet azután a cancellár magyarul tolmácsolt.[1])

„Midőn az elmult évben a szomorú hírek Lajos király siralmas kimultáról, az országnak legyőzetéséről a török által, a városok és falvak elpusztításáról hozzám eljutottak, bár nem kevéssé igénybe vettek a magam és a császár fontos ügyei, elfoglalva hadak gyűjtésével, melyeket a Milánót fenyegető francziák ellen Olaszországba kelle küldenem; mindazáltal legsürgősebb feladatomnak tartottam erős hadat vezetnem ama kegyetlen ellenségre. E miatt Németországból Bécsbe siettem, s itt hadat gyüjtöttem, melylyel az ellenségnek váratlan, futáshoz hasonló visszavonulása után, az ország határánál megállapodtam; nehogy ha seregeimet ezen sokat szenvedett országba vezetem, sebeit egy újabbal tetézzem. Ezen sebek gyógyítására minden erővel kívánván törekedni, testvéremmel a királynéval azonnal alkalmas király választása felől tanácskoztam. A királyné és a nádor országgyűlést hirdettek Komáromba, hová a főrendek és az egész nemesség meghivattak. Azonban az emberiség körében uralkodó pártoskodás szelleme okozta, hogy a szepesi gróf Tokajba gyülést hivott egybe, itt hívei és az ujítások barátai előtt feltárta az ország elfoglalására vonatkozó szándékát, melynek valósítását több év óta titokban előkészítette. A jelenlevő csekélyszámú rendek, kik részint már előbb pártján állottak, részint most fenyegetések vagy jutalmak által megnyerettek, elhatározták, hogy ő emeltessék a magyar trónra, és mielőbb Székesfehérvárott megkoronáztatván, az ország kormányát kezeibe vegye. Mire ő hihetetlen uralomvágy, düh és őrültség által ragadtatva, isteni és emberi törvényeket megvetve, a szerződésekről megfeledkezve, túltevén magát a szokásokon, melyeket őseitek esküvel megerősítettek, örökségképen hagytak reátok és eddig senki sem merészelt megsérteni, — a törvényesen kihirdetett országgyűlés határnapját be nem várta, párthiveivel Fehérvárra siet, magát ki-

[1]) *Ursinus Velius* írja: „Talem orationem, *locutus per interpretem*, habuit." 28. l. Ennek értelme nem világos. Azonban Widman, ki jelenvolt, világosan írja: „Durch meinen gnädigsten Hern zum theil eigenen Munds lateinisch, zum theil durch den Ungerischen Cantzler erzehlet worden. "*Goldastnál.* i. m. 25. l.

rálylyá kikiáltatja és megkoronáztatja. A nádor és azok, kik a királyné mellett a trónüresedés alatt az ország kormányát vezették, értesülvén a vajda merész tettéről. Pozsonyba hívták össze az országgyűlést. Itt a Frigyes és Miksa császárok által Ulászló magyar királylyal kötött és megerősített szerződés értelmében, engem, ősi szokás szerint, királylyá neveztek. Ekkor jogom leendett fegyverrel helyezni magam a szepesi gróf által ármány és erőszak segélyével elfoglalt ország birtokába; azonban mást sugalmazott nekem azon kiváló jóakarat és atyai szeretet, melyet irányotokban táplálok; vérontás és harcz nélkül kivántam volna a szerződések és rokonsági kapcsok által engem megillető országot birtokba venni; de jószándékú terveimet a zsarnoknak vészteljes makacssága meghiúsította. Mindent megkisérlettem tehát, hogy őt intelmeim által helyes útra térítsem és reábirjam, hogy az erőszakosan elfoglalt országról mondjon le. Eredménytelenül ajánlotta fel Zsigmond lengyel király tekintélyét és közbenjárását; részint tiszteletből azon szerződés iránt, melynek megújítására főleg ő bírta reá tizenkét év előtt testvérét Ulászlót, részint késztetve a rokonsági kötelékek által. Az ő tanácsára, bár ismeretes volt előttem a zsarnok hajthatlan szelleme, készségesen megegyeztem, hogy követeim a vajda által küldendőkkel, a lengyel király biztosainak közvetítése mellett, Olmüczben találkozzanak. Azonban hosszas tanácskozás után, eredmény nélkűl oszlottak el. Éreztem és tudtam, hogy a szepesi gróf mindezt csak idő nyerése végett teszi, és előreláttam, hogy követeim hiú üzeneteknél egyebet nem fognak magukkal hozni; mindazáltal engedtem a jólelkű, és irányomban kitünő barátságot tanusító Zsigmond király felhívásának, azért is, hogy kitűnjék, miszerint a béke és egyesség létrejöttére vezető semmiféle eszközt nem mellőztem. Midőn tehát láttam, hogy szelídségemmel visszaélve, ama merész ember vakmerősége naponkint erősödik, végre elhatároztam, hogy fegyverrel fogom jogaimat érvényesíteni. Istent hívom bizonyságul, hogy akaratom ellen kezdettem meg a háborút. Egyéb okok között azon óhajtás is késztetett reá, hogy oly sereget vezetve az országba, mely irántatok nem viseltetik ellenséges érzülettel, titeket, kiknek jólétéről és megmaradásáról a legnagyobb buzgalommal gondosko-

dom, mind a szepesi gróf kegyetlen zsarnoksága, mind a törökök támadása ellen megvédjelek. Hogy jogosan viseltem a háborút, azt, igazságos biró gyanánt, a szerencsés eredmény is bizonyítja. Tanúi voltatok annak, mily sikerrel űztem ki őt a királyi székvárosból, és csekély számú hadaimmal jól felszerelt seregét tönkre tevén, várait elfoglalván, a Tiszán túl menekűlni kényszerítettem. A mely győzelmet inkább Isten segélyének és hatalmának, mint emberi erőnek és bölcseségnek kell tulajdonítanom.

„Miután tehát Istennek kétségtelenűl nyilvánuló akaratából, mindnyájatok megegyezésével hivatva vagyok fölöttetek uralkodni, most már nem marad egyéb hátra, mint törekvésünket arra irányozni, ami legszükségesebb: helyreállítani a szomorú feloszlásnak induló, és úgyszólván minden tagjaiban megbomlott országot, fegyvereinkkel távoltartani ellenségeit, végre lehetőleg kiterjeszteni határait. De míg mi ezeknek végrehajtására minden erőnket felajánljuk, fáradságot nem kimélünk, és veszélyektől nem rettegünk: méltányos dolog, hogy viszont ti is ezen fontos és reátok nézve mindenekfelett üdvös feladat megoldásában tanácscsal és áldozatkészséggel hűségesen támogassatok. Ha szíveteken viselitek a vallás ügyét és hazátok szabadságát, ha megvédve kívánjátok látni a gyalázatos ellenségtől nejeitek tisztaságát, gyermekeiteket, javaitokat és saját életetöket; bizonyára örömmel fogtok igyekezni és mindent megtenni, hogy szép terveim valósítását mielőbb sikeresen megkezdhessem és szerencsésenbefejezhessem.“ [1])

Ezen királyi előadás meghallgatása után a főrendek félrevonultak, hogy a válasz iránt tanácskozzanak. Rövid idő letelte után ismét megjelentek a király előtt; nevükben *Várday Pál* a következő beszédet mondá el:

„Mindannyian, kik Lajos király halálát túlélték, meggondolván, hogy az ország védelme tekintetéből, nagy hatalommal és számos országokkal biró uralkodóra van szükségük, Ferdinándot ohajtották királyokul. Miután azonban a szepesi

[1]) A beszéd egész szövegét közli *Ursinus Velius* (28—30. ll.), ki az országgyűlésen jelen volt, mint a királyi iroda egyik tagja. Minden oda mutat, hogy e beszéd csakugyan így mondatott el.

gróf pártja felülkerekedett, annak királylyá megválasztását inkább félelemből engedték meg, mint jóváhagyták; a koronázáson nem szabad akaratból jelentek meg, hanem azért, nehogy elmaradván, kárt szenvedjenek. Mindnyájuk előtt ismeretes, mennyire dölyfös és kegyetlen a szerencsében, mennyire gyáva és tehetetlen a szerencsétlenségben; mit most ismét bebizonyított, futásnak eredve, mihelyt Ferdinánd hadainak közeledését hírül vette. Ennek folytán örömmel értesültek Ferdinánd győzedelmeiről, és szerencsét kívánnak neki. Királylyá választatását, mely Pozsonyban a királyné hívei által történt, érvényesnek ismerik el, s közmegegyezésükkel járulnak hozzá. Azokat, kik vele ellenkeznek, ellenségeiknek fogják tekinteni. A szepesi gróf, ki vétkes erőszakkal foglalta el az országot, mint felségsértő fegyverhatalommal üldözőbe veendő; mivégre készségesen ajánlják fel a királynak fegyverüket és vagyonukat. Vegye át a király haladék nélkül az ország kormányát, és koronáztassa meg magát Székesfehérvárt. A főrendek és nemesek készek rögtön küldöttséget indítani Perényi Péterhez, s őt a korona átadására felhívni." [1])

A király röviden kijelenté, hogy a főrendek hódolatának és áldozatkészségének kifejezését kegyelmesen tudomásul veszi.

Két nappal utóbb, október 8-án, a király megjelent az alsó nemesség körében. A budai vár alatt elterülő mezőn faállvány, s ezen selyemszövettel borított aranyos trón volt elhelyezve. A király, a főrendek által kísérve, jött ide.

Mindenekelőtt *Szalaházy Tamás* veszprémi püspök és királyi cancellár ismételte azt, mit Ferdinánd két nap előtt a főrendeknek előadott. Majd maga a király szólott, latin nyelven; szavait a cancellár magyarul tolmácsolta. [2])

„Úgy hiszem, mindnyájatok előtt ismeretesek szándékaim, melyekkel minap hazátokba jöttem: titeket a zsarnokságtól felszabadítani, személyeiteket és javaitokat az ellenségtől megvédeni, belviszályok és sokféle csapások által teljesen felforgatott hazátoknak, mely egykor annyira gazdag vala, régi fé-

[1]) *Ursinus Velius* Várdaynak beszédét így, kivonatosan közli.

[2]) Így értem azt, a mit *Ursinus Velius* ír: „Ipse eodem (Episcopo Vesprimiensi) *usus interprete* hunc in modum ad circumfusam nobilitatem verba fecit." 31. l.

nyét visszaállítani. Legyetek meggyőződve, hogy bár teljes joggal igényelhettem ezen ország trónját, inkább szánalomból, már már elveszett ügyeteken segíteni ohajtván, mint haszonlesésből és saját érdekeimet tekintve, kerestem azt. Mert valóban nem létezik ország, mely hazátoknál inkább kifosztva és elhagyatva lenne. Mennyi veszélyt és romlást kell erőnkkel és közreműködésünkkel elhárítani, hogy visszanyerje épségét és jólétét?!

„Midőn tehát most, mindnyájatok megegyezésével, az országot átveszem, Istent tanúnak híva, fogadom, hogy inkább atyai kegyességet és szelídséget, mint a királyi hatalmat fogom veletek éreztetni. Az, hogy idegen vagyok, nem szolgálhat hátrányomra. Ezen országnak előttem is több külföldi uralkodója volt, kik azt jobban kormányozták, mint a honfiak. A legfontosabb kérdés az, milyenek vagyunk, nem pedig az, honnan származunk. És nehogy más országok történetéből hozzak elő példákat, Probus római császárt emelem ki, mert ezen országnak, Pannóniának volt szülötte, és igazságosság, kegyesség, harczi vitézség, úgy szintén más fejedelmi tulajdonok tekintetében felülmult számos császárt, kik előtte és utána a birodalom élén állva, nagyrészben teljesen elütöttek római eleiktől, és embertelen kegyetlenség, fajtalanság, rablások és más bűntények által gyűlöletesekké lőnek.

„Ha a származást veszitek tekintetbe, elődeink egyike sem képes elhomályosítani családunk fényét. Őseim között római császárt és spanyol királyt mutathatok fel. Atyám szintén királyi koronát viselt, és ha kora halál el nem ragadja, a császári trónon követi vala öregatyámat. Testvérem Károly császár őseitől országokat és birodalmakat örökölt; maga pedig mily tetteket vitt véghez már ifju korában, ismeretes az egész világ előtt.

„Azt, mily véleményben van a mi személyünk felől a világ, kitűntette két hatalmas nemzet; a németek, kik egykor minket ohajtottak császárrá választani, és a csehek, kik az elmult évben egyhangúlag ajánlották fel nekünk a királyi trónt. Senkinek tehát közületek nincs oka megbánni választástokat. Tehetségünk- és erőinkhez képest, mit sem fogunk elmulasztani, mit igazságos, kegyes, jóakaratú uralkodótól az alattva-

lók várhatnak. Ne tartsatok attól, hogy megszüntetni fogjuk az elődeink által alkotott törvényeket. Mindenkor épségben megőrízzük jogaitokat és kiváltságaitokat. Bármely ügyben bizalommal fordulhattok hozzánk. Buzgón fogunk igyekezni, hogy mindnyájatok igazságos, kegyes és jóságos uralkodónak tartsatok minket: az előkelők és alacsony sorsúak között nem teszünk különbséget; mindenkinek egyformán szolgáltatjuk ki az igazságot.

„A kegyetlen ellenség által elfoglalt erősségeket és területeket visszahódítani, az ország határait kiterjeszteni fogjuk, mindnyájatok tanácsával és segélyével. Ha erőink nem fognának egyenlők lenni az ellenség hatalmával, számíthatunk testvérünk a császár hadaira, és számos fejedelmek s népek segítségére. Általan, hogy rövid legyek, ha hű és hasznos honpolgároknak fogjátok magatokat bizonyítani, a ti, gyermekeiket és nejeitek javára és birtokaitok fentartására nemcsak saját kincseinket áldozzuk fel, hanem készek leszünk életünket is koczkára tenni. Fogadjátok ajánlatainkat oly szívesen, a mint viszont ohajtjuk, hogy ti híven engedelmeskedjetek nekünk és nőnknek, királynétoknak, hazátok szülöttének." [1])

A nemesség megbízásából *Bessenyei* [2]) *István* válaszolt. Mentegette a nemesség azon részét, mely „a szepesi grófnak" meghódolt; tévutra vezettetett, miután Szapolyay párthívei hirdették, hogy az a császár és Ferdinánd király megegyezésével lép a magyar trónra; emellett elfogták a Ferdinánd által szétküldött leveleket is, minélfogva nem értesültek szándékairól. Ha ezek nem történnek, Ferdinándot azonnal elfogadták volna királyuknak. Most tehát Jánost a haza ellenségének nyilvánítván, Ferdinándot szívből üdvözlik uralkodójuknak, és felkérik, hogy magát mielőbb koronáztassa meg s az ország kormányát vegye át. [3])

---

[1]) *Ursinus Velius.* 30—33. ll.

[2]) *Ursinus Velius* Bessenitynek írja. 33. l.

[3]) *Ursinus Velius.* 33. l. *Widman.* 35. l. Ferdinánd maga is írja október 8-án Máriának: „Asture yey suis retourné de la diete, dont fis ma primiere propossicion, et ma este incontinent respondu, et au primier accepte par tous lelection faite en ma persone." *Géray.* Gesandtschaft K. Ferdinands I. an Sultan Suléiman. I. 1527. 115. l.

Ferdinánd ekként Magyarország törvényes királyának elismertetvén, az ő és nejének Székesfehérvárt történendő koronázására november *harmadik* napja lett kitűzve, a mely ünnepélyre az ország rendei külön levelekben hivattak meg, [1]) Perényi Péter pedig felszólíttatott, hogy a koronát haladéktalanul Fehérvárra hozza. [2])

János párthívei, kik tizenöt nap alatt nem hódolnak meg Ferdinándnak, honárulóknak nyilváníttattak. [3]) Végre a rendek adót is ajánlottak, minden porta után egy forintot; hogy Ferdinánd János király és a török ellen sereget fogadhasson. [4])

Ekként hatástalan maradt a levél, melyet *János király* Nagyváradról a Budán összegyűlt rendekhez intézett; felhíván őket, hogy Ferdinándot ne koronázzák meg, és biztosítván, hogy Magyarország trónján nem fog tűrni német uralkodót, és csakhamar segélyére siet híveinek. [5]) A levél felbontatlanul Ferdinánd királynak adatott át. [6])

Október tizedike táján az ország rendei szétoszlottak, hogy november első napjaiban Székesfehérvárott ismét találkozzanak, a *koronázás* ünnepélyét jelenlétükkel emeljék és az országgyűlési tárgyalásokat folytassák.

Ferdinánd nejével, nagyszámú főurak, nemesek és háromezernyi hadsereg kiséretében, október 29-edikén utazott el Budáról. Az éjt egy romokban heverő várban töltötték. [7])

---

[1]) A Kassa városához intézett meghívólevél e város levéltárában.

[2]) *Ursinus Velius* írja, hogy a korona kisérésére 1500 lovas rendeltetett. 33. l.

[3]) *Istvánfi.* 87. l. *Ursinus Velius.* 33. l. Az utóbbi írja, hogy az erdélyi rendek külön levélben értesíttettek, hogy ellenségek gyanánt fognak tekintetni, ha Jánost el nem hagyják.

[4]) *Ursinus Velius.* 33. l. És az 1527-iki VII. törvényczikk a Corpus Juris-ban.

[5]) A levélnek dátum nélküli egykorú másolata János király titkárának leveleskönyvében, mely az egri érseki lyceum könyvtárában őriztetik.

[6]) *Ursinus Velius.* 39. l.

[7]) „Prima autem profectionis die arcem quandam ignobilem, vetustateque obsoletam ac plane bellorum incendio exustam attingens castra posuit.“ Egy Fehérvárról november 4-én a mantuai őrgrófhoz küldött jelentés. Eredetije a mantuai állami levéltárban.

Másnap korán reggel folytatták utjokat és négy mértföldet haladtak. Csak a harmadik napon (október 31.) érkeztek Fehérvár alá.[1] s ünnepélyesen vonultak az ősi koronázási városba, melynek falai között most utólszor volt tartandó magyar király koronázása.[2]

A fényes menet, melyben Ferdinánd lóháton, magyar papok által hordott menyezet alatt, jobbján Mária, és balján Anna királyné között, haladott, a b. Szűz templománál állapodott meg. Itt a papság fogadta s a főoltár elé vezette; mire elzengték a hálaéneket és vecsernye tartatott. Ennek végeztével a király a prépostság palotájába vonult, hol szállást vett.

A következő két napon sűrűn érkeztek a főpapok, urak és nemesek; közöttök *Perényi Péter*, a *koronával*.

November harmadikára volt kitűzve a koronázás. A b. Szűz, szőnyegekkel dúsan felékesített[3]) egyházának kapujánál várták a főpapok és urak a királyt, ki kilencz órakor, a két királyi hölgy kiséretében, vonult a szentélybe. Előtte vitték a koronázási kincseket: a koronát Báthory István nádor, ki súlyos köszvénybaja miatt hordszéken foglalt helyet; a kormánypálczát Perényi Péter, az arany almát Thurzó Elek, a királyi kardot Szentgyörgyi Farkas gróf.

A szentély közepén öt lábnyi magas emelvényen allott az arany szőnyeggel borított trón, melyen a király, a két királyné között, foglalt helyet. Öt főúr környezte, kezeikben a magyar korona tartományainak czímereit viselő selyem zászlókkal.

A koronázási szertartást *Podmaniczky István* nyitrai püspök volt végzendő, ugyanaz, ki egy év előtt János király fejére

---

[1]) A mantuai jelentés nyomán.

[2]) A koronázási ünnepélyek legrészletesebb leirását azon nyomtatványban találjuk, mely 1527. végén ily czím alatt jelent meg: „Potentissimi Hungariae Bohemiaeque Regis Ferdinandi, Archiducis Austriae etc. in Civitatem Regiam Hungariae Stulweisenburgum ingressio, coronatioque longe celeberrima.“ Újra kinyomatá *Kovachich*. Solemnia Inaugurlia. 1—6. ll. Amellett *Ursinus Velius*, ki a koronázáson jelen volt, és a fönebb idézett mantuai jelentés is bőven adják a koronázás leirását.

[3]) „Mirifice fulgentem Ecclesiam auro gemmisque vestierant“ — írja a mantuai jelentés.

tette a szent koronát. Talán éppen ezen oknál fogva esett reá a választás. Egyébkint ő volt a legidősebb azon püspökök között, kik a mohácsi csatát túlélték. Várday Pál esztergomi és Országh János kalocsai érsekek mellőztettek, nemcsak mert János királytól nyerték javadalmaikat, hanem azért is, mert a pápai megerősítést még nem birták.

Az egyházi szertartást az „Asperges me Domine" antiphona eléneklése nyitotta meg, mire a nyitrai püspök szentelt vízzel hintette meg a királyt. Majd a főpap a főoltár előtt leült, és a király eléje vezettetvén két püspök által, térdreborúlt előtte, kezeit megcsókolta, meghallgatta az intelmeket, melyeket a Pontificaléből felolvasott, és letette az esküt, melyben fogadta, hogy az egyház tanainak hű őre, érdekeinek buzgó pártfogója leend.

Ekkor a papság a mindenszentek litániáját énekelte el, melynek bevégeztével a püspök, a megfelelő imák elmondása között, szentelt olajjal felkente a királyt. Ezután megkezdette a misét. Míg a királyi énekesek az „Introitus"-t énekelték, a király aranytól ragyogó és keleti szőrmékkel ékesített öltönye fölé felvette szent István palástját. Az „Epistola" után ismét az oltár lépcsőihez vezettetett, és térdreborúlva hallgatta meg a koronázó főpap által felolvasott intelmeket.

Most a nádor, a templom hajóit betöltő nemesség felé fordúlva, három ízben, magyar nyelven e kérdést intézte hozzá: „Akarjátok-e Ferdinánd csehországi királyt királyotokul ?" Háromszor hangzott a felkiáltás: „Akarjuk!"

Ezután a „Te Deum laudamus" éneklése között, a nyitrai püspök Ferdinándnak fejére tette a szent koronát, kezeibe adta a kormánypálczát és az arany almát, végre körülövedzte a királyi karddal. Így trónjához vezettetett, hol a korona, kormánypálcza és arany alma mellette helyeztettek el.

Evangelium után *Ursinus Velius* királyi történetiró lépett a szószékre, s félóráig tartó latin beszédet mondott el.

Az első részben a nemzethez szólott. Dicsőti Ferdinándot, családját és személyét. Megnyugtatja az aggodalmakat, melyeket idegen származása támaszthat. Beszéde második részében a királyhoz fordúl. Megismerteti vele az országot, mely kor-

mánya alá jutott, és a nemzet vitéz tetteit, melyeket a kereszténység elleneivel harczolva véghezvitt.

„Világos — úgymond — hogy a magyarok soha sem nélkülözték a lelki erőt, mely a nagy tettek feltétele, s mindenkor kitűntek hadi erényeik által; azonban nem mindig birtak bátor és a hadi mesterségben jártas vezérekkel. Láthatod, mint fénylik az itt jelen levő nemes és vitéz férfiak szemeiben a tűz, a harczias és férfias szellem jele."

Magasztalva az ország természeti gazdagságát, elmondja, mennyit szenvedett az utolsó török háború alatt: visszatorlásra, a török elleni háborúra lelkesíti a királyt. „Kit nem hatna meg Máriának, e jeles és erényes királyi hölgynek szerencsétlensége, ki férjének kora halála miatt vígasztalhatlanul sorvad fájdalmaiban? . . . Érczből kellene annak lennie, ki könyeit szemlélve, maga is nem fakadna könyekre."

Előadását rövid imával végzi, a király hosszú és szerencsés életéért. [1])

A mise folytattatott. „Offertorium"-kor a király száz magyar aranyat tett le az oltárra. „Communio" után a nyitrai püspök kezeiből vette az Úr testét.

A mise befejeztével, a királynék lakásukra tértek vissza. A király pedig, követve az ősi szokást, kiséretével gyalog átment a szent Péterről czímzett templomba. Útközben vörös posztó volt elterítve, melyet a nép, mihelyt a király áthaladt, számtalan darabokra tépett szét, hogy kegyeletes emlékül őrizze. Királyi tisztviselők arany és ezüst pénzeket szórtak a tömeg közé, melyeket, nagy zaj és zavar közepette, igyekeztek elkapdosni.

A templomban a király számos és különféle nemzetbeli előkelő férfiakat arany sarkantyús lovagokká avatott fel. Innen távozva, lóra ült, és a külvárosba, szent Márton kapolnájához vonult, hol lováról leszállott. Itt magas állvány volt készítve, melyen szabad ég alatt ünnepélyes esküt tett, hogy az ország

---

[1]) A beszédet a szónok saját történeti művében csak rövid kivonatban ismerteti; de kiadta azt még ugyanazon évben, Bécsben, Bathory István nádornak ajánlva. Újra kinyomatta Kollár, mint mellékletet Ursinus Velius „De bello Pannonico" művéhez, és *Kovachich*, „Solemnia Inauguralia" munkájában.

jogait, szabadságait és törvényeit tiszteletben tartandja. A veszprémi püspök olvasta elő az eskü latin szövegét, melyet azután a népnek megmagyarázott. Végre a király néhány szót intézett a néphez; engedelmességre hívta fel és viszont biztosította, hogy védelméről buzgón gondoskodni fog. Zajos üdvkiáltások kisérték és követték e beszédet.

Ezután ismét lóra ült, és a város másik részén emelkedő dombra lovagolt. Itt kivont kardjával négy irányban vágásokat tett; jelezve, hogy az országot, bármely irányból jöjjön az ellenség, fegyverével védeni fogja.

Ezzel a koronázási szertartások be voltak fejezve. A király lakására vezettetett, hol a koronázási lakoma következett, melyre harminczhárom főuri vendég — közöttük két nő: a nádornak és egy Erdődy grófnak neje — volt hivatalos.

Más nap a királyné koronáztatott meg. Végül harczi játékok zárták be az ünnepélyek sorozatát. [1])

A király és a rendek még néhány napon át együtt maradtak, hogy a budai gyűlésen alkotott végzések törvénybe igtattassanak és némely más ügyek is elintéztessenek.

A Budán megajánlott adóra nézve megállapíttatott, hogy minden porta után rögtön egy forint, és szent Gergely napjára ismét egy forint fizetendő. [2]) Ettől egyedül azon jobbágyokat mentették fel, kiknek házuk az utólsó háborúban elpusztúlt, és összes vagyonuk értéke tíz forintot meg nem halad; vagy ha házuk el nem égett is, de vagyonuk értéke három forintnál csekélyebb. (VIII. czikk.) Azon esetre, ha a török az országot újra megtámadná, a rendek igérték, hogy minden húsz jobbágytelek után egy lovast fognak kiállítani. [3])

---

[1]) Ursinus Velius és a mantuai jelentés alapján.

[2]) Alaptalan tehát az, mit egy 1527. deczember 13-án a velenczei dógéhez intézett, kétségkivűl János párthívétől származó, tudósításban olvasunk, hogy Ferdinánd: „In Albaregale . . . habbia fato ogni diligentia per conseguir adjuto di gente et danari; niente di meno li hanno data una risposta negativa, specificandoli, non esser in nel loro potere ad prometterli adjuto alcuno, senza consentimento del resto deli stati di quello regni." Sanudo. XLIX. 229. l.

[3]) Ezen utóbbi végzés nem foglaltatik a Corpus Juris-ba felvett czikkek között. Azonban a feliratban, melyet az 1528. elején tartott országgyűlésen a megyei követek Ferdinándhoz intéztek, ol-

Az urak rendjéből: *Erdődy Simon* zágrábi püspök, alsólindvai *Bánffi János*, bolondosi *Bánffi Antal*, *Tahi János* és *Homonnai Ferencz*; továbbá mindazon főispánok és nemesek, kik János király pártján állanak, felhívattak, hogy november huszonötödikeig Ferdinándnak a hűségesküt tegyék le; különben felségsértőknek tekintetnek. (I. czikk.) Egyébkint a király fentartotta magának megkegyelmezni, vagy büntetést szabni a Szapolyay-párt fejeinek, kik eddig meg nem hódoltak, s a koronázásra meg nem jelentek. (II. czikk.)

János király adományai és rendeletei érvényteleneknek tekintendők. (VII. czikk.) Ellenben érvényesek az adományok, melyeket II. Lajos halála után Ferdinánd és Mária tettek. (IV. czikk.)

Határoztatott, hogy minden megyében tizenkét nemes választassék a gonosztevők kinyomozása- és összeirására, hogy ezek a főispántól méltó büntetést vegyenek. A főispánok és földesurak, kik a birtokaiban található gonosztevőket megbüntetni vonakodnak, a királynak feljelentendők, ki a gonosztevők ilyen pártfogóinak, irgalom nélkűl, fejüket vétesse. (VI. czikk.) A hatalmaskodási bűntényekből keletkező perek tizenöt nap alatt intéztessenek el. (V. czikk.)

Miként egy év előtt János királyt, úgy most Ferdinándot is felkérték a rendek, hogy a régi törvények megvizsgálása- és összeállítására tizenkét nemest rendeljen, kik munkálatjukat már a legközelebbi országgyűlés elé terjeszszék. (III. czikk.) [1])

Végre a szent korona Báthory István nádor őrizetére bízatott, ki magát a királynak és az országgyűlésnek szoros esküvel kötötte le. [2])

vassuk: „De singulis viginti sessionibus Regnicole unum equitem ad expedicionem contra Thurcos faciendam sese missuros, Albe, tempore felicis coronacionis Sue Maiestatis obtulerunt." (A bécsi cs. és k. t. levt.)

[1]) A törvénykönyv felvétetett a „Corpus Juris"-ba.

[2]) Esküjében mondja: „Coronam per Maiestatem Regiam, Dominos Praelatos et Barones, ac totam Nobilitatem huius Regni Hungariae fidei nostre traditam" . . . *Kovachich*. Vestigia. 126. l.

VII.

Erdélyi gyűlések 1527-ben. [1]

A mohácsi vész után Erdélyben Szapolyay János volt a helyzet ura. A három nemzet rendei készségesen csatlakoztak vajdájukhoz, és buzgón támogatták a magyar korona megszerzésében.

Már a tokaji gyűlésen, számos erdélyi úr és nemes mellett, megjelentek a három nemzet *követei* is. [2]) Azonban nem vagyunk képesek meghatározni, mikor, mily gyűlésen választattak e követek. Hasonlag az adatok hiánya nem engedi eldönteni azon kérdést sem: vajjon a fehérvári és pozsonyi királyválasztó gyűléseken Erdély képviselve volt-e? [3])

Annyi bizonyos, hogy emlékeinkben nem találjuk annak nyomát, hogy 1526 második és 1527 első felében Erdélyben gyűlések tartattak.

[1]) Miután Erdély csak János király halála után (1540) nyer külön állami létet, s ezen időpontig a magyar államtest kiegészitő részét képezi: szükségesnek látszott a „Magyar Országgyűlési Emlékek" körébe az erdélyi gyűléseket, melyek 1540 előtt tartattak felvenni. E gyűlések kétfélék: *országos gyűlések*, melyeken a három nemzet, és *részleges gyűlések*, melyeken csak egy, vagy két nemzet vett részt. Azonban a rendelkezésünkre álló adatok hézagosságánál fogva a különbség nem mindíg mutatható ki.

[2]) A tokaji gyűlés levelében, mely az ország rendeit a fehérvári királyválasztó országgyűlésre meghívja, az aláírások között áll: „Oratores Nobilium et Saxonum Regni Transylvaniae." *Horvát István* Verbőczy Emlékezete. II. 253. l.

[3]) Mária királyné 1526 október elején felhívta Szapolyayt, hogy rögtön hirdessen gyűlést az erdélyi rendeknek, hová maga is bizto-

I.

1527 nyarán, midőn Ferdinánd Magyarországban fegyveres erővel lépett fel vetélytársának leküzdésére, és ügynökei Erdélyben is, különösen a szászok között, élénk tevékenységet fejtettek ki: János király szükségesnek látta Erdély rendeit is összegyűjteni, hogy az elpártolástól visszatartsa, és segélyüket, válságos helyzetében, kikérje.

János király meghagyásából, *Maczedóniai Miklós* alvajda 1527. augusztus második felében két gyűlést hirdetett: a magyar és székely nemességnek azon hó 26-ra *Tordára*, a szászoknak pedig szintén azon hó 30-ára *Medgyesre*. [1])

A tordai gyűlésről semmit sem tudunk.

A szászok medgyesi gyűlésének két határozatát ismerjük: az egyik Ferdinánd ügynökének *Reicherstorfer György*-nek elfogatását rendeli el, a másik 9500 forintnyi adót ajánl meg a szászok részéről János királynak. [2])

II.

János király, vetélytársának diadalmas fegyverei elől 1527. október felében Erdélybe vonult.

Maga köré gyűjtvén *Kolozsvárra* a rendeket, szerencsés eredménynyel hivatkozott áldozatkészségükre. *Nyolczvanezer*

---

sokat fog küldeni; bizonyára avégből, hogy e gyűlésen követeket választasson a komáromi országgyűlésre. *Korachich.* Supplementum. III. 85. l.

[1]) A szászokhoz augusztus 23-án intézett meghívólevél eredetije a szász nemzet szebeni levéltárában.

[2]) Reicherstorffer jelentése 1528. Ferdinándhoz. (A bécsi t. levt.) Azonban téved, midőn a megajánlott adót 7000 frtra teszi. Brassó város tanácsa szeptember 2-án Szeben városához intézett levelében írja: „Retulit nobis d. Sigismundus concivis et frater noster, in proximam dietam universorum dominorum nostrorum in Megyes celebratam missus, conclusum esse paribus votis, ut 9 M. et Vc. dari et contribui deberent.“ *Schuller* közleménye Reicherstorffer élettörténetében. (Archiv für Kunde Österreich. Geschichtsquellen. XXI. 263. l.)

aranyat szavaztak meg, mely összeg 15 nap lefolyása alatt volt behajtandó; ugyanannyit készek voltak a jövő év szent György napján rendelkezésére bocsátani. [1])

III.

Ezalatt Ferdinánd ügynökei sikeresen működtek Erdélyben. *Reicherstorffer* a szászokat vonta részére. Wingarthi *Horwáth Gáspár* igyekezetei folytán, a székelyek és magyarok között is szaporodott híveinek száma.

Horwáth Gáspár már 1527. november elején — János király tiltó rendelete daczára [2]) — a három nemzet rendeivel *Marosvásárhelyt* gyűlést tartott, mely Ferdinándot királyul, és Horwáthot helytartójául ünnepélyesen elismerte. [3])

[1]) Lasky Jeromos 1527. október 18-án Kolozsvárról, lengyelországi rokonai egyikének, írja: „In hoc autem primo suae regiae majestatis aduentu (érti János király Erdélybe jövetelét) octuaginta millia ducatorum in auro dare unanimiter decreuerunt, quae per quindecimam diem contributio exigi incipictur; similem etiam pro festo d. Georgii non recusant dare, modo viderint bene omnia exponi.“ (Az „Acta Tomiciana“ a szentpétervári cs. könyvtárban levő kiadatlan köteteiben. *Supala Ferencz* közlése.)

[2]) János királynak 1527. augusztus 28-án a szebeniekhez intézett levele. Közli *Eder*, Simigianushoz csatolt jegyzeteiben. 45. l.

[3]) Reicherstorffer 1528-iki jelentése. Schuller. 241. l.

VIII.

Horvát- és Tótországi gyülések 1527-ben.

I.

Horvátország rendei april 28-án *Czettinben* gyűlést tartottak. Azoknak soraiból, kik megjelentek: *András* knini püspök, *Korbáviai János, Zrínyi Miklós, Blágay István, Frangepán Kristóf, Farkas és György* grófok neveit ismerjük. [1])

Felterjesztésükből, melyet innen Ferdinándhoz intéztek, a csalódás keserű érzete szól. Reményeiket, melyeket Ferdinánd királylyá választatásához csatoltak, meghiúsítva látják; sőt az ország oly nyomorban és szorongattatásban van, mint ezelőtt soha sem volt.

Az egész tartomány elpusztulva és kimerülve áll. A várak katonák, s ezek élelmiszerek hiányában szenvednek. Számosan estek már az éhségnek áldozatúl. A jobbágyok kétségbeesésükben a töröknél akarnak menedéket keresni; sokan már már készek vallásuktól is elpártolni. Mindezeknek oka az, hogy a király nem teljesítette igéreteit. Segélyhadakat, élelmiszereket hiába vártak tőle. A hadak, melyek a király szolgálatában vannak, részint nem kapták meg zsoldjukat, részint oly érczpénzben kapták, melyet csak jelentékeny veszteséggel tudtak értékesíteni. Battyányi Ferencz bán nem gondol érdekeikkel, soha sem jelenik meg körükben, és védtelenül hagyja a reá bizott erősségeket.

Pedig ők, a horvát rendek, tántoríthatlan hűségük által kiválóan megérdemlik a király gondosságát és támogatását;

---

[1]) Ezek aláirták az országgyűlés feliratát.

János király, a törökök és a velenczeiek eredménytelenül igyekeztek őket fényes igéretekkel megnyerni. Kérik tehát, vegye kellő tekintetbe következő kérelmeiket:

Oly bánt adjon nekik, ki a tartományban lakjék.

Haladéktalanul gondoskodjék végváraik felszereléséről.

Fizesse meg a katonák elmaradt zsoldját.

Oly érczpénzzel fizessen, melyet veszteség nélkül értékesíthetnek.

Az igért segédhadakat mielőbb küldje meg.

Miután az igért 1000 lovasból kétszázat Battyányinak adott rendelkezésére, ez pedig nem küldötte azokat a tartományba, parancsolja meg neki, hogy ezt tegye.

Igyekezzék Bosnyákországot meghódítani, és a törököket visszaszorítani; vagy legalább oly számú hadakat helyezzen karinthiai végváraiba, hogy azok segélyével a bosnyákok berohanásait visszaverhessék.

Miután a török sereg indulókészen áll, s újabb támadástól lehet félni, a király minél erősebb hadat tartson Karinthiában.

Küldjön a király két ausztriai tanácsost Horvátországba, hogy ennek állapotát közvetlenül megismerjék. [1])

A gyűlés, ezen és egyéb kivánatok előterjesztése végett, két nemes urat: *Thompych Bernátot* és *Zkoblych Mihályt* küldötte *Ferdinánd*hoz. [2])

Ezek május közepe táján érkeztek Bécsbe. Miután pedig itt értesültek, hogy a király Prágában tartózkodik, ők pedig elégséges költséggel nem birtak, hogy oda utazhassanak: örömmel fogadták az alsó-ausztriai helytartótanács azon ajánlatát, hogy megbízólevelüket és folyamodásukat átküldik a királynak. [3])

---

[1]) A horvátországi rendek követei által I. Ferdinánd királyhoz intézendő előterjesztésnek, a rendek által megállapított szövege. Egykorú irat a bécsi t. levt. Kiadta *Kukuljevič*. Articuli et Constitutiones. 27—31. ll.

[2]) Az 1527. april 28-án kelt megbizólevél eredetije ugyanott. Kiadta *Chmel*. Habsburgisches Archiv. 43. l.

[3]) Ezt a helytartótanács írja május 20-iki felterjesztésében.

Ennek folytán a rendek kivánatait, tizenhét pontban szabatosan formulázva, megküldötték Ferdinándnak. [1])

Az alsó-ausztriai helytartótanács egyúttal mellékelte véleményét, mikép kelljen az egyes pontokra válaszolni. [2])

A követek Bécsben várták be a királyi választ, mely nemsokára leérkezett.

A király igérte, hogy Horvátország összes jogait, kiváltságait és szabadalmait tiszteletben tartandja.

A rendek azon kivánatára nézve, hogy 1000 lovast és 200 gyalogot Horvátország védelmére küldjön, és azoknak zsoldját rendesen fizesse, kijelentette, hogy ezt készségesen teljesítené, de jelenleg a magyarországi hadjáratra tesz készületeket, s e czélra nagyszámú lovasokat fogadott; ezeknek egy részét, ha szükséges leend, Horvátország védelmére fogja rendelni.

Élelmi szerek, lőpor és ágyúk küldéséről, amennyire a körülmények engedik, gondoskodni fog.

A fizetések rendes eszközlése iránt már rendelkezett.

Bihács város és erősség felől tanácskozzanak a rendek Jurisics Miklóssal, mily módon lehetne azt visszafoglalni; ha ez megtörtént, a király kellően megerősítteti.

A rendek nevezzék meg az egyéneket, kiket a báni méltóságra alkalmasaknak itélnek; a király ezek közül egyet ki fog nevezni.

A rendek jelöljék ki azon végvárakat, melyeket megerősíttetni ohajtanak. Egyébkint Jurisics parancsot vett, hogy e várakról jelentést tegyen.

A király meghagyta a horvátországi uraknak, hogy váraikat jó karban tartsák, és meg fogja parancsolni hadai kapitányának, hogy szükség esetén segélyükre siessen.

A lőporraktárt Laibachból, mint kivánják, Metlingbe áthelyezni, tűzveszély és egyéb okok miatt nem lehet; azonban

---

[1]) Ugyanis azon pontoknak, melyekre a király válaszol, egy része, nem foglaltatik a horvátországi gyűlés felterjesztésében; miből következtetjük, hogy a követek mást dolgoztak ki.

[2]) Az 1527. május 26-án Bécsben „Statthalter, Regenten, und Cammerrat der Niderösterreichischen Lande“ által aláirt felterjesztés eredetije a bécsi t. levt.

intézkedni fog, hogy a laibachi raktárból a szükséges lőport mindenkinek kiszolgáltassák.

A Zrinyi grófokkal bányáik iránt alkudozásokba bocsátkozni, a jelen időpont nem alkalmas; egyébkint megteendi ezt mielőbb.

Miután a rendek aggodalmukat fejezik ki afelett, hogy a király egyességre lép János királylyal; eziránt megnyugtatja őket, s biztosítja, hogy csak az ország teljes átengedésének feltétele alatt hajlandó vele kibékülni.

A rendek azon kivánatára nézve, hogy az igazságszolgáltatásról gondoskodjék, felhívja őket, jelöljenek ki a maguk köréből néhányat, kik közűl négy nemest fog megbízni, hogy a kapitány elnöklete alatt bíráskodjanak.

Az Ausztria és Horvátország közötti szövetség létrehozását, miután jelenleg sokfélekép el van foglalva, alkalmasabb időre kénytelen halasztani.

Horvátország megvizsgálására és pénzügyeinek rendezésére közelebb biztosokat fog kiküldeni.

Azon kivánatnak, hogy Keglevics Pétert szolgálatába fogadja, már eleget tett. [1])

II.

Slavoniában Frangepán Kristóf buzgón működött János király érdekében.

Néhány héttel a dombrói gyűlés eloszlása után, 1527. január 21-ére *Kőrösre* ismét összehívta a rendeket. [2]) Vajjon megtartotta-e ezen gyűlést, nem tudjuk.

Midőn azon év nyarán, a csapások, melyek János királyt Magyarországban érték, állását Slavoniában is megingatták, Frangepán mindent megtett, hogy felbomló pártját összetartsa. Igyekezetei sikertelenek voltak. Augusztus 25-re *Kő-*

---

[1]) A k. válaszirat dátum nélküli fogalmazata, a bécsi t. levéltárban. Kiadta Kukuljevič, i. m. 31. l.

[2]) *Jurisics Miklós* Csernembelből (Krain), 1527. január 22-én írja Ferdinándnak: „An Sanct Pauls pekherung tag wiert er einen tag zum Kreutz in windischen Lannden habenn. Hab ich desshalben dachin geschiht. Aber (was) vonn Ime daselbst gehandelt wirdet, mir unwissendt.“ A levél eredetije a bécsi t. levt.

rösre gyűlést hirdetett; de a rendek nem jelentek meg. És valószinű, hogy nem volt eredménye azon rendeletének sem, melyben a rendeket felhívta, hogy szeptember 4-én fegyveresen gyűljenek Kőrösre, honnan az országos ügyek elintézése után, János király segítségére fogja őket vezetni. [1])

Frangepánt, néhány héttel utóbb, 1527. szeptember 27-én, Varasd ostrománál, ellenséges golyó életétől fosztotta meg. Ekkor János király pártja teljesen feloszolván, Ferdinánd, október második felében *Kristóf* laibachi püspököt Tótországba küldötte, hogy itt a rendek hódolatát fogadja. [2])

A püspök *Kőrösön* gyűlést tartott. Az egybegyűlt rendek a dombrói végzést megsemmisítvén, Ferdinándnak hűséget esküdtek. [3])

A következő év tavaszán *Erdődy Simon* zágrábi püspök még egy kisérletet akart tenni János király érdekében. Evégből *gyűlést* hirdetett. Azonban Ferdinánd sietett azt eltiltani. [4]) És hihető, hogy nem jött létre.

---

[1]) Frangepánnak 1527. augusztus 27-én Kőrösmegye szolgabirájához intézett rendelete a bécsi t. levt. Kiadta *Chmel*. Habsburgisches Archiv. 55. l.

[2]) Ferdinándnak Budán 1527. október 20-án a tótországi rendekhez intézett megbízólevele a bécsi t. levt. Egy nappal előbb egyik kapitányát tudósítja, hogy a laibachi püspököt „in bemelt unser Windischland geschikht, und er darinen von unsern wegen einen Landtag anschreiben wirdet, ein Landtschafft darauff in gehorsam zubewegen, welchs aber so wir daneben ein anzal volkhs in versamblung hetten, dest fruchtbarlicher bescheen mecht," — meghagyja tehát, hogy hadait a laibachi püspök rendelkezésére helyezze. (A levél fogalmazata a bécsi t. levt.)

[3]) *Zermegh János.* Rerum gestarum inter Ferdinandum et Joannem Hungariae Reges Commentarius. Schwandtner kiadása. 391. l. És *Istvánfi*. 92. l.

[4]) Ferdinánd 1529. június 5-kén Prágából irja magyarországi helytartótanácsának. „Intelleximus Reverendissimum Episcopum Zagrabiensem Conventum quendam conscribere et celebrare, in eoque nonnulla, sine scitu et commissione nostra, tractare, quae nonnihil nobis atque rebus nostris adversari possent. Quare vobis expresse committimus, ut, in iis ordinem et modum faciatis, quibus haec tollantur et avertantur." Eredetije a budai m. k. kamarai levéltárban.

IX.

Ferdinánd király budai országgyűlése 1528-ban.

János király, kiszoríttatva Magyarország és Erdély területéről, Lengyelországba menekülve, nem szünt meg veszélyes ellenfél lenni Ferdinándra nézve. Míg ugyanis lengyel hadakat toborzott és magyarországi hiveivel szoros összeköttetésben állott: a török szövetség eszméjét karolta fel.

Ferdinánd értesülvén e mozgalmakról, és arról is, hogy a szultán készületeket tesz hadait János király segítségére vezetni; az ország rendeinek tanácsát és támogatását kívánta igénybe venni. Ezeket tehát az 1528-ik év első napjaiban Budára hívta meg, hová *január huszonegyedikére* országgyűlést hirdetett. [1])

A nádort betegség gátolta a megjelenésben. *Az esztergomi érsek,* az *egri, váczi, váradi, erdélyi* és *pécsi* püspökök, továbbá *Perényi Péter* erdélyi vajda, *Báthory András, Erdődy Péter* voltak a főrendek legelőkelőbbjei. [2]) A nemesség nem fejenkint gyűlt össze; a megyék, a király felhívása

[1]) A meghívólevelekből egy példány sem ismeretes. A napot, melyre az országgyűlés összehivatott, Ferdinánd királynak egy, 1528. sz. Imre ünnepét követő csütörtökön Székesfehérvárt kelt, rendeletéből tudjuk, melyben e hely áll: „Juxta constitutionem Dominorum Praelatorum, Baronum, Electorumque Nobilium in particulari eorum Conventu pro quintodecimo die festi Epiphaniae Domini proxime praeterito Budae, de nostro regio edicto celebrato.“ *Kovachich.* Supplementum. III. 129. l.

[2]) Ezeket megnevezi *Ursinus Velius.* 56. l.

folytán, két-három követet küldöttek. [1]) Néhány város is képviselve volt. [2])

A főrendek és a követek külön helyiségekben tartották tanácskozásaikat, külön intézték feliratalkat a királyhoz; de egyúttal közös üléseket is tartottak. [3])

A királyi előterjesztések a közfigyelmet azon veszélyekre irányozták, melyek az országot a török hatalom és János király részéről fenyegetik; és felhívták a rendet, hogy a haza védelméről és a véghelyekről gondoskodjanak, a királynak segélyt ajánljanak. [4])

János királyra nézve, Ferdinánd kijelentette volt, hogy elégséges haderővel rendelkezik arra, hogy őt, a főpapok és urak zászlóaljai által támogatva, megsemmisíthesse. [5])

Miután ekként János ellen csak a főpapok és urak bandériumjait kívánta igénybe venni, a gyűlésnek megállapítani kellett, kik és mily számú bandériumokat tartoznak kiállítani? Irányadókul az 1498-ik évi XX—XXII. törvényczikkeket te-

---

[1]) *Ursinus Velius* írja: „Conventum agere statuit, non quidem ut convenirent eo universi, verum praeceptum erat, ut singulis e regionibus bini legati, ternive mitterentur." i. h. Hogy e meghagyásának eleget tettek a megyék, bizonyítja Ferdinánd királynak 1528. Reminiscere vasárnapját megelőző szombaton, (marcz. 7.) Nógrád megyéhez intézett levele: „In eo Conventu, quem Budae nuper celebravimus, inter plurimas Regni necessitates, egimus cum Dominis Praelatis, Baronibus et Electis Nobilibus." *Kovachich.* Supplementum. III. 130. l.

[2]) *Ursinus Velius*: „Bona praeterea accedebat pars nobilitatis et Civitatum legati." i. h.

[3]) A királyi válaszban olvassuk: „Sacra Regia Maiestas . . . accepit et vidit in charta una a Dominis Praelatis et Baronibus, altera Nobilibus, et ultima ab utroque statu, quod eisdem ad Sue Maiestatis in hoc Conventu propositum videatur." Eredeti fogalmazata a bécsi t. levt.

[4]) A királyi előterjesztés szövegét nem ismerjük; tartalmára következtethetünk a feliratokból és a k. válaszból. Emellett a király fennebb említett, Nógrád megyéhez intézett iratában mondja: „Egimus cum Dominis Praelatis, Baronibus et Electis Nobilibus de ratione hujus Regni tuendi et recuperandis finibus." *Kovachich.* III. 130. l.

[5]) A megyei követek feliratában olvassuk: „Regia Maiestas . . . tantum exercitum comparasse asserit, ut ad abolendum illum (Johannem) sufficere possint, cum gentibus Dominorum Prelatorum et Baronum."

kintették; mivel azonban a birtokviszonyok azóta lényeges változásokon mentek át, a király felkéretett, hogy kincstárnoka által a bandériumok kiállítására kötelezett urak birtokviszonyait, illetőleg jobbágyaik számát, nyomoztassa ki és bandérialis kötelezettségeiket a törvény értelmében állítsa vissza. [1])

A főrendek, addig is, míg banderialis kötelezettségeik, a tényleges állapotoknak és a törvény követeléseinek megfelelőleg, tisztába hozatnak, ezen alkalommal bizonyos számú lovasokat és gyalogokat ajánlottak fel. Miután azonban ágyúkkal nem birtak, ezeknek beszerzésére a királyt kérték fel; kit emellett azirányt is megkerestek, hogy örökös tartományainak és a német birodalomnak rendeitől segélyt igyekezzék kieszközölni, és a véghelyeken ügyes kémeket alkalmazzon. Végre kijelölték a helyeket, melyeken a hadsereg szükségleteire élelmi szerek halmozandók össze. [2])

[1]) A bécsi titkos levéltárban, az 1528-diki iratok között egy dátum nélküli irat találtatik, ily czímmel: „De modo et ordine exercituandi dominorum Banderiatorum et aliorum Nobilium et de Numero Banderiorum.“ Ebben felsoroltatnak azok, kik az 1498-diki törvény értelmében bandériumok kiállítására kötelezvék. Ezen kimutatást követik némely észrevételek, melyek — bár a szöveg értelme nem egészen világos — kétségkívül az 1528-diki budai országgyűlés megállapodásait tartalmazzák: „Istorum dominorum bona, animadvertentes in quorum dominorum manibus sunt nunc, et habentur, qui iuxta numerum Jobagiorum gentes, siue equites mittere debebunt . . . Item super mittendis gentibus ratione Bonorum dominorum Prelatorum et Baronum ac Abbatum, Prepositorum, liberorum civitatum, nobilium, tam regni Hungarie, quam etiam partium subiectarum, sibi, scilicet Sclavonie et Transylvanie, regia Maiestas, . . . solertem curam et diligentem Inuestigationem de numero bonorum prescriptorum habere et facere dignetur. Nam licet tam dominorum Banderiatorum, Prelatorum scilicet et Baronum ac per se exercituantium Nobilium, quorum per Turcas bona sunt deuastata, aliorum autem per collationem regiam diuersis dominis et aliis personis ecclesiasticis et secularibus distributa sunt, non tamen presertim dominorum Baronum Bona sunt disperdita. Thesaurariis igitur sue Mtis de conputo dicatorum verum numerum omnium bonorum prescriptorum rescire, manibusque Mtis Regie et Capitaneorum suorum assignare debeat, ut ratione illorum gentes integre mittantur, ne in periculum regni aliquis dolus inde oriri possit.“

[2]) Sajnos, a főrendek felterjesztése nem maradt reánk; tartalmát csak a k. válasziratból ismerjük.

A *megyei követek* hálával fogadták a királynak megnyugtató jelentését, hogy a János király elleni hadjáratra segélyüket nem veszi igénybe. Mindamellett azon esetre, ha a királyi hadak és a főrendek bandériumai az ellenkirály megsemmisítésére nem lennének elégségesek, a nemesség nevében minden húsz jobbágy után egy lovas kiállítására ajánlkoztak; a mely esetben a bandériumok kiállítására nem kötelezett apátok, prépostok és tized jövedelemmel biró plébánosok is tartoznának, megállapítandó kulcs szerint, bizonyos számú lovasokat, vagy puskás gyalogokat fogadni.

Továbbá felkérték Ferdinándot, hogy János király várait és birtokait ne adományozza el, hanem a korona részére tartsa fenn; a királyi jövedelmeket se adja zálogba vagy bérbe, sőt inkább azokat is vegye vissza, melyeket már elidegenített. A Lajos király által némely uraknak jobbágyaik részére engedményezett adómentességet szüntesse meg, és azokat, kiknek Lajos király tartozásai fejében adta volt e kiváltságot, kárpótolja más módon. Egyébkint a királyi jövedelmek kezelése teljesen a k. kincstárnokra és a király által nevezendő tisztviselőkre legyen bízva, nehogy mások beavatkozása zavarokat idézzen elő.

A véghelyekre a király oly tiszteket nevezzen, kik állandón ott tartózkodjanak.

Két egyházi javadalmat, vagy két világi hivatalt senkinek se adományozzon.

A János-pártiak kipuhatolására minden megye tizenkét nemest válaszszon; azok, kikről bebizonyúl, hogy Jánoshoz ragaszkodnak, megfenyítés végett a királyhoz küldessenek.

Ugyanezen tizenkét nemes gondoskodjék a jogtalanúl behozott vámok megszüntetéséről, nehogy a jobbágyok igazságtalanul terheltessenek.

Miután a zavarteljes viszonyok között gyakran megtörténik, hogy a régibb törvények tilalma daczára, egyik nemes a másiknak jobbágyát magához ragadja; a főispán rövid uton [1]) eszközölje, hogy az ily jobbágyok törvényes uraiknak visszaadassanak.

---

[1]) „Cum onere centum florenorum."

János király azon párthívei, kik Ferdinándtól már egyszer menlevelet és kegyelmi biztosítást nyertek, de nem szűntek meg ellene működni, ezentúl kegyelemben ne részesülhessenek.

A király eszközölje a temesi főispán által, hogy az alvidék lakói, kik a ráczoktól károkat szenvedtek, kárpótlást nyerjenek, a ráczok pedig megbűntettessenek.

Tekintve a veszély nagyságát, mely az országot a török részéről fenyegeti, a főpapok, urak és birtokos nemesek húsz — és nem, mint eddig, harminczhat — jobbágytelek után állítsasanak ki egy lovast. Az egytelkes nemesek közül a vagyonosabbak öten, a szegényebbek pedig tízen küldjenek egy lovast.

A horvát- és tótországi, úgyszintén az erdélyi nemesek úgy tekintessenek, mint a magyarországiak. [1])

A követek ezen javaslataikat bemutatták a főrendeknek, kik jelentéktelen módosításokkal, és némi hozzáadással, terjesztették a király elé. Ugyanis nem elégedtek meg azzal, hogy a jogtalanúl behozott vámok eltöröltessenek, hanem sürgették, hogy a szárazföldi vámok mind szünjenek meg, a folyókon is csak az árukkal terhelt hajók fizessenek vámot. Továbbá kívánták, hogy azok, kik a mohácsi csata után károkat szenvedtek, a megyei hatóság közvetítése által, a kárttevők birtokaiból elégíttessenek ki; a koronázás alkalmával megajánlott két forintnyi adó második részlete a Gergely pápa ünnepét követő huszadik napon (apríl 1.) szedessék be. [2])

Ferdinánd király válasziratában kijelentette, hogy a rendek ajánlataival megelégednék, ha a *török szultán* roppant ké-

---

[1]) A felterjesztésnek a királyi irodában készült kivonata a bécsi t. levt.

[2]) A főrendek által tett módosítások közül kiemeljük a következőt. Jóváhagyják, hogy a Jánospártiák kinyomozása végett minden megye 12 nemest válaszszon ; de a kisebb megyékben elégségesnek tartják 6 nemes választását. Egyúttal hozzáteszik, hogy azok, kik Jánospártiaknak bizonyulnak, a király elé idéztessenek, s ha megjelenni vonakodnak, hűtlenség büntetésében marasztaltassanak el. — A főrendek és nemesek felterjesztésének a királyi irodában készült kivonata a bécsi t. levt.

szülcteiről biztos híreket nem vett volna; így azonban nagyobb mérvű áldozatokat kell kívánnia.

Mindenekelőtt jónak látja, hogy a nemesség azt, mit a török elleni hadjáratra felajánlott, felerészben pénzben adja, melyen gyakorlott harczosokat — kik lehetőleg a magyar nép kebeléből fognak gyűjtetni — lehessen zsoldba fogadni; ezekkel ugyanis sokkal nagyobb eredményt lehet létrehozni, mint a gyakorlatlan, félénk néppel. Nehogy pedig a rendekben gyanú keletkezzék, mintha ő (a király) a megajánlandó pénzt saját czéljaira kívánná felhasználni: megengedi, hogy körükből néhányat válaszszanak, kik a pénz kezelését ellenőrizzék. Továbbá határozzák meg a rendek a felajánlott haderő számát; állapítsák meg, hol, mely napon fogják kiállítani, mennyi ideig tartják el, és mikor fizetik le a pénzt; szabjanak büntetéseket azokra, kik kötelességeiket teljesíteni elmulasztják.

A király azon haderőt sem tartotta elég nagynak, melyet a főrendek János ellen igértek kiállítani. Miután ugyanis a török elleni hadjáratot nagy mértékben megnehezítené, ha annak megkezdése előtt János király nem lenne teljesen tönkre téve: szükséges, hogy a főrendi bandériumok létszáma megkétszereztessék, és a nemesség is igyekezzék a hadjárat sikerét lehetőleg előmozdítani.

A király helyesli, hogy azon helyek, melyeken az élelmiszerek összegyűjtendők, kijelöltettek; de tisztviselőket is kell rendelni, kik az élelmiszerek beszerzését eszközöljék.

Ágyúkról gondoskodni fog maga. Kémeket már is rendelt, és még rendelni fog ezentúl. Hasonlag megelőzte a rendek óhajtását, miután a császárt és a birodalom rendeit felkérte, hogy Magyarországba segélyt küldjenek; saját tartományainak jövedelmeiből pedig eddig is sokat költött a török elleni készületekre. Jelenleg belátván, hogy Magyarország haderejével nem képes a töröknek ellenállani, minden módon azon lesz, hogy külsegélyt szerezzen. Evégből személyesen fog a német birodalomba utazni „mit mindazáltal a főpapok, urak és nemesek tudta nélkül tenni nem akart.“ Az országgyűlés válaszszon a maga köréből néhányat, kik őt a közelebb Regensburgban tartandó birodalmi gyűlésre kísérjék, s itt a örök pusztításait és az ország állapotát előadják. Ezalatt megindít-

tatik János ellen a hadjárat, és a király „a főpapok, urak és nemesek tanácsával“ biztosokat nevezend, kik távollétében a szükségeseket elintézik. Miután pedig Regensburgból, ha a szükség kívánná, nyolcz vagy tíz nap alatt az országba visszatérhet, elutazása senkinek sem okozhat aggodalmakat. Mindazon intézkedéseket, melyeket a Jánospártiak kinyomozására és megbüntetésére, a János által birt várak visszaszerzésére, a véghelyekre, az egyházi és világi hivatalokra, a k. jövedelmek kezelésére, végre a károsultak kielégítésére nézve javaslatba hoznak, jóváhagyja; de a vámok megszüntetése iránt, mielőtt magát elhatározná, előbb vizsgálatot kíván rendelni. Általán igéri, hogy ezekben és egyebekben is oly rendet honosítand meg, mely a nemzetet meg fogja győzni, hogy mindent megtesz, mi egy jó és igazságos uralkodónak kötelessége. [1])

Az országgyűlés ezen k. válaszirat alapján alkotta meg a törvényeket. [2])

A főpapok, főurak és a nemesek személyesen és fejenként készen fognak állani, és húsz jobbágytelek után egy fegyverest kiállítani, hogy a király felhívására, mihelyt és a mennyiben a szükség követeli, népeikkel és jobbágyaikkal táborba szálljanak. Azok, kik e tekintetben kötelezettségüknek nem felelnek meg, a régi törvényekben megállapított büntetésekkel fognak sújtatni. (I. és VIII. czikkek.)

A koronázás alkalmával megajánlott két forintnyi adó második részlete a szent Gergely pápa ünnepét követő huszadik napon fog lefizettetni. (VII. czikk.)

János király párthívei, kik még nem hódoltak meg Ferdinánd királynak, mint hűtelenek, szigorúan fognak büntettetni. Olyanoknak, kik menvédet eszközöltek ki maguknak, de a kitűzött határnapot megtartani elmulasztották, a király többé menvédet ne adjon. Azokat pedig, kik Ferdinánd híveinek vallják magukat, de titokban az ellenpárt érdekében működnek, a főispán és alispán, a megyei nemesek közül válasz-

---

[1]) A k. válasz eredeti fogalmazata a bécsi t. levt.

[2]) A 8 czikkből álló törvénykönyv, melyet a „Corpus Juris-ban találunk, kétségkívül csonka. Nemcsak a befejezés, hanem több czikk is hiányzik belőle.

tandó tizenkét, illetőleg hat esküdt közreműködésével, nyomozza ki, és a király elé idézze; ha vonakodnak megjelenni, úgy tekintendők, mint kiknek hűtlensége bebizonyítva van. (II. III. IV. czikkek.)

A szárazföldi vámok mindazon helyeken, hol hidak és töltések nincsenek, vagy ezeknek fentartása elhanyagoltatott, megszüntetendők; a folyókon csak a külföldről jövő, árukat szállító hajók tartoznak a szokásos vámot fizetni. (V. czikk.)

Azon károknak, melyeket magánosok a mohácsi csata óta szenvedtek, megtérítéséről, a megyei hatóság fog végérvényűleg határozni. (VI. czikk.) [1])

A király elutazásáról, és a távollétének idejére teendő intézkedések iránt az országgyűlés nem alkotott ugyan törvényt; de nem mulasztotta el ohajtásait tolmácsolni.

A rendek ugyanis kívánták, hogy mielőtt az országot elhagyja, semmisítse meg János királyt, vagy legalább hagyjon elégséges haderőt, melylyel ezt véghez lehessen vinni; továbbá, hogy a véghelyekre alkalmas tiszteket rendeljen; végre hogy *Mária* királynét nevezze helytartójává, ki a nádor és más magyar tanácsosok által környezve, *Budán* vezesse az ország kormányát. [2]) A király sietett ezen utóbbi kívánatnak eleget tenni, és Máriára bízta az ország kormányát. [3])

---

[1]) Ezen törvényekről szól *Ursinus Velius* is 56. l.

[2]) Ferdinánd 1528. február 7-én Esztergomból írja Máriának: „A la dietes et assemblee tenue a bude . . . lesdits hongrois furent contens, que puisise aler ausdits lieux, pour demander securs, mes que ie laissese primier faite la fin du wayuoda, ov pour le moins vng bon et sufisant nombre de gens, que le doivent faire en mon absence, et aussy, que ie veulle laiser les confins prouus doficies et capitaines selon la coustume du roiaulme, et aussy bon ordre et personne sufisante a mon absence, auecques mes consilliers, selon que on veroit estre necesaire. Quant aux deux primiers articles, a sauoir de poursuiure le waivoda, iay fait la prouision, que poes auoir entendu desus; quant a pourueoir les ofices et confins, iay aussy fait par tout oficies et mis de gens sufisantment et mieulx que ni fut oncques; quant au troisieme de laissier personne en mon absence, parlay aussy auecque eulx, et a eulx et a moy me sembla ne pouuoir trouuer nulle millure, ne plus ydoine que a vous madame." *Gévay.* Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman. I 1528. 34. l.

[3]) A k. rendeletet közli *Kovachich.* Supplementum. III. 131. l.

X.

Ferdinánd király pozsonyi országgyűlése 1528-ban.

1528 őszén János királynak ügyei Magyarországban kedvezően alakultak. Nem annyira némely híveinek buzgó tevékenysége, mint inkább a Ferdinándhoz kapcsolt remények meghiúsulása okozta ezt.

Míg számos főúr és nemes a nemzeti királyhoz csatlakozott, ez a szultántól is vett igéretet, hogy a jövő tavaszszal személyesen fogja hadait segélyére vezetni.

Ferdinánd ekként újra veszélyeztetve látta magát Magyarország birtokában. Hogy tehát egyrészről a rendeket további elpártolástól visszatartsa, és hűségükben megerősítse, másrészről a fenyegető veszélyek elhárítására közreműködésüket igénybe vegye: október 13-ára *Pozsonyba* országgyűlést hívott össze, melyre személyesen kívánt megjelenni. [1])

A király értesülvén, hogy a kitűzött napon az urak és

[1]) Újabb történetíróink azt írják, hogy Ferdinánd ellenfelének mozgalmairól értesülvén, „*pártja főbbjeit*“ Pozsonyba „*tanácskozásra*“ gyűjté, kiktől hadfogadásra 20,000 aranyat nyert segedelmül. *(Horváth*. III. 60.) Vagy hogy csak „a magyar helytartótanácscsal tanácskozott.“ (*Szalay*. IV. 81. l.) — *Ursinus Velius*, kire hivatkoznak, írja : „*Rex conventum* indixerat primoribus regni ad III. Idus Octobris Posonii.“ IV. 90. l. Hogy e „conventus“ nem tanácskozmány, hanem országgyűlés volt, arra utal már azon körülmény is, hogy Ferdinánd arra személyesen leutazott Pozsonyba. Midőn tanácsosaival kívánt értekezni, azokat rendszerint magához hívatta. És akár a helytartótanács, akár a főurakból álló értekezlet, nem érezte volna magát feljogosítva segélyt ajánlani, illetőleg adót vetni ki. Azonban, hogy e „conventus“ csakugyan országgyűlés volt, ezt teljesen kétségtelenné teszi épen a helytartótanácsnak 1529. augusztusban Ferdinándhoz intézett felterjesztése. „Obtulerant — úgymond — *Domini et Regnicole* Vestre Maiestati Posonii de singulis eorum colonis, se medium florenum daturos ad solucionem Nazadistarum et aliorum confinia tenencium.“ Eredetije a bécsi t. levt.

nemesek elég számosan gyűltek össze, maga is Pozsonyba utazott, hol Mária királynéval a királyi várban vett lakást. [1])

A tanácskozmányok tárgyát az ország védelme képezte. A gyűlés a véghelyek fentartására és a naszádosok díjazására minden jobbágytelek után fizetendő *fél forintot* ajánlott meg. [2]) Mire Ferdinánd, nagyszámú magyar urak kiséretében, visszatért Béesbe. [3])

Ferdinánd a következő évben is (1529) óhajtott *országgyűlést* tartani, hogy a rendektől ujabb segélyt eszközöljön ki, a török elleni hadjáratra.

Azonban a magyar helytartótanács nem látta lehetségesnek, hogy, midőn a lakosok a török elől mindenfelé szétfutottak, a rendek elégséges számban gyűljenek össze. Az országgyűlésmegtartását emiatt határozottan ellenezte, vagy legalább akkorára kérte halasztatni, mikor a király személyesen megjelenik az országban, és a megigért hadakat végre beküldi. [4])

A király kényszerítve látta magát megnyugodni.

---

[1]) *Ursinus Velius.* IV. 90. l. Ellenben Lasky János 1528. november 18-án Rincon Antal franczia követhez intézett levelében írja: „Ferdinandus indixit Comitia Hungariae in Prespurg, ad quae tamen nullus ex Hungaria venit, neque ex nobilibus, neque ex magnatibus, praeter Turzonem et Naderspanum." Közli *Simonyi Ernő.* Londoni Magyar Okmánytár. 172. l.

[2]) A helytartótanács fennebb idézett levele, melyben kiemeli: „hanc autem medii floreni summam ubique exsolverunt."

[3]) *Ursinus Velius.* IV. 91. l.

[4]) A helytartótanács 1529 június 15-én Budáról Ferdinándnak írja: „Mandavit jam aliquocies Maiestas Vestra . . . ut aut generalem congregacionem indiceremus, aut certos nobiles ex unoquoque Comitatu convocaremus, cum quibus et de futura expedicione, et de aliis necessitatibus tractaremus, concluderemusque; qua in re libenter voluntati Maiestatis Vestre obtemperassemus, si res ea aut commoda, aut opportuna visa fuisset futura. Verum, quum et antea non defuerit racio, propter quam huiusmodi conventus celebrari non potuerit, ita nunc aliud quoque accessit impedimentum. Omnes enim homines, perculsi fama adventus Turcarum, aut iam in fuga sunt aut fugam parant . . . Itaque impossibile videtur, ut ante reditum Maiestatis Vestre conventus celebretur." Az utóiratban: „Si tamen dabitur occasio, presertim si presidia, que Maiestas Vestra premittere decrevit, advenerint, non negligemus etiam, aut generalem conventum indicere, aut nobiles ex uno quoque comitatu convocare, prout commodius, opportuniusque videbitur." Eredetije a bécsi t. levt.

XI.

Erdélyi gyűlések 1528 és 1529-ben.

I.

Az 1528-ik év tartama alatt Ferdinánd volt Erdély túlnyomó részének ura. Nevében, mint helytartója, 1528. marczius elejéig Vingarthi *Horwáth Gáspár* vezette Erdély kormányát, ki tisztét az 1528. marczius 11-én tartott *marosvásárhelyi gyűlésen* adta át Perényi Péternek, kit Ferdinánd erdélyi vajdává nevezett. [1])

II.

Perényi Péter erdélyi vajdaságát azzal kezdette meg, hogy a három nemzetet marczius 20-ára *Ágotára* hívta meg, hogy az ország védelméről, és egy, nem rég elfojtott, zavargás részeseinek megbüntetése iránt, a rendekkel tanácskozzék. [2])

Egyebet ezen és a fennebbi gyűlésről nem tudunk.

III.

Apríl utolsó napján *Tordán* tartottak gyűlést Erdély rendei. Kérvényt intéztek Ferdinánd királyhoz aziránt,

---

[1]) Az egri püspök marczius 27-én Budáról írja Ferdinándnak, hogy Horwáth „frequenti trium nationum conventu se locumtenentis officio cum multa praefatione honoris d. Vajvodae abdicavit." (Eredetije a bécsi t. levt.) Ezen gyűlés napjának meghatározását lehetővé teszi Perényi Péter, marczius 11-én Szeben városához intézett, levelének dátuma: „Ex nostra generali congregacione in oppido Zekelwasarhel celebrata." (A szász nemzet levéltárában.)

[2]) *Perényi Péter* marczius 11-én Szeben városához intézett meghívólevele a szász nemzet levéltárában.

hogy Fogaras várát, mely nem rég hatalmába jutott, ne adja át Majláth Istvánnak, hanem várja be a rendek követségét, mely óhajtásaikat előadni és indokolni fogja. [1])

Nem tudjuk, vajjon e követség megjelent-e a királyi udvarnál? De tudjuk, hogy Ferdinánd nem hallgatta meg a tordai gyűlés kérelmét, s Fogarast Majláthnak adományozta.

IV.

Perényi Péter, Ferdinánd király megbízásából, 1528. június 14-ére *Baráthelyre* (?) részleges gyűlést hirdetett. [2])

Vajjon megtartatott-e? És ha igen, mily eredménynyel? Erről emlékeink hallgatnak.

V.

Ferdinánd király, miután 1528. június középen Trencsín várat megvívta, azon 4000 emberből álló hadat, mely az ostromot véghezvitte, Erdélybe készült küldeni, hogy itt uralmát teljesen megszilárdítsa.

Június 20-án *Nogarola Lénárd* grófot és *Pempflinger István* budai tiszttartót, mint biztosait Erdélybe küldötte, hogy a Perényi Péter által haladéktalanul összehívandó gyűléssel [3]) ama hadsereg befogadása iránt értekezzenek; azaz kivigyék, hogy az erdélyi rendek e hadsereg élelmezését és fizetését *hat*, vagy legalább *három* hónapra vállalják el, a mely idő leteltével ezen költségek a rendes adóból fedeztetnének. [4])

---

[1]) A bécsi titkos levéltárban a tordai gyűlésről két kérvény találtatik. Az egyiknek aláírása: „Marx Pempfflinger mit Anndern Tewttschen in dieser Besammlung gegenwürtig." Kiadta *Schuller*. Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen. XXI. 281. l. A másik a három nemzet nevében van szerkesztve.

[2]) Perényi Péternek június 6-án a szász nemzethez intézett meghívólevele a szebeni levéltárban.

[3]) Ferdinánd június 20-án Perényinek írja: „Convocatis per vos de more Nobilium Siculorum et Saxonum Universitatibus, ceterisque Regni nostri prefati Transsylvaniensis Ordinibus." Eredeti fogalmazata a bécsi t. levt.

[4]) A június 20-án kelt utasítás ugyanott. És ugyanott a

Perényi ennek következtében július 2-án kelt levelei által e hó 12-ére *Enyedre* gyülést hirdetett. [1])

Itt megjelentek a k. biztosok is. Azonban a vajda és az erdélyi püspök komolyan intették őket, hogy a király kívánatait ne terjeszszék a rendek elé. A seregre — mondák — Erdélyben nincs szükség, miután a töröktől nem kell tartani, és a székelyek is, kiknek irányában ekkoráig bizalmatlanok voltak — most már teljes hűséggel ragaszkodnak a királyhoz. Továbbá a rendek nem hajlandók új terheket vállalni magukra, sőt az eddigiek könnyítését sürgetik, és úgy gondolkodnak, hogy a király a maga költségén védje meg őket, azért hódoltak meg neki. Ha tehát a biztosok előadják a király akaratát, nem fognak czélt érni, de népszerűtlenné teszik a királyt, és hatalmas fegyvert szolgáltatnak az ellenfél kezeibe.

A biztosok, hosszas habozás után, meghajoltak ezen tekintetek előtt. És midőn a rendek gyülekezetében megjelentek, beszédjükben a legnagyobb kímélettel szólottak megbizatásukról.

Mindenekelőtt mentegették a királyt, hogy az ország határain kívül tartózkodik; ezt avégből teszi, hogy a külföldön segélyt keressen, készen állván, bármikor szükséges, az ország védelmére. És miután az erdélyi rendek ismételve folyamodtak a királyhoz segélyért, most azon helyzetben van, hogy négyezernyi hadat küldhet; de a rendek fontolják meg, és legyenek tekintettel arra, hogy a királynak az ország védelme roppant költségeket okoz. Végre anélkül, hogy e kérdés fejtegetésébe bocsátkoznának, a rendek hűségét magasztalták, és azokat állhatatosságra buzdították.

A rendek válaszukban hálájukat fejezték ki a király jóakarata- és kegyelmességeért. Igérték, hogy hűségesen fognak hozzá ragaszkodni, és az ellenpártot saját erejökkel fogják leküzdeni. A király által ajánlott hadakat szívesen fogadják, és

vajdához és az erdélyi püspökhöz intézett királyi levelek fogalmazatai, melyekben azokat felhívja, hogy biztosait az országgyűlésen támogassák.

[1]) A Szeben városához intézett meghívólevél a szász nemzet levéltárában.

kérik, hogy mielőbb küldje be. Azonban ellátásukról gondoskodni nem voltak hajlandók. Ahelyett, hogy új terheket vállaltak volna el, jó tanácsokkal szolgáltak, mikép viselje azokat a király. Hitelműveletekre utalták őt; különösen a nagyváradi püspökség javainak, Lippa és Sólymos váraknak elzálogosítását javasolták. Végül megjegyezték, hogy a rendek által megajánlott adó, mely szeptember elején fog fizettetni, a katonaság kéthavi zsoldjának kifizetésére elégséges leend.

A királyi biztosok, miután meggyőződtek, hogy hiába hivatkoznának a rendek áldozatkészségére, kelletlenül bár, megnyugodtak. [1])

VI.

Ferdinánd azon négyezernyi sereget, melyet az enyedi gyűlésen felajánlott, nem küldötte Erdélybe. És ez nagy hátrányára vált ügyének.

Az elégületlenség Ferdinánd kormányával mindinkább nagyobb mérveket vett fel. János király pártja folyton gyarapodott. A törökök hadi készületeiről is aggasztó hírek érkeztek.

Ezen válságos helyzetben Perényi Péter személyesen a királyi udvarba udvarba sietett, hogy gyors segélyt eszközöljön ki; *Gerendi Miklós* erdélyi püspök és kincstartó pedig 1529. január 21-ére, *Gerendre* gyűlést hirdetett a három nemzetnek. [2]) A megjelent rendeket felhívta, hogy fegyvert ragadjanak, és pénzsegélyt ajánljanak meg. Erre azonban egyáltalán nem voltak hajlandók. Az elkeseredés hangján panaszolták, hogy a király elhagyja őket, s míg ő az igért segélyt nem küldi, tőlük várja azt. Gerendi csak nehezen tudta őket megnyugtatni [3]), és reábirni, hogy némi hadak kiállítását határozzák el. [4])

[1]) A k. biztosoknak 1528. július 16-án Ferdinándhoz intézett jelentése a bécsi t. levt.

[2]) A január 13-án Szeben városához intézett meghívólevél a szász nemzet szebeni levéltárában.

[3]) Gerendi 1529. január 27-én írja: „Apud me fratrum querelae sunt depositae . . . quos ex officio meo sum consolatus, infinitis mendaciis, modo regem advenire, modo gentes eius mentiens." Eredetije a bécsi t. levéltárban.

[4]) *Péter* szászrégeni plébános a gerendi gyűlésről, a nagycsűri

VII.

A Ferdinándtól sürgetett segély nem érkezett meg. Ellenben a moldvai és oláhországi vajdák, a szultán parancsára, 1529. január végén Erdélybe törtek, s egy részét feldúlták.

Bethlen Elek, a Ferdinánd által kinevezett alvajda, kisérletet tett az erdélyi rendeket február 17-ére *Marosvásárhelyre* egybegyűjteni, hogy velük hazájuk védelme iránt tanácskozék. [1]) Mily sikerrel? Emlékeink erre nem válaszolnak.

VIII.

Ferdinánd király 1529. június havában *Pempflinger Istvánt* Erdélybe küldötte, hogy a török elleni háború alkalmából, a rendeket újabb áldozatokra hívja fel. [2])

Azonban már késő volt. A János király által kinevezett vajda, somlyói *Báthory István* erős sereg élén megjelenvén, a magyar és székely nemesség legnagyobb részét János pártjára vezette vissza. Július 22-én Dátoson gyűlést tartott, melyet néhány nappal utóbb *Marosvásárhelyre* tett át. A rendek itt elhatározták, hogy minden tizedik fegyverfogható férfiút János király zászlai alá küldik. [3])

---

plébánoshoz 1529. február 13-án írja: „Nuper cum fuissem vocatus cum uno fratre per Dominum nostrum Reverendissimum Nicolaum de Gerend . . . pro festo S. Agnetis ad locum Gerend, ubi erant Comitia trium nationum hujus nostrae Patriae Transilvaniae, indicti sunt toti Clero Transilvanico 100 milites, pro uno mense, pro defensione et tuitione hujus nostrae Patriae, ita ut illa pecunia colligatur per omnes Decanos, et in promptu sit parata." *Közli: Szeredai.* Series Episcoporum Transilvaniae. 191. l.

[1]) *Bethlen Eleknek* február 7-én a szász nemzethez intézett meghívólevele a szebeni levéltárban.

[2]) Az 1529. május 31-én Linczben kiállított utasítás és megbízólevél fogalmazata a bécsi t. levt.

[3]) A Kultsár István által (Pest. 1805) kiadott krónika 1529-re feljegyzi: „Ebben az esztendőben jöve bé Somlyai Báthori István a vajdaságba. Danósra (sic) tén gyűlést, Sz. Margit asszony napján; ugyan csak Maros Vásárhellyen végzék el a gyűlést. Zsoldoshadat adának a szászok ellen, a népnek tizedit. Ebben fejenként hivatá hadban Báthori István Török Bálint ellen." 9. l.

IX.

János király 1529. szeptember elején *Radnóton* gyűlést tartott, amelyről azonban közelebbi részleteket nem ismerünk. [1])

X.

Erdély Ferdinándra nézve el volt veszve. A szászokon kivűl híveinek száma igen csekély volt. Ezek *november* 29-én és *deczember* 20-án gyűléseket tartottak.

Segélyért folyamodtak, és kívánták, hogy a Jánospártiaktól elkobzott javak a hű rendeknek, névszerint a *Balássi Imre* hűtlensége következtében a koronára szállott várak Horwáth Gáspárnak adományoztassanak. [2])

Ferdinánd akként válaszolt, hogy a rendek óhajtásainak mindkét pontra nézve eleget teend. [3])

---

[1]) Erdélyi Diéták végzésinek nyomdokai. I. 1. l. És *Kővári László.* III. 28. l.

[2]) A rendek felterjesztéseit nem ismerjük; tartalmukat a k. válasz ismerteti.

[3]) Az 1530. marczius 4-ikén Prágában kelt k. válasz fogalmazata a bécsi t. levt.

Horvát- és Tótországi gyülések.

I.

János király hívei 1529 tavaszán, miként Magyarországban, úgy a két melléktartomány területén ismét hatalomra kezdettek emelkedni. *Erdődy Simon* zágrábi püspök, *Tahy János és Bánffy János* voltak leginkább e fordulat előidézői. Ezek június második felében összegyűjtötték pártjuk tagjait. *E gyűlésen* határozattá lőn, hogy mindnyájan fegyveresen táborba szállanak, és azoknak, kik felhívásukra meg nem jelennek, mint ellenségeiknek, jószágait elpusztítják. [1]

II.

János király pártjának ezen tevékenységével szemben, az ellenpárt fejei sem maradtak tétlenségben. *János* corbáviai gróf és tótországi bán 1529. július negyedikére Zágrábba hívta meg a Ferdinándhoz ragaszkodó *tótországi rendeket.* [2]

---

[1]) A corbáviai gróf július 28-án Medvevárból írja a királynak: „Hiis proxime preteritis diebus . . . ipsi rebelles Maiestatis Vestre, habuerunt *dietam et conventum* inter se, et in habito ipso conventu bona et possessiones fidelis Maiestatis Vestre Ludovici Pekry depredauerunt." Ugyanaz nap Dietrichstein Zsigmondnak írja: „Rebelles Maiestatis Regie . . . sunt eius animi, ut castra in campo metati fuerint, omnes Nobiles Regni et ceteros Proceres, qui in castra ipsorum venire recusarent, persequi vellent." Mindkét levél eredetije a bécsi t. levt.

[2]) A corbáviai gróf Ferdinánd királynak július 28-án írja: „Misi literas ad fideles Maiestatis Vestre in hoc Regno Sclauonie existentes, ut

Végzéseik nem ismeretesek Csak azt tudjuk, hogy a királytól hadisegélyt kértek a török ellen és négyezer forintot, igérvén, hogy ezen összeggel nagy eredményeket fognak létrehozni. [1])

III.

Ferdinándot nem elégítették ki e gyűlés végzései. Ennek folytán már néhány nappal utóbb, július 10-én maga hirdetett gyűlést *Horvát-* és *Tótország* rendeinek Zágrábba. Határnapul 1529. július utolsó napját tüzte ki. Biztosaivá *Batthyányi Ferenczet* és *János* corbáviai grófot nevezte. [2])

A hangulat, mely a megjelent rendek körében uralkodott, elég kedvezőtlen volt Ferdinándra nézve. Feliratukban komoly vádakkal találkozunk. Kiemelték, hogy ők a török ellen indítandó hadjárat tárgyában üdvös tanácsokat szolgáltattak a királynak, de ez, a környezetében levő tanácsosokra hallgatva, nem adott nekik hitelt; továbbá elmulasztotta teljesíteni a 4000 forint megküldésére vonatkozó kérelmüket, a mely csekély összeggel nagy dolgokat lehetett volna művelni. Egyúttal azok részére, kiket az ellenpárt javaiktól megfosztott, vagy a király hadai javaikban megkárosítottak, kárpótlást sürgettek. [3])

A király teljes higgadtsággal válaszolt. Felhívta a rendeket, nevezzék meg azon tanácsosait, kikről állítják, hogy a török elleni készületeket megakadályozták. Biztosítja őket, hogy nemcsak az említett összeget, hanem sokkal többet is kész lenne javukra áldozni; és bár számos fontos kiadásai vannak, sajnálja és neheztel amiatt, hogy kérésük nem telje-

---

die dominico proxime futuro omnes Zagrabiam convenire debeant, ubi de hiis una mecum tractare debeant.“ És Dietrichsteinnak: „Ut de hiis, que ad fidelitatem Maiestatis Regie pertinent, tractarentur.“

[1]) A végzések szövege nem ismeretes. Utal azokra Ferdinánd királynak, alább említendő, november 28-iki irata.

[2]) A Batthyányihoz és a corbáviai grófhoz intézett megbízólevélnek, melyből kitűnik, hogy több társai voltak — kik? nem tudjuk — eredeti fogalmazata a bécsi t. levt.

[3]) A felterjesztést nem birjuk. Tartalmára következtetünk a k. válaszból.

síttetett. Ő jelenleg is azon fáradozik, hogy Magyar- és Tótország védelméről gondoskodhassék. Támogassák őt a rendek is. Mivel pedig biztosabb sikerrel fog a török ellen felléphetni, ha előbb országaiban a lázadókat és hűteleneket megnyerte; tegyenek javaslatokat, mikép lehetne azokat kiengesztelni, vagy ha kell, leküzdeni, és a tótországi véghelyeket megvédeni? A mi pedig a károk megtérítését illeti, segítsék őt a hűtelenek elnyomásában, mire ezeknek birtokaiból kielégítendi a jogos igényeket. Jelenleg, miként maguk beláthatják, mit sem tehet. Fájdalommal értesült, hogy saját hadai is károkat okoztak híveinek. Biztosokat fog rendelni, kik e károkat a hely színén megvizsgálni, és jelentést tenni fognak; mire a bűnösök megbüntetését és az elrablottak visszaadását el fogja rendelni. Egyáltalán mindent megteend, hogy a rendeket atyai gondosságáról meggyőzze. [1])

Mily hatást tett e királyi válasz a rendekre, s mily eredménye volt a gyűlésnek, arról nincs tudomásunk.

[1]) A Linczben november 16-án kelt királyi válaszirat eredeti fogalmazata a bécsi t. levt.

XIII.

János király budai országgyűlése 1530. Február 14-én.

János király, midőn Szulejmán 1529-iki hadjárata által az ország nagy részének és fővárosának urává lett, sietett hatalmának megszilárdítása végett *országgyűlést* hirdetni. Mialatt a szultán Bécsnél táborozott, ő szétküldötte meghívóleveleit a deczember 13-ikán megnyitandó gyűlésre. [1]) Azonban utóbb kényszerítve látta magát ezt későbbre halasztani, s 1530. február 14-ére *Budára* hívta egybe az ország rendeit. [2])

Az itt megjelent főpapok közül *Várday Pál* esztergomi, és *Frangepán Ferencz* kalocsai érsekek; [3]) az urak soraiból:

[1]) *Brodarics István* 1529. szeptember 29-én Budáról, a lengyel cancellárnak írja: „Indixit majestas sua omnibus dominis et regnicolis dietam generalem pro festo beati Luce evangeliste." (Acta Tomiciana. Kiadatlan VII. kötet. 858. l. Kézirat a szent-pétervári cs. könyvtárban. *Supala Ferencz* közleménye.)

[2]) Meghívólevelet nem ismerünk. János király 1530. február 1-én Bánffy Jánoshoz intézett levelében felteszi, hogy a meghívólevél már kezei között van. „Alioquin — írja — ad *instantem Diactam* deberetis venire." *Kovachich*, ki e levelet közli (Supplementum. III. 134. l.), oly nézetben van, hogy ezen országgyűlés nem tartatott meg. Megczáfolja e feltevését az ezen országgyűlésen alkotott törvénykönyvnek a bécsi t. levéltárban letező egy példánya, mely egyszersmind a gyűlés helyét és napját is közli: „Articuli in presenti generali Dieta Dominorum Prelatorum, Baronum et Nobilium Regni pro *festo b. Valentini Martyris Bude* celebrata, formati."

[3]) *Frangepán Ferencz* Budáról, 1530. marczius 29-én a lengyel cancellárnak írja: „Dum nuper transactis diebus ageremus in dieta per majestatem regiam celebrata, allate sunt ex Posonio littere ad Rmum Strigoniensem altere, altere autem ad me." (Acta Tomiciana. VIII. 106. l. Supala F. közleménye.)

Verbőczy István, Nádasdy Tamás, Czibak Imre, Pőstyény Gergely és az Artándi testvérek neveit ismerjük. Az ország keleti részeinek, kivált Bihar megyének nemessége nagy számban jött össze. Ellenben a Duna melléki országrész, a felvidék és Tótország rendei távoltartották magukat. [1])

A tanácskozások folyamáról hallgatnak emlékeink. Csak eredményüket, az alkotott törvényeket, ismerjük.

A rendek hadak fogadására, minden jobbágytelek után egy forintot ajánlottak meg, melyet minden egy telekkel és három forint értékü vagyonnal bíró jobbágy, úgyszintén az *egytelkes nemesek* és a szabadosok (libertini) is kötelesek valának fizetni; egyedűl azon szolgák voltak felmentve, kiket uraik élelemmel és ruházattal látnak el.

Hogy pedig az ezen adóból reméllhető pénzösszeg minél gyorsabban és biztosabban folyjon a kincstárba, hogy továbbá e pénzösszeget haladéktalanul lehessen értékesíteni, megállapíttatott, hogy a földesurak maguk fogják jobbágyaikért a reájuk eső adót lefizetni; és pedig azok, kik az országgyűlésen jelen vannak, rögtön, a távollevők pedig Gergely pápa ünnepének nyolczadnapján, mindegyik saját megyéje székhelyén; és a fizetett összeget maguk fogják utóbb jobbágyaiktól behajtani.

Továbbá a főpapok, urak és nemesek, minden általuk bírt jobbágytelek után, saját erszényükből húsz dénárt ajánlottak, szintén Gergely pápa ünnepének nyolczadnapján fizetendőt. Ha pedig valaki, akár ezen segélypénzt, akár jobbágyainak adóját, a kitűzött határnapig, kifizetni vonakodnék, jószágai lefoglaltatnak, és ezekből fog tartozásának kétszeres értéke behajtatni.

A lelkészek fejenkint egy forinttal, a többi egyházi javadalmasok, főpapjaik által megállapítandó összeggel, járulnak a közszükségletek fedezéséhez.

A főpapok, zászlós urak, káptalanok, apátok és prépostok fegyvereseiket, melyeket jövedelmeik arányában kiállítani kötelesek, készen tartani, a nemesek és egyéb birtokos ország-

[1]) *Istvánfi* elbeszélése. XI. 105. l.

lakosok pedig személyesen készen állani tartoznak, hogy a király felhívására rögtön táborba szállhassanak.

A hadak minden kártételtől szigorúan eltiltattak; a vétkes katonákat kapitányaik kérlethetlenűl fogják büntetni.

Az ellenkirály leveleit elfogadni, forgalomba hozni, olvasni és magyarázni, hűtlenség büntetése alatt, tiltva van; ki ilyeneket a templomok ajtóira függesztve, vagy az utczákon szétszórva talál, köteles a királynak átszolgáltatni; kik ezt tenni elmulasztják, szintén a királynak feljelentendők.

A pénzverés joga kizárólag a királyt illetvén, fő- és jószágvesztés büntetése van azokra szabva, kik királyi engedély nélkül, e jogot bitorolták, vagy ezentúl bitorolnák. Ellenben a király által vert pénzeket mindenki tartozik elfogadni; és ki azokat elfogadni vonakodik, elveszti azt, amit vásárolt, vagy eladni készült. A bírák, jószágvesztés büntetése alatt, utasíttattak a törvény lelkiismeretes végrehajtására.

János király rögtön megerősítette ezen törvényeket, melyek mind az ő érdekében hozattak. [1])

Szintén az ő kívánatára történt, hogy a rendek alsólindvai *Bánffy Jánost* nádorrá választották, habár Báthory István nádor még életben volt. [2])

János király 1530 minden szentek ünnepére ismét *országgyűlést* hivott össze Budára; a nemességnek tetszésére hagyván, fejenként jelenni meg, vagy teljhatalommal ellátott követeket küldeni. [3])

E meghívásnak nyomatékot kölesönözött *Gritti Lajos* azáltal, hogy mindazokat, kik megjelenni és Jánosnak meg-

[1]) A törvénykönyv egykorú másolata a bécsi t. levt.

[2]) *Istvánfi*, ki a törvénykönyvet nem ismerte, ez országgyűlésről ről írja: „Nec tamen quicquam aliud decerni potuit . . . praeterquam quod Joannem Banffyum Lindvanum Ungaric Palatinum creavit.“ XI. 105. l.

[3]) János királynak Vas megyéhez intézett meghívólevelét közli *Pray*. Epistolae Procerum. I. 358. l.

hódolni vonakodnak, a törökök bosszújával és jószágaik elpusztításával fenyegette. [1])

Vajjon megtartatott-e ezen gyűlés, nem tudjuk. [2])

---

[1]) Grittinek, Vas és Zala megyékhez intézett levelei a budai kamarai levéltárban.

[2]) *Kovachich* szerint (Vestigia. 618. l.) a magyarországi rendek 1530-ban Gritti részére bistosító okmányt állítottak ki, melyben fogadták „semet in omnibus statum repetitorum Regis et Regni concernentibus negotiis auxilium suum prestituros.“ Miután sem a helyet és napot, hol és mikor állíttatott ki ezen okmány, nem említi, lehetetlen meghatározni, vajjon az országgyűlésen történt-e, s ha igen, melyiken?

XIV.

A pozsonyi részleges gyülés 1530. Májusban.

Szulejman 1529-iki hadjárata nagy utóhatással volt a nemzet politikai hangulatára.

Míg egyfelől János király szövetkezése a kereszténység esküdt ellenségével, élénk elkeseredést szült; másfelől azon tapasztalás, hogy Ferdinánd az országot megvédeni nem képes, csüggedést idézett elő. Ehez járult, hogy a köz- és magán-élet minden irányaiban zavar és rendetlenség honosúlt meg.

A Ferdinánd pártján levő rendek, azon reményben, hogy a sokféle bajoknak orvosszert találandnak, ismételve felkérték *Báthory István* nádort, hogy egy gyűlés megtartását tegye lehetővé. Ez engedett sürgetéseiknek; 1530. május 8-ra Pozsonyba hívta meg, a Pozsony vidékén lakó főpapokat, urakat és nemeseket. [1])

Vajjon ez Ferdinánd megegyezésével történt-e, és kik jelentek meg, nem ismeretes. Csak annyit tudunk, hogy az ország mindegyik rendje képviselve volt, [2]) és pedig tekintélyes számban; mert a jelenlevők feljogosítottaknak tekintették magukat az egész ország nevében szólani.

De Báthory István már nem vezethette e gyűlés tanácskozásait; a halál épen azon napon ragadta el, a melyre a gyűlést összehívta volt.

---

[1]) Meghívólevél nem ismeretes. A gyűlés felterjesztéséből tudjuk, hogy „Palatinus multis, ac pene omnibus subditis fidelibus efflagitantibus ad Dominicam Jubilate proxime preteritam convocaverat Posonium precipuos quosque dominos ac nobiles, qui viciniores erant.“ Eredetije a bécsi t. levt.

[2]) Ugyanis a gyűlés felterjesztésének szövege ekként kezdődik: „Domini *Prelati*, *Barones*, *Nobiles*, et *alii Ordines Regni* Hungarie commendant Maiestati Vestre servicia eorum fidelia.“

A rendek, miután sérelmeiket és szenvedéseiket elpanaszolták volt, követeket választottak, kik Ferdinánd királynak, a császárnak és a német birodalom fejedelmeinek hazájuk veszedelmét és nyomorát előadván, „a vesztének induló, már-már elveszett ország megmentésére segélyt kérjenek." *Macedoniai László* nagyváradi püspök, *Battyányi Ferencz* bán és *Thúróczi Miklós* k. főudvarmester bízattak meg e küldetéssel.

Előterjesztésük szövegét a gyűlés állapította meg.

A királyt emlékeztetniök kelle ígéreteire, melyeket koronáztatása alkalmával tett, a reményekre, melyeket trónralépte keltett. A nemzet biztosan várta, hogy a belviszályokat megszüntetendi, a véghelyeket visszaszerzendi. Azonban, miután alig nehány hónapot töltött az országban, eltávozott, hogy a külföldön segélyt eszközöljön ki. „Mit eszközölt ki felséged a lefolyt négy év alatt, előttünk ismeretlen; de igyekezeteinek gyümölcseit nem élvezte még az ország." Ellenben távolléte alatt roppant károkat szenvedett, nemcsak a török, hanem a királyi hadaktól is. „Bármerre járt felséged serege, mindenütt a legkegyetlenebb ellenség módjára dühöngött; nem téve különbséget a hű rendek és a lázadók között. Számos városokat és helységeket felgyújtott; számos ártatlanokat, egyháziakat és világiakat, legyilkolt; a népet bőrig kifosztotta; elvette gabonáját, barmait, bútorait és ruháit. A városok és helységek pusztításánál, mintegy rendszeresen legelőbb a templomokba rontottak; mindent, mit ott találtak, szent és világi tárgyakat egyaránt, elragadoztak; sok helyen az Úr testét sem kímélték. Ezen emberek semmi különbséget nem tettek az Úr háza és az istállók között; csakhogy talán ezekben kevesebb gonosztetteket követtek el. Sértenők felséged füleit, ha elbeszélnők kicsapongásaikat, melyeket asszonyokon és szűzeken, kegyetlen tetteiket, melyeket szerzeteseken és papokon elkövettek."

Továbbá Magyarország, emberek emlékezete óta, soha oly számos és súlyos adókkal nem terheltetett, mint Ferdinánd alatt, részint a kamara, részint a kapitányok által.

Az ország rendei már mindnyájan meghódoltak volt neki, keveseket kivéve; ezek is hajlandók voltak elhagyni az ellenpártot. Most azonban látván a kegyetlen tetteket, az

elnyomást, és tapasztalván, hogy védelmet nem reméllhetnek tőle: az ellenpárt körében növekedett az elkeseredés, sőt saját hívei közűl is többen elpártoltak.

Az ország szabadságainak folytonos megsértése is élénk panaszok tárgyát képezi. Magyarország ugyanis alig tekinthető többé szabadnak. A király tanácsosai, kapitányai s egyéb tisztviselői között alig van néhány magyar, s ezek is úgy szólván csak a czímeket viselik. „A hatalmat idegenek, ügyeink körűl teljesen tájékozatlanok, birják."

Az előbbi királyok is gyakran küzdöttek lázadó alattvalók ellen; de egyik sem büntette néhányak hűtlensége miatt az egész országot; egyik sem engedte meg, hogy hadai a hűtelen urak ártatlan jobbágyait tönkre tegyék. Megfosztották javaiktól és számüzték a hűteleneket; de nem sértették meg a közszabadságot, nem bocsátották prédára az egész országot.

A királynak tekintettel kellett volna lenni nagyszámú híveire, kik állhatatosan ragaszkodván hozzá, hűségükért feláldozták birtokaikat, hivatalaikat, javadalmaikat; nem kellett volna megengednie, hogy némelyek hűtlensége miatt az egész nemzet szabadsága és jóléte megsemmisíttessék.

Nem hiszik ugyan, hogy mindez a király engedelmével, vagy épen parancsára történik; mivel azonban, panaszaik daczára, a bajok naponkint súlyosabbakká lettek: haladéktalanul gondoskodjék az elpusztult országról, és állítsa vissza megsértett szabadságait. Igyekezzék továbbá visszaszerezni az ország fővárosát; mert ha ezt halogatja, félő, hogy néhány hónap alatt az egész országot elveszti. Buda visszafoglalása után a többi részek és a véghelyek visszaszerzésére irányozza figyelmét; erre jelenleg legjobb alkalom kínálkozik, miután a törököt más háborúk foglalják el. Győzze meg a császárt és a többi uralkodókat, hogy az egész kereszténység érdeke van kérdésben; birja reá őket, hogy segélyüket meg ne tagadják. A nemzet feszült várakozással néz elébe a közelebb tartandó birodalmi gyűlésnek; ha most sem hallgatja meg Magyarország esdekléseit, eltünik a végső remény is; „Felségtek, kiktől jelenleg retteg az ellenség, a megvetés tárgyaivá lesznek."

Az országot nem kevéssé nyugtalanítja azon hír, hogy a szomszéd népek, a németek és csehek, készületeket tesznek a

magyar földet elözönleni; de nem avégből, hogy segélyt nyújtsanak, hanem „hogy a magyarok és törökök ellen, különbség nélkül, dühöngjenek.“ Ez hihetetlennek látszik. És ha ily, a magyar nemzet megsemmisítésére irányzott összeesküvés léteznék is, a király bizonyára meghiúsítaná e gonosz tervet.

A rendek többé nem elégedhetnek meg szóbeli válaszszal; a sértett szabadságoknak tényleges visszaállítását, az ország felszabadítását követelik. „Ha felséged erre nem képes, kegyeskedjék őszintén nyilatkozni, hogy mielőtt mindnyájan elvesznénk, módot találjunk, mikép segítsünk magunkon, és mikép hárítsuk el a fenyegető veszélyeket.“

Végre miután Magyarország területének nagysága és ellenségeinek közelsége, béke idejében is szükségessé teszi uralkodójának személyes jelenlétét; ez idő szerint pedig leginkább a király távolléte miatt érték az országot oly súlyos csapások: „bár hálát adnak Istennek, hogy királyuk más országok és tartományok felett is uralkodik,“ kérik, hogy mielőbb térjen vissza, és a távollétében kifejlődött bajokat jelenléte által igyekezzék orvosolni.

Egyébkint a követek felhatalmaztattak, hogy ezen előadás kapcsában, belátásuk szerint, egyéb tárgyakat is „tiszteletteljesen“ terjeszthessenek elő a királynak. [1])

Macedoniai László és *Thúróczi Miklós* szeptember havában *Augsburgba* utaztak, hol Ferdinánd a birodalmi gyűlésen tartózkodott. Battyányi elmaradt. De a magyar rendek követeihez két tótországi követ csatlakozott: *Kannaryay Tamás* és *Spycko György*. [2])

---

[1]) „Instructio data Reverendo Domino Ladislao de Macedonya electo Ecclesie Waradiensis, ac Magnificis Dominis Francisco de Battyán Dalmacie, Croacie et Sclavonie Bano, item Nicolao Comiti de Thurocz Magistro Curie Regie Maiestatis, simul vel divisim ad Maiestatem Regiam.“ E czímsorok után közvetlenűl jő a beszéd, teljesen készen, első számban, többesben, melyet a követeknek a király előtt tartaniok kellett. Csak a végpontok veszik fel az utasítás formáját. Egykorú irat a bécsi t. levt.

[2]) A Macedoniai László által a császárhoz és a birodalmi rendekhez intézett beszédek német nyelvre lefordítva, 1530-ban kinyomattak. A beszéd előtt a kiadó megnevezi a követeket: „Des Kü-

Mindenekelőtt Ferdinándnál jártak el a reájuk bizott tisztben. Őszintén és határozottan feltárták az ország bajait és a rendek hangulatát; [1]) mire küldőik kívánatait a következő négy pontban formulázták:

Először, hagyja meg a király a magyarországi hadak főparancsnokának és kapitányainak, hogy híveit sem személyükben, sem javaikban sérteni ne merészeljék.

Másodszor, tegye át lakását, még ezen ősz tartama alatt, az ország határaihoz közel eső városba.

Harmadszor, az idegeneknek adományozott parancsnokságokat és egyéb hivatalokat hazafiakra ruházza át; ezentúl pedig csak magyarokat alkalmazzon. Az ország szabadságait egyébként is tartsa épségben.

Negyedszer, küldjön mielőbb Varasdra egy hadosztályt, mely e várost megvédeni és hűségben tartani képes legyen. [2])

Ferdinánd a magyar követek előadására leirat által válaszolt.

Hangsúlyozta, hogy ő az ország érdekében minden lehetőt, sőt még a lehetőségen és erején felül is, megtett. Jelenleg szintén azon fáradozik, hogy a császártól és más fejedelmektől segélyt eszközöljön ki. „Ő felsége tehát nem látja át, mikép érdemelte meg az ellene emelt súlyos vádakat, mintha ő az országot és lakóit nem igyekeznék, ígérete szerint, az ellenségtől megszabadítani; hanem azt megsemmisíteni és a kereszténység legiszonyúbb ellenségének prédául engedni akarná; hogy továbbá az ország jogait és szabadságait nem fentartani és megvédeni, hanem kiirtani igyekezik . . . Pedig ő felsége mit sem tett és kísérlett meg ekkoráig, mint azt,

nigreichs Ungern: Der Hochwürdig Herr Ladislaus von Macedonia, Bischoff zu Wardeyn. Der Edel und Wohlgeporen Herr Niclas Graff yhm Thuroch. Ku. May. diener und Räthe. Des Künigreichs Sclavonie. Die Edlen und Vesten Thomas Kannaryny und Jörg Spycko etc" Vajjon ezen tótországi követek Pozsonyban, vagy pedig külön tótországi gyűlésen választattak, arról nem birunk tudomással.

[1]) Valószinű, hogy a követek szóról szóra elmondották az instructiójukba felvett beszédet. Következtetjük ezt a királyi válaszból, mely több helyen vonatkozik ama beszédre.

[2]) Az előterjesztés kivonata a birodalmi gyűléshez intézett kérvényhez mellékelve, a bécsi t. levt.

amiről vélte, hogy az ország és lakóinak javára fog szolgálni. . . . Emlékezetében tartja, amit koronázása alkalmával és azután ígért s fogadott; hiszi és állítja, hogy azok ellen soha sem szándékozik cselekedni. Amennyiben pedig ő felsége hadai és szolgái vakmerően és erőszakosan károkat okoztak, vagy törvénytelen tetteket követtek el; akaratja és parancsa ellenére történt, sőt komoly neheztelését vonta magára." Mindazáltal másfelől nem hallgathatja el, hogy sok bajt el lehetett volna hárítani, ha a rendek egy része lelkiismeretesebben tartja meg az uralkodója iránt tartozó esküt. Felhívja tehát a rendeket, hogy bizalommal viseltessenek iránta, és tántoríthatlan hűséggel ragaszkodjanak hozzá.

Az egyes pontokra válaszolva, biztosította a rendeket, hogy kapitányainak megparancsolta, hogy a törvénysértők ellen szigorral és kímélet nélkül járjanak el; valamint utasítani fogja őket, hogy a hű országlakosokat kíméljék.

A magyarországi katonai és egyéb hivatalokra idegeneket nem azért nevezett, mintha szándéka lett volna az ország szabadságait sérteni; egyedül a véghelyek biztossága lebegett szeme előtt. Ha azonban békésebb idők fognak bekövetkezni, ígéretéhez képest, alkalmazni fogja magát a törvények és az ország szabadságának követelményeihez.

Varasd védelmére nézve, utasítani fogja kapitányait, hogy arról megfelelően intézkedjenek.

De azon kérést, hogy lakhelyét az ország határainak közelébe tegye át, hallgatással mellőzte. [1])

A magyar- és tótországi rendek követei meg voltak bízva a *császárhoz* és birodalmi rendekhez is fordulni.

Szeptember 30-án hallgattattak ki.

Macedóniai László volt szónokuk. Küldői nevében üdvözölte a császárt, és szerencsét kívánt az elmúlt években kiküzdött győzelmekhez, és egyúttal ahoz is, hogy „a világ egy részét, mely ekkoráig ismeretlen volt, felfedezte, meghódította, és a keresztény vallásnak megnyerte, miáltal birodalmát az ellenlabásokig terjesztette ki." Ezen nagy hatalma

[1]) Egy dátum nélküli, s egy október 21-én kelt leirat eredeti fogalmazatai a bécsi t. levt.

feljogosítja a magyar rendeket a reményre, hogy most a kereszténység közös ellenségének, a törököknek leküzdésére fogja erejét irányozni; mert a magyarok és tótországiak, hosszú szenvedéseik és zaklattatásaik után, Istenen kívül, csak a császártól reméllnek segedelmet. Midőn Ferdinándot királyuknak választották meg, többi között arra is tekintettek, hogy testvére a császári koronát viseli, és több hatalmas országnak fejedelme. Még nem mondottak le azon reményről, hogy uralkodása alatt a törökök Magyarországból kiűzetnek, és kegyetlen tetteiktől a keresztény népek megszabadíttatnak. Feleslegesnek tartják hosszasan elbeszélni, mit szenvedtek Magyar- és Tótország lakói százharmincz éven át a törököktől; ezt könnyen fel lehet fogni, ha meggondolják, hogy csak a múlt esztendőben hány ezer embert gyilkoltak le, és hurczoltak fogságba, s mily iszonyú pusztítást vittek véghez. Isten bizonyára nem más okból emelte őt, a császárt, a keresztény népek fölé, s halmozta el számos országok birtokával, annyi áldással és szerencsével, hanem hogy a keresztény vallást védelmezze. Most lenne ideje, hogy a török ellen hadjáratot intézzen. Ha ezen gyűlés is eredmény nélkül oszlik el, a keresztény népek, s különösen Magyar- és Tótország lakói kétségbeesnek, ellenben a törökök vakmerősége és dölyfe még emelkedni fog. Könyörüljön tehát ezen népek szerencsétlenségén és gondoskodjék megmentésükről. Ne tartsa őt vissza azon körülmény, hogy a magyar- és tótországiak között vannak, kik a törökkel tartanak; mert ezeknek száma csekély, és részint félelem, részint kétségbeesés vezette őket a török karjaiba. Siessen tehát Magyarország oltalmára. „Mert ha ezen alkalmat elmulasztják, — így végzi előadását — kénytelenek lennénk, minden reményről lemondva, az ellenség igáját magunkra venni; amely esetben csakhamar Németország is ki lesz téve az ellenség támadásainak. Emiatt, ó győzhetlen császár, Magyar- és Tótországnak megszabadítását, összes rendeinek és lakóinak üdvét s jólétét felséged kegyelmébe ajánljuk; készek levén a magyar- és tótországi rendek, utódaikkal felségednek örök időkre szolgálni.“

Beszédének második részében, midőn a *birodalmi gyűléshez* fordul, a szemrehányások sem hiányoznak. A nagyváradi

püspök emlékezteti a birodalmi rendeket, mennyiszer fordúltak a magyar királyok hozzájuk, s kijelentették, hogy maguk, a hoszszú harczok által elgyengítve, egyedül nem képesek többé ellenállani: „Azonban — úgymond — királyaink kérelmeit soha sem hallgattátok meg; mindenkor úgy tettetek, mintha nem tartozna hozzátok Magyarországot a törökök ellen védelmezni.“ Hiába hívta fel őket Lajos király; hiába figyelmeztette egy év előtt Ferdinánd, hogy a török nem fog megelégedni Magyarország elpusztításával, hanem utóbb a német birodalom ellen fogja vezetni hadait. „Ha néhány év előtt meghallgattátok volna a magyarok kérelmeit, és segélyünkre jöttök, most biztosságban lennétek ti és az egész német nemzet. És ha most megtagadjátok a segélyt, néhány év mulva Németország is magára vonja azon csapásokat, melyek Magyarországot többször, Ausztriát az elmult évben sújtották .... Magyar- és Tótország rendei, Jézus Krisztus vérontására és az utolsó itéletre hivatkozva, esedeznek, hogy amit eddig tenni elmulasztottatok, most pótoljátok ki, és készüljetek fel az ellenség leküzdésére.“ Erre most van a legalkalmasabb idő. Ugyanis a török utolsó hadjárata alkalmával maga is nagy veszteségeket szenvedett, éhség, fagy és a hosszú út fáradalmai következtében. Ha tehát rögtön megtámadják, nem engedvén neki időt a készületekre, könnyen leküzdhetik. És ezen esetben a magyar- és tótországi rendek buzgó támogatására számíthatnak. Ha ellenben időt engednek a töröknek újabb fegyverkezésre, félő, hogy csakhamar még nagyobb haderőt állít ki, melylyel nemcsak Magyarországot és Ausztriát fogja feldúlni, hanem kényszerítve Magyar- és Tótország lakóit, hogy vele egyesüljenek, kísérletet teend Németország elpusztítása- és meghódítására. [1])

[1]) A két beszéd német nyelvre lefordítva, 1530-ban, sine loco, kis negyedrétben, nyomtatásban megjelent, ily czím alatt: „Ain Oration an den Allerdurchleitigisten Rőmischen Keiser Carrlum, allzeit merer des Reychs, und auch an die Hochwürdigisten, durchleichtigisten, Hochgepornen, Churfürsten, Fürsten, und andere des heiligen Reichs stände, von der Ungern und Sclauonien, beschwerlichen not und uberfal des Turcken wegen, Durch den Hochwirdigen herrn Ladislaum von Macedonia Bischoff in Wardeyn, der Al-

A nagyváradi püspök, küldői nevében, *emlékiratot* nyujtott át a birodalmi gyűlésnek.

Ebben ő és követtársai kérelmezik, hogy a császár és a birodalom fejedelmei haladéktalanul legalább annyi hadat küldjenek Magyarországba, hogy itt a belnyugalmat visszaállítani és a végvárakat védelmi állapotba helyezni lehessen; Tótországba pedig 3000 gyalogot, négy faltörő és ugyanannyi tábori ágyúval, rendeljenek. Mert ha a török egy újabb támadása a véghelyeket elhagyatva, az országot belviszályok által meggyengítve találja, az ország lakóit kényszeríteni fogja, hogy vele a szomszéd tartományok pusztítására egyesűljenek. Azonban szükséges, hogy a Magyar- és Tótországba küldendő hadak rendesen fizettessenek; mert csak így lehet közöttük a fegyelmet fentartani.

Mivel pedig az ellenpárt híreszteli, hogy a német hadak nem az ország felszabadítására, hanem avégett küldetnek, hogy a magyarokat és a horvátországi tótokat kiirtsák, vagy örök szolgaság igájába hajtsák: a birodalmi gyűlés nyugtassa meg és biztosítsa őket, hogy a német hadak senkit sem fognak elnyomni, senkit a király hívei közűl bántalmazni, hanem kímélettel lesznek azok iránt is, kik kényszerűségből meghódoltak a töröknek.

Egyébként a magyar- és tótországi rendek követei határozottan kijelentik, hogy azon esetre, ha a császár és a birodalmi rendek elmulasztanák az országot még ezen télen megnyugtatni és védelmi állapotba helyezni, „mindkét ország szerencsétlen rendei, elvesztve a védelem minden reményét, kényszerítve látandják magukat a török adófizetőivé válni, hogy hazájuk teljes elpusztulását meggátolhassák. Mert bár szabadságuk és védelmük érdekében készek voltak mindent megkisérteni és eltűrni, miután reményeik, hogy külsegélyben fognak részesülni, meghiúsultak: nem akarják tovább is azon

lerdurchleichtigisten und groszmechtigen Fürsten und Herrn herrn Ferdinanden des Kűnigs zu Ungern und Behaim etc. Rath, und des Kűnigreichs Ungern Oratorn, zu Augspurg auff dem Reychstag, am dreyssigisten tag Septembris, in Lateyn fürbracht, auff fleyssigst verteuscht. M.D.X.X.X." (Egy-egy példány a M. T. Akademia és a N. Múzeum könyvtárában.)

különös látványt nyújtani a világnak, mint emésztik egymást, mint szennyezik be magukat saját testvéreik, gyermekeik, rokonaik vérével, mint pusztítják el maguk, amit a külellenség fegyvere megkímélt. Magyar- és Tótország karai és rendei, ha ismételt és gyakori követségeik, kéréseik után, most sem nyernek segélyt, óvást tesznek, és kinyilatkoztatják az összes keresztény népek előtt, hogy nem rosszakarat- vagy ellenséges indulatból, hanem a külsegély késedelmezése és elmaradása miatt, megfosztva a védelem és szabadulás minden reményétől, akaratjuk ellen és mély fájdalommal látjuk magukat kényszerítve, hogy annyi küzdelem, veszteség, szenvedés, támadás, birtokaik és városaik elpusztulása, testvéreik, nejeik, gyermekeik, barátjaik és rokonaik rabságba hurczoltatása, iszonyú fogsága, vagy legyilkoltatása után, *más eszközökhöz* nyúljanak, a további szenvedés, nyomor, veszély és hazájuk végpusztulásának elhárítására." [1])

Az augsburgi birodalmi gyűlésre a magyar követek előadása, Ferdinánd igyekezetei által támogatva, és még a Bécs ostroma által előidézett rettegés befolyása alatt, nem maradt hatástalan. Jelentékeny haderő kiállítása határoztatott. Azonban, mint annyiszor, a határozat most sem foganatosíttatott. [2])

---

[1]) Dátum nélküli egykorú irat a bécsi t. levt. — L. **Irományok.** II. szám. Német fordításban kinyomatva, mint melléklet, a nagyváradi püspök beszédének fönebb idézett 1530-iki kiadásában.

[2]) *Buchholz.* Geschichte der Regierung Ferdinand. I. Bécs 1833. IV. 365. l.

XV.

Erdélyi gyülések 1530-ban.

I.

Az 1530-ik évben Ferdinánd uralma Erdélyben a szászok területére szorítkozott. Kormányférfiai: *Gerendi* püspök, *Majláth* és *Pempflinger Szebenbe* vonultak vissza, s innen igyekeztek az elvesztettet visszaszerezni. *Május első napján* összegyűjtötték Ferdinánd híveit, és elhatározták, hogy a háborút János király ellen folytatni fogják. [1]) Egyúttal segélyért folyamodtak uralkodójukhoz.

II.

Ferdinánd válasza egy utóbbi, *augusztus huszonkettedikén* tartott gyűlésen olvastatott fel; mivel azonban a segélyt csak kilátásba helyezte: [2]) a rendeknek — mint maguk irják — „több szomorúságot mint vigasztalást okozott", és ezek nem mulasztották el bizalmatlanságukat s elégületlenségüket a király tudomására hozni. [3])

A király Augsburgban vette feliratukat, és szeptember 21-iki válasza azon megnyugtató értesitést vitte meg a rendeknek, hogy a hadakat már útnak indította. [4])

---

[1]) *Szilágyi S.* Erdélyország Története. I. 249. l.

[2]) A június 19-iki k. leirat fogalmazata a bécsi t. levélt.

[3]) A gyűlés feliratát nem birjuk. Utal reá a szeptember 21-iki k. leirat: „Ex literis vestris de 22. augusti elapsi ad nos datis iterato cognovimus, vos nostris, quas scripsimus literis . . . ut vestris utamur verbis, plus meroris quam consolacionis ex eis hausisse." Eredeti fogalmazata.

[4]) A k. leirat fogalmazata a bécsi t. levt.

XVI.

Horvát- és tótországi gyűlések 1530-ban.

I.

János király *tótországi* hívei az 1530-ik évben nagy, és nem egészen eredménytelen tevékenységet fejtettek ki. *Erdődy Simon* zágrábi püspök két gyűlést hivott egybe. [1]) Az egyik január első napjaiban *Kőrösön* [2]) tartatott meg; a másikat innen hirdették ki ugyanazon hó 25-ikére *Iwanicsra.* [3])

Tárgyalásaikról és végzéseikről semmi sem ismeretes. Csak annyit tudunk, hogy a Kőrösön egybegyűlt rendek *Battyányi Ferencz* bánt felszólították, hogy iwanicsi gyűlésükre jelenjék meg. Ez azonban, a fenyegetések daczára, melyekkel meghívásuknak nyomatékot kölcsönözni igyekeztek, nem ment Iwanicsra; hanem levelet intézett a rendekhez, melyben barbár nyelven, de erőteljes hangon, János híveit a haza és a kereszténység ellenségeinek nyilvánította, s intette, hogy a „pogány párt" zászlóit mielőbb hagyják el. [4])

---

[1]) *Battyányi* Ferencz 1530. január 19-én a második gyűléshez intézett levélben említi: „Miramur . . . quod Episcopo Zagrabiensi Vestre Dominacienes adheserint." Egykorú másolata a bécsi t. levt.

[2]) Battyányi említett levelében Németújvárból írja: „Accepimus literas Vestrarum Dominacionum ex Crisiensi eorum dieta missas." E válasz dátumából következtetjük, hogy a kőrösi gyűlés január első napjaiban tartatott meg.

[3]) Miként a kőrösi, úgy az iwanicsi gyűlésről is csak Battyányi levele által értesülünk. „Nunc — írja — cum Vestre Dominaciones rursum Dietam in festo Conversionis beati Pauli venturo celebraturos intelligimus."

[4]) Battyányi idézett levelének czíme: „Universitati Dominorum et Nobilium Regni Sclavonie."

II.

Horvátországban a Ferdinándhoz állhatatosan ragaszkodó rendek február elején tartottak *gyűlést.* [1]) Azonban az elégületlenség itt is nagy volt, s ennek kifejezést kölcsönözött a királyhoz intézett felirat. Élénk színekkel ecsetelik szorongatott helyzetüket. A tótországi rendek ellenségeiknek tekintik őket; a török Bosniából gyakran intéz berohanásokat országukba; és a veszély ezen részről még nagyobbodik, miután a bosnyákországi fejedelem az Unna folyó partjain általa épített kostaniczai várat a töröknek átadni készül; végre a velenczeiek is, kikkel eddig előnyös üzleti összeköttetésben állottak, ellenségesen lépnek fel irányukban.

Mindenekfelett kérik tehát a királyt, hogy el ne hagyja őket, s küldjön pénzt és hadakat. „Ha azonban — teszik hozzá — felséged a rendeknek, bármely oknál fogva, nem nyújthatna segélyt, ne tekintse makacsságnak azt, amit tenni fognak. Mert felséged bizonyos lehet afelől, hogy kénytelenek lesznek más módon segíteni magukon, hogy javaikban és örökségükben, melyet a török megkimélt, legalább rövid ideig megmaradhassanak.“

A zengi püspök részére, kit a király, hűtlensége miatt, őrizet alatt tartott, kegyelmet kérnek.

Kívánják, hogy a király hagyja meg a bánoknak, hogy azon nemeseket, kik a zágrábi káptalannak tizedet fizetni vonakodnak, kötelezettségeik teljesítésére kényszerítsék; és intézkedjenek, hogy Frangepán hatalmaskodásaitól, jobbágyai pedig a törökök részére élelmi szerek szállításától tartózkodjanak. [2])

Ferdinánd király válasziratában bíztosította a horvátor-

---

[1]) A gyűlés helyét és napját nem ismerjük. A felirat másolata, mely a bécsi t. levéltárban találtatik, dátummal nem bír. Élén ezen jegyzet áll: „*Status Croatie. Prage.* 24. februarii 1530.“ Ez, úgy látszik, azt jelenti, hogy a felírat február 14-én mutattatott be Prágában. Ha e feltevés alapos, a gyűlés február első napjaiban tartatott meg.

[2]) Egykorú másolata a bécsi t. levt.

szági rendeket, hogy mindent megtett, s a közelebb tartandó birodalmi gyűlés alkalmával is mindent megteend, hogy részükre a császárnál és a német fejedelmeknél segélyt szerezzen. Egyébkint, ha időközben, a török Horvátországot megtámadná, rögtön hadat küldend védelmére. És hiszi, hogy a rendek maguk részéről mit sem fognak elmulasztani, mi országuk biztosítására alkalmas.

Intézkedni fog, hogy hadi költségeik kifizettessenek, és hogy Kostanicza vára ne jőjön a török hatalmába.

Miután a császár Velenczével békét kötött, reméli, hogy ezen részről nem fognak többé károkat szenvedi.

A zengi püspök kiérdemelt büntetését szenvedi; mindazáltal a király tekintettel leend maga idején a rendek közbenjárására.

Mihelyt Tótországot visszafoglalja, a zágrábi káptalan igényeinek kielégítésére is gondja lesz. A bánoknak már meghagyta, hogy Frangepán grófot fékezzék meg. [1])

---

[1]) A márczius 8-án kelt leirat fogalmazata ugyanott.

XVII.

A bélavári, veszprémi, székesfehérvári, zákányi, kenesei és berenhídai gyűlések 1531 és 1532-ben.

I.

Ferdinánd és János király 1530-ban, a lengyel király közbenjárása mellett, fegyverszünet létrehozásán fáradoztak. Mindketten őszintén óhajtották a békét.

Ferdinándot öt év csalódásai meggyőzték, hogy császári bátyjától és a német birodalomtól hiába várja azon sikeres segélyt, melylyel magát vetélytársától, az országot a töröktől megszabadíthatja. *János* pedig felismerte a török pártfogás terheit és veszélyeit, melyeket Grittinek dölyfe és ármányai fokoztak.

De a két vetélytársnál még inkább vágyódtak a béke után: *az ország rendei.* A pártok küzdelmei, a német és török hadak dúlásai, a belháború nyomaiban sarjadzó fejetlenség, a végromlás szélére hozták a hazát.

Már már általánossá lett azon meggyőződés, hogy a nyomor megszüntetését egyik uralkodótól sem lehet várni; hogy a feldúlt, megoszlott, a német bofolyás és a török hódítás által fenyegetett ország megmentését csak úgy reméllhetik, ha letéve a fegyvert, melylyel öt év óta egymást és a közös hazát emésztik, egyesült erővel működnek hazájuk fennmaradása és védelme érdekében.

Várday Pál esztergomi érsek, felhasználva a közszellem ezen állapotát, a török hadak kivonulása után, 1529 végén, megpendítette János király főbb párthívei körében egy közös, mindkét párt tagjai által tartandó gyűlés eszméjét. Azok melegen felkarolták azt, és készeknek nyilatkoztak Ferdinánd

híveivel Esztergomban, vagy Székesfehérvárt tartandó közös gyűlésen az ország megmentéséről értekezni. Hogy ezen terv valósítását a két király meg ne gátolja, eleve kimondották, hogy az ország továbbra is a két király alatt maradna. Várday ezen eszmének *Szalaházy Tamás* egri püspököt, Ferdinánd cancellárját, igyekezett megnyerni. [1]) Azonban a bécsi udvar ellenzése meghiúsította e tervet. [2])

A következő év (1530) vége felé, *Perényi Péter*, a Ferdinánd pártján levő erdélyi vajda, kezdette egy ily közös gyűlés megtartását sürgetni, [3]) és evégből *Török Bálint* s *Pekry Lajos* közreműködését is igénybe vette.

---

[1]) *Várday Pál* 1530. január 25-én Szalaházyhoz intézett levelében írja: „Domini partium domini Joannis Regis ad meam admonitionem parati sunt una cum dominis partium Regie Maiestatis in uno loco communi, sive Strigonii, sive in Ciuitate Alba Regali, sub sufficienti saluo conductu, conuenire, et de hiis tractare, quibus regnum hoc . . . conseruari possit . . . Isti enim dicunt, optare syncero corde salutem huius patrie, et ita sese gerendum putant, ut hoc regnum inter duos reges conseruari possit. Credunt etiam dominationes vestras, qui partes Regie Maiestatis sequuntur, hoc idem cupere. Esset autem necesse, ut alter alterius voluntatem super regni huius conseruatione ac nationis nostre intelligeret, ut ultimum huius regni excidium vitari possit; hoc autem secus fieri non potest, nisi communi conventu fiat. Mittuntur propediem ad dominationes vestras pro huiusmodi conventione fienda litere. Rogo, dominatio vestra persuadeat illis dominis hanc conventionem, ne in diversum sentiant; futurum ex ea spero omne bonum, et Regie Maiestati et huic Regno. Monenda est etiam Regia Maiestas, ut huic conventioni consentiat.“ (Eredetije a bécsi t. levt.)

[2]) Beck Márk 1531. május 2-án Ferdinándhoz intézett levelében, Szalaházy előadására hivatkozva, írja: „Die Ungern von payd Partheyen seyden des Turcken Überzug für und für davon geredt, und gefunden, die wiederparthey schriftlich und in ander weg ansuchen gethan, das sy all in ain gleichmessigen verstand kumen, und sich vor weiter schaden verhieten mechten. Aber solches sey durch Ime (az egri püspök) und ander Euer Königliche Majestät gehorsam abgestellt worden.“ Eredetije a bécsi t. levt.

[3]) Beck Márk idézett levelében írja: „Jetz nach dem Abzug von Ofen hat Pereny Peter zu vilmal begert, das Turck Walent und Beckery Lausch zu Ime kumen sollten, das aber Beckery zu vilmaln abgeschlagen, iedoch seynn sy zu lest in des Bathory Jorgen geschlosz, nachend pey Fünfkirchen zusammenkummen.“

Eszközlésükre 1531. marczius 6-án *Babolcsán*, *Báthory György* várkastélyában, többen összejöttek mindkét párt előkelő férfiainak soraiból. Itt találjuk Perényi és a háziúr mellett *Sulyok György* pécsi püspököt, *Lengyel Jánost*, János király főasztalnokát, *Pekry Lajost* és gersei *Pethező Tamást*. [1])

Tanácskozásaik tárgyát azon kérdés képezte: „mint védhetnék és menthetnék meg hitüket és hazájukat a fenyegető végveszélytől?“ Míg mások beszédeikben az ország nyomorteljes állapotának ecsetelésére szorítkoztak, Perényi kijelenté, hogy ő tud egy módot, mikép lehetne a hazán segíteni; de ezt csak az ország összes rendeinek gyűlésén fogja feltárni. [2]) Ennekfolytán a jelenlevő urak *Bélavárra* marczius 19-dikére gyűlést hirdettek, melyre a magyar-, horvát- és tótországi rendeket meghívták „azoknak tárgyalása végett, melyek a haza javára és a hit védelmére alkalmasaknak fognak mutatkozni.“ [3])

A meghívás nem hangzott el eredmény nélkül. A kitűzött napra számosan gyűltek össze. A *főpapságból* személyesen megjelentek:

Sulyok György pécsi püspök,
Kresthmár Lőrincz fehérvári prépost, [4])
Máté kapornaki apát.

[1]) Ezek vannak a bélavári gyűlésre szóló meghívólevelek alá írva. Azonban valószinű, hogy mások is részt vettek e tanácskozmányban.

[2]) Beck Márk írja: „Wie sy also von dem verderben des landes geret, hat Pereny Peter sich hören lassen, es wäre ain weg vorhanden, dardurch dem land noch wol geholfen mechte werden, aber er wolle solchen weg nit anzaigen, den alain die unger seyen in versamblung; darauf sey die versamblung auf den sontag letera gen Belawar auszgeschriben worden.“

[3]) Az 1531. marczius 6-án kelt meghívólevelet, a Kanizsay Dorottyához íntézett példányból közli *Kovachich*. Supplementum. III. 135. l. Úgy látszik, hogy az ország minden részeibe küldettek szét meghívások, bár Szaniszló fehérvári prépostnak a bélavári rendekhez intézett levelében olvassuk: „Universos Dominos Prelatos et Barones cis danubium adusque conterminos Germanie, ac in Regnis Sclauonie et Croacie existentes per literas vestras fecistis convocari.“ Eredetije a bécsi t. levt. Hogy a nemesek is meghivattak, bizonyítja a meghívólevél.

[4]) Ezt Ferdinánd nevezte ki, míg János király Várallyi Szaniszlót nevezte fehérvári préposttá.

Követeket küldöttek:

Erdődy Simon zágrábi püspök,
András knini püspök.

Az *urak* és *nemesek* közűl személyesen megjelentek:

Perényi Péter,
Battyányi Ferencz bán,
Pekry Lajos főkapitány,
Báthory György k. főlovászmester,
Lengyel János k. főasztalnok,
Bánffy Antal,
Zechy István,
Battyányi Orbán,
Castellanffy János,
Pekry Miklós,
Pethew Tamás,
Sulyok Balázs,
Gyulai István,
Horváth János,
Zemchyeni János,
Zemchyeni Kristóf,
Kápolnay Ferencz,
Dombay Farkas,
Bodó Péter,
Imrefy Péter,
Hertzeg Miklós,
Hagymási János,
Bornemissza Péter,
Fayzi János,
Kápolnai János,
Korothnai János,
Várdai János,
Soos Ferencz,
Ördög László,
Sárkány Bernát,
Gyulaffy István „*és számos más főurak s nemesek.*“ [1])

[1]) „Caeterique quamplurimi Proceres et Nobiles Regni in hoc Conventu personaliter existentes.“ Ezt olvassuk a veszprémi gyűlésre szóló meghívólevél aláirásainak végén.

Követeket küldöttek:
János corbáviai gróf. slavóniai bán.
Móré László,
Tahy János,
Erdődy Péter,
Keglevich Péter,
Choron András,
Essegvári Ferencz,
Báthory István nádor özvegye és
Perényi Imre nádor özvegye. [1])

Ekként a gyűlésen jelenlevő urak és nemesek száma bizonyára megközelítette a *százat.* Az urak nagyszámú fegyveresek kiséretében jöttek, kiknek számát *négyezerre* teszik. [2])

A gyűlés azon kérdés megoldását tűzte ki tanácskozásainak czéljává: mikép kelljen a pártviszályoknak véget vetni, és a töröknek ellenállani? [3])

A tárgyalások marczius 20-dikán kezdettek meg. Számos szónok beszélt. Lényeges véleménykülönbség nem merült fel a két párt tagjai között. Mindkét uralkodó ellen saját híveik súlyos vádakat emeltek; mindkettőt egyaránt felelősekké tették az ország szerencsétlen állapotáért.

A hosszas recriminátiók után, egy köznemes felszólalása más mederbe vezette a tanácskozásokat. „Értekezzünk inkább — mondá — azon eszközök felől, melyekkel az országon segíthetünk."

Ekkor végre felkelt *Perényi Péter.* Elbeszélte, miként vetette fogságba és szolgáltatta ki őt a szultánnak János király, s miként nyerte vissza szabadságát Ibrahim nagyvezér közbenjárására. Épen e nagyvezér volt az, ki őt ismételve, élő

[1]) Ezeknek neveit találjuk a veszprémi gyűlésre szóló meghívólevél alatt.

[2]) Beck Márk fönnebb idézett 1531. május 2-diki levelében olvassuk: „Auf demselbigen tag pys in die 4000 pfert zusamen kumen."

[3]) A rendek, a veszprémi gyűlésre szóló meghívólevélben, magok mondják: „Conveneramus, ut hanc nationem hungaricam per has varias factiones et intestina bella jam quasi consumptam unanimem reddere, patriamque nostram praeservare possemus."

szóval, levelei és követei által, felszólította, birja reá a magyar rendeket, hogy „egymás között egyesülvén, a szultán iránti tekintetből, János királynak engedelmeskedjenek;“ [1]) ha ezt cselekszik, a török nem fog többé az országnak ártani. A szónok ezután kiemelte, hogy ez az egyetlen mód az ország megmentésére, és felhívta a rendeket, hogy határozatukat vele, vagy közvetlenül Ibrahim nagyvezérrel közöljék.

Beszédje nagy hatást tett. Különösen feltünést okozott azon körülmény, hogy a szultánt *„legkegyelmesebb urának“* [2]), a nagyvezért pedig *„kegyes urának“* [3]) czímezte.

Utána *Pozsega* és a szomszéd megyék nemesei, kik leginkább ki voltak téve a török dúlásainak, élénk szinekkel ecsetelték szenvedéseiket, és segélyért esedeztek.

A jelenlevők, bár elég nagy számban voltak, nem tekintették magukat feljogosítva, hogy az összes nemzet nevében ily fontos ügy iránt határozzanak; szükségesnek látták, Perényi előterjesztéseinek tárgyalására, más gyűlést hívni össze. Egyúttal *Bornemissza* Péter — Perényinek várnagya — a nagyvezérhez küldetett, hogy ezen megállapodást értésére adja, és felkérje, hogy a jövő gyűlés megtartásáig a török hadakat minden kártételtől tartsa vissza. [4]) A rendek nem mulasztották el ajándékokkal is hatni a nagyvezérre, melyekhez Perényi egy ritka nagyságú és szépségű saphirt csatolt. [5])

---

[1]) Ezen hely értelme nem egészen világos az egri püspök előadásában, melyet Beck Márk Ferdinánddal közöl. „Ebraim wascha . . muntlich und zu mer maln schriftlich, und durch Ire gesandten beuolcben, mit den ungern so vyl zu handlen, das sy sich mit ain andern veraynen, und Ine (?) zue Irem herrn anemen sollen, derglychen von sein des Kayser wegen dem Janosch gehorsam sein.“ Bécsi t. levt.

[2]) „Dominum suum clementissimum.“

[3]) „Dominum suum gratiosum.“

[4]) Az egri püspöknek Beck Márk által május 2-án Ferdinánddal közölt jelentése alapján, melylyel öszhangzásban áll az, mit maga Ferdinánd april 20-án Beck részére adott instructiójában elbeszél.

[5]) Azonban Bornemissza utközben török portyázó csapatok kezeibe került, kiraboltatott és eredmény nélkül kényszerült visszatérni. (Beck M. jelentése alapján.) Utóbb Perényi újra utnak indította őt a portára mit az egri püspök apríl 20-án jelent Ferdinánd-

Habár Perényi a gyűlésben János király mellett szólott — kinek érdekében *Várallyi Szaniszló* fehérvári prépost levelet intézett a bélavári rendekhez — [1]), titokban ellene működött; sőt bizalmas magánértekezletekben biztosította híveit, hogy tud módot, mikép szabadulhat meg tőle az ország. [2])

E hatalmas főur, látván a mindkét uralkodó irányában jelentkező ellenszenvet és bizalmatlanságot, lelkében felébredt a gondolat: török segélylyel, saját kezeibe ragadni a főhatalmat. Oda hatott tehát, hogy a rendek mind Ferdinánd-, mind Jánostól szakadjanak el, és őt egyelőre főkapitánynyá válaszszák. Hangsúlyozta, hogy míg a két versenytárs egyike sem képes az országnak a béke áldásait kilátásba helyezni, ő azokat a török pártfogása által biztosíthatja. [3]) Mindazáltal ekkor még nem látta elérkezettnek az alkalmas időpontot, hogy nyiltan lépjen fel. Valószinűleg ez volt a főok, amely miatt oda működött, hogy az ország egyesítésének kérdésében egy későbbi gyűlés határozzon; [4]) mit végzés erejére emeltetni annál könnyebb volt, mert mindkét pártnak érdekében állott

---

nak. Egy velenczei ügynök Konstantinápolyból írja: „Si trova qui un messo di Pietro Perenyi *venuto per nome di tutti i baroni*, come si dice, per presentar al Ibraim una copa dorata . . . .“ *Hammer.* Geschichte des Osmanischen Reiches. III. 107. l. E követségről szól egy másik konstantinápolyi tudósítás is a Brüsseli Okmánytárban. I. 113. l.

[1]) A marczius 16-ikán kelt irat eredetije a bécsi t. levt.

[2]) Beck Márknak többször idézett levelében olvassuk: „So habe sich der Pereni Peter zu Belawar gegen etlichen, doch nit in seiner offentlichen werbung, mercken lassen, ob sy dem Janosch beschwerung hetten, so mechte wol weg gefunden werden, das sy von ime auch erledigt wurden.“

[3]) Kétségtelen, hogy Perényi már a bélavári gyülésen megkezdette tervét előkészíteni. Sperfogel szepesi krónikájába már 1531. május 7-én jegyzi, hogy a veszprémi gyűlésen „volunt omnes eligere unum Regem, aut Ferdinandum, aut Joannem de Zapolya, aut Petrum Perenyi . . . Plurima autem pars favet Petro Perényi, dicens, quod possit facere pacem cum Turca.“ *Wagner.* Analecta. II. 162, l. Tehát már a veszprémi gyűlés előtt nagy pártja volt Perényinek.

[4]) Így vélekedik *Horváth Mihály* is. Magyarország Történelme. IV. 77. l.

időt nyerni. Ferdinánd hívei sem látták biztosságban uruk ügyét; bár a hangulat nem volt egészen kedvezőtlen, és az ellenpárt soraiból is többen készeknek nyilatkoztak hozzá csatlakozni, ha mielőtt a török az országot újból megtámadja, erős hadsereget küld védelmükre. [1])

A bélavári rendek tehát május 18-ára *Veszprémbe* „egyetemes országgyűlést“ hívtak össze.

„Miként egyesség és összetartás — olvassuk a marczius 21-én kelt, és a jelenlevő rendek nagy része által aláirt meghívólevélben — alapította meg és tartotta fenn eddig e hazát; azután is csak hasonló egyesség, összetartás és kölcsönös szeretet képes azt megóvni a jelen és jövő bajoktól . . . Jónak láttuk tehát, hogy ezen országnak és alávetett részeinek uraival és nemeseivel . . . az összes országlakosok közötti szeretet és kölcsönös egyesség létrehozásáról tanácskozzunk.“ Emiatt „a jó Isten és a boldogságos Szűz szerelmére, a haza szeretetére“ kérik fel az urakat és nemeseket, hogy személyesen jelenjenek meg, a királyi városok pedig követeket küldjenek a kihirdetett gyűlésre, hol „félretéve minden gyűlölséget, viszályt, pártoskodást és az idegen javak utáni vágyakodást, egyedül Istent és hazánk jövő nyugalmát tartva szem előtt, minden kényszer nélkül, teljes szabadsággal, egyedül arról fognak tanácskozni, mi a kölcsönös egyetértés, a magyar nemzet egyessége, a haza védelme és a hit fentartása érdekében szükségesnek fog mutatkozni“. [2])

[1]) Ekként értesítették Ferdinándot, ki 1531. marczius 27-én V. Károlynak írja: „Algunos de los Ungaros, que siguen al baiboda, y otros de los mios, se han juntado in cierta parte, y tratado de conformarse para la resistentia del Turco, si entramos primero que el en Ungria, y de juntarse todos para ello con el exercito, que de aca fuere.“ És az utóiratban: „Por el concierto y conclusion de los Ungaros, que atras se scrive, quedo entrellos determinado, que entrando nuestro exercito in Ungria primero que el del Turco, se juntaran a el, y si el del Turco entra primero, se le rendiran.“ Brüsseli Okmánytár. I. 87. l.

[2]) A Bártfa városához intézett meghívólevelet közli *Kovachich*. Supplementum. III. 137. s kk. ll.

II.

Mindkét király udvarában feszült várakozással néztek a *veszprémi* gyűlés elé, mely hivatva volt a trón és az ország sorsa felett határozni.

Ferdinánd kezdetben oly értesítéseket vett híveitől, hogy az ellenpárt nagy része kész hozzá csatlakozni, ha erős sereget küld az ország védelmére. Emiatt sürgetve kérte császári bátyját, hogy az ígért segélyhadakat mielőbb igyekezzék megküldeni. [1])

Azonban csakhamar másfelől aggályteljes tudósítások érkeztek. Az *egri püspök*, marczius 20-án kelt levelében, jelentette, hogy bár János király és híveinek vélekedése szerint a veszprémi gyűlés Ferdinánd érdekében hivatott össze; ő (a püspök) meg van győződve, hogy a rendek sem Ferdinánd, sem János király mellett nem fognak nyilatkozni. Ezen rejtélyes megjegyzés magyarázatát, egy a levélhez mellékelt külön lap vitte meg. „A veszprémi gyűlés — írja — avégből hirdettetett ki, hogy itt a magyarok közértelemmek feloldássanak a hűségesküt ől, melylyel akár fenséged, akár János irányában lekötelezve vannak, és maguknak Ibrahim (a nagyvezér) javaslatúra, a török császár jóváhagyásával, valamelyik magyar urat válaszszák királyukká, vagy fejedelmükké. Ugyanis a török ígéri, hogy ha a magyarok mindnyájan alávetik magukat Jánosnak, vagy másnak, ki a porta kegyeit birja, az országot örök időkre megkíméli támadásaitól". Egy másik

[1]) Ferdinánd marczius 27-én Prágából V. Károlynak írja: „Por parte de los de Ungria que aqui quedan comigo al presente, y por otras ha entendido, que algunos de los Ungaros, que siguen al bayboda, y otros de los mios se han juntado in cierta parte y tratado de conformarse para la resistencia del Turco, si entramos primero que el en Ungria, y de juntarse todos para ello con el exercito que de aca fuere, de lo qual me parecio ser bien avisar a vuestra magestad, para que sepa, que proveyendo de su parte con tiempo, lo que es menester para esta empresa, se ganaran todos estos, que estan determinados de ayudar, y sy se dilata la provision, y el Turco viene entretanto a Ungria, los ocupara, de manera, que como avian de ser en nuestra ayuda, seran en nuestro estorno." *Horváth M.* Brüsseli Okmánytár. I. 87. l.

mellékelt lap pedig a következő leleplezést tartalmazza: „Sokan azon mesterkednek, hogy a török Perényi Péternek adományozza Magyarországot, János pedig elégedjék meg Erdélylyel.“

A püspök ezekután ajánlotta, hogy a király igyekezzék a veszprémi gyűlés megtartását megakadályozni. Előre látta, hogy ott leginkább a nyugtalan szellemű rendek fognak megjelenni. [1]) „Tudom — írja — mennyire nehéz vala, a legbékésebb időkben is, féken tartani e lázongó tömeget, s visszatartani a püspököknek, az uraknak, sőt magának a királynak bántalmazásától. A jelen féktelenség közepette pedig, midőn mindannyian csudálatos módon elvadúltak, nem látom át, mikép lehetne közöttük helye békeszerető férfiúnak. Egy eszköz van csak, melylyel reájuk hatni lehet: pénz és jutalom; ígéretekre kevesen hajolnak.“ [2])

Azok közűl, kik a gyűlés megtartása esetében, fontos szolgálatokat tehetnek, első helyen *Pekry Lajost* nevezi meg, kinek ingadozó hűségét adományok által megszilárdítani annyival inkább szükséges, mert két nagy tekintélylyel bíró főúr: Török *Bálint* és *Bakics Pál* oly egyességre léptek vele, hogy vagy együtt maradnak Ferdinánd pártján, vagy együtt hagyják el azt. *Choron András* és mások is felhasználhatók lennének arra, hogy a gyűlés, ha a király akarata ellen létrejő, eredmény nélkül oszoljon szét. [3])

Azon aggodalmakat, melyeket e tudósítások a királyi udvarnál keltettek, még fokozta azon gyanú, hogy a veszprémi gyűlés, és azzal összeköttetésben levő titkos tervek iránt nemcsak a porta, hanem a franczia diplomatia is érdeklődik,

[1]) „Erit conventus hominum sine capite furentium, et qui nunquam totum diem sobrii esse perseverant.“

[2]) „Scio pacatis etiam temporibus quam difficile fuerit seditiose huius multitudinis animis moderari, quin in Episcopos, in Principes, et tamen non in ipsum Regem manus quoque injecerint. In hac autem summa licentia, qua omnes mirum in modum sunt efferati, non video, qui locus esse possit quietis hominibus. Unica res est, qua persuaderi possit huic hominum generi, pecunia scilicet et stipendium. Nam pauci moventur promissis.“

[3]) Az egri püspöknek 1531. marczius 20-án kelt levele, három melléklettel, a bécsi t. levt.

mely minden eszközt szívesen felhasznált, hogy az ausztriai háznak bonyodalmait növelhesse. [1])

Ferdinánd ennekfolytán arra határozta el magát, hogy a veszprémi gyűlés meghiúsítására fog törekedni. Apríl 20-án leveleket küldött szét az ország hatóságaihoz, melyekben tudomásukra hozta, hogy alkuban van a törökkel egy évi fegyverszünet létrehozása végett; és azon ohajtását fejezi ki, hogy ha e fegyverszünet megköttetik, a veszprémi gyűlésre „mely ekként feleslegessé és haszontalanná válnék", meg ne jelenjenek, és követeket se küldjenek. [2])

Ugyanakkor *Beck Márk* tanácsosát az egri püspökhöz és az országbíróhoz küldötte, hogy a veszprémi gyűlés meggátlása érdekében tanácsukat és közreműködésüket kérje ki. [3])

Midőn pedig már néhány nappal utóbb tudósítást vett, hogy a szultán a fegyverszünetet megerősítette: híveit a veszprémi gyűlésen való megjelenéstől határozottan eltiltotta; az engedetleneket haragjával és súlyos büntetésekkel fenyegetvén. [4]) Több

[1]) Labbadino, a mantuai herczeg bécsi követe, 1531. június 17-én Prágából, uralkodójához intézett jelentésében, híven adja elő az udvar hangulatát és felfogását: „Li Ongari si erano levati per far al consueto suo un Raccos, che e un adunarsi tutti insieme in campagna, dove soleno determinar le cose importantissime di Regno, et quello che determinano li se observa senza intervenirgli voluntá del Re. Et cio voleano far, per crearsi un Re, non gli parendo di star in queste travaglii de guerra. Et cio era suscitato da quelli, che erano fuorusciti pel causa del Turco, vedendosi desperati per la treuga conclusa, dessignando de entrar in casa, o per accettar per Re il Vaivoda et senza guerra, o per forza, elegendosi un altro Re, che tenghi insieme con loro, de defenderli et aiutarli; ma a questo pare, che questa Maiestá habbi proviso di maniera, che tal Raccos non si fara al presente . . . Per quanto intendo, *non si sta senza suspicion, che Francia non tenghi mano in questi disturbi, perche malvolontieri vede la quiete, et desidera il travaglio verso queste parti.*" (Eredetije a mantuai állami levéltárban.)

[2]) A Kassa városához küldött levelet közli: *Kovachich.* Supplementum. III. 141. l.

[3]) A Beck részére apríl 20-án készült utasitás két fogalmazata — mindkettő részben olvashatlan és homályos értelmű — a bécsi t. levéltárban.

[4]) Az apríl 27-én kelt k. rendeletet közli: *Kovachich.* Vestigia. 649. l.

főurat külön levelekben is felhívott, hogy a rendeket a veszprémi gyűlésen való megjelenéstől visszatartani igyekezzenek. [1])

Mindazáltal nem kerülte el gondoskodását azon eshetőség sem, ha tilalma daczára a veszprémi gyűlés létrejő. Egyéb intézkedései mellett, felkérte V. Károly császárt, hogy e gyűlésre követet rendeljen, ki ott az ő érdekében működjék; s óhajtotta, hogy e küldetéssel *Schepper Kornélt* bízza meg. [2]) A császár sietett eleget tenni kivánatának. Scheppert — a magyar rendekhez intézett megbízólevéllel ellátva — Ferdinánd udvarába küldötte, hol utasítását volt veendő. [3])

Míg Ferdinánd ily tevékenységet fejtett ki, *János király* sem volt hajlandó koczkáztatni, és egy újabb választás esélyeinek tenni ki koronáját. Ő is távol tartani igyekezett híveit a veszprémi gyűléstől, [4]) majd határozottan eltiltotta őket a

---

[1]) Az egri püspökhöz és Thurzóhoz május 3-án Prágából küldött levelek (melyekben a Törökhöz és Bakicshoz intézett levelekről emlékezik) fogalmazatai a bécsi t. levt.

[2]) Ferdinánd apríl 19-én írja V. Károlynak: „Los Ungaros, assi los, que siguen mi parte, como la del bayboda, estan concertados de juntarse en una dieta para el dia de la ascension, en la qual dieta trataran lo que deuen hazer ellos, po lo que assimesmos toca, estando las cosas de aquel reyno en el estado, que estan, y es de creer, que como en la dicha dieta se ha de platicar principalmente su provecho, et ynclinarse a el y a su mayor seguridad, podra ser que hallandosse juntos declinen de las partes para ponerse en la obediencia de Turco, o que concluyan alguna cosa, que no sea a nuestro proposito; de cuya tengo yntencion de prouocar, quanto fuere possibile, de desbaratalles de dicha dieta, para que no venga en effecto; pero por que por ventura no podre salir con ello, ha me parecido, que sera bien, que vuestra magestad provea luego de alguna persona, que venga en su nombre, y con su commission a hallarse aca, para ayudar alli a enderecar las cosas en nuestro proucecho, segun la informacion que aca le daremos de lo que sera necessario; y pareceme que seria ydoneo para esta jornada el secretario Cornelio, porque es menester que el que viniera tenga lenguas como el tiene . . .“ Brüsseli Okmánytár. I. 90. l.

[3]) V. Károly 1531. május 16-án Gentből írt válasza. Ugyanott. 92. l.

[4]) János király, többi között, hiresztelte, hogy a török hadat fog küldeni Veszprém felé, mely az ott összegyűlendő rendeket elfogja. *Beck* május 2-iki jelentése a bécsi t. levt.

megjelenéstől, és hogy czélját annál biztosabban elérje, május 31-re Székesfehérvárra országgyűlést hirdetett. [1])

A két versenytárst ekként külön érdekeik közös eljárás követésére vezették. Azonban az *ország rendeinek* körében szétágazók voltak a nézetek és igyekezetek.

Perényi és barátai a veszprémi gyűléstől várván terveik sikerét, azt mindenképen előmozdítani törekedtek. De személyes ellenségei, kiknek száma nem volt csekély, nyiltan hirdették, hogy a rendek inkább *Grittit* választják fejükké, mint Perényit. [2])

János király bizalmas hívei, mint *Frangepán Ferencz* és *Laszky Jeromos*, komolyan aggódtak, hogy a veszprémi gyűlésen többségre jut azon párt, mely a két király mellőzésével főkapitányt kíván választani; előrelátták, hogy azon esetre, ha ez sikerül, megujuland a polgárháború, melyet a török Magyarország elfoglalására fog felhasználni. Ezen veszély elhárítása végett azt tanácsolták János királynak, hívja fel a nádort és egyéb híveit, hogy Veszprémben jelenjenek meg, maga pedig hadakat küldjön oda. [3])

---

[1]) A Dobó Ferenczhez márczius 30-án intézett levél eredetije budai m. k. kamarai levéltárban.

[2]) Beck Márk május 2-án, az egri püspök előadása alapján, írja Ferdinándnak: „So hab er (a püspök) mit des turck walent vettern practicieret, aber nichts sunders von ime pringen mugen, dan so vil, das er darfür halt, das die ungern viel mer den Gritti zu irem haubt, dan den Pereni peter fürnemen mechten.“ Bécsi t. levt.

[3]) Frangepán apríl 18-án Budáról (Laszky nevében is) írja Brodaricsnak: „Instat periculosa Dieta Vesprimii indicta, insciis et ut ita dicam, invitis ambobus Regibus, ad quam Majestas Regia, judicio nostro, debet mittere omnes illos, de quibus et scripsimus, et nuntiavimus Majestati Regiae et Dominationi Vestrae. Alioquin in illa Dieta facient Capitaneum contra ambos Reges, qui erit causa, quod Turci inter tot dissidia occupent Regnum; et jam miserunt ad Bassam, offerendo tributum a Regno, dummodo Capitaneus observetur; immo et obsides forte dabuntur. Ideo Majestas Sua non vilipendat ista, ut solet. Videretur nobis, quod cum D. Palatino et aliis servitoribus Majestatis Regiae, venirent ad Conventum illi armigeri, qui sunt in Kesmark . . . Laski etiam vult interesse Congregationi.“ (Pray kéziratgyűjteményében. XXIV. kötet. Pesti egyetemi könyvtár.)

A Ferdinándhoz ragaszkodó egri püspök és Thurzó Elek, sőt az utóbbinak igyekezetei folytán, Bakics Pál és Török Bálint is igéretet tettek, hogy nem mennek a veszprémi gyűlésre. [1])

A felső magyarországi városok választottak ugyan követeket a veszprémi gyűlésre; de azon utasítással látták el, hogy Ferdinánd érdekében működjenek. [2]) *Soprony* város tanácsa, kétségben lévén a király akarata iránt, nem a pozsonyi tanácsosokhoz, hanem a bécsi haditanácshoz fordúlt, mely sietett a város közönségét utasítani, hagy a veszprémi gyűlésre ne küldjön követeket. [3])

Ezalatt *Beck*, [4]) úgyszintén a János király biztosaival kezdendő béketárgyalások végett Magyarországba küldött *Roggendorf Vilmos, Fels Lénárd* és *Herberstein Zsigmond*, [5]) — *Szalaházy Tamás* cancellár által buzgón támogatva, [6]) — mit sem mulasztottak el, hogy Ferdinánd ohajtása szerint a veszprémi gyűlést meggátolják.

[1]) Beck május 2-idiki jelentése alapján. És egy dátum nélküli, Thurzó Elekhez intézett, k. leiratban olvasom: „Maiestas sua clementi animo suscepit ea, que circa Dietam Vesprimiensem significauit, et commendat eius operam in eo, quod Magn. Valentinum Terewk et alios ad eandem ire volentes . . . ab ea retraxerit, ac per hec et alia eiusdem Diete progressum impediuerit." Eredetije a budai m. k. kamarai levéltárban.

[2]) *Sperfogel* szepesi krónikájában, az 1531-ik évre olvassuk: „Die 7. Maji missus est a Leutschoviensibus Thomas Sartor cum uno famulo Cassoviam, unde cum omnibus Civitatibus iturus est . . . Wesprimium. Et est causa talis . . . volunt omnes eligere unum Regem, aut Ferdinandum, aut Joannem de Zapolya, aut Petrum Perenyi; . . . sed timendum est, quod vix concordabunt; nam Civitates partium superiorum in neminem consentient praeter Regem Ferdinandum." *Wagner*. Analecta Scepusii. II. 163. l.

[3]) A bécsi haditanácsnak 1531. apríl 27-én kelt levele Soprony város levéltárában.

[4]) Május 2-iki jelentése a bécsi t. levt.

[5]) Ez, miután Beck által a király határozatáról értesült, és ennek közvetítésével véleményét és javaslatait a király tudomására hozta, Veszprémbe utazott; hol a helyszinén sikeresebben vélt munkálkodhatni a gyűlés meggátlására. Beck idézett jelentésében.

[6]) Ezek 1531. májás 5-én Komáromból írják Ferdinándnak: „Die Versamblung zu Wesprim . . . wollen wir bei allen personen

A két király igyekezetei teljes sikert arattak. A veszprémi gyűlés nem jött létre. A vezérférfiak: Perényi Péter, Török Bálint, Bakics Pál távoltartották magukat; csak ügynökeiket küldötték Veszprémbe, hogy általuk tudósítást nyerjenek aziránt, kik gyűlnek össze. Többen a nemességből útra keltek ugyan, hogy a gyűlésen megjelenjenek, és eljutottak Veszprém közelébe; de midőn értesültek, hogy a tekintélyes főurak távol tartják magukat, s a két király a gyűlést eltiltotta, visszafordúltak. [1])

III.

János király, ki ekkor Erdélyben tartózkodott, az általa május 21-ére *Székesfehérvárra* hirdetett országgyűlésen nem szándékozott személyesen jelen lenni; *Verbőczy Istvánt* és *Czibak Imrét* rendelte biztosaivá. Hívei nagy buzgalmat fejtettek ki, hogy a rendeket minél nagyobb számban bírják reá a megjelenésre. *Bekényi János*, a királyi levelekkel, bejárta az urakat és nemeseket; *Várallyai Szaniszló* székesfehérvári prépost az egyházi rend körében volt tevékeny. [2]) Ferdinánd hívei ellensúlyozni igyekeztek az ellenpárt munkásságát; [3]) egyúttal pedig Visegrádon működő biztosai három ügynököt küldöttek Fehérvárra. [4])

---

und ortthen, als wil uns moglichen ist, verhindern und abstellen." És május 22-én: „Die Versamblung zu Wesprim zu verhindern ist bei uns kain vlays nit gesparrt worden; versehen uns auch, das dieselb wenig oder gar nit iren fürgang gewinnen sollen." Eredetije a bécsi t. levt.

[1]) Choron Andrásnak, 1531. május 19-én Veszprémből Bakicshoz intézett levele, az egyetlen forrás, mely a veszprémi eseményekről tudósít. Eredetije a bécsi t. levéltárban.

[2]) Choron Andrásnak 1531. május 19-én Veszprémből Bakics Pálhoz intézett, fennebb idézett levele alapján.

[3]) Így Choron András írja, hogy ő a veszprémi kanonokokat visszatartóztatta a fehérvári gyűlésen való megjelenéstől.

[4]) Május 22-én írják Ferdinándnak: „Dahin wir auch zur Erinnderung derselben handlung drey personen verordnet haben." Eredetije a bécsi t. levéltárban.

De ezen gyűlés sem jött létre; miután a rendek csekély számban gyűltek össze. [1]) János király úgy látszik, csak eszköznek tekintette a veszprémi gyűlés meghiúsítására. [2])

IV.

Ferdinánd király, a veszprémi gyűlés meghiúsulása után, 1531. június közepén, Prágába hívta magyar tanácsosait, hogy velük a további teendők iránt értekezzék. Az előterjesztett kérdőpontok egyik legfontosabbika volt az: vajjon hirdessen-e *országgyűlést*, s ha igen, hol, mikor és mily módon tartassék az meg?

A tanácsosok az országgyűlés összehívását javasolták, s annak helyéül Pozsonyt ajánlották; de egyúttal kijelentették, hogy megtartása a királyra nézve csak akkor leend hasznos, ha képes Magyarország megszabadítására és a külsegélyre oly biztos kilátást nyújtani, hogy azt a rendek mintegy saját szemeikkel láthassák. [3])

---

[1]) *Fels* 1531. május 28-án Bécsből Ferdinándnak írja: „Das die Versamblung zu Stuelweyssenburg . . . nun auch zerstossen, und daselbst nit über vierhundert phärt gewesst, die nachmals, de nyemants komen, auch veritten seyn. (Eredetije a bécsi t. levt.)

[2]) Choron András idézett levelében írja: Convencionem albensem . . . duabus de causis et racionibus celebrari dicunt . . . quam causam dicunt aliqui esse, quod quicquid . . . in Wysegrad concluderetur, illic albe coram omnibus manifeste declararent; aliam vero causam alii dicunt hanc fuisse, quod Johannes voluisset facere albensem dictam in contrarium conuentus Wesprimiensis."

[3]) A magyar tanácsosok június 17-iki felterjesztésének negyedik pontja így hangzik: „Conventum indicere, ob has presertim causas, qnas maiestas vestra significat, videtur nobis necessarium. Locus pro temporum condicione, non alius videtur esse aptior, quam Posonium, presertim si Maiestas vestra interesse decreuit. Tempus designare non possumus, propterea quod ignoremus, quamdiu Maiestas vestra aliis suorum Regnorum negociis erit occupata, nec putemus conventum hungaricum ulla ex parte Maiestati vestre profuturum, nisi de auxiliis externis, deque Hungarie liberacione indubitatam ac certissimam spem, et quam pene ipsis videant oculis, Maiestas vestra in eum conventum afferat. Quibus autem de rebus agendum cum eis sit, tempus et res ipsa, et innata Maiestatis vestre sapiencia facile suppeditabunt." A „Consulta Dominorum Hungarorum" czímű irat a bécsi t. levt.

Azonban a király erre nem érezte magát képesítve. És így, habár tanácsosainak javaslatát elvben elfogadta [1]), az országgyűlést nem hívta össze. A tavasz és a nyár elmúlt (1531), anélkül, hogy az ország védelméről megfelelően intézkedett, s a nemzet igényeit kielégítette volna. Már pedig alapos vala az aggodalom, hogy Szulejmán a fegyverszünet leteltével hadait Magyarországba vezeti. A rendek elégületlensége is mind komolyabb alakban nyilvánult.

Több főúr ismét az önsegélynek, imént eredménytelenül használt, eszközéhez nyúlt. *Bakics Pál*, *Török Bálint*, *Nádasdy Tamás* — több másokkal egyesülve — november első napjára *Zákányba gyűlést* hirdettek. [2])

Mily állást foglalt el János király ezen gyűlés irányában, nem ismeretes. Ferdinánd, bár tanácsosai biztosították, hogy e gyűlés megtartása reá nézve előnyös leend, híveit eltiltotta a megjelenéstől; főleg azért, mert jóváhagyása nélkül hirdettetett ki. [3])

---

[1]) „Conventionem generalem — írja válaszában — omnium Regnicolarum Hungarie, in loco designato indicere et celebrare Maiestati sue placet, habetque in animo illi (si ullo modo fieri possit) personaliter interesse. Tempus autem omnino non potest adhuc deffinire. Cupitque interim Maiestas sua denuo ab eisdem dominis intelligere, quid et quomodo Maiestati sue in hoc conventu agendum fuerit, ad comparanda et disponenda subsidia et gentes ex hoc Regno Hungarie, contra Turcos." A „Republica secreta" czímű k. válasz-irat eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

[2]) A meghívólevélnek egy példányát sem ismerjük. Azt sem tudjuk, kik, mikor hívták össze a gyűlést, és kik hívattak meg? Nádasdyról Pempflinger István írja 1531. november 23-án Ferdinándnak: „Convencionis illius caput et origo esse dicitar." Peregi pécsi prépost pedig november 20-án jelenti Ferdinándnak, hogy Bánffy Boldizsárt „nonnulli, precipue autem d. Valentinus Therek, Paulus Bagyth et alii vocassent ad Conventum." A bécsi t. levt.

[3]) Ferdinánd 1531. november 5-én, Thurzó Eleknek 1531. október 17. és 18-iki leveleire válaszolva, írja: „Tametsi ex scriptis suis hoc iterato nunc accepimus, similibus conuentibus, et presertim alteri propediem habendo, quem magis generalem fore autumas, interesse oportere vel inuitum, eo magis, quod palam affirmetur hosce tractatus nonnisi in commodum nostrum cessuros, de iis tamen dubitamus, et quasi preuidemus, illos parum aut nihil boni parituros,

Tilalma későn érkezett ugyan, mindazáltal a kitűzött napon oly csekély számban jöttek össze az urak és nemesek, [1]) hogy magukat lényeges határozatok alkotására illetékteleneknek ismérték el, és egy újabb „*egyetemes gyűlést*" hirdettek, mely *Kenesén*, a Balaton mellett, a közeledő új év (1532.) első napján volt megtartandó. Elhatározák, hogy oda „az ország valamennyi főpapjai, főurai és nemesei meghívatnak, tanácskozandók afelett, mikép menthessék meg az országot, önmagukat és családjaikat, és mit kelljen tenni, nehogy elérje őket a végveszély." [2])

A jelenlévők esküvel lekötötték magukat, hogy mindnyájan meg fognak jelenni Kenesén, még azon esetre is, ha Ferdinánd őket eltiltaná; mert tilalmából meggyőződnének, hogy az ország javát nem viseli szívén. [3])

ac licet boni quid in eiusmodi conuenticulis agitur, modice tamen utilitatis speciem referre, si in abdito et abstruso fuerit conceptus; cum, ut ipse nosti, subditis nulla sane ratione congruat vel minimum quid per huiusmodi Comitia, sine speciali et expresso regis et domini sui prescitu et consensu, agere. Quare te denuo requirimus, . . . ut alterum hunc magis generalem Conuentum . . . abrogare et intercipere labores, teque non solum, verum et alios, quos poteris, a similibus visitandis retrahere studeas." Fogalmazata a bécsi t. levt.

[1]) Pemflinger István november 23-án írja: „Pauci eo tunc ad res concludendas aderant." (Bécsi t. levt.) Azok közűl, kik megjelentek, csak *Zalay János* és *Majláth István* neveit ismerjük; ezek november 5-én jelentést tesznek Ferdinándnak a gyűlés eredményéről. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Egy magyar úrnak Ferdinándhoz küldött, s ez által spanyol fordításban V. Károly császárral közölt, jelentésében olvassuk: „Acordaron tener otra dieta general, en una villa, que se llama Kenesew cerca de Balathon, ala qual mandan venir assi los prelados, como los varones y nobles para el dia della circuncision, su color de tratar y concluir, como pueden conseruar el rreyno, y assimesmos, y sus hijos, y mujeres en el, y no dexarse perder ny por Vestra Magestad (Ferdinánd), ny por el otro, (János), y con tiempo consultar y proueer lo que os cumple." Brüsseli Okmánytár. I. 122. l.

[3]) Az V. Károlyhoz küldött jelentésben olvassuk: „Aquellos que estuvieron en la de Zakon, hizieron juramento de yr a la otra." — Zalay és Majláth november 5-én Ferdinándnak írják, hogy a zákányi rendek „dixerunt, ut si Maiestas Vestra eis mandaret, ne irent ad hanc congregationem, eciam nequaquam supersisterent. Et

Meghívóleveleket nem küldöttek szét; hanem *Török Bálintot* és *Nádasdy Tamást* bízták meg, hogy ez János király, amaz pedig Ferdinánd hívei körében, személyesen, vagy küldötteik által eszközöljék a meghívásokat. [1])

A zákányi gyűlés vezérférfiai ugyanakkor megállapították a kenesei gyűlés teendőit, és a magatartást, melyet maguk ott követni fognak. A következőkben állapodtak meg.

Az ország megmentésének egyedüli módja: a pártviszályok megszüntetése; ez pedig csak úgy érhető el, ha a nemzet egy uralkodó alatt egyesül, és a két ellenkirály közül annak hódol meg, kitől biztos védelmet várhat. Evégből követek küldendők Ferdinándhoz és Jánoshoz.

Ferdinánd királyhoz azon kérdést kell intézni: vajjon ő maga, a császár, a birodalmi és más keresztény fejedelmek akarják-e Magyarországot támogatni és védelmezni? De a rendek nem elégednek meg szóbeli, vagy irott igéretekkel, milyeneket eddig bőven nyertek; hanem a nyújtandó segélyt látni, és mintegy kézzel fogni ohajtják; olyképen, hogy a fegyverszünet letelte előtt legalább 23,000 fegyverest küldjenek a véghelyek oltalmára, és 20,000 magyar katona zsoldjának fizetését vállalják magukra. Egyúttal a nemzet sértett szabadságai is biztosíttassanak. Ha e két pontra nézve kielégíttetnek, az egész ország meghódol Ferdinándnak. Ellenkező esetben „kénytelenek más eszközt keresni, nehogy az ország, és maguk is mindannyian elveszszenek.“

Ugyanakkor a másik követség *János* királyt kérdezze meg: mikép tudja és akarja megvédeni az országot? Ha a véghelyeket — Belgrád kivételével, — rögtön visszaszerzi, és biztosítást nyer a töröktől aziránt, hogy Magyarországot

quod hinc considerare possent, ut Maiestas Vestra nullam curam istius sui Regni habeat.“

[1]) *Pempflinger István* november 23-án írja Ferdinándnak: „Commissa est prouincia convocandi eos ex parte fidelium Maiestatis Vestre domino Valentino Terek, ex parte autem altera Thome Nádasdi . . . vocantur non per litteras, sed per Nuncios quilibet seorsum.“ És *Thurzó Elek* november 24-én: „Nemo vocatur literis ad hunc conuentum, res agitur per internuncios . . . . Addite sunt nunc his, qui non interfuerint.“ Mindkét levél eredetije a bécsi t. levt.

többé nem fogja megtámadni: mindnyájan hozzá csatlakoznak; különben másként fognak gondoskodni, nehogy az ország elveszszen.

Azon esetre, ha egyik uralkodótól sem nyernek kielégítő választ, a törökkel lépnek alkura. „Jobb — így vélekedtek — holnap elveszni, mint ma.“ [1])

Melyik párt volt ezen megállapodásokra döntő befolyással? Vagy talán az önzetlen hazaszeretet sugalmazta azokat? Ezen kérdésekre az adatokban, melyek rendelkezésünkre állanak, nem találjuk meg a választ.

[1]) A névtelen magyar főúr levele alapján, melyet V. Károly spanyol forditásban V. Károlynak megküldött. Brüsseli Okmánytár. I. 119. s kk. ll. Ezzel öszhangzásban áll Bánffy Boldizsár jelentése, Peregi Albert pécsi prépost november 20-iki levelében, és Pempflinger István november 23-iki levele. Az utóbbi írja: „In quo conventu (Kenese) quid tractabitur quasi intelligo. Volunt ipsi hungari esse unanimes, et querere sibi dominum, qui eos defendat, ne totaliter pereant; non tercium, sed inter vos duos unum, et eum quidem, cuius defensionem ciciorem, utiliorem et regno huic conducibiliorem esse videbunt et palpabunt. Ita quod post conuentum eorum habitum mittere intendunt uno eodemque tempore tam ad Maiestatem Vestram, quam ad Joannem Scepusiensem. Ad Maiestatem Vestram mittent ad videndum et palpandum, ut ipsi dicunt, si Maiestas vestra in promtu et parata est, eos et Regnum suum velle defendere, et a tantis oppressionibus liberare, idque non verbis, neque litteris. quemadmodum hactenus factum esse dicunt, sed re ipsa et effectu; preterea, si Maiestas vestra eos in libertatibus eorum promissis, in quibus se eciam lesos esse dicunt, voluerit observare. Tunc omnes, tam hii qui sunt apud Johannem, quam illi qui hactenus Maiestati vestre adheserunt, volunt unanimiter adherere Maiestati vestre, relicto Joanne et Turco. Ad Joannem quoque missuri sunt, interrogando ab eodem, quo pacto eos defendere voluerit, ad quorum defensionem thurcos acceptare nullo modo volunt, perthesi enim sunt auxiliis thurcarum. . . . Sed si arces finitimas amissas a manibus thurcarum impetrauerit, illasque non verbis et promissis, sed defacto in manibus viderint, ipseque cesar thurcorum eos assecurauerit, nolle eos et Regnum hoc amplius turbare, neque opprimere. Quod tunc, casu quo Maiestatem vestram imparatam offenderint . . . ipse autem Joannes premissis satisfecerit, omnes eidem ad unum adherebunt. Quod si neuter vestrum ad satisfaccionem prescriptorum paratus erit, tandem inquiunt, necessario rebus nostris aliter prouidere oportet, hoc est thurco adherere cum certis conditionibus. Melius est enim, inquiunt, nobis cras perire, quam hodie.“ Eredetije a bécsi t. levt.

V.

A *kenesei gyűlés* kihirdetése élénk mozgalmat keltett az egész országban. Mindkét párt megfeszített erővel munkálkodott, hogy többséget és túlsúlyt biztosítson magának.

Ferdinánd hívei közül sokan bizalommal, sőt reménytel-jesen néztek elébe. „Mi és felségednek egyéb hívei, kik a zákányi gyűlésen jelen voltunk, — írja Zalay János pozsonyi főispán és Majláth István — bízunk a jó Istenben, hogy minden felséged ohajtása szerint fog történni. Miként értesültünk, a rendek nem törekednek egyébre, mint egyességre jutni, nehogy tovább is egymást öljék, s ezen zaklatott ország még inkább pusztuljon, mint eddig . . . . Ha ezeket bárki máskép magyarázná felségednek, ne adjon hitelt; mert minden úgy van, mint előadtuk." [1])

Pempflinger István k. tanácsos hasonló értesítéseket küldött Ferdinándnak. [2]) Mindazáltal azt tanácsolta, hogy a gyűlést csak azon esetre engedje megtartatni, ha képes a rendeket meggyőzni afelől, hogy az országot meg fogja védeni; ez esetben is gondosan tegye meg a szükséges előintézkedéseket; hívja fel híveit a megjelenésre; küldjön biztosokat; kérje fel a pápát, a császárt és a birodalmi rendeket követek küldésére; végre tartson készen néhány ezer forintot, „mely összeggel az ellenpárt lármás tagjainak szájukat betömhesse. [3])

Bánffy Boldizsár abból indulva ki, hogy a kenesei gyűlés mindenesetre létrejő, hathatósan kérte Ferdinándot, ne tiltsa el híveit a megjelenéstől; mert ha ezt tenné, alkalmat nyújtana az ellenpártnak azzal vádolni őt, hogy a nemzet egyesülését akadályozza, és vesztére tör. Biztosítá ugyan, hogy ha kellő tevékenységet fejt ki, a maga részére vonhatja az

[1]) November 5-én Berzenczéről Ferdinánd királyhoz intézett levelük a bécsi t. levt.

[2]) November 10-én Pozsonyból irja Ferdinándnak: „Scribitur michi per aliquos, rogando, ut maiestati vestre perscriberem, ne eorum conuentum turbare dignetur, maxime cum is esset futurus in maximum commodum maiestatis vestre, huiusque regni sui." Ugyanott.

[3]) November 23-án írja: „Et essent aliqui mille floreni, cum quibus obstrueretur os clamantibus contraria." Ugyanott.

ellenpártot is; de nem habozott kimondani, hogy „ügye vékony szálon függ," és, ha nem gondoskodik kellően, elveszti az országot. [1]) Ő is kívánatosnak tartotta, hogy a király biztosai mellett, a pápa, a császár, a cseh- és morvaországi rendek követei is jelenjenek meg a kenesei gyűlésen; valamint ajánlotta, hogy a király igyekezzék kitudni Török Bálint és Bakics Pál czélzatait, mert ezek a nemesség nagy részére irányadó befolyást gyakorolnak. [2])

Török Bálint megelőzte a király kérdéseit. Pempflinger által értesítette, hogy bár kezdetben úgy vélekedett, hogy a kenesei gyűlés kihirdetésében titkos ármány lappang, mintha azt János pártja Ferdinánd megbuktatására akarná felhasználni; utóbb meggyőződött, hogy e feltevése alaptalan. Ennélfogva javasolja, hogy a király ne ellenezze a gyűlés megtartását. Ő maga, összes rokonaival és barátaival meg fog ott jelenni, és reméli, hogy lényeges szolgálatokat tehet a király ügyének. [3])

Azonban kétségtelen, hogy Török B., midőn magát úgy tüntette fel, mintha előtte a kenesei gyűlés titkos czélja ismeretlen volna, és midőn Ferdinánd iránti ragaszkodását annyira hangsúlyozta, nem volt egészen őszinte. Már kevéssel utóbb beszélték, hogy Nádasdy őt János ügyének megnyerte. És midőn deczember második felében Ferdinánd cancellárja, az egri püspök, Nyitrán felkereste, egészen más hangon beszélt, A kenesei gyűlés — mondá — Ferdinándra nézve előnyös lehet ugyan; de hozzátette, hogy bizony nehéz oly uralkodónak engedelmeskedni, ki az országon kívűl lakik, s kit, ha valaki fel akar keresni, az utiköltség beszerzésére birtokait eladni, vagy elzálogosítani kényszerűl; egyébkint, ha oly haderőt állít ki, mely képes az országot a török ellen megvédeni,

[1]) A pécsi püspök november 20-án írja meg a királynak Bánffy tanácsait. Többi között megjegyzi róla: „Qui (Bánffy) post tercium quodque verbum repetit: Rem Majestatis Vestre, nisi mature providerit bono consilio, pendere tenui admodum filo." Ugyanott.

[2]) A pécsi püspök fönnebb idézett levele alapján.

[3]) Pempflinger november 23-án tett jelentést Ferdinándnak Török Bálint nézetei és tanácsai felöl.

mindnyájan meghódolnak neki, ellenkező esetben más módokról kell gondoskodniok, hogy magukat megmenthessék. [1])

Thurzó Elek — kihez Török Bálint Sulyok Istvánt küldötte, hogy a kenesei gyűlésre meghívja [2]) — úgy látta a helyzetet, hogy a magyarok inkább Ferdinánd felé hajolnak; és reméllette, hogy a kenesei gyűlésen a rendek mindannyian hozzá csatlakoznak, ha meggyőződnek, hogy az országot megvédi, vagy is, ha a gyűlés megnyitása előtt a császár, a birodalom és saját tartományai részéről segélyt eszközöl ki; ellenkező esetben János királyhoz, vagy Grittihez pártolnak, „hogy legalább rövid ideig békében élhessenek.“ Egyébkint ő is ajánlotta, hogy a király híveit a gyűlésen való megjelenéstől ne tiltsa el. [3])

Míg mindezek megnyugtatni igyekeztek Ferdinándot, vagy legalább reményt nyújtottak neki, egy bizalmas híve — kinek nevét nem ismerjük — komolyabb színben tüntette fel előtte a helyzetet. „Félek — írja —, hogy titokban nagy ármány és csalás lappang; s bár tisztán nem látom át, a mennyire következtethetem, János királytól származik az.“ Ugyanis Nádasdy, az ő benső híve, leginkább fáradozik a kenesei gyűlés létrehozásán, mit nem tenne, ha attól tarthatna, hogy urának érdekeit veszély fenyegeti. Ellenben Ferdinánd hívei kétségbeesnek, mert nem hiszik, hogy képes leend a kenesei gyűlés követeléseit teljesíteni. Sokan el vannak határozva, hogy ha sem Ferdinánd, sem János nem elégíti ki a rendeket, megkísérlik *köztársaságot alapítani*, a törökkel, vagy a német birodalommal lépvén szövetségre. [4]) Oly párt is létezik,

---

[1]) Az egri püspöknek deczember 28-án Ferdinándhoz intézett levele a bécsi t. levt.

[2]) Ez a kenesei gyűlés feladatául világosan azt jelölte ki, hogy a két pártot egyetértésre vezesse és azon uralkodó elfogadására bírja, ki a véghelyeket, akár fegyverrel, akár békekötés által, visszaszerezni és az országnak megtartani képes.

[3]) Thurzó Eleknek november 24-én Semptéről Ferdinándhoz intézett levele a bécsi t. levt.

[4]) A levél spanyol fordításában, melyet Ferdinánd császári bátyjának küldött, e hely így hangzik: „Ay assi mesmo esta platica, que si vieren, que no se pueden acordar con Vuestra Magestad,

mely *Grittit* óhajtja Magyarország kormányzójává választani; mert remélli, hogy visszaszerzi a véghelyeket, és a török pártfogását biztosítandja az országnak.

Ezen tudósító azt ajánlotta tehát Ferdinándnak, hogy vagy lépjen békére János királylyal, vagy indítson rögtön erős sereget Magyarországba; ha egyikre sem képes, nagy veszély fenyegeti. A mi a kenesei gyűlést illeti, miután János pártja azon valószínűleg megjelenik, nehogy ez magára hagyatva, a helyzet urává váljék: Ferdinánd bízza meg magyar tanácsosait, hogy mihelyt a Jánospártiak gyülekezéséről értesülnek, az ő híveit is hívják fel a megjelenésre. [1])

Ezen tudósítás nem volt alaptalan. *Nádasdy Tamás* csakugyan nagy tevékenységet fejtett ki. Anélkül, hogy János királytól felhatalmaztatott volna, saját felelősségére, oda hatott, hogy minél számosabban jelenjenek meg rendek a kenesei gyűlésen, és itt János király mellett nyilatkozzanak. Főleg azt hangsúlyozta, hogy a véghelyek visszaszerzését Ferdinándtól nem lehet várni, miután arra hadereje elégtelen; míg ellenben János azt békés uton elérheti. Biztosította a rendeket, hogy a porta János halála után sem fog törököt, hanem keresztényt, mint például Grittit, az ország kormányzójává nevezni. Nem marad tehát egyéb hátra, mint a kenesei gyűlésen János királyt fogadni el királyul, Ferdinándot pedig azáltal kényszeriteni békére, hogy hadak küldetnének Ausztria és Stíria pusztítására.

Beszélték, hogy Nádasdy már többeket megnyert, kik közűl megnevezték Bakicsot, Törököt, Zalay Jánost, Majláth Istvánt, Choron Andrást, Hashagy Dénest. Némelyek azzal is gyanusították — kétségtelen, hogy alap nélkül — Nádasdyt, hogy ő nem annyira János király, mint inkább Gritti érde-

---

ni con Juan de Scepusio, son algunos de parecer y opinion de hazer una rrpublica, y no guardar obediencia, ni a Vuestra Magestad, ni al bayboda, y concordarse con el ymperio o con el turco." Brüsseli Okmánytár. I. 122. l.

[1]) Ferdinánd király e levélnek oly fontosságot tulajdonított, hogy azt spanyol nyelvre lefordítva, V. Károlynak megküldötte. Közli *Horváth Mihály.* Brüsseli Okmánytár I. 119—123. ll.

kében működik; azonban ő esküvel erősítette, hogy gyűlöli azon férfiút.

A török felől is különböző hírek járták be az országot. Némelyek azt állították, hogy ha az egész nemzet meghódol János királynak, a török csakugyan visszaadja, Belgrád kivételével, a magyarországi véghelyeket. Mások pedig erősítették, hogy a szultán Grittit már kinevezte Magyarország, Moldva- és Oláhország kormányozójává; [1]) hogy a török sok pénzt küldött Budáról Zalavárra, mely a gyűlés vezérférfiai között fog szétosztatni. [2])

Ferdinánd ezen eltérő tudósítások- és tanácsokból azt tisztán látta, hogy a kenesei gyűlés megtartását nem képes többé megakadályozni; hogy tehát oda kell hatnia, miszerint a rendek e gyűlésen reá nézve hátrányosat ne határozzanak. [3])

Emiatt felhívta tanácsosait és egyéb híveit, törekedjenek oda, hogy a pártjához tartozó nemesség *fejenként* jelenjék meg, a városok pedig követek által képviseltessék magukat

---

[1]) Nádasdyról és a török hírekről Thurzó Elek értesiti Ferdinándot november 27-iki levelében, melyhez mellékeli egyik bizalmas emberének hozzá intézett levelét. Mindkettő a bécsi t. levéltárban. — Hogy Nádasdy csakugyan János király érdekében működött, kétségtelenné teszi Brodarics püspöknek Lippáról 1532. május 4-én Tomiczki lengyel cancellárhoz intézett levele. „D. Vestra scribit, se vehementer dolere, quod nostri nolint uniri, in qua una re nos quoque totam spem omnis boni reponebamus. Sciat V. Rma D. Magnificum D. Thomam Nadasdinum . . . filium meum, eo enim mihi loco est — in hoc vehementissime elaborasse, institutis huius rei gratia pluribus dietis, idque suo tantum, non regio inductu; nec credat huiusmodi labores cassos omnino et inanes fuisse, cum eius opera nonnulli ad nos redierint prime note homines." (Az Acta Tomiciana kiadatlan részéből, a pétervári cs. könyvtárban.) Hogy végre Nádasdy, János király tudta nélkül vitte ezen politikai actiót, bizonyítja János királynak, 1531. deczember 16-án Nádasdyhoz intézett, alább említendő, levele. (Eredetije a m. k. budai kamarai levéltárban.)

[2]) Az egri püspök deczember 28-án Ferdinándhoz intézett leveléből.

[3]) Ferdinánd deczember 1-én V. Károlynak írja: „Ya que no puedo cesar la dieta, que tienen accordada, no se concluye en ella cosa prejudicial, o alo menos se diffiera el ynconveniente que de lo que alli se tratare, puede seguirse." Brüsseli Okmánytár. I. 118. l.

a kenesei gyűlésen; hol az ellenpárt tagjait megnyerni és oly végzések alkotását, melyek ügyére nézve hátrányosak lennének, meggátolni igyekezenek. [1])

Ferdinánd ekkor *Insbruckban* tartotta udvarát, s innen küldötte Magyarországba a kenesei gyűlést illető rendeleteit, melyek azonban, a hely távolságánál és a közlekedés nehézségeinél fogva, csak későn érkeztek a magyar kormányférfiakhoz; minélfogva ezek gyakran, jóhiszeműleg, ellenkezőjét tették annak, mit uralkodójuk kivánt és parancsolt. Így míg Ferdinánd november végén adta ki fönnebb említett rendeletét, a Semptén tartózkodó *Thurzó Elek* országbiró, régibb utasításokra támaszkodva, még deczember közepén is azon volt hogy a rendeket a kenesei gyűlésen való megjelenéstől visszatartsa. [2]) Csak deczember második felében vette a hozzá intézett k. levelét, melyből teendői felől értesült. [3])

Azonban Thurzó tájékozatlansága és a király szándékaival ellenkező magatartása mit sem változtatott a helyzeten. Törekvései eredménytelenek maradtak. [4])

[1]) A sz. k. városokhoz deczember 3-án intézett meghívólevelet kiadta *Kovachich*. Supplementum. III. 145. l. A bécsi t. levéltárban november 30-án kelt következő levelek fogalmazatai találhatók: az egri püspökhöz, Thurzó Elekhez, „ad dominos nuper Lincium vocatos" (vagyis azon magyar tanácsosokhoz, kiket karácsony napján Linczben tartandó értekezlettre meghívott volt, és most e meghívást visszavonta), „ad privatas personas Lincium non vocatas", és a megyékhez. Ugyanott van a deczember 3-án a k. városokhoz intézett rendelet fogalmazata.

[2]) Deczember 2-án írja Ferdinándnak: „Postquam Maiestatem Vestram ab illis Conventiculis abhorrere intellexi, quantumvis magnis tericulamentis induci non potui, ut sine consensu Maiestatis Vestre conventui jam fato adesse vellem. Et quoniam jam aperte Maiestas Vestra neque me, neque alios fideles suos vult interesse conventui . . . ego me accomodabo . . . agam idem apud alios." És deczember 5-én: „Cum cognovissem Maiestati Vestre istiusmodi conventiculas fore suspectas, . . . et mihi a Maiestati Vestre iniungebatur, ut omni studio a visitanda ista conventicula subditi Maiestatis Vestre avocarentur. Tentavi hoc tempore omni studio, non parcendo nunciis et expensis." Levelei a bécsi t. levt.

[3]) Deczember 27-én Pozsonyból Ferdinándhoz intézett levele ugyanott.

[4]) Ezt deczember 5-iki levelében maga is elismeri: „Frustra tamen videor laborasse."

Ugyanis a kenesei gyűlés kihirdetését, Ferdinánd híveinek körében, átalános tetszéssel fogadták; a legtekintélyesebb urak, mint Török Bálint, Bakics Pál, Báthory András, Battyányi Ferencz, Pekry Lajos és mások, határozottan kijelentették Thurzónak, hogy a kenesei gyűlésről nem maradnak el; sőt fenyegetődzve követelték ettől, hogy ott ő maga is jelenjék meg. [1])

És midőn deczember közepe táján őt személyesen felkeresték, csak azon igéretet volt képes tőlük kieszközölni, hogy a gyűlésen semmi olyast nem fognak tenni, amiből Ferdinánd királyra nézve hátrány származhatnék. [2]) E főurakat követte az alsó nemesség nagy része. [3])

Ferdinánd november 30-iki rendeletei tehát teljesen öszhangzásban állottak a közszellem igényeivel. Ezen körülmény nagy mértékben megkönnyítette az actiót, melyet ugyanekkor folyamatba hozott, midőn *Szalaházy Tamás* egri püspököt és *Thurzó Eleket* megbízta, hogy híveit a gyűlésen egyértelmű, érdekeinek megfelelő eljárásra igyekezzenek bírni, s az ellenpárt tagjaival alkudozásokat kezdjenek; felhatalmazván őket az utóbbiakkal oly szerződéseket kötni, melyeknek kötelező erejét elismerendi. [4])

Ferdinánd nem elégedett meg ezzel. Deczember 9-én *Her-*

---

[1]) Thurzó deczember 5-én írja: „De Andrea Bathori et Francisco Battyanyi, quorum literas heri acceperam, nescio utrum personaliter ad conventum ituri sunt, tamen habebunt istic suos, et non discordabunt ab aliis. . . . Conventiculam . . . video omnibus placere, et homines esse inclinatos ad illam visitandam; . . . maxime cum videant militares omnes eo inclinasse." És deczember 8-án: „Nunc ab istis omnibus quasi apertam diffidacionem accepi, si conventui illorum non interfuero."

[2]) Deczember 8-án jelenti, hogy az egri püspök, Battyányi, Török, Pekry „et alii, qui dictam illam in Kenese fabricarunt" nála értekezletet tartandnak. Igyekezni fog „illos ad saniorem mentem convertere, quod tamen ego sperare non possum." És deczember 27-én jelenti, hogy mily eredményre jutott.

[3]) Deczember 5-én írja: „Eadem est ferme omnium aliorum voluntas."

[4]) A november 30-án kelt k. irat fogalmazata a bécsi t. levt.

berstein Zsigmondot, *Beck Márkot* és *Appaffy Miklóst* Pozsonyba küldötte, hogy magyar tanácsosaival, kiket deczember 21-ére ide rendelt, [1]) értekezletet tartsanak.

Feladatuk volt a tanácsosok véleményét kérni ki aziránt, vajjon a király engedje-e a kenesei gyűlést rendesen lefolyni, vagy pedig igyekezzék azt megzavarni? És az első esetben, mikép kelljen eljárnia, hogy a gyűlés reá nézve kedvező eredményeket hozzon létre?

Miután pedig a király előrelátta, hogy a magyar urak panaszokkal fognak előállani, az ország védelmének és az igazságszolgáltatásnak elhanyagolása, az idegen hadak kihágásai, a nemzeti jogok és szabadságok gyakori megsértése miatt; a biztosoknak igyekezniök kellett a királyt kimenteni, és a tanácsosokat megnyugtatni.

Továbbá a biztosok utasítva voltak oda hatni, hogy a tanácsosok és a többi urak, leginkább Török, Bakics, Pekry, Nagy Imre, Réwai Ferencz, Kenesén megjelenvén, ott kivinni törekedjenek, hogy Ferdinándot az egész ország ismerje el királyul.

Végre János király párthíveinek — főleg Nádasdy Tamásnak — megnyerésén kellett fáradozniok. Felhatalmaztattak, amnestiát, kegyelmet, jutalmat biztosítani, és egyéb ígéreteket is tenni. [2])

A magyar tanácsosok, deczember végső napjaiban teljes számban gyűltek egybe Pozsonyban: *Szalaházy Tamás* egri püspök és k. cancellár, *Macedóniai László* nagyváradi püspök, *Thurzó Elek*, *Pekry Lajos*, *Kresthmár Lőrincz* székesfehérvári prépost és mások. [3]) Azonban a királyi biztosok közűl csak *Herberstein Zsigmond* jött meg. Tanácskozmányaiknak többféle tárgya volt.

Miután Ferdinánd felkérte VII. Kelemen pápát és V. Ká-

---

[1]) Az egri püspököt, Thurzó Eleket, Thúróczi Miklóst, Lőrincz fehérvári prépostot és Pempflinger Istvánt sat. — A Thurzóhoz deczember 11-én intézett rendelet fogalmazata a bécsi t. levt.

[2]) „Etiamsi — olvassuk az utasításban — via largitionis, aut maioris oblationis agendum foret.“ Az Insbruckban, 1531. deczember 9-én kelt utasítás eredeti fogalmazata a bécsi t. levt.

[3]) „Plerique alii“ mondja a tanácsosok felterjesztése.

roly császárt, hogy a kenesei gyűlésre követeket küldjenek, kik küldőik tekintélye és segélyigéretek által, érdekében működjenek:[1]) javaslatot kért tanácsosaitól arra nézve, mily utasítással lássa el azon követeket?

A tanácsosok kijelentették, hogy ez ügyben nehéz nyilatkozniok, miután nem ismeretes előttük, mily ajánlatokat fog tenni a császár az országnak? Ez a leglényegesebb kérdés. A magyar rendek ugyanis, kik régóta hiába várják az igért segélyt, most kölcsönösen szövetkeztek, hogy oly fejedelemnek fognak meghódolni, ki valóságosan és tényleg képes és kész őket a török ellen megvédeni; ha tehát reményük most is meghiúsul „a végsőt fogják megkisérleni."

Ennekfolytán *mindkét követ* intse a magyar rendeket, hogy Ferdinándhoz ragaszkodjanak, és ne szakadjanak el a kereszténységtől. Különösen a *pápai követ* igérje, hogy a szent atya az összes keresztény fejedelmekkel közre fog működni az ország megmentésére. A *császári követ* pedig adja elő, hogy ura tárgyalásokat folytat a keresztény fejedelmekkel, a török ellen indítandó nagy hadjárat tárgyában, és mihelyt a török megtámadja Magyarországot, személyesen fogja hadait megmentésére vezetni; sőt ha a török támadás nem is következik be, a közelebbi nyáron seregeit Erdélybe fogja küldeni, és

---

[1]) Mikor és mily módon fordult e kérelemmel a pápához, nem tudjuk. A császárnak november 29-én írja: „Parece ser necessario, que vuestra magestad embie luego una persona de auctoridad y sabia y que sepa bien latin, para comparecer en la dicha dieta en nombre de vuestra magestad con commission y ynstruction sufficiente, la qual commission venga abierta y remittida, a que la tal persona comunique conmigo lo que a este negocio toca, porque segun el tiempo y estado del podamos applicar la medicina necessaria. Y pareceme, que monsignor de Praet seria a proposito para semejante necessidad, si vuestra magestad fuere dello servido, por ser negocio tam importante, y que traya cartas de creencia para los estados de Ungria assi de mi parte, como de la del bayboda, remittiendosse a la dicha comission y ynstruction, la qual venga bien copiosa, rogandoles y amonestandoles en ella, que no concluyen cosa ninguna en perjvicio de la fe et iglesia catholica . . . ni traten con el Turco en ninguna manera, porque vuestra magestad quiera la mano en ello." . . . Közli *Horváth Mihály.* Brüsseli Okmánytár. I. 117. l.

visszaszerzi a török kezeiben levő magyarországi végvárakat, melyeket azután a keresztény hatalmak fognak őrséggel ellátni; továbbá igyekezni fog lehetőleg számos magyar zsoldosokat fogadni, miután értesült, hogy a magyarok, inkább mint más nemzetek harczosai, alkalmasak a török elleni háborúra. Végre hívja fel a rendeket, hogy ők maguk is tegyenek meg minden lehetőt, és nagy számban, jól felfegyverkezve csatlakozzanak a császári sereghez.

A tanácsosok ajánlották, hogy a császár haladék nélkül kezdjen az országban zsoldosokat toborzani. Biztosították a királyt, hogy ha *tényleges* segélyt képes nyújtani, a rendek mind hozzá állanak. Ellenkező esetben, [1]) a legfényesebb igéretek és ajánlatok hasztalanok lesznek, miután a hosszú, eredménytelen várakozást elunták, és megelégelték eddigi szenvedéseiket. [2])

Herberstein ezután értesítette a tanácskormányt, hogy a király maga is fog biztosokat küldeni Kenesére, kik ott mind híveivel, mind az ellenpárt tagjaival az alkudozásokat vezessék. Ezen tisztet a következő urakra bízta: *Pernstein Albert* csehországi főudvarmesterre, *Kunowitz János* morvaországi kamarai alelnökre és *Herberstein Zsigmond* főkapitányra, kikhez két magyar urat is kívánt csatolni: *Szalaházyt* és *Thurzó Eleket.* [3]) Utóbb azonban elállott e szándékától; czélszerűbbnek látván, hogy ezek mint főrendek jelenjenek meg a kenesei gyűlésen, a mely minőségben, úgy hitte, nagyobb hatással és eredménynyel működhetnek. [4])

Herberstein a tanácsosoknak bemutatta a k. biztosok részére Bécsben kidolgozott utasítást.

Ennek értelmében meg voltak bízva, hogy a gyülekezethez intézendő beszédjükben, előadván küldőjüknek atyai jóa-

---

[1]) „Nisi de facto' et re ipsa Maiestatum Vestrarum viderint manifestum auxilium et modum eorum liberacionis. . . ."

[2]) A felterjesztésnek egykorú példánya, mely azonban dátumot és aláirásokat nélkülöz, a bécsi t. levt.

[3]) Az utasítás mind az öt biztos részére van kiállítva.

[4]) Az erre vonatkozó deczember 11-iki k. rendelet fogalmazata a bécsi t. levt.

karatát és kegyelmességét, fejtsék ki, hogy senki más nem képes az országot a török ellen jobban megvédeni, vagy a törökkel előnyösebb békét kötni, mint ő; czáfolják meg a vádakat, melyek személye és kormánya ellen a gyűlésen fel fognak merülni, és végre hívják fel a rendeket, hogy mindannyian hozzá csatlakozzanak.

Emellett igyekezniök kellett az ellenpárt tagjait, személyesen, és más alkalmas egyének közvetítésével, reábeszélések és igéretek által megnyerni, s velök alkura lépni.

Ha a gyűlés elhatározná, hogy követeket küld Ferdinándhoz és a császárhoz, a biztosoknak oda kellett hatni, hogy mindkét pártból jószellemű, s ne makacs vagy szerénytelen emberek, választassanak; ha pedig ennek daczára a Jánospártiak közűl olyanokra esnék a választás, kik e kellékeket nélkülözik, azok, kik az ő, Ferdinánd, hívei közűl választatnak, jelentsék ki, hogy amazok társaságában a küldetést nem vállalják el. Végre vigyék ki, hogy Jánoshoz is küldessenek követek, őt felhivandók, hogy Ferdinánddal békére lépjen. [1])

A magyar tanácsosok az utasítás szövegében többféle módosításokat ajánlottak; így, hogy a biztosok, midőn a törökről fognak szólani, ne legyenek túlságosan élesek; mert sokan a fejedelmek iránt tartozó tiszteletet a pogány uralkodók irányában is megtartandónak vélik; továbbá a sértő kifejezések felingerelhetik a törököt, anélkül hogy a legcsekélyebb hasznot eredményeznék.

A királyi udvarban belátták ezen észrevétel helyességét. [2]) De elmellőztek egy más javaslatot.

A tanácsosok ugyanis óhajtották, hogy a királyi biztosoknak Kenesén tartandó előadásába a következő pont vétessék fel: „Ő felsége, érett megfontolás után, *kész volt jogairól, melyeket a magyar trónra bír, lemondani, és az országot Jánosnak engedni, ha ezt alkalmasnak látta volna a kormányra*; minthogy azonban Jánost erre alkalmatlannak ismerte fel, ő felsége,

[1]) A k. biztosok részére kiállított megbízólevél és utasítás fogalmazata a bécsi t. levt.

[2]) Ugyanis a pozsonyi tanácskozmány felterjesztésében, az említett pont mellett, ezen oldaljegyzet áll: „Factum."

jogaira támaszkodva, a kereszténység és Magyarország javáért, nem pedig uralomvágy-, vagy más önző okokból, határozta el magát az ország kormányának elfogadására.“ [1])

A tanácsosok emellett kívánták, hogy a király az egri püspöknek, az ellenpárt tagjaival való alkudozásokra, szélesebb hatalomkört engedjen; hogy a királyi biztosok és tanácsosok a kenesei gyűlésen, a király nevében intézkedhessenek mindazoknak kielégítéséről, kik a királyi hadaktól károkat szenvedtek; és határozottan adják elő, mily segítségre számíthatnak a rendek a király és a császár részéről. [2])

Ezen utóbbi pont körül a tanácsosok és Herberstein között lényeges nézetkülönbség mutatkozott. Az utóbbi ugyanis kérdezé, vajjon a kenesei rendek megelégednek-e azzal, ha a császár, a német birodalom és az ausztriai örökös tartományok *kötelezni* fogják magukat a magyarok segélyezésére?

Erre a tanácsosok határozottan tagadólag válaszoltak, és kijelentették, hogy a magyar rendek csak akkor fognak megnyugodni, ha az annyiszor igért segélyhadakat *tényleg* kiállítva látják, és azoknak rendes fizetésére nézve a kellő intézkedések megtétettek; ez esetben a Jánospártiak is Ferdinándhoz csatlakoznak. [3])

Ezek voltak a deczember 22-ike táján tartott tanácskozmányok eredményei. Azonban a következő napokban a magyar tanácsosok határozataikat lényegesen megváltoztatták.

---

[1]) A felterjesztésben, ezen pont mellett, oldaljegyzet gyanánt, áll e szó: „Omittendum.“

[2]) A felterjesztés egykorú példánya a bécsi t. levt.

[3]) Ez annak értelme, mit Herberstein deczember 25-én Bécsből a királyhoz intézett levelében — melynek írása több helyt olvashatlan — ír: „So haben si di Rat mit mir disputirt, wie doch Euer Maiestät den Hungern begegnen wolle, und ansagen, damit si wissen und sehn das si der beschutzung gewisz sein. Hab ich Innen gesagt, wan Khaiserliche Maiestät neben Euer Maiestät, den stenden des reichs, auch Euer Maiestät Khunigreichen und Landen sich was bewilligen und verpinden, ob Si nit an genueg daran werden habn? Vermainen woll ja; aber etlich sagen, Si wellen di Hauffen, und woll bezalt in feld sehen. Dagegen sagt ich Innen. . . . Also sagten Si all einhelliglich, wann Si nur ain grosze und beständig hilff sehn, so wiszen Si furwar, des Janusch diener zu Euer Maiestät fallen.“ A levél eredetije a bécsi t. levt.

A gyűlés határnapja (január elseje) küszöbön állott, és sem a császár s a pápa követei, sem a királyi biztosok — Herberstein kivételével — nem érkeztek meg Pozsonyba.

A magyar tanácsosok, ezt látva, nem érezhették magukat indíttatva arra, hogy Kenesére utazzanak, hol csak is a követek és biztosok közreműködésével remélhették, hogy uralkodójuk érdekeit megóvhatják; miután egyedül azok voltak képesek a rendeket megnyugtatni, és a védelem felől biztosítani.

Nagy örömmel fogadták, ily körülmények között, azon hírt, hogy az urak és nemesek csekély számban fognak Kenesén megjelenni, és a függőben levő fontos kérdések eldöntését egy következő gyűlésre fogják halasztani. Anélkül, hogy ezen hír alapossága iránt kétségek merültek volna fel körükben, abban állapodtak meg, hogy nem mennek Kenesére; és oda csak *Peregi Albert* pécsi prépostot és *Besseney Istvánt* küldik, kik a rendeket bírják reá, hogy mit se határozzanak, hanem várják be, míg a király maga fog országgyűlést öszszehívni; addig is küldjenek követeket a királyhoz és a császárhoz, kik azokkal az ország védelmére vonatkozó határozataikat közlendik. [1])

[1]) Ez már deczember 25-én szóba jött. Herberstein e napon írja a királynak: „Ettlich derselben ratt under andern disposition vermeint, das aff disem Convent nit mer zue handln gewest durch Euer Maiestät Oratores; allain Inen anzuzeigen, weill Euer Maiestät vernomen, Sy wären zusammenkommen sich zue erinern, wie Sy beschitzt mochten werden, derhalben were Euer Maiestät begern, das Sy zue Euer und khaiserlich Maiestät schicken, Sich das zu besinen und ersehen, das also Euer Maiestät das fürkheme, das Sy an das in willen hetten." — *Szalaházy* 1531. deczember 28-án Pozsonyból írja Ferdinándnak: „Quum . . . omnes alii Commissarii vel oratores, praeter unum Dominum Sigismundum abessent, neque eos in tempore speraremus, multaeque aliae causae accederent, ne nostrum aliquis in conventum Kenese veniret . . . misimus omnium nomine Praepositum Quinqueecclesiensem et Stephanum Besseney, qui publice et privatim id agerent, ne quid in eo conventu decerneretur; sed expectarent, dum Maiestas Vestra, nobis etiam adnitentibus, alium conventum indiceret." — *Apaffy Miklós* deczember 29-én jelenti Ferdinándnak: „Ego pro persona mea paratus fui . . . eo proficisci. Sed cum intellexeram, illum Conventum non futurum adeo celebrem, neque frequentem, ut ibidem pro nunc aliqua vel in damnum, vel in commodum Maiestatis Vestre concludi queant, sed quod Conventus po-

A pécsi prépost és Besseney már elutaztak volt Kenesére, midőn a császári követ, *Montfort Farkas* gróf Pozsonyba érkezett. [1]) A császár megbízóirattal és a magyar rendekhez intézett levéllel látta el. Utasítása Bécsben készült. [2])

Ezen utasítás értelmében, hivatása volt a császár nevében üdvözölni a magyar rendeket, s kijelenteni, hogy gyűlésükről értesülvén, kötelességének tartá, velük, követe által, tanácskozni, s őket buzdítani, hogy hűségesen ragaszkodjanak uralkodójukhoz, és ne hagyják magukat, a fenyegető veszély elhárításának ürügye alatt, oly tettekre ragadtatni, melyek által hazájukat és Németországot a török előtt megnyitnák; mert ez esetben a pogány zsarnoksága mellett, a szomszéd népek ellenséges indulatait is, s ekként a végveszedelmet két oldalról, vonnák magukra; ha ellenben, híven őseik hagyományaihoz, mindent megtesznek a kereszténység érdekében, a császár kettőzött buzgalommal fog a közelebb tartandó regensburgi birodalmi gyűlésen fáradozni, hogy részükre hathatós segélyt eszközöljön ki. Azonban a követ, bár a hadi segélyt és az ország védelmét biztos kilátásba helyezheti, igéreteiben és ajánlataiban ovatos fog lenni. Mindenkor anyanyelvén szóljon, és előadását tolmács által fordíttassa latinra. [3])

---

tius differretur in alium longiorem terminum, et fiet, ut intelligo, tercius Conventus; ob eam causam sacius et utilius, de consilio prefatorum dominorum consiliariorum et mei ipsius, esse iudicavi, ne, presertim solus et unicus, eo vadam. . . . Non obmiserunt Domini Consiliarii mittere proprios eorum nuncios et oratores ad illum Conventum, ea potissimum mente, ut si fieri poterit, protrahatur in aliud longius tempus.“ Mindhárom levél eredetije a bécsi t. levt.

[1]) Ferdinánd deczember 23-án értesíti Kenesére rendelt biztosait, hogy a császári követ Insbruckból elutazott. A levél a bécsi t. levéltárban.

[2]) Ferdinánd deczember 25-én írja V. Károlynak: „Para comparecer de parte de Vuestra Maiestad al Racus o dieta de los Ungaros, he embiado al Conte Wolfgango de Montfort, el qual leva la commission y cartas, que Vuestra Majestad embio, y con ellas una instruccion de lo que ha de hazer, cuya copia embio a Vuestra Majestad.“ V. Károly 1532. január 10-én válaszol Brüsselből, hogy az utasítással meg van elégedve. Brüsseli Okmánytár. I. 129. és 147.

[3]) Az utasítás Tournaiban 1531. deczember 12-én van keltezve. Fogalmazata a bécsi t. levt.

A *pápa* bécsi nuntiusát, *Pimpinelli Vincze* rosanoi érseket bízta meg, hogy őt a magyar rendek gyűlésén képviselje. Az itt követendő magatartásának meghatározását ő is a királyra bizta. Együttal a magyar rendekhez leveleket (bréveket) intézett, melyekben őket Ferdinánd ügyének támogatására intvén, a keresztény hatalmak pártfogásáról biztosította. [1]) A király szóbeli utasítással látta el, és menvédet állított ki részére. [2])

Montfort gróf deczember 29-én, [3]) Pimpinelli érsek a következő napon érkezett Insbruckból Bécsbe. Az utóbbi rögtön Kenesére készült utazni. És bár tudomására hozták, hogy a körülmények változván, az ő, és a császári követ megjelenése a kenesei gyűlésen többé nem kívánatos: [4]) Pozsonyba utazott, itt a helyzet és a teendők felől biztos értesítést szerzendő.

„Habár — irja a királynak — felségedet ép úgy szeretem, mint magamat, kötelességem a szent atyának, ki köve-

[1]) A brévék, sajnos, nem ismeretesek. Valószinűleg nem különböztek azoktól, melyeket a pápa néhány hónappal utóbb a berenhidai gyűléshez intézett. Ezen brévékre nézve a király deczember 24-én írja a nuntiusnak: „In illo Conventu non aliud breve legi, aut proponi faciat, quam longum illud, in quo Sanctissimus Dominus noster expresse nos (loquendo scilicet Statibus Regni) regem hungarie cum particula verbi „vestrum“ appellat. In altero vero hoc ipsum deest, quod in hoc expressum est.“ És deczember 24-én ugyanannak: „Cumque ex literis ad nos etiam allatis intelligamus Sanctissimum Dominum nostrum eidem devocioni vestre iniunxisse, ut in hoc negocio singula agat et tractet, sicut a nobis informata est.“ Mindkét levél fogalmazata a bécsi t. levt.

[2]) A menvéd Insbruckban, deczember 23-án kelt. Fogalmazata a bécsi t. levt. Az utasításra nézve Ferdinánd deczember 24-én irja neki, hogy bízik, miszerint „juxta ea, que heri ex ore nostro proprio, coram testibus accepit, et se facturam recepit“, fog eljárni.

[3]) Beck Márk tanácsos decz. 29-én jelenti a császári követ megérkezését. Levele a bécsi t. levt.

[4]) A nuntius 1532. január 4-én jelenti Pozsonyból a királynak, hogy deczember 30-án Bécsbe érkezvén „mihi fuerit illic statim nuntiatum, incerto quasi authore, Conventum esse dissolutum.“ Ő ekkor nem tudván, mi tevő legyen, Beck Márk tanácsossal s Montfort gróffal értekezett. Ezek jóváhagyták pozsonyi utját. A nuntius levele a bécsi t. levt.

tévé rendelt, parancsait teljesíteni; egyúttal felséged ellenségei előtt olyannak kívánom magam mutatni, hogy velük elhitessem, miszerint minden becsületes dologban nekik nem kevésbbé kedvezek, mint felségednek.“ Magyarországi utazásától azon eredményt várta, hogy Ferdinánd párthíveit hűségükben megerősítendi, az ellenpárt körében pedig csüggedést fog szülni, ha látják, hogy a szent atya kiváló gondoskodással fáradozik azon, hogy az ősi hit Magyarországban fentartassék, ami csak Ferdinánd kormánya alatt lehetséges. [1])

A nuntius Pozsonyba érkezvén, itt hitelesen értesült, hogy Kenesén magyar főpapok egyáltalán nem, a Ferdinánd pártjához tartozó urak közül is kevesen fognak, megjelenni. Nem ment tehát oda, attól tartván, hogy az ellenséges érzelmű rendek körében élete sem lenne biztosságban. A pápai breveket sem küldötte oda, hanem maga intézett a rendekhez levelet, [2]) melyben előadja, hogy a pápa értesülvén szándékukról, a kenesei gyűlésen „a keresztény hit fentartásáról és gyarapodásáról, továbbá Magyaror-

[1]) „Et si Maiestatem vestram eque amem atque personam meam propriam, debere tamen me curare omni studio, non modo Sanctissimo D. N., cuius ego orator sum satisfacere, verum apud Maiestatis vestre emulos talem me ostendere, ut non minus putent me eis fauturum in re honesta, quam Maiestati vestre . . . Preterea iudicaui descensum meum duo uno tempore pariturum, opinionis videlicet confirmationem inprimis illorum omnium, qui Maiestati Vestre fauent, ac aduersariorum deiectionem, quandoquidem ubi sciverint Sanctissimum D. N. id precipue curaturum, ut Hungaria christiana sit, vigeatque in ea antiqua fides, cuius maiores sui fuere maximi obseruatores; idque fieri aperte non possit, nisi Ferdinando Rege christiano Regni habenas moderante, illo vero alio Joanne eiecto, boni fient quotidie meliores, mali vero boni. Nam id omnibus est apertissimum, non posse Joannem esse in Regno, nisi Turcarum auxilio fulciatur.“

[2]) „Ubi intellexi, in Conuentu non esse Prelatos, ac preter tres quatuorue Maiestatis vestre addictos, et eos quidem militares, neque undequaque circumspectos viros, nullo modo illuc properandum esse indicaui, ne qui confessor sum, fortasse martir fierem, quod quidem nolim. Volui tamen illos eorum propriis gladiis transfodere . . . Cum illic neque Reuerendissimi sint, neque Illustres, contra preceptum Principis mei hi facturum scirent, si eis Pontificis breuia presentarem, quibus nullo modo sunt presentanda.“

ság egyessége és biztossága felől tanácskozni," őt megbízta, hogy „ezen szent és keresztény gyülekezetben részt vegyen." De Béesben kedvetlenül értesült arról, hogy a főpapok és főurak nem fognak mindannyian ama gyűlésen megjelenni. Ennek daczára folytatta útját, és *Óváron* fogja bevárni a rendek válaszát és követeiket, kikkel tanácskozni ohajtana aziránt, „mi a kereszténység és Magyarország javára szolgál." A pápa nevében felkéri őket, hogy „érett megfontolással, okosan eselekedjenek, és ovakodjanak elhamarkodva oly határozatokat hozni, melyekből az országra háború, a kereszténységre veszedelem, reájuk még nagyobb bánat és egyenetlenség származhatik." [1])

A nuntius reméllette, hogy levele nem marad hatás nélkül. Lehetségesnek tartotta, hogy a rendek látván, mily buzgón karolja fel a pápa Ferdinánd ügyét, s mennyire fáradozik „az egyesség és a keresztény hit megszilárdításán Magyarországban": a gyűlést alkalmasabb időre fogják halasztani. Vagy legalább azt bizton várta, hogy a rendek panaszaikat előterjesztik neki; ez esetben szemrehányásokat teend nekik amiatt, hogy a gyűlést a törvényes szokástól eltérőleg hívták össze, és megérteti velük, hogy ha Ferdinándtól elpártolnak, nemcsak ezt, hanem a pápát, a császárt és az összes keresztény fejedelmeket ellenségeikké teszik. [2])

---

[1]) Az 1532. január 1-én Béesben keltezett levél egykorú másolata a bécsi t. levt.

[2]) „Cogitavi . . . aut illos mihi aliquid responsuros, accusaturosque Maiestatis Vestre asseclas, perque eos stetisse, quominus venirent, dicturos; . . . aut missuros ad me unum vel duos, qui me de rebus suis faciant certiorem, afferantque secum lamentationes maximas; aut ubi viderint Sanctissimum D. N. hoc negotium non deserturum, quin omni opera curaturum, ut hoc Regnum Hungarie sit undequaque concordissimum, et imprimis christianum: eorum conciliabulum dissolnant, et aliud tempus commodius transferant. Si (quod putamus) respondebunt, nos eis apte eorum ineptiam obiiciemus, quando quidem . . . conuentus iste non rite . . . conuocatus est. Si eorum aliquis ad me se conferet, si prudens est, cum eo optimis rationibus agemus, quibus omnino se victum sentiet. Si vero imprudens, hominem per indirectam viam ita perterre faciam, ut sciat se et suos expectaturos non modo a Maiestate Vestra perpetuum bellum, sed Summum Pontificem, Cesaream Maiestatem,

Montfort gróf követte a pápai követ példáját. Szintén intézett levelet a kenesei rendekhez, melyben őket a császár jóakaratáról és támogatásáról biztosítván, intette, hogy ovakodjanak oly határozatoktól, melyek a kereszténység és hazájuk érdekeire hátrányosak lehetnek. [1])

Mindkét követ, a Kenesére rendelt k. biztosok kiséretében, 1532. január 5-én Óvárra utazott; azonban már négy nappal utóbb mindnyájan visszatértek Pozsonyba, hogy itt várják be a kenesei gyűlés kimenetelét. [2])

És míg ezek Ferdinánd részén történtek, *János király*, ki a kenesei gyűlés irányában, kezdettől fogva, ellenséges állást foglalt el deczember 16-án híveit a megjelenéstől eltiltotta. [3])

Ezalatt 1532 január első napjaiban a magyarországi rendek, jelentékeny számban gyűltek egybe *Kenesén*. Megjelentek a következők:

Sulyok György pécsi püspök,
Peregi Albert pécsi prépost,
a kapornaki apát,

---

reliquosque christianos Principes habituros inimicissimos." A nuntius január 4-iki levele. Eredetije a bécsi t. levt.

[1]) Montfort január 9-én Pozsonyból írja a királynak „Ich auf rat Euer Maiestät ungarischn rattn der versamlung in Kenesse in namen der Kayserlich Maiestät . . . geschribn." E levél eredetije a bécsi t. levt. Montfortnak Kenesére küldött levele nem ismeretes. Tartalmára utal a kenesei rendek válasza. Brüsseli Okmánytár. I. 148. l.

[2]) A nuntiusnak január 4-én és Beck tanácsosnak január 9-én Pozsonyból a királyhoz intézett levelei. Mindkettő a bécsi t. levt.

[3]) Nádasdy Tamáshoz intézett rendeletének eredetije a m. k. kamarai levéltárban. János király már novemberben Laszky Jeromos által kinyilatkoztatni óhajtotta a császár előtt, hogy ő a kenesei gyűlést nem képes megakadályozni, tehát nem felelős, ha azon gyűlésen oly határozatok hozatnának, melyek a Ferdinánddal kötött fegyverszünettel ellenkeznek. Laszky nem ment a császárhoz, hanem Ferdinánd előtt tette meg e nyilatkozatot, melyről az november 29-én értesíti császári bátyját. (Brüsseli Okmánytár. I. 116. l.) Hogy Nádasdy János király utasítása nélkül működött a kenesei gyűlés létrehozása érdekében, bizonyítja Brodariesnak levele, melyben írja, hogy Nádasdy „suo tantum, non regio inductu" működik.

Battyányi Ferencz bán,
Török Bálint,
Bakics Pál,
Tahy János,
Zalay János pozsonyi főispán,
Nádasdy Tamás,
Majláth István,
Choron András,
Chany István,
Sulyok István,
Sulyok Balázs,
Hassagy Dénes,
Zopchych György,
Essegwary Ferencz,
Hedervary István,
Bothka Ferencz,
Polayny Ferencz,
Forgách Zsigmond,
Erdeg László,
Konde Mihály,
Apony Benedek,
Gywlaffy István,
Dolgos Ambrus,
Róth Ferencz,
Zay Ferencz,
Erdewhegy Benedek,
Possa Péter,
Ostrosych Miklós,
Besse Ignácz,
Balwan István,
Darabos Ferencz,
Horwath Simon,
Bartha Tamás,
Korotnay János,
Lengyel Gáspár,
Mercy Mihály,
Warday Tamás,
Kerecheny Gergely,

Zewld Péter,
Kozary Péter,
Tharrody Gergely,
Geredi Mátyás,
Ladony Miklós,
Paska György,
Kisfaludy Miklós,
Peky Gáspár,
Swrany Kristóf,
Boronkay János,
Kyswlaky Ferencz,
Nyczky Ferencz nyitrai alispán,
Salgói Mihály szintén nyitrai alispán,
Sytkey Boldizsár,
Jósa Farkas,
Bakó János,
Árki Mihály,
Ewesy Boldizsár,
Castellanfy Menyhért,
Kálnay János,
Zenthberthalani Gábor,
Kálnai Pál,
Ozló Mihály,
Besseney István.

Több főúr követek által képviseltette magát. Ilyenek voltak:

More László,
Lossonczy Antal,
Báthori György,
Bánffy Antal,
Bánffy Boldizsár,
Erdewdy Péter,
Zeechy István,[1]
Perényi Péter,[2]

[1] A pécsi prépost által január 10-én Ferdinándnak beküldött névsor a bécsi t. levéltárban.

[2] Ezt a pécsi prépost névsorában nem találjuk; de említik Beck és Herberstein január 11-én Ferdinándhoz intézett jelentésükben.

Azon alsóbb rendű nemesek, kik az urak kíséretében jelentek meg, a fennebi sorozatban nincsenek megnevezve.[1])

A gyűlés eszerint eléggé népes volt. A jelenlevő rendek soraiban mindkét párt képviselve volt; de Ferdinánd hívei úgy vélekedtek, hogy pártjuk határozott többségben van. [2]) *Török Bálint* is ide tartozott, miután a gyűlés alatt János királylyal kezdett alkudozásai nem vezettek eredményre. [3])

Mindazáltal Ferdinánd híveinek állását nagy mértékben megnehezítette *Laszky Jeromosnak*, kit János király a béke ügyében Ferdinándhoz és V. Károlyhoz küldött, a kenesei gyűléshez intézett levele, mely a gyűlésen felolvastatott. Ebben előadta, hogy a küldetésében eljárván, meggyőződött, miszerint Ferdinánd királynak a német birodalom fejedelmei is ellenségei, és az egész világon nincs más támasza, mint a császár; de ez sem segíthet rajta, miután a franczia trónörökös a háborút megujítani készül. Kiemeli, hogy Ferdinánd hajlandó békére lépni Jánossal, de ő (Laszky) ellenezni fogja az ajánlott feltételek elfogadását. Végre figyelmezteti a magyar rendeket, mondjanak le a reményről, hogy Ferdinándtól segélyt nyernek, és hódoljanak meg János királynak, kinek a török vissza fogja adni az egész Szerémséget. [4])

Ferdinánd pártjáról többen kísérletet tettek hatástalanná tenni Laszky levelét. *Bakics Pál* többi között kimutatta, hogy Laszky megbízhatlan ember, kinek nem lehet hitelt adni.

[1]) A pécsi prépost névsorának végén áll: „Et alii plures, dominorum qui interfuere, servitores, quorum nomina notari non potuerunt."

[2]) Herbath Simon január 7-én írja Jurisich Miklósnak: „Plures fuere familiares Romane Regie Maiestatis, quam Johannis." A pécsi prépost pedig január 10-én Ferdinándnak: „Vidimus, qui illuc convenerunt, fuisse pociorem partem fideles Maiestatis Vestre." Mindkét levél eredetije a bécsi t. levéltárban.

[3]) Thurzó Elek 1538. január 24-én, midőn Pekry Lajos elfogatott, a vádpontok között kiemeli: „Quod cum Joanne sub conventu Kenesiensi, conjunctim cum *Valentino Therck*, tractaverit, et si prestari per Johannem potuissent, que erant promissa, discedebat a fidelitate Maiestatis Vestre." Eredetije a bécsi t. levéltárban.

[4]) Laszky levelét nem ismerjük. Szólnak arról a pécsi prépostnak és a német biztosoknak többször idézett levelei.

Azonban e levél tartalmának más oldalról érkezett hírek valószínűséget kölcsönöztek; sőt János párthívei hirdették, hogy az angol király és a német fejedelmek is hajlandók vele és a törökkel szövetségre lépni. [1])

A kenesei gyűlésen egybegyűlt rendek egy része, ezen hírek hatása alatt, megerősítve látta magát abbeli meggyőződésében, hogy a török részéről fenyegető veszélyt másként nem lehet elhárítani, mint úgy, ha a nemzet szövetségre lép a szultánnal. Ez eszme még Ferdinánd pártjának körében sem volt egészen népszerűtlen; többen úgy nyilatkoztak, hogy ők „a török és a német között semmi különbséget nem tesznek.“

A török szövetség ellen leghatározottabban *Tahy János* lépett fel, ki Ferdinánd ügyében több mint tízszer emelte szavát. [2])

Egyébkint a gyűlés sem a török szövetség, sem a két király irányában követendő eljárás iránt nem határozott. Ferdinánd magyar tanácsosainak követei — a pécsi prépost és Besseney — reábírták a gyűlést, hogy miután az ország legelőkelőbb főurai nem jelentek meg, a fenforgó fontos ügyek elintézésére egy újabb gyűlést hívjon egybe. [3])

[1]) A pécsi prépostnak és a német biztosoknak idézett levelei alapján.

[2]) Herbáth Jánosnak fennebb idézett levele alapján.

[3]) Zalay és Majláth január 5-én Keneséről írják Ferdinándnak „Cum autem Nuncii dominorum in ipsum Conuentum ad nos venissent, nos hortantes, ut istum Conuentum ad alium terminum prorogaremus, . . . cum aliis fidelibus Maiestatis Vestre, ita nos hic gessimus, quod Conuentum ipsum . . . distulimus.“ — *Herberstein* és *Beck* január 11-én: „Dahin beslossen worden, das dem Lannd in khainen fueglichern weg geholffen muege werden, dann das sich die Ungern von paiden Partheyen mit ainander verainen, dieweil Sy aber jetz in so klainer anzal vorhanden gewest,“ ez más gyűlésre halasztatott. — Ferdinánd január 21-én V. Károlyt értesíti: „Ya scriui a vuestra magestad como . . . la dicha dieta no tuuo effecto, porque faltaran della las personas principales . . .“ Ugyanő február 20-án Máriának: „Peu de personnaiges sont comparuz, dun couste ny dautre. Quoy voiant ilz en ont remis une autre a la saint gregoire prochain.“ A két előbbi levél a bécsi t. levt.; a harmadik Brüsseli Okmánytár. I. 151. l.; a negyedik *Gévaynál.* Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1531—1532. 69. l.

A kenesei rendek ennekfolytán az ország összes főpapjait, urait, megyéit és városait meghívták a márczius 12-én *Berenhidán* tartandó országgyűlésre, melyen „mit régóta óhajtanak és sokszor elhatároztak, véget vessenek az országban dúló pártharczoknak és szakadásnak, a két uralkodó közül egyértelműleg ahoz csatlakozván, ki az országot megvédeni, és a nemzet szabadságait fentartani képes leend.“ [1]) A rendek, kik e gyűlést kihirdették, kötelezték magukat, hogy személyesen, és lehetőleg nagyszámú fegyveresek kiséretében, fognak Berenhidán megjelenni. [2])

A berenhidai gyűlésnek ugyanazon rendeltetése vala, mint a keneseinek: véget vetni az ország megoszlásának, s kivinni, hogy a két uralkodó közűl az egész nemzet ahoz csatlakozzék, ki az országnak védelmet és békét képes biztosítani.

A többség, úgy látszik, őszintén kívánta, hogy Ferdinánd képes legyen ezen biztosítékot nyújtani; azonban ha ismételt igéreteit most sem teljesítené, ellenben János király a szultánt reábirná, hogy a véghelyeket adja vissza, és állandó békét engedjen, el voltak határozva Jánoshoz csatlakozni. Végre azon esetre, ha sem Ferdinánd, sem János nem felelne meg a rendek várakozásainak, készek voltak egy harmadiknak hódolni meg. [3]) És most többen a *lengyel királyt* hozták szóba. [4])

Hogy pedig a berenhidai gyűlés képes legyen feladatát késedelem nélkül megoldani, már Keneséről küldöttek követeket a két uralkodóhoz.

Ferdinándhoz Both Ferencz és *Dolgos András* küldettek.

---

[1]) A Pozsony megyéhez intézett meghívólevelet közli *Kovachich*. Supplementum. III. 146. l.

[2]) Herberstein és Beck január 11-én írják: „Si haben sich auch auf den Convent entslossen, auf das ein Jeder auf das Sterkhest, so er mug, khumen solle.“

[3]) Herberstein és Beck idézett levelében. És Montfort gróf dátum nélküli levele. Brüsseli Okmánytár. I. 148. s kk. ll.

[4]) Herbath Simon január 7-én Keneséről írja Jurisich Miklósnak: „Romana Regia Maiestas parum quid spei in hungaros locare potest; hec namque est ipsorum concors mens, unum solummodo se velle habere regem Quidam eorum Regem Polonie volunt.“

Ezek hivatva voltak a királyt emlékeztetni arra, hogy a rendek szabad elhatározásukból választották királyukká, s tőle ez alkalommal biztosítást nyertek, hogy országukat és szabadságukat meg fogja oltalmazni; mindazáltal hosszas távolléte következtében, az ígért védelem elmaradt, sőt súlyos nyomorúságok érték őket. Emiatt kényszerítve látták magukat Berenhidára országgyűlést hívni egybe, hogy ott megmentésükről tanácskozzanak. Felkérik tehát a királyt, parancsolja meg az ország rendeinek, hogy jelenjenek meg Berenhidán; de maga is küldjön oda biztosokat, kik által adja értésükre, mikor és mily módon szándékozik az ország védelméről gondoskodni; [1]) egyúttal eszközölje ki a pápánál és a császárnál, hogy ők is küldjenek a berenhidai gyűlésre követeket. [2])

János királyhoz Hédervári István küldetett, hogy előadja, miszerint az ország jelen állapotában nem maradhat tovább; ha tehát meg akarja tartani a trónt, eszközölje ki a töröktől a véghelyek visszaadását, és mentse meg az országot további veszedelemtől és nyomortól; erre nézve pedig a berenhidai gyűlésre küldendő követek által adjon megfelelő választ. [3])

A kenesei rendek a *császári követnek* hozzájuk intézett iratára, a pécsi prépost és Besseney által válaszoltak; [4])

---

[1]) A kenesei gyűlés által követei részére adott utasítás, és a követek előterjesztése nem ismeretes; tartalmát a királyi válaszirat resumálja.

[2]) Ezt Ferdinánd február 20-án írja Máriának. Gévay. Gesandtschaft Ferdinands I. an Suleiman I. 1531—1532. 69. l.

[3]) Ezen küldetésről említést tesznek Zalai és Majláth január 5., a pécsi prépost január 10., Herberstein és Beck január 11-ikén Ferdinándhoz intézett leveleikben. — Ferdinánd pedig február 20-án Mária királynét értesíti, hogy Jánoshoz követ küldetett „pour lui faire dire les maulx, quilz ont supporte et supportent, et quilz ne peuuent plus demeurer ainsi, le exhortant aussi, puisques il se veult aider du turc, quil face auec lui, quil veuille restituer tout ce quil occupe des frontieres, reserue nanderalben et sabatz, et que a la reste il poruvie et mecte remede aux oppressions et dommaiges, quilz pourroient plusauant receuoir, et que moyennant ce ilz se rendront en son obeissance." Gévay. 69. l.

[4]) A kenesei rendeknek 1532. január 5-én a pécsi prépost és

örömüket és hálájukat tolmácsolják, hogy a császár róluk, elhagyatott állapotukban megemlékezett; kérik, segítse őket, nehogy a török igája alá jussanak, és küldjön követeket Berenhidára, kiknek feltárhassák szenvedéseiket, és a veszélyek elhárítására igénybe vehessék közreműködésüket. [1])

A két király, a pápa [2]) és a császár mellett, még *Lengyelországnak*, [3]) és az *ausztriai tartományoknak* rendeit, [4]) *Moldva-* és *Oláhország* vajdáit szintén meghívták a berenhidai gyűlésre. [5]) Ekként a szomszéd hatalmak és népek követeinek jelenlétében és tanácsával ohajtották a magyar állam legfontosabb kérdéseit megoldani.

A kenesei rendek a *bosniai basához* is küldöttek követet, valószinűleg a végett, hogy őt felkérjék, miszerint a berenhidai gyűlésig ellenséges fellépéstől tartózkodjék. [6])

Besseney részére adott megbízólevele, egykorú másolatban, a bécsi t. levéltárban.

[1]) Ezt Montfort gróf jelenti Ferdinándnak. Dátum nélküli levele a Brüsseli Okmánytárban. I. 148. l.

[2]) A kenesei gyűlésnek válasza a pápai követ levelére nem ismeretes.

[3]) A kenesei gyűlésnek Lengyelország rendeihez intézett meghívólevelét közli *Dogiel*. Codex Diplomaticus Regni Poloniae. I. 130. l.

[4]) Beck Márk január 15-én Bécsből írja Ferdinándnak: „Bakith Paul hat mir angester disen hierin verschlossenen brief zugeschickt vom Rakosch zu Kenesse auszgangen, an ain landtschaft in osterreich under der enns, mit dem anzaigen, das sy ain landtschaft piten ire gesandten auf den kunftigen Raggosch . . . zu schicken." Eredetije a bécsi t. levéltárban.

[5]) *Herberstein* és *Beck* január 11-én írják: „Sy haben auch baiden walachischen weyda solchen tag verkhindt, unnd Sy auf solchen khunfftigen Conuent, als der Cron hungern zuegehorund erfordert." Ferdinánd királyt akként értesítették, hogy e meghívást János hívei javasolták; január 21-én írja: „Han acordado . . . juntar . . . los dos waybodas de Walaquia y Moldauia, los quales vienen con ynvencion de dicho Juan de Scepusio, para dar mas calor y animo a los Ungaros, prometiendo, que les ayudaran a cobrar los confines." Brüsseli Okmánytár. I. 151. l.

[6]) *Herberstein* és *Beck* idézett levelében olvassuk: „Est ist auch ainer zum Wascha in Bosnen zu ziechen verordnet worden, was aber demselbigen beuollen, haben di gesantten nit erfragen mugen."

A kenesei gyűlés eredménytelen feloszlását a két uralkodó kedvező fejleménynek tekintette. Azonban párthíveik nem mindannyian osztoztak e felfogásban. Többen, kik a nemzet egyesülését hazafiúi lélekkel hőn óhajtották és lehetségesnek hitték, élénk fájdalommal látták reményeik meghiúsulását. Ilyen volt, a többi között *Brodarics István* püspök. Ez és a rokonérzelműek most végső reményüket a berenhidai gyűléshez kapcsolták. [1])

VI.

A berenhidai gyűlésnek feladata ugyanaz volt, amely miatt a kenesei gyűlés összehivatott: az egész nemzetet egy királynak, és pedig a két vetélytárs közül annak elfogadására birni, ki az országnak védelmet és állandó békét képes biztosítani.

Ferdinánd tanácsosait, kik Pozsonyban egybegyűlve várták a kenesei gyűlés eredményét, két oknál fogva aggasztotta a berenhidai gyűlés. Először, tudták, hogy uralkodójuk nem lesz képes a rendek által kívánt biztosítékot megadni. Másodszor, attól tartottak, hogy az ellenpárt ármányai és a török pártfogás kilátása a rendeket János pártjára vonják, még akkor is, ha ez puszta igéreteknél nem fog egyebet nyújtani. [2])

[1]) Brodarics ezen fájdalmát és reményeit tolmácsolja levelében, melyet Tomiczki lengyel cancellárhoz intézett. Megtudjuk ezt Tomiczkinak 1532. apríl 10-én Krakkóból Brodaricshoz intézett válaszából. „Illius — úgymond — de pacificando . . . Hungarie regno desperatio ingenti me dolore et animi perturbacione affecit, . . . nam cum hactenus regum animi in his, que minima sunt, ab invicem dissentiunt, et proceres Regni Hungarie ad unitatem non redeunt, nescio quid mihi in spe future pacis vel tranquillitatis polliceri debeam . . . Expecto adhuc, an congregacio regni procerum, de qua hic apud nos dicitur, aliquam certam consensionem voluntatum et consiliorum illorum coniunctionem inducat." (A pétervári cs. könyvtárban.)

[2]) *Herberstein* és *Beck* január 11-én Pozsonyból írják Ferdinándnak, hogy a magyar tanácsosok félnek „das dieser Conuent Euer Königlich Maiestät, mit dem allerhochstem zuwider sein mechte, denn Sy sorgen, das in diser Sach ain pőse pracktick steck, die der gemain man noch nit verstee. Nemblich, das Sy an Euer Königlich

Ennekfolytán azt javasolták uralkodójuknak, hogy törekedjék a berenhidai gyűlést meghiúsítani. Ezen czél elérésére a következő tervet javasolták: a lengyel király és a szász herczeg — kik mint közbenjárók magukra vállalták Ferdinánd és János kibékítését — hívják fel mindkét uralkodót, hogy miután a berenhidai gyűlés a béke létrehozását veszélyeztethetné, alattvalóikat a megjelenéstől tiltsák el.

Azon esetre, ha a két uralkodó erre rá nem áll, a király a gyűlés megtartását ne akadályozza; igyekezzék Török Bálintot és Bakics Pált, igényeik kielégítése által, szorosan ügyéhez csatolni, és bízza meg tanácsosait, hogy híveivel és az ellenpárttal alkudozásba bocsátkozzanak. Továbbá bírja reá a pápát, a császárt, Csehország és Ausztria rendeit, hogy Berenhidára küldendő követeik által ígérjenek segélyt a magyar rendeknek, és hívják fel ezeket, hogy hozzá (Ferdinándhoz) csatlakozzanak. [1])

A pozsonyi tanácsosok véleménye teljesen találkozott Ferdinánd király felfogása- és óhajtásával. Oda működött, hogy a berenhidai gyűlést megakadályozza; evégből felkérte V. Károlyt, hogy a lengyel királyt és a szász herczeget bírja reá, miszerint a berenhidai gyűlés meggátlására czélzó, a magyar tanácsosok által javaslatba hozott, lépést tegyék meg. Hogy pedig híveit megnyugtassa és annál biztosabban visszatartsa a berenhidai gyűléstől, maga készült *országgyűlést* hirdetni.

Midőn tehát február 11-én a kenesei gyűlés követeit fogadta, ezeknek előterjesztésére következőképen válaszolt. Hálásan ismeri el ugyan, hogy a magyar rendek királylyá választották; azonban figyelmezteti őket, hogy őt Magyar-

---

Maiestät unmugliche hilff und sachen begern werden, und so nun Euer Königlich Maiestät dasselbig nit volziehen wurde, so werden des Turggen, paider wallachisch weyda, unnd des Janusch Poten da sein, sich erpieten, das Innen der Turgck alle granitz disshalb der Saw . . . ubergeben, Ine den Janusch zu seinem Gubernator pleiben lassen, und fürhin und albeg ainen ungern und cristen fürsetzen. Auf solche erpieten sey zu besorgen, das der gemain man durchaus das annemen werde."

[1]) Herberstein és Beck január 11-én pártolólag értesítik Ferdinándot a magyar tanácsosok javaslatairól.

ország isteni és emberi jog alapján megillette. Ő mindent megtett, mi által jólétüket előmozdíthatni vélte; fájdalommal értesült tehát, hogy távolléte alatt nagy károkat szenvedtek. De meg van győződve, hogy e bajokat és veszélyeket elháríthatták volna, ha egymásközött nem támasztanak pártviszályokat, és állandó hűséggel ragaszkodnak királyukhoz. Távollétének oka egyedül az volt, mert a keresztény fejedelmektől és saját népeitől személyesen akart segélyt eszközölni ki. És már néhány nap múlva látni fogják az előnyöket, melyeket távolléte alatt hazájuknak biztosított. De bár a segély, melyet eddig is szerzett, nem jelentéktelen, igyekezni fog, hogy a közelebb tartandó birodalmi gyűlésen még nagyobbat eszközöljön ki. Ezen gyűlés befejezése után, szent György napjára egybehívandja a magyar országgyűlést, a melyen személyesen megjelenik. Ennekfolytán a berenhidai gyűlés megtartása nincs indokolva, és felhívja az ország rendeit, hogy azt mellőzve, az általa szent György napján megtartandó gyűlésre jelenjenek meg, hol nemcsak előadásából megérteni, hanem tényleg és kézzelfoghatólag látni fogják azt, mit távolléte alatt Magyarország védelmére és megmentésére tett. [1])

Mindazáltal Ferdinánd attól tartott, hogy a berenhidai gyűlés megakadályozására irányult igyekezetei nem fognak eredményre vezetni. Emiatt a császárt és a pápát felkérte, hogy a berenhidai gyűlésre követeket küldjenek. [2])

V. Károly sietett öccsének mindkét kívánságát teljesíteni. Passaui biztosai által megkereste a lengyel királyt és a

---

[1]) Az 1532. február 11-én kelt k. válaszirat fogalmazata a bécsi t. levéltárban.

[2]) Ferdinánd január 21-én Insbruckból írja a császárnak: „Hemos aca pensado en el remedio, el qual es desbaratar y ympedir la execucion de la dicha dieta.“ A lengyel király és a szász herczeg: procuren a persuadirnos, a mi y al baiboda, que esortamos a los Ungaros, cada uno los de su parte, que no acudan a la dicha dieta . . . Para abundar de cautela, si por ventura, esta diligencia no bastare, a ympedir y revocar la dicha dieta, sera bien, que Vuestra Majestad embie una persona de su consejo, para que juntamente con el conde de Montfort comparezca en ella, y ambos se ayuden a enderezar las cosas a nuestro proposito, en nombre de Vuestra Magestad.“ Brüsseli Okmánytár. I. 152. l.

szász herczeget; mily eredménynyel, nem tudjuk. Ugyanakkor Ferdinándnak egy, a berenhidai gyűlésre küldendő császári követ részére kiállított, betöltetlen megbízólevelet küldött; tetszésére bízván a császári tanácsosok közül azt választani, kit legalkalmasabbnak tart. [1])

Ferdinánd hasonlag hőn ohajtotta, hogy a berenhidai gyűlésen a *pápa követe* is jelenjék meg. [2]) A császári ügyviselők és a nagy tekintélylyel bíró Burgio Antal, [3]) oda hatottak a római cúriánál, hogy VII. Kelemen pápa tekintélyének egész súlyát érvényesítse Ferdinánd ügyében, és határozottan hívja fel a berenhidai gyűlésen megjelenő rendeket, hogy hozzá csatlakozzanak és Jánost királyul többé el ne ismerjék.

A pápa hajlandó volt ugyan Ferdinánd ügyét felkarolni; de nem tartotta czélszerűnek az ellenpárttal nyiltan szakítani,

---

[1]) V. Károly 1532. január 29-én írja Ferdinándnak: „Il me semble bien conforme a vostre aduis de empecher la diette de Werenhida, et a cest effect vous envoye les lectres, que desirez aux commissaires pour Passau. Et desireroye bien auoir personnaige quallifïe, comme besoing seroit, pour y enuoyer, selon que mescriuez. Vous fere emplir les lectres, que vous envoye au blance, sur tel personne, que bon vous semblera, auec linformacion necessaire au cas.“ Ugyanott. 154. l. Egyébkint *Montfort* gróf már január 11-én írja Ferdinándnak, hogy ő a berenhidai gyűlésen megjelenik; de előbb Insbruckba megy, hogy ott utasításokat kérjen. Levele a bécsi t. levéltárban.

[2]) Közvetlenül a kenesei gyűlés után, az ide küldött pápai nuntius, *Pimpinelli* rossanói érsek, el volt határozva, hogy Berenhidára elmegy. Erről január 12-én értesíti Ferdinándot Pozsonyból, hol Várday Pál esztergomi érsekkel találkozott, s ezt Ferdinánd pártjára átvonni igyekezett. (Január 10 és 12-én Ferdinándhoz intézett levelei a bécsi t. levt.) Azonban, úgy látszik, Ferdinánd nem viseltetett iránta teljes bizalommal, miután a kenesei gyűlésen bizonyos neutrális, pártatlan állást készült elfoglalni, melyet Berenhidán sem volt hajlandó elhagyni. *Beck* és *Herberstein* 1532. január 11-én Pozsonyból jelentik Ferdinándnak: „Ist der Pabstlich Orator der Maynung gewest, sein sachen zu handln als neutralis; nun sicht aber di Rät, noch unns, solches nit for guet an; sonnder achten fur not und gut, das babstliche Heyligkeit offenbar lass verhandln von Euer Königlich Majestät wegen, das Euer Königlich Majestät beym Reich bleiben möge.“ A bécsi t. levt.

[3]) Ugyanaz, ki II. Lajos magyar király udvaránál oly jelentékeny és jótékony tevékenységet fejtett ki.

és szorosan közvetitő politikát szeretett volna folytatni. Evégből a császári ügynökök előtt hangsúlyozta, hogy ha egész határozottsággal Ferdinánd mellett működik, elveszti a Jánospártiak bizalmát; és ezek kevés súlyt fognak tulajdonítani azon felhívásának, hogy a török szövetségtől ovakodjanak, ha látják, hogy első sorban Ferdinánd érdeke lebeg szemei előtt.

A pápát álláspontján megerősítette János király követe, ki épen ekkor Rómában tartózkodott, s kit Francziaország, Anglia és Velencze követei, úgyszintén némely bibornokok hathatósan támogattak. [1]) Ennek következtében teljesítette ugyan Ferdinánd kérelmét, és *Antonio de Hispello* választott jesii püspököt a berenhidai gyűlésre követévé nevezte; [2]) a

---

[1]) Burgio Antal 1532. február 15-én Rómából Ferdinándnak jelenti: „Papa misit ad me Sangam Secretarium, confirmando id, quod mihi dixerat Sua Sanctitas, et quod sit propensa ei satisfacere, tamen quod confidenter aperiret mihi, quod cogitaverat, videlicet nescire se, quomodo poterit nuntius suus tam aperte in illo conventu proponere illam partem, quod excluso totaliter Vayvoda, totum Regnum habeat Majestatem Vestram solum dominum, et quod hoc posset facere diffidentiam Suam Sanctitatem in tractatu concordiae, et quod etiam in caeteris non crederet Suae Sanctitati persvadenti, ne adhaereant Turcis, videntes finem suum esse, ad solam vestram Maiestatem. Respondi, quae debui, et quanta mala posset facere hoc, si ostenderet se neutralem, et aperte non faceret juxta petitionem vestrae Maiestatis . . . Deinde ivi ad Pontificem . . . In fine Sua Sanctitas dedit bona responsa, et quod omnino bene expediret D. Autonium, qui jam recessit . . . Dixit mihi Musctula, tales esse operationes Gallorum, Anglorum et Venetorum, . . . ut omnino Maiestas Vestra dimittat hoc Regnum Vayvodae . . . non cessent omnia tentare etiam apud Papam.“ Buchholtz. Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten. IX. 106. l.

[2]) VII. Kelemen pápa 1532 február 12-én írja Ferdinándnak: „Et antea venerabili fratri Vincentio Archiepiscopo Rossanensi, nuncio apud te nostro mandaveramus, ut ad Conventum Hungaricum se transferret, et nunc cognito Tuae Serenitatis novo desiderio, dilectum filium Antonium, electum Esium, Praelatum nostrum domesticum, qui has tibi reddet, ad dictum Conventum nuntium nostrum mittimus . . . Cui cum plenissima mandata dederimus, prout a Serenitate Tua optari videbamus, ad Te, et ipsum Conventum, privatimque ad singulos dicti Conventus perferenda . . .“ *Buchholtz.* IX. 108. l.

magyar rendekhez intézett két levélben Ferdinándot „a magyarok királyának czímezte,“ és a török szövetség gonoszságát és veszélyeit hangsúlyozta; mindazáltal tartózkodott a rendeket Ferdinánd elismerésére világos szavakkal felhívni. [1])

A pápai követ idejekorán indult ugyan utnak. Azonban, miután a király magát a berenhidai gyűlés meghiúsítására határozta el, sem ő, sem a császár követei nem utaztak Berenhidára.

Ezalatt Ferdinánd magyarországi tanácsosai mindent megtettek, hogy a kitűzött czélt elérjék. Leginkább azon urakat igyekeztek megnyerni, kik a nemességre irányadó befolyással birtak, s emiatt ezekkel értekezletet kívántak tartani. *Thurzó Elek* országbíró már február elején egy udvari emberét Varasdra küldötte, hol *Pekry Lajos* menyegzőjén nagyszámú főurak jöttek össze; többi között: *Sulyok György* pécsi püspök, *Battyányi Ferencz, Török Pál, Majláth István.* [2]) Ezeket a királyi tanácsosok nevében felkérte, hogy velük februárban a Csallóközben találkozzanak. [3])

De ezek, bár készeknek nyilatkoztak a tanácsosokkal találkozni, az általuk kijelölt helyet és napot nem fogadták el, s e helyett *Pápát* és márczius 8-át jelölték ki. [4]) Ezt ismét a taná-

[1]) Burgio Antal fönnebb idézett levelében írja Ferdinándnak: „Brevia duo ad conventum Hungaricum, sunt secundum duas copias annexas, alia brevia credentialia portat ad Maiestatem Vestram et ad Caesaream. Aliud Breve in forma patenti portat simpliciter ad omnes Reges, et principes, et alios; et hoc factum est, ne Papa scribat Waywodae tanquam Regi Hungariae, et tamen si opus sit loqui cum Waywoda, et ita videretur Maiestati vestrae, quod sub illo Brevi generali habeat credentiam. Si potuissent illa duo Brevia ad Conventum Hungaricum haberi in meliori forma, fuissent habita; visum fuit Sanctitati Suae et Caesareis, ita sufficere.“ Buchholtz. IX. 105. l. A magyar rendekhez intézett két pápai irat egykorú másolata a bécsi t. levéltárban.

[2]) Ezek és Pekry Lajos írták alá a Thurzóhoz intézett választ.

[3]) *Thurzó Elek* Semptéről február 16-án írja a királynak: „Speramus, quod ad peticionem nostram, pars maior istorum procerum in insula futura feria quarta nobiscum convenerit.“ Eredetije a bécsi t. levt.

[4]) Február 13-án Varasdon kelt, a fönnebb megnevezett hat főur által aláírt, válaszuk eredetije a bécsi t. levt.

csosok nem fogadták el; mert attól tartottak, hogy e találkozás helye és időpontja közel lévén a gyűlés helyéhez és idejéhez, könnyen kényszeríttethetnek, hogy akaratjuk ellen is, a gyűlésen megjelenjenek. [1]) Ekként a találkozás elmaradt.

Hasonlag hajótörést szenvedtek igyekezeteik, hogy *Török Bálintot* és *Bakics Pált* a gyűlésen való megjelenéstől visszatartsák; mert ezek kijelentették, hogy ezer fegyveres kíséretében fognak oda menni, sőt másokat is reábirtak példájuk követésére. [2])

Míg Ferdinánd tanácsosai ezen irányban működtek, *János király* nem ellenezte a berenhidai gyűlés megtartását; sőt a kenesei rendek által küldött követnek kijelentette, hogy Berenhidán bebizonyítandja, miszerint, ha a magyarok egyértelműleg hozzá csatlakoznak, a töröktől visszaszerzi a Száván innen fekvő véghelyeket. [3]) Híveinek tehát megengedte, hogy a gyűlésen megjelenjenek, oly kikötéssel, hogy ott mit sem fognak határozni, a fegyverszünet és a neki tett hűségi eskü sérelmére. [4]) Reméllette, és e remény nem volt teljesen alapta-

---

[1]) *Thurzó Elek* február 20-án írja a királynak: „Erat nobis spes . . . conveniendum cum authoribus conventicularum in aliquo loco. Illi tamen noluerunt nobiscum convenire ante Dominicam Oculi, hoc est ad Papam, isto vaframento, ut cum esset in propinquo et locus diete, et ipsa conventicula Berenhydensis, velle, nolle, cogeremur ire cum eis ad locum."

[2]) Thurzó Elek Semptéről február 29., márczius 5. és 7-én tett jelentést Ferdinándnak a két főurral folytatott alkudozásairól. Az utolsó levélben írja: „Coegit Dominus Valentinus Therek hunc Comitatum, et pociores et delectos nobiles ire ad hunc Conventum Berenhidensem, quum alioquin contra mandatum Majestatis non erant ituri."

[3]) Ezt híresztelte a Keneséről János királyhoz küldött Hedervári, miként Thurzó Elek marczius 7-én Ferdinándnak jelenti. A levél eredetije a bécsi t. levéltárban.

[4]) *Nádasdy Tamás* márczius 9-én Budáról írja Bakics Pálnak: „Licet Sua Majestas (János) indigebat presentia et opera mea, tamen ex quo promisi interesse . . . diete in Berenhida celebrande, impetravi a Sua Majestate, ut me ad dietam ire permitteret . . . Ea tamen condicione a Sua Majestate dimissus sum, nequid in dicta dieta agerem, quod esset contra inducias et juramentum Sue Majestatis." A levél eredetije a bécsi t. levt.

lan hogy a gyűlés reá nézve kedvezően fog fejlődni. [1]) Nem kevéssé meglepő ezekután, hogy míg a berenhidai gyűlést ellenző Ferdinánd király pártjáról számos urak és nemesek jelentek meg ott; [2]) János király előkelő hívei közűl Berenhidán alig jelent meg más valaki, mint *Nádasdy Tamás*, kit *biztosává* rendelt. [3])

A gyűlés, mely márczius 12-kén nyittatott meg, csak rövid ideig tartott.

A kenesei gyűlésnek Ferdinánd és János királyokhoz küldött követei előterjesztették jelentésüket. Eszerint Ferdinánd ígéri, hogy fegyverrel fogja megvédelmezni az országot; János király pedig ajánlkozik, hogy békés eszközökkel biztosítandja fenmaradását. Ferdinánd hívei, kik többségben valának, kivitték, hogy a rendek elhatározásukat a királyi trón ügyében, ismét elhalasztották, és pedig szent György napjáig; hogy a király által kihirdetett országgyűlésen a nemzet meggyőződhessék, vajjon Ferdinánd képes és kész-e igéretét teljesíteni. [4])

A gyűlés tehát eredmény nélkül oszlott szét.

---

[1]) *Thurzó Elek* február 8-án írja: „Quod si ex certis indiciis liceat animos multorum colligere, videntur in partes Johannis multum esse inclinati . . . (Johannes) sperat se vocandum ad conventum istum in Berenhida, communi omnium assensu. In summa, omnia sunt hic in plena desperacione." Ugyanaz február 11-én: „Johannes expectat eventum futuri conuentus in Berenhida, non ignarus, quod pauci sint, qui non desperarent, de rebus Majestatis Vestre, et in partes suas videntur inclinasse . . : Ex parte adversarii nichil omittitur ad avellendos subditos fideles Majestatis Vestre." Ugyanaz február 20-án: „Vereor, quod diabolus intrauit in cor aliquorum, qui nescio quas prefecturas et commoda ambiunt, et credunt Majestatem Vestram jam omnino nihil posse."

[2]) *Thurzó Elek* márczius 10-én írja: „Ad quam (dietam) ferme omnes pociores subditorum Majestatis Vestre . . . profecti."

[3]) *Thurzó Elek* márczius 17-én jelenti Ferdinándnak: „Pauci affuerunt . . . Ex Johannistis praeter Nadasdi nullus praecipuus." — János királynak 1532. február 8-án Nádasdy Tamás részére kiállított megbízólevele, eredetiben a budai m. k. kamarai levéltárban.

[4]) Thurzó Elek márczius 17-én jelenti: „Accepi hac ipsa hora Conventum Berenhidensem esse solutum, in quo et pauci affuerunt . . . Cum Mtas V. defensionem huic Regno polliceatur, Johannes vero per media pacis Regnum hoc manutenere velle promittat, res est dilata ad festum d. Georgii."

XIX.

Ferdinánd király pozsonyi országgyűlése 1532. Apríl 2-án.

Azon siker daczára, melyet Ferdinánd politikája, a kenesei és bereňhidai gyűlések eredménytelen feloszlása által, kivívott, a helyzet mindenekfelett válságos volt. Legbensőbb hívei sem titkolták előtte, hogy ha végre tényleg nem nyújt védelmet az országnak, nem orvosolja a sérelmeket, nem elégíti ki a nemzet jogos igényeit: a magyar koronát elveszti.

Miután ekként, a fenyegető veszély elhárítására, *positív* tényeket kellett felmutatnia, Regensburgból, 1532. márczius 10-én kelt levelei által, *Esztergomba,* szent György napjára országgyűlést hirdetett; ígérvén, hogy itt, a birodalmi gyűlésen Magyarország részére kieszközlött segélyről *személyesen* fog jelentést tenni. [1])

Ezen elhatározása kedvező hatást gyakorolt a magyar rendekre, kik most biztosan hitték, hogy az annyiszor ismételt királyi ígéretek valósulásának küszöbén állanak.

Azonban Ferdinánd már néhány héttel utóbb lemondott szándékáról, az országgyűlésen személyesen jelenni meg; valószinűleg azért, mert a német birodalom gyűlésén nem sikerült kieszközölnie az ohajtott segélyt. *Ungnad András* bárót és *Beck Márkot* nevezte biztosaivá, kiknek kötelességükké tette, hogy az országgyűlésen tartandó előadásukban, őt elmaradása miatt mentsék ki; hangsúlyozva, hogy egyedűl azon oknál fogva maradt még tovább is a birodalmi gyűlésen, mert

[1]) A főrendekhez és a megyékhez — melyeknek nemességét „viritim“ hívja meg — intézett meghívólevél fogalmazata a bécsi t. levt. Egy eredeti példány Pozsony város levéltárában.

lehetőleg nagy segélyt igyekezik kieszközölni; hogy ezután a rendeket a királyuk és a kereszténység iránt tartozó kötelességeikre figyelmeztessék, és oly határozatoktól óvják, melyeknek következtében, bár ideig óráig kikerülnék a török kegyetlenségeit, utóbb állandón magukra vonák zsarnok uralmát, és a keresztény népeket is ellenségeikké tennék; míg ellenben, ha oly magatartást követnek, amelyet a király iránti tekintet és hazájuk java követel, Isten jutalmát, a keresztény népek tiszteletét, királyuk kegyelmét fogják maguknak biztosítani.

A biztosok felhatalmaztattak a Jánospártiakkal alkudozásba bocsátkozni, s általában mindent megtenni, hogy az egész nemzet egyértelműleg Ferdinándot királyává fogadja el.

Ha a rendek panaszokat és vádakat hoznának fel a király ellen, a biztosok igyekezzenek azokat megczáfolni. Adják elő, miként fáradozik, hogy a törökök ellen erős sereget gyűjtsön; és biztos reménye van, hogy újabb támadás esetében képes leend a törököket visszaverni, mit János királytól nem lehet várni. Békealkudozások utján is nagyobb előnyöket biztosíthat ő az országnak, mint ellenfele; e tekintetben kész igénybe venni a Jánospártiak közreműködését is, amennyiben ez reá és a kereszténységre nézve előnyös lehet. Magával János királylyal hajlandó volt békealkudozásokat kezdeni; ő és a császár elküldötték biztosaikat Passauba, de János király biztosai elmaradtak. Ennek daczára most sem vonakodik, méltányos feltételek alatt, békére lépni. [1])

A császár, miként Kenesére és Berenhidára, most Esztergomba is rendelt követeket: *Montfort* grófot és *Don Pietro della Cava* császári tanácsost.

Ezek, a Ferdinánd udvarában készült utasítás értelmében, hivatva voltak Ferdinánd elmaradását azon kijelentés által igazolni, hogy a császár tartotta őt vissza Regensburgban, miután szükségesnek látta, hogy a birodalmi gyűlés tanácskozásaiban, melyek a török elleni hadjárat tárgyában tartatni fognak, részt vegyen. Oda kellett működniök a rendeknél, hogy azok, kik Ferdinánd pártján állanak, hűségükben állhatato-

[1]) Az 1532. apríl 11-én Regensburgban kelt utasítás fogalmazata a bécsi t. levt.

sak maradjanak; az ellenpárt tagjai pedig hozzá csatlakozzanak. [1])

A Berenhidára küldött *pápai követ, Hispello Antal* jesii püspök a császári követekhez csatlakozott, hogy velük Esztergomban megjelenjék. [2])

Azonban Ferdinand későn tudósította magyarországi tanácsosait afelől, hogy nem fog személyesen megjelenni az esztergomi gyűlésen. Midőn tehát a gyűlés megnyitására kitűzött határnap közeledett, és sem a királynak, sem a birodalmi segélyhadaknak érkezéséről tudósítások nem jöttek, a királyi tanácsosok kínos bizonytalanságban voltak a teendők iránt. „A magyarok — írja Apaffy Miklós — a legnagyobb várakozzással és biztos reménynyel néznek az országgyűlés és felséged megjelenése elé. Ha e reményben csalatkoznak, vagyis ha felséged a kitűzött határnapra nem érkezik meg, és haderőt sem küld, higye el felséged, ez ügyére nézve a legnagyobb mértékben káros leend. [3]) Melegen kérem és ajánlom, ne méltóztassék a kihirdetett gyűlést kevésbe venni és elhanyagolni, hanem rendelkezzék akként, hogy szent György napjára személyesen megjelenjék, vagy erős hadsereget küldjön le." [4])

A magyar tanácsosok csak apríl 18-án vették Ferdinánd levelét, melyben őket elmaradásáról értesítette, anélkül, hogy

---

[1]) Az utasítás dátum nélküli fogalmazata a bécsi t. levt.

[2]) Ferdinánd a k. biztosok utasításában kilátásba helyezi, hogy a pápai követ is megjelenik a gyűlésen. És apríl 22-én Regensburgból Máriának írja: „Ilz sont parti trois ambassadeurs du pape, de lempereur, et de moy." *Gévaynál.* Gesandschaft Ferdinands I. an Szulejman I. 1531—1532. 77. l.

[3]) „Maiestas Vestra hoc medio attraxit ad se animos omnium Hungarorum tam fidelium, quam infidelium, qui summo desiderio ac spe certissima expectant dietam illam, et presenciam Maiestatis Vestre; que spes si hac vice eos fefellerit, hoc est si Majestas Vestra ad illum terminum non venerit, neque expedicionem aliquam miserit, credat mihi Maiestas Vestra, nullam maiorem et magis damnosam pestem futuram omnibus rebus Maiestatis Vestre."

[4]) Apríl 15-én Pozsonyból a királyhoz intézett levele. Eredetije a bécsi t. levt.

a hadseregről említést tenne. „Nekünk — válaszolják azok — kötelességünk mindent megtenni, mi hatalmunkban áll, azonban nem reméljük, hogy sokan fognak összejönni, miután felséged ígérte volt, hogy a gyűlésen személyesen megjelenik. és mindnyájuknak bemutatja azon haderőt, melyet az ország védelmére összegyűjtött. Ha Kaczianer némi hadakkal megjő, könnyen meggyőzhettük volna a rendeket, hogy a többi sereg is jő utána, és felséged azért nem érkezett meg, mert szervezésével van elfoglalva. Most azonban, miután semmit sem látnak, könnyen azon meggyőződésre jutnak, hogy semmit sem várhatnak." [1])

A helyzetet még nehezebbé tette János király magatartása. Ez ugyanis a rendeket eltiltotta az esztergomi gyűlésen való megjelenéstől, [2]) és ugyanazon napra maga is országgyűlést hirdetett; miután pedig híveit felszólította, hogy fegyveresen gyülekezzenek, sokan Ferdinánd hívei közül nem merészeltek Esztergomba menni, attól tartván, hogy János király ezalatt birtokaikat elpusztítja, vagy őket visszautazásuk alkalmával elfogatja. [3]) Ekként a kitűzött határnapon csak igen kevesen jelentek meg Esztergomban.

Ily körülmények között a k. biztosok — *Ungnád* és *Beck*, — a pápai és császári követekkel és a magyar tanácsosokkal Pozsonyban tartott értekezleten, abban állapodtak meg, hogy a rendeket, amennyire lehet, Pozsonyba fogják gyűjteni, s a

---

[1]) „Parva spes est fore, ut frequentes conveniant; tum quod Majestatem Vestram personaliter expectabant, tum quod pollicita fuerat sese vires, quibus Regnum hoc defenderet, ad eum diem conspiciendas omnibus exhibituram. Si copiae aliquae cum Domino Kaczianer venissent, persuadere sibi homines potuissent, maiores subsecuturas, et Majestatem Vestram ideo non venisse, quod in expedicione paranda esset occupata. Nunc quum nihil videant, facile sibi persuadent, nihil esse expectandum." A tanácsosoknak felterjesztése Pozsonyból, apríl 18-án. Eredetije a bécsi t. levt.

[2]) János királynak 1532. márczius 27-én Zalamegyéhez intézett levele a budai magy. k. kamarai levéltárban.

[3]) A magyar tanácsosok említik ezt, apríl 18-iki felterjesztésükben.

gyűlést itt tartják meg; [1]) mire őket a király felhatalmazta volt. [2])

A magyar tanácsosok buzgó igyekezetei folytán több főúr és nemes csakugyan megjelent Pozsonyban. Apríl 27-én a következők valának együtt:

Szalaházy Tamás egri püspök,
a fehérvári prépost,
a pozsonyi prépost,
az egri prépost,
a pécsi prépost,
Thurzó Elek országbíró,
Ferencz szentgyörgyi gróf,
Farkas bazini gróf,
Zokoly András temesi főispán,
Zalay János pozsonyi főispán,
Pempflinger István,
Pekry Lajos,
Bánffy Boldizsár,
Réwai Ferencz,
Réwai István,
Nyáry Ferencz,
Czobor Gáspár,
Bethlen Elek erdélyi alvajda,
Fyzesmegyeri Imre k. ügyigazgató,
Hencz Máté,
Kwbiny Lénárd,
Amade Mihály,
Sybryk Gergely,
Chelley Márton,

---

[1]) A k. biztosok írják: „Anfennglich als Sy erindert worden, das auf den auszgeschribenen Tag zu Grann niemandt erschinnen, haben Sy sich, mit Rat pabstlicher Heyligkhayt und Kayserlich Majestät Oratoresen, auch den Ungarischen Räten entschlossen, das so vil Unnderthan erraicht mugenn werden, daselbst hin gen Prespurg erfordert werden." Dátum nélküli jelentésük a bécsi t. levt.

[2]) Az apríl 11-iki utasításban meghagyja nekik, értekezzenek a pozsonyi magyar tanácsosokkal, vajjon nem lenne- e czélszerű a gyűlést Pozsonyban tartani meg? s ha igen, felhatalmazta őket arra, hogy a gyűlést oda áthelyezhessék.

Ostrosych Miklós,
Erdewhegy Benedek,
Zay Ferencz,
Konde István,
Derenchény Miklós,
Ostffy László,
Forgách László,
Aczél Gábor,
Chorba János.

Több vármegye és főúr követeket küldött, és az urak kíséretében számos nemes ember jelent meg, kiknek nevei a fönnebbi névsorban nem foglaltatnak. [1])

Apríl 27-én tartatott az első ülés, melyet a királyi biztosok nyitottak meg. Megbízólevelük bemutatása után, egyikök a következő előadást tartotta:

Az ország rendei gyakran kérték a királyt, — így szólott — hogy országgyűlést hívjon össze, sőt többen soraikból maguk merészeltek gyűléseket tartani. A király ennekfolytán Esztergomba hívta őket össze, hová nemcsak ő, hanem kérésére a pápa és a császár is küldöttek követeket. Miután azonban e gyűlés nem jött létre, ha ebből az országra kár háromolnék, a rendeket terheli a felelősség. Magát a királyt fontos okok, az ország érdekei tartották vissza a birodalmi gyűlésen. Egyébkint biztosítja a rendeket kegyelméről és hathatós védelméről; továbbá felhívja, hogy maradjanak hívek, igyekezzenek másokat is pártjára vonni, tegyenek készületeket, hogy vele egyesülve, a töröknek és János királynak ellenállhassanak, az országot megvédhessék és a békét megszilárdíthassák.

Utána előbb a pápa, majd a császár követe szólott. Mindkettő buzdította a rendeket, hogy Ferdinándhoz ragaszkodjanak, és biztosította, hogy küldőik és a keresztény hatalmak Magyarországot nem fogják elhagyni.

---

[1]) A k. biztosok által összeállított és Ferdinándnak küldött névsor czíme: „Domini Proceres, qui Posonium convenerant.“ Nyáry Ferencz neve mellett áll: „Cum Nobilibus non paucis.“ És a névsor végén: „Plerique insuper Nobiles electi Comitatuum, et dominorum servitores et nuncii.“ Az irat eredetije a bécsi t. levt.

Másnap, apríl 28-án a rendek, előleges tanácskozás után, felkeresték a pápa, a császár és a király követeit szállásaikon, hogy előterjesztéseikre válaszoljanak. [1])

Ők — mondá szónokuk — méltányolják ugyan az okokat, melyek a királyt arra határozták, hogy a gyűlésen meg ne jelenjék. Azonban a király sem csodálkozhatik afelett, hogy a rendek elmaradtak. Ezek mitsem óhajtottak inkább, mint jelen lenni a gyűlésen, melyen a király személyesen és szembetünően volt felmutatandó igéreteinek teljesítését, minélfogva a király hívei mellett az ellenpártból is számosan készültek Esztergomba. Midőn azonban értésükre esett, hogy a király sem személyesen megjelenni, sem hadakat küldeni nem fog: minden reményről lemondva, otthon maradtak, hogy magukat és birtokaikat, ellenségeik, és az ellenség módjára pusztító királyi hadak ellen megvédjék. „Uraságtok — folytatja — hűségre és állhatatosságra intenek minket. Hűségünkről és állhatatosságunkról tanúskodnak azon számtalan csapások, melyek minket mostanáig sujtanak . . . És bár szivesen felednők a multat, félünk, . . . hogy a török hadak megérkeztével végkép elnyomatunk, és jövőben, sem ő felségének, sem a hazának és a kereszténységnek nem szolgálhatunk. Ha ugyanis ő felsége védelmünkről kellően gondoskodott volna, régóta látnók hatását. Most is, bár mindenfelől érkeznek hírek, hogy a török császár az országot megtámadni szándékozik, ő felsége készületeiről semmit sem lehet hallani . . . A királyi felség legyen meggyőződve afelől, hogy ha ezen országot meg akarja tartani, hadakat kell küldenie, és kimutatni készületeit. Ha ezt megtette volna, a magyarokat mind megnyeri és az ellenséget elijeszti. Ha ezt nem teszi, Magyarországot bizonyosan elveszti. Mert nyiltan kijelentjük Uraságtoknak, hogy ezen országot nem lehet többé levelek, követek, vagy bármily fényes igéretek által megtartani és oltalmazni, hanem csak tettek és hadak segélyével. Mindent elhiszünk és reméllünk, amit nekünk igérnek;

---

[1]) A k. biztosok jelentésében olvassuk: „Den XXVIII. tag Aprilis haben die underthanen jeder parthey Oratorn in yedes herberg antwurt geben, und nemblich der Kuniglich Maiestät gesanndten anfengelich muntlich, nachmals auch schriftlich."

azonban e bizalom nem segített rajtunk ekkoráig, és nem fog segíteni ezentúl sem, hacsak az igéretek nem mennek teljesedésbe. Ismételve figyelmeztettük már ő királyi felségét, a mi kegyelmes urunkat. és most Uraságtoknak újra kinyilatkoztatjuk: ha a török, ő felsége hadainak megérkezése előtt nyomúl Magyarországba, a magyarok kényszerítve lesznek meghódolni a szultánnak, és ő felségének nem lesz joga minket hűtlenségről vádolni. Sőt ha a török hadjárat el is marad, az ország nem képes tovább kiállani azon szenvedést és nyomort, melyeket részint belellenségek, részint ő felsége hadai és szolgái okoznak. Egy év alatt felemésztetnék mindnyájunk vagyona, és végpusztulásra jutnánk. A királyi felség az országnak még két fontos véghelyét birja: Temesvárt és Szebent; ha ezek is elesnek, Magyarország és Erdély elveszett; úgy hogy sem ő felsége, sem más uralkodó, e században legalább, többé vissza nem szerezheti. Többször előterjesztettük ő felségének, leveleinkben és küldötteink által, mikép kelljen ezt meggátolni. Azonban kérelmeinket és javaslatainkat nem hallgatta meg. És ha ő felsége nem küld rögtön segélyt, mind Temesvárt mind Szebent kétségkivűl elveszti. Uraságtok adják elő tehát ő felségének az ország bajait, hogy végre egész erővel működjék Magyarország megmentésére, melytől a szomszéd országok és tartományok jóléte, vagy veszedelme függ. Legyen meggyőződve, hogy ha késik, Magyarországot és a magyar nemzetet elveszti. És mennyire hátrányos lesz az ő és a császári felség hírére s érdekeire, az utókor érezni és hirdetni is fogja." [1])

A királyi biztosokat nem kevéssé megdöbbentette ezen erélyes felszólalás. Azon kérdést intézték tehát a magyar tanácsozokhoz, mikép kelljen a fenyegető veszélyt elhárítani? Ezek kijelentették, hogy ők nem ismernek más módot, mint ha a király jelentékeny haderő élén az országban megjelenik; különben a nemzet kétségkívűl elpártol tőle. [2])

A királyi biztosok kijelentették, hogy a rendek üzeneteit

[1]) A rendek felterjesztésének eredeti példánya a bécsi t. levt.

[2]) A k. biztosok jelentésében olvassuk: „Schliessen die Rat dahin, das Sy khain anndern weg wissen, dann das die Kuniglich Maiestät mit gefasster hannd khume unnd das Lannd wider einneme

közölni fogják uralkodójukkal; mire az orszggyűlés, ismét minden tényleges eredmény nélkül, szétoszlott. [1])

und beschutze, dann diesen lasst und verderben sey meniglich im Lannd lenger zu erleydenn unmuglich.“

[1]) *Ferdinánd* 1532. május 12-én Prágából írja Máriának: „Quant aux ambassadeurs, que sadicte maieste et moy auions enuoye en hongrie, ily sont estez iusques aux confins. Mais vue que tant dung couste, que dautre bien peu dhongrois se sont assemblez pour leffect de la diete, ilz nont passe plus auant, pour le peu dapparence, quil y auoit de faire quelque chose et aussi craingnant, que y entrant trop auant actendu, que les choses nestoient en bonne disposition, desplaisir ne leur fust fait a leur personnes; toutesfois ientens bien austant de toutes deux parties, que si lempreur et moy faisons et dressons par bon effect effort apparant pour resister au turc, que tous se ioindront de nostre couste et recouureray mon royaulme: Autrement et quilz ny soient autre chose, que parolles, iay peu despoir den pouoir venir au dessus, mais plustot que unaninement se ioindront auec lautre.“ *Gévaynál.* I. m. 78. l.

XX.

János király pesti és budai országgyűlései 1532-ben.

I.

János király a berenhidai gyűlés eredménytelen feloszlása után, értesülvén, hogy Ferdinánd Esztergomba országgyűlést hirdetett, nem elégedett meg azzal, hogy annak látogatásától híveit eltiltotta, ezeket biztosabban visszatartandó, ugyancsak szent György napjára maga is összehívta az ország rendeit; a gyűlés helyéül *Pestet* tűzte ki. [1])

Ferdinánd király, ily körülmények között, nem reméllette többé, hogy az esztergomi gyűlésen az ellenpárt is megjelenik. Mindazáltal hőn óhajtotta, hogy a pápai és császári közbenjárás hatása János király pártjára is kiterjeszkedjék. Emiatt oda hatott, hogy a pápa és a császár követei a pesti országgyűlésen is jelen legyenek.

És csakugyan Antal jesii püspök Ferdinánd király kívánatára apríl 17-én Regensburgból Pestre utazott. [2])

[1]) Úgy látszik, hogy előbb *Túron* kívánta e gyűlést megtartani; vagy egyidőben itt és Pesten szándékozott híveit egybegyűjteni. Ugyanis Ferdinánd Pozsonyban egybegyűlt tanácsosai apríl 15-iki felterjesztésükben írják: „Accedit, quod Joannes pro festo diui Georgii in *Thwr* Conventum celebraturus est, ad quem quum suos omnes ultra et citra Tibiscum armatos adesse jusserit . . .“ Eredetije a bécsi t. levt. — *Ferdinánd* apríl 22-én Máriának írja, hogy ő Esztergomba hirdetett országgyűlést és „le vayvoda en a ordonne une autre a pest.“ *Géraynál.* Gesandtschaft Ferdinands I. an Szulejman I. 1531—1532. 77. l. És a császári követek részére készült utasításban áll: „Wir auch berichtet sein, das . . . graf hans von Zyps einen sondern Landtag in Hungern gen Pesth auf beschribenen Sand Georgen tag ausgeschrieben.“ Eredeti fogalmazat a bécsi t. levt.

[2]) Campeggio Regensburgból apríl 16. írja Rómába: „Il Reve-

V. Károly követei pedig, *Montfort* gróf és *Don Pietro della Cava*, megbizattak, [1]) hogy mihelyt Pozsonyba érkeznek, János királytól menvédet eszközöljenek ki, hogy a pesti országgyűlésen megjelenhessenek; és ha mindkét gyűlés, az esztergomi és pesti egyidőben tartatnék, Ferdinándéra maguk helyett mást küldhetnek, de Pesten személyesen kell megjelenniök. Itt hivatva voltak ugyanazon előterjesztést tenni, mint Esztergomban, és felhívni a rendeket, hogy Ferdinándhoz csatlakozzanak, ki hazájuknak nagyobb segélyt, és tartósabb békét képes biztosítani, mint vetélytársa. [2])

Azonban a követek nem jelentek meg a pesti gyűlésen, attól tartván, hogy János párthívei körében nem lesznek teljes biztosságban. [3]) Egyébkint kétséges, vajjon ezen gyűlés megtartatott-e? Kutforrásaink hallgatnak róla.

II.

Az 1532-iki év őszi hónapjaiban [4]) János király *Budára* hívta össze az ország rendeit. A nemesek, úgy látszik, elég

rendo Eletto d'Esi e ancora qui, credo partirá domane al Rachos, che si fa a *Peste,* . . . congregato ad instantia del Vayvoda, cosi volendo questa Maiestá del Re de Romani.“ A nápolyi Farnese-levéltárban.

[1]) A császári utasítás Pestre menendő követekről szól, többesszámban. Az egyik Montfort, a másikat említi Campeggio említett levelében: „Dicessi, que la Maiestá Cesarea manda don Pietro della Cava al prefato Rachos die Peste.“ Idézett helyen.

[2]) A fönnebb, az esztergomi gyűlésnél, tárgyalt császári utasítás eredeti fogalmazata a bécsi t. levt.

[3]) Ferdinánd király 1532. május 12-én Prágából Mária királynénak írja: „Quant aux ambassadeurs, que sadicte maieste et moy auions enuoye en hongrie, ilz sont estez iusques aux confins, . . . mais ilz nont passe plus auant, pour le peu dapparence, quil y auoit de faire quelque chose, et aussi craingnant, que y entrant trop auant, actendu que les choses nestoient en bonne disposicion, desplaisir ne leur fust fait a leur personnes.“ *Gévaynál*, i. m. 78. l.

[4]) A hónapot, és napot nem vagyunk képesek meghatározni. Miután Gritti, ki ezen országgyűlést megnyitotta, 1532. tavaszán jöit Magyarországba és 1533. marcziusban ismét távozott, az országgyűlésnek ezen időközben kellett megtartatni. *Szerémy* — ki ezen gyűlésről részletesen ír, — az időt, mikor tartatott meg, nem említi.

számosan jöttek össze; Erdélyből is jelentek meg követek. [1])

A gyűlést a ferencziek kolostorának egyik teremében *Gritti Alajos*, mint az ország kormányzója nyitotta meg. Olasz nyelven tartott megnyitó beszédében előadta, hogy az országot nagy veszélyek fenyegetik, melyeket egyedűl ő maga képes elhárítani; a török pártfogásáról biztosíthatja a rendeket, sőt a Szerémség visszakapcsolását is kilátásba helyezheti; de miután Ferdinánd az ország birtokáról nem akar lemondani, fegyver hatalmával kell őt attól megfosztani. Felhívja a rendeket, hogy a hadi költségekre adót ajánljanak meg. Egyébkint megnyugtatta őket aziránt, hogy bár ő maga idegen, az ország kormányában csak magyarokat fog alkalmazni.

Gritti beszédét *Dóczy János* tolmácsolta. A rendek körében élénk visszatetszést szült, hogy a gyűlölt idegen ragadja kezeibe az ország kormányát. „A király nem gyermek, — mondák többen — forduljunk tehát ő hozzá!“ *Bajoni* és *Bekényi* Jánoshoz küldettek, hogy megtudják akaratát.

A király, ki kényszerítve volt az általa is gyűlölt olasznak kegyeit keresni, a rendeket csillapítani igyekezett. „Jól tudjátok — így szólott a küldöttekhez — mikép szolgáltam én a hazának. Ti ellenben, bár négyszer esküvel fogadtatok nekem engedelmességet, ezt nem teljesítettétek. Háromszor árultak el, és ennek következményeit csak a török pártfogásával háríthattam el. Már pedig Gritti volt az, ki részünkre megnyerte a törököt; most tehát, miután ő kormányzótok, ő reá hallgassatok.“ *Verbőczy* is, kihez a rendek tanácsért folyamodtak, ugyanazon szellemben válaszolt. [2])

Hogy az őszi hónapokban tartatott, következtetjük azon körülményből, hogy Erdélyből ekkor küldettek, Gritti felhívása folytán Budára követek. (Lásd a következő jegyzetet.)

[1]) A Kultsár Istvánféle krónikában olvassuk: „1532. Grithy adót kér vala, és ősszel a királlyhoz négy követet bocsátának Budára; a Maros mellől *Tamási Ferenczet*, Udvarhellyszékről *Bálint Gerebet*, Csíkból *Lázár Imrét*, Kezdiből Békes Adoriant.“ 10. l. Kétségtelen, hogy ezen követ küldés és a Gritti által tartott budai gyűlés összefüggésben van.

[2]) *Szerémy* munkája az egyetlen kútforrás, mely a budai országgyűlésről szól. Bár Szerémy gyakran alaptalan, piaczi híreket

A gyűlés ezekután megajánlotta a Gritti által kívánt adót: a nemesek, nemnemesek és egyházak ingó birtokai értékének feleészét. [1])

vett fel munkájába, az mit ezen országgyűlésről elbeszél, *lényegében* magán viseli a hitelesség jellegét. „Iste dominus gubernator — írja többi között — antequam dum abiret iter aduersum Turciam fecerat congregacionem magnam in Bude inter Hungaros optimates et inter nobilibus Comitatum et ignobilibus. Quodcumque venissent, locum deputauerant in claustro Sancti Joannis Batiste. Et inter regnicolarum intrauit, et cum eo vicegubernator Docy Janus. Erigerat se inter Regnicolas Hungarie, et dicebat opinionem suam sic, ac desiderium cordis sui: „Audiat dilecciones vestras, videtis vestrum in dies periculum venientem super vos seorso et deorso. Ego habeo tantum virtutem potestati mee, quod ad futurum, Deo adiuuante, edomare possum eos. Precipue quidem Cesarem Thurcarum leuiter, quamdiu viuet et regnat cum filiis suis, et post decessum eorum eritis in magna tranquillitate. Quia vobis non erit necesse bellicandi, et insulam regionis Sirmiensis deliberabo vobis. Et deorso hostem nostrum Regem Ferdinandum volo edomere cum vii propriis meis. Ecce videtis domini mei Hungari, quod ego non habeo, et neque habere volo alios in seruitutem vestrarum, solummodo Hungaros, quod si quis ex vestrum cogitaret falsam mihi proposicionem coram magnatibus vestris. Quia jam quod suscepi onus vestrum gerendi ac curam maximam de hac re predicto; sine expensa nil possumus facere." Et iste verba domini gubernatoris erat Joannes Docy interpres; et juxta ipsum semper astabat quasi Satan . . . Contra proposicionem iam dicti gubernatoris nostri Gritti, hic rumor incitata erat in regnicolis. Qui dicebant, quod demum non perfectum. (?) Qui autem dicebant: „Quod non esset durabilis in promissione sua, quia est aliena gens; quomodo nobis esset fidelis?" et sic de singulis diversimode parabolabantur, ac demum non potuerunt quidquam facere, velle nollo hoc postet quid vult. Alii dicebant: „Quod regem nos habemus; non est puer, sed maturus homo; ergo vertamus ad eum. Quid vult Rex; quod si oportet ei obedire aut non; quia super nos petit respon." Et ad Regem miserunt duos legatos unum Baijom Benche, (alium) Bekeny Benche ex nobilibus."

[1]) „Nil aliud, non multum — kívánt Gritti, folytatja Szerémy — sed exceptis magnatibus nobiles, et ignobiles, ac ecclesiam eciam; quilibet prenotati medientem rebus suis, ut patet de auro, de argento, de pecudibus, de quibus que sub se habet. Et iste sit exigator vicecomes quilibet de comitatu suo . . . Et post congregacionem absolutam, quemadmodum descripserat, ita inceperat exigere." 316. l.

XXI.

Erdélyi gyülések 1531-1534.

I.

1531. elején Szeben, Hunyad, Vingart és Fogaras kivételével, egész Erdély János királynak hódolt. Ezen helyek között Szeben bírt legnagyobb fontossággal; de egyszersmind legerősebb ellenállást fejtett ki. János király, 1531. január 20-án kényszerítve látta magát három havi fegyverszünetet kötni a város lakóival.

Ennek tartama alatt erőt gyűjtött, hogy utóbb az ostromot sikerrel megindíthassa. Evégből marczius havában *Medgyesen* országgyűlést tartott, hol a székelyek 1500 fegyverest és némi pénzsegélyt ajánlottak meg. [1])

II.

János király 1531. július első napjaiban *Medgyesen*, hol személyesen jelen volt, ismét tartott gyűlést. [2]) Ezen év végén

[1]) Mydonius, a Ferdinándpárti erdélyiek követe 1531. apríl 11-én Bécsből írja Ferdinándnak: „Joannes Vayvoda fuit in Megies . . . Comitia cum Siculis et Saxonibus celebravit, in eum finem, ut Cibinienses obsideret. Siculi obtulerunt aliquam summam pecuniarum et 1500 milites pro auxilio." Eredetije a bécsi t. levt.

[2]) Benkő, János királynak egy 1531-iki június 8-án kelt okleveléből a következő helyet idézi: „Nosque una cum universis Regnicolis, videlicet Nobilibus, Siculis trium generum, et Saxonibus in dicta Congregatione generali (Medgyesini habita) existentibus, sic et taliter sententionaliter et judicialiter decrevimus, quod nequaquam ipsa Sedes Sz. Miklósvára autefatae Sedi Sepsi annecti possit, vel aliquo jure eidem subjacere debeat, sed solius libertate, quam haberet, perdurare deberet." (Milkovia. II. 127. l.)

szintén tartatott Erdélyben gyűlés, a melyről azonban közelebbi részleteket nem ismerünk. [1])

III.

Gritti Alajos, kit János király Magyarország kormányzójává nevezett, 1532. július 14-ére *Vizaknára* gyűlést hirdetett [2]), a melyről azonban részleteket nem ismerünk.

IV.

János király az erdélyi rendeket, 1533 február 23-án Budáról kelt levelei által, márczius 10-én *Medgyesen* tartandó gyűlésre hívta meg, hová Pöstyény Gergely országbírót rendelte biztosává. A meghívólevél csak általános kiféjezéssel „az ország súlyos szükségeit" említi mint a gyűlés összehívásának okát. [3]) Egyébkint a gyűlés lefolyásáról semmit sem tudunk.

V.

Ugyanazon év szeptember havában Ferdinánd erdélyi hívei kísérletet akartak tenni János király hatalmának megingatására, s e végből gyűlést szándékoztak hirdetni. Tervüket Gerendi Miklós erdélyi püspök által bejelentették Ferdinándnak. Ez azonban nem helyeselte azt, s nem tartotta az idő-

[1]) Ezen gyűlésről az egyetlen adatot *Herberstein* és *Beck* k. biztosok 1532. január 11-iki, Ferdinánd királyhoz intézett levelében, bírjuk. Elbeszélvén, hogy a bajor fejedelem követe járt János királynál, ki őt biztosítá, hogy Ferdinánd a német birodalomból segélyt nem várhat, hozzáteszi: „Solches sey nit allain auf dem gehaltnen Conuent (Kenesén), sonndern *auch in Sibenburghen auf ainem Lanndtag, den der Janusch neulich daselbst gehaltn*, fürgetragen worden." A levél eredetije a bécsi t. levt.

[2]) *Kővári László.* Erdély Történ. III. 35. l.

[3]) A Brassó városához intézett meghívólevél eredetije a város levéltárában.

pontot alkalmasnak ellenséges fellépésre, miután épen ezidőben, a Konstantinápolyban megkezdett békealkudozások kedvező eredményt igértek. Emiatt a király felhívta Thurzó Elek országbírót és Szalaházy magyar cancellárt, hogy befolyásukkal az erdélyi gyűlés megtartását megakadályozni igyekezzenek. [1])

VI.

A szultán 1534 elején *Gritti Alajost* Magyarországba küldötte, hogy itt a két ellenkirály között a békét létrehozza. Útját Erdélyen át vette. Ide előre küldötte fiát Antalt. Ez apríl 6-án *Tordára* érkezett s Dóczy János kincstárnok által összehívatta az erdélyi rendeket, kikkel atyjának fogadtatása iránt tanácskozott. E gyűlésen a rendek Kún Gotthárdot Erdély főkapitányává választották. [2])

VII.

1534. május második felében az erdélyi rendek *Kolozsvárt* készültek gyűlést tartani, hogy itt Laszky Jeromosnak, a János király által kinevezett vajdának hódolatukat mutassák be. Vajjon megtartatott-e a gyűlés, nem tudjuk meghatározni. [3])

---

[1]) Az 1533. szeptember 9-én Thurzó Elekhez intézett k. rendelet eredeti fogalmazata a bécsi t. levélt.

[2]) Tarvisini Museo Ágoston, Gritti Antalnak kísérője, naplójában irja: „Secunda die Pasche . . . Tordam . . . pervenimus. Hic X. aut XII. diebus, aut forte XV. commorati sumus, ex quo D. Dozzi et D. Ant. Dietam cum Transyluanis habuerunt pro aduentu Dni Gubernatoris, cui interfuerunt principales ac praecipui proceres Transylvani. Qui tandem inter se crearunt unum Capitaneum pro Transylvanie republica, qui fuit D. Gottardus Chun, quibusdam conditionibus et stipendio adjectis." Kiadta e naplót *Nagy Iván*. Magyar Történelmi Tár. III. 64. l.

[3]) Laszky János 1534. május 22-én Késmárkról jelenti a lengyel cancellárnak, hogy bátyjától május 11-én Kolozsvár közelében írt levelet vett, „cui — úgymond — ordines omnes Transylvanienses miserunt rursus obviam virum inter ipsos non postremi nominis, de ipsius ad se adventu gratulandum, sed ad ipsum ad Coloswar omnes

VIII.

Gritti Alajos erőszakos fellépése Erdélyben, majd megöletése 1534 szeptember végnapjaiban, komoly zavarokat idézett elő, és János király koronáját is veszélybe ejtette. Ez ennek következtében személyesen készült Erdélybe utazni, és október 18-ára *Tordára* gyűlést hirdetett,[1]) melynek határnapját utóbb tiz nappal későbbre halasztotta. [2])

A gyűlés október 28-án tartatott meg. János király itt, a rendek kívánságának engedve, *Majláth Istvánt* nevezte vajdává, ki Gritti megöletése miatt nagy tekintélynek és népszerűségnek örvendett. [3]) A gyűlés Tomori Miklóst, Lázár Jánost és Hegyes Mihályt az, állhatatosan Ferdinándhoz ragaszkodó szebeniekhez követségbe küldötte, hogy azokat felhívja, miszerint János királynak hódoljanak meg. Azonban e felhívás ekkor eredménytelen maradt.

---

conventuros, et pro debito officioque suo ipsum tamquam voievodam esse excepturos." (Az „Acta Tomiciana" kiadatlan IX. kötetében, a pétervári cs. könyvtárban.)

[1]) A Brassó városához intézett meghívólevél eredetije a város levéltárában.

[2]) *Wese* lundeni érsek 1534. november 3-án Bécsből V. Károlynak jelenti: „Transylvani statuerunt vayuode locum et tempus conueniendi et celebrandi dietam, presente populo, ut moris est patrie; wayuoda vero et locum pro arbitrio mutauit et alium elegit, similiter et tempus prorogavit." (Brüsseli Okmánytár. I. 226. l.) — *Laszky János* pedig a lengyel cancellárnak írja: „Indicta sunt ad festum Simonis et Jude comitia in Hermerschtat." (Acta Tomiciana.)

[3]) A Kulcsár-féle krónikában olvassuk: „János király bejöve szent Simon apostol napján, Thordán gyűlést hirdete mind az három nemzetnek és a vajdaságot Mayláthnak adá." 11. l.

XXII.

Horvát- és tótországi gyűlések 1531-1534.

I.

A horvátországi rendek az 1530-ik év február havában tartott gyűlésük [1]) után, még ugyanazon év június 4-én [2]) és karácsony ünnepein is tartottak gyűléseket *Varasdon*, hová Batthyáni Ferencz hívta őket össze. A tanácskozmányok eredményéről csak annyit tudunk, hogy némi adót ajánlottak meg Ferdinánd királynak. [3])

---

[1]) L. fönnebb a 297. lapon.

[2]) *Batthyáni Ferencz* Katzianer János k. főkapitánynak 1530. május 30-án Greben várából írja: „Celebrabimus die sabbati venturo Varasdini quandam Diaetam, quae de necessitate erat celebranda, quam tribus diebus perficiemus post sese sequentibus." *Kerchelich.* De regno Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae notitiae praeliminares. 356. l.

[3]) *Torquatus János* corbaviai gróf 1531. június 17-én Novigradból Katzianer Jánosnak írja: „Audiuimus Dominum Ungnadium et plures . . . conqueri, qualiter nos aliquas taxas seu dicas illicitas super regnum Suae Majestatis imposuimus . . . Ipsi soli regnicolae deputauerunt festis natalitiis, ut quod est intra Calopum et Sauam a quolibet jobagione dare debeant . . . Dum Congregatio Varasdini erat, dominos et regnicolas D. Franciscus de Batthyan, et nos ac D. Ludouicus Pekry exorauimus, ut aliquo subsidio nos prouiderent; quia vidimus, ut regia majestas pluribus negotiis nobis pro nunc prouidere non possit. Ipsi omnes beneuole omnibus nobis tribus, secundum antiquum regestrum de quolibet fumo per unum florenum promiserunt." *Kerchelich.* i. m. 546. l.

II.

1531. július 18-án a horvátországi rendek ismét tartottak — hol, nem tudjuk — gyűlést, melyből *Literatus Mártont* Ferdinánd királyhoz követül küldötték.

Általa aggodalmaikat tolmácsolták, amiatt, hogy a János királylyal kötött fegyverszünet oklevelében Horvátország nincs névszerint megemlítve, minélfogva attól tartottak, hogy a fegyverszünet előnyeiből ki lesznek zárva. Emellett ujolag sürgették a tett hadiszolgálataikért járó díj kifizetését.[1]) A király sietett őket megnyugtatni, azon kijelentéssel, hogy miután a fegyverszünet összes birtokaira és alattvalóira terjeszkedik ki, Horvátország és lakói természetesen bele vannak foglalva. A fizetéseket illetőleg tudatta, hogy biztosai Lőrincz napján megjelennek körükben, hogy a számadásokat elkészítsék és kiegyenlítsék. [2])

III.

Corbáviai János gróf horvátországi bán 1531 nyarán kimúlt. Ferdinánd király nem töltötte be az ekként megürült báni méltóságot, hanem *Tuszkanicki András* knini püspököt, ugyanazon év augusztus 27-én báni helytartóvá nevezte. [3])

Ez azonnal összehívta a horvátországi rendeket. Azonban a hatalmasabb urak nem jelentek meg, és vonakodtak meghajolni a báni helytartó tekintélye előtt, kinek kineveztetésében, illetőleg a báni méltóság be nem töltésében, sérelmet láttak. A rendek emiatt azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy olyan helytartót küldjön hozzájuk, ki képes legyen az ellenszegülőket megtörni. Egyúttal előadták panaszaikat a török hadak pusztításai és némely magán sérelmek miatt, melyeknek megszüntetését kérték. [4])

---

[1]) A felirat nem ismeretes. Tartalmát a k. leirat ismerteti.

[2]) Az 1531. augusztus 8-án Linczben kelt leirat fogalmazata a bécsi t. levt.

[3]) Közli *Kerchelich.* i. m. 338. l.

[4]) A horvátországi rendek dátum nélküli felterjesztésének eredeti fogalmazata a bécsi t. levéltárban. (Ez az 1535-ik évi iratok

IV.

Ferdinánd király 1532 nyarán *Josefich Ferencz* zengi püspököt Horvátországba küldötte, hogy ott pártját a hűségben megerősíteni, s azokat, kik János királyhoz csatlakoztak, ettől elvonni igyekezzék, és a felmerült viszályokat lecsillapítsa. [1])

A püspök a horvátországi rendeket augusztus 24-re Kladusára hívta egybe. Bemutatta V. Károly és Ferdinánd leveleit, melyeknek átadásával megbizatott, és előterjesztette a király kívánatait.

Megjelenése kedvező hatást gyakorolt a rendek hangulatára. „Ha a püspök úr — írják azok — épen alkalmas időben, a viszályok zivatarainak közepette, nem jelenik meg körünkben; ha jelenléte és tapintata által a közöttünk keletkezett visszavonásokat és egyenetlenségeket meg nem szünteti: ezen szerencsétlen tartományt nagy veszedelem érhette volna.“ [2])

A püspök kevéssel utóbb még egy második gyűlést is tartott. [3])

---

közé van helyezve; azonban tartalma, és különösen azon körülmény, hogy Corbáviai János mint nem rég elhunyt, és idősb Zrínyi Miklós mint élő említtetik, kétségtelenné teszi, hogy 1531-ben szerkesztetett.)

[1]) Frangepán György 1533. július 25-én Czettinből, a királynak írja: „Accepi literas Vestre Majestatis, in quibus continebatur, quod *dum anno superiori* Franciscum Jozephyth Episcopum Segniensem, ut fideles subditos in obedientia confirmaret, rebelles vero, si qui forent, in partem Sacre Vestre Majestatis adducere conaretur . . .“ Eredetije a bécsi t. levt.

[2]) A horvátországi rendeknek 1532. augusztus 24-én a k. cancellárhoz intézett irata a bécsi t. levt.

[3]) Frangepán György fönnebb idézett levelében írja: „Majestatem Vestram veraciter reddo certiorem, quod dum *anno superiore*, prefatus Dominus Episcopus, ex parte Vestre Majestatis, ad hoc Regnum nostrum Croacie venisset, *binis Congregacionibus suis*, una cum aliis Dominis semper interfui; . . . sed tam publice, quam private semper pro suo posse nos monuit et animavit ad Vestre Majestatis servicia.“ Eredetije a bécsi t. levt.

V.

Ferdinánd Jozefich eljárásával nem volt megelégedve. Ellenségei ugyanis bevádolták őt, hogy az általa tartott gyűléseken János király érdekében működött.

Ferdinánd emiatt a horvát- és tótországi rendeknek 1533. június 8-ára Zágrábba gyűlést hirdetett, és biztosokat rendelt — az egyik *Keglevich Péter* volt, — kik a tárgyalásokat vezessék és a zengi püspök hűtlensége iránt nyomozásokat eszközöljenek [1]) A püspököt is felhívta, hogy a gyűlésen jelenjék meg. Ez ártatlanságát hangsúlyozva, késznek nyilatkozott engedelmeskedni; de költségért folyamodott, hogy a gyűlésre utazhassék és a védelmére szükséges intézkedéseket megtehesse; egyúttal ohajtotta, hogy a király mindazon urakhoz és nemesekhez, kik a gyűlésen nem fognak megjelenni, nyilt rendeletet állítson ki, mely által köteleztessenek az ellene emelt vád tárgyában irásban nyilatkozni. [2]) A király az utóbbi ohajtásnak eleget tett. [3])

A gyűlés csak június 24-én tartatott meg, *Keglevich Péter* elnöklete alatt. Mindenekelőtt felolvastatott a királyi levél, melyben a rendek felhivatnak, hogy a zengi püspök ellen emelt vád alapossága vagy alaptalansága iránt nyilatkozzanak. Ezután felállott maga *Jozefich Ferencz* zengi püspök, és három-

---

[1]) A királyi biztosok egyikéhez intézett levelet *Pray* Kollár kézirataiból közli. Annales. V. 263. l.

[2]) A zengi püspök a királyhoz intézett, dátum nélküli levelében írja: „Heri habui responsum a S. M. V. . . ., qualiter S. M. V. dedisset commissionem suis commissariis, ut ad dietam, que in regno Croatie celebrabitur, a statibus eius regni inquirant de negotiis et loquelis meis, et ut ergo interesse et ibidem comparere tenear, quod quam libentissime faciam. S. tamen M. V. dignetur mihi de necessariis prouidere expensis . . . nam aliter S. M. nec diete interesse, nec manere, nec aliquo ire possum . . . Preterea S. M., quia plures domini et nobiles interfuerunt tunc, etiam ex hungaris, cum M. V. nunctium agerem, qui huius diete non intererunt, multi etiam de regno . . . non solent personaliter venire, sed aliquem ex suis mittere . . .“ Eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

[3]) A királyi rendelet fogalmazata, a püspök fönnebb idézett levelének hátlapjára van írva.

szor egymásután kérdést intézett a jelenlevőkhöz: vajjon van-e tudomásuk arról, hogy akként járt el, mint a királynál vádolják? *Blágay István* nyilatkozott legelőbb, de kitérőleg. Ennekfolytán a püspök felszólította Keglevich Pétert, hogy intse a rendeket határozott nyilatkozásra. Keglevich megtette ezt. Szavait hosszas hallgatás követte, melyet végre *Pysach György* zágrábmegyei szolgabíró szakított meg. „Én, püspök uram — így szólott — semmi rosszat nem tudok uraságod felöl." És senki sem találkozott, ki ellenmondott volna. Mire az urak és nemesek irásbeli bizonyítványokat állítottak ki a püspök ártatatlanságáról, s azokat megküldötték a királynak. [1])

VI.

1533. szeptember 8-án a tótországi rendek ismét gyűlést tartottak *Zágrábban*. Innen feliratot intéztek Ferdinándhoz, kinek figyelmét felhívták János király tevékenységére, melyet a tótországi rendek megnyerése körül kifejt, és azon zaklatásokra, melyeknek az ő részéről Ferdinánd hívei ki vannak téve. Ferdinánd szeptember 25-ikén kelt válasziratában kiemelte, hogy a török szultánnal folyamatban levő békealkudozások visszatartják ugyan őt az ellenséges fellépéstől; mindazáltal mindent megteend, mi híveinek védelmére szükséges, és már is utasította Katzianer János főkapitányt, hogy a megfelelő intézkedéseket tegye meg. [2])

VII.

Ugyanazon év (1533) október 11-én *Thopozkán* gyűltek egybe a horvátországi rendek, és Ferdinánd királyhoz intézett előterjesztésükben panaszt emeltek, egy Rusnovich Péter nevű horvátországi nemes hatalmaskodásai ellen, felkérvén a királyt, hogy ezeknek megszüntetéséről gondoskodjék. [3])

[1]) Keglevich Péternek és másoknak a gyűlésről szóló, a királyhoz intézett jelentéseiből készült kivonat, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

[2]) A k. válaszirat eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

[3]) A felirat eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

VIII.

Az 1534-ik évben a horvátországi rendek két gyűlést tartottak. Az egyiket november 30-an *Rippach* várában, hová Keglevich Péter hívta őket össze, hogy velük ezen vár erődítményeinek helyreállítása tárgyában tanácskozzék. [1] Ezek értesülvén, hogy az ő nevükben, bizonyos urak azon kérelemmel fordultak Ferdinánd királyhoz, engedné meg, hogy a horvátországi rendek maguk, saját kebelükből választhassanak bánt; [2] siettek a királyt biztosítani, hogy ez tudtuk és meghatalmazásuk nélkül történt, és hogy ők bizalommal várják a királytól a báni méltóság betöltését. [3])

IX.

Az év utolsó napján *Zágrábban* gyűltek össze a horvátországi rendek, és *Zimych Györgyöt* küldötték követségbe Ferdinándhoz, hogy kérelmeiket és panaszaikat a trón zsámolyánál tolmácsolja. [4]

---

[1]) Keglevich Péter 1534. november 30-án Rippach várából írja Ferdinándnak: „Hysce diebus, quibus jam hic in seruicio V. Mtis in ciuitate eiusdem Ryppach . . . pro fortificanda et munienda ipsa civitate . . . cum fidelibus V. Mtis videlicet universitate nobilium eiusdem regni, fuerim . . .“ Eredetije ugyanott.

[2]) Corbáviai János grófnak 1531 nyarán bekövetkezett halála óta a báni méltóság üresedésben volt.

[3]) A horvátországi rendek 1534. november 30-án kelt felterjesztésének eredetije a bécsi t. levt.

[4]) A deczember 31-én kelt irat, melyben a királyt Zimych küldetéséről értesítik, a bécsi cs. és k. t. levéltárban.

XXIII.

A nagyszombati és pozsonyi országgyűlések 1535-ben.

I.

Ferdinánd király, az 1532-ik év szent György napján tartott pozsonyi országgyűlés eredménytelen feloszlása után, három éven át nem hívta össze az ország rendeit.

Szulejmán harmadik magyarországi hadjárata (1532) alkalmával sikerült ugyan neki a császártól, a német birodalom- és saját örökös tartományaiból jelentékeny haderőt gyűjteni egybe; azonban ez a török sereg elvonulása után rögtön szétoszlott, anélkül, hogy a törökkel megütközött, vagy Ferdinándnak János király leküzdésére segélyt nyújtott volna. Ferdinánd ezután békealkudozásokat kezdett a szultánnal, melyek eredményre vezettek; a János királylyal több ízben megujított tárgyalások nem vezettek ugyan állandó békére; de 1534. augusztus 21-én fegyverszünetre lépett vele.

Ezalatt az ország belső bajai és sérelmei orvosolatlanul maradtak; sőt mindinkább növekedtek. A magyar urak emiatt ismételve sürgették az országgyűlés összehívását; annálinkább, mert az országgyűlések, melyek a mohácsi vészt követő években tartattak, az ország védelméről, a török és János király elleni hadjáratokról intézkedtek ugyan, de elmulasztották az ország kormányzati, törvénykezési viszonyait az új helyzet igényei szerint szabályozni. Ferdinánd 1535. nyarán teljesítette kérésüket. Október 4-ére *Nagyszombatba* hívta egybe a rendeket, akként, hogy a főpapok, zászlósok és urak személyesen jelenjenek meg, a nemesek pedig követeket küldjenek. [1])

[1]) Meghívólevelet nem ismerünk. A nemesség felterjesztésében

Azonban, miután a k. meghívólevelek későn küldettek szét, mind a főrendek, mind az alsó nemesség soraiból kevesen jelentek meg. [1])

A gyűlést Thurzó Elek királyi helytartó nyitotta meg, október 10-ike táján. [2]) Előadta, hogy a király élénk fájdalommal volt tanuja azon szenvedéseknek, melyeket a törökök és a belviszályok az országnak okoztak, s melyeknek elhárítása mindig kiváló tárgyát képezte gondoskodásának. Bebizonyította ezt azon áldozatok által, melyeket a szultán két utóbbi hadjárata alkalmával, az ország védelme érdekében, hozott. Ezentúl is mindent megteend, hogy az ország a törökök pusztitásaitól és a belviszályoktól megszabadúlván, régi szabadságába visszaállíttassék. Ezt békés uton reméllí elérhetni; de ha nem érne czélt, biztosan számíthat a császár és a többi keresztény uralkodók hathatós segélyezésére. Ezalatt pedig mit sem fog elmulasztani a belnyugalom helyreállítására; s avégből hívta össze a jelen országgyűlést, hogy a rendek közreműködését is igénybe vegye. [3])

Azonban a rendek, mivel — mint említettük — csekély számban jelentek meg, nem érezték magukat feljogosítva az ország fontos érdekeiről határozni. Az alsó nemesség azon kéréssel fordult tehát a királyhoz, hogy november 30-ára, Pozsonyba, vagy Nagyszombatba ismét hívja össze az országgyűlést, s jelenjék meg ott személyesen. „Felségednek ezen kegyelmére nem vagyunk méltatlanok; érdemeket szereztünk arra hűségünk

olvassuk: „Mandaverat M. V., ut in hac dieta vniuersi domini prelati, Barones, proceresque viritim, ex singulis autem Comitatibus Majestatis Vestre fidelibus, de ordine nobilium ex pocioribus certo numero electi convenirent." Hogy október 4-ére hivattak egybe, tudjuk Sperfogel lőcsei krónikájából: „Pro festo Francisci indixerat Ferdinandus Diaetam Tyrnaviam." Wagner. Analecta. II. 180. l.

[1]) Ezt említi a nemesség felterjesztése: „Tam domini ex utroque ordine, quam eciam nos, pauci admodum conveneramus." És Sperfogel: „Paucis admodum comparentibus soluta est."

[2]) Hogy a gyülés nem nyittatott meg október 4-én, következtetjük azon körülményből, hogy Várday esztergomi érsek csak október 14-én tesz jelentést a királynak a gyűlés lefolyásáról.

[3]) A k. helytartó előadását resumálja az alsó nemesség felterjesztése.

és ragaszkodásunk által, melyet felséged iránt az elmúlt években tanusítottunk és most is tanusítunk, annyira, hogy nem haboztunk felséged érdekében az atya fia, a fiú atyja, testvér testvére, és barát barátja ellen küzdeni.“ És ez alkalommal is tényleg ohajtották hűségüket kitüntetni: minden jobbágytelek után egy forintnyi adót ajánlottak meg, és készeknek nyilatkoztak életüket és összes vagyonukat feláldozni.

Egyúttal czélszerűnek látták sérelmeiket azonnal előterjeszteni. Az alsó nemesség különösen háromra irányozta a király figyelmét: a királyi hadak kicsapongásaira, némely urak hatalmaskodásaira, és arra, hogy a magyar érczpénz az ausztriai tartományokból kitiltatott. Továbbá kérték, hogy Esztergomban és a többi végvárakban rendeljen őrcsapatokat; állítsa vissza Tótországban a megzavart rendet; ne engedjen senkit az ország határain kivűl levő törvényszék elé idéztetni; szüntesse meg az esztergomi és komáromi kapitányok által felállított vámokat, és tiltsa el Csernohorskyt (Sáros és Szepes megyékben) önkényes adók kivetésétől; teljesítse a felvidéki megyéknek tett igéreteit; hagyja meg a szarvaskői kapitánynak, hogy hadait ne élelmezze mások birtokaiból; a béketárgyalások vezetésére nevezendő biztosai sorába két magyar nemest is rendeljen; parancsolja meg, hogy mindazok, kik híveinek birtokait erőszakosan lefoglalták, ezeket még a jövő országgyűlés előtt bocsássák vissza. [1])

A főrendek csatlakoztak az alsó nemesség kérelmeihez, és kijelentették, hogy szintén elfogadják az általuk megajánlott adót; de hozzátették, hogy ha a király az újabb országgyűlést nem hívja egybe, nem lesznek képesek az adót tettleg behajtani. Az uralkodó bajokat négy okra vezették vissza, ezek: a töröknek nagy hatalma, mely már az ország szívéig ér; az ország megoszlása; a pártviszályok kíséretében járó számtalan hatalmaskodások; végre a törvénykezés szünetelése. A főrendek egyébkint nem vádolják a királyt, sőt elismerik, hogy trónra lépte óta minden lehetőt megtett, de az ellenségnek túlnyomó hatalma és saját belviszályaik gátolták meg az ország

[1]) Az alsó nemesség felterjesztésének egykorú másolata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

felszabadítását; hálásan bevallják azt is, hogy az ő és a császár segélye nélkül, a szultánnak az ország meghódítása bizonyosan sikerült volna. „Hálát adunk Istennek, hogy oly uralkodót adott nekünk, ki bölcseségével és hatalmával elhárította a hazánkat és az egész kereszténységet fenyegető veszedelmet, mit vérünk ontásával és életünk feláldozásával fogunk felségednek meghálálni.“

Továbbá, megjegyezvén, hogy a pártokra oszlott ország nem állhat fön, kérik a királyt, igyekezzék az ország egységét visszaállítani, s ha a békealkudozások meghiúsulnának, vegye igénybe a fegyver hatalmát. Végre esedeznek, hogy nyolcz évi távollét után, jőjön ismét hű rendei körébe; megjelenésétől mind saját, mind az ország érdekeire lényeges eredményeket várnak. [1])

A főrendek és nemesek követeket küldöttek Bécsbe, hogy a királynak a gyűlés határozatait, kívánatait és panaszait előterjeszszék és válaszát átvegyék. [2])

Várday Pál esztergomi érsek sietett Ferdinándot felkérni, hogy az országgyűlés küldötteit fogadja kegyesen, azoknak legalább a két legfontosabb kérdés: a jövő országgyűlés és az érczpénz tárgyában, élő szóval válaszoljon, és kérelmeiknek teljesítését ígérje meg; egyúttal tüzetes javaslatot küldött át, mikép kelljen a királyi választ szerkeszteni. [3])

A király az előterjesztett panaszokra és kívánatokra a következő módon válaszolt. Ő hadainak többször, és pedig súlyos büntetések terhe alatt, megparancsolta, hogy kártételektől, hatalmaskodásoktól tartózkodjanak; mivel azonban ennek daczára több kihágás történt, a katonaság létszámát leszállította, és kellő intézkedéseket tett, hogy további kicsapongásoknak elejét vegye. Továbbá, jól tudja, mily lényeges előnyök származnának Magyarországra és a szomszéd tartományokra,

---

[1]) A főrendek felterjesztésének egykorú másolata ugyanott.

[2]) Ezt Várday említi október 14-én a királyhoz intézett levelében. Egyébkint a nemesség előterjesztésének zárszavai is utalnak erre: „Dignetur nos optata relacione remittere graciose.“

[3]) Várdaynak október 14-én kelt levele és ahoz mellékelt javaslata a bécsi cs. és k. t. levéltárban.

ha Magyarországban jó értékű érezpénz veretnék, melyet a külföldön is nehézség nélkül fogadnának el; ezen okból kezdett ő Béesben veretni magyar érczpénzt. Nem kételkedik aziránt, hogy az ország rendei is képesek lennének ellenőrizni az érczpénz verését, ha ezt az elhatalmasodott belzavarok nem akadályoznák; így azonban megtörtént, hogy csekély értékkel bíró, vagy teljesen hamisított pénzek hozattak forgalomba, miáltal sokan, főleg Alsó-Ausztriában, megkárosíttattak. Emiatt az alsóausztriai rendek felkérték, hogy a magyar érczpénz behozatalát tiltsa el, mit ő egyik közelebb tartott tartományi gyűlésen meg is tett; annál inkább, mert ezt a német birodalom fejedelmeivel, az érczpénz tárgyában kötött szerződés is követelte. Ezekután, bár Magyarország érdekeit nem kevésbbé viseli szívén, mint többi tartományainak jólétét, a rendek kívánatának, a magyar érczpénz tárgyában kiadott rendelet visszavonását illetőleg, nem tehet eleget. Mindazáltal a német birodalom fejedelmeinél és örökös tartományaiban oda fog működni, hogy Magyarországgal, ha itt az érczpénz tartalma és értéke kellően megállapíttatik, az érczpénz elfogadása iránt egyesség jöjön létre, a mi nemcsak Magyarországra, hanem a német birodalom- és ausztriai tartományokra nézve is, melyek Magyarországgal szoros kereskedelmi viszonyban állanak, előnyös leend. Ez azonban mindaddig nem reméllhető, míg Magyarországban, mindenki tetszése szerint verethet pénzt, és a pénzhamisítók a törvényekben meghatározott büntetést kikerülik. Gondoskodjanak tehát a magyar rendek arról, hogy az ország bajai valahára orvosoltassanak, hogy a királyon kivűl más senki pénzt ne verethessen, hogy végre azok, kik ez ellen vétenek, kérlelhetlenűl büntettessenek. Ezáltal nagy mértékben elő fogják mozdítani hazájuk javát.

A király továbbá ígéri, hogy Esztergomban és más alkalmas pontokon kellő őrcsapatokat fog elhelyezni; a báni méltóság betöltése iránt már tárgyalásokat folytat; az igazság kiszolgáltatásáról a rendekkel tanácskozni fog. De jogosulatlannak tartja a rendek azon kívánatát, hogy magyarok ne tartozzanak az ország határain kivűl levő biró előtt megjelenni; miután felségi jogaihoz tartozik az, hogy mint legfőbb biró a peres feleket maga elé, udvarába idézhesse; és gyakran

a peres ügyek természete is igényeli, hogy azok közvetlenül a király elé terjesztessenek.

A vámokra nézve, melyek miatt a rendek panaszt emelnek, kinyilatkoztatja a király, hogy ő azokat nem az ország és a rendek sérelmére vagy hátrányára, hanem mindíg javára és biztonsága érdekében, hozta be. Névszerint az esztergomi vámot avégből állította fel, hogy megakadályozza a gabonának az ellenség általi elszállítását, és hogy a vám jövedelmeit az esztergomi vár fentartására fordítsa. Egyébkint, ha a rendek ki tudják mutatni, hogy e vámok reájuk nézve károsak, kész azokat megszüntetni.

A felvidéki megyék felterjesztett kívánatait teljesítendi. A szarvaskői kapitánynak megparancsolja, hogy hadaival a birtokosoknak ne legyen terhére. A rendek azon kéréséről, hogy a béketárgyalások alkalmával két magyar nemest is nevezzen biztosai közé, maga idején megemlékezik. Aziránt, mikép kelljen fellépni azok ellen, kik mások birtokait erőszakosan elfoglalták, a rendek javaslatait kéri ki. Végre intézkedni fog, hogy némely urak önkényesen adókkal ne terheljék a népet. [1])

II.

A király ezen válasziratban nem érintette a főrendek és a nemesség azon kérelmét, hogy az országgyűlést szent András napjára hívja össze. Ugyanis a válasziratnak valószinűleg ezen országgyűlésen kellett felolvastatnia, melyet, október 25-én kelt levelei által, nem sz. András napjára, hanem tizenegy nappal előbbre, szent Erzsébet napjára (1535. november 19) Pozsonyba hívott egybe. [2]) A királyt arra, hogy a rendek kívánatát ily

[1]) A királyi válasz úgy látszik két külön példányban küldetett meg a főrendeknek és az alsó nemességnek. Ugyanis a bécsi t. levéltárban két példányban van meg; az egyiknek felirata: „Responsum ad gravamina nobilium.“ A másiké: „Responsa ad petita dominorum Prelatorum et Baronum Hungarie.“ Egyébkint a két példány teljesen egyenlő. Valószinű, hogy e k. válasz a következő pozsonyi országgyűlésen mutattatott be. Utal erre a következő hely: „Maiestas Regia in *presenti congregatione* consultabit.“

[2]) A Soprony városához intézett meghívólevelet közli *Kovachich*. Supplementum. III. 159. l.

gyorsan teljesítse, nemcsak tanácsosainak kérelmei bírták rá, hanem főleg a rendek egy részének fenyegető magatartása, melyből többen jósolhatni vélték, hogy ha Ferdinánd nem jelenik meg személyesen az országgyűlésen, hívei átpártolnak János királyhoz. [1])

A király az országgyűlés megnyitása előtt, több főpapot és főurat Béesbe hivott meg, hogy velük a pozsonyi országgyűlésen követendő eljárás iránt tanácskozzék. [2]) Azon javaslatok közűl, melyeket a megjelent tanácsosok bemutattak, *Várday Pál* esztergomi érsekét ismerjük.

Ez ajánlotta, hogy a király személyesen utazzék le Pozsonyba; és míg ezt megteheti, bízzon meg néhány főpapot és főurat, hogy nevében mind a főrendeket, mind a nemességet üdvözöljék, és kívánatait terjeszszék elő.

A prímás nézete szerint, a királynak főleg az országban eláradott zavarok, hatalmaskodások és erőszakos tettek megszüntetésére kellett fordítani figyelmét. Ez irányban legczélszerűbbnek látta, hogy a király, miként egyéb országaiban is tette, Magyarországban állandó helytartótanácsot állítson fel, mely távollétében, az ő nevében az ország szabadságának védelméről és fentartásáról, az igazság kiszolgáltatásáról, a hatalmaskodások megszüntetéséről, és általán az ország minden érdekeiről gondoskodnék. Egyúttal sürgetően szükségesnek mondotta egy országos törvényszék szervezését.

Végre javasolta, hogy a király a rendeket segély megajánlására hívja fel. [3])

Ezalatt, bár a meghívólevelek szétküldése és a gyűlés határnapja közötti idő, tekíntve a közlekedésnek, főleg az őszi

[1]) Sperfogel lőcsei krónikájában 1535-re feljegyzi: „Praesummitur a quibusdam, quod si Ferdinandus ad diaetam non venerit... Joannes Zapolya manebit Rex. Quod Deus avertat." *Wagner*. Analecta Scepusii. II. 180. l.

[2]) *Batthyáni Ferencz* 1535. november 17-én Kőszegről Ferdinánd királyhoz intézett levelében jelenti, hogy miután a k. rendeletet későn vette, nem jelenhetik meg Bécsben. (Eredetije a bécsi t. levéltárban.)

[3]) Várday Pál felterjesztésének eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

évszakban, nehézségeit, igen rövid vala: [1]) november végső napjaiban a rendek nagy számban voltak együtt. A megjelent urak és nemesek számát négyszázra tették. A városok is küldöttek követeket. [2])

A király, miként maga mondá, nagyszámú fontos ügyek tárgyalása által el lévén foglalva — bár a rendek Thurzó Elek vezetése alatt, kétizben küldöttséget bocsátottak hozzá, mely megjelenését sürgette, — nem jött Pozsonyba; hanem óhajtotta, hogy a rendek utazzanak fel Bécsbe; és a biztosoknak, kiket Pozsonyba küldött, [3]) feladatuk volt a rendeket reábirni, hogy a király ezen kívánatát teljesítsék, és az országgyűlést Bécsben tartsák meg. Többen a nemesség köréből vonakodtak ugyan engedelmeskedni, de a rendek jelentékeny része meghódolt a király akaratának, és november vége felé Bécsbe ment. [4])

Itt a k. biztosok egyike a következő — Várday érsek javaslatai alapján szerkesztett — előadással nyitotta meg a gyűlést.

„Ő felsége a római király, Magyar- és Csehország királya, legkegyelmesebb urunk, kedvesen fogadja az ő felsége által magához hívott főpapok, urak, nemesek és egyéb magyarországi hű országlakosok engedelmes és készséges megjelenését.

„Ugyanazon főpapok, urak, nemesek és egyéb országla-

---

[1]) Igy a felvidéki városoknak csak november 19-én kézbesítették a k. meghívóleveleket. És bár Bártfa városa még azon napon útnak indította követeit, ezek a rossz út és nagy vizek miatt, csak deczember 4-én érkeztek Pozsonyba. (Pinder György bártfai követnek deczember 8-iki jelentése, azon város levéltárában).

[2]) A bártfai követ írja, hogy „yn dy 400 nur gutter Herrn und Edeleut“ voltak jelen. Említést tesz Soprony és Nagyszombat követeiről. Bártfa városát Pinder és Scheyerlich János képviselték. — Ezen országgyűlés a király válasziratáiban és a törvénykönyvben „részleges“-nek (congregatio particularis) mondatik; mily alapon, és mily értelemben, nem tudjuk meghatározni.

[3]) Ezeket a királynak alább tárgyalandó válasziratából tudjuk. A biztosok neveit nem ismerjük. Pempflinger István alább említendő levele valószinűvé teszi, hogy ő egyike volt ezen k. biztosoknak.

[4]) Ezen eseményekre nézve egyedűli kutforrásul szolgál Pempflinger Istvánnak Pozsonyból 1535. november 28-án Ferdinándhoz intézett levele. Eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

kosok már a nagyszombati országgyűlésen, tekintetes és nagyságos bethlenfalvi gróf Thurzó Elek országbíró és ő felsége magyarországi helytartójának előadásából megértették meghivatásuk okait; hasonlag néhány nap előtt Pozsony városában, hová az említett nagyszombati gyűlés után minap meghivattak, ő felsége biztosainak előadásából értesültek, mi indította ő felségét, hogy a Pozsony városába összehívott országgyűlést Bécsbe helyezze át. Ha ő felsége, miként hőn ohajtotta és el volt határozva, a Pozsonyba közelebb elmúlt szent Erzsébet napjára egybehívott főpapok, urak, nemesek és egyéb országlakosok körében személyesen megjelenhetett, s velük az ország és a rendek javáról tanácskozhatott volna, ez reá nézve mindenekfelett kedves leendett; azonban ezt tenni akadályozá a fontos és nagyszámú ügyek tárgyalása, mely ő felségét mindekkoráig elfoglalta; amiről egyébkint a királyi biztosok által is értesíttettek.

„Az ezen országgyűlésen tárgyalandó ügyek sorában a legelső az, hogy a karok és rendek, úgyszintén a többi országlakosok és ő felségének összes hívei békében, biztosságban és szabadságaikban fentartassanak, az igazság mindenkinek kiszolgáltattassék, a károk és bajok, melyek eddig az országot zaklatták, elháríttassanak, és azoknak okozói jövőben megfelelő büntetést vegyenek. Továbbá, ha ő felsége híveinek szükségei és igényei más ügyek tárgyalását is követelnék, ez szintén történjék meg, és ő felsége ezen s minden egyéb ügyekben úgy fogja magát viselni, mint ezt jóakaró és kegyelmes uralkodótól várni lehet; mire ő felsége kegyesen hajlandó.

„Mivel pedig ő felsége Magyarországra és összes lakosaira nézve mit sem tart hasznosabbnak és kívánatasobbnak, mint a biztos és állandó békét, a melyre mindenkor törekedett, s most is törekszik: ezen oknál fogva a török császárral békét és barátságot kötött, úgyszintén ő felsége János szepesi gróffal kezdendő alkudozásokhoz megegyezését adta, s ezek fegyverszünetet eredményeztek, mely mindenki által megtartandó, míg a szilárd béke iránt megállapodás jő létre; s ekként ő felsége híveinek javáról, amennyire lehetséges volt, gondoskodni kívánt. Mivel pedig ezen hosszan tartó alkudozások még nem fejeztettek be, bár ő felsége ez irányban eddig mindent megtett és ezentúl is megteend; szükséges, hogy eközben

némely jelentékenyebb czikkek, melyeket ő felsége fontosabbaknak és sürgetőbbeknek tart, végrehajtassanak, és általán ő felsége híveinek érdekei biztosíttassanak.

„Emiatt ő felsége a nevezett főpapok, urak, nemesek és egyéb országlakosokkal tanácskozni, utat és módot keresni kívánt, hogy az ország és lakói részére a béke biztosíttassék, az igazságszolgáltatás kellő rendben folyamatba hozassék, az itéletek végrehajtassanak, az országlakosok szabadságaikban fentartassanak, és a törvények ellen vétők, az engedetlenek és az erőszakos tettek elkövetői megfékeztessenek. És pedig az országlakosok károsításának és elnyomatásának megadályozása, úgyszintén a törvények végrehajtása végett, szükséges, hogy alkalmas egyéneket rendeljenek, kiket a rendek megegyezésével, ő felsége ki fog nevezni.

„Ennekfolytán ő felsége a karokat és rendeket felhívja, hogy véleményüket és tanácsukat adják elő, mikép lehessen mindezeket a leghelyesebben megtenni.

„Továbbá ő felsége látván, hogy az országban számtalan gonosztettek, hatalmaskodások követtetnek el, melyek ellen, a közbiztonság és rend megóvása végett, megfelelő óvszerekről kell gondoskodni; a rendeknek javaslatait kéri ki aziránt, miként lehessen a multban történt bajokat orvosolni, a jelen és jövő bajokat megelőzni.

„Mivel pedig mindezeknek foganatosítására ő felségének nem csekély pénzösszegre van szüksége, és ő felsége mint kegyelmes király híveinek minden tekintetben segítségére kíván lenni, de a rendek eléggé tudják, hogy ő felségét ekkoráig mily nagy, úgyszólván elviselhetlen költségek és kiadások terhelik, legfőkép az ország és ő felsége híveinek megoltalmazására; továbbá a fegyverszünetnek János és hívei által történt megszegése okozta, hogy ő felségének nagy összeg pénzt kellett híveinek védelme érdekében kiadni, minélfogva kényszerítve volt az ország harminczadait lekötni, s azokra előlegeket venni fel, s így ezekre most már nem számíthat; ő felsége ezenkívűl, a Magyarország és hű lakosai iránt viseltető jóindulata által késztetve, saját örökös tartományainak segélyét is igénybe vette, melyet ezen tartományok rendei, nem csekély terheltetésükre, többször felajánlottak.

„Ő felsége ezekután óhajtja, hogy a rendek megfelelő segély ajánlásáról tanácskozzanak, a melyből ő felségének tanácsosai, kik az országban, annak igazgatására és az igazság kiszolgáltatására alkalmaztatni fognak, fizetésüket nyerjék, és az ország lakosainak s szabadságaiknak megoltalmazására kellő számú hadak tartassanak. Ő felsége, az ország rendeinek megegyezésével és hozzájárulásával, intézkedni fog, hogy ezen adók semmi más czélra ne fordíttassanak; súlyos büntetés terhe alatt, azokat senki igénybe venni ne merészelje; azok senki részére ne utalványoztassanak. Ha tehát ez alkalommal a szokottnál nagyobb adó szavaztatnék meg, azt elviselhetőbbé teheti azon gondolat, hogy azzal az országnak, maguknak és övéiknek az annyira óhajtott békét és nyugalmat megszerzik. Könnyű ugyanis feláldozni oly pénzt, melyről tudjuk, hogy azt nagy kamattal, megbecsülhetlen haszonnal, fogjuk visszakapni. Gondoskodniok kell nagyobbszámú lovasok felszereléséről is, hogy szükség esetében azoknak ellátásában semmi hiány ne legyen.

„Mindezeket ő felsége az itt megjelent uraknak és összes országlakosoknak kegyelmesen elő kívánta adni; készségesen ajánlkozván, ezeken felül is mindarra, mi ő felsége híveinek javára és előnyére szolgálhat.“ [1])

Úgy látszik az urak, nemesek és városi követek a királyi előadások meghallgatása után rögtön visszatértek Pozsonyba. Annyi bizonyos, hogy deczember első napjaiban Pozsonyban folytatták a tanácskozásokat a k. előadások felett; és pedig oly szorgalmasan, hogy az ülések naponkint reggeli hét órától délig, és ebéd után estig tartottak. [2]) Deczember 6-án benyujtották felterjesztésüket a királyi biztosoknak. [3])

Az országot zaklató bajoknak kútforrását az ország megoszlásában találják. Kérik tehát a királyt, igyekezzék békeal-

[1]) Hogy e k. előadás csakugyan Bécsben tartatott, nemcsak tartalma, hanem a bécsi cs. és k. titkos levéltárban létező fogalmazat czíme is bizonyítja: „Propositio prima Vienne in dieta, que Posonii indicta erat.“

[2]) Ezt a bártfai követ írja deczember 8-iki jelentésében.

[3]) A bártfai követ ugyanis írja: „Dy Landtschaft hot dy artikel am tag Nicolai dem Rot Kuniglicher Majestät eyngeben.“

kudozások által, amennyiben ez az ország megoszlásának állandósítása nélkül történhetik, a belbékét visszaállítani és biztosítani; de békét magyar tanácsosainak meghallgatása nélkül ne kössön.

A király tartsa hadait jó rendben és fegyelemben; fő- és jószágvesztés büntetése alatt tiltsa el katonáinak nemesek és egyháziak házaiban megszállani; jobbágyok házaiban is csak háború idejében szállhassanak meg, minden kártételtől tartózkodván. A kapitányokat, kik katonáik kihágásait megbüntetni vonakodnak, a hűtlenség büntetése érje.

Az egyesség vissaállítása, a zavarok megszüntetése végett, a lázadóknak, ha a király hűségére visszatérnek, birtokai, melyektől megfosztattak, 15 nap alatt, azoknak pedig, kik már ezelőtt megtértek, rögtön adassanak vissza. A király hívei, kik szolgálataik jutalmául ily hűtelenek birtokait nyerték adományul, megfelelő kárpótlást nyerjenek; általában az egyházi és világi javak, melyek II. Lajos király halála óta törvénytelenűl lefoglaltattak, szent Máté napjáig, törvényes birtokosaiknak adassanak vissza. Azok, kik ily jószágokat visszaadni vonakodnak, tizenöt napi határidővel, idéztessenek törvényszék elé; kik pedig a törvényszék itéletének végrehajtását erőszakkal akarják meggátolni, a törvényekben megszabott büntetéssel sújtassanak. Hogy az elidegenített birtokok mielőbb törvényes birtokosaik kezeibe kerüljenek, a király bocsátkozzék alkudozásba a tényleges birtokosokkal.

A király engedjen nádori helytartót és az országos törvényszékhez bírákat választatni. A mindennemű hatalmaskodási bűntényeket, fellebbezett pereket sat. a király által szervezendő törvényszék „Reminiscere“ vasárnapján vegye tárgyalás alá. Az esztergomi érsek, régi jogai alapján, mind a királyi tanácsban, mind a főtörvényszéken űléssel bírjon. A király nevezzen országos kapitányt, ki hivatva legyen a törvényszéki itéleteket végrehajtani.

Eszközölje a király, hogy a magyar érczpénz mindenütt fogadtassék el.

Miután az ország békéjének biztosítása költségeket igényel, a rendek minden porta után január hóban fizetendő egy forintot szavaznak meg; egyúttal megajánlanak szent

Jakab napján fizetendő második forintot is, oly feltétel alatt, ha a király a jövő év július havában az országgyűlést ismét összehívja. Az adó fizetésétől senki se legyen felmentve, s az haladéktalanul hajtassék be.

Továbbá a rendek készeknek nyilatkoznak közreműködni a királylyal a belbéke helyreállítására, szükség esetében személyesen felkelni és jobbágyaik ötödrészét felfegyverezni; az urak és az egytelkes nemesek is a törvényekben megállapított kötelezettségeknek eleget fognak tenni. Nehogy pedig az urak dandáraikat nem lévén képesek fizetni, ezek a szegény népet zsarolják, az urak birtokaik arányában tartsanak lovasokat; ki a megállapított rendszabályt megszegvén, alkalmat szolgáltat arra, hogy mások kárt szenvedjenek, 15 ezüst márka birságot fizessen, a kárttevők pedig fejüket veszítsék. A naszádosok is kellő számban és alkalmas helyen tartassanak.

A főispánok és szolgabirák elégedjenek meg fizetéseikkel, s ezt csak az adó behajtása után vegyék fel; ha pedig az ő hibájukból az adó egy része be nem hajtatik, az fizetésükből vonassék le. A királyon kívül senki se legyen feljogosítva adót kivetni, vagy azt az ő felhatalmazása nélkül beszedni. Miután a királyi városok, II. Lajos halála óta, adójukat (a census) a királyi kincstár részére fizetni elmulasztották, bár a király iránti hűségük következtében nagy károkat szenvedtek, a közterhekben szintén vegyenek részt.

Miután némely főispánok, s leginkább azok, kik a királynak még nem tették le a hűségi esküt, a megyebeli lakosokat különfélekép zaklatják; a főispánok hivatalvesztés terhe alatt, tartozzanak az esküt haladéktalanul letenni. A király azon főispánokat, kik ellen a megyei közönség alapos panaszokat emel, mozdítsa el, s helyükbe nevezzen másokat. Azon bírói itéletek, melyeket a főispánok a megyei törvényszék rendes székhelyén kivűl hoztak, érvényteleneknek tekintendők.

A tizedek birtokosai és bérlői, kik oly tizedeket követelnek, melyekre a törvény nem jogosítja fel, a törvénytelenül beszedett termények visszatérítésén kívül, büntetéssel is sujtassanak, és a károsultaknak legyen joguk ellenük pert indítani.

A király hívja fel a rendeket, hogy a hűtlenség büntetése

alatt, tartózkodjanak szövetségeket vagy összeesküvéseket szervezni, a már szervezetteket pedig oszlassák fel.

Senki se köteleztessék az ország határain kívűl létező törvényszék vagy bíró előtt megjelenni, még az ország rendes bírái előtt sem, ha azok a királyi udvarban tartózkodnak. És az ország határai között se lehessen bárkit, törvényes megidézés és bírói eljárás nélkül, elitélni.

Ő felsége a magyarországi hivatalokra idegeneket ne alkalmazzon, s azokat, kik eddig alkalmaztattak, névszerint Behem Bernátot, a Mária királyné által bírt bányák igazgatóját, mozdítsa el. A király vegye vissza Mária királynétól azon várakat, birtokokat, és jövedelmeket, melyeket jogtalanul birtokol; és hívja fel őt, hogy birtokainak jövedelmeiből 200 jól felfegyverzett lovast tartson.

A király szüntesse meg az utóbbi években felállított vámokat. Esztergomban és más helyeken őrcsapatokat helyezzen el. Küldjön ki biztosokat az ország és a szomszéd tartományok határainak megállapítására.

Engedje meg a király, hogy az ország törvényszékének birái közé a rendek hat nemest választhassanak, kiket, úgy szintén a tótországi rendek által választandó egy nemest, a királyi tanácsba és a békealkudozásokhoz is hívjon meg. Az ország kormányának székhelye Nagyszombat legyen.

A király töltse be a báni hivatalt. A templomok menhelyi jelleme ezentúl is tartassék fön. Azok ellen, kik a király és ellenfele között létrejött fegyverszünetet megsértenék, a korona ügyésze, mint a közbéke megháborítói ellen, keresetet indítson. Azok, kik a király iránti hűségük következtében egyházi javadalmaiktól megfosztattak, ezek birtokába, mihelyt lehetséges, helyeztessenek vissza.

Ha azok, kik a király hűségére visszatérnek, tettleg oly javaknak birtokában volnának, melyeket a király korábban másoknak adományozott volt, a királynak joga legyen, ezen javakat amazok birtokában megerősíteni. A király rendelkezzék, hogy a királyi városok szabadalmai tiszteletben tartassanak, s azokat, kik e szabadalmakat megsértik, büntesse meg. Hasonlókép a csajkások szabadalmai is tartassanak fön, s azok Esztergomban helyeztessenek el.

A király, mihelyt a körülmények engedik, tegyen eleget a régi törvények követeléseinek s a nemzet óhajainak: helyezze át lakását Magyarországba.

Miután a káptalanok és konventek egy része az ellenkirály pártján áll, a mennyiben a rendek lakhelyeikhez közel fekvő, különben illetéktelen hiteles helyekhez fordúlnának, ezeknek hivatalos eljárásai érvénynyel bírjanak. Ellenben a kötelezvények s igéretek, melyeket a király híveitől bárki erőszakosan kicsikart, érvényteleneknek tekintendők.

Azon erősségek, melyek részéről a király hívei törvénytelen zaklatásoknak vannak kitéve, a közelebbi sz. Mátyás apostol napjáig rontassanak le. [1])

Ezen kívánatokat a rendek deczember 6-án bemutatták a k. tanácsosoknak, kik már másnap némi módosításokkal visszaküldötték. Révay Ferencz k. személynök adta elő ezen módosításokat, melyeket a rendek „placet“ felkiáltással fogadták el. Ezután követek választattak, kik a rendek felterjesztését Bécsbe vitték, s itt a királynak átadták. [2])

A király néhány nap múlva közölte válaszát az országgyűléssel. Szívesen jelent volna meg — úgymond — személyesen a hű rendek körében, miután azonban ezt nem tehette, biztosai által hívta fel őket, hogy az ország békéjének helyreállításáról, a bajok orvoslásáról tanácskozzanak. Mivel pedig a rendek azon meggyőződésből indúlván ki, hogy ezen bajok főkutforrása az ország megoszlása, őt felkérik, hogy ezt békealkudozások által megszüntetni igyekezzék; a király kijelenti, hogy velük eziránt teljesen egyetért, s épen azért, mert az ország megosztása alapján ellenfelével békét kötni vonakodott, hiúsultak meg a többször megkísérlett alkudozások. Miként eddig is mindent megtett, hogy az országnak állandó és biztos békét biztosítson, ezután is minden erővel azon lesz, hogy ezt elérje.

A Magyarországban tartandó katonaság számára és élelmezésének módjára nézve, a király a rendekkel egyetértőleg

[1]) Az országgyűlésnek a királyhoz intézett felterjesztése nem ismeretes; tartalmával a k. válaszirat ismertet meg.

[2]) A bártfai követ idézett jelentése alapján. A követekről, kik a felterjesztést Bécsbe vitték, a királyi válaszirat is tesz említést.

kíván eljárni; eziránt tehát véleményüket kéri ki. Megnyugszik abban, hogy a katonáknak tiltva legyen a nemesek és papok házaiban megszállani; de nem tartja kivihetőnek azt, hogy csak háború idején szállhassanak meg a parasztoknál, mert béke idejében is, főleg télen és nagy esőzések alatt, szabad ég alatt táborozniok nem lehetséges.

Hogy a király hűségére visszatérőknek, javaik, melyektől megfosztattak, visszaadassanak, méltányosnak itéli; azonban rövidnek találja a javak visszaadására kiszabott tizenöt napi határidőt, s ezt egy hónapban kívánja megállapíttatni.

A nádori helytartó és a törvényszék birának kinevezésére vonatkozólag, fentartja magának a király, tanácsosaival behatólag tanácskozni. A főkapitány kinevezése iránt pedig értekezni fog a rendekkel.

A magyar érczpénznek az ausztriai tartományokban való forgalmáról ismételi nyilatkozatát, melyet a nagyszombati gyűlés felterjesztésére adott válaszában kifejtett.

Arra, hogy a rendek a megajánlott két forintnyi adó második felének kifizetését, attól teszik függővé, hogy a király szent Jakab ünnepére országgyűlést hívjon össze; kiemeli, hogy az országgyűlés megtartását nem ellenzi ugyan, hanem annak idejét és helyét előre meghatározni nem tartja helyes eljárásnak; azt összehivandja, ha és mikor az ország és a rendek érdeke kívánatosnak fogja feltüntetni. A rendek pedig, tekintettel a kincstár nagy és sürgető szükségeire, a második forintot is feltétlenül ajánlják meg; sőt rendelkezzenek, hogy az még a kitűzött határnap előtt fizettessék meg. Továbbá határozzák el, hogy a zsellérek, szabadosok és molnárok is tartozzanak az adót, vagy legalább annak felét megfizetni.

A király a csajkásokkal tárgyalásokat fog kezdeni, s őket Esztergomban, vagy egyebütt, hol a szükség kívánja, alkalmazandja.

Arra nézve, hogy a király senkit az ország határain kivűl ne idézzen törvényszék elé, kijelenti, hogy elődjeinek példáját fogja követni; hasonlag a hivataloknak hazafiak részére való adományozása tekintetében is. Az, hogy eddig a várkapitányságokra és egyéb tisztségekre némely idegeneket alkalmazott, nem szorúl mentségre; miután köztudomású, hogy

ezt a háborús idők és az ország megoszlása elkerülhetlenné tette. Mihelyt a béke állandón helyre áll, a király igyekezni fog, hogy ez irányban is eleget tegyen a rendek óhajtásainak.

A Mária királyné tiszteire és birtokaira vonatkozó kívánatok tárgyában a király nem nyilatkozhatik és intézkedhetik, a királyné tudta nélkül. Arra nézve pedig, amivel Behem Bernátot vádolják, hogy a mohácsi csata ideje óta több mint 32,000 aranynyal maradt adós; bővebb felvilágosítást kér. Egyúttal figyelmezteti a rendeket, hogy miután némely, a bányák közelében lakó nemesek a bányákban nagy károkat okoznak; gondoskodjanak arról, hogy ez többé ne történjék.

Az ország határainak megállapítását a király szintén kívánatosnak tartja, és felhívja a rendeket, hogy ennek keresztülvitelére biztosokat rendeljenek; ő fel fogja hívni örökös tartományait, hogy ugyanezt tegyék.

A király kijelenti, hogy amennyiben új vámokat állított fel, különösen Esztergomban, ezt az ország érdekében tette; egyébkint, ha kitünnék, hogy azok a rendekre hátrányosak, nem fog késni azokat megszüntetni. A lőcsei vámra nézve bővebb felvilágosítást kér.

Az ország kormányának székhelyéül a rendek által javaslatba hozott Nagyszombatnál, alkalmasabbnak véli Pozsony városát.

A király hőn óhajtotta s most is óhajtja, hogy hosszabb ideig, vagy állandón tartózkodhassék Magyarországban; és amennyiben a körülmények megengedik, meg fog emlékezni a rendek óhajtásáról.

A többi előterjesztett czikkeket elfogadta, vagy amennyiben a rendek kívánatait tartalmazták, azoknak teljesítését igérte. De végül hozzácsatolta azon záradékot, hogy mind ezt akként teszi, miszerint, „a királyi jogokra, kiváltságokra, és felsőbbségre“ semmiféle sérelem ne háromoljék, főleg amennyiben, az ország jogait és szokásait nem ismervén teljesen, tudatlanságból vagy vigyázatlanságból cselekedett volna bármit azok ellen. [1])

[1]) Eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

Az országgyűlést nem elégítette ki teljesen ezen királyi válasz, s ragaszkodván kívánatainak vagy részéhez, ezeket egy második feliratban újra előterjesztette a királynak.

A rendek ismételték kérelmüket, hogy a király vetélytársával béküljön meg, s az alkudozásokban magyar biztosokat is alkalmazzon. Ehez most azon kérelmüket csatolták, hogy a király Csehország és a szomszéd tartományok rendeinek hirdessen gyűlést, s itt eszközöljön ki segélyt Magyarország részére; továbbá engedje meg, hogy a magyar rendek küldhessenek követeket a császárhoz, ennek segélyét igénybe veendők.

Miután a király válaszíratában megemlítette, hogy az ország rendei körében ellenséges magatartással találkozott, a pozsonyi rendek ezt ő ellenük emelt vádnak tekintették, és hű ragaszkodásukat hangsúlyozták.

A katonáknak megszállására nézve a jobbágyok házaiban, kérték a királyt, hogy a régi szokásokat tartsa fön.

A király hűségére visszatérők javainak visszaadására, a király kívánatához képest, az általuk javaslatba hozott 15 napi határidőt egy hónapra hosszabbították meg; úgyszintén elfogadták a királynak azon javaslatát is, hogy az országos kormány székhelye Pozsony legyen, s nem — mint ők kérték — Nagyszombat.

Azon kérelemmel fordultak a királyhoz, engedje meg, hogy nádori helytartót választhassanak, s azt erősítse meg.

A magyar érczpénznek az örökös tartományokban való elfogadására vonatkozólag, ragaszkodtak előbbi kérésükhöz.

Hasonlag ragaszkodtak azon feltételhez, az országgyűlésnek összehívásához Jakab napjára, melytől az adóul megajánlott második forint kifizetését függővé tették.

Nem mondottak le azon kívánságukról sem, hogy a király hivatalokra csak magyarokat alkalmazzon. Abban, hogy Behem Bernát adósságai tárgyában magát Mária királynéval fogja érintkezésbe helyezni, megnyugodtak; egyúttal figyelmeztették a királyt, hogy a nevezett bányaigazgató az esztergomi érseknek Thurzó Eleknek és az erdélyi püspöknek is adósa.

Az ország határainak megállapítását, az új vámok eltörlését, a báni méltóság betöltését ismét figyelmébe ajánlották a királynak; végre felkérték némely magánosok ügyeinek

elintézésére, és azoknak megfékezésére, kik az ország különböző helyein az adók behajtását és az igazság kiszolgáltatását akadályozzák. [1])

A király második válaszíratának hangja szembetünően fejezi ki azon törekvését, hogy a rendeket megnyugtassa és kielégítse.

Biztosítja őket aziránt, hogy a béke létrehozása legkívalóbb gondjaihoz tartozik, s hogy az alkudozásokban mindenkor magyarokat is fog alkalmazni.

Csehországban és egyéb örökös tartományiban eddig is többször eszközölt ki segélyt Magyarország megoltalmazására; ezentúl is fog ez irányban megfelelő lépéseket tenni. Azt, hogy a rendek a császárhoz követeket küldjenek, nem ellenzi; azonban czélszerűbbnek látná, főleg költség kímélése végett, hogy az általa a maga nevében küldendő követek egyúttal az ország ügyében is járjanak el.

A király kijelenti, hogy az mit a magyar nemzet körében tapasztalt ellenséges magatartásról mondott, nem kívánt vád lenni a rendek ellen, kikről jól tudja, mikép viselték magukat ő irányában.

A katonaság elszállásolása tárgyában, alkalmazni fogja magát a régi gyakorlathoz.

A rendek által választandó nádori helytartót, amennyiben alkalmasnak fogja találni, készségesen megerősítendi.

A magyar érczpénznek az ausztriai tartományokban való elfogadását tiltó rendeletét nem vonhatja vissza, az előbbi leiratában kiemelt okoknál fogva; azonban tárgyalásokat fog kezdeni a német birodalom és az örökös tartományok rendeivel, és örömmel fog minden lehetőt Magyarország érdekében megtenni.

Az adó megajánlására vonatkozó czikket, a rendek fogalmazása szerint elfogadja. Hivatkozik azon okokra, melyekkel az idegen várkapitányok alkalmazását, előbbi válaszíratában indokolta; de kijelenti, hogy jövőben ezen és más ügyekben is elődeinek példáját fogja követni.

---

[1]) A rendek ezen felterjesztése sem ismeretes. Tartalmát a második k. válaszirat resumálja.

Behem Bernát adóssága tárgyában, miként a rendek kívánják, irni fog Mária királynénak; az esztergomi érsek, Thurzó és az erdélyi püspök követelései iránt bővebb felvilágosítást vár a rendektől.

A király felhívja a rendeket, hogy az ország határainak megállapítására haladék nélkül válaszszanak biztosokat, mit a szomszéd tartományok is fognak tenni.

Az esztergomi vámra nézve hivatkozik azon okokra, melyeket előbbi válasziratában kifejtett; egyébkint kész az új vámokat, melyeket a zavarteljes időkben Komáromban és Lőcsén netán behoztak, megszüntetni; de Lőcsére nézve nem lévén kellően tájékozva a tényállás iránt, bővebb felvilágosítást kér.

A magánosok felterjesztett ügyeit meg fogja vizsgáltatni, s akként fog intézkedni, amint a jog és igazság követeli.

A báni méltóság betöltésére hajlandónak nyilatkozik. Azon lesz, hogy a Zrinyi grófok és Török Bálint között felmerült viszályok kiegyenlíttessenek, és Keglevich Péter Chazyn (?) várát a knini püspöknek adja vissza.

Végre felhívja a rendeket, nevezzék meg mindazokat, kik az ország különböző helyein az adók behajtását és az igazság kiszolgáltatását gátolják; hogy ezek ellen megfelelő módon léphessen fel. És általán kijelenti, hogy soha sem volt szándéka, s most sincs, másként járnia el, mint elődei a magyar királyok eljártak volt. [1])

A királyi előadások, az országgyűlés felterjesztései és a királyi válasziratok alapján szerkesztettek a *törvényczikkek*. Számuk *hatvanra* megy. Ezen törvényczikkek részben — mi gyakran történik — nem végzések, hanem az országgyűlés kívánatai alakjában vannak formulázva.

A békekötés ügye az I. czikkben ekként van elintézve: „Miután a magyarországi karok és rendek ez idő szerint mitől sem félnek inkább, mint attól, hogy a királyi felség és ellenfele az országot egymás között meg fogják osztani; ennek meggátlása végett, ő felsége magyar tanácsosainak tudta nélkül ne kössön békét."

---

[1]) A k. válasz irat eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

A katonák elszállásolásáról szóló II. és III. czikk a rendek által, *első* felterjesztésükben kifejezett kívánatot tartalmazza. Ugyanez áll a törvényczikkek legnagyobb részére nézve. A két forintnyi segély második részének lefizetése csakugyan az országgyűlés összehívásához, mint feltételhez van ugyan kötve (XX.); de a következő czikk (XXI.) hozzáteszi a király nyilatkozatát: „Ő felsége kijelentette, hogy az országgyűlés megtartása ellen nincs kifogása; de nem tartja helyesnek most előre állapítani meg helyét és idejét. Ha a rendek érdekében szükségesnek fogja látni az országgyűlést összehívni, ő felsége ezt még a kijelölt határidő előtt is össze fogja hívni.“

Az érczpéncz kérdésében a XIX. czikk mellőzi a vitás kérdést, és kitérőleg azt határozza, hogy a jóveretű magyar pénz, úgyszintén Mátyás, Ulászló és II. Lajos király pénzei mindenütt fogadtassanak el.

A XVI. czikk ekként hangzik: „A királyi felség helytartót rendelt az országban, valamint mindkét rendből hét főbb tanácsost választott, kiknek sorába tartozik: a nádori helytartó, és a kapitány.“ A XLVIII-ik pedig: „Az igazság kiszolgáltatására a nemesi rendből hat ülnök választatott, kik régi szokás szerint ő felsége által a tanácsba is bocsáttassanak; ő felsége ezeket, úgyszintén azt, ki Slavoniában az előkelőbbek közűl fog választatni, maga idején a békealkudozásokban is fogja alkalmazni.“ A XVIII-ik czikk szerint: „Az itéletek végrehajtása végett kapitány választatott, ki bizonyos számú lovasokkal, a helytartót és a többi tanácsokat támogassa.“ — Az itt említett hivataloknak ezen országgyűlésen eszközölt betöltéséről, emlékeink hallgatnak.

A XXIX-ik czikk figyelemreméltó, amennyiben az első törvény, mely a Ferdinánd 1531. július 2-iki rendelete által felállított magyar kamaráról említést tesz, s az adóból befolyó pénzösszeg kezelését kizárólag a kamara feladataúl jelöli ki.

A XLIX-ik czikk a kormány székhelyévé Pozsonyt jelöli ki, addig, míg az egész ország a király hatalmába kerül vissza.

A jószágoknak, hivataloknak és várkapitányságoknak idegenek részére való adományozását illetőleg, a XLII-ik czikkben a király igéri, hogy elődeinek példáját fogja követni. De a

XLIII-ik czikk átveszi a királyi válaszirat azon helyét, mely az idegeneknek eddig történt alkalmazását igazolja. A királynak az országban való lakásáról az LVII. czikk így szól: „Ő felsége, hű alattvalóinak kérésére, és az ország régi törvényei értelmében, elhatározá, mihelyt lehetséges, Magyarországba tenni át lakását."

A magánosok ügyei nem képezik törvényczikk tárgyát.[1])

Ezen törvényczikkeket *Bécsben* szerkesztették. Ugyanis az országgyűlés deczember második felében Bécsbe helyeztetett át [2]), és ott fejeztetett be január első napjaiban. [3]) A rendek elégületlenül oszlottak el, miután a király vonakodott a törvényczikkeket megerősíteni. [4]) Azonban néhány héttel utóbb megerősítette azokat és megtette az intézkedéseket, hogy a törvények végrehajtása haladék nélkül eszközöltessék.[5])

---

[1]) A „Corpus Jurisban." 1536-ra téve.

[2]) A napot nem tudjuk pontosan meghatározni. A második k. válaszirat már Bécsben közöltetett a rendekkel. Utal erre hátirata: „Dieta Viennam translata, que Posonium indicta fuerat ad festum b. Elizabethe. 1535."

[3]) Sperfogel szepesi krónikájának alább idézendő helyén említi hogy a lőcsei követek már 1536. január 6-án jelentést tettek küldőiknek.

[4]) Sperfogel szepesi krónikájában 1535-re feljegyzi: „In Diaeta Viennae celebrata penitus nihil conclusum est; sed quod maximum, fiat murmur inter Hungaros subditos et Ferdinandi subditos. Hungari referentibus plurimis nolebant habere gubernatorem Alemannum, nec etiam aliquem Alemannicum exercitum, sive peditum, sive equitum." És 1536-ra: „In festo trium Regum ablegati Civitatum ex Diaeta Viennae celebrata redeuntes retulerunt, quod hic multi articuli sint ab Hungaris facti, et Ferdinando praesentati, et ut illos confirmaret, petitum est. Sed Ferdinandus super illos nullam dedit resolutionem, nec in illos consentit, donec haberet relationem a fratre suo Carolo Quinto, et penitus nihil expeditum est in illa Diaeta, licet Hungari valde irascebantur, et quantum in aliquibus stetisset, Ferdinando excluso, alium Regem elegissent, quibus tamen sanior pars non consentit." Wagner. Analecta Scepusii. II. 182. l.

[5]) Sperfogel krónikájában 1536-ra írja: „Blasius Deák a Ferdinando missus venit Leutschouiam adferens litteras Regias et articulos, in proxima ad festum Elisabethae Posonii celebrata Diaeta conclusos per Regnicolas, et per Regem confirmatos, in quibus Ferdinandus strictissime nobis mandat." Wagner. 183. l. A király 1536. marczius 14-én Ostrosich Miklóst küldi ki a törvények némely rendelkezéseinek foganatosítására. Utasítása a budai m. k. kamarai levéltárban.

XXIV.

János király nagyváradi országgyűlése. 1536. Október 1.

Az ország állapota, a nemzet hangulata, egyenlő volt mindkét király területén. A háború szomorú következményeit, a hatalmaskodó urak zaklatásait egyaránt érezték, a béke után egyaránt hőn vágyódtak a két király alattvalói.

Így történt, hogy azon panaszok és kívánatok nagy részét, melyeket a nagyszombati és pozsonyi országgyűlések rendei Ferdinándhoz intéztek: a nagyváradi országgyűlés János királynak előterjesztette.

Ezen országgyűlést 1536. szeptember végnapjaira hívta egybe, épen akkor, s épen Nagyváradra, midőn itt, Weze János lundeni érseknek, a császár követének közvetítésével, a békealkudozások megujíttattak. János király kétségkívül azért gyűjtötte maga köré a rendeket, hogy véleményüket a békekötés iránt meghallgassa. Ez teljesen öszhangzó volt az ő egyéni felfogása- és óhajtásaival.

A rendek ugyanis hálájukat tolmácsolván önfeláldozó buzgalmáért, melylyel a hazát a török hódítás veszélyeitől megszabadítá, kiemelik, hogy örömmel értesültek az általa megkezdett békealkudozások felől; de mivel állandó és üdvös béke létrehozását csak az összes rendek egyesülése által reméllhetik, felkérik, hogy melegen karolja fel a békét, ha azt méltóságának és tekintélyének épségben tartásával, továbbá az ország egységének és szabadságának biztosításával létesítheti. Ezen czél elérésére felajánlják közreműködésüket; készek minden erővel oda hatni, hogy az ellenpárt hívei is Jánoshoz csatlakozzanak; ha pedig a békealkudozások meghiúsulván a háború megújulásának szükségessége merülne fel, életüket és vagyonukat feláldozni. A király pedig, a magyar nemzet egyesülésének előmozdítása végett, mindazoknak, kik hozzá átpártolnak, biztosítsa kegyelmét és birtokaik visszaadását.

A rendek ugyanakkor a véghelyek megerősítésére, s más közszükségletekre, különösen a katonaság elmaradt zsoldjának kifizetésére, jelentékeny, és pedig többrendű adót ajánlották meg. És pedig az urak s nemesek minden jobbágyra, és legalább hat forint értékű ingó vagyonnal biró zsellérre, mindenszentek napján fizetendő egy forintot vetettek ki; úgy, hogy ezenfelül, hat forint értéket meghaladó ingóságaik értékének tizedrészét Budavárának megerősítésére tartozzanak fizetni; az utóbbi czélra az egytelkes nemesek, a mennyiben tíz forint értékű ingóságokkal bírnak, szintén az érték tizedrészét tartozzanak szolgáltatni. A főpapok és urak a maguk erszényéből szintén kívántak hozzájárulni a budai erődítések költségeihez; az arányt a király fogja megállapítani. Azonban ezen adók megajánlását a következő feltételekhez kötik:

Először, a király jövőben ily súlyos adóval többé ne terhelje a rendeket és jobbágyaikat.

Másodszor, rendelkezzék oly módon, hogy a katonaság ezentúl zsarolásokat és erőszakos tetteket ne kövessen el, s helyezzen élükre oly kapitányt, ki őket a kihágásoktól visszatartsa, s a bűnösöket megfékezze, ha pedig ezen kapitány kötelességét nem teljesítené, büntesse meg őt.

Harmadszor, szüntesse meg a harminczadok és az adó behajtása körül uralkodó visszaéléseket; vonja számadásra a közjövedelmek kezelőit, s a jelentékeny pénzösszeget, melyet ekként várhat, szintén a budai vár megerősítésére fordítsa.

Negyedszer, a jobbágyok szabadon költözködhessenek.

Ötödször, eszközölje a király, hogy a Perwssych Gáspár által erőszakosan lefoglalt birtokok törvényes birtokosaiknak adassanak vissza.

Végre hatodszor, rendelje el a király, hogy az összes függőben levő peres ügyek a következő év január 8-án vétessenek fel, ezentúl pedig rendesen tartassa meg a törvényszéket, s ehez nevezzen alkalmas bírákat, kiknek dijazásáról is gondoskodjék. [1])

[1]) Ezen országgyűlés történetiróink és eddig ismert történeti kútforrásaink által nem említtetik; egyetlen kútforrásul e törvénykönyv szolgál, melynek egykorú másolata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban van.

XXV.

Felső-magyarországi részleges gyűlések. 1535-1536.

I.

A felvidéki megyék rendei többször tartottak közös gyűléseket, melyeken saját külön érdekeikről, vagy az országos ügyek irányában elfoglalandó magatartásukról tanácskoztak.

1529. augusztus 15-én *Nyitrán* tartatott ily gyűlés, melyet Thurzó Elek országbíró és Országh Imre királyi udvarmester hirdettek ki. [1])

1531. végén Perényi Péter, Báthory András, Homonnai Ferencz és más főurak *Gálszécsre* hívtak össze egy gyűlést, melyre Kassa, Eperjes, Kisszeben, Lőcse és Késmárk királyi városok is küldöttek követeket. Az ellenségeskedések kölcsönös megszüntetése képezte a tanácskozmányok tárgyát. [2])

1532. elején *Eperjesen* [3]) és *Kassán* [4]) tartattak gyűlések,

[1]) 1529. augusztus 3-án egyik megyéhez intézett levelükben, melyben felhívják, hogy „duos aut tres fratres suos . . . cum pleno mandato, plenaque informatione" küldjön, kiemelik: „aderunt alii quoque fratres . . . ex aliis certis comitatibus, cum quibus de hijs negociis ac rebus tractaturi et consultaturi sumus, que tam ad Maiestatis Regie, quam eciam ad nostrum publicum bonum pertinebunt." Egykorú másolata a budai m. k. kamarai levéltárban.

[2]) *Sperfogel* szepesi krónikájában 1531-re írja ezen gyűlésről: „Missi Nuncii tractatibus de cessatione hostilitatum subscribunt, ad ratificacionem tamen Principalium suorum." *Wagner.* Analecta Scepusii. II. 166. l.

[3]) *Sperfogel* 1532-re írja: „Civitates iterum habuerunt Conventum Dominica Sexagesima in Eperjes; et miserunt nuncium ad eum (Petrum Perenyi) volentes scire, an articulos per contractum factos tenere velit? Is vero respondit, quod Nobiles de sede Saros non debuissent convocare Civitates propter eum, sed si misissent tantum ex Nobilibus ad eum, ipse condescendisset ipsorum voluntati, et cessavit pro hac vice dica, quam praetendebat." Wagner. II. 167. l.

[4]) Sperfogel 1532-re írja: „Franciscus Homonnai convocauit

melyeken a rend és nyugalom helyreállításáról hoztak végzéseket.

II.

Az 1535-ik év elején Katzianer felvidéki főkapitány *Gömör*, *Abaúj*, *Borsod*, *Zemplén* és *Heves* megyék rendeit *Kassára* hívta össze, honnan végzéseiket felterjesztették a királynak megerősítés végett; ez elfogadta azokat, de végrehajtásuk késett; mit utóbb a pozsonyi országgyűlés, 1535 végén, a király figyelmébe ajánlott. [1])

III.

A felvidéki rendek 1535-ben még egy második gyűlést is tartottak; hol? nem tudjuk.

Miután Katzianer, ki nemcsak a hadaknak volt főparancsnoka, hanem *tényleg* a királyi helytartó hatalmát gyakorolta felső Magyarországban, körükből eltávozott; azon kérelemmel fordúltak a királyhoz, hogy nevezzen ki mielőbb

---

quinque Civitates Cassoviam, ut tempore messis et vindemiae cessetur ab armis . . . In Congregatione Cassoviensi omnibus viribus Homonnai persvadere nitebatur Civitatibus, ut Zapolyae adhaereant, misso Ferdinando, unde discessum est re infecta." Wagner. II. 169. l. — És Thurzó Elek 1533. február 11-én írja a királynak: „In Conventu Cassoviensi hoc tempore nichil aluid est actum, quam ut cessaretur a depraedationibus, spoliis et dicacionibus colonorum etc. alia latuerunt, propter absenciam aliquorum, qui adesse debebant." A levél eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

[1]) A pozsonyi rendek felterjesztésében olvassuk: „Maiestas Vestra Supplicacionem fidelium suorum Comitatuum Gemer, Borsod, Zemlyen, Wywar et Heves superioribus mensibus per Maiestatem Vestram clementer admissam, juxta suam graciosam oblacionem dignetur mature effectui mancipare." A király erre válaszolja, hogy a nevezett megyék kívánatait teljesíteni fogja. (Mindkét irat a bécsi cs. és k. titkos levt.) — Alig csalódunk, midőn a nevezett megyék gyűlését azonosnak tartjuk a kassai gyűléssel, melyről az 1535. márczius 14-ikén tartott felvidéki gyűlés felterjesztésében olvassuk: „Supplicamus V. M., uti articulos illos, quos dominus Coczyaner cum dominis partis illius in congregacione Cassoviense ordinaverunt, roboret et confirmet V. M. suis literis." Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

ismét főkapitányt, ki elég hatalommal bírjon a felvidék főurait is megfékezni, ha ezek hatalmaskodásaikkal és zsarnoki önkényükkel fel nem hagynának. Ugyanis az ország pusztulásának főokát az igazságszolgáltatás elhanyagolásában találják. Élénk színekkel festik, hogy a rablók, gyilkosok és mindennemű gonosztevők nemcsak a nép, hanem a nemesség soraiban is félelmesen szaporodnak. Hozzájárul, hogy a főurak büntetlenül folytatják hatalmaskodásaikat és foglalják el a kisebb nemesek birtokait; sőt némelyek azután álutakon királyi adományozást eszközölnek ki a rablott birtokokra. Kérik tehát a királyt, rendelje el, hogy a jogtalanúl elfoglalt birtokok jogos tulajdonosaiknak, akár egyházak, akár nemesek legyenek, adassanak vissza.

Panaszt emelnek továbbá az adószedők ellen, kik nagy kísérettel járnak és a jobbágyokat súlyosan terhelik. Ugyanez áll a tizedszedőkről; ezek a szegény jobbágyoktól, kiknek termésük alig megy két akóra, egy akót követelnek; és, mi eddig soha sem volt szokás, hordókat is a jobbágyoktól erőszakkal vesznek el; a tized fejében járó gabonát a jobbágyokkal díj nélkül csépeltetik; a gabonát és bort a jobbágyok által szállíttatják távoli helyekre; szabadon ragadozzák szét a jobbágyok élelmi szereit, s amennyiben maguk fel nem emészthetik, házaikba vagy a vásárokra szállítják, gyakran az éhhalál veszélyének téve ki a szegény jobbágyokat, gyermekeikkel együtt; lovaikat nem az istállókban, hanem a jobbágyok házaiban helyezik el, kiszorítva a lakosokat; ásnak és mindent széthánynak, hogy a szegény jobbágyoknak netán elrejtett vagyonát felkutassák, melyet ezek most távol erdők mélyében kénytelenek elásni; a jobbágyok lovait is elrabolják, s gyakran ötven dénárért árulják a vásárokon.

A katonák is podgyászukat a jobbágyok lovain szállíttatják, melyek ekként elvonatnak a földmüveléstől; úgy, hogy sok helyütt már csak két, vagy épen négy jobbágynak van egy ekéje. A földesurak drága pénzen hamisított bort méretnek korcsmáikban. Végre a várparancsnokok is igénybe veszik kő- és faszállításokra a jobbágyokat.

A felvidék leginkább van kitéve e zaklatásoknak. Némely hatalmas főurak mintegy felosztották ezen országrészt szolgáik

között; úgyszólván minden helységben tisztviselőket rendeltek, kiket, lovaikkal együtt, a jobbágyoknak kell ellátniok. Ennekfolytán számos jobbágyok családaikkal együtt más vidékekre vonúltak.

E hatalmaskodó urak a nemességet sem kímélték meg; többeket saját házukban öltek meg, másokat fogságba hurczoltak, s minden vagyonuktól megfosztottak.

Mindezek felsorolása után a rendek felkérik a királyt, igyekezzék szenvedéseiknek véget vetni és szomorú sorsuk jobbrafordulását eszközölni. [1])

Mi volt ezen felterjesztés hatása és eredménye? nem ismeretes.

IV.

Az 1535-ik év végén János király komolyan felkarolta a béke eszméjét. Novemberben Frangepán Ferencz kalocsai érseket és Brodarics István püspököt a Nápolyban tartózkodó V. Károly császárhoz küldötte, hogy közbenjárását kikérje. Ez Weze János lundeni érseket nevezte biztosává, ki június elején érkezett meg Nagyváradon, János király udvaránál, hol a békealkudozások rögtön megindíttattak.

Perényi Péter, ki nagyravágyó terveivel, bár azok 1531-ben meghiúsultak, nem hagyott fel, alkalmasnak látta ezen időpontot cselszövényeinek megújítására. Összeköttetésbe helyezte magát a franczia királylyal és Szulejmánnal, s ezek kilátásba helyezték, hogy ha János király Ferdinánddal csakugyan egyességre lép, a magyar trónra őt, Perényit fogják emelni. [1]) Perényi ugyanakkor nagy tevékenységet fejtett ki,

---

[1]) A gyülés felterjesztésének egykorú másolata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban. Az irat nem bír dátummal. Azonban borítékján olvasható, egykorú kéz írása: „Comitatus partium superiorum. 1535. dominica —“ (Az olvashatlan szót „Judica“ gyanánt olvasván, a levéltár rendezése alkalmával ezen iratot 1535. márczius 14-re helyezték.)

[2]) Pempflinger Márk 1536. augusztus 26-án Kassáról a lundeni érseknek írja: „Dominus Petrus Pereni ambit capitaneatum, et quod magis est, cupit esse rex; inuenit viam istam: . . . intelligens ipsum

hogy pártját Magyarországban szaporítsa, s magát a felvidéki rendek által főkapitánynyá választassa meg. Hívei által a felvidéki rendeket augusztus második felében *Szikszón*, Abaúj megyében tartandó gyűlésre hivatta össze. Meghivatott, a többiek között, *Ostrosich Miklós* királyi kapitány is. Ez azonban kijelentette, hogy miután azon gyűlés az ő és a király tudta nélkül hirdettetett ki, ott nem jelenhetik meg. Egyúttal több egyházi és világi urat magához hívott, hogy tőlük a gyűlés feladatáról tudomást szerezzen. Ezek akként értesítették, hogy Szikszón a közelebb tartott pozsonyi országgyűlés törvényczikkeinek végrehajtásáról, a jogtalanul lefoglalt birtokok visszaadásáról, a hatalmaskodások és a jobbágyok elnyomatásának megszüntetéséről óhajtanak tanácskozni.

Ostrosich ekkor követeket küldött a szikszói gyűlésre, hogy ezek által a rendeket visszatartsa minden oly határozattól, mely a királyi méltóságra és az ő tisztére nézve sérelmes lehetne.

A gyűlésen erős párt létezett, Thomory Lőrincz vezérlete alatt, mely Perényit az ország kapitányává akarta kikiáltani. Azonban Ostrosichnak sikerült e tervet meghiúsítani. [1])

Egyébkint a tanácskozások folyamában panaszok merűlfel amiatt, hogy a pozsonyi gyűlés törvényczikkei nem hajtattak végre; a főurak által önkényesen elfoglalt nemesi jószágok törvényes birtokosaiknak nem adattak vissza; a felvidéken nem állíttatott fel biróság, mely előtt a károsúltak igényeiket érvényesíthették volna, míg a pozsonyi törvényszékhez fordúlni nagy nehézséggel van összekötve. Azon kérelmet intézték tehát a királyhoz, hogy rendeljen felső Magyarországban is bíróságot, mely igazságot szolgáltasson, és hagyja meg kapitányának, hogy az itéleteket hajtsa végre, és híveit a

Weyuodam cum Ferdinando velle inire concordiam, id quod in rem Caesareae Maiestatis esset, itaque effecit Petrus Pereny apud Gallum, si Wayuoda cum Ferdinando vel Caesare concordabit, extunc Petrus fiat Rex Hungariae, hoc Gallus apud Turcam impetrauit et consensit." Eredetije a bécsi t. levt.

[1]) Ostrosich Miklósnak 1536. augusztus 26-án kelt levele a bécsi t. levt.

hatalmaskodó főurak ellen védje, meg; végre hogy szent Mihály napjára hirdessen országgyűlést. [1])

A rendek ezen panaszok és kérelmek tolmácsolása végett Ferdinánd királyhoz követeket küldöttek, kiknek egyik *Zemere Miklós* vala. Ezek utasíttattak, hogy Nagyváradra is menjenek, és ott mind János királynál, mind Weze lundeni érseknél tisztelkedjenek. Az általuk hozandó válasz meghallgatására, szeptember 10-ére *Miskolczra* újabb gyűlést hirdettek. [2])

Mily eredménynyel jártak el megbizatásukban a követek, és vajjon megtartatott-e a miskolczi gyűlés? nem ismeretes.

V.

Ostrosich Miklós 1536. november 10-ére több felvidéki megyét Kassára hivott meg, hogy mind az ő magán ügyeik, mind az ország közügyei és szükségei felől tanácskozzanak, s ezeket követeik által a királynak előterjeszthessék. [3]) A gyűlésről egyéb részletek ismeretlenek. [4])

[1]) Pempflinger Márk idézett levelében írja a lundeni érseknek, hogy a szikszói gyűlés kivánja „ut articuli in proxima praesente congregatione . . . Posonii . . . confirmata effectum habeant, in quibus scilicet articulis expressum est, ut omnia bona per dominos et potentiores a nobilibus indebite ablata et occupata restituantur, quod hactenus minime factum est, et eo ut in hijs partibus regia Maiestas nullum eis judicem delegit, coram quibus eorum bona . . . iuris ordine requirere possent, Posonium autem eos ire, ad prosequendum ius eorum difficile et non sine magnis expensis fieri potest; optant itaque judicem a regia Maiestate eis delegatum, qui hic eis iuditium administret; praeterea cupiunt a Maiestate regia, ut capitaneus sue Maiestatis tandem executionem faciat, et eos a potentibus defendat et tueatur, et ne tantas oppressiones, quales hactenus habuerunt, in futurum patiantur.“ Eredetije a bécsi t. levt. — A gyűlés felterjesztésének kivonata ugyanott.

[2]) Ostrosich fönnebb idézett levelében.

[3]) Az 1536. november 7-én Szepes megyéhez intézett meghívólevél eredetije a megye levéltárában.

[4]) Valószinű, hogy a bányavárosok részéről 1536. november 11-én Bécsbe küldött követek ezen gyűlés határozatából bocsáttattak fel. Beszterczebánya város számadásaiban olvassuk: „Den 22. December sein widerum haimkhumen die Gesantn der Stet amb tag Martini zu Ku. Mt. auszogen, als Nicolaus Feller, Andre Grueber, und Hanns Sturf, mit den Commissarien gehanndlt bei der Ku. Mt. umb beschutzung zu sollicitiren.“ A város levéltárában.

XXVI.

A marosvásárhelyi gyülés. 1535. Január 1-én.

Erdély rendei az 1535-ik év első napján Marosvásárhelyen gyűlést tartottak. Itt meghallgatták azon követek jelentéseit, kiket egy előbbi gyűlésükből Péter moldvai vajdához küldöttek volt; [1]) valószinűleg avégből, hogy Ferdinánd igyekezeteit, ki őt a maga ügyének megnyerni iparkodott, ellensúlyozzák. [2]) Ugyanezen gyűlésen szabályoztattak a három nemzet hadi kötelezettségei.

A magyar nemesek, még az egy telekkel bírók is, tartoztak maguk jól felfegyverezve lóháton szolgálni; a tizenhat jobbágytelekkel bírók azonfelül egy jól fegyverzett lovast állítani. A jobbágyok is legyenek ellátva fegyverrel; és pedig a szegények lándzsával és szekerczével, azok, kiknek 6—8 ökrük van, íjjal, 36 nyillal és karddal; azok, kik még gazdagabbak, íjjal, elégséges számú nyilakkal, karddal, paizszsal és szekerczével.

A székelyek közül a primipilusok két lóval, a többiek, kiknek ingóságai 12 forint értéket meghaladnak, egy lóval és kellő fegyverzettel, a szegényebbek legalább fegyverzettel legyenek ellátva.

Azon székelyeknek, kik az urak jobbágyaivá lettek, uraik 15 nap alatt adják vissza szabadságukat; kik ezt tenni vonakodnak, számüzessenek, s a vajdától se nyerhessenek kegyelmet. A peres ügyek előbb a szék birósága előtt tárgyaltassa-

---

[1]) János király 1534. deczember 28-án Váradról Nádasdy Tamásnak írja: „Jusseramus ad nos venire huc Waradinum tam ipsum D. Waydam, quam eciam D. Episcopum Transsiluaniensem, sed quia ex Moldauia redierunt Nuncii Regnicolarum, necessarium fuit D. Wayde parcialem aliquam dietam pro audiendis Nunciis indicere, prout in Zekelwasarhel iam indixerat." Eredetije a budai m. k. kamarai levt.

[2]) V. ö. Szilágyi S. Erdélyország Története. I. 259. l.

nak, azután a vajdához fellebbeztessenek. Kik ezen törvények ellen vétenek, számüzessenek.

A *szászok*, kiknek ingóságai 12 forint értéket meghaladnak puskával és karddal, a szegényebbek egyéb fegyverekkel, legyenek ellátva.

Mátyás, Ulászló és II. Lajos királyok érczpénzeit, melyeken a felirat kivehető, mindenki tartozzék elfogadni; kik azokat elfogadni vonakodnak, fosztassanak meg áruiktól, melyeknek fele a feladó vevőt, másik fele a bírót illeti meg. A bírót, ki ezen törvényt végrehajtani elmulasztja, a vajda marasztalja el azon áruczikkek értékében, melyeket kötelessége leendett lefoglalni. [1])

[1]) Articuli in diaeta Zekelwasarheliensi per dominos regnicolas facti Sabbatho post festum circumcisionis domini 1535. Ujabb másolata, csonkán, Brassó város levéltárában. *Eder*, Simigianus 1800-ik évi kiadásához mellékelt jegyzetei között 139—143. ll., közli egy, álfítólag 1536. június 24-én Marosvásárhelyen tartott erdélyi gyűlés törvényczikkeit. Azonban a szász nemzet szebeni levéltárában levő példány teljes szövegéből — melyet *Seivert Gusztáv* tanácsnok úr volt; szíves velem hű másolatban közölni, kétségtelen, hogy ezen törvényczikkek János király halála után, Izabella kormánya alatt alkottattak miután ezekben „monetae dominae Reginae“ említtetnek. Egyébkint ezt Eder utóbb maga is észrevette, mint ezt a szebeni példányra írt jegyzete tanusítja. („Suspicor — úgymond — hos articulos esse conditos, non, ut epigraphe habet, anno 1536, sed paulo serius Isabella Principatum tenente.“)

XXVII.

Horvát- és tótországi gyülések. 1535—1536.

I.

A horvátországi rendek 1535 szeptember 9-én *Topozkán* tartottak gyülést. A jelenlevők soraiban legelőkelőbbek a következők valának: négy *Frangepán* gróf: György, Farkas, Miklós és István; *Blágay István* gróf, *Keglevich Péter*, *Thahy Ferencz*, *Alapy János*, *Zymych István*, *Budachky János*, *Spysych Miklós*, *Pyscez György*, *Subych Gáspár*, *Imprych János* és *Kobasych György*. [1])

A gyülés *Thompych Jánost* és *Budysych Mihályt* küldötte *Ferdinánd* királyhoz, hogy feliratát átnyujtsák és élő szóval is támogassák. [2])

A rendek, némely magánügyek mellett, — melyek között legfontosabbak a Corbáviai és Zrínyi családok örökösödési ügyei valának — főleg arra hívták fel a király figyelmét, hogy a hadinép elmaradt zsoldjának kifizetéséről, a báni méltóság betöltéséről és az ország védelméről gondoskodjék. Azon esetre pedig, ha őket most „végveszedelmükben“ elhagyná, felkérik, hogy küldje nekik vissza azon oklevelet, melyben, midőn őt (1526 végén) királyukká választották, hűséget fogadtak;

[1]) Ezek vannak a Ferdinándhoz küldött követek megbízólevelében aláírva. Az aláírások után ez áll: „Ac alii Nobiles tocius Regnie Croacie.“

[2]) A részükre szeptember 9-én kiállított megbízólevélnek eredetije, az aláírók pecsétjeinek helyeivel, a bécsi titkos levéltárban.

viszont ők is vissza fogják küldeni azon oklevelet, melyet ugyanakkor részükre a királyi biztosok állítottak ki. Ezen nyilatkozat értelme természetesen nem más, mint az, hogy az alattvalói engedelmességet felmondanák, és minden viszonyt, melyben királyukhoz állanak, megszakítanának. [1])

A király válaszában kilátásba helyezi az elmaradt zsold kifizetését és a báni méltóság betöltését. A rendek fenyegető nyilatkozatára vonatkozólag, a legnagyobb gyengédséggel, kijelenti, hogy miként eddig horvátországi alattvalói jólétének biztosítására minden lehetőt megtett, ezentúl is buzgón meg fog felelni uralkodói kötelességeinek; inti tehát a rendeket, hogy ők is tántoríthatlan hűséggel ragaszkodjanak ő hozzá. [2])

II.

Ferdinánd király, ismételt igéretei daczára, a báni méltóság betöltését elhalasztotta. 1536-ban *Gerendi Miklós* erdélyi püspököt küldötte mint helytartót Tótországba, hol ez rögtön *gyűlést* hirdetett. [3]) Azonban a rendek körében nem talált kedvező fogadtatásra, miután ezek neheztelték amiatt, hogy a király nem nevezett ki bánt, és helytartóúl is magyar főpapot rendelt. [4])

Az ellenzék vezére *Erdődy Simon* zágrábi püspök volt, bár nem rég Ferdinánd pártjára állott. Ez augusztus 11-ére *Dombróra* hívta össze a tótországi urakat. [5]) Már előre híre járt, hogy a királyhoz követeket fognak küldeni azon kére-

---

[1]) A dátum nélküli feliratnak eredetije, melyen Horvátország nagy pecsétjének helye látható, a béesi cs. és k. titkos levéltárban, hol tévesen van az 1534-ik évi iratok közé helyezve.

[2]) A dátum nélküli k. válaszirat fogalmazata, ugyanott.

[3]) Hol, mikor és mily eredménynyel tartatott meg ezen gyűlés? nem tudjuk. Pekry Lajos 1536. augusztus 25-én Ferdinánd királyhoz intézett levelében említi, hogy ő teljhatalmú követeket küldött ezen gyűlésre. Eredetije a béesi titkos levéltárban.

[4]) Ezt Pekry L. leveléből tudjuk.

[5]) A gyűlés kihirdetéséről a zágrábi püspök által, szól Pekry Lajos idézett levelében.

lemmel, hogy vagy védje meg őket. vagy engedje meg, hogy adót fizethessenek a töröknek. [1])

Sokan jelentek meg; többi között: Erdődy Péter, Batthyáni Ferencz, Zrinyi János, Nádasdy Tamás, Pogány Péter, Gyulay István. A jelenlevők Zrinyi János és Gyulay István által Katzianer János főkapitányt is meghívták a gyűlésre; s ez november 10-én vonult be, számos kísérettel, Dombróra, hol nagy tisztelettel és kitűntetéssel fogadtatott. [2])

A gyűlést az ország védelme foglalkoztatta. A török pusztító becsapásai egy idő óta ismét gyakoriabbak voltak. A király emiatt Katzianert Magyarország felső részeiből Tótországba küldötte, és kilátásba helyezte, hogy ennek hadaihoz a stíriai és karinthiai tartományok hadai csatlakozni fognak. Miután azonban ez nem teljesült, s csak a görczi grófságból érkezett némi jelentéktelen segély: a rendek nem látták czélszerűnek, hogy Katzianer gyenge serege a törökkel megütközzék, s ezt felkérték, hogy a határok védelmére szorítkozzék. Egyébkint a fenforgó ügyek elintézését az augusztus 15-én *Kőrösön* tartandó gyűlésre halasztották, [3]) melegen kérvén Katzianert, hogy ott jelenjék meg; mit megigért. [4])

Katzianer ezerkétszáz lovas és háromszáz puskás kíséretében

[1]) *Jurisich Miklós* 1536. augusztus 12-én Kőszegről az alsó ausztriai helytartótanácsnak írja: „Die Windischen herrn die haben ainen lanntag ausgeschriben, unnd als morgen sollen sy beyeinannder sein. Ich verstee auch sy wellen gesandt zu Khu. Mt. schickhen und sich beschweren das man sy also verlassen hat, mit bitt, damit die Khu. Mt. sy vor den unglaubigen beschyrmen sol, oder ir erlauben, damit sy dem turckhen tribut geben etc.“ Eredetije a bécsi titkos levt.

[2]) Katzianer János 1536. augusztus 13-án Zágrábból Ferdinánd királyhoz intézett levelének eredetije a bécsi titkos levéltárban. És *Thurzó Elek* augusztus 18-án Galgóczról írja a királynak: „Reuersus est ex Sclauonia hodie seruitor meus, qui inuenerat simul in Dombro apud Dominum Zagrabiensem dominum Johannem Kaczianer, Bathianj et Nadasdi atque Zrinj, aderat et Petrus Erdewdj. Illi quatuor secrecius inter se tractarunt.“ Eredetije ugyanott.

[3]) Thurzó Elek idézett levelében írja: „Reiecta autem omnia alia ad conuentum Crisiensem.“

[4]) Katzianer augusztus 13-iki levele alapján.

augusztus 14-én érkezett meg Kőrösre, hol a rendek szokatlanúl nagy számban gyülekeztek egybe; [1]) minélfogva a nemesek és az urak külön, egymástól elválva, tanácskoztak. [2])

A nemesek mindenekelőtt a maguk köréből kapitányt ohajtottak választani, ki a tartomány haderejét vezérelje. Az urak azonban szintén befolyást követeltek a választásra, bár megnyugodtak abban, hogy a kapitány a nemessség köréből választassék; egyúttal kívánták, hogy az a királyi főkapitánynak alá legyen rendelve. E tisztre Alapi Jánost jelölték ki; s ez csakugyan meg is választatott. A rendek ugyanakkor Katzianer főkapitányhoz azon kérelemmel fordultak, hogy hadaival a tartományban maradjon. [3])

A hadi költségek fedezésére az urak és nemesek egy forintnyi adót ajánlottak meg, melyet nemcsak a jobbágyok hanem az egy-telkes nemesek és a jobbágyokkal nem bíró egyháziak is tartoztak fizetni. Egyúttal felkérték a zágrábi püspököt, hogy a kincstárnoki tisztet, névszerint az adó behajtását, vállalja magára, és pedig minden fizetés nélkül; költségeinek megtérítését ígérvén. Továbbá megállapították, hogy a kapitány senkit, a kincstárnok megegyezése nélkül, szolgálatba ne fogadhasson. A kincstárnok és a kapitány egyértelműleg gondoskodjanak arról, hogy a nemesek és jobbágyok elnyomatást és kárt ne szenvedjenek; a kapitánynak kötelessége leend az erőszakos tettek elkövetőit megbűntetni és kárpótlásra szorítani. A kapitány részére meg fog határoztatni az élelmiszerek ára, melyet a katonák rendesen fizetni tartoznak;

[1]) Katzianer írja augusztus 15-én Kőrösről az alsó-ausztriai helytartótanácshoz intézett levelében: „Auf diesen lanntag hie so in langer zeit nie dermassen gehalltn, auch zusammen kommen sind.“

[2]) Ez kitűnik azon iratból, melyben az urak a nemeseknek határozataira nézve észrevételeiket megtették. A bécsi titkos levt.

[3]) Katzianer 1536. augusztus 18-án az alsó-ausztriai helytartótanácshoz Kőrösről írt levelében írja: „Haben mich also einhelligkhlich für iren Obrissten Veldhaubtman furgenommen und erwellt, und mit grossen ersuechen bey Mir angelangt . . . Die hern hie vest anhaltn, das ich khain Abzug neme, sonder auf des Turckhen furnemen noch ain Monat lang verharrn sol . . .“ Eredetije a bécsi titkos levt.

ezek egyszersmind tartózkodni fognak a nemesek és egyháziak lakaiban megszállani; kik ez ellen cselekednek, a kapitánytól búntetésüket vegyék. A végvárak haladéktalanúl eszközlendő felszerelése határoztatott.

Az urak kijelentették a nemeseknek, hogy amennyiben a zsoldos hadak nem lennének elegendők, készek mind a törökök, mind a belzavarok leküzdésére, egész erővel síkra szállani, és Katzianerhez csatlakozni.

Végre a nemesek és az urak egyértelműleg elhatározták, hogy a királyhoz követet küldessék, ki a tartomány minden bajait és szükségeit leplezetlenűl feltárja. Ezen követségre *Batthyányi Ferencz* választatott. [1])

Azonban a jelenlevő rendek egy része nem volt megelégedve ezen határozatokkal; különösen a jelentékeny adó megszavazása, a zágrábi püspöknek kincstárnokká, és Alapinak kapitánynyá történt megválasztatása ellen volt kifogásuk. Az elégedetlenek Kőrösről Varasdra siettek, hol Pekry Lajosnál — ki a zágrábi püspökkel már korábban meghasonlott — gyűltek egybe, és a királyt felkérték, hogy a kőrösi végzéseket ne erősítse meg, úgy tüntetvén elő azokat, mint a melyek a királyi jogokra és a tartomány érdekeire nézve egyaránt sérelmesek. [2])

Thurzó Elek királyi helytartó nem helyeselte ugyan, hogy a slavóniai rendek, a király mellőzésével, a zágrábi püspökre ruházták a kincstárnoki tisztet; [3]) azonban rosszalta Pekry fellépését is, kinek féktelensége a tartomány békéjét veszé-

---

[1]) A tótországi urak fönnebb említett irata alapján. — Thurzó Elek 1536. augusztus 26-án írja a királynak: „Adibit Maiestatem V. dominus Bathiany veluti nuncius a Regni Sclauonie Statibus destinatus.“

[2]) Pekry Lajosnak 1536. augusztus 25-én Varasdról Ferdinánd királyhoz intézett levele. Eredetije a bécsi titkos levt.

[3]) Thurzó Elek augusztus 27-én a királynak írja: „Michi non multum placet, quod dominus Zagrabiensis hanc auctoritatem non per Maiestatem Vestram, sed per Status Sclauonie sit illic assecutus, et potissimum, quod dica detur ad manus suas; derogat hoc auctoritati Maiestatis Vestre.“

lyeztette, s kinek a király iránti hűsége sem állott minden kétségen felül. [1])

A király tekíntve a helyzet súlyos voltát, nehogy a bonyodalmakat nevelje, a zágrábi püspök megválasztatásában megnyugodott, [2]) azonban a tótországi rendek által megajánlott adó beszedését felfüggesztette. Ezen utóbbi határozatáról szeptember 16-án tudósítja a zágrábi püspököt, megjegyezvén, hogy érdemleges határozatait akkorra halasztja, a mikor a tótországi rendek követét kihallgatta. [3]) Mikor jelent ez meg a királynál, s mi történt tovább ezen ügyben? minderről hallgatnak emlékeink.

---

[1]) Thurzó Elek 1536. szeptember 8-án a királynak írja : „Ludouicus Pekry, indicto priuato conuentu, conatur ea turbare, que per dominos et Nobilitatem Sclauonie superioribus diebus agitabantur . . Agit omnia ista Pekry, ut Tyrannidem suam et inordinatos conatus ac consilia tueretur.“ Eredetije a bécsi t. levt.

[2]) Ferdinánd 1536. szeptember 6-án Bóczenból Thurzó Eleknek írja: „Quod Sclauonie Status Episcopum Zagrabiensem in Thesaurarium assumpserunt, id cum temporis culpa factum sit, nunc quidem commutare, seu retractare non possumus, sed nobis utcunque ferendum est.“ Eredeti fogalmazata ugyanott.

[3]) Ferdinánd 1536. szeptember 16-án Tridentből a zágrábi püspöknek levelére válaszolva, írja: „Ceterum de Taxa imposita etsi omnino rationem inituri sumus, ut ipsius effectus absque aliquo impedimento consequatur; tamen eius collectionem ex nunc, ex rationabilibus causis, differendum censemus.“ A levél fogalmazata ugyanott.

A

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

MÁSODIK KÖTET.

(1537–1545.)

A

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

ÍRTA

DR. FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS OSZTÁLYTITKÁRA.

MÁSODIK KÖTET.

(1537 – 1545.)

BUDAPEST,

KIADJA RÁTH MÓR.

1875.

(Külön-nyomat a M. Tud. Akademia Történelmi Bizottsága által közrebocsátott „Magyar Országgyűlési Emlékek“ II. kötetéből.)

Budapest, 1875. Nyomatott a m. kir. tudomány-egyetem könyvnyomdájában.

I.

A pozsonyi országgyűlés.

1537. Januárban.

Az 1535-ik évi pozsonyi országgyűlésen egybegyűlt rendek felkérték Ferdinánd királyt, hogy őket a következő év július 25-ére ismét hívja össze. Sőt ezen kívánatuk teljesülése érdekében némi kényszert gyakoroltak reá; a mennyiben a megajánlott adó második felének kifizetését az országgyűlés kihirdetésétől, mint feltételtől tették függővé. [1]) Azonban ennek daczára, Ferdinánd fentartván teljes rendelkezési szabadságát, magát határidőhöz kötni nem volt hajlandó, s azon kijelentésre szorítkozott, hogy „*mielőbb*“ fog ismét országgyűlést tartani. [2])

Ha a király az országgyűlés irányában, és jelentékeny pénzügyi hátrányoknak téve ki magát, ily álláspontot foglalt el; bizonyára alig gyakorolt reá hatást az 1536-ban Szikszón egybegyűlt felvidéki rendek kérelme, hogy az országgyűlést ezen év szeptember 29-re hirdesse ki. [3])

Ferdinánd általán nem szívesen hívta össze az ország rendeit. És talán nem annyira alkotmányos intézményeink iránti ellenszenvben kell a magyarázatot keresni, mint inkább a király azon tudatában, hogy a nemzet sérelmeit megszüntetni, jogosult igényeit kielégíteni, sőt saját fejedelemi igéreteit is teljesíteni nem képes.

Ezek után, midőn *Thurzó Elek* királyi helytartó 1536. június 5-én tett felterjesztésében kiemelte, hogy a János királylyal folyamatban levő alkudozások befejezése előtt nem véli taná-

---

[1]) L. ezen munka I. köt. 210. l.

[2]) Ugyanott. 213. l.

[3]) Ugyanott. 226. l.

csosnak az országgyűlés összehívását. [1]) Ferdinánd örömmel fogadta el bizalmas tanácsosának nézetét.

„Tanácsodat, — írja válaszában, — hogy az országgyűlést alkalmasabb időre halaszszuk, és ne engedjük ez idő szerint megtartatni, tetszéssel fogadjuk; annál inkább, mert míg oly fontos ügyek, melyek azt sürgetnék, jelenleg nincsenek, számos okok kívánatossá teszik elhalasztását, főleg tekintettel arra, hogy a János királylyal megkezdett alkudozások nem vezettek eredményre. Ha mindazonáltal később oly események merűlnének fel, melyek az országgyűlés összehívását szükségessé teszik: megengedjük, hogy azokra felhívjad figyelmünket, s ha elég nyomatékosaknak fogjuk felismerni az okokat, az országgyűlés összehívása ellen nem lesz kifogásunk.“ [2])

Ily fontos okok csakhamar felmerűltek. A béke létrejöttéhez kapcsolt remények meghiúsultak. A törökök fenyegető magatartást foglaltak el. Több előkelő úr átpártolt János királyhoz, s ennek egyik kapitánya hatalmába ejtette Kassa városát. Mindez arra késztette Ferdinándot, hogy igénybe vegye a rendek közreműködését állásának megszilárdítására.

Már 1536. őszén el volt határozva a királyi tanácsban, hogy a magyarországi rendek 1536. november 11-ére Pozsonyba hivassanak össze. [3]) Azonban a meghívóleveleket csak deczember 13-án küldötték szét, s az országgyűles megnyitására 1537. január 25-ikét tűzték ki. A király általános kifejezésekben „azon számos és súlyos bajokra“ utalt, melyek az országot és minden rendű lakóit zaklatják; a tanácskozások főtárgyáúl azon kérdést jelölte ki: „mikép kell a fenyegető veszélyeket elhárítani, az országot és a rendeket megvédeni, a békét biztosítani?“ [4])

---

[1]) „Cuperem eciam ex Majestate Vestra intelligere, an velit conventum petitum in dieta preterita celebrari permittere, maxime propter impetracionem subsidii? quamuis ego id non ausim consulere, antequam videatur finis concordie cum Johanne.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[2]) 1536. június 16-án Insbruckból. Eredeti fogalmazata ugyanott.

[3]) *Ostrosich Mihály* 1536. november 7-én Szepes megyéhez intézett levelében említi az országgyűlés összehívását. L. e munka I. köt. 601. l.

[4]) *Kovachich.* Supplementum. III. 163.

Azonban a kitűzött napon az urak és követek csekély számban jelentek meg. [1]) A király híveit, a minden felől környező ellenségek akadályozták a megjelenésben. A gyűlést nem lehetett jogosítottnak tekínteni arra, hogy mint az ország illetékes képviselete, annak érdekeiről határozatokat hozzon. Így gondolkodtak a király Pozsonyban levő tanácsosai. De Ferdinánd és bécsi tanácsosai nem osztoztak véleményükben; és sürgették, hogy a tárgyalások haladék nélkül kezdessenek meg, és mielőbb fejeztessenek be. [2])

A király e kívánata teljesült. A rendek nehézség nélkül, néhány nap alatt, kedvezően intézték el az eléjük terjesztett ügyeket.

Minden jobbágy-ház után a királynak segélyül *egy* forintot — és a hadak fizetésére *két* forintot ajánlottak meg; melynek fele apríl 4., másik fele július 25-ike előtt fizetendő, és pedig minden kivétel nélkül, még a nemesek házaiban lakó parasztok sem lévén felmentve. A porták új összeírása rendeltetett el, és intézkedés történt az 1535-iki országgyűlésen megajánlott, de meg nem fizetett adók behajtása iránt.

A főpapok, más egyháziak és világi urak, kik tizedeket birnak, — az esztergomi érsek kivételével, — a tized jövedelem

[1]) A bányavárosok január 12-én Körmöczön tanácskoztak „vorderung in den Rakusch, und beschlossen den Stadtschreiber in Newsoll derhalben zu Kh. Mt zu schickhen." Beszterczebánya város 1537-ik évi számadásaiból.

[2]) *Thurzó Elek* január 29-én Pozsonyból írja a királynak: „Jam antea previderam paucissimos et ex dominis et ex aliis Regnicolis conuenturos, neque aliquam fructuosam conclusionem a tam paucis nostris fieri posse; . . . tamen ego nolo sapere ultra alios, fiat prout Maiestati Vestre et consilio suo placuit. Pauciores hic sumus, quam eramus vel consiliarii vel ex ordine dominorum Wiene apud Maiestatem Vestram. Dicio Maiestatis Vestre est undique oppressa, et non licuit illis vel venire, aut nuncios mittere; nos pauci nescio quomodo Regni faciem representare debeamus." Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — A király 1537. január 31-én Bécsből Thurzó Eleket és az esztergomi érseket felhívja, „ut in absoluenda ista dieta, decernendisque iis, que ex re, usuque prefati Regni nostri esse posse existimabuntur, omnem detis operam, et huic finem aliquem frugiferum acceleranter imponere curetis." Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

tizedrészét, a lelkészek, a kápolna- és oltár-javadalmak birtokosai pedig fejenként három forintot, tartoznak az ország védelmének költségeire fizetni.

A befolyó összeg kezelésére az urak részéről *Zalay János* pozsonyi főispán, a nemesek részéről *Forgách Ferencz* országos kinestárnokokká neveztettek, kiknek minden birtokos apríl 4-ike előtt tartozik a reá eső részt hiány nélkül beküldeni. Ezek, kik mellé a király két kamarai tisztet rendel, hívatva voltak különösen a felett őrködni, hogy a megajánlott segély kizárólag a hadak fizetésére fordíttassék; továbbá a főpapok, urak és nemesek által kiállítandó, és a királyi helytartó által kijelölt helyekre küldendő lovasokat s más hadakat összeírni és fizetni. Ugyanekkor a gyalognak 4, a lovasnak 3 forintban állapíttatott meg havi zsoldja. [1])

Midőn a király az ország felszabadítására személyesen fog hadjáratot vezetni, a birtokos főpapok, urak és nemesek kötelesek lesznek személyesen jól felfegyverezve jelenni meg, és minden húsz jobbágytelek után egy jól felfegyverzett könnyű lovast vezetni a királyi zászló alá. Az esztergomi érsek ezen felűl, miután a tized tizedének fizetésétől fel van mentve, 200 gyalogot és 200 huszárt tartozik kiállítani, és rendesen 50 lovast zsoldban tartani. A király és Mária királyné felkérettek, hogy banderiumjaikat ők is állítsák ki. A hadi fegyelem tárgyában az 1535-iki országgyűlésen alkotott törvények megujíttattak. [2])

Ezen az ország védelmének ügyében alkotott törvények mellett megállapították, hogy a királyi városok birtokai a főispánok hatósága alatt álljanak; és 12 ezüst márka bírságot szabták azon városokra, melyek magukat a közterhek alul kivonják. A függőben levő perek, melyekről az 1535-iki országgyűlés is intézkedett, mielőbb itéltessenek el. A jóveretű magyar pénzt mindenki tartozzék elfogadni. [3])

Továbbá felkérték a királyt, hogy az egyházi javadalmakat többé ne vesse zálogba, és azokat, melyek már is világiak kezei között vannak, szabadítsa ki; eszközölje, hogy a zalonoki

[1]) Az I.—VIII., XII., XV., XVII., XVIII., XXVI. törvényczikkek.
[2]) IX., X., XIII., XIV., XVI., XVIII., XX. czikkek.
[3]) XXI., XXIII.—XXV. czikkek.

várat, melyet Batthyányi Ferencznek adományozott, ez tényleg birtokába vehesse; végre, hogy az ország összes régi jogait, kiváltságait és szabadságait újra erősítse meg. [1])

Az országgyűlés ezen végzéseket küldöttség által terjesztette a Bécsben tartozkodó király elé, s azoknak megerősítését kérelmezte. A király már február 5-én adta megerősítését. [2])

Különösen az utolsó helyen említett kérelemre vonatkozólag kijelentette, hogy bár a magyar trón elfoglalásakor esküt tett az ország jogainak és szabadságainak megtartására, s erről külön oklevelet is állított ki, ezt, ha időközben elveszett volna, kész egy második példányban állíttatni ki; mert el van határozva, hogy „mindazon szabadságokat, szokásokat és kiváltságokat, melyek a múlt években, az idők mostohasága következtében, elrongyollottak, mihelyt, Isten segélyével, a béke az országban helyre lesz állítva, lelkiismeretesen, mint igazságos és kegyelmes fejedelemhez illik, megtartandja.“ [3])

Bár korábbi országgyűlések is többször jelentékeny áldozatokat kívántak a főpapságtól, a király ez alkalommal, lelkiismeretének megnyugtatása végett, a szent szék jóváhagyását kérte ki a magyarországi clérus újabb megterheléséhez, hivatkozván a végső szükségre, mely azt követeli, és a közjóra, mely igazolja. A főurak és maguk a főpapok is támogatták ez irányban tett lépéseit. [4]) És Várday Pál

[1]) XX., XXVII., XXIX. czikkek.

[2]) Ez a törvénykönyvben említtetik, mely a „Corpus Jurisba“ fel van véve. Egykorú példányát nem ismerjük.

[3]) A törvénykönyv zársoraiban.

[4]) A modenai püspök, pápai nuntius 1537. február 12-én Linczből jelenti a pápai titkárnak, hogy a király közlé vele, hogy az országgyűlés megadóztatta a clerust, „essendo cosa utile per il beneficio publico et necessario per lo interesse loro. Et che per questo ricercauano, che io come Nuntio di S. S. volesse darli l'auttoritá di potere exigere la summa di tre fiorini per ciascuno sacerdote beneficiato. Io feci rispondere a S. Mtà, che io non haveva auttoritá di far tale tassa, la quale in apparenta era contra l'immunità ecclesiastica. . Essi Ungari dapoi unitamente mandarono a pregarmi, per questo facendomi anchora intendere, che li Prelati proprii hanno fatto questa tassa per la presente necessità, et il Re similmente mi fece dire, che io ne scriuesse a S. Santità. . . Sua Beatitudine potra

már február 25-én a hatósága alatt álló clérusnak kihirdette az adó-törvényeket. [1])

essere gratiosa di quello; che forse senza l'autorità dela Sede Apostolica haurebono exacto, et in questo s'accresce l'auttorità di Sua Santita, et questi exactioni saranno collocate in boni usi." Eredetije a nápolyi Farnese-levéltárban.

[1]) *Wagner.* Analecta. II. 219. l. — A szepesi prépost magát és papságát az adótól felmenteteni kéri. A király megengedi, hogy kiki *„tehetsége szerint"* fizethesse. *Wagner.* II. 222. s. k. ll.

II.

A nyitrai részleges gyülés.

1537. Novemberben.

Miként a mohácsi vész előtti korban, az országgyűlések által megajánlott nagy adók csak papíron hirdették a rendek áldozatkészséget, tényleg pedig igen csekély részben folytak a királyi kincstárba; ugyanazon sors várakozott az 1537. elején tartott pozsonyi országgyűlés adó-törvényeire. Már az első részlet hiányosan hajtatott be, és nem fordíttatott az ország-gyűlés által egyenesen kitűzött czélra: *hadak fogadására.* Ezen tény nagy elégületlenséget idézett elő az ország minden részeiben. És midőn a második részlet lefizetésének határ-ideje (július 25-ke) közeledett, hét-nyolcz megye közönsége június 17-én Nyitrán gyűlést tervezett tartani, s itt határozatilag kimondani, hogy a király részére segélyül megajánlott egy forint második részletét befizetik ugyan a kamarának, de a hadak fogadására megszavazott két forintnyi adó második részletét, minden megye maga fogja kezelni, hogy a befolyó pénzen hadakat fogadjon. [1])

Vajjon megtartatott-e ezen gyűlés? arról nem *birunk tudomással.* [2])

---

[1]) A pozsonyi kamara 1537. június 17-én jelenti a királynak: ‚Quodvero pecunia nulla sit ex dica presenti ad cameram Maiestatis Vestre data, non modo nobis cepit displiceri, sed horum quoque Comitatuum nobilibus, qui in vicinis agunt. . . . Ideoque ad proxime ‚venturum diem martis septem aut octo Comitatuum nobiles Nitriam sese conuocarunt, eo nimirum, ut communis fama fert, proposito, quo deinceps ad manus dominorum ex altero dimidio dice trium florenorum . . . nil pecuniarum dent, sed soli ipsi gentes teneant, eam vero pecuniam, quam in subsidium Vestre Maiestatis obtulerunt, benevole se ad Cameram daturos pollicentur.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Talán ezen gyűlésre czéloz Bakics Pál, midőn 1537. augusztus 21-én Ferdinand királynak írja: „Domini Hungari in fidelitate

Néhány hónappal utóbb ugyancsak Nyitrán egy részleges gyűlés tartatott; de ezt *Thurzó Elek* k. helytartó, a király nevében, hirdette ki, 1537. november 25-re. Meghívattak: *Árva, Bars, Esztergom, Hont, Komárom, Liptó, Nyitra, Pozsony, Trencsén, Túrócz* és *Zólyom* megyék rendei; [1]) úgy szintén a bányavárosok. [2]) A kamara is felhívatott, hogy magát, kiküldendő tanácsosok által, a gyűlésen képviseltesse. [3])

A kitűzött időre Bars, Esztergom, Hont, Komárom, Mosony, Nyitra, Pozsony és Trencsén megyékből számos nemes gyűlt egybe Nyitrán. [4]) A kamara szintén küldött biztosokat. [5]) Ellenben Árva, Liptó, Túrócz és Zólyom megyék rendei kijelentették, hogy az egymás között fennálló szövetségük pontjai által tiltva van nekik a nyitrai gyűlésben részt venni. [6]) A bányavárosok későn értesűlvén a gyűlés kihirdetéséről, idő rövidsége miatt, nem küldhettek követeket. [7])

Az egybegyűlt rendeket Thurzó Elek, a király nevében, felhívta, hogy míg a király országgyűlésen, vagy másként a béke helyreállítása és az ország védelme érdekében megfelelő intézkedéseket tehet, miután jelenleg hadai az ország több pontján igénybe vannak véve, önmaguk gondoskodjanak védelmükről, különösen a szomszéd Podmaniczkyak és Balassák hatalmaskodásai ellen. [8])

Vestre S. Maiestatis existentes fecerant congregacionem, erantque uno in loco, qui, ut intelligo, retulerunt inter sese, ut ego universos proditor ego appellassem (?); volebant nuncium ad me mittere, qui nunquam advenit." Eredetije ugyanott.

[1]) Tudjuk ezt a gyűlés által a királyhoz küldött követek részére adott, alább említendő utasításából.

[2]) Thurzó 1537. deczember 10-én jelenti a királynak, hogy azokat meghívta. Eredetije ugyanott.

[3]) A pozsonyi kamara 1537. deczember 15-én írja a királynak: „Fuimus nuper ad festum d. Catharinae Nittriam ad Conuentum per Dominum Locumtenentem vocati." Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[4]) Tudjuk ezt a gyűlés, alább említendő végzéseinek feliratából.

[5]) A pozsonyi kamara fennebb idézett levele.

[6]) Thurzó Elek 1538. január 11-én Ferdinándhoz intézett levelében. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[7]) Thurzó Elek 1537. deczember 10-én Ferdinándhoz intézett levelében.

[8]) A pozsonyi kamara fennebb idézett levelében írja: „Propo-

E felhívás nem talált kedvező fogadtatásra. [1]) A rendek kijelentették, hogy újabb áldozatokra képtelenek, jobbágyaik, a külső ellenség támadásai és a belviszályok következtében, végső nyomorra jutottak, s az utolsó országgyűlés által kivetett „ezelőtt hallatlan" 3 forintnyi adó által ki vannak merítve. [2]) Egyúttal panaszosan utaltak a főpapokra, kik a tizedeket élvezik, de a törvény által megszabott kötelességeiket teljesíteni, hadakat tartani, elmulasztják. [3])

Thurzó Elek minden erejét megfeszítette, hogy bennök az áldozatkészséget felébreszsze. De ezek hat napon át daczoltak meggyőző érveinek és meleg esdekléseinek hatalmával; míg végre engedtek. [4])

Az ország, s különösen saját területük védelmének költségeire minden porta után egy forintot ajánlottak meg; és kijelentették, hogy ha, szükség esetében, a királyi helytartó által összehívatván, meggyőződnek, hogy ezen egy forintnyi adó csakugyan a kitűzött czélra és jól használtatott fel, tehetségükhöz képest, még jelentékenyebb áldozatokat is fognak hozni.

Az adó behajtásának módját akként állapították meg, hogy minden megyének közönsége egy nemest válaszszon, ki az illető szolgabíró kiséretében deczember 13-án kezdje meg a

---

suit illic Maiestatis Vestre nomine Dominus Locumtenens, eam esse Maiestatis Vestre commissionem et voluntatem, ut subditi eiusdem in vicinis parcium istarum Comitatibus degentes, aliquod inter se contribuerent subsidium, quo interim saltem, quoad Maiestas Vestra ad publicam quietem restituendam melius firmiori aliquo exercitu nobis prospicere posset, sese adversus Podmanyczky et Balassa tuerentur."

És összhangzásban van ezzel a nyitrai rendek előadása, követeik részére adott utasításukban.

[1]) A pozsonyi kamara idézett jelentésében: „Reluctatum quidem inprimis a Regnicolis est vehementer. . . ."

[2]) A nyitrai gyűlés utasításában.

[3]) Thurzó Elek 1537. deczember 21-én a királyhoz intézett jelentésében.

[4]) Thurzó Elek deczember 10-én Ferdinándhoz intézett jelentésében írja: „Satis profecto laboraui apud nobilitatem, cum qua tot altercaciones et difficultates sustinui, ut vix tandem septimo die tractatuum finis esset."

porták összeírását, melynek befejezésétől számítandó 15 nap múlva kezdje meg az adó behajtását, és pedig legelőbb az esztergomi érsek, a királyi helytartó és más urak, azután az alsó nemesség birtokain. A főispánoknak, hivatal- és jószágvesztés alatt, kötelességükké tétetett arról gondoskodni, hogy az adó, tekintet nélkül a személyekre, pontosan hajtassék be. Az ily módon befolyó pénz kezelésére kincstárnokká ghímesi Forgách Zsigmondot választották meg, kinek tiszte lesz, a a szükséghez képest, különböző helyeken állomásozó hadakat megszemlélni és zsoldjukat kifizetni. Továbbá határoztatott, hogy a tizedjövedelmet bíró egyháziak egy évi tizedjövedelmük értékének tizedrészét készpénzben tartozzanak a nevezett kincstârnoknak beszolgáltatni, s ha ezt tenni elmulasztanák, a főispánok utasíttattak annak behajtására.

A mi az utolsó országgyűlésen megajánlott adókat illeti, a rendek sürgették, hogy a Zalay János és Forgách Ferencz, két főúrból, két nemesből, és a kamara megbizottjaiból alakitandó bizottság előtt, mielőbb számoljanak.

A gyűlés a királyi helytartót és a melléje rendelt urakat megbizta, hogy az ország ezen részének védelmére kiállítandó sereg létszámát állapítsák meg, s kapitányát nevezzék ki. Az utóbbinak feladata lesz: a király híveit védelmezni; támadólag csak akkor fog fellépni, ha erre a helytartótól parancsot vesz; hadait minden kártételtől vissza fogja tartani. [1]) A mennyiben szükségesnek mutatkoznék gyalogokat is fogadni zsoldba, ez iránt Forgách Zsigmond a kapitánynyal egyetértőleg fog eljárni, s azoknak hadnagyot rendelni, ki esküvel kötelezendi magát, hogy a helytartónak engedelmeskedni fog. Az élelmi szerek és takarmány árát szintén Forgách és a kapitány fogják szabályozni. Forgáchnak saját személyére havonkint 50 forintnyi fizetés rendeltetett, azon felűl minden költségei megtéríttetnek.

Továbbá határoztatott, hogy a függőben levő peres ügyek, a következő év január 26-án a k. helytartó törvényszéke előtt

---

[1]) A katonák által okozott károkért, a szolgabíró becslése alapján, Forgách Zsigmond zsoldjukból fogja a kárpótlási összeget kifizetni.

vétessenek tárgyalás alá. A k. személynöknek, a törvénykezési eljárás költségeire, minden adó forintja után 5 dénárt szavaztak meg. A törvényszéki ülnökök, míg biráskodnak, 4 forintnyi hetidíjt élveznek.

Ezenkivűl minden megyében vásárbírák választandók; hogy azokat, kik a jóveretű körmöczi pénzt vonakodnak elfogadni, megbűntessék.

Mivel a bányavárosok és némely urak, saját területük védelmére, szövetséget kötöttek, s a nyitrai rendeket belépésre hívták fel, ezek akként válaszoltak, hogy ajánlatukat nem fogadhatják el ugyan, de készek a szövetségesekkel, mint az ország jelentékeny tagjaival, közös czéljuk: a közbéke visszaállítása és megszilárdítása érdekében közreműködni.[1])

A gyűlés *Tapolcháni Tamást és Pósár Menyhértet* Ferdinándhoz küldötte, hogy végzései megerősítését kérelmezzék.[2]) Ezek azonban, ismeretlen okok miatt, késtek eljárni küldetésükben. E körülmény arra indította Thurzó Eleket, kogy deczember 10-én maga terjesztette fel a királynak a nyitrai gyűlés végzéseit, s hathatósan kérte, hogy azoktól ne tagadja meg jóváhagyását. Kiemelte, mily erőfeszítéseket tett, hogy a rendeket nagyobb áldozatokra bírja, de ez nem volt lehetséges; sőt kényszerítve látta magát hozzájárulni azon feltételekhez, melyektől az egy forintnyi adósegélyt függővé tették. Előre látja, hogy többen azt fogják mondani, hogy ezen segélyből kevés haszna lesz a királynak; de eltekíntve attól, hogy az a király híveinek, az ország egy részének védelme érdekében fog felhasználtatni, figyelembe veendő, hogy az érintett adóból azon hadak és sajkások fognak fizettetni, kiknek eltartása különben a királyi kincstárt terhelné.[3])

---

[1]) Articuli, qui confecti sunt in Dieta particulari pro festo b. Catherine V. et M., de commissione et mandato S. Rom., Hung., et Bohem., etc. Regie Maiestatis . . . per Spect. et Magn. D. Comitem Alexium Thurzó. . . . Nittrie celebrata. Anno Domini 1537. Egykorú példány a bécsi titkos levéltárban.

[2]) A részükre kiállított s tíz pecséttel ellátott megbízólevél eredeti példánya ugyanott.

[3]) 1537. deczember 10-én kelt felterjesztése, ugyanott.

A királyi helytartó ilyetén felfogásában, mely a helyzet természetének helyes felismerésén alapúlt, nem osztozkodtak a király többi magyar tanácsosai. Nem vonták ugyan kétségbe, hogy a nyitrai végzések között több olyas találtatik, melyek kétség kivűl üdvösek; de kifogást tettek amiatt, hogy ők a gyűlésre nem hívattak meg, s csekély számú rendek vettek részt a tanácskozásokban. Továbbá elfogadhatlannak itélték azon végzést, melynek értelmében a megajánlott adó nem a k. kamarának, hanem „bizonyos Forgách Zsigmondnak" kezeihez fog fizettetni. Az egyház kiváltságait sérti a tizedek megadóztatása. Végre ellenkezik az ország törvényeivel, és nagy zavarok kútforrása leend, azon intézkedés, hogy a helytartó és a k. személynök, nemcsak Pozsonyban, — melyet a király a törvénykezés székhelyéül rendelt — hanem az ország bármelyik helyén szolgáltathatják ki az igazságot. Ezek után ők, a tanácsosok, a nyitrai gyűlés végzéseit nem helyeselik, sőt azok ellen óvást emelnek; bár készek nemcsak egy forintot ajánlani fel, hanem életüket is áldozatúl hozni, ha ezt ő felsége és az ország java kívánja. A királyt tehát arra kérték fel, hogy ne erősítse meg a nyitrai végzéseket. [1])

Várday Pál esztergomi érsek külön iratban támogatta társainak előterjesztését. Különösen hangsúlyozta, hogy az ország törvényei és ősi szokásai értelmében csak a királynak van joga adókat vetni ki; s ezen jogát bitorolták a nyitrai rendek. Továbbá mindenek felett sérelmes a királyra nézve azon határozat, mely szerint a befolyó pénzből semmi sem adatik a királyi tisztviselők kezeihez, semmi sem fordíttatik a király szükségeire. [2]) Ugyancsak Várday Pozsony megye gyűlésén, követei által, kijelentette, hogy a nyitrai végzéseket nem ismeri el érvényeseknek. És hihetőleg az ő befolyásának tulajdonítandó, hogy a nevezett megye közönsége, bár követei hozzájárultak volt a nyitrai végzésekhez, ezek alól magát ki igyekezett vonni. [3])

[1]) Egyébkint Bornemissza Pál k. titkárt küldötték a királyhoz, hogy élő szóval adjon további felvilágosításokat. A deczember 16-iki felterjesztés eredetije, ugyanott.

[2]) Deczember 17-iki irata ugyanott.

[3]) Thurzó jelenti ezt a királynak deczember 10. és 21-iki leveleiben.

Thurzó Elek, értesülvén ezen mozgalmakról, nem mulasztotta el álláspontját és eljárását a király előtt igazolni. Ő azt tette, mit leghelyesebbnek és legczélszerűbbnek látott. Többet nem volt képes kieszközölni. Ha az esztergomi érsek más, jobb módot tud javasolni az érdeklett országrész védelmére, ám fogadja el ő felsége. Megsemmisíteni a nyitrai végzéseket igen könnyű feladat. Ugyanis a nép előtt semmi sem kedvesebb, mint az adó elengedése; és nem gondolható rendelet, melyet könnyebben lehessen végrehajtani, mint azt, mely kimondja, hogy *nem* kell adót fizetni. Ha azonban a király megerősíti a végzéseket, parancsolja meg a megyéknek, s különösen Pozsony megyének, hogy a végzések végrehajtása körűl ne tegyenek nehézségeket. [1])

Két nappal ezen levél elküldése után, deczember 23-án, végre útra keltek a királyi udvar felé, a nyitrai gyűlés követei. Thurzó Elek ajánló levéllel látta el őket, s megragadta ez alkalmat, hogy újra felkérje a királyt a végzések megerősítésére. Előbb felhozott érveihez most azt is csatolta, hogy félni lehet attól, hogy azok, kik a nyitrai végzések értelmében már hadakat fogadtak, ismét elbocsátják, és ha ez nem is történik, minden esetre a hadakat csak akkor lehet igénybe venni, ha fizetésükről gondoskodva van; már pedig ezt csak a Nyitrán megajánlott adókból várhatják. Azon ellenvetésre, hogy a végzések sérelmesek a királyi tekintélyre nézve, állandó hűségének öntudatában, megjegyzi, hogy ő oly gyűlésen, mely a királyi tekintélyre nézve hátrányos határozatokat alkot, nemcsak nem elnökölne, hanem jelen sem volna. [2])

Tapolcháni és Pósár az 1538-ik év első napjaiban érkeztek Prágába, hol Ferdinánd akkor tartózkodott. [3])

Midőn a nyitrai gyűlés végzéseit benyújtották, a királyhoz intézett beszédükben mentették magukat és küldőiket, hogy nem hoztak nagyobb áldozatokat. Kiemelték, hogy bár közvetlenűl csak azon országrészre, melyen laknak, voltak tekintettel, közvetve ő felségének is lényeges szolgálatot tet-

---

[1]) Deczember 21-iki levele ugyanott.

[2]) Deczember 23-iki irata ugyanott.

[3]) Dátum nélküli levelük, melyet innen a király egyik főpapi tanácsosához intéznek, ugyanott.

tek; tudják ugyanis, hogy ő felsége udvari emberei és más hívei, kik bizonyos számú fegyvereseket tartanak ő felsége szolgálatában, úgy szintén a sajkások, türelmetlenül sürgetik zsoldjukat; már pedig a nyitrai gyűlés rendei, saját területük védelmére, épen azoknak közreműködését ohajtják igénybe venni, minélfogva azokat ők fogják fizetni, s ekként ő felsége sulyos tehertől szabadúl meg.

Mindazáltal, határozottan kijelentették, hogy, ha az urak nem fizetik meg a nyitrai gyűlés által megszavazott adót, az alsó nemesség sem fogja megfizetni, s így az ország védelmét illető intézkedéseik eredmény nélkül maradnak. Ezen bajt úgy lehet elhárítani, ha a király a nyitrai gyűlésen képviselve volt megyék összes rendeinek meghagyja, hogy a végzéseknek hódoljanak meg. Találkozni fognak bizonyára, kiknek azok nem tetszenek, s kik sem adót fizetni, sem hadakat tartani nem hajlandók. Ha ilyenek miatt az adó behajtása lehetetlenné válik, s ezen országrész védelem nélkül hagyatván az ellenségnek zsákmányul marad: akkor majd ő felsége a szűkkeblű urakat vonja felelősségre, s ne vádolja a nyitrai gyűlés rendeit, kik belátják, hogy hadak nélkül nem lehet megmenteni az országot.

A mi a főpapokat illeti, ha túlságosan súlyosnak látszanék a teher, melyet a nyitrai gyűlés reájuk rótt, ám birja rá őket ő felsége, hogy banderiumaikat oly számban tartsák, mint ezt az ország törvényei meghatározzák.

Egyébkint a nyitrai gyűlés csak a tényleg fenforgó szükség szempontjából, *ideiglenesen* alkotta végzéseit; mert értesűlt, hogy a király, az ország védelmére vonatkozó, általános és állandó érvényű intézkedések megállapítása czéljából közelebb országgyűlést fog egybehívni.

Ő felsége erősítse meg tehát, változtatás nélkül, a nyitrai végzéseket. Ha ugyanis azokat módosítani fogná, az urak és nemesek nem lesznek hajlandók érvényüket elismerni, az adót nem fizetik meg, a hadakat, melyeket már is felfogadtak, elbocsátják; és a fegyverszünet leteltével, az ellenség akadálytalanúl fogja eláraszthatni és feldúlhatni az ország ama területét. [1])

[1]) Informacio data Egregiis Thome Tapolchani et Melchiori Posar Nunciis Dominorum et Nobilium in Conuentu particulari Ni-

Az udvarnál beható tanácskozások tárgyát képezték a nyitrai végzések. *Bornemissza Pál*, kit a pozsonyi tanácsosok Prágába küldöttek, mindent megtett, hogy a megerősítésnek megtagadását kieszközölje. [1]

A király nem hajolt ugyan ezen tanácsra; de csak több pontban módosítva, erősítette meg a nyitrai végzéseket. [2]

A gyűlés követeihez intézett válaszában, kinyilatkoztatta, hogy hálásan fogadja a rendek által megajánlott adót és további áldozatkészségük kifejezését; ő is, legnagyobb elfoglaltsága közepette, és súlyos gondjai mellett, mindenkor atyailag gondoskodott róluk, s gondoskodni fog jövőben is.

A gyűlés végzéseit jóváhagyja és megerősíti, a következő kivételekkel.

Nincs kifogása az ellen, hogy az adóból befolyó pénzt Forgách Zsigmond kezelje; de egy kamarai tanácsost fog melléje helyezni, s ketten együtt járjanak el tisztükben, különös tekintettel a királyi szolgálatban levő hadak és sajkások fizetésére.

Azon végzést, mely szerint az urak előbb fizessék az adót mint a nemesek, nem helyeselheti; egyaránt, rangkülönbség nélkül kell az adót fizetni.

A főpapok megadóztatásáról nem elég világosan nyilatkozik; szándékosan-e? Helyes, — úgymond — hogy az egyháziak vagy a tized tizedrészét fizessék, vagy pedig tartsák teljes számban a törvény által meghatározott bandériumokat. De a két módozat közűl, melyiket fogadja el, nem mondja.

A lovas hadak kapitányait illetőleg, meg fogja hagyni helytartójának, hogy, az ő nevében, Nyáry Ferenczet vagy Bánffy Boldizsárt nevezze ki, s ha ezek a tisztet elfogadni vonakodnak, más alkalmas férfiút nevezzen. A gyalogok hadnagyát a helytartó és a kapitány egyetértőleg nevezze ki.

A kapitány támadó fellépéstől természetesen óvakodni

---

tric congregatorum data ad Regiam Maiestatem. Egykorú példány. Ugyanott.

[1]) Előterjesztésének kivonata ugyanott.

[2]) 1538. január 10-én írja Thurzó Elekhez, hogy a nyitrai végzésekhez, „pauca aliqua addere, et in iis. certis de causis, immutare nonnulla censuimus.“ Eredetije ugyanott.

fog; kivéve, ha ő felsége, vagy a helytartó *„a tanácsosokkal együtt“* erre felhivják.

A törvénykezésnek a szokásos módon kell folynia. [1])

A király felhívta Thurzó Eleket, hogy az ekként módosított végzéseknek végrehajtását eszközölje [2]), s hívja össze ismét a rendeket, hogy nekik a királyi választ előterjeszsze. Thurzó megnyugodott; az utóbbi pontra nézve is kijelenté, hogy bár végrehajtása nagy nehézséggel jár, meg fogja kisérleni. [3])

Tett-e a rendek összehívására kísérletet? Emlékeink hallgatnak.

---

[1]) Responsum super articulis in Dieta particulari Nitrie conclusis. Eredeti fogalmazata ugyanott.

[2]) Január 10-én írja neki: „Iniungimus, ut articulos istos, iuxta emendacionem nostram, obseruari et celeri execucioni demandari cures.“

[3]) Thurzó Elek 1538. január 11-én írja a királynak: „Scripseram proximis diebus ad Maiestatem V., non faciliter posse conuocari eos, qui tractatibus et ordinacionibus Nitriensibus interfuerunt, ut voluntatem Maiestatis V. ex iis nunciis cognoscerent, quos ad ipsam expediuerant. Nihilominus per literas tentabo omnia, que huc pertinere videntur.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

III.

A pozsonyi országgyűlés 1538. Júniusban. [1])

Az alkudozások, melyeket Ferdinánd János királylyal évek óta folytatott, végre 1538. február 24-én szerencsés eredményre vezettek. E napon írták alá a két fél biztosai a *nagyváradi békekötés* oklevelét. Ezt azonban egyelőre szoros titokban kellett tartani, nehogy a török szultán haragját magára vonja mindkét fél. És a titkot jó ideig sikerült megőrizni. Az ország rendeinek több hónappal utóbb sem volt tudomásuk arról, hogy régi hő ohajtásuk valósult. Mindazáltal előre volt látható, hogy a porta előbb utóbb értesülni fog a békekötésről, s bosszúját fogja az országra idézni. [1])

Ily körülmények között, 1538. tavaszán Ferdinánd udvarában felmerült a magyar országgyűlés összehívásának eszméje; annál inkább, mert szükségesnek látszott az ország rendeinek hozzájárulását, eszközölni ki a békekötés azon pontjához, mely János király halála után az egész ország birtokát Ferdinánd részére biztosítá, ki alkalmasnak tekintette ezen időpontot arra is, hogy házának *örökösödési jogát* a magyar trónra elismertesse. [2]) A király magyar tanácsosainak véleményét kérte ki aziránt: vajjon hirdesse-e ki az országgyűlést, vagy nem? Ezek egy pillanatig sem haboztak igennel válaszolni. A részletekre áttérve, javasolták, hogy az „ország összes rendei,“ továbbá a koronához tartozó várak parancsnokai és a kulcsos városok bírái is hívassanak meg. Ellenben, bár a király azon nézetben volt, hogy az alsó nemesség fejen-

[1]) Eddig ezen országgyűlésről csak a meghívólevél volt ismeretes. És *Korachich* (Supplementum. III. 165. l.) még kétségben volt aziránt: vajjon valóban megtartatott-e ezen országgyűlés?

[2]) Ez kitünik a magyar tanácsosok alább említendő felterjesztéséből.

ként jelenjék meg; a tanácsosok ajonlátták, hogy minden megye nemessége követek által képviseltesse magát. Ohajtották, hogy a király személyesen jelenjék meg. És — mily alapon? nem tudjuk — reméllették, hogy János király is a pártján levő rendek kíséretében meg fog jelenni. Mivel pedig János az ország területének nagyobb részét bírja, s előre láthatólag a hozzá szító rendek többségben leendnek; figyelmeztették Ferdinánd királyt, hogy méltósága és biztossága érdekében, de azért is, mert a gyűlés feladata az ország fentartása, s főleg gyermekei örökösödésének megerősítése: mellőzhetlenül szükséges, hogy tekintélyes számú idegen urak által környezve jelenjék meg. Tanácsos az is, hogy az országgyűléssel összefüggésben levő kérdéseket előlegesen Jánossal tisztába hozza. Végre az országgyűlés helyéül *Pozsonyt* vagy *Sopronyt* hozták javaslatba. [1])

---

[1]) A király által tanácsosaihoz intézett kérdőpontokat nem ismerjük. Csak a „Responsio Dominorum Hungarorum, Consiliariorum Regie Maiestatis" czímű, dátum nélküli felterjesztés áll rendelkezésünkre. „Ad conuentum vero generalem — olvassuk itt többi között — conuocandos esse censent omnes Ordines et Status Regni Hungarie, cum hiis simul, qui arcium ad coronam pertinencium, vel ciuitatum muratarum sunt prefecti et judices; veniendum autem erit hiis omnibus ea facultate, ut que tandem in conuentu ipso publice fuerint decreta, illis consenciendi et eadem ipsa confirmandi facultatem a ciuibus eorum habeant. . . Videtur eis, fore optimum, si de numero et apparatu, aliisque rebus ad hoc necessariis Maiestas sua cum Joanne concordabit. . . Ex quo . . . Maiestas sua proposuit, unicuique per singula capita esse veniendum; alioqui enim visum dominis fuisset, dominos duntaxat Prelatos et Barones, officiales eciam finitimarum, quam eciam aliarum arcium . . per singula capita fuisse vocandos, de comitatibus vero ex precipuis electos saltem homines. . . De preparacione autem ad futurum conuentum, videtur dominis, ex quo Joannes maiorem habeat multo dicionem in Regno, maioremque numerum Regnicolarum ex utroque ordine et statibus secum aduchet, quam Maiestas sua ex Hungaris habitura est; conuentusque iste futurus sit pro conseruacione Regni, *maxime vero confirmacione successionis Maiestatis sue et liberorum eiusdem in Regno Hungarie*, videtur ergo dominis Consiliariis, esse valde necessarium . . . ut habeat secum certum numerum exterarum quoque nacionum ex Prouinciis et Regnis suis ad eum diem conuocandarum." Egykorú irat, aláírások nélkül, a bécsi titkos levéltárban.

A király csakhamar elhatározta magát az országgyűlés kihirdetésére. Május 16-án küldötte szét a meghívóleveleket, melyek az ország rendeit június 15-re *Pozsonyba* hívták egybe. A gyűlés feladatáról csak általános kifejezésekben szól. „Sokféle, és pedig fontos ügyek merültek fel, — írja — melyek az országnak megmaradását és üdvét, mindnyájatoknak védelmét illetik.“ Ezeknek tárgyalására lesz hívatva az országgyűlés, melyre személyesen fog megjelenni, s ha ebben gátoltatnék, biztosokat küldend. [1])

Azonban Ferdinánd nem vélte tanácsosnak, hogy János király és hívei megjelenjenek. Csak saját híveit hívta meg. Felhagyott azon szándékkal is, hogy fontos államjogi érdekeket hozzon szőnyegre. Egy kívánsága volt: újabb *pénz- és hadisegélyt* eszközölni ki.

A király nem jelent meg személyesen Pozsonyban. *Thurzó Elek* k. helytartót és *Várday Pál* esztergomi érseket rendelte biztosaivá. Mint egyébkor, most is igen csekély számban jelentek meg a rendek. Csak *öt megye* küldött követeket. A Dunán túlról alig jött valaki. A kik megjelentek, azok is rosz hangulatban voltak. A bajok, melyek őket és küldőiket évek óta zaklatták, a törökök ujabb készületeiről érkezett hírek, komoly aggodalmakat keltettek. [2]) És a biztosok nem voltak felhatalmazva őket a békekötés titkába avatni. [3])

Június 19-én a királyi biztosok megnyitották a gyűlést. Az esztergomi érsek adta elő a király üzenetét. Ő felsége — ez volt beszédének lényege — biztosan értesült, hogy a török még e jelen évben meg fogja támadni Magyarországot. Mivel pedig ő felsége lehetőleg erős hadsereggel akarja készen várni az ellenséget, felhívja a rendeket, szavazzák meg a közfelke-

[1]) A Soprony városához intézett meghívólevél *Kovachichnál.* Supplementum. III. 164. l.

[2]) Thurzó Elek június 25-én Pozsonyból írja Ferdinándnak: „Conueneramus ad terminum constitutum; licet minor numerus subditorum comparuerit, quam sperabam. . . . Quid profecerimus apud eos, qui et externi mali metu consternati, et per internas tantopere molestati sunt,“ a gyűlés követei fogják előadni. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[3]) Ezt emliti Várday Pál, Ferdinándhoz intézett dátum nélküli levelében. Eredetije ugyanott.

lést, fegyverezzék fel jobbágyaik egy részét, ajánljanak meg pénzsegélyt, és intézkedjenek Komárom várának megerősítéséről. [1])

Ezen előterjesztés felett rögtön megkezdődtek a tanácskozások. A jelenlevő urak egyike hangsúlyozván, hogy nem méltányos a rendektől hadakat és pénzt is kívánni, indítványozta, hogy csak a rendes 20 dénárnyi adót szavazzák meg minden jobbágytelek után. Egy másik úr támogatta. Ekkor felkelt Thurzó Elek. Azzal kezdette, hogy a 20 dénárnyi adó ő felségének rendes jövedelmét képezvén, annak megszavazása által segély-kérelmét még nem teljesítették. Első sorban — folytatta ezután — a mi ügyünk forog kérdésben; és fontoljuk meg azt is, mennyit áldozott már ő felsége védelmünkre, s mily buzgón gondoskodik rólunk jelenleg is.

Azonban beszédét a nemtetszés jelei szakították félbe, s Thurzó nem látta tanácsosnak daczolni a többséggel. Elhallgatott. [2])

Ezután a tanácskozások mind zajosabb jellemet vettek fel. Az alsó nemesség soraiból szenvedélyes kifakadások emelkedtek. „Mi — így szólottak — mindenkor készek valánk ő felsége rendeleteinek engedelmeskedni, és most is készek vagyunk. Azonban, a mit, ő felsége ismételt felszólítására, szorúlt helyzetünk daczára, a közjó érdekében, ő felsége területének védelmére, áldoztunk, — némely főurak maguk között szétosztották; úgy, hogy, miután számadásaik bemutatását eredmény nélkül sürgetjük, azt sem tudjuk, vajjon fordítottak-e valamit közczélokra?“ Mások ismét az ellen panaszkodtak, hogy a

---

[1]) Az országgyűlésnek Ferdinándhoz küldött követei részére adott utasításából, melyről alább szólunk.

[2]) Thurzó Elek június 21-én Pozsonyból írja Ferdinándnak: „Cum conuentum incepissent in vigilia Corporis Christi, Rmus D. Strigoniensis mandatum, quod habebat ad Comitatus a Maiestate V., pronunctiauit. Post ceperunt domini ipsimet consultare, de auxilio Maiestati V. S. faciendo, cum unusquisque suam proferret senteneiam, cum ad unum, qui proximus D. Strigoniensi assidebat, sors pronunctiandi venisset, dixit, non conuenire, ut et gentem et subsidium pecuniarium darent, sed ut prouentum, quem iure tantum dare deberent, id est ut singuli 20 denarios hung. numerarent. Hanc cum et huius proximus diceret senteneiam, dixi, hoc non fore sub-

király igéretei és a törvények világos rendeletei daczára, több erősségben idegenek parancsnokolnak.

Az esztergomi érsek, Thurzó Elek és Peregi Albert pécsi prépost csak nehezen voltak képesek megnyugtatni és lecsillapítani a háborgókat; mentvén a királyt, és sérelmeik orvoslását igérvén. [1])

Végre a rendek hajlandóknak nyilatkoztak minden 100 jobbágytelek után *három* lovast állandón tartani, és veszély esetében jobbágyaik ötödrészét fegyverezni fel. Egyúttal minden jobbágytelek után 50 dénárt ajánlottak meg a királynak segélyül, melyet egy körükből választott nemesnek, Szentmihályi *Chwzy Tamásnak* kezeihez kell augusztus 11-ig fizetni, ki a befolyó összeget a kamarának szolgáltatja át. De kikötötték, hogy az urak is hiány nélkül szolgáltassák be, mert ha csak egy főúr is megtagadja azt, ők, a nemesek, soha többé nem fognak a kamarának adót fizetni. [2])

A komáromi vár megerősítésére külön segélyt ajánlani nem voltak rábírhatók; arra hivatkoztak, hogy miután ezen várnak külön jövedelmei és számos jobbágyai vannak, nincs ok, miért vállalnának magukra ily „*szokatlan*“ terhet. Ezzel kapcsolatban azon kívánat nyilvánult, hogy a király Komáromot és a többi várakat, melyek az ország szabadságainak és a magyar nemezetnek sérelmére, idegenek parancsnoksága alatt állanak, bízza hű magyarok gondjaira. Továbbá, Komárom-, Mosony- és Zólyom-megyébe magyar főispánokat nevezzen,

---

sidium, sed esse iustum prouentum Maiestatis V. S. Cum itaque, inquam, de nostro quam maxime ageretur negotio, considerare deberemus, quantum iam pro liberatione nostra Maiestas V. S. exposuerit, quantum item et nunc susceperit curam. Haec cum dicerem, iussus silere, conticui.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[1]) Várday 1538. június 28-án Ferdinándnak írja: „Quantum ego laboraverim, ut omnia prestarentur ad vota Maiestatis V., malo ex aliorum relacione eandem intelligere.“ Eredetije ugyanott. Hasonló módon nyilatkoznak Thurzó és Peregi, alább említendő leveleikben.

[2]) Peregi Albertnek 1538. június 26-án Ferdinándhoz intézett levele. — Gerendi erdélyi püspöknek szintén Ferdinándhoz intézett, dátum nélküli levele. — A pozsonyi országgyűlésnek Ferdinándhoz küldött követei részére adott megbízólevele. Mindhárom irat eredetije a bécsi titkos levéltárban.

mert nem hajlandók a mostaniakat tovább elismerni, s azoknak engedelmeskedni.

Az érczpénz ügye, mely a korábbi országyüléseket gyakran foglalkoztatta, ismét szőnyegre került. Miután ugyanis sokféle károk és nehézségek merültek fel abból, hogy Magyarország némely részeiben és határain kivűl is, a magyar érczpénz elfogadása betiltatott; a rendek azon kérelemmel fordúltak a királyhoz: parancsolja meg összes alattvalóinak, hogy a magyar pénzt fogadják el. Felhozták, hogy a körmöczi érczpénz jobb ércztartalommal bír, mint a németországi. És utaltak arra, hogy ha a király kérelmüket nem hallgatná meg, többé sem Pozsonyban, sem Nagyszombatban nem lehetne országgyűlést tartani, mivel e két város polgárai a magyar érczpénzt nem fogadják el.

Egyébkint elismerték, hogy az országban még mindig sok hamis pénzt vernek. [1]) Emiatt szükségesnek látták, hogy a királyi helytartó a vétkesek ellen kímélet nélkül járjon el. Ezek, úgy szintén másnemű gonosztevők kinyomozására és megfékezésére a következő eljárási módot hozták javaslatba: a helytartó minden megyébe küldjön, katonai fedezet alatt, egy országbírói helyettest, ki maga mellé vevén az alispánt, a szolgabírákat és a megyei közönség által választott négy jogtudós nemest, ezekkel, minden kifogás és felebbezés kizárásával, itéletet mondjon.

A függőben levő peres ügyekre nézve kívánták, hogy a törvénykezés Nyitrán, augusztus közepén vegye kezdetét, és megszakítás nélkül folytattassék.

Ezek mellett számos más köz- és magánügyek merűltek fel a tanácskozások folyamában, melyek iránt rövid idő alatt megállapodásra jutottak; határozataikat végrehajtás végett, kérelem alakjában, a királyhoz terjesztették fel.

Miután naponkint fenyegető hírek érkeztek, hogy a szultán nagy készületeket tesz, és Budát megvívni, az egész országot meghódítani tervezi: a király mielőbb vezesse hadait személyesen az országba, Slavóniában akadályozza meg a törökök

---

[1]) Különösen bizonyos „Péter tudort“ neveztek meg, mint pénzhamisítót.

dúlásait, és a magyarországi várakban helyezzen el erős őrségeket. Ha pedig, a király fontos okok miatt, kényszerítve volna személyes megjelenését elhalasztani, küldje haladék nélkül hadvezérét, tekintélyes sereg élén. Ugyanis az ország, hadak hiányában, nyitva áll az ellenség támadásai előtt. És a tapasztalás bizonyítja, mennyire nehéz visszaszerezni azt, a mi egyszer elveszett.

A rendek — miként fennebb említettük — nem bírtak tudomással afelöl, hogy *négy hónap előtt* megköttetett a nagyváradi béke. Innen magyarázható két további kérelmük. Az egyik az: gondoskodjék a király, hogy a János királylyal fennálló *fegyverszünetet* az ellenfél is lelkiismeretesen tartsa meg, uralmát ne terjeszsze ki Ferdinánd területén, s ennek híveit ne kényszerítse adófizetésre. Mivel pedig a békealkudozások János királylyal, Ferdinánd részéről, a magyarok kizárásával, idegenek által vezettetnek, nehogy emiatt a magyar nemzetet végső veszedelem érje: ő felsége, mielőtt a béke létrejö és kihirdettetik, a magyar rendek közűl néhányat avasson be a tárgyalások titkaiba.

Az elmult évek zavarai között erőszakosan elfoglalt birtokok visszaadását, a jogos tulajdonosok, ismételt országgyűlési végzések daczára, eredmény nélkül sürgették. A rendek most újra felkérték a királyt, eszközölje ki, hogy azok, kik a lefolyt zavarteljes időkben önkényesen elfoglalt jószágokat még nem adták vissza a törvényes birtokosoknak, július 25-ig feleljenek meg ezen kötelességüknek; a győri püspökséget és más egyházi javadalmakat szabadítsa ki a világi urak kezei közűl és adományozza érdemes egyháziaknak; rendelje el a túróczi prépostság elidegenített birtokainak visszaadását.

Tiltsa el magyar udvari embereit a jobbágyoknak elnyomásától, parancsolja meg nekik, hogy hadaikat a maguk, s ne mások birtokaiból élelmezzék, a mennyiben pedig másoknak károkat okoztak, adjanak megfelelő kárpótlást.

Parancsolja meg Alsó-Ausztria kormányzóságának, hogy ne engedjen senkit magyar alattvalók ügyeibe avatkozni, vagy az ország határait megsérteni; ha alsó-ausztriaiak magyarországiakkal egyenetlenségbe bonyolódnak, a k. helytartó előtt indítsanak keresetet. A király pedig mielőbb tegyen rendelke-

zést, a határoknak egyrészről Magyarország, másrészről Morvaország és Stiria között kiigazítása és megállapítása tárgyában.

Az esztergomi vár élelmezési felügyelője által behozott új harminczadot szüntesse meg.

A bányákat és harminczadokat — a királyi jövedelmek főforrásait — szabadítsa ki azoknak kezeiből, kik tényleg bírják, és bízza a kamara kezelésére; különben nem lesz képes egyedűl a szegény jobbágyok adójából, fedezni az ország számos szükségeit.

Figyelmét felhívják koronázása alkalmával tett, de ekkorig nem teljesített igéretére, „hogy az ország jogait és törvényeit alkalmas férfiak által szabályoztatni és rendeztetni fogja."

Egyes megyék, városok, káptalanok, urak és nemesek követeik által, illetőleg személyesen is előadták magán sérelmeiket és kívánataikat, s felkérték az országgyűlést, hogy azokat a trón zsámolyánál, ajánló szavaikkal tamogassák. A rendek készséggel teljesítették ezt.

A király kegyelmébe ajánlották: a bányavárosokat, melyek, kérelmeik előterjesztésére, külön követet küldöttek az udvarhoz; Győr-, Soprony- és Vas megye, úgy szintén a győri káptalan folyamodását, hogy őket Török Bálint hatalmaskodásai- és zaklatásaitól mentse meg. Mivel pedig ezen főúr késznek nyilatkozott a kezei között levő Ferdinánd-párti foglyokat szabadon bocsátani, ha a veszprémi püspök szabad lábra helyezi a kezei között levő János-párti foglyokat; a rendek kérték a királyt, hogy ez irányban hasson a püspökre. Ugyancsak a veszprémi püspök ellen a győri káptalan és a veszprémi apáczák panaszt emeltek, hogy több jószágukat lefoglalta és barmaikat elhajtotta.

Még súlyosabb volt azon panasz, melyet ellene *Pethcő Ferencz* özvegye emelt. Az előkelő hölgy, gyermekei, testvérei, sógorai és barátai által környezve, személyesen jelent meg a rendek színe előtt. Itt maga beszélte el, miként *Kecheti* Márton püspök Tátika várát, árulás segélyével, önkényesen elfoglalta, az itt talált, százezer forint értekű, drágaságokat, melyek csak részben a panaszlót illetik, részben egyházak és magánosok által, biztosság kedvéért, helyeztettek el a vár falai között, lefoglalta; magát az özvegyet egy ideig szigorú

fogságban tartotta, majd gyalázattal tetézve, háznépével együtt a várból kiutasította. A rendek megfeledkeztek, ezen és más ügyekben is arról, hogy a másik félt is meg kell hallgatni. Nem kételkedvén, hogy az előadás minden részeiben megfelel a valóságnak, felkérték a királyt, hagyja meg helytartójának, hogy haladék nélkül szolgáltasson igazságot, és az özvegyet helyezze vissza a vár- s ingóságainak birtokába.

Egy másik úrhölgy is kisérletet tett személyes megjelenésével hatni az országgyűlésre. Ez *Pekry Lajos* neje volt, *Zsófia*, massóviai herczegnő. Hivatkozván első férjének, Báthory Istvánnak érdemeire és szolgálataira, előadta szerencsétlen helyzetét, melybe férjének elfogatása által jutott [1]), és kikérte az országgyűlés közbenjárását, Pekrynek szabadon bocsátása érdekében; igérvén, hogy férje, az általa elkövetett sérelmeket, mihelyt szabadságát visszanyeri, jóvá fogja tenni. Az országgyűlés nem késett Pekry Lajos részére a király bocsánatáért eredezni, utalva ama lényeges szolgálatokra, melyeket korábban a királynak és az országnak tett.

Egy bizonyos *Rothmestorffer Erasmus* is személyesen hívta fel a gyűlés figyelmét azon jogigényekre, melyeket neje Zalonok várára bír, s kérte, hogy ügyét ő felségének ajánlja. Megtörtént.

Ellenben *Országh László*, bár az országgyűlésre külön megidéztetett, vonakodott megjelenni. Ez, túltéve magát az ország törvényein és a király rendeletein, bizonyos jószágot önkényesen lefoglalt és annak birtokosát, egy nemes embert, fogva tartotta. A rendek kérték a királyt, parancsolja meg neki, hogy a jószágot adja vissza, a foglyot bocsássa szabadon; ha nem engedelmeskedik, a k. helytartó példásan büntesse meg.

Batthyányi Ferencz és *Puchheim Longinus* között hosszú idő óta per folyt Rokonok vára tárgyában. A törvényszék Batthyányinak itélte oda, de ez nem volt képes magát a vár birtokába helyezni, valamint egy más Polhaim Erhard ellenében nyert itélet végrehajtását kieszközölni. Nem maradt egyéb hátra, mint a király közbenjárásáért folyamodni.

---

[1]) Ferdinánd 1537. utolsó napjaiban vetette fogságba, hatalmaskodásai és az ellenpárttal való conspirálása miatt.

A *Lipcsei* családnak még nehezebb volt jogigényeit hasonnevű ősi várára érvényesíteni, mert azt Mária királyné bírta. Mindazáltal az országgyűlés felkérte a királyt, hogy vagy rendelje el a vár visszaadását, vagy pedig bocsássa az ügyet mielőbb törvényre.

A János pártján levő urak hatalmaskodásai ellen Ferdinánd király híveinek még mindig elég okuk volt panaszkodni. Különösen *Podmaniczky Ráfael* egész rablóhadjáratokat szervezett az ország felső megyéiben, melyek a nyitrai gyűlést is komolyan foglalkoztatták. Hasonlag *Laszky Jeromos* a Szepességben űzte erőszakos tetteit. A pozsonyi rendek azon kérelemmel fordúltak a királyhoz, eszközölje ki, hogy az elrablott jószágok törvényes birtokosaiknak adassanak vissza.

Végre felhívták a király figyelmét *Bánffy Boldizsárnak* és *Horwáth Ferencz* szarvaskői várnagynak hűséges szolgálataira, kiket megjutalmazás végett kegyelmébe ajánlottak. [1])

Mindezen nagyszámú ügyek alig *nyolcz nap* lefolyása alatt intéztettek el. A gyűlés június 26-án két főúrból s két nemesből: *Gerendi Miklós* erdélyi püspök-, *Batthyányi Ferencz*-, *Ostffy László*- és *Maythéni Bertalan*-ból álló küldöttséget bocsátott a királyhoz, hogy határozatait és kérelmeit terjeszsze elő. [2]) Mire a rendek rögtön szétoszlottak. [3])

A küldöttség július első napjaiban megjelent a királyi udvarnál, mely ez idő szerint *Olmüczben* tartózkodott. [4]) Itt az adandó válasz tárgyában hosszu ideig folytak a tanácskozások. A követek kifogytak a türelemből és költségből. Hogy mielőbb visszatérhessenek lakhelyeikre, hová hihetőleg a gazdászat legfontosabb teendői is vonzották őket, — július első

---

[1]) Instructio oratorum ex conuentu Posoniensi pro festo bb. Viti et Modesti celebrato, ad Regiam Maiestatem expeditorum. — A rendeknek és a küldöttségnek dátum nélküli felterjesztései. Egykorú iratok a bécsi titkos levéltárban.

[2]) A rendek 12 pecséttel ellátott megbízólevele ugyanott.

[3]) Thurzó Elek június 26-án már Semptéről ír a királynak.

[4]) Ferdinánd 1538. június 30-án Olmüczből írja Thurzónak: „Nuntiorum Ordinum Regni istius nostri, ad nos expeditorum, aduentum expectabimus.“ Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

felében valának — sajátszerű javaslattal léptek elő. Meg fognak elégedni — mondák — ha ő felsége egyelőre a csekélyebb jelentőségű ügyek iránt (milyenek Petheő Ferenczné, a túróczi prépostság, győri káptalan és a veszprémi apáczák birtokügyei, a foglyok szabadonbocsátása, sat.) közli velük most elhatározását, a többiekre nézve pedig utóbb a helytartó útján közlendi a rendekkel. E mellett kérték a királyt, lássa el őket költséggel, mert különben nem képesek tovább várakozni.

Nem tudjuk, vajjon teljesítette-e utóbbi kivánatukat? De előbbi javaslatukat nem fogadta el; válasza a pozsonyi gyűlés felterjesztésének összes pontjaira terjeszkedett ki.

Kegyelmesen fogadja — úgy mond — a pozsonyi országgyűlés küldötteinek előadását, melyből meggyőződött, hogy a rendek mint hű alattvalók, az ország védelmét illető kötelességüknek lelkiismeretesen meg kívánnak felelni. Megelégedéssel értesült határozatukról, melyben, a régi szokás szerint, minden 100 jobbágyporta után *három nehéz* fegyverzetű lovas kiállítására ajánlkoznak; de óhajtja és „*kéri*", hogy azok helyett inkább *négy könnyű* fegyverzetű lovast, vagy is huszárt, állítsanak ki; ugyanis a tapasztalás bebizonyította, hogy ilyenek a török ellen viselt háborúkban jobb szolgálatot tesznek. E lovasokat, tekintettel a törökök fenyegető magatartására, haladék nélkül állítsák ki, és tartsák készen, hogy mihelyt a szükség követelni fogja, a király által, *az országgyűlés küldötteinek tanácsával*, megállapítandó helyre egybegyűlhessenek. Ha pedig a törökök, akár Magyarországot, akár Slavóniát nagyobb haderővel támadnák meg, a magyarok legyenek készen arra, hogy mindannyian személyesen felkeljenek.

Viszont ő, a király, szintén mindent megteend az országot fenyegető veszély elhárítására. A véghelyekre már is útnak indított 1000 gyalogot, és elrendelte 2000 gyalognak toborzását, kiket Slavóniába fog küldeni. Saját országainak és tartományaitól nem jelentéktelen segélyt eszközölt ki, s ezek készeknek nyilatkoztak, nagy veszély esetében, személyesen felkelni.

A megajánlott adó behajtása és kezelése tárgyában hozott határozatokat jóváhagyja. De megújítja kívánságát a komáromi vár megerősítésére ajánlandó külön segélyre vonatkozólag. A jelen veszélyes időben nem mentheti fel őket e

tehertől; annál kevésbbé, mert a vár jövedelmei a költségek fedezésére elégtelenek. Egyúttal, a rendek teljes megnyugtatása végett, kész megengedni, hogy a komáromi erődítményekre megszavazandó segélyt, egy, a rendek által választandó külön egyén kezelje, s csak is a kitűzött czélra fordítsa. Ágyúkkal és más hadiszerekkel ő maga fogja ellátni a várat.

A komárommegyei idegen főispán kinevezése által nem volt szándéka a magyar nemzetet és szabadságait megsérteni, s mihelyt békésebb idők következnek be, ezen, és más irányban is, tiszteletben fogja azokat tartani; várják be ezt türelemmel. Zólyom- és Mosonymegyében magyar főispánok kinevezése iránt Mária királynéval, — ki ama megyék várait és a terület legnagyobb részét bírta — tárgyalásokat fog kezdeni és azon lesz, hogy a rendek kívánsága mielőbb teljesüljön.

A király még most sem látta időszerűnek a nagyváradi béke megkötésének titkát felleplezni. S ezért kitérőleg nyilatkozott. „A rendek azon kérelméről, hogy ő felsége ne engedje a béketárgyalásokban teljesen kizáratni a magyarokat, kegyelmesen meg fog emlékezni, nehogy ez ügyben bármi, becsületük vagy érdekeik sérelmére történjék; sőt inkább, miként hasznosnak és tanácsosnak látandja, úgy fog eljárni, hogy ki ne zárassanak." És ehez azon nyilatkozatot csatolta, hogy *a fegyverszünet* lelkiismeretes megtartása iránt az ellenfélnél megtette a kellő lépéseket.

Szívesen teljesítené a magyar érczpénz forgalmára vonatkozó kérésüket is; de előbb szükségkép tanácskoznia kell azon tartományok rendeivel, kiknek felhívására a tilalmat kibocsátotta volt.

A hamis pénzverők és más gonosztevők megbüntetését illető végzést jóváhagyja. Azonban, a rendek által kölcsönösen okozott károk és jószágfoglalások tárgyában eszközlendő igazságszolgáltatás iránt, fentartja magának, hogy a megfelelő rendelkezéseket megtehesse. Egyúttal azon lesz, hogy az egyházi jószágok eredeti rendeltetésüknek adassanak át, s névszerint a túróczi prépostság visszanyerje elfoglalt birtokait.

A magyar udvarnokoknak meg fogja parancsolni, hogy óvakodjanak a jobbágyokat elnyomni, és hadaikat mások birtokaiból élelmezni; a helytartót utasítandja, hogy az

engedetleneket, szükség esetében, fegyver hatalmával fékezze meg.

Arról, hogy az alsó-ausztriai kormányzóság magyar alattvalókra kiterjesztette hatóságát, nincs tudomása; ha ez ügyben felvilágosítást nyer, kész a nevezett kormányzóságot rendre utasítani.

A határok kiigazítására már kitűzte a határnapot.

Az esztergomi harminczad tárgyában hiteles értesítéseket fog követelni, és ha meggyőződik, hogy törvény és régi szokás ellenére hozatott be, meg fogja szüntetni.

Az elidegenített királyi jövedelmek visszaszerzését mindenek felett kívánatosnak tartja; de erre költség hiányában nem képes, s csak azon igéretre szorítkozhatik, hogy maga idején gondja lesz rá.

A helytartót meg fogja bízni, hogy az ország törvényeinek revisiójára alkalmas férfiakat jeleljen ki.

A bányávárosoknak kegyelmes választ helyez kilátásba.

A Podmaniczky és Laszky által elrablott jószágok visszaadásáról gondoskodni fog.

A mit a rendek Tátikának a veszprémi püspök által történt elfoglalásáról előterjesztenek, feltéve, hogy a valósággal megegyezik, ő felsége nehezteléssel veszi tudomásul. Mivel azonban a püspök is mint panaszló lép fel, a várat egyelőre a k. helytartónak fogja átadatni. A béke helyreállítása után a király személyesen fog a hely színén megjelenni és igazságot szolgáltatni. A veszprémi püspöknek továbbá meg fogja hagyni, hogy a kezei között levő foglyokat szintén a k. helytartónak adja át, ki azokat szabadon bocsátandja, ha Török Bálint ugyanezt megtette a maga foglyaival.

Országh Lászlót is fel fogja hívni, hogy foglyait és az önkényesen elfoglalt birtokokat bocsássa ki. Lipcse vára visszaadása iránt Mária királynéval tárgyalásokat fog kezdeni. Intézkedni fog a Batthyányi Ferencz pereiben hozott itéletek végrehajtásáról.

A rendek közbenjárását Pekry Lajos érdekében kellő tekintetbe veendi, s az igazság követelései szerint fog irányában eljárni.

Bánffyt és *Horwáthot*, tekintettel érdemeikre és a ren-

dek ajánlására, kész minden alkalommal kegyelmében részesíteni. [1])

A király *Thurzó Elek* k. helytartóhoz küldötte e válaszát, oly czélból, hogy a megyékkel közölje, ki csakhamar megtette ezt. Azonban kedvezőtlen hatást gyakorolt, mivel az országgyűlés kívánatainak nagy részét tényleg teljesíttetlenűl hagyta. A kevéssé határozott igéretek irányában pedig nagy bizalmatlanság uralkodott. Ennek folytán, több helyen, mind az adó behajtása, mind a hadak kiállítása körűl komoly nehézségek merűltek fel; s bár a király Thurzó Elekhez intézett, későbbi iratában megnyugtatóbb s világosabb nyilatkozatokra is késznek nyilatkozott: a remények, melyeket a pozsonyi országgyűlés végzéseihez csatoltak, jó részben füstbe mentek. [2])

[1]) Responsum ad Hungariam. Dátum nélkűli, eredeti fogalmazat a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Thurzó Elek 1538. július 26-án Galgóczról írja Ferdinándnak: „Direxeram exemplum responsi Maiestatis Vestre ad Comitatus vicinos, quibus, ut video, non undequaque illa placerent, et ob id hactenus fecerunt nonnullam dilacionem ac difficultatem, tam in copiis instruendis, quam conferendo subsidio Maiestati Vestre oblato. Dicunt optasse se articulorum Posoniensium confirmacionem, quam tamen non haberent, cum nec sigillo Maiestatis munitum esset responsum, et pleraque in dubio et ancipiti relicta forent.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — A király augusztus 15-én Linczből válaszol e levélre. „Quod responsum nostrum — írja többi között — ad articulos in Conuentu Posoniensi erectos, Nunciis Regnicolarum datum, Comitatibus non undequaque placuerit, deque eo non satis contensi fuerint: non existimassemus illos super eiusmodi dato responso ulla grauamina aut difficultates pretendere debuisse, cum iuxta qualitatem temporis . . . in omnibus articulis satis clementem deliberationem et resolutionem nostram acceperint; nihilominus adhuc gratiose inclinati sumus, si quas difficultates seu grauamina se habere arbitrantur, in quibus latiorem declarationem et decretum a nobis postulent, illa ipsa cum de iis informemur, tollenda et emendanda curare, ne ullus scrupulus, seu dubitatio relinquatur eis, quasi eorum postulata simplici responso transmittamus; cum potius statuta illorum, recte et ordine facta, rata et grata haberi velimus et intendamus. Quod autem queruntur, responsum nostrum ne sigillo quidem munitum fuisse, est id sane preter consuetudinem Cancellarie nostre, ut cum ad nos Nuncii mittuntur, demus illis responsa sigillo corroborata.“ Eredeti fogalmazata, ugyanott.

IV.

A sellyei részleges gyűlés 1538. Augusztusban.

A pozsonyi országgyűlés végzései nem termették meg a várt gyümölcsöket. A kelet felől érkező hírek mind fenyegetőbben hangzottak. Kétségtelen volt ugyan, hogy Szulejmán készületei közvetlenűl *Péter moldvai* vajda ellen irányulnak. De szint oly alapos volt az aggodalom, hogy ha a nagyváradi békéről értesűl, Magyarországba is átvezeti hadait. A magyar kormányférfiaknak, ily körülmények között, a védelmi intézkedések szükségességét annál sürgetőbbnek kellett felismerni, minél elhagyatottabb állapotban valának a véghelyek, s minél kevesebbet várhattak a királytól. Ezek tehát egy *újabb gyűlés* összehívását határozták el.

Thurzó Elek királyi helytartó 1538. augusztus 15-re, a pozsonymegyei *Sellyére* [1]) hívta össze az ország főrendeit és a megyéket; az utóbbiakat oly módon, hogy két-két követet küldjenek. A király előleges jóváhagyását, vagy mert feleslegesnek vélte, vagy mert nem látta tanácsosnak, elmulasztotta kikérni; csak utólag jelentette neki a gyűlés kihirdetését, s felkérte, hogy küldjön oda *biztost*. [2])

[1]) Valószinűleg azért nem Pozsonyba, mert itt nagy volt a drágaság, és a polgárok a magyar érczpénzt nem fogadták el, mi nagy nehézséget idézett elő.

[2]) Thurzó Elek 1538. augusztus 9-én Galgóczról írja a királynak: „Constitutum jam per me est, ut Dominos, et ex singulis Comitatibus duos conuocarem ad decimum quintum huius, in locum, tribus abhinc milliaribus, et iam sunt per me litere directe ad Dominos et Comitatus; ob eam scilicet causam, ut illic ea, que in communem defensionem et commoda, in iis terrificis aduenientis hostis rumoribus, viderentur, tractaremus.“ Javasolja, hogy biztosát, kit, Linczből augusztus 3-án kelt leirata szerint, Pozsonyba küldött

Ferdinánd jóváhagyta a gyűlés megtartását, csak azon egy észrevételt tette, hogy alkalmasabbnak látta volna azt Pozsonyban megtartatni. [1]) Már korábban, augusztus 5-én, báró *Herberstein Zsigmondot* Pozsonyba küldötte volt, hogy ott a magyar tanácsosokkal, az ország védelmére vonatkozó ügyekről tanácskozzék. Ez, midőn megérkezvén, értesült, hogy a magyar tanácsosok Sellyén vannak, nem késett őket ott felkeresni, és augusztus 17-én érkezett oda. [2]) Itt találta már az urak közűl *Várday Pál* esztergomi érseket, *Gerendi Miklós* erdélyi püspököt, *Peregi Albert* prépostot, *Révay Ferencz* k. személynököt, *Országh Lászlót*, *Nyáry Ferenczet*, *Bánffy Boldizsárt*, az alsó nemesség számos tagjai által környezve. De elmaradt az, ki a gyűlést összehívta és annak természetes elnöke volt: *Thurzó Elek*; betegsége nem engedte Galgóczról távozni. [3])

Augusztus 18-án reggel *Herberstein* megjelent a magyar tanácsosok körében, kik, miután szívélyesen üdvözölték, azon óhajtásukat fejezték ki, hogy, ha a király által reábizott közlemények természete nem tiltja, ezek meghallgatására a jelenlevő megyei követek is hivassanak meg. A királyi biztosnak ez ellen nem volt kifogása, s így a követek rögtön bebocsáttattak a tanácskozási terembe.

Herberstein ekkor előadta a királyi üzenetet, mely azonban csak a magyar tanácsosokhoz, s nem a sellyei gyűléshez volt intézve.

Mindenek előtt hangsúlyozta a király buzgó gondoskodását az ország védelme és jóléte körűl; azután közölvén a törökök hadimozgalmai felől érkezett híreket, előadta, mily készületeket tett a király, a maga részéről és örökös tartományainak hozzájárulásával, s felhívta őket, gondoskodjanak,

---

Sellyére küldje. *Várday* primás augusztus 11-én Esztergomból ugyanezen irányban ír a királynak. — Mindkét levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[1]) Augusztus 15-én Linczből írja neki, hogy a gyűlés összehívását „non possumus reprehendere, licet accomodatiorem locum existimassemus pro Congregacione huiusmodi Posonium; sed consilio tuo acquiescimus." Eredeti fogalmazata ugyanott.

[2]) Herberstein, alább említendő, jelentése szerint.

[3]) Thurzó Elek 1538. augusztus 28-án Galgóczról jelenti ezt Ferdinándnak. Levelének eredetije a bécsi t. levéltárban.

hogy a magyar rendek is, hazájuk védelme érdekében, meghozzák a szükséges áldozatokat; ajánljanak meg újabb pénzsegélyt, állítsanak ki minden 100 jobbágytelek után négy huszárt, rendeljék el a közfelkelést, tartsanak kémeket és igyekezzenek a lakosságot, élelmi szereket, takarmányt, az ellenség által fenyegetett határokról az ország belsejébe szállíttatni és biztosságba helyezni. [1])

A tanácsosok az adandó válasz iránt a betegen fekvő Thurzónak véleményét kérték ki, s Révayt Galgóczra küldötték. [2]) Míg ez megérkeznék, a tanácsosok azon voltak, hogy a megyei követeket, a pozsonyi országgyűlésen megajánlott fél forinton felűl, nagyobb adó megszavazására bírják. Azonban nem értek czélt. A követek azt válaszolták, hogy jobbágyaik, a folytonos zsarolások következtében végső inségbe sülyedtek, és további terhek viselésére merőben képtelenek.; a közfelkelést sem határozhatják el, törvényeik értelmében, másként, mint ha a király személyesen áll a hadjárat élére. Egyébkint készeknek nyilatkoztak jobbágyaik egy részét — minden 100 telek után három nehéz lovas helyett *négy* huszárt — rögtön felfegyverezni, úgy hogy szeptember nyolczadika előtt, a főrendek által már készen tartott hadakhoz csatlakozhassanak.

Ezen tanácskozások közben, panaszok és vádak emelkedtek Thurzó Elek ellen, kinek kötelessége lett volna a jobbágyokat megoltalmazni. Miután ezt tőle nem várhatják, azon óhajtás nyilvánult, hogy minden megye maga tartson és fizessen bizonyos számú hadakat, melyekkel saját erejükből fékezzék meg a hatalmaskodó zsarnokokat. Az uraknak mindazáltal sikerűlt őket rábírni, hogy erről mondjanak le. [3])

Augusztus 20-án visszaérkezvén a Galgóczra küldött

---

[1]) Herberstein előterjesztésének szövegét nem bírjuk. Tartalmát megismerteti velünk a magyar tanácsosoknak, alább említendő, válasza.

[2]) Herberstein jelentése szerint.

[3]) A Herbersteinnak Bécsből augusztus 23-án Ferdinánd királyhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi titkos levéltárban. És Bethlen Elek augusztus 20-án Sellyéről írja a királynak: „In conuentu . . . de subsidio Maiestatis V. S. faciendo satis laboratum est, quod nullo

Révay, a tanácsosok bemutatták Herbersteinnak válasziratukat.

Hálát mondanak ő felsége buzgó gondoskodásáért, közleményei- és készületeiért. Ők viszont életüket és vagyonukat ajánlják fel honuk és a trón javáért. Századok óta meg vannak szokva a szabadság-, haza-, fejedelem- és vallásért vérüket ontani. Most is, bár csak kevesen maradtak meg, megszámlálhatlanok lévén a csatatérekben elesették és a fogságban sínlődők, utolsó emberig fognak küzdeni ősi ellenségük ellen. Értesűlvén a király kívánatairól, siettek ezeket az egybegyűlt alsó nemességgel közölni. És bár, minden igyekezetük mellett, keveset eszközölhettek ki, biztosítják a királyt áldozatkészségük felől, és kérik, ne nehezteljen hű alattvalóira. [1])

Herberstein, ezen válasz vétele után, még azon nap elutazott. [2])

A sellyei rendek némely kevésbbé jelentékeny sérelmek orvoslását és kívánatok teljesítését sürgették. Ezek részben a pozsonyiaknak ismétlései valának, [3]) melyekhez azonban újak is csatlakoztak. Ilyenek a következők.

A király szűntesse meg a komárommegyei nemesek panaszait, kiknek jobbágyait erőszakkal kényszerítik ingyen munkákra a komáromi erődítményeknél; fordítsa az általuk fizetett fél forintnyi adót ama vár megerősítésére.

---

modo augere velunt; dicunt enim pauperes colonos tanta depredacione in maximam deuenisse paupertatem, quis autem huius depredacionis causa fuit, nisi D. Locumtenens Maiestatis V., cuius intererat, ne in rusticos depredari permisisset. . . . . Nunc autem sunt in hoc, ut per Comitatus gentes habeant, et ipsimet illis soluant, quibus raptores illos puniant. Si hoc facient, mihi nullo modo recte facere videbuntur; non secus enim facerent, ac si regimen e manu Maiestatis V. S. eximere vellent." Eredetije ugyanott.

[1]) Responsio Dominorum Locumtenentis et Consiliariorum ad legationem S. Regie Maiestatis, per Magnificum Sigismundum liberum Baronem ab Herberstein etc., Oratorem suum, in conuentu de Sellye, iussu Sue Maiestatis eisdem explicatam. Eredetije ugyanott.

[2]) Herberstein idézett jelentésében.

[3]) Ilyenek: Zalonok várát adassa vissza Batthyányinak, Lipcse várát a Lipcsei testvéreknek, Tátikát Petheőnének, és Pekry Lajost bocsássa szabadon.

Ugyanezen adóból lássa el segélylyel az erdélyi püspököt és Bethlen Eleket, fizetéssel Nyáry Ferenczet és Bánffy Boldizsárt; végre az utóbbinak váltsa ki jószágait, melyeket a múlt évben elzálogosított, hogy a slavóniai hadjárát költségeit fedezhesse.

Mivel Révay István, értesűlvén a török hadak közeledéséről, hősi lelkesedés által indíttatva, ötven lovassal Erdélybe sietett: a király jutalmúl engedje át neki azon adót, mely nyitra- és túróczmegyei birtokain, alig 300 forint értékben, fog behajtatni.

Végre rendelje el a király, hogy Kubínyi Lénárd, ki a pozsonyi harminczadnál ellenőrré neveztetett ki, ezen tisztébe vezettessék be; és eszközölje, hogy János bécsi kereskedő követelései elégíttessenek ki. [1])

A király Thurzó Elekhez intézett válaszában kiemelte ugyan, hogy, tekintve az ország veszélyes helyezetét, a pozsonyi országgyűlésen megajánlott adó és hadak emelését bizton reméllette; de mivel a nemesség erre nem vala rábirható — megnyugvással fogadja. Biztos tudósítások érkeztek afelől, hogy egy nagy török hadsereg Moldva és Erdély megtámadására indúlt, s el van határozva Erdélynek — mety Magyarország kiváló részéül méltán tartatik — védelmére, János királynak rögtön segélyhadakat küldeni. Ezeknek eltartására azon módozatot karolta fel, hogy a jobbágyok a négy huszár helyett, kiket minden 100 telek után, a sellyei gyűlés határozatai értelmében, kiállítani kötelesek voltak, bizonyos pénzösszeget fizessenek. Ennek végrehajtásával a királyi helytartót bízta meg. [2])

---

[1]) Supplicaciones Dominorum et Nobilium ex Conuentu de Sellyé ad Regiam Maiestatem communi consensu expedíte. Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Az 1538. szeptember 1-én Gmundenben kelt k. leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

V.

A pozsonyi országgyűlés 1539. Szeptemberben.

A török támadás, melytől 1538. nyarán az udvar és a nemzet rettegett, elmaradt. Azonban a szultán magatartása a következő év elején megújította az aggodalmakat. És miként az ország védelme, úgy megzavart belső viszonyainak rendezése ismét kívánatossá tette az országgyűlés összehívását. E tárgyban a király és helytartója között már 1539. apríl havában folyta levelezés. Thurzó Elek javasolta, hogy az országgyűléssel egy időben az országos törvényszék is kezdje meg tevékenységét, mi a rendeknek régi jogos kívánságát kielégítendi, és azoknak nagyobb számban való összegyülekezését előmozdítandja. A helyre nézve megjegyezte, hogy a távoli megyék rendei nem szívesen jönnek az ország nyugati szélén fekvő Pozsonyba, hol különben is nagy drágaság uralkodik: de nem volt képes más várost ajánlani. [1])

[1]) Thurzó Elek 1539. apríl 30-án Sempteről írja Ferdinándnak: „Cupiebat Maiestas V. ex me cognoscere, quem potissimum terminum et diem conuentui . . . indicendum probarem? Quod ego decernere facile non posse videbam . . . Dignetur . . . decernere, quo die conuentus fidelium peragatur, ubi de subsidio agendum erit, quod ad solucionem militum inprimis est necessarium. . . . Modum autem tractatuum habendorum poterit Maiestas V. descriptum huc mittere, qui facile ex rerum presencium, temporumque et necessitatum racione peti et conscribi poterunt. Judiciis vero ego non alium terminum deligendum censeo, quam congregacioni. Facilius enim et numerosius confluerent, et in ipsa frequencia subsidium obtineri cicius posset, modusque exaccioni cercior imponi. Maiestati V. si hoc non displicet. poterit literis, quibus conuocantur nobiles et hoc inseri, quod sub ipsum congregacionis tempus judicia essent inchoanda, que auide ab omnibus expectantur." Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

És a király csakugyan Pozsonyba, 1539. szeptember 21-re hívta össze a rendeket. [1]) Kik, és mily számban jöttek össze? nem tudjuk.

A király *Gerendi Miklós* erdélyi püspököt és *Batthyányi Ferencz* vasmegyei főispánt nevezte biztosaivá. Ezek nyitották meg a gyűlést. Előadásukban a királynak Magyarország iránt viseltető jóakaratát hangsúlyozván, kiemelték, hogy „bár ő felsége *örökösödési jogai alapján igényt tarthatott* a „magyar trónra“, ezt főleg azért foglalta el, hogy a török ellen megvédelmezze. Ez irányban minden lehetőt megtett, fáradságot és költségeket nem kímélt. És bizonyára az ő és császári bátyjának áldozatkészsége nélkül Magyarország nem kerülte volna el a török rabságot. Nem csekélyebb szolgálatot vélt tenni az országnak, midőn János királylyal a békét megkötötte, miről most értesíti a rendeket. Ezeket végül buzdítja, hogy szintén tegyék meg kötelességüket, és különösen Slavónia védelmére ajánljanak meg segélyt. [2])

A rendek nem hagyhatták megjegyzés nélkül ezen előadás több pontját. Miután a király örökösödési jogait említette meg, a rendek siettek kinyilatkoztatni, hogy *„ők nem más jogczímen, hanem Magyarország ősi szabadságai értelmében, szabad választás alapján fogadták el ő felségét uralkodójuknak;“* [3]) mert meg voltak győződve, hogy egyedül ő képes hazájukat megoltalmazni. Azonban, habár hálásan elismerik ő felségének és császári bátyjának ez irányban szerzett érdemeit, nem

[1]) Meghivólevél nem ismeretes. Ferdinánd 1539. szeptember 14-én értesíti Zsigmond lengyel királyt, hogy miután a szepesi városok és Szepesmegye között felmerült viszályok kiegyenlítésére a határnapot már kitűzte volt, „interuenerunt perardua Regni nostri Hungariae negotia, quae a nobis postularunt, ut subditis nostris eius Regni necessario generalem conuentum indiceremus. Is autem conuentus indictus est ad 21. diem septembris“, közel a fennebb említett határnaphoz, melyet ennek folytán későbbre kell halasztania. Az Acta Tomiciana kiadatlan XV. kötetében, 356. l. (A szent-pétervári cs. könyvtárban.)

[2]) A királyi előadás szövegét nem bírjuk. Tartalmát a rendek válaszából ismerjük.

[3]) Ezen fontos hely az eredetiben így hangzik: „Quod autem Maiestas Regia gubernamen Regni Hungarie, in quo licet jus suc-

hallgathatják el mégis „azon a napnál világosabb tényt", hogy ha ő felsége és császári bátyja *maga idején* indítják meg segélyhadaikat, és ezeket Magyarországba vezetik, nem pedig Németországban helyezik el: az ország pusztulását nagy részben elháríthatja, a török által elfoglalt véghelyeket visszaszerezheti, kiadásainak tetemes részétől megmenekülhet, és az ellenpárton levő rendek, buzgó és sikeres tevékenységének szemléletére, meghódolnak vala.

Most tehát a rendek azon kérelemmel fordúlnak ő felségéhez, hogy végre ne elégedjék meg kicsinyes, részleges hadi műveletekkel, melyek nem elégségesek az országot megvédeni, hanem, egyetértve a császárral, más fejedelmekkel és saját egyéb országainak rendeivel, határozza el magát oly intézkedésekre, melyek lehetővé tegyék az ellenséget nyiltan megtámadni és szerencsésen leküzdeni. Ha ezt nem teszi, Magyarország és vele a szomszéd tartományok kikerülhetlenül a végromlás elé mennek.

A János királylyal létrehozott egyesség felől, hírből, már korábban volt a rendeknek tudomásuk. És bár ismételve kérték ő felségét, hogy ezen békealkudozások vezetésében magyaroknak is legyen részük, nem hallgatta meg őket. Mivel pedig meggyőződtek, hogy a korábbi egyességek az ország megoszlását, s nem egyesülését eredményezték, nehogy ez jövőre is történjék: engedje meg ő felsége, hogy hívei a János király pártján levő rendekkel közös országgyűlést tarthassanak, s itt az ország megmentéséről együtt tanácskozhassanak.

Áttérve a királyi kivánatokra, a következő megállapodásra jutottak.

Bár a török támadások és a belháborúk súlyosan nehezedtek az urakra és jobbágyokra, mindazáltal Slavónia védelmére minden száz jobbágy-telek után *két huszár* kiállítására és 200 martalócz (plagiarii) eltartására ajánlkoznak. Az ekként létesítendő hadsereg, melyhez Mária királyné bande-

cessionis habuisset, non tamen eo respectu, sed quod illud regnum extremo periculo expositum . . . . liberaret, suscepisse significauit. Iidem Domini et Regnicole dicunt Maiestatem Suam, non alio jure, sed ex libera electione ipsorum, juxta antiquas libertates Regni Hungarie, in eorum regem elegisse."

riumja is csatlakozzék, már deczember 6-án Szombathelyre fog küldetni, honnan a király által szintén oda küldendő hadakkal, rögtön Slavóniába indúljon.

A királyi hadak ellátására egy forintnyi adót, a 200 martalócz fizetésére 30 dénárt szavaznak meg minden jobbágytelek után; oly módon, hogy az egy forint a királyi kamarának, a 30 dénár Batthyányi Ferencznek kezeihez fog fizettetni. Mindkét adót a városok is tartozzanak fizetni.

Ha a király személyesen vezetné hadait a török ellen, a rendek személyesen felkelnek.

Ez után számos kívánatok és sérelmek kerűltek szőnyegre, melyek már a korábbi gyűléseket is foglalkoztatták, de a király által még el nem intéztettek. Ezek iránt a rendek nehézség nélkül jöttek megállapodásra, formulázva a királyhoz intézendő kérelmeiket. Úgy mint:

Eszközölje a király, hogy a világiak által birt egyházi javak bocsáttassanak vissza; a borsmonostori apátságot pedig — mely, nem tudjuk miként, az ausztriai tartományhoz kapcsoltatott — csatolja vissza Magyarországhoz.

A jó érczpénz mindenütt fogadtassék el. A visszaélések megszűntetése végett, minden megyében választassanak vásárbírák, kik afelett őrködjenek, hogy a magyar érczpénz a némettel egyenlő értékben fogadtassék el, és azoknak, kik azt elfogadni vonakodnak, áruikat foglalják le.

Az országos törvényszék jövő évi január 6-án Pozsonyban kezdje meg a bíráskodást. De az 1539-iki év márczius 12-ike óta elkövetett jószágfoglalások és hatalmaskodások ügyében a helytartó haladék nélkül, és bárhol bíráskodhassék. A már visszabocsátott, de újra erőszakosan elfoglalt, vagy jövőben elfoglalandó javakat, a főispánok egy év lefolyása alatt, tartozzanak a törvényes birtokosoknak visszaadatni; ha ezt elmulasztják, hivatalukat veszítsék el. A királyi és megyei hadak által okozott károk rögtön becsűltessenek meg, és értékük a kárt okozó katonák zsoldjából vonassék le.

Komárom-megyébe nevezzen a király magyar főispányt.

Parancsolja meg Morvaország kapitányainak, hogy ne avatkozzanak oly perbe, mely a magyarországi törvényszékek illetékességéhez tartozik.

A Magyarország és a szomszéd tartományok között függőben levő határkérdést *„végre valahára“* hozassa tisztába.

Rendelje el a bányavárosok szabadalmainak tiszteletben tartását.

Szüntesse meg az önkényesen behozott harminczadokat és vámokat.

Gondoskodjék arról, hogy ezentúl, magánosok kérelmére, ne állíttassanak ki oly királyi iratok, melyek az ország szabadságára sérelmesek.

Rendelkezzék, hogy Szent-Márton, Győr, Veszprém és Sümeg várak jó karba helyeztessenek és a király hűségében megtartassanak; hasonlag a Slavóniában fekvő Dobrakutja vár iránt is, melyet birtokosa Zekel Ferencz nem képes ellátni.

Eszközölje, hogy Hédervári György, a Lipcsei testvérek és a vasvári káptalan jószágaikat, melyektől erőszakosan megfosztattak, mielőbb nyerjék vissza. Batthyányi Ferenczet pedig, Polheim törvénytelen támadásai ellen, vegye pártfogása alá. Pekry Lajost bocsássa szabadon, tekintettel előbbi jó szolgálatai- és a rendek közbejárására.

Miután a magyarországi rendek korábbi gyűlésein alkozott végzések [1]) nem nyerték el a királyi megerősítést, s ennél fogva azoknak végrehajtása elmaradt; azokat, a mostani országgyűlés végzéseivel kapcsolatban, erősítse meg.

Ezen megerősítés kieszközlése végett a főrendek és az alsó nemesség soraiból követek küldettek a királyhoz. [2]) Kik voltak ezek? Mikor, és hol fogadtattak Ferdinánd által? nem ismeretes. Csak az eredmény áll előttünk azon válasziratban, mely — az *esztergomi érsek* javaslatainak tekintetbe vételével — [3]) az országgyűlés felterjesztésének egyes pontjaira a királyi elhatározásokat tartalmazza.

---

[1]) Az 1538-ik évi pozsonyi országgyűlés és a sellyei részleges gyűlés végzéseit értik.

[2]) Responsio Dominorum et Regnicolarum in conuentu Posoniensi pro festo diui Mathei Apostoli et Euangeliste celebrato, congregatorum, iuxta articulos infra denotatos S. Regie Maiestati. — Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

[3]) Várday Pál dátum nélküli levélben írja Ferdinándnak: „Responsionem per Maiestatem V. Dominis et Regnicolis suis Hun-

A király nem mulasztotta el örökösödési jogára visszatérni. Nem támadta meg ugyan egyenesen a felterjesztésben foglalt ama tételt, hogy a *rendek szabad választása* képezi a trón birtoklásának jogalapját. De midőn a rendek hálájára a török ellen nyújtott védelemért reflectál, ügyesen belevezeti ezen egészen idegen tárgyba azon megjegyzést, hogy őt „ezen áldozatokra *nemcsak az előtte uralkodó magyar királyokkal kötött szerződései és örökösödési jogai*“ késztették, hanem fejedelmi kötelességeinek érzete is. Igéri, hogy ezentúl szintén kitelhetőleg fog gondoskodni az ország javáról, és azon lesz, hogy, miként a rendek óhajtják, nagy és általános hadjárat által az ország teljes felszabadítását eszközölje.

A nagyváradi békekötésről még mindig titkolódzva tesz említést, s részleteit nem tárja fel. János királylyal — úgymond — a császári követek közbenjárásával „megvetette a béke alapjait“, s ha látni fogja, hogy azok állandó egyességre nyújtanak kilátást, szívesen fogja az alkudozásokba a magyar tanácsosokat, sőt az alsó nemesség, némely tagjait is bevonni. De határozottan ellenezi a János király alattvalóival tartandó közös országgyűlés tervét. És midőn ily gyűlés megtartását eltiltja, ezt sajátszerű indokolással teszi, melyet gúnynak is lehetne tekinteni. „Felesleges — úgy mond — hogy alattvalói alkalmas idő előtt ez irányban fáradjanak“; majd maga idején értesíteni fogja őket, mikor kívánja e gyűlést megtartatni.

A lovasok kiállítására és a közfelkelésre vonatkozó ajánlatot kegyelmesen fogadja; de megvárja, hogy a nagy hadjárat idején, oly módon fognak a rendek ő felsége személye körűl táborba szállani, hogy a magyar nemzet ősi dicsőségét fentartsák és emeljék.

A maga és Mária királyné hadai deczember 6-án Szom-

---

garis ad articulos eidem per oratores exhibitos faciendam, quatenus tam repente fieri potuit, juxta opinionem meam, conscriptam, misi. Dignetur itaque Maiestas V. eam graciose perlegere, perlectamque, ubi illi videbitur, emendari et tempestiue expediri facere; quoniam responsio Maiestatis V., juxta optata Regnicolarum, cum literis Maiestatis V. pro exsolucione dice scribendis, ad singulos Comitatus perferri debebit. Nuncii autem Regnicolarum pro cita expedicione S. Maiestati V. supplicant.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

bathelyen fognak lenni; megvárja, hogy a rendek is pontosan és hiány nélkűl küldjék oda fegyvereseiket.

A felajánlott adóval megelégszik, bár az ebből várható összeg csekélyebb, mint az, mit ő a slavóniai bánoknak és kapitányoknak hadaik ellátására fizet. Nem hallgatja el, hogy reméllette, miszerint az urak és nemesek nemcsak sokfélekép terhelt jobbágyaikat veendik igénybe, hanem saját erszényükből is fognak segélyt ajánlani.

Gondoskodni fog, hogy az egyházi javak eredeti rendeltetésüknek adassanak vissza. Borsmonostor tárgyában vizsgálatot fog megindíttatni.

Meg fogja parancsolni, hogy a körmöczi érczpénz az ország egész területén fogadtassék el. Az örökös tartományok- és szomszéd országokban való forgalma tárgyában amazok rendeivel és ezek uralkodóival tárgyalásokat fog kezdeni. A vásárbírák intézményét hallgatással mellőzi.

A többi kívánatok teljesítését ígéri. Csak Pekry Lajos szabadon bocsátása iránt nyilatkozik némi tartózkodással; „bár — úgymond — méltó okoknál fogva szenvedi büntetését, *maga idején* gondja lesz arra, hogy visszanyerje szabadságát.“

A korábbi gyűlések végzéseire nézve kiemeli, hogy azokra „kegyelmesen válaszolt,“ sőt, a mennyiben a viszonyok engedték, végrehajtásukat is eszközölte. [1])

A királyi válasz oly természetű volt, hogy az „*elméletileg*“ tökéletesen megnyugtató és kielégítő vala. Azonban a rendek már többször vettek ily megnyugtató és kielégítő leiratokat, anélkül, hogy azok „gyakorlatilag“ bármit változtattak volna a helyzeten, és a sérelmek megszüntetését eredményezték volna.

A pozsonyi országgyűlés követei tehát nem elégedtek meg, s már más nap [2]) újabb kérvénynyel fordúltak a királyhoz.

Miután a király igéri, hogy az önkényesen elfoglalt birto-

[1]) A dátum nélküli királyi válaszirat egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Bár a napot nem ismerjük, a kérvény azon kifejezése „ad hesternam responsionem Maiestatis V.“, kitünteti, hogy más nap nyújtották be.

kok visszaadását eszközölni fogja, kérik, hogy ez *„haladék nélkül“* történjék; és hívja fel János királyt, hogy ő saját alattvalóit szintén bírja rá ugyanerre.

Miután továbbá igéri, hogy a magyar érczpénzt többi tartományaiban is el fogja fogadtatni, de ezt már sokszor igérte, anélkül, hogy teljesítette volna; kérik, hogy most végre teljesítse.

Az ország határainak megállapítására tűzzön ki határnapot.

A borsmonostori apátságot, mivel tökéletesen kétségtelen, hogy Magyarországhoz tartozik, rögtön csatolja vissza.

Hasonlag kétségtelen lévén, hogy a morvaországi kapitányok illetéktelenűl avatkoztak be, feltétel nélkül tiltsa el őket ettől.

A vasvári káptalan jogigényeinek alapossága szintén világos lévén, rendelje el, hogy azok érvényre emeltessenek.

Ezekhez, egy *új* kívánatot csatoltak: bírja rá a tized jövedelmeket élvező egyházi és világi urakat, hogy azok arányában megfelelő hadakat tartsanak. [1])

A királyt a bizalmatlanság ily világos nyilatkozása nem háborította fel. Teljes nyúgalommal válaszolt az egyes pontokra.

Az egyházi jószágok visszaadása iránt meg fogja tenni a kellő intézkedéseket *„a mennyiben ez a beirványok sérelme nélkül eszközölhető“*; és fel fogja hívni Jánost királyt, hogy ez irányban ő is teljesítse a méltányosság igényeit.

A magyar érczpénzre vonatkozólag ismételi, hogy közelebb megindítandja a tárgyalásokat.

Az országos határok megállapítására nem tűzheti ki a határnapot, mielőtt ez iránt a morvaországi rendekkel tanácskoznék, mit mielőbb megteend.

Miután a borsmonostori apátság és a vasvári káptalan némely birtokai tárgyában *„a magyar király és az ausztriai főherczeg között* nézetkülönbség létezik“: [2]) a kérdést törvényes úton fogja eldönteni.

---

[1]) A felterjesztés egykorú példánya, ugyanott.

[2]) Ezen nevezetes nyilatkozat az eredeti szövegben ekként

A morvaországi kapitányhoz már elküldötte a kíván rendeletet.

A tizedekre vonatkozó pontot, mint teljesen jogosat és a törvényekkel öszhangzót, jóváhagyja.[1])

Bár ezen második királyi válasz némely pontokra nézve kedvezőtlenebbül hangzott, mint az első, és a második felterjesztés némely kívánataira tagadólag felelt: az országgyűlés követei kényszerítve látták magukat lemondani a reményről, hogy további engedményeket eszközölhessenek ki, és visszatértek hazájukba.

---

hangzik: „Cum istorum locorum ratione inter regem Hungarie et archiducem Austrie differentia vigeat. . . .“

[1]) A királyi válaszirat egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

VI.

Erdélyi gyűlések 1537.—1540.

I.

János király életének végső éveiben zavartalanul bírta Erdélyt, melynek rendei lankadatlan áldozatkészséggel támogatták ügyét.

Egy 1537. tavaszán tartott gyűlésen a magyar nemesség és a székelyek 500—500 lovast, a szászok 500 puskás gyalogot, s ezek részére négy havi zsoldot ajánlottak meg. [1])

II.

1538. február 24-én jött létre Ferdinánd és János között a nagyváradi béke. Bár egyik pontjában megállapíttatott, hogy titokban fog tartatni, mégis előre volt látható, hogy tudomására jut Szulejmánnak, s ujabb támadását fogja maga után vonni. Úgy történt. Már tavasz elején hírek érkeztek a szultán készületeiről.

János király ennek folytán Erdélybe jött, s itt a rendek által lelkesedéssel támogatva, buzgó tevékenységet folytatott, hogy a töröknek ellenállhasson. Ferdinánd 13,000 embert küldött segélyére.

Ily körülmények között szükségesnek látta az említett év (1538.) nyarán az erdélyi rendeknek *Kolozsvárra* gyűlést hirdetni, [2]) hová magyarországi előkelőbb híveit is meghívta. Az utóbbiak közül legkiválóbbak voltak: *Perényi Péter*, *Török*

[1]) Ezen gyűlésre utalnak Balassa Imre és Kesserew Mihály, midőn 1537. június 25-én Wese lundeni érseket a fennebb említett határozatról ekként értesítik: „Regnum Transylvaniae Regi Joanni gentes auxiliares dedit. . .“ (Egyk. más. a bécsi cs. t. levéltárban.)

[2]) Mikor? Nem vagyunk képesek pontosan meghatározni.

Bálint, *Bebek Ferencz* és *Eszéki János*, ki kevéssel utóbb pécsi püspökké neveztetett; az erdélyiek közűl: *Statilius János* erdélyi püspök, *Verancsics Antal* gyulafehérvári prépost, *Majláth István*, *Balassa Imre* és *Kendy Ferencz*.

A király személyesen nyitotta meg a gyűlést, a következő beszéddel:

„Mennyivel jobb a háborúnál a béke, s mennyire becsűltem ezt minden időkben, nem kételkedem, hogy mindnyájan tudjátok és tapasztaltátok. Most megváltoztatott elhatározással készületeket teszek háborúra, melyet nem annyira kívánatosnak, mint szükségesnek tartok. Kétségtelen, hogy Szulejmán ellenséges szándékkal közeledik, hazánkat és minket végromlással fenyeget; és pedig nem más okból, mint azért, mert irígyli békességünket és egyesülésünket, melyet hogy nektek megszerezzek, tartós és nehéz fáradalmakat kellett elviselnem, veszélyekkel daczolnom, ellenségeim gyűlöletét, támadásait, rágalmait és bántalmait eltűrnöm. E mellett a magam kincseit és a ti vagyonotokat évenkinti nagy ajándékokra kimerítettem, s a török hadak által országomban véghezvitt pusztításokat és dúlásokat gyakran könnyebben, mint a kár nagyságánál fogva illő leendett, elnéztem. A hódolat semmiféle jeleit nem mulasztottam el kitüntetni; követeim által gyakran kinyilatkoztattam, hogy Isten után a szultánnak tulajdonítom szerencsémet. Minden gondomat és igyekezetemet oda irányoztam, hogy barátságát, a ti és az egész kereszténység érdekében, megőrízzem. Ha nem járok el ily módon, több keresztény országra súlyos szenvedéseket vontam volna, s az én romlásom a ti és egész Magyarország veszedelmét idézte volna elő. Míg Magyarország, mint egy minden felől megsebesűlt test, nem volt képes megállani, az ellenség irányában más magatartást kellett követnem, mint ha az teljes épségben állott volna. Miként az orvosok az emberi test súlyos sebeinek gyógyítására ovakodnak mindjárt kezdetben erős szereket alkalmazni: úgy én is a szenvedő Magyarország gyógyítására gyengéd, és a sebek súlyosságánál fogva, lassú szereket igyekeztem alkalmazni. Kerűlvén a háborút, az ellenségnek, mely fegyverével levert, barátságát minden módon, nagy ajándékok, roppant pénzösszeg, különféle igéretek által törekedtem meg-

szerezni. Ekként a viszonyokhoz alkalmaztam magamat, tanácsosnak látván azt inkább lecsillapítani, mint felingerelni; míg a nemzet némileg felüdűl, hajdani fényét, erejét és számos győzelmekkel jutalmazott bátorságát visszanyeri. Ekként a töröknek irányomban ekkoráig tanusított jóakaratát és nagylelkűségét az én eljárásomnak és ügyességemnek, ne az ő jóságának vagy ármányainak, tulajdonítsátok. Barbár barátságának hazug színe alatt, az állandó béke reményével kecsegtetett minket, hogy rablásainak és bántalmazásainak mindíg védelem nélkül ki legyünk téve. Most, mivel irányomban tanusított barátságát megbánta, én pedig hűtlenségét, cselszövényeit és szabadságunk megsemmisítésére irányzott törekvéseit világosan látom: nem vagyok képes többé elnyomni fájdalmas érzeteimet, melyek a hosszu türelem után önmaguktól törnek ki. Azt tartom, nem kell többé haboznunk. Óhajtva, hogy titeket is ugyanazon lelkesedés vezéreljen, a mely engem, ragadjunk fegyvert, nehogy Erdély vesztét s Magyarország végső enyészetét okozzuk. Ugyanis a visszavonulás gyalázatot és romlást hozna reánk; szolgaság és szüntelen rettegés volna sorsunk. Keljünk tehát harczra, tegyük koczkára életünket, édes lesz vérünket ontani a hitért, gyermekeinkért és a szabadságért. Soraitok élén fog állani királyotok, osztozkodva a veszélyekben; első leszek, ki az ellenség fegyvereinek kiteszem magam. Ti követni fogjátok példámat, ha ősi származástokra, eleitek bátorságára, a törökökön nyert számos diadalokra visszaemlékeztek, ha szégyellitek eddigi félelmeteket és szolgaságtokat.

A mi engem illet, be fogom bizonyitani, hogy magyaroknak vagyok királya, kikért élni és halni akarok. Igyekezni fogok, Isten segélyével, vagy visszaállítani a magyar nemzet szabadságát, vagy legalább dicső halál által kitüntetni, hogy óhajtottam azt visszaállítani. Midőn nagy lelketeket, harczias alakjaitokat s karjaitokat, melyek segélyével Mátyás király néha három diadalt is aratott egy napon, szemlélem; midőn személyem iránti hűségteket és ragaszkodástokat, hazátok iránti szerelmeteket megfontolom: nem rettegek a törökök hatalmától, sőt nagyobb hévvel és bizalommal nézek a küzdelem elé; csak az egyetértés ne hiányozzék körötökben. Felhívlak tite-

ket, ne higyetek a híreknek, melyek az ellenség számáról terjesztetnek, mivel többnyire nagyítva vannak, s a valóság tetemesen leszállítja. Mert, ha számba veszszük a hadi viszonyokat, hogy a szultán a perzsák fejedelme ellen roppant sereget küldött, a keresztény hatalmak ellen jelentékeny hajóhadat állított ki, Konstantinápolyt és a többi tengerparti városokat őrségekkel kell ellátnia: haderejének csak csekély részét vezetheti ellenünk. Továbbá, ha barátaink és kémeink jelentéseinek hitelt adhatunk, serege rendezetlen tömeget képez, s Ázsia elpuhult fiaiból áll, kik egyszer visszaszorítva ritkán ujítják meg a viadalt. Ellenben velünk harczolni fognak horvátok, szlávok, ráczok, lengyelek, csehek, sziléziaiak, morvák; segítségünkre jönnek a római király által küldött spanyol és német lándzsás és puskás gyalogok, mindnyájan harczedzett vitézek, kik alig négy napi távolságra vannak tőlünk. Soraink-ban fognak küzdeni az ausztriai háznak hódolt magyarok is, csak imént ellenségeink, most ismét barátaink és bajtársaink. Birjuk a moldvai és havasalföldi vajdák igéretét, hogy hozzánk csatlakoznak. Ekként, Isten segélyével, nem megvetendő számban fogunk egybegyűlni, s habár e tekintetben az ellenség meghaladna minket, erőben és bátorságban mi fogjuk túlszárnyalni.

Ne féljünk tehát, támogatva e harczias, és a törökök ellen leghevesebb gyűlölettel viseltető, népek által, megkezdeni az annyira szükséges háborút. Kiemelem még azt is, hogy a kedvező alkalmak, melyek a töröknek ekkoráig a keresztények elleni háborákra nyíltak, többé nem térnek vissza. A francziák, spanyolok, olaszok és németek közötti egyenetlenségek megszüntek; Ferencz király kibékült Károly császárral; a többi keresztény hatalmakkal szövetséget kötöttek a közös ellenség leküzdésére, sőt már is számos és erős hajóhadat küldöttek ellene. Vajjon lehet-e kételkednünk, hogy mindez előnyünkre fog válni? A törökök ereje úgy szólván az egész világ ellen igénybe van véve; bárhová fordúl, mindenütt ellenségekkel áll szemben; kelet és nyugot fegyverkezik; és bizton állíthatom, hogy fél erővel sem jő ellenünk.

Eszerint tehát Istenbe vetve bizalmatokat, tekintetbe véve bátorságtokat, őseitek győzelmeit, egyesűljetek velem;

míg élünk, ne engedjük, hogy kedves és gazdag hazánktól megfoszszanak! És ha netalán vakmerőségnek látszanék, fontoljátok meg, hogy válságos időkben merész elhatározásokra van szükség, s a merészeket többnyire ohajtott siker jutalmazza. Odáig jutottunk, hogy többé nem lehet visszavonulnunk, de ha lehetne, sem volna az megengedhető. Harczolnunk kell, és igyekeznünk a győzelmet kivívni. Ha bátran küzdünk, velünk lesznek, Krisztus vezérlete alatt, a mennyei hatalmak, visszahóditjuk hazánk szabadságát és ősi dicsőségünket!" [1])

Ezen szózat, melyhez hasonlót Erdély rendei nem hallották János király ajkairól, határtalan lelkesedést keltett. Egyhangúlag helyeselték a fejedelem elhatározását, készeknek nyilatkoztak őt minden erejükkel támogatni, s felkérték, hogy mielőbb vezesse őket az ellenségre.

János királyt — a jelenlevő Verancsics tanusága szerint — soha sem látták oly emelkedett és örömteljes hangulatban, mint ezen alkalomkor. Magasztalta hazafias áldozatkészségüket, ismételte, hogy teljes bizalommal néz elébe a háborúnak, s felhívta a rendeket, hogy mielőbb és lehetőleg számos hadakkal gyűljenek a háborba. [2])

A gyűlés egyéb végzéseiről nem birunk tudomással. Csak azt tudjuk, hogy a Ferdinánd király által küldött segélyhadak fogadása és ellátása iránt rendelkeztek. [3])

III.

Míg János király hadikészületeit serényen folytatta, Szulejmán Moldvába tört, az egész tartományt elfoglalta, Péter vajdát letette, s testvérét Istvánt nevezte utódjává. Innen egy csauszt küldött János királyhoz, hogy fegyverkezése

[1]) Ezen beszédet a jelenlevő Verancsics közli. „Ita loquutum coram audivi." Emiatt nem haboztam azt úgy tekinteni, mint melyet János király, ha talán nem is szó szerint, valóban elmondott.

[2]) Verancsics Antal. De rebus gestis Hungarorum ab inclinatione Regni. Összes munkái. I. 100—110. ll.

[3]) János királynak 1538. szeptember 16-án Kolozsvárt kelt rendelete, melyben a fennebbi gyűlés végzéseire hivatkozva, tekintettel a német segélyhadak érkezésére, a német pénz elfogadását meghagyja, a szász nemzet szebeni levéltárában.

miatt felvilágosítást kérjen. Azonban ugyanakkor egy előkelő töröktől titkos értesítés jött, hogy a szultán ajándékokkal meg lesz kérlelhető.

János király megragadta ezen ajánlatot. Több ok késztette reá. Reményei nagy részben meghiúsultak: a moldvai és havasalföldi vajdák nem jöttek segélyére; Ferdinánd alig 4000 embert küldött; az erdélyi és magyarországi rendek sem feleltek meg a várakozásainak. Így tehát elhatározá: a békét megvásárolni. [1])

Evégből 1538. szeptember 18-án Kolozsvárra gyűlést hívott össze. És a rendek ugyanazon készséggel, melyet néhány hét előtt a harczias szellemű határozat felkarolásában tanusítottak, most a béke eszméjéhez csatlakoztak. A király által kívánt pénzösszeg előállítására, azon mezővárosok-, faluk- és várbirtokokra, melyek eddig még nem voltak kapuszámba véve, portánként egy forint adót vetettek ki, melytől csak azon béreseket mentették fel, kiknek vagyonuk három forintnál csekélyebb értékkel bírt.

Egyúttal felkérték a királyt, eszközölje ki ezen alkalommal a szultánnal, hogy Perényi Péternek fogságban levő fiát bocsássa szabadon, híveinek a törökök által elfoglalt birtokait adassa vissza, s ezek birtokainak pusztításától hadait tiltsa el.

Határoztatott, hogy a fegyverben levő nemesség ne oszoljon szét, hanem oda vonuljon, hová a király rendelni fogja. A jobbágyok bocsáttassanak haza; de mihelyt a véres kard körülhordoztatik, haladéktalanul jelenjenek meg ismét a kitűzött helyen. Hunyad megye jobbágyai pedig és a szászok egy része, kik eddig a felkelés terhe alól kivonták magukat, fegyvereztessenek fel.

Az idegen segélyhadakat a király az ország védelmére a legalkalmasabb pontokon helyezze el. A nemesek házaiban a hadak ne szálljanak meg. Az okozott és okozandó károk tárgyában a király rögtön szolgáltasson igazságot.

Ezen a hadjárattal összeköttetésben levő határozatokon kivűl csak egy végzést találunk még a gyűlés törvénykönyvé-

[1]) Verancsics Antal i. h. 113., 114. ll. És Szilágyi Sándor. Erdélyország Történelme. II. 265.

ben. Ez felkéri a királyt, hogy a jobbágyokat, kik e mozgalmak között uraiktól elszöktek, adassa vissza. [1])

A kivetett egy forint adóból százezer forintnak kellett bejönni. Ugyanannyit ajánlott fel maga János király és ugyanannyit várt magyarországi híveitől. [2]) Az ajándékoknak a szultánnál való átnyújtása és a régi barátságos vonatkozások helyreállítása végett, a király és a rendek kérelmére, *Martinuzzi György*, nagyváradi püspök vállalkozott a portára utazni. [3])

IV.

János király 1539. deczember 16-ára *Nagyváradra* gyűlést hirdetett. Vajjon a magyarországi, vagy az erdélyi nemességet, vagy talán mindkettőt kívánta itt maga köré gyűjteni? És vajjon megtartatott-e ezen gyűlés? nem tudjuk. [4])

V.

1540. elején Erdély vajdái: *Majláth István* és *Balassa Imre* szétágazó összeesküvést szerveztek János király megbuktatására. Miután Ferdinánd királylyal s a törökkel alkudozásba bocsátkoztak, és Erdélyben terveik sikerét biztosítva

---

[1]) A törvénykönyv eredeti példánya a kolos-monostori convent levéltárában.

[2]) Verancsics Antal 1540. január 20-án Budáról testvérének Mihálynak írja: „Ne credas illa trecenta millia aureorum, proximo anno in Comitiis Colosvariensibus, a Transsylvanis centum, ab Hungaris centum, ab se vero centum, sub huiusmodi practextu collecta, esse missa.“ Verancsics összes munkái. VI. 58. l.

[3]) Frater György 1540. július 18-án Szászsebesről Zsigmond lengyel királynak: „Anno praeterito delegatus eram a Serenissimo Domino Joanne . . . *summo omnium ordinum consensu* ad legationem turcicam.“ (Az Acta Tomiciana kiadatlan 16-ik kötetében. A szent pétervári cs. könyvtárból.) E követség, János közbejött halála miatt, elmaradt.

[4]) Ezen gyűlésről csak egy adat maradt reánk *Rorario* pápai nuntiusnak 1539. deczember 7-én Budáról Farnese bíbornokhoz intézett jelentésében: „Sua Maesta havea fatto indire una Dieta solo de li Nobili in Waradino, per il giorno di Santa Lucia; ma non so come li potra andar in tempo, ne manco fin hora li e andato el Rmo Waradiense, qual li dovea andar preparar.“ (A nápolyi állami levéltárban.)

hitték, a három erdélyi nemzetnek 1540. marczius 9-re *Marosvásárhelyre* gyűlést hirdettek. [1])

Azonban a gyülekező rendek hangulata nem volt olyan, mely őket kielégíthette volna. Emellett értesűltek, hogy Bethlen Farkas főkapitány terveiket János királynak elárulta, s ez Budáról megindúlt, hogy személyesen Erdélybe jöjön.

Ily körülménynek között Majláth jónak látta távoltartani magát a gyűléstől. Csak Balassa jelent meg. Itt heves kifakadásokat engedett meg ugyan magának Bethlen ellen, melyek viszhangra találtak a gyülekezet körében is; de terveinek nem keresztülvitelére, hanem következményei elhárítására igyekezett. A rendek tizenkét tagból álló küldöttséget, melyhez a vajdák követei csatlakoztak bocsátottak János királyhoz. A gyűlés ezután békésen feloszlott. [2])

---

[1]) Verancsics Antal 1540. márczius 1-én Gyulafehérvárról nagybátyjának Statilius erdélyi püspöknek írja: „Stephanus Maylad et Emericus Balassa . . . comitia indixerunt his tribus nationibus, scilicet nobilibus, Siculis et Saxonibus, celebranda septimo idus Martii in oppido Siculorum, Vasarhel appellato. Hesterno die in sacrario lectae sunt literae vaivodae Maylad, quibus capitulum quoque pro regni consuetudine eodem arcessit, neque ascribit causam. Hoc tantum: ob necessitatem et ardua huius regni negotia, intellecturi ea, ubi aderitis. Per brevitatem termini, et quod eadem comitia tamdiu intra sinum tenuere recondita, suspicio omnibus minime bona insinuatur.“ Verancsics munkái. VI. 75. l.

[2]) Verancsics 1540. marczius 24-én a lengyel királynéhoz intézett levelében elbeszélvén, mily rettegés között várták a marosvásárhelyi gyűlést, kiemeli: „Habitis et absolutis comitiis in oppido Vasarhely 7. nonas martii longe mitiora, et quae haud quaquam, ut ipsi dicebant, reprehendi possent, caeterum omnia languida et tumultuaria celeritate perfecerunt. Opinamur eam ob causam, quod praestigia ipsorum mature fuissent detecta. . . . Miserunt ad ejus majestatem oratores ex unaquaque natione quaternos, qui suspiciones de se exortas indicent falsas esse, et quid decreverint, exponant. Petunt autem imprimis, ut rex illis declaret, quid hostilitatis habeat cum Turca. Etenim vereri se, ne ut Hungaris et Sclavis ferme jam alteris subactis, alteris de pilo pendentibus, idem ipsis quoque insciis et oscitantibus eveniat. Praeterea census se quotannis assiduos et grandes persolvere, ignorareque in quem finem, quum ipse Turca bellum illis et extremam occidionem minitetur, tempusque belligerendi jam aptum adesse, neque de sua securitate spem ullam videre. Caeterum, ut ejus maiestas pecuniam in Transsylvania cudi faciat, cujus maxi-

VI.

A követek *Nagyváradon* találták János királyt, s itt fogadtattak általa. [1])

Előadták, küldőik nevében, az ország szomorú, kimerült állapotát, és képtelenségét további áldozatokra. Ugyanis, miután János király régóta nem veretett pénzt, igen kevés pénz volt forgalomban, minél fogva a kereskedés pangott, s az adás-vevésben gyakran a cserére voltak utalva. Továbbá felhozták, hogy a közelebbi években jobbágyaik és a szászok roppant adókkal terheltettek, melyekből több folyt be két millió forintnál. Súlyos vádakat emeltek *Frater György*, mint királyi kincstárnok ellen, ki ezen súlyos adók kivetésének okozója, s azok behajtásában a legnagyobb önkénynyel járt el; e mellett roppant mennyiségű gabonát zsarolt ki; várakat építtetett, melyeknek fentartása roppant terhekkel jár; rosz tanácsokat ád a királynak, és azon van, hogy Erdély török rabságba jusson. Továbbá fájdalmukat fejezték ki a felett, hogy a király ellenük hadat indít. „A rendek — így szólottak — megemlékezvén esküjök- és kötelességükről, pálczát sem fognak ő felségére emelni; viszont ő felségét is kérik, ne feledkezzék meg fejedelmi esküjéről, szabadságaikról és jó szolgálataikról.“ Végre felkérték, szabadítsa meg őket Frater György zsarnokságától, és gondoskodjék helyzetük javításáról. [2])

---

mam inopiam apud se esse nemo nesciret, eoque res ipsorum esse deducta, ut jam merces permutare cogerentur, quum nequirent vendere. Et quaedam alia ad fidelitatem attinentia, non magni pensi habita.“ Verancsics munkái. VI. 93.—95. ll. — És Gerendi Miklós Bécsből 1540. apríl 27-én Ferdinándnak jelenti: „Wayuode dietam fecerunt, Maylad interesse non est ipsi et suo college visum, sic solus Balassa diete interfuit, et multa in Wolffgangum Bethlen dixit, et totum Regnum erat ita in eum concitatum, ut si intrasset in illam dietam, certe interfectus fuisset. Ex illa dieta delegerunt septem oratores, quorum unus est nepos meus Martinus de Gherend.“ Eredetije a bécsi cs. levéltárban.

[1]) Gerendi, ki fennebb idézett levelében írja, hogy János király nem hallgatta ki őket, roszul volt informálva.

[2]) A magyar helytartótanácsnak, az erdélyi elégületlenek jelen-

János király a követeket, miután előterjesztéseiket meghallgatta, őrizet alá helyezte, és Erdély rendeit apríl 24-ére *Tordára hívta össze*, hogy ott az összeesküvés részeseinek megbüntetését eszközölje. [1])

János király Verbőczy István kiséretében [2]) jött Tordára Az általa személyesen megnyitott gyűlésen feltárta az összeesküvés czéljait, és büntetést kért részeseire, kiket a rendek a hűtlenség büntetésében marasztaltak el. [3])

Majd a török viszonyok és az adó kérdését hozta szőnyegre. Előadta, hogy mindennek felett szükségesnek látja, fentartani a barátságos viszonyt a portával, melynek megszakítása biztos romlást vonna az országra. Ennek következtében nem habozik nagy pénzáldozatok árán is biztosítani a békét, mely egyébként a magánosok jólétének előmozdítására is szolgál. Mindazáltal ő épen avégből jött Erdélybe, hogy közvetlenűl megismerkedjék a rendek vagyoni viszonyaival, terheiket könnyítse és az adók behajtásának módját megfelelően szabályozza. Sőt késznek nyilatkozott a török adót két évre saját pénztárából fizetni meg. A rendek háláját Verbőczy tolmácsolta. [4])

A gyűlés ezután több napig magánjogi viszonyok és a törvénykezési eljárás rendezésével foglalkozott, és ezekről több törvényt alkotott. [5])

Ez volt János király utolsó gyűlése. 1540. július 21-én meghalt.

---

tései alapján, Ferdinánd királyhoz 1540. május vége felé, intézett felterjesztése alapján. Egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. —

[1]) Thurzó Elek Semptéről 1540. apríl 25-én jelenti Ferdinándnak: „Joannes ingressus est usque Tordam, illieque indixit Conuentum Statibus Transsiluanie, quo fortassis non omnes conuenient. Statuit punire authores sedicionum.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Tordáról 1540. apríl 23-án Révay Ferenczhez intézett levele a bécsi cs. levéltárban.

[3]) *Verancsics Antalnak* 1540. június 24-én Statiliushoz intézett levele. Verancsics munkái. VI. 104. l. — És a magyar helytartótanács, fennebb idézett felterjesztése. — *Mindszenti Gábor* naplója. Magyarország történeti tára. I. 14.—16. ll. — *Bethlen Farkas*. Historia de rebus Transsylvanicis. I. 315. és 318. ll.

[4]) Bethlen i. m. 318., 319. ll.

[5]) A törvénykönyv eredeti példánya az Erdélyi Múzeum kéziratgyűjteményében. Közrebocsátotta Eder, Simigianusnak 1800-iki kiadásában. 200.—206. ll.

VII.

Horvát- és Tótországi gyűlések 1537—1540.

I.

1537. kora tavaszán a törökök kétszeres erélylyel kezdették meg hódításaikat a magyar korona területének déli szélein. Kliszát — mely félszázad óta daczolt ostromaikkal — vívni kezdették, s miután Krusich Pétert, ki ötezernyi had élén küldetett felmentésére, megverték vala, hatalmukba is ejtették. Ugyanakkor Mohammed szendrői basa Verőcze és Pozsega megyékben tett foglalásokat.

Ferdinánd ezalatt saját örökös tartományaiban élénk tevékenységet fejtett ki, hogy hadakat gyűjtsön, melyeket *Katzianer János* főkapitány vezérlete alatt Tótországba készült küldeni.

A tótországi rendeket pedig márczius 4-re *Kőrösre* hívta össze, hogy hazájuk védelméről rendelkezzenek. [1]) De a gyűlés, ismeretlen okok miatt, csak apríl 15-én jött létre.

Ekkor Katzianer tekintélyes had élén már megérkezett volt.

A rendek siettek hálájukat kifejezni a királynak buzgó gondoskodásáért; Katzianert pedig felkérték, hogy a király által Tótország védelmére rendelt hadaknak még meg nem érkezett részét mielőbb vezesse a tartomány véghelyeibe.

Mielőtt a védelmi intézkedéseket tanácskozás tárgyává tennék, belátták, hogy ezeknek sikerét a múlt évben egymás között támadott egyenetlenségek meg fogják hiúsítani, s ezek-

[1]) A meghívólevél nem ismeretes. De a határnapot megismerteti a következő nyilatkozat, melyet a gyűlés végzéseiben találunk „Dominicam Oculi proxime preteritam, diem videlicet nostre congregationis de mandato regio nobis indicte.“

nek megszüntetése mellőzhetlenűl szükséges. Azonban már annyira elmérgesedtek, hogy állandó kibékülés létrehozására nem volt kilátás. Így tehát a viszálykodó felek csak fegyverszünetre léptek. Ugyanis megállapodtak, hogy azon sérelmeket, melyeket márczius 4-ike előtt kölcsönösen szenvedtek, a folyó év deczember 25-ig békésen tűrik, és nem fogják visszatorolni. Némileg különösen hangzik az, mit e határozathoz csatolnak, hogy ugyan e *határnapig* „egymást *őszinte szeretettel* fogják felkarolni.“ [1])

Ezután, a tartomány védelmére, 800 lovas és 200 gyalog kiállítását határozták el, s felkérték *Pekry Lajost*, hogy e hadnak fogadását, szervezését és vezetését vállalja magára. E mellett az urak és nemesek minden tíz jobbágytelek után egy puskás gyalogot ajánlottak fel, kiket szintén Pekry vezérletére bízták, és kijelentették, hogy szükség esetében fejenként kelnek fel.

A hadak fizetésére, minden jobbágytelek után egy forintot szavaztak meg, mely nyolcz nap lefolyása alatt a tartományi kincstárnok kezeihez szolgáltatandó, ki utasíttatott, hogy e határidő leteltével, azoknak, kik az adót megfizetni vonakodnak, birtokait, fegyveresei által pusztíttassa el, a mely barbár eljárás régi gyakorlat volt Tótországban.

Egyébkint a katonák az élelmiszereket és takarmányt készpénz fizetés mellett tartoznak vásárolni; az egyes czikkek árát, a főkapitány, a rendek által választandó biztosok és az illető szolgabíró közbejöttével, fogja meghatározni.

A német és magyar pénz mindenütt a maga értéke szerint fog elfogadtatni.

Ezen tárgyak mellett a *báni méltóság* ügye is természetszerűen magára vonta a rendek figyelmét. A korábbi gyűlésekből többször intéztek, betöltése iránt, a királyhoz kérelmeket, anélkül, hogy meghallgattattak volna. Most nem ismételték azokat. Hanem inkább intézkedéseket tettek, hogy a báni méltóság üresedése alatt a tartomány érdekeit megóvják. A kormány vezetésére bizottságot neveztek ki, melynek tagjai valának: a *zágrábi püspök*, *Batthyányi Ferencz*, *Pekry Lajos* és

---

[1]) „Interim . . . animo sincero sese amplecti et prosequi debeant.“

Keglevich Péter, kik utasíttattak, hogy mindenben a főkapitánynyal (Katzianert értik) egyetértőleg járjanak el. Ugyancsak ezen urakra bízták az igazságszolgáltatást. És a zágrábi püspököt felhatalmazták, hogy társainak távollétében, egyedűl is, a rendek által melléje adott négy ülnökkel bíráskodhassék. A várak kivétettek bírói hatóságuk alól; azoknak falai között a főkapitányt illette a bírói hatalom.

A rendek végre kimondották, hogy a végzéseknek, ha kell, fegyveres erővel fognak érvényt szerezni. [1])

A kőrösi gyűlés végzéseit Katzianer küldötte át a királynak. Ez sietett azokat megerősíteni, kifejezvén reményét, hogy lelkiismeretesen végre fogják hajtani, és hazájuk megvédelmezése végett, a szükség követelései szerint, nagyobb áldozatokat is fognak hozni. [2])

II.

A kőrösi gyűlés végzései a pozsonyi kamarát kevésbbé elégítették ki, mint a királyt. A folytonos pénzügyi zavarok között, melyekkel küzdenie kellett, midőn a magyarországi jobbágyok évenkint nagy adót fizettek, határozott ellenszenvvel tekintettek Tótországra, honnan *négy év* óta a királyi kincstár semmi segélyt nem nyert, miután az ott megajánlott adókat a tartomány saját kincstárnokai, a tartomány czéljaira fordították. A kamara ajánlotta tehát a királynak, hogy hirdessen új gyűlést s hívja fel a tótországi rendeket, hogy legalább két forintot szavazzanak meg minden jobbágytelek után, melyet a királyi kincstár egy tisztviselője vegyen át; s e czélból új gyűlést hirdessen. [3])

A király, bár a kőrösi gyűlés megerősítését tartalmazó

---

[1]) A törvényczikkek, és a rendeknek apríl 15-én kelt kísérő levele, eredetiben a bécsi titkos levéltárban. Kiadta *Kukuljević*.

[2]) A május 2-án kelt leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

[3]) Ez kitünik az alább emlitendő k. leiratból, és Peregi Albert kamarai elnöknek 1537. május 5-én a királyhoz intézett leveléből, melyben többi között írja: „Misi formulam literarum, qua litere Maiestatis V. ad Regnicolas pro petendo subsidio, meo iudicio erunt conficiende. Diem vero diete facile D. Catzianer pro temporis ratione decernere poterit.“ Eredetije ugyanott.

leirat már el volt küldve, felkarolta a kamara javaslatát, és a tótországi rendeknek 1537. június 17-re, *Kőrösre* újabb gyűlést hirdetett [1])

Katzianer János nyitotta meg a tanácskozásokat. Bemutatta a királyi leiratot, mely a múlt gyűlés végzéseit jóváhagyja, s buzdította a rendeket, hogy szavazzanak meg a király részére adót, s ezt helyezzék az ő (a főkapitány) rendelkezésére. Továbbá figyelmeztetvén őket, hogy miután a király jelentékeny haderőt küldött Slavónia védelmére, s Alsó-Ausztriából előkelő és vitéz harczosok érkeztek segítségükre: kétszeres kötelességük, hogy maguk részéről is minden kitelhetőt tegyenek meg. Felhívta tehát őket, hogy fejenként ragadjanak fegyvert, a főpapok és főurak állítsák ki a törvény által megszabott banderiumjaikat, és rendelkezzenek a hadak élelmezése tárgyában. [2])

Ugyanakkor *Castellanffy János* is megjelent a rendek körében. Előmutatott egy k. leiratot, melyben a tótországi rendek felhívatnak, hogy miután négy év óta a királyi kincstár részére nem fizettek adót, most ajánlják meg azt; s értesíti, hogy behajtását és átvételét az említett Castellanffyra bízta. [3])

A rendek nem csekély zavarban voltak, melyik k. leiratnak engedelmeskedjenek? Azonban ezen kérdés eldöntése elől kitértek, s azt a főkapitányra bízták. Ők készséggel hajoltak a király kívánatára és *két forintot* szavaztak meg, melynek fele *királyi*, másik fele a *tartományi* kincstárba fizettessék.

Ez alkalommal az alsó papságot is megadóztatták. A 2—3 káplányt tartó plébánosokra 4 forintot, a többi plébánosokra kettőt, a kisebb javadalmak birtokosaira egyet, végre a káplányokra 50 dénárt vetettek ki. Az ebből befolyó pénzösszeg szintén a királyi és tartományi kincstár között volt megosztandó.

Készségüket személyesen kelni fel hazájuk védelmére,

---

[1]) Meghívólevél nem ismeretes.

[2]) Katzianernek a gyüléshez intézett, dátum nélküli, irata. Egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

[3]) A dátum nélküli k. leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

újra kinyilatkoztatták; oly hozzáadással, hogy a közfelkelés alól az uraknál és a várakban szolgáló nemesek, a betegek, aggastyánok és özvegyek se legyenek kivéve, hanem maguk helyett egy lovast tartozzanak kiállítani. Az egytelkes nemesek kivételt képeznek ugyan, de viszont jobbágyok gyanánt adózzanak. Közfelkelés esetében az urak és nagybirtokos nemesek banderiumjaikat is kötelesek kiállítani. Mivel azonban többnyire jószágaik nagy részétől a török hódítás által meg voltak fosztva; Katzianer János és Pekry Lajos megbízattak, hogy a kiállítandó banderiumok létszámát a tényleges birtokviszonyok alapján szabják meg. S e megbízásban rögtön eljártak.

Az élelmi szerek és takarmány árának, úgyszintén a szállító kocsik fuvardíjának meghatározása a rendek és a főkapitány által kiküldendő biztosokra hagyatott. Egyúttal kijelöltettek bizonyos urak és nemesek, kik szállító kocsikat készen tartani köteleztettek. A szállítók a vámok fizetésétől felmentettek.

Mivel találkoztak, kik élelmi- és hadiszereket a törököknek áruba bocsátottak, mindenki felhatalmaztatott az ily honárulókat élve vagy halva elfogni, a kapitányoknak átszolgáltatni és szállítmányaikat saját hasznára lefoglalni.

A nemesek és papok házainak mentsége a katonaszállásolástól megerősíttetett.

A katonák által okozott károk, a szolgabirák becslése alapján, az illetők zsoldjából levonatván, pótoltassanak.

A múlt gyűlés végzései megújíttattak, és a kapitányok megbízattak, hogy azoknak, kik e végzések ellen cselekednek, jószágait foglalják le, és ő felsége rendelkezésére bocsássák. [1])

Ezen gyűlésnek volt még egy eredménye, melyet a törvényczikkek nem említenek. *Pekry Lajos* kibékült itt az urak-

[1]) Articuli Dominorum ac Regnicolarum Regni Sclauonie in Congregatione illorum generali, Crisii pro Dominica proxima post festum beatorum Viti et Modesti Martirum celebrata editi et confecti. Anno 1537. És mellékelve hozzá egy kimutatás: Numerus gentium Dominorum ac pociorum Nobilium. Egykorú másolat a bécsi császári kamara levéltárában. — Ugyanott a gyűlésnek a királyhoz intézett kísérő levele, eredetiben.

kal, kikhez ellenséges viszonyban állott, különösen a zágrábi püspökkel, s ennek elfoglalva tartott várait visszaadta. [1])

III.

Azon tótországi hadjárat, melyre Ferdinánd maga is nagy készületeket tett és kétszer vette igénybe a tórtországi rendek áldozatkézségét, a mily élénk reményeket keltett az udvarnál és az országban, oly szerencsétlen eredménynyel folyt le.

A remények jogosúltak valának. A haderő, mely Slavóniában összegyűlt, jelentékeny vala. Az ausztriai, csehországi, stíriai, karinthiai és tiroli gyalogság száma megközelítette a 16,000-et. A magyar- és tótországi lovasság száma 8000-re rúgott. De ezen sereg, bár Mohammed basa alig 15,000 emberrel rendelkezett, az egész nyáron át tétlenül hevert. Eleség hiánya és betegségek megtizedelték. Majd október elején, Katzianer gyávasága vagy árulása Eszék alatt oly helyzetbe hozta azt, hogy egy része a fővezérrel együtt, ütközet nélkül szétfutott, másik része pedig rövid küzdelem után a török had által felkonczoltatott. [2])

A király Katzianert fogságba vetette. A megrémült tótországi rendeket pedig november 5-re Dombróra hívta össze.[3]) Biztosaivá ez alkalommal *Jurisich Miklós* bárót, a slavóniai és alsó ausztriai hadak főparancsnokát, *Batthyányi Ferencz* vasmegyei főispánt, *Peregi Albert* pécsi prépostot és királyi tanácsost, végre *Zékel Lukács* szintén k. tanácsost nevezte. [4])

Batthyányi és Zékel elmaradtak, hihetőleg, mert későn vették a királyi rendeletet. Csak *Jurisich* és *Peregi* jelentek meg a kitűzött napon Dombrón, hol a rendek által tisztelet-teljesen fogadtattak. [5])

November 6-án nyitották meg a gyűlést. Utasításuk értelmében, hosszadalmasan előadták az utóbbi évek eseményeit,

[1]) Pekry Lajos elfogatása után, titkárának vallomása. Eredetije ugyanott.

[2]) V. ö. Horváth Mihály. Magyarország Történelme IV. 134. l.

[3]) Meghívólevél nem ismeretes.

[4]) Lásd az alább idézendő utasítást, mely részükre kiállíttatott.

[5]) A két királyi biztosnak november 7-én Ferdinándhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

kezdve a király által a szultánnal kötött békénél. Kiemelték, hogy míg a király azt lelkiismeretesen megtartotta, a törökök folytonosan megszegték, s egész Magyarország meghódítására irányozták törekvéseiket. Szemben ezen veszélylyel, Ferdinánd buzgón felkarolta a megoszlott ország egyesítésének, a János királylyal való kibékülésnek ügyét. Azonban bár kész volt méltányos feltételek alatt, sőt jelentékeny áldozatokkal is, egyességrelépni: János királyt nem volt képes rábirni, hogy a közöttük létesítendő békekötés után, a török ellen szövetkezzék. Ennek daczára nem csüggedett. Országának oltalmára hatalmas sereget gyűjtött egybe, mely elég erősnek mutatkozott a török támadás visszaverésére. Azonban, bár meghagyta a sereg vezéreinek, hogy a hű rendeket oltalmazva, a reájuk bízott haderőt kétes esélyeknek kitenni óvakodjanak; ezek mindazáltal megfeledkeztek utasításairól, az élelmiszereket könnyelműen fedezet nélkül hagyták, azokat az ellenség által lefoglaltatni, sőt magukat körülkeríttetni engedték. A fájdalmas hatást, melyet ezen fejlemény a király lelkére gyakorol, egyedül a tudat enyhíti, hogy lelkiismeretesen teljesítette kötelességét, és a szerencsétlenségért nem őt terheli a felelősség. Egy úttal, mihelyt a történtek felől értesült, gondjait rögtön oda irányozta, hogy az elkövetett hibát jóvá lehessen tenni. E miatt Katzianer helyébe Jurisich Miklóst nevezte főkapitányává, s elrendelte, hogy haladék nélkül 2000 könnyű és 600 nehéz fegyverzetű lovast, úgy szintén néhány száz gyalogot fogadjon a tartomány oltalmára, míg maga képes lesz nagyobb haderőt kiállítani. E czélra újból fel fogja hívni örökös tartományainak rendeit, hogy segélyt nyújtsanak; Stíria, Krajn, Karintia és Görcz rendeinek már is, november 11-ére gyűlést hirdetett, melyen személyesen meg fog jelenni.

Felhívja a slavóniai rendeket, hogy ide, Gráczba ők szintén a maguk köréből teljhatalmú biztosokat küldjenek, kikhez ha a rendek soraiból mások is csatlakoznak, kedves dolgot fognak ő felségének cselekedni. Ezekkel közölni fogja terveit, s velök aziránt, miként kelljen a töröknek ellenállni, tanácskozni fog; megállapodásaikat azután a slavóniai rendek kötelesek lesznek elfogadni és végrehajtani.

Ne essenek tehát kétségbe! Ugyanis a szenvedett vesztesé-

get nem annyira a török hatalmi túlsúlyának, mint inkább a királyi vezérek gondatlanságának kell tulajdonítani. Azt könnyen jóvá lehet tenni; annál inkább, mert miután a szultán a Velenczével fennálló békességet is megszegte, a köztársaság imént szövetségre lépett ellene a pápával s a császárral, és erős hajóhadat küldött Dalmátiába. Ettől nemcsak azon kedvező eredmény várható, hogy a bosniai basa ezután Slavóniát támadásaitól meg fogja kímélni, hanem a királynak joga van remélleni azt is, hogy a mit régóta hőn óhajtott és mindig sürgetett: a keresztény hatalmak a török ellen szövetkezni fognak. [1])

A rendek a legnagyobb örömmel üdvözölték körükben és a főkapitányi hivatalban Jurisichot, mint tapasztalt hadvezért és lelkes hazafit. Kijelentették, hogy készek neki engedelmeskedni, és őt mindenképen támogatni. A király azon óhajtását is, hogy teljhatalmú biztosokat küldjenek Gráczba, készséggel teljesítették, s azokat mind a három rendből azonnal megválasztották. [2])

De ugyanakkor felkérték Jurisichot, hogy míg Gráczban a tárgyalások folynak, ő ne távozzék a tartományból és Varasdon tartózkodjék; mit ő megigért.

E mellett többen a rendek köréből panaszosan felhozták, hogy váraik őrség és lőszerek nélkül, elhagyatva, állanak s támadás esetében ellenállásra képtelenek. A gyűlés, e bajon segítendő, abban állapodott meg, hogy ideiglenesen Jurisich saját katonáinak egy részét helyezze el ama várakba.

Végre felolvastatott Katzianer levele, melyben a gyűlést felkéri, hogy őt, mint Szomszédvára birtokosát, vegyék fel a tótországi rendek sorába, viszont kész osztozni velük jó és bal-

[1]) Instructio de iis, quae generosus Nicolaus Jurisitschitz baro in Güns, generalis gentium nostrarum tam in Sclauonia, quam inferioris Austrie capitaneus, Magnificus Franciscus de Bathyan comes comitatus castri ferrei, venerabilis devotus Albertus de Pereg, praepositus Quinqueecclesiensis et egregius Lucas Zeckel consiliarii et commissarii nostri, fideles nobis dilecti, simul omnes, vel quotquot ex eis commodo adesse poterunt, cum universis statibus et ordinibus regni nostri Sclauonie nostro nomine agere et tractare debent. Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Sajnos, neveiket nem ismerjük. Jurisich a királyhoz intézett

sorsukban. Azonban a gyűlés válaszolá, hogy kérelmének, a király megegyezése nélkül, ne felelhet meg.

Mire a gyűlés szétoszlott. [1])

Ferdinánd november közepén csakugyan megjelent Gráczban, hol örökös tartományainak rendeivel megkezdette, a török elleni segély kieszközlésére czélzó tárgyalásait.

A *tótországi rendek biztosai* is megérkeztek a kitűzött időben. A király több pont iránt kérte ki véleményüket. Mily módon lehetne Slavóniát és a többi tartományokat a törökök pusztításai és támadásai ellen megvédeni? Mily módon kívánnak ők e czélra közreműködni? Miután az utolsó hadjárat szerencsétlen eredményét a vezetés körűl elkövetett hibák okozták, mily eljárást kelljen ezentúl a hadjáratokban követni? Mily intézkedéseket és készületeket kelljen szárazon és vizen, a lovas- és gyalog-hadakra nézve tenni? Miután a hajóhadnak nagy fontossága van, hol lehet legolcsóbban késztíttetni hajókat? Hol, s mily számban kelljen a hajóhadra alkalmas fegyvereseket toborzani? Kétségtelen lévén, hogy az utolsó hadjárat szerencsétlen lefolyásának egyik legfőbb oka az élelmi szerek hiánya vala; továbbá, mivel csak úgy remélhető, hogy az idegenek szolgálataikat Tótország védelmére felajánlják, ha biztosíttatnak, hogy élelmi szerekben nem fognak hiányt szenvedni: mily intézkedéseket kelljen ez irányban eszközölni? Miután a lovakban való hiány, és a könnyű lovasok zsoldjának emelkedése folytán, a költségek szaporodása mind inkább érezhetővé válik, mikép kelljen ezentúl a könnyű lovasok és általán a hadak fogadása és ellátása körűl eljárni?

A király, midőn e kérdéseket a tótországi biztosok elé terjesztette, kijelenté, hogy ő a maga részéről költséget, sőt saját személyét sem fogja kímélni, és mindent, mi hatalmában áll, megteend. Továbbá figyelmeztette őket, hogy a török elleni támadó fellépésre, az ország felszabadítására soha alkalmasabb időpont nem létezett, mint a jelen. Ezt nem akarja elmulasz-

---

jelentésében írja, hogy a biztosok neveit egy mellékelt czédulán küldi. A jelentés fennmaradt, a czédula elveszett.

[1]) Jurisich Miklósnak és Peregi Albertnek 1537. november 7-én Dombróról, Ferdinándhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

tani. És remélli, hogy a rendek is áldozatkészséggel fogják támogatni. [1])

A tótországi rendek küldöttei a következőkben foglalták össze javaslataikat és kérelmeiket.

Mindenek előtt szükséges, hogy a király a slavóniai véghelyeket erősítse meg, lássa el lovasok-, gyalogok- és sajkásokkal, ágyúkkal és lőporral; mert el vannak pusztúlva, és birtokosaik nem képesek azokat védelmi állapotba helyezni. Horvátországban *tizenhét* ily vár létezik, Tótországban *huszonhat*. 3000 könnyű lovas, 1500 gyalog és 1000 sajkás elégséges volna. De szükséges, hogy ezek még a tél tartama alatt helyeztessenek el ama várakba, különben a hadjárat megnyitásáig a két tartomány végkép elpusztúl. Ha a király a jelzett haderőt nem képes rögtön megküldeni, arra kérik, hogy legalább azon háromezernyi hadat, melyet Jurisich által a dombrói gyűlésen ígért, hiány nélkül küldje meg; ha ezt nem teszi, a rendek végkép kétségbe fognak esni.

A mi a rendeket illeti, ezek nagy áldozatokat hoztak. Az utolsó hadjárat költségeire, félév alatt, minden jobbágytelek 5 forintot adózott, az urak és nemesek fejenként táborba szállottak, többen váraik megerősítésére nagy összegeket fordítottak. Ezentúl szintén készek minden kitelhetőt megtenni. Hogy azonban erőfeszítéseik sikeresek legyenek, szükséges, hogy ő felsége béküljön ki János királylyal. Ekként lehetővé fog válni, hogy ő felségének hadai, melyek most János ellen harczolnak, sőt János hadai is a török ellen fordúljanak.

Továbbá a közelebbi hadjáratot ő felsége személyesen vezesse. Ez esetben számos előkelő idegenek fognak a táborba gyűlni, és saját költségükön hadakozni.

A király hasson oda, hogy a keresztény hatalmak már e tél tartama alatt, és a jövő évi hadjárat idején is nyújtsanak segélyt; névszerint a velenczei köztársaság vállalja el azon 1000 lovas zsoldjának fizetését, kik a horvátországi végvárakba

---

[1]) Propositio facta oratoribus regni Sclauonie. Eredeti fogalmazata ugyanott.

küldetnek, mert azok a törököt Velencze területétől is távol fogják tartani.

Kellő számú, ügyes kémeket is kell rendelni.

Legnagyobb fontossága van a hajóhadnak, és szükséges, hogy ő felsége legalább olyannal rendelkezzék, mint a török. Állítani lehet, hogy az ország azé lesz, kinek erősebb hajóhada van. A hajók előállítására Slavóniában anyag, fűrészmalmok, mesterek és munkások hiányoznak. Ellenben az örökös tartományokban, a Dráva, Száva és Mura partvidékein mindez bőségesen feltalálható. Ő felsége tehát ott lakó alattvalói által készíttessen 200 sajkát. A Duna, Dráva és Száva mellékein, elégséges számban találtatnak ügyes és megbízható sajkások. Ő felsége haladék nélkül fogadja szolgálatába a hajóhad leendő kapitányát és vajdáit, s ezekre bízza a tizedesek és közlegények fogadását.

Horvát- és Tótország területe élelmi szereket sem szolgáltathat elégséges mennyiségben. Az utolsó hadjárat alatt sok helyen akadályozva voltak a termést learatni, és újra vetni; a mult évi termést felemésztették a hadak. Mindazáltal vizsgáltassa meg ő felsége az urak és nemesek birtokait, s a gabonát, mely netalán még található, vásároltassa össze. Az összegyűjtendő élelmiszereket legczélszerűbb lesz Zágrábban és Varasdon halmozni fel.

A gyalogok zsoldja havonkínt 3 forint és 20 dénár. A lovasok zsoldját lehetetlen leszállítani. Ugyanis Velencze szintén toborz lovasokat, kiknek 6 forintot és takarmányt igér. János király is nagyobb zsoldot fizet, mint ő felsége, e mellett szabad zsákmányolást enged. Egyébkint figyelmeztetik ő felségét, hogy egy keresztény uralkodó sem képes oly nagy számú és jeles lovasságot kiállítani mint ő; mert ha személyesen száll táborba, a főpapok, urak, nemesek fejenként, és pedig saját költségükön tartoznak őt követni.

Végre a biztosok, küldőik nevében, ajánlatot tettek, hogy minden 36 jobbágytelek után egy könnyű lovast fognak kiállítani és egy egész esztendeig tartani. [1])

[1]) A biztosok felterjesztésének egykorú példánya ugyanott.

A király ezen előterjesztésre adott válaszában kijelenté, hogy a végváraknak hadakkal és ágyúkkal ellátása, úgyszintén a hajók építése iránt haladék nélkül intézkedni fog, a lőport Pettauban már tényleg megrendelte.

Azon felfogást, hogy a török elleni hadjárat sikerét a János királylyal kötendő béke elő fogja mozdítani, helyesli; ő soha sem idegenkedett a kibéküléstől, és most is kész méltányos feltételek alatt egyességre lépni.

Az utolsó hadjáratban személyesen óhajtotta átvenni a fővezérletet, de fontos okok akadályozták. A jövő hadjárat alkalmával ezt minden esetre megteendi.

A keresztény fejedelmeknél ez előtt is többször sürgetett segélyt, ezentúl sem fogja ezt elmulasztani.

Maga szintén azon nézetben van, hogy Horvát- és Tótország területén elégséges élelmi szerek nem találtatnak; emiatt más országokban fog vásárlásokat tenni. De erejükhöz képest ők is járuljanak hozzá. A raktárakat Zágrábban és Varasdon fogja felállíttatni.

Végre felkéri a biztosokat, eszközöljék ki a közelebbi tótországi gyűlésen, hogy a rendek nem 36, hanem minden 25 jobbágytelek után ajánljanak egy lovast, és legalább másfél forintnyi adót szavazzanak meg; igérte, hogy ezt hazájuk védelmére fogja fordítani. [1])

A Gráczba küldött biztosok nem egyedül arra valának utasítva, hogy hazájuk védelme iránt Ferdinánd királylyal tanácskozzanak; hanem arra is, hogy a rendek kívánatait terjeszszék elő és azoknak teljesítését eszközöljék ki. És pedig első sorban azt, hogy *két bánt* nevezzen ki; az önkényesen elfoglalt birtokok visszaadását rendelje el; gondoskodják, hogy a katonák rablásai és az urak hatalmaskodásai szűnjenek meg, az általuk okozott károk pótoltassanak ki. [2])

[1]) Responsum regie Maiestatis ad eos articulos, quibus oratores regni Sclauonie responderunt ad proposita sue Maiestatis. Egykorú irat ugyanott.

[2]) A felterjesztés egykoru másolata ugyanott.

A király az utóbbi pontot hallgatással mellőzve, sietett kijelenteni, hogy a bánokat mielőbb ki fogja nevezni. [1])

A biztosok ekkor egy lépéssel tovább mentek. Kívánták, hogy a bánokat, kik ki fognak neveztetni, esküvel közelezze arra, hogy az ellenök támasztott és függőben levő perekben haladék nélkül fognak törvényt állani, és az általuk okozott károkért elégtételt nyújtanak. Nevezze ki *Bánffy Boldizsárt* a szervezendő hajóhad kapitányává, és rendeljen Tótországba becsületes adószedőt. Hirdessen a rendeknek gyűlést, hol biztosait támogatni fogják. Végre adjon kegyelmes választ az elfoglalt jószágok visszaadását illető kérelmükre. [2])

A király ezen második felterjesztésre válaszolá, hogy a bánoktól átveendi a kívánt esküt; Bánffyt ki fogja nevezni; adószedőről gondoskodni fog; a jószágok visszaadása tárgyában megteendi a szükséges intézkedéseket; a tótországi gyűlést ki fogja hirdetni, és határnapját, a biztosokkal egyetértőleg, állapítandja meg. [3])

Ezen k. leirat kielégíthette a biztosokat, s ezek megnyugtatva hagyták el a stíriai fővárost.

És a király csakhamar teljesítette több igéretét. Már deczember 9-én *Nádasdy Tamást* és *Keglevich Pétert* kinevezte Horvát- és Tótország bánjaivá, miután a *Pekry Lajossal* folytatott tárgyalások meghiúsultak. [4])

IV.

Ugyancsak 1537. deczember 9-én kihirdette a tótországi gyűlést *Kőrösre*, 1538. január 6-ára, hogy ott az új bánok hivatalukat ünnepélyesen elfoglalják, és melléjük a pro-

---

[1]) Ezen k. válasz nem ismeretes. Tartalmát resumálja a második felterjesztés.

[2]) A felterjesztés egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

[3]) A királyi válasz egykorú másolata ugyanott.

[4]) A Kremsben deczember 9-én kelt k. oklevél, mely a kinevezést a rendek tudomására hozza, eredeti fogalmazata, ugyanott. — A Pekryvel folytatott alkudozásokról, és elfogatásáról szól Ferdinánd alább idézendő utasításában.

tonotáriusok megválasztassanak. [1]) Biztosokká *Jurisich Miklóst* és *Batthyányi Ferenczet* rendelte. [2])

A bánok közül csak az egyik, *Keglevich* jelent meg. [3])

A királyi biztosok, megnyitó beszédükben, hangsúlyozván küldőjüknek, a tartomány védelme érdekében kifejtett, buzgó és áldozatkész gondoskodását, előterjesztették kívánatait, hogy minden 25 jobbágytelek után legalább egy lovast állítsanak ki, egy év tartamára, és minden ház után egy forint adót ajánljanak meg. Illő — mondák —, hogy „erejükön felül" is áldozzanak; tekintve azt, hogy a szükség nagy és sürgető, hogy minden az ő saját javukra fog fordíttatni, és ő felsége örökös tartományai szintén jelentékeny ajánlatokat tettek. A király maga, korábbi ígérete szerint, 2000 lovast és 1000 gyalogot tart Slavónia védelmére; mivel azonban értésére esett, hogy télen át csak jelentéktelen török csapatok maradtak a bosniai véghelyekben, s ezektől tartani nem lehet; a rendek belátására bízza annak eldöntését, vajjon nem volna-e czélszerű a királyi had létszámát leszállítani, s az ekként megtakarítható összeget a nyári hadjárat költségeire szentelni?

A király továbbá tudomására hozza a rendeknek, hogy a keresztény hatalmak confoederátiójának létrehozására czélozó tárgyalások kedvező eredményt igérnek, és reméllí, hogy egyesült erőkkel sikerülend megtörni a félhold hatalmát. Azonban e confoederátió a királyra is nagy terheket ró: hogy ezeket elviselhesse a rendeknek is közre kell működniök.

A Gráczba küldött követeik által előterjesztett kívánatokra ő felsége kegyelmes választ adott; névszerint kinevezte a bánokat, kik esküvel kötelezték magukat, hogy tisztüket lelkiismeretesen teljesítendik. A báni méltóság betöltése alkalmával, ő felsége *Pekry Lajosra* is tekintettel vala, s vele

---

[1]) A királyi meghívólevél két, különböző tartalmú, fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Ezt az alább említendő utasításból tudjuk.

[3]) Ferdinánd, Prágából, 1538. január 12-én írja Nádasdynak, hogy vette levelét, melyben írja: „neque pecuniam, neque pulverem tormentarium aduenisse . . ., supplicando nobis, quod propterea ad Dietam Sclauonicam ire non potueris, tibi ignosceremus." Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

megkezdette a tárgyalásokat; de ezeknek folyamában oly túlzó igényekkel lépett fel, s oly fenyegető hangot használt, hogy hűtlensége, melyről már korábban gyanúsíttatott, kétségtelenné lőn; emiatt őt, a rendek küldötteinek tanácsára, fogságba vetette, és nem kétli, hogy ezen eljárást a gyűlés is helyeselni fogja. [1])

A rendek két forintnyi adót szavaztak meg minden ház után, s a királynak tetszésére bízták, a házak új összeirását rendelni el; az adó fele az összeirás után 15 nappal, fele pünkösdkor fizetendő. Egy úttal felkérték a királyt, hogy az adót, melyet a múlt országgyűlés a papságra kivetett, a rendek maguk hajthassák be, s a tartomány szükségeire fordíthassák. [2])

Azonban a király másik kívánatát, hogy minden 25 jobbágytelek után egy lovast állítsanak ki, nem teljesítették, és fenntartották korábbi ajánlatukat, hogy 36 telek után állítanak ki, egy év tartamára, egy lovast; a mely kötelezettségtől senki sem tekintetik felmentettnek. Az ekként összeállítandó sereg, a királyi főkapitány vezérlete alatt, a véghelyekben fog szolgálni. Azon esetre, ha a török nagyobb erővel támadná meg a tartományt, vagy valamelyik erősséget venné ostrom alá, a rendek fejenként fognak táborba szállani, jobbágyaik ötöd részével, vagy végső szükség esetében, összes jobbágyaikkal. Ha a török támadások a szomszéd tartományokra is veszélyesek, ezeket ágyúlövésekkel és más hadijelekkel fogják figyelmeztetni. Egyébkint a tartomány védelméről, a várak megerősítéséről, kémek tartásáról való gondoskodást a bánokra bízzák. De a királyt felkérik, hogy tartson a tartományban egy építészt, ki a várakat évnegyedenkint megvizsgálja és a szükséges építkezéseket elrendelje; továbbá egy élelmezési felügyelőt, ki a hadiélelmezés terén tapasztalással bír. A király által küldött ágyúk és lőpor szállítására Zágráb városa 24, Kőrös városa 16, a lepoglavai zárda 12 lovat ajánlottak. A várak élelmezésére pedig az összes rendek a gabonatermés huszadrészét, melyet saját költségükön fognak ajánlottak fel. beszállítani, Megállapították az élelmiszerek és takarmány-

[1]) Ferdinánd királynak a biztosok részére 1537. deczember 28-án kelt utasítása. Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Az I. és XVI. czikkek.

nemek árait; és a vásárlandó készletek szállítására minden 20 jobbágytelek után egy kocsit bocsátottak az élelmezési felügyelő rendelkezésére. Az élelmi raktárak felállítására Verőcze, Újudvar és Velike jelöltettek ki. [1])

A bánok felhívattak, hogy törvénykezési működésüket márczius 17-én indítsák meg; de az önkényesen elfoglalt várak és birtokok visszaadását rögtön, és minden perlekedés nélkül, eszközöljék. Szabályozták a tövénykezési iratok díját, és a jobbágyok költözködési visszonyait. [2])

Megállapíttatott, hogy az érczpénz mindenütt törvényes értéke szerint fogadtassék el. A tartományi pénztárnok mult évi számadásainak megvizsgálására bizottság küldetett ki. A mult években a királyhoz küldött követek, és a báni törvényszék ülnökeinek tiszteletdíjára 10 dénár adót vetettek ki; a felesleg a tartomány egyéb szükségeinek fedezésére fogván fordíttatni. [3])

Pekry Lajos elfogatásáról a rendek nemcsak a királyi biztosok előterjesztéséből értesültek. Neje, és a hasonlag fogságban levő Katzianernek neje követeket küldöttek a gyűlésre, hogy a rendek közbenjárását, férjeik szabadon bocsátása érdekében, kikérjék. A rendek nem vonakodtak ezt megtenni. Batthyányi Ferenczet felkérték, hogy nevükben menjen a királyhoz és a foglyok részére kegyelmet kérjen. [4])

V.

A körösi gyűlésnek, imént ismertetett, végzései nagy részben papíron maradtak. Miként a király nem teljesítette

---

[1]) II.—XV. czikkek.

[2]) A XVII.—XXIV. czikkek.

[3]) A XXV. és XXVI. czikkek. — A törvénykönyv kiadva a magyarországi törvények gyűjteményes kiadásaiban.

[4]) Batthyányi Ferencz 1538. február 2-án, Németujvárból, jelenti ezt Ferdinándnak, azon hozzadással, hogy e megbízást „non sine difficultate" fogadta el. Mivel azonban a rendek a felajánlott utiköltséget nem küldötték meg, nem utazik az udvarhoz, s levélben ajánlja a király figyelmébe a reábízott ügyet. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

igéreteit, a rendek sem feleltek meg elvállalt kötelezettségeiknek. És midőn, tavasz nyíltával, a törökök ismét megkezdették pusztításaikat, sehol sem találkoztak komoly ellenállással, sőt Dobrycze várát is megvívhatták. *Keglevich Péter*, a bánok egyike, ismervén ezen erősség fontosságát, kísérletet akart tenni visszaszerzésére. Emiatt, 1538. május második felében *Zágrábba* gyűlést hirdetett, s a tótországi rendeket felhívta, hogy fejenként, fegyveresen jelenjenek meg, közvetlenűl a hadjáratra indulandók.

A tótországi alsó nemesség számos tagjai és az urak küldöttei mellett, Horvátország követei is megjelentek a kitűzött napon. Mindnyájan készségüket fejezték ki, fegyvert fogni; de kijelentették, hogy az idő rövidsége miatt nem voltak képesek jobbágyaikat felfegyverezni. És miután a királyi sereg sem jelent meg, Keglevichnek a hadjárat tervével fel kellett hagynia. A királyi hadaknak és a várőrségek fizetésének elmaradása, a rendek körében élénk elégületlenséget keltett, mely szenvedélyes kifakadásokban nyílvánult. Sőt, Hobethycs Boldizsár vezérlete alatt, párt alakult, mely nem habozott nyiltan indítványozni, hogy a rendek a töröktől adófizetés árán vásárolják meg a békét.

Keglevich csak nehezen tudta a rendeket lecsillapítani. Június 11-re *Kőrösre* újabb gyűlést hirdetett; kilátásba helyezvén, hogy akkorra a királyi igéretek teljesítését ki fogja eszközölni. [1])

Vajjon megtartatott-e a kőrösi gyűlés? nem tudjuk.

VI.

Ferdinánd király vezérei hadi munkálatainak 1538-ban nem kedvezett a szerencse. Horvát- és Tótország szenvedései sem szűntek meg; folytonosan ki volt téve a török dúlásoknak. Végre a következő év (1539.) elején néhány ezer spanyol és

[1]) Nádasdy Tamás 1539. october 8-án Sárvárról Ferdinánd királynak írja: „Recordari poterit Vestra Maiestas, quod preterito anno, in Congregacione Zagrabiensi . . . ceperant aperte Regnicole loqui, quorum caput erat Balthazar Hobethych, ut Turcis tributum daretur.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — Ugyanott Keglevich bánnak 1538. május 21-én, Zágrábból, Ferdinándhoz intézett jelentése.

német katona jelent meg. A király, hogy ezen hadak ellátására pénzben és élelmi szerekben segélyt eszközöljön ki, Nádasdy Tamás bánnak meghagyta, hogy szent György napjára, *Horvát- és Tótország* rendeinek gyűlést hirdessen. Ez azonban későn kapta meg e rendeletet, és mivel, régi szokás szerint, a gyűlés kihirdetése és határnapja között tizenöt napi időköz kívántatott, a gyűlést május 8-ára *Dombróra* hívta egybe. [1])

Ferdinánd *Batthyányi Ferenczet* és *Zékel Lukács* tanácsost rendelte biztosaivá. [2]) Az utóbbi súlyosan betegen feküdt Laibachban, s így nem jelenhetett meg. Batthyányi is vonakodott a megbízást elvállalni, mivel a király nem küldött neki költséget. Utóbb elszánta ugyan magát; de oly cynismussal, mely még ezen romlott korban is feltűnő, jelentette a királynak, hogy nem engedi soká adósának maradni. [3])

Batthyányi, a gyűléshez intézett megnyitó beszédében, előadta, mit tett a király Slavónia védelmére, s mit készül tenni ezentúl; mire felhívta a rendeket, hogy ajánljanak meg adót, gondoskodjanak a hadsereg élelmezéséről és a várak megerősítéséről. [4])

A rendek készséggel tették meg ajánlataikat a hadsereg-

---

[1]) Nádasdy 1539. apríl 21-én, Kanizsáról jelenti a királynak: „Miserat ad me D. Bathyany literas V. S. Maiestatis, super indicenda dieta slauonica ad festum diui Georgii, que valde tarde ad me peruenerunt . . .; nam adminus, iuxta consuetudinem Regni, quindecim diebus ante diem congregacionis debebit dieta promulgari; nichilominus ego eas subito misi domino College meo, ut alium diem indicende diete prefigat.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. A törvénykönyvből tudjuk, hová és mikorra hivatott össze az országgyűlés.

[2]) A királyi utasításból tudjuk ezt.

[3]) Nádasdy, fennebb idézett levelében, írja Ferdinándnak: ‚Scribit mihi dominus Bathyany, se a V. S. Maiestate designatum esse in legatum ad ipsam dietam; se tamen eo non iturum, si sibi expense non darentur.“ És maga Batthyányi, 1539. május 2-án, írja a királynak: „Dieta ipsa futura est ad festum Apparicionis S. Michaelis p. v. in Dombro. . . . Intrabo ad diem prefixum. Verumtamen Maiestas V. non cogitet, quod istas meas expensas Maiestati V. in vanum relinquam, ex quo Maiestas V. mihi ne obolum quidem dedit, quod sane expensis confici non potest. Dabo operam, ut Maiestas V. mihi debitor non remaneat.“ Értesíti, hogy Zékel betegen fekszik. A levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[4]) A királynak, 1539. márczius 28-án és apríl 14-én biztosai

nek és a váraknak élelmi szerekkel való ellátására; minden jobbágytelek után egy negyed köböl gabonát ingyen, és egy negyed köböl buzalisztet 25 dénár árán, szavaztak meg. Továbbá a törökök dúlásainak megakadályozására, 300 gyalog martalócz felállítását határozták, a nyár és ősz tartamára; ellátásukra minden jobbágytelek után egy forint adót ajánlottak fel és megállapitották, hogy ha a török nagy haderővel támadna a tartományra, közfelkelés fog hirdettetni.

A mult évben az egyháziakra kivetett, de meg nem fizetett, adónak behajtása újra elrendeltetett.

Mivel *Alapy János* török fogságba esett, és váltságdíjának előállítására összes birtokait kényszerült elzálogosítani, segélyül 10 dénárt szavaztak meg részére, szintén minden jobbágytelek után.

A báni törvényszékre nézve határoztatott, hogy május 28-án Zágrábban vagy Kőrösön kezdje meg működését.

Végre a jobbágyok költözködése és a szökött jobbágyok visszaadása tárgyában hozattak végzések. [1]

VII.

A következő év (1540) őszén, *Keglevich Péter* bán elnöklete alatt, a *tótországi* rendek *Zágrábban* tartottak gyűlést. Végzései közül csak egyet ismerünk, mely martalóczok fogadására és ellátására fél forint adót szavazott meg. [2]

---

részére adott két utasítása, megbízólevele és rendelete. Eredeti fogalmazataik ugyanott.

[1]) A törvénykönyv egykorú példánya a bécsi császári kamara levéltárában.

[2]) Keglevich, 1540. november 19-én, Szentgyörgyvárról írja Ferdinánd királynak: „Quamuis *in proxime transacta Zagrabiensi dieta*, pro offerendo subsidio tractatum sit, Communitasque Regnicolarum singulum florenum medium, de singulis eorum colonis, ad conseruacionem peditum plagiariorum obtulerit; ita, ut eciam domini Magnates et alii huiusmodi subsidium contribuerent. . ." Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

VIII.

Magyarországi részleges gyűlések 1540. és 1541-ben.

I.

János király halála után, erdélyi és magyarországi hívei két pártra oszoltak. Az egyik, melynek élén Frangepán kalocsai érsek és Perényi Péter állottak, a nagyváradi béke végrehajtását, az ország egyesítését Ferdinánd kormánya alatt, ohajtotta. A másik, Frater György és Petrovics Péter vezérlete alatt, az elhúnyt király fiát János Zsigmondot törekedett a magyar trónra emelni, s e végből királyválasztó országgyűlést hívni össze. [1]

János király számos előkelő hívei és az erdélyi rendek

[1] *Frater György* 1540. július 18-án Szászsebesről Zsigmond királynak írja: „Neque hoc omittendum, agere per oratorem apud S. Cath. Caesaream majestatem, ut Ser. Romanorum Regem cohibeat, ne in regnum Ungariae quicquam tentet, neve solito more irrumpat, et bello calamitatis infligat (sic), quoadusque nos *conventu indicto*, quid regno, conservationiqui eius conveniat, statuemus." Az Acta Tomiciana kiadatlan XVI. kötetéből a szent-pétervári cs. könyvtárban. — *Choron András* 1540. augusztus 24-én Ugodból jelenti: „Hic pro certo narratur, ut ipsi Joanniste, qui in transsilvania fuere, cum vaywodis, videlicet Maylath et Balassa Imre fecissent concordiam, et essent in reditu cum cadavere Joannis Regis, venirentque cum eo Albam Regalem ad sepelliendum, ubi inter sepulturam facerent unam congregacionem, illucque aut gubernatorem filii Joannis Regis, vel alium eligerent et constituerent, seu cum solucione taxe ad Imperatorem Turcarum adherebunt, vel tuicioni Polonie Regis sese subjugabunt. . . . . Bonum esset, ut Sua Maiestas (Ferdinánd) primo ante omnia conventum faceret, quoniam si ipsi primitus facient aliquam dietam et electionem inter ipsos, tandem illam eorum conclusionem armis Suae Maiestati gravius erit solvere." Egykorú másolata a bécsi cs. levéltárban.

követei, [1]) miután uruk tetemeit a székesfehérvári sírboltban ünnepélyesen elhelyezték, 1540. szeptember végső napjaiban a Rákos mezejére gyűltek össze.

Vajjon a magyarországi megyék és városok meghívattak-e? És ha igen, vajjon megjelentek-e követeik? nem tudjuk. Itt János Zsigmondot egyhangúlag Magyarország királyává kiáltották ki, nagy korúságáig az ország kormányát anyjára, Izabella királynére és három tanácsosra: Frater Györgyre, Petrovics Péterre és Török Bálintra bízták. [2]) A gyűlés lefolyásáról és végzéseiről egyéb részleteket nem ismerünk. Annyi azonban kétségtelen, hogy e gyűlés nem bírt a törvényes országgyűlés jellemével, és a királyválasztás nélkülözte az érvényesség összes feltételeit.

II.

Ekként János király halála nem állította vissza a megoszlott ország egységét. Frater György lángesze és erélye képes volt János Zsigmond részére az atyja által bírt területet megmenteni. De ez ismét csak a török szövetség utján volt kivihető, minek gyászos következményei mind világosabban tüntek elő.

1541. nyárán Szulejmán újból Magyarországba vezette hadait. A mohácsi gyásznap tizenötödik évfordulóján Budavára ormaira feltűzte a félholdat. A török hóditás az ország szívéig terjeszkedett. És Ferdinánd most is képtelen volt útját állani.

Az ország állapota, a nemzet hangulata sok tekintetben

---

[1]) Verancsics Antal 1540. szeptember 2-án Gyulafehérvárról Statiliusnak írja, hogy a szászsebesi gyűlésen többi között határoztatott, „ut mittantur legati ad reginam et ad Hungariae proceres, iisque voluntas, consensusque ipsorum mutuus declaretur. . . Oratores supplices ad reginam mittunt, fidelitatem offerunt, auxilia poscunt, pro gratia laborant, ab Hungariae proceribus regem se expectare profitentur.“ Verancsics munkái. VI. 144.—7. ll.

[2]) Verancsics 1540. október 11-én Gyulafehérvárról Szalánczi Jánosnak írja, hogy Frangepán érsek és társai „neque interfuerunt *comitiis ab universo regno in campo Rakos celebratis*,“ i. m. 150. l. És *Bethlen Farkas* i. m. 344. l.

hasonló volt ahoz, mely 1531-ben, a két uralkodó mellőzésével tartott gyűléseket provocálta, melyeken a hazafiúi buzgalom és az egyéni nagyravágyás közös czélban találkozott: véget vetni az ország megoszlásának, és önerővel menteni meg a hazát.

Már 1541. augusztus 28-án, midőn Szulejmán czéljait még homály borította, a felső magyarországi megyék követei *Eperjesen* gyűlést tartottak, hol arról tanácskoztak, mikép oltalmazhatnák meg területüket a török ellen? [1]) Tanácskozásaik- és megállapodásaikról közelebbi részleteket nem ismerünk.

III.

Két héttel utóbb, 1541. szeptember 13-án több főúr és nemes *Tokaj* várában tartott tanácskozmányt. *Perényi Péter* abauji főispán és főkapitány, *Serédi Gáspár* főkapitány, *Bebek Imre* gömöri főispán és *Balassa Imre* erdélyi vajda voltak a jelenlevők között legkiválóbbak. Itt elhatározták, hogy szent Mihály napjára *Gönczre* az ország összes rendeit meg fogják hívni, hogy velök hazájuk fentartásáról és megmentéséről tanácskozzanak.

„A végveszély, melyben forgunk, — írják — felhív és int minket, hogy végre egyesülten és egyetértve tanácskozzunk hazánk üdvéről.“

A nevezett urak meghívóleveleikben hivatkoztak azon hatalomra, melylyel Ferdinánd király által vannak felruházva. És minden megyét tizennyolcz nemes képviselő küldésére hívták fel. [2])

Vajjon megtartatott-e a gönczi gyűlés? nem tudjuk.

---

[1]) Loboczky Mátyás 1541. augusztus 31-én Késmárk városának írja: „Die Dominico proximo fuimus in Eperjes congregati, ubi Universitas Nobilium Sedis Saros et Scepus. nec non et omnium Comitatuum Nuncii aderant. Consuluimus invicem, quomodo nos a Turcica manu salvare possemus; Deus tamen novit, an consilia nostra aliquid proficient.“ *Wagner*. Analecta Scepusii. I. 76. l.

[2]) A nevezett uraknak Szepes megyéhez intézett, Tokajban 1541. szeptember 13-án kelt meghívólevele. Eredetije a nevezett megye levéltárában.

IV.

Míg a tokaji értekezlet fejei az országot, kellő biztosítékok mellett, Ferdinánd jogara alatt ohajtották egyesíteni, s e czélból hívták össze a gönczi gyűlést; Frater György 1541. október 18-ára *Debreczenbe* a végett hívta össze az ország rendeit, hogy azokat Ferdinándtól elvonja és János Zsigmond pártjára vezesse. Ezt előkészítendő, meghívóleveleiben kiemelte, hogy a szultán által fel van hatalmazva személy- és vagyonbiztosságot igérni mindazoknak, kik „vele egyetértenek." [1])

Ezen debreczeni gyűlésről is hallgatnak emlékeink.

V.

Hasonló gyűlés hívatott össze 1541. deczember 6-ára *Sajó-Szent-Péterre, Borsodban.* [2]) Azonban Ferdinánd kapitányai és szorosabb hívei vonalkodtak ott megjelenni; vagy mert nem tartották megengedettnek a király tudta nélkül hirdetett gyűlésen résztvenni; vagy mert féltek, hogy az János Zsigmond érdekében fog tartatni. Főurak általán nem voltak jelen; csak kevesen képviseltették magukat követek által. E miatt az egybegyűlt nemesség, csekély számánál fogva, nem tekintette magát illetékesnek az egész országot érdeklő ügyekben határozni, s deczember 21-re Miskolczra újabb gyűlést hívott össze. Mindazáltal már most kimondatott, hogy az ország fennmaradásának érdeke sürgetően követeli a nemzet egyesűlését, egy uralkodó jogara alatt, hogy ekként egyesült erővel lehessen a török ellen fellépni. Találkoztak ugyan, kik javasolták, hogy ha Izabella a szultánnál Buda' visszaadását kieszközli, meg kell hódolni fiának. De a nagy többség *Ferdinánd* mellett nyilatkozott, és Frater Györgynek s más vele tartó uraknak követei készeknek nyilatkoztak hozzá csatlakozni.

---

[1]) Frater Györgynek 1541. szeptember 28-án Szepes megyéhez intézett meghívólevele ugyanott.

[2]) Úgy látszik az ország összes rendei meghívattak ide. Ugyanis, mint Verner Gy. alább idézendő leveléből kitünik, a bányavárosok felkérték Verner Györgyöt, hogy őket a gyűlésen képviselje.

A közügyek mellett a nemesség nem feledkezhetett meg saját külön érdekeiről sem. Élénk panaszok emelkedtek némely főurak ellen, kik az alsó nemességet elnyomják és zsarolják.

Midőn az iránt tanácskoztak, mikép szüntessék meg e bajokat, a nézetek elágaztak. Némelyek javasolták, hogy a nemesség lépjen egymás között szövetségre és ragadjon fegyvert zsarnokai ellen. Azonban a többség abban állapodott meg, hogy az orvoslást Ferdinándtól kell sürgetni.

A gyűlés két küldöttet bocsátott *Verner Györgyhöz*, Ferdinánd sárosi kapitányához, kik felkérték, hogy járuljon határozataikhoz, és eszközölje ki a felső magyarországi királyi városok hozzájárulását. [1])

VI.

Verner György deczember 18-ára *Eperjesre* hívta meg Lőcse, Bártfa, Eperjes és Kis-Szeben városokat, Sáros- és Szepesmegye rendeit, hogy velök a teendők iránt tanácskozzék.

Az egybegyűlt rendek kinyilatkoztatták, hogy, a mi az egyesűlést illeti, melyre a sajószentpéteri gyűlés által felhívatnak, ők törvényesen megkoronázott királyukhoz hűségesen ragaszkodnak, annál inkább, mert az képes őket mind a külellenségek támadásaival szemben megoltalmazni, mind a belső bajokat, melyek ekkoráig zaklatják, megszüntetni. Eszerint készséggel felajánlják közreműködésüket ő felsége s közös hazájuk javának előmozdítására.

A menyiben a rendek szenvedett sérelmeik és bajaik megszüntetése tárgyában ő felségéhez folyamodni kívánnak, készek hozzájuk csatlakozni. Azonban mind ő felségének jogaira nézve sérelmesnek, mind a közbéke fentartása szempontjából veszélyesnek tartanák, ama bajok megszüntetése végett akár külön szövetséget kötni, akár azok ellen, kik őket elnyomják, fegyvert ragadni. Ő felsége, méltányos kívánataikat kétség nélkül meg fogja hallgatni, és nem mulasztandja

[1]) Verner György Sárosból deczember 14-én a bányavárosokhoz és deczember 20-án Ferdinándhoz intézett levele. Amaz a selmeczi városi, ez a bécsi titkos levéltárban.

el a véghelyekről is megfelelően gondoskodni, miként Eger váráról már is gondoskodott. Ha tehát a rendek olyast határoznának, mi ő felsége jogaira nézve sérelmes: ők az ellen óvást emelnek.

Az eperjesi gyűlés, ezen megállapodásainak kijelentése végett két követet küldött Miskolczra. [1])

VII.

A deczember 21-re kihirdetett *miskolczi gyűlésen* tizenhárom megye: *Abauj, Bereg, Bihar, Borsod, Gömör, Heves, Külső-Szolnok, Nógrád, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Zemplén* és *Ugocsa* nemessége volt képviselve.

Mindnyájan, egyértelműleg kifejezést adtak Ferdinándhoz való ragaszkodásuknak. Felhagyva az önsegély gondolatával, a királyhoz fordúltak. Követeik által tolmácsolták áldozatkészségüket, és kifejtették a szenvedéseket, melyek, a hatalmaskodó főurak kiméletlen zsarnoksága által, évek óta súlyosodnak az alsó nemességre. E miatt kérik a királyt, rendeljen egy magyar kapitányt, ki az erőszakosan elfoglalt birtokokat törvényes tulajdonosaiknak adja vissza, a sérelmek és elnyomás ellen oltalmazza, a törvénytelen adókat és harminczadokat szüntesse meg, őket jobbágyaikkal együtt, kiket az alispánok és szolgabírák által megállapítandó számban, fel fognak fegyverezni, a török ellen vezérelje, végre gondoskodjék, hogy mind a magyar, mind az idegen hadak a jobbágyok zsarolásától tartozkodván, saját zsoldjukból éljenek, nehogy az elnyomott szegénység jajkiáltásai az ég boszúját kérjék le vagy pedig — a mi több helyen történt — török területre kényszerüljön menekülni, s a törökökkel saját honfitársai ellen harczolni. [2])

---

[1]) Az eperjesi gyűlésnek a miskolczi gyűléshez intézett átirata. Egykorú másolata a bécsi cs. t. levéltárban.

[2]) A miskolczi gyűlés lefolyásáról nem bírunk adatokat. Végzései és Ferdinándhoz intézett felirata ismeretlenek. De az utóbbinak tartalmát nemcsak a királyi válaszirat ismerteti, hanem Lőcse, Bártfa, Eperjes és Kis-Szeben 1541. deczember 27-én Ferdinándhoz

Ferdinánd az 1542-ik év első napjaiban fogadta a miskolczi gyűlés követeit. Előterjesztésükre adott válaszában kijelentette, hogy a gyűlés megtartását, határozatait és kivánatait kegyelmesen tudomásul veszi.

Benső részvettel értesült hű rendeinek szenvedéseiről, melyeket hőn ohajtott megszüntetni; azonban, bár Lajos király halála óta mindent megtett, hogy ezen „nemes és dicső országot“ egységre és összetartásra vezesse, jogai- és szabadságaiban megtartsa, a belbékét megszilárdítsa; igyekezetei nem vezettek eredményre. Egyébkint biztosítja a rendeket, hogy ezentúl sem fogja őket elhagyni, s a közelebb tartandó országgyűlésen, biztosai által közölni fogja javaslatait, melyek az országnak belső és külső ellenségeitől való megszabadítására vonatkoznak. A rendek ezen országgyűlésre küldjenek követeket, és türelemmel várják be eredményét.

A király továbbá ígéri, hogy haladéktalanul fel fogja hívni azokat, kik a nemességet és a jobbágyokat elnyomják, hogy további hatalmaskodásoktól tartózkodjanak; a királyi helytartót is utasítandja, hogy erre nézve a szükséges intézkedéseket tegye meg.

A mi a rendek által kért kapitányt illeti, hozzanak 2—3 alkalmas férfiut javaslatba, mire a közelebbi országgyűlésen elő fogja adni határozatát.

Értesíti a rendeket, hogy Fráter György, Petrovics Péter és Kostka Szaniszló készek meghódolni, kikkel már is tárgyalásokat folytat.

A Csehországban, s egyéb tartományaiban tartott gyűléseken a török hadjáratra jelentékeny haderőt ajánlottak meg, és mielőbb 8000 könnyű lovast és 1000 martalóczot fognak kiállítani. Biztos reménysége van, hogy a speieri birodalmi gyűlés, melyre most készül utazni, nemcsak a Regensburgban megajánlott segélyt fogja megadni, hanem még nagyobb áldozatokat is hozand. [1])

---

intézett felirata is, melyben a miskolczi gyűlés kérelmeit támogatják.

[1]) A k. válasz egykorú másolata Bártfa sz. k. város levéltárában. Közli *Kovachich*. Supplementum. III. 179.—183. ll.

A király e választ 1542. január 15-én adta ki. Már a következő napon teljesítette az abban foglalt igéretek egyikét. *Perényi Péterhez*, ki ellen a miskolczi gyűlésnek legtöbb panasza volt, rendeletet bocsátott, melyben meghagyta, hogy a törvénytelen harminczadok behajtásával, az alsó nemesség és a jobbágyok elnyomásával hagyjon fel. [1])

[1]) A január 16-iki k. rendelet eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

IX.

A pozsonyi és beszterczebányai országgyülések 1541. Márczius- és 1542. Februáriusban.

I.

Ferdinánd király vetélytársának halála után nem sietett összehívni az ország rendeit. Be akarta várni a János Zsigmond pártjával megkezdett békealkudozásoknak, majd a Fels Lénárt által megindított hadi munkálatoknak kimenetelét. Miután amazok és ezek meghiúsultak, sőt a szultán haragját felidézték: 1541. január közepén Magyarország, Horvát- és Tótország rendeit Pozsonyba hívta össze, hogy velök azokról, „mik az ország jólétét, visszaszerzését és fentartását érdeklik", tanácskozzék. Különösen arra készült őket felhívni, hogy a véghelyek oltalmára lovasokat, s ezek eltartására költséget szavazzanak meg. [1])

---

[1]) Meghívólevél nem ismeretes; de bírjuk Ferdinánd királynak 1541. január 16-án Prágából gróf Blágay Kristófhoz intézett levelét, melyben többi között írja: „Scire te clementer volumus, nos generalem conventum in Regno nostro Hungarie celebrandum indixisse, eoque omnes Status ordinesque tam prefati Regni, quam etiam Dalmatie, Croatie et Sclavonie convocasse, ut de iis, que ad salutem, recuperationem et conservationem euisdem Regni ac fidelium nostrorum spectant, per Commissarios nostros, quos eo emandaturi sumus, cum Statibus et Ordinibus istis agatur, tractetur et consultetur. Et quia inter alia a Statibus per dictos Commissarios petituri sumus, ut ad tutanda confinia et ipsi aliquem equitum numerum suis impensis intertenendum iam nunc conducant . . . et quod inter eos, quos conducturi sunt, velint etiam Croatie et Sclavonie equites recipere, dabimus operam, ut tui equites inprimis ad servitia istiusmodi deputentur." Eredeti fogalmazata a bécsi cs. t. levéltárban.

Az országgyűlés márczius második felében *Pozsonyban* megtartatott. De lefolyásáról és végzéseiről semmit sem tudunk. [1])

Valószínű, hogy ezen pozsonyi országgyűlés bocsátotta a regensburgi birodalmi gyűlésre ama követséget, melynek szónoka Frangepán Ferencz kalocsai érsek 1541. június 9-én a német birodalom rendeit segélynyújtásra buzdította [2]).

II.

Az ország egyesítése, Buda eleste után ismét kiváló élénkséggel foglalkoztatta a királyt és a nemzetet. Frater György, ki azt, János király halála óta, leginkább megakadályozta, felhagyott az ellenkezéssel. És már 1541. deczember 29-én a két fél biztosai aláirták az előleges egyességet, melynek értelmében az egész ország Ferdinándra volt szállandó.

Ferdinánd ugyanakkor ki akarta tüntetni, hogy az ország megoltalmazására elégséges haderőt képes kiállítani. E miatt a német birodalomban és örökös tartományaiban gyűléseket hirdetett, hogy segélyt eszközöljön ki.

Ily körülmények között szükségesnek látszott a magyar országgyűlést is egybehívni. Ezt 1542. első napjaiban tette meg, határnapjául február 19-ikét, színhelyéül pedig Beszterczebányát tűzte ki. [3]) Azokat, kik ekkoráig az ellenpárt tagjai voltak, fejedelmi szavával biztosította, hogy ha megjelennek, nem fognak bántalomban részesülni. A megyéket kétkét követ küldésére hívta fel. Ő maga a spejeri birodalmi

---

[1]) Kovachich hivatkozik egy Pozsonyban 1541. márczius 20-án kelt levélre, mely ekként van aláírva: „Praelati et Barones ac universi Proceres omnium Ordinum et Statuum Regni Hungariae fideles et subditi Serenissimi Romanorum et Regiae Maiestatis.“ Supplementum ad Vestigia Comitiorum. III. 166. l.

[2]) Francisci Frangepani Comitis, Archiepiscopi Colocensis, *Oratoris Regni Hungariae* ad Caesarem, Electores ac Principes Germaniae Oratio, habita Ratisponae IX. Julii 1541. Kinyomatott s. l. 1541-ben.

[3]) Hihetőleg azért nem Pozsonyba, vagy Nagyszombatba, mert ezen városok polgárai vonakodtak a körmöczi pénzt elfogadni.

gyűlésre utazván, biztosok által kívánta magát helyettesíttetni. [1]) E tisztet *Batthyányi Ferencz* vasmegyei főispánra és *Beck Márk* ausztriai cancellárra ruházta, [2]) kikhez még Várday Pál esztergomi érseket, Thurzó Elek k. helytartót és Perényi Péter abaujvári főispánt csatolta; de belátásukra bizta eldönteni, vajjon nem czélszerűbb-e nekik egyszerű főrendek gyanánt venni részt az országgyűlés tanácskozásaiban? [3]) Beck és Batthyányi február 23-án érkeztek Beszterczebányára. A magyar urakkal tartott tanácskozmány megállapodása értelmében, csak ők *ketten* viselték a *királyi biztosok* tisztét. [4])

A rendek február végső napjaiban nagy számban gyűltek egybe.

A *főpapok* köréből megjelentek:

Várday Pál esztergomi érsek, Ujlaky Ferencz győri püspök, Jozefich Ferencz zengi püspök, Peregi Albert pécsi prépost, Sbardellati Ágoston esztergomi prépost, Oláh Miklós székesfehérvári őrkanonok.

A *főrendek* sorából:

Thurzó Elek k. helytartó, Balassa Ferencz, Imre, János, Menyhért és Zsigmond, Bánffi Boldizsár, István, László és Zsigmond, Basó Mátyás, Báthory András szatmári főispán, Batthyányi Kristóf, Bazini és szentgyörgyi Kristóf gróf, Bebek Ferencz, Homonnai Antal, György és Imre, Keglevich Péter, Losonczy Antal, Nádasdy Tamás, Nyáry Ferencz, Perényi Péter abauji főispán, Podmaniczky János, Ráskai István, Révay Ferencz, Verbőczy Imre.

---

[1]) A január 6-án kelt meghívólevél eredeti fogalmazata a bécsi t. levéltárban. Ezen fogalmazatban az országgyűlés Bálint ünnepét *megelőző* vasárnapra (febr. 12) hívatik össze. Azonban e határnap, később Bálint ünnepét *követő* vasárnapra (febr. 19.) tétetett, miként ez Thurzó Eleknek január 25-én Kristóf szent-györgyi és bazini grófhoz, január 31-én Soprony városához intézett leveleiből kitűnik melyekben azokat a megjelenésre buzdítja *Kovachich* Supplementum. III. 166., 167. ll.

[2]) A január 23-án kelt megbízólevél eredeti fogalmazata ugyanott.

[3]) Az alább említendő kir. utasitás alapján.

[4]) Beck és Batthyányi márczius 9-iki jelentése.

Nemcsak azon *tizenhét* megye küldött követeket, melyek ekkoráig Ferdinándnak hódoltak, úgy mint: Árva, Bars, Bereg, Esztergom, Győr, Hont, Komárom, Liptó, Mosony, Nyitra, Pozsony, Szepes, Túrócz, Ung, Vas, Veszprém és Zólyom; hanem a János király területéhez tartozó *tizenöt* megye is, úgy mint: Abauj, Borsod, Fehér, Gömör, Heves, Kraszna, Középszolnok, Marmaros, Nógrád, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Tolna, Trencsén, Zala.

Tizennyolcz királyi- és bányaváros volt képviselve: Bakabánya, Bélabánya, Beszterczebánya, Eperjes, Esztergom, Kis-Szeben, Körmöcz, Libetbánya, Lőcse, Nagyszombat, Pozsony, Selmecz, Soprony, Szakolcza, Székesfehérvár, Újbánya, Zólyom. [1])

Ellenben az ország Tiszán túli részei és Erdély nem küldöttek követeket. [2]) Horvát- és Tótország sem volt képviselve. [3])

[1]) Batthyányi és Beck márczius 9-iki jelentése. Eredetije a bécsi cs. levéltárban. És egy XVI. századbeli kézirat a budapesti egyetem könyvtárában. Kovachich. III. 368. l. — Beszterczebánya város levéltárában találtatik egy irat, mely az 1543-iki országgyűlésre megjelent, vagy megjelenésüket előre bejelentett, főpapok, urak és követek névsorát, a részükre kijelelt szállásokkal, tartalmazza. Ezen névsorban a közlötteken kivűl még a következőknek neveivel találkozunk: Az esztergomi olvasókanonok, a pozsonyi prépost, a szentmártoni főapát, a túróczi prépost, a székesfehérvári káptalan követei; továbbá Dóczy Mihály, Drágfy Gáspár, Dubovszky, Forgách Zsigmond, Kálnay Imre, Lipcsei, Losontzy István, Muttnaky, Nyáry Lőrincz, Puchwaltér Ádám, Sárkány János, Thurn Antal, és a lévai vár tiszttartója; végre ezen névsor szerint Basó, Keglevich és Podmaniczky követeket küldöttek. Miután azonban a bécsi titkos levéltárban található névsort a k. biztosok küldötték be, nem haboztunk ezt fogadni el.

[2]) Thurzó Elek 1542. márczius 5-én Beszterczebányáról írja Ferdinándnak: „Quamquam enim Comitatus ultra Tisciam ista non intelligant, neque enim ex illis nuncii aliqui venerunt, neque ex Transylvania.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[3]) Bár a király Batthyányi és Beck részére külön megbízólevelett állított ki, melyben a horvát- és tótországi rendeket, kik az országgyűlésen megjelennek, értesíti, hogy a biztosok velök külön tárgyalni fognak. Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

A királyi biztosok az országgyűlést február 26-án nyitották meg. [1]) Miután megbízólevelüket bemutatták, előadták küldőjük üzenetét.

Ő felsége Ferdinánd király — így szólottak — már Lajos király életében, Magyarország jólétének és megmentésének érdekében mindent megtett, mi hatalmában állott. Horvátország és Dalmátia több erősségét saját költségén szerelte fel és látta el őrséggel. Midőn pedig a szerencsétlen mohácsi csata után Lajos király haláláról értesült, nem annyira jogainak, melyek szerint az ország kétségbe vonhatlanul őt és gyermekeit illette, érvényesítése, hanem az ország megmentése, az egész kereszténységet fenyegető veszély elhárítása végett, minden erejét megfeszítette. De mivel hő óhajtását: békés uton jutni az ország birtokába, ellenfele meghiúsította, kényszerítve volt fegyverhez nyúlni. A több évig tartó háború alatt fájdalommal szemlélte az ország pusztulását és a nemzet szenvedéseit. Hogy ezeknek véget vessen, bár jogainak és érdekeinek feláldozásával, békét kötött vetélytársával. Ez az esküvel erősített feltételeket nem tartotta ugyan meg lelkiismeretesen, ő azonban, nehogy újabb zavarokra adjon alkalmat, türelemmel szenvedte a sérelmeket.

János király halála után, ő felsége sietett a lengyel királyt és az özvegy Izabella királynét értesíteni, hogy a nagyváradi békekötésben elvállalt kötelezettségeknek kész megfelelni. Ugyanakkor nyilt levelekben az egész nemzetet, és különösen János király tanácsosait felhívta, hogy hódoljanak meg. A főrendek nagy része hűséget fogadott. De igényeinek világos jogosúltsága és kegyelmes ígéretei daczára, többen ellenséges állást foglaltak el, és a töröknek segélyét vették igénybe. Miután ezek irányában minden békés eszközt sikertelenűl használt fel, és tartania lehetett attól, hogy közreműködésükkel az ország török rabságba jut, hadakat kezdett gyűjteni; nem az özvegy királynénak és fiának elnyomására, ha-

[1]) Bártfa város követei 1542. február 28-án küldőiknek írják, hogy az országgyűlés „an dem Suntag vorsthienen erst angefangen." Eredetije a nevezett város levéltárában. — És Bęck s Batthyányi márczius 9-iki jelentése.

nem a végből, hogy jogait érvényesítse és a török hódítás veszélyét elhárítsa.

Míg ekként hadait Magyarország felső részeibe indította, az özvegy királyné tanácsosai béke-ajánlatokkal fordúltak hozzá. Ő felsége szívesen felkarolta azokat és biztosokat küldött a tárgyalások vezetésére. De méltányos feltételei visszautasíttattak.

Ekként, a belbéke és egyetértés visszaállítására irányult ismételt kisérletei eredménytelenek maradtak.

Ennek okát nemcsak ellenségeinek roszakaratában találja, hanem Isten haragjában is, melyet „súlyos bűneink által *vontunk* magunkra.“

Buda elvesztét ő felsége is a legsúlyosabb csapásnak tekinti, és ennek elhárítására megfeszítette volt minden erejét. Miután pedig a török az ország fővárosában megfészkelte magát, és innen közvetlen veszélylyel fenyegeti nemcsak Magyarországot, hanem Német- és Olaszországot is: kötelességének ismerte haladék nélkül a törökök ellen indítandó nagy hadjáratra tenni készületeket. E végből Csehország, s az azzal összekapcsolt tartományok rendeivel Prágában országgyűlést tartott, melyre a két ausztriai tartomány is teljhatalmú követeket küldött. Itt három év tartamára jelentékeny adót ajánlottak meg, mely lehetővé teendi nagyszámú hadsereg és hajóhad felszerelését. Nehogy pedig a nagy hadjárat megindítása előtt a török hadak rablókalandjai az országot elpusztítták, rögtön 8000 könnyű lovast és 1000 martalóczot fognak kiállítani és a véghelyekre küldeni. Ő felsége pedig Spejerbe siet, hogy császári bátyjának és a német birodalomnak segélyét eszközölje ki.

Ily körülmények között ő felsége szükségesnek látta Magyarország rendeit is összehívni, hogy velök eddigi tevékenységének eredményeit és terveit közölvén, őket felhívja, hogy a nagy hadjáratra ők is tegyenek megfelelő készületeket, és a véghelyek oltalmára adót ajánljanak meg. Rendelkezzenek tehát már most a közfelkelés iránt akként, hogy apríl elején lehető nagy számban készen álljanak; állapítsák meg a huszárok és egyéb katonaság zsoldját; végre gondoskodjanak a hadsereg élelmezéséről.

Mivel pedig azon bajoknak, melyek az országot ekkoráig zaklatták, egyik főforrását a belviszályok képezik: ő felsége óhajtja, hogy a rendek tanácskozzanak az ország egységének visszaállításáról, a közrend háborítóinak és a hatalmaskodóknak megfékezéséről, végre az erőszakosan lefoglalt jószágok visszaadásáról. Ha ez megtörténik, remélhető, hogy a kegyelmes Isten végtelen irgalmában elvonja tőlünk haragját, és megengedi, hogy hitének esküdt ellenségei felett diadalmaskodjunk.

Ő felsége, mint keresztény uralkodó, a maga részéről kötelességének ismeri a megtérőket kegyelmébe visszafogadni és a sérelmeket megbocsátani. Mindazoknak tehát, kik akár kezdettől fogva ellenfelének pártjához tartoztak, akár később csatlakoztak oda, mihelyt a hűség-esküt leteszik, biztosítja bocsánatát, és bűneiket, melyeket ő felsége személye és az ország koronája ellen elkövettek, teljesen feledni fogja.

Az ellenpárt tagjait a megtérésre buzdíthatja ama körülmény is, hogy közelebb Frater György, Petrovics Péter és Statilio erdélyi püspök, követeik által bejelentették ő felségének, hogy készek neki meghódolni, s eziránt a tárgyalások már folyamatban vannak.

Miután ekként a rendek ő felségének atyai jóakaratáról teljesen biztosak lehetnek, és főképen ez ő jólétük forog kérdésben, — mert a kegyetlen ellenségnek mintegy torkában vannak —: ő felsége nem kételkedik, hogy alattvalói hűségük és hazaszeretetük által indíttatva, oly módon fognak kegyelmes várakozásának megfelelni és országuk védelméről gondoskodni, hogy az által ő felségét és az idegen nemzeteket is példájuk utánzására buzdítsák. [1])

---

[1]) A k. biztosok előadásának szövege nem ismeretes. De a részükre adott, 1542. január 23-án kelt utasítás nem tartalmaz egyebet, mint az országgyűléshez intézendő megnyitó beszéd szövegét. (Hogy a k. biztosok csakugyan ezt adták elő, kitünik a két k. biztosnak márczius 9-iki jelentéséből.) — Egy másik, ugyanazon napon kelt pótutasítás meghagyja a k. biztosoknak, hogy különösen Várday Pál, Thurzó Elek és Perényi Péter tanácsát vegyék igénybe; hogy a horvát- és tótországi rendekkel ezen tartományok védelme és a báni méltóság betöltése iránt értekezzenek; hogy végre a ma-

A főrendek, a megyék és városok követei tiszteletteljesen hallgatták meg a királyi előterjesztést. Szónokuk kijelenté, hogy ő felségének kegyelmes, sőt atyai felhívását és kívánatait hódolattal fogadják, azokat üdvöseknek és szükségeseknek ismerik el. [1])

Midőn a gyűlés a részletes tárgyalásba bocsátkozott, úgy találta, hogy feladatainak sorában az egyesség visszaállítása foglalja el az első helyet, azt pedig csak úgy lehet megoldani, ha a jogtalanul birt jószágok törvényes birtokosaiknak visszaadatnak, és az okozott károk megtéríttetnek. [2])

Azonban nem hiányoztak az urak között, kik ily jószágok birtokosai és károk okozói lévén, magán érdekeiket a közjó követeléseinek nem voltak hajlandók alárendelni. Ennek folytán oda hatottak, hogy e kérdés elintézése napoltassék el, s a török elleni hadjárat ügye hozassék első sorban szőnyegre. Perényi Péter, Bebek, Ráskay, Báthory és Balassa voltak közöttük a legkíválóbbak. Három napon át nagy hévvel védelmezték álláspontjukat. És midőn látták, hogy a nagy többség a jog és méltányosság igényei mellett küzd, fenyegetődztek, hogy érdektársaikkal elutaznak, s ekként az országgyűlés felbomlását eszközlik. A királyi biztosok és tanácsosok körében nagy rettegés uralkodott. Attól tartottak, hogy a nevezett urak a nyilt lázadás zászlóját tűzik ki. [3])

---

gyar tanácsosoknak véleményét kérjék ki a miskolczi gyűlés azon kivánata iránt, mely egy kapitány kinevezésére vonatkozik. — Mindkét utasítás eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

[1]) Beck és Batthyányi márczius 9-iki jelentése. — És Bártfa város követei írják: „All Landtherrn und edelleuth ym ersten tag auffgereckt haben, bey Kuniglich Maiestät sterben und genesen."

[2]) Beck és Batthyányi márczius 9-iki jelentése.

[3]) Lőcse város követei február 28-án küldőiknek írják: Weil itzunder die Lantherren gewilt, und übereins alhie nit khunen kommen, seind schon alle yre Pferde szattelt hoben, und auffprechen sollen, alls nemlich Herr Pereny Peter, Bebeck, Raskay, Báthory, Balassy etc. So hot unsern Herrn Statschreiber der Herr Cantzler von Österreich (Beck) . . . ruffn lassn die Stund, unnd in sich der Uneinigkeit halben hoch erklagt und der Herrn Rebellion . . . vorgelegt, unns durch im hoch ermanend, . . . ie eher Euer Namhaften

Azonban márczius első napjaiban sikerült elhárítani a szakadást és az urakat némi engedmények által megnyugtatni. Mire a tanácskozások folyama nyugodt mederbe tért vissza. [1])

Megállapíttatott, hogy mindazon várak, mezővárosok, falvak és birtokjogok, melyeket Ferdinánd és János, vagy helytartóik azoktól, kik egyik párttól a másikra mentek át, elvettek. és akár örökösen, akár ideiglenesen saját híveiknek adományoztak; úgy szintén azok is, melyeket II. Lajos halála óta bárki jogtalanul elfoglalt, jövő virágvasárnapig (apríl 2-ig), hűtlenség büntetése alatt, jogos birtokosaiknak bocsáttassanak vissza. Azokat, kik e határozatnak megfelelni vonakodnak, a megyei hatóság, a törvényes birtokos panaszára, a mennyiben ez alaposnak bizonyúl, a királyi helytartónak, vagy országos kapitányok egyikének tartozik bejelenteni, kiknek feladatuk az ily birtokokat fegyveres erővel visszafoglalni és törvényes birtokosaiknak visszaadni; sőt fel vannak jogosítva az engedetleneknek jogos birtokaikat is lefoglalni, és a király oly híveinek, kik hűségükért jószágaiktól megfosztattak, míg ezeket visszanyerhetik, kárpótlásúl átadni, vagy az ország közszükségeinek fedezésére, árverés utján eladni. Hasonlag a hűtlenség, vagy is jószágvesztés büntetése éri azokat, kik a már visszabocsátott jószágokat ismét erőszakosan elfoglalják.

A rendek, midőn magukra nézve ezen szigorú rendelkezést elfogadták, felkérték a királyt, hogy ő is a maga kezeinél

---

Würden, mit ein eilung der Potten, solchen Auffstos der bemelth Landtherren tzu wissen tzu geben, off das Euer N. W., die ander Stet auch . . . fursehen sollen vor den egedochten Herren und ir Volk, denn man mag wol obmenen das die egrimt sein, und muegen aus ihrer Rebellion a Stat oder ein Schloss einnemen. . . Die andere Parthey, als der Pischoff von Gran, Rab, Segnia, undt andt Herrn sein noch im Rat peisamd, unnd wollen mit dem Adel unnd mit den Steth halden." Eredetije Lőcse sz. kir. város levéltárában.

[1]) Thurzó Elek márczius 5-én jelenti Ferdinánd királynak: „Que intercederat inter dominos parcium superiorum hic presentes et nos atque nobilitatem . . . dissensio, utcumque est complanata, nec aliter, quam ut quedam per illos petita, tametsi non satis honesta aut equa concederentur, ne scilicet per hasce contenciones ea intermitterentur. . . . ." Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

levő jószágokat bocsássa vissza, Mária és Izabella özvegy királynékat pedig bírja reá, hogy hasonlag cselekedjenek.

A főrendek névszerint Perényi Pétert és Báthory Andrást, az alsó nemesség pedig Verbőczy Imrét, Ráskai Istvánt és a Lipcsei testvéreket ajánlották a király figyelmébe, hogy váraikat és birtokaikat, melyektől, míg János király pártján állottak volt, megfosztattak, mielőbb visszanyerjék.

A mi a pártharczok idejében elkövetett nagyszámú hatalmaskodásokat és egyéb erőszakos tetteket illeti, a megyei hatóságok utasíttattak, hogy a sértett félnek kielégítéséről, illetőleg kárpótlásáról haladék nélkül gondoskodjanak.

Azonban kivétel történt azon erőszakos tettekre nézve, melyeket oly urak követtek el, kik János király halála után Ferdinándhoz csatlakoztak.

Bizonyára ez utóbbi záradék volt az, mely a fennebb említett háborgó urakat lecsillapította. [1])

Ezen fontos ügy elintézése után, az országgyűlés áttért a török elleni hadjáratot illető királyi kivánatok tárgyalására.

A főrendek és követek a megajánlandó segély *mértékére* nézve nehézség nélkül jutottak egyetértésre. Kimondották, hogy ha a király személyesen fog részt venni a táborozásban, a főpapok, urak, nemesek és egyéb birtokos emberek személyesen tartoznak felkelni és minden húsz jobbágy után egy lovast kiállítani; a káptalanbeliek, öregek, betegek és az urak szolgálatában levők egy lovas vitéz által helyettesíthetik magukat; de az osztatlan testvérek közűl csak egyik tartozik hadba menni.

Minden jobbágytelek után egy forint adót szavaztak meg; a molnárok, szabadosok és zsellérek adója, a földesurak lelkiismeretes becslése alapján, fogván megállapíttatni. A béres szolgák bérük minden forintjától öt dénárt tartoznak fizetni.

A rendek ez alkalommal nem akarták a közterhek egész

---

[1]) Az I.—XV., XX., XXI. és XXV. törvényczikkek. És a főrendeknek márczius 6-iki felterjesztése. Hogy e végzések az országgyűlési tárgyalások első eredményei valának, tudjuk Thurzó Elek márczius 5-iki jelentéséből.

súlyát a kimerült jobbágyosztályra hárítani. Elhatározták, hogy az egyháziak, kik nem kötelesek fegyvereseket állítani, minden jövedelmeiknek *tized* részét, a külföldi kereskedők — névszerint a Fuggerek is — a Magyarországban találtató áruik értékének *negyvened* részét, az urak és nemesek jobbágytelkeik örökbecsűjének *hatvanad* részét, végre az egytelkes nemesek, a szabad királyi és bányavárosok polgárai minden ingó vagyonuk értékének szintén *hatvanad* részét tartozzanak az ország védelmének költségeire fizetni. [1])

Azonban komoly nehézségek merültek fel a megajánlott adók és segélypénzek behajtásának és kezelésének *módja* körül. A főrendek kívánták, hogy az országgyűlés válaszszon minden rendből országos kincstárnokokat, és a saját körükből választandók részére 3000 forintnyi jutalomdíjt rendeltek.

Ezen megállapodás nagy felháborodást szült az alsó nemesség soraiban. [2]) Szónokaik heves beszédekben kiemelték hogy a korábbi országgyűlések által megajánlott jelentékeny adókat és segélypénzeket is ily választott országos kincstárnokok kezelték; azonban a befolyt pénzek haszon nélkül prédáltattak el. Mások ismét botrányosnak mondották a főrendek eljárását, mely szerint a saját körükből választandó kincstárnokok jutalmazásáról oly bőkezűleg gondoskodnak, pedig a megajánlott összegből *ezer* lovast lehetne egy hónapon át az ország védelmére tartani, míg az ország, a jelen válságos helyzetben, önzetlen áldozatkészséget várhat fiaitól, kik fáradalmaik gazdag jutalmát találhatják azon öntudatban, hogy hazájuk megmentésében közreműködtek.

A megyei követek ezek után határozottan ellenezték az *országos* kincstárnokok választását, és javasolták, hogy min-

[1]) A XXVI.—XL., XLII.—XLIV., L. LI. törvényczikkek összevetve a főrendek és az alsó nemesség felterjesztéseivel.

[2]) A k. biztosok márczius 9-iki jelentése. És Selmecz város országgyűlési követei márczius 5-én írják küldőiknek, hogy másoktól értesültek „was dise gantze Wochen alhie in Versamblung gehandlt is worden, und am Sonnabendt nägst vergangen wider durch Unnännigkheit verworfen. . . Wiewol die Sach gros und grauszam gewesen, so hats doch Gott auf hewt dan dermassen verordent, dass diese grausame und schreckliche sachen sír gelindert sein worden.“ Eredetije Selmecz város levéltárában.

den megyében két tekintélyes és jóhitelű nemes ember választassék, kik eskü által lekötve, díj nélkül, tartozzanak az adókat és segélypénzeket megyéjük területén behajtani, és a befolyó összegeket, levonás nélkül, rögtön hadak fogadására fordítani. Ezen módozat czélszerűségét több érvvel indokolták: nagyobb számú hadak kiállítását fogja lehetővé tenni, és világosan kitűnteti, mely urak és megyék állítják ki hadaikat, s melyek mulasztják el kötelességük teljesítését, hogy az utóbbiakat a megfelelő büntetéssel lehessen sújtani. Továbbá kiemelték, hogy ha a megyék nem rendelkeznek saját haderővel, a közrend helyreállítása érdekében alkotott végzések eredmény nélkül maradnak; mert a hatalmaskodó főurak folytatni fogják erőszakos tetteiket. Ha a főurak és nemesek rendéből választandó országos kincstárnokok fogják a közjövedelmeket kezelni, ebből zavar támad és az országra baj háromlik, miután a nemeseknek igen nehéz felelősségre vonni az urakat; ellenben minden megye, szükség esetében, könnyen megbüntetheti saját megbízottait, és kényszerítheti az általuk netán okozott kárnak pótlására. Végre az urak, legjobb akarat mellett sem képesek, saját birtokaik, a királyi kincstárból nyert fizetéseik és a megyékből befolyó pénzek után kellő számban hadakat állítani ki; Buda ostroma alkalmával is némely urak, kik hadaikat nem állították ki teljes számban, a szemlék alkalmával egyik a másiktól vett kölcsön katonákat.

Ezen érvek ellen az urak nem hozhattak fel egyebet, mint azt, hogy ők viszont a megyei kezelést tartják czélszerűtlennek, s olyannak, mely az adóból befolyó pénzösszeg elpazarlását előmozdítja; és hogy a megyék nem fognak a harczra oly alkalmas katonákat fogadni zsoldba, és nem képesek a fegyelmet oly szigorúan fentartani, mint ezt az országos kapitányoktól várni lehet.

Volt bizonyára egy más ok is, mely miatt az urak az alsó tábla határozatát elfogadni vonakodtak. Az alsó nemesség határozata és indokai nemcsak bizalmatlansági szavazatot, hanem nyilt vádat képeztek az urak ellen. Érthető tehát, hogy az utóbbiak szenvedélyesen védelmezték álláspontjukat. De az alsó nemesség is hajthatlan volt.

Végre az urak léptek az engedmények terére. Azt ajánlották, hogy mind a főrendek mind az alsó nemesség terjeszsze követei által saját javaslatát és indokait a király elé, reá bízván az eldöntést. Azonban a nemesek vonakodtak álláspontjukat feladni [1]), és kijelentették, hogy inkább rögtön szétoszolnak és az országgyűlés eredménytelen felbomlását idézik elő, mintsem a főrendek előterjesztésének érvényre emelkedését lehetővé tegyék.

A főrendek látván, hogy e nyilatkozat több hiú fenyegetésnél, nem engedhették az egyetlenséget nyilt szakadásig fejlődni. Leginkább attól tartottak, hogy a török, ha viszályaikról értesül, sietni fog a zavarokat egy újabb támadásra használni fel. E miatt márczius 7-én tudósították az alsó nemességet, hogy elfogadják javaslatát. [2])

Azonban, midőn ez áldozatot meghozták, nem mondottak le a vágyról és reményről, a királyt rábirni, hogy az alsó nemesség kívánsága értelmében szerkesztendő végzésektől megerősítését tagadja meg, és azokat saját javaslataikkal összhangzóan módosítsa; annál inkább, mert a királyi biztosok is az ő részükre hajoltak.

Az utóbbiak közreműködésével sikerült kivinniök, hogy a király elé terjesztendő végzéseknek az adó behajtására vonatkozó czikkébe mindkét javaslat, azaz mindkét ellentétes módozat egyszerűen felvétetett, *anélkül*, hogy kimondatnék,

---

[1]) Az alsó nemesség követének felterjesztése alapján.

[2]) Hogy az alsó nemesség semmi áron nem akarta megegyezését adni a főrendek javaslatához, kitünik Bécsbe küldött követének felterjesztéséből. Hogy a főrendek engedtek, kitünik a királyi biztosok márczius 9-iki jelentéséből, midőn világosan írják: „Cum . . . nobiles . . . infecta penitus re discedere ex conuentu conarentur, coacti sunt tandem domini ipsi . . . eorum mentem amplecti." Selmecz város országgyűlési követei küldőiknek írják: „Wil die Landschafft aus vilen Ursachen der Herrschaft nit gestatten vill weniger verwilligen, und steth darauf, das man dieser artikels halben allain der R. K. Maiestet zueschreiben soll, und was die K. Maiestet fur gut ansehen wirt, welche Parthey diese Schatzung einnehmen und ausgeben, dabei bleiben soll." Eredetije Selmecz város levéltárában.

miszerint az országgyűlés a királyra bízza a kettő közűl azt fogadni el, a melyet legczélszerűbbnek vél. [1])

És *Batthyányi Kristóf* királyi főpohárnok, kit a főrendek Ferdinánd királyhoz küldöttek, hogy a végzéseket bemutassa és a megerősítést szorgalmazza, utasíttatott, hogy óhajtásaikat igyekezzék érvényre emelni. [2])

Azonban az alsó nemesség tagjai előtt sem volt titok, mily irányban fogják a főrendek befolyásukat felhasználni, és követüknek, kit Batthyányihoz csatoltak, *Rakovszky György* túróczmegyei alispánnak meghagyták, hogy társának igyekezeteit ellensúlyozza. [3])

A többi kérdések elintézése nehézség nélkül történt.

Megállapíttatott, hogy Ferdinánd király régi és állandó híveinek peres ügyeiben a királyi helytartó és az ország többi rendes bírái, a törvények és szokás értelmében, járjanak el. Ugyanez áll a király azon régi híveiről is, kik kénytelenségből az ellenpárthoz csatlakoztak, de mihelyt a kényszerítő körülmények megszüntek, ismét visszapártoltak. Végre azoknak pereiben, kik újabban csatlakoztak a királyhoz, vagy jövőben fognak hozzá csatlakozni, a király, bárhol tartózkodik az ország határai között, vagy távollétében a helytartó, az ország rendes bíráival, szolgáltassanak igazságot, és eszközöljék az itéletek végrehajtását. [4])

Azon tizenöt év és hat hónap, mely a mohácsi csata idejétől 1542. márczius 1-ig tart, a törvényes birtokosaiktól elidegenített jószágokra nézve, az elévülési időtartamba be ne számíttassék. Továbbá a törvényes adományok és beirványok, a szerződéseken és végrendeleteken alapuló jószágszerzemények, melyekre nézve a lefolyt tizenhatodfél esztendő alatt, a zavarteljes időviszonyok miatt, a beigtatás (statutio)

---

[1]) Lásd az LVI. czikket.

[2]) A főrendeknek felirata, melyben megjegyzik, hogy követük élő szóval fogja elhatározásaikat és kérelmeiket közölni, a bécsi titkos levéltárban.

[3]) Ezt, mint látni fogjuk, meg is tette. — A részére kiállított megbízólevél eredeti példánya, ugyanott.

[4]) XVI.—XIX. czikkek.

nem történhetett meg: ennek daczára érvényeseknek ismertessenek el, ha 1543. márczius 1-ig a beigtatás végrehajtatik. De nem szól ez oly esetekre, midőn a beigtatás hanyagságból maradt el, főleg a királyi terület oly részeiben, hol békésebb állapotok léteztek. [1])

Az újonan és törvénytelenül behozott harminczadok megszüntetésére vonatkozó korábbi törvény megújíttatott; oly hozzáadással, hogy a nemesek a házi szükségeikre vásárolt czikkekért nem tartoznak harminczadot fizetni. A király által meghatározandó büntetés terhe alatt eltiltatott, a harminczadok kezelésébe avatkozni, s a harminczadosokat állomásaiktól eltávolítani. A harminczadok jogtalan birtokosai tartoztak azokat, jószágvesztés terhe alatt, a királynak visszabocsátani, és az általuk behajtott jövedelemről számolni. [2])

Azon főispánok, kik eddig hivatali esküjöket le nem tették, utasíttattak, hogy azt haladék nélkül tegyék le. [3])

A huszárok részére, kik országos költségen eltartatni fognak, 3 magyar forintnyi havi díj állapíttatott meg, mely 20 dénárral gyarapítható. [4])

A rendek ez alkalommal először gondoskodtak törvény által a hadsereg vallási szükségeiről. „Mivel — így szólanak — vétkeinkért, melyeket naponkint és óránkint elkövetünk, mindenek előtt Istent kell engesztelnünk; szükségesnek láttuk, hogy a táborba egyházi személyek küldessenek. Az összes szerzetes rendek tartoznak minden kolostorból két szerzetest küldeni, kik Isten evangéliumát a táborban hirdessék, a bűnöket kiírtsák, gyóntassanak, és mindenkit a keresztény hit bátor oltalmazására buzdítsanak és lelkesítsenek." [5])

Az országgyűlés végzéseiben csak egy *magánügygyel* találkozunk. Gersei Petheő Péter a maga és testvérei nevében, a rendek előtt kijelentette, hogy miután a veszprémi püspök őket Tátika várától erőszakkal megfosztotta, s ezt, az abban talált oklevelekkel s egyéb ingóságokkal együtt lefoglalva

---

[1]) XXII., XXIII. czikkek.

[2]) A XLV—XLVIII. czikkek.

[3]) XLIX. czikk.

[4]) L. czikk.

[5]) XLI. czikk.

tartja; ők pedig viszont a veszprémi püspökség több várát és jószágát birtokolják: ezeket hajlandók a püspöknek visszabocsátani, és pedig minden feltétel nélkül, akár visszabocsátja ő Tátika várát, akár nem. A rendek ezen nagylelkű ajánlatot jónak látták a törvénykönyvben megörökíteni. [1])

Azok, kik hívatva voltak az országgyűlés végzéseit szövegezni, márczius 7-én készültek el e munkával. [2]) Azonban egy lényeges tévedés találtatott benne.

Ugyanis az adók tárgyalásánál megállapíttatott, hogy a szabad királyi városok polgárai ingó és ingatlan vagyonuk értékének hadvanadrészével fognak a hajóhad kiállításának költségeihez járulni. De a városok jelenlevő követei, hivatkozva arra, hogy számos éveken át saját erődítményeik fentartására súlyos áldozatokat kényszerűlnek viselni, kérelmezték, hogy *csak ingóságaik* értékének hatvanadrészét tartozzanak fizetni, házaik és szőlleik után pedig ne adózzanak. A rendek méltányolták a felhozott okokat, s kérelmüket teljesítették.

Mindazáltal az országgyűlési végzések bemutatott példányában a megadóztatott tárgyak közűl a házak és szőllők nem hagyattak ki. [3]) A városi követek siettek felszólalni. A rendek megütközéssel vették észre a hibát; de nem voltak hajlandók a végzések újabb lemásoltatását, mely egy napot vett volna ingénybe, elrendelni, annál inkább, mert a rendek egy része akkor már eltávozott volt. Emiatt Rakovszkynak meghagyták, hogy a királyt a hibára, s annak kijavítására figyelmeztesse. [4]) E mellett a városok követei is intéztek, érdekeik megóvására, Ferdinánd királyhoz emlékiratot s azzal egy küldöttet bocsátottak az udvarhoz. [5])

Mind a főrendek, mind az alsó nemesség egyéb ügyeket

---

[1]) XXIV. czikk.

[2]) A törvénykönyv fel van véve törvényeink kiadott gyűjteményébe. Egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

[3]) Lásd a XXX. czikket.

[4]) Rakovszky e pontot csakugyan felvette felterjesztésébe.

[5]) A városok követeinek, 1542. márczius 8-án kelt felterjesztése a bécsi titkos levéltárban.

is tárgyaltak, de azokat nem vették fel a végzések sorába; külön terjesztették a király elé.

Mindenek előtt arra kérték, hogy a rendelkezésére álló hadakat, melyeket a magyar urak és az örökös tartományok állítottak ki, mielőbb küldje a legalkalmasabb helyekre. Tartson az ország védelmére állandó lovas hadat. Gondoskodjék a hadak élelmezéséről. A török fogságban levő *Majláth István* erdélyi vajdának szabadon bocsátása érdekében járjon közbe Izabellánál és Frater Györgynél. *Pekry Lajost*, kit 1537. vége óta börtönben tart, bocsássa szabadon. Somogy megye főispánságát adományozza *Báthory Andrásnak*. Parancsolja meg Sáros vára tisztеinek, hogy a sárosmegyei nemességet, szabadságai sérelmével, ne terheljék s ne bántalmazzák. A *jászói prépostot*, kinek jószágait Kassa városa elfoglalva tartja, mentse fel azon pénzösszeg fizetésétől, melyet Sáros várának megerősítésére fizetni tartoznék. *Pálczán Péter* budai bírónak, ki az országnak és királynak jelentékeny, bár sikertelen, szolgálatot tett [1]), s most nejével együtt, a legnagyobb inségben van, nyújtson segélyt. Gondoskodjék, hogy az országgyűlés végzései foganatosíttassanak, a viszályok és hatalmaskodások többé meg ne újuljanak.

A főrendek és az alsó nemesség ezen kívánatok előterjesztését *Batthyányi Kristóf* és *Rakovszky Györgyre* bízták. [2]) Míg a rendek márczius 8-án szétoszlottak, küldötteik néhány nappal később útra keltek, hogy Ferdinánd királyt Spejerben — hol a birodalmi gyűlésen volt jelen — felkeressék. A

[1]) 1541-ben, Buda ostrománál, a Roggendorf táborában levő Nádasdy Tamásnak ajánlkozott, hogy a királyi hadak előtt a budai vár egyik kapuját megnyitja. Ezt meg is tette, de a terv meghiúsult, minek következtében kényszerítve volt Budáról menekülni.

[2]) Az utasítások, melyeket részükre adtak, nem ismeretesek. A főrendek emlékirata, mely a Batthyányi által Ferdinándnak előterjesztendő kívánatokat tartalmazza, a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében. — Rakovszky György felterjesztésének eredeti példánya a bécsi titkos levéltárban van. Ugyanitt találtatik a főrendnek márczius 3-án közvetlenül a királyhoz intézett felterjesztése, melyben Majláth István ügyét ajánlják figyelmébe.

nevezett hónap utólsó napjaiban mutatták be az országgyűlés végzéseit.[1]) Egy úttal, meleg szavakkal fejezték ki küldőik háláját ő felségének buzgalmáért, melyet az ország védelme körűl kifejtett, és kegyelmességéért, melylyel az ellenpárt tagjait hívei sorába fogadni, és az ország szabadságait tiszteletben tartani ígérte. Az alsó nemesség követe a köszönet tolmácsolásához azon nevezetes biztosítást csatolta, hogy a magyar rendek azt hűséges szolgálattal és engedelmességgel fogják nemcsak ő felsége az uralkodó király, hanem *gyermekei* irányában is kitüntetni;[2]) mi által a királyi ház örökösödését látszottak elismerni.

A király, miután meghallgatta magyarországi tanácsosainak véleményét,[3]) apríl 30-án, Linczben, — hová Batthyányi és Rakovszky kísérték — adta ki válaszát, melyet az ország összes rendeihez intézett.

Általában meg volt elégedve az országgyűlés eredményével. Elismeréssel nyilatkozott végzéseiről[4]), s különös hévvel fejezte ki ezt a jószágok visszaadását illető czikkről. Ő maga is készséggel fog a törvények hódolni; de Mária királyné Lipcse, Végles és Dobraniva várakat, csak azon feltétel alatt fogja

---

[1]) A király már márczius 29-én átküldi Thurzó Eleknek Batthyányi felterjesztését. A király apríl 30-iki válaszirata kétségtelenné teszi, hogy Rakovszky is Spejerben, a Batthyányiéval egy időben nyújtotta be saját felterjesztését, melyet már fennebb idéztünk.

[2]) „Studebuntque omnibus viribus, fidelibus et perpetuis eorum seruiciis, simul cum eorum liberis, apud Mtem V., et Serenissimos Mtis V. liberos, hoc officiosissime demereri."

[3]) Thurzót márczius 29-én hívta fel véleményének előterjesztésére. Ez apríl 14-én felel meg a királyi parancsnak. Ez azonban több pontra nézve eltért a helytartó javaslataitól, miről őt apríl 29-iki leiratában értesíti. Ennek eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

[4]) És pedig nemcsak a rendekhez intézett válaszíratában, hanem a Mária királynéhoz intézett levélben is; ki 1542. apríl 6-án Brüsselből ekként válaszol: „Literas Serenitatis Vestre Spire 28. die martii proximi datas accepimus, ex quibus intelleximus, quod Hungari in proximo ipsorum Conuentu, Novisolii habito, tanta concordia uniti sunt, ut Vestra S. Maiestas melius optare non posset, speraretque ex ea unione et toti Christiane reipublice et regno Ungarie plurimum boni proventurum." A bécsi titkos levéltárban.

visszabocsátani, ha a marmarosi sóbányák, Munkács és egyéb várak s birtokok, melyektől a lefolyt zavarok alatt erőszakosan megfosztatott, szintén visszaadatnak.

A többi czikkeket jóváhagyja, egynek kivételével, mely az újonan felállított harminczadok megszüntetéséről rendelkezik. Ezeket — úgy mond — meg nem szüntetheti, mielőtt a régieket, melyeket elvesztett, s különösen a budait, visszaszerezi.

A megajánlott adó behajtására vonatkozólag, a főrendek és az alsó nemesség között felmerült ellentét kérdésében, a Rakovszky által felhozott nyomatékos érvek Ferdinándot az alsó nemesség részére hajlították. [1]) Mindazáltal a főrendeket sem akarta elkedvetleníteni, s így egy közvetítő intézkedésre határozta el magát: hogy a főrendek saját kincstárnokaik, az alsó nemesség pedig a megyei adószedők kezeihez fizessék az adó és segélypénzeket; de a befolyó összegek egyedül hadak fogadására és ellátására fordíttassanak. Hogy mind a főrendek, mind az alsó nemesség kincstárnokai az adó kezelésében és a hadak kiállításában a törvény követelésének eleget tegyenek, a király kijelenté, hogy biztosokat fog rendelni, kik a hadakat megszemléljék és a számadásokat megvizsgálják, egyúttal kapitányainak meg fogja hagyni, hogy azok ellen, kik a jobbágyaiktól behajtott adót maguk részére letartóztatják, szigorúan lépjenek fel. Mivel pedig az alsó nemesség a megyei adószedőktől megvárja, hogy díj nélkül járjanak el tisztükben, a király felhívja a főrendek kincstárnokait, hogy a részükre rendelt 3000 forintnyi tiszteletdíjról mondjanak le, s ezen összeg is hadak fogadására fordíttassék. A királyi városok polgárai tekintetében, a király megnyugodott abban, hogy házaik és szőlleik a hatvanad fizetése alól fel legyenek mentve.

A király igérte, hogy mihelyt az ország egysége helyre

---

[1]) Thurzó apríl 14-iki levelében hathatósan támogatta a főrendek javaslatát. A király apríl 29-iki válaszában írja neki: „Licet ipse nobilium sententiam et conclusionem non probandam ducas, ... slatere te nolumus, dictam uniuersitatem nobilium nobis et sua *rationes satis validas, honestas et efficaces*, quibus ordinationem illorum a nobis confirmari contenderunt, exponendas curasse."

lesz állítva, és az egész nemzet a királynak meghódolt, Pekry Lajost szabadon fogja bocsátani. A Sáros várában levő tiszteknek már megparancsolta, hogy a nemességet jövőben ne terheljék. A jászói prépostot a reá rótt pénzösszeg fizetésétől felmenti, oly feltétel alatt, hogy a jövő hadjárat alkalmával, a törvények értelmében állítsa ki fegyvereseit. Pálczán Péter budai bíróról, mihelyt alkalom nyílik, gondoskodni fog. [1]

Az országgyűlés küldöttei ezen királyi választ május 5-én Thurzó Elek királyi helytartónak hozták meg, ki azt az ország hatóságaival közölte. [2]

---

[1]) Az apríl 30-án kelt királyi válaszirat egykorú példánya Szepes megye levéltárában.

[2]) Thurzó Eleknek május 7-én Szepes megyéhez intézett levele, e megye levéltárában. — Thurzónak több lényeges kifogása volt a k. válaszirat ellen, melyeket május 6-án Ferdinándhoz intézett felterjesztésében hosszasan kifejtett; de ezek már hatás nélkül maradtak. (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

X.

A pozsonyi országgyülés 1542. Novemberben.

A beszterczebányai országgyülés jelentékeny haderőt ajánlott az ország védelmére, és többféle adókat szavazván meg, nagy számú zsoldos sereg kiállítását tette lehetővé. Az örökös tartományok is tekintélyes segélycsapatokat bocsátottak a király rendelkezésére. A magyar rendek méltán sürgették tehát Ferdinándot, hogy mielőbb indítsa meg a támadó hadjáratot, vegye át személyesen a fővezérletet, és mindenek előtt tegyen kísérletet Budavár visszavételére. Azonban a király be akarta várni a német birodalmi hadak megérkezését. De, bár az a nyár derekán csakugyan merérkezett, és ekként a keresztény sereg nyolczvanezerre szaporodott, a király nem állott élére, és az ügyetlen vezérlet következtében, a legcsekélyebb eredményt sem volt képes kivívni. Szeptember végén Pestet szállotta meg; azonban midőn híre jött, hagy a ruméliai beglerbég 30,000 emberrel közeledik, Joachim brandenburgi őrgróf a birodalmi hadat visszavezette Németországba; mire az örökös tartományokból érkezett csapatok is szétoszlottak, és csak a magyarok maradtak a táborban.

A hadjáratnak, mely élénk reményeket keltett, ilyetén szégyenteljes lefolyása a magyar rendek körében nagy elégületlenséget szült, melyet egy más esemény elkeseredésig fokozott. Ferdinánd ugyanis a magyar urak egyik legkiválóbbikát, *Perényi Pétert*, oly gyanuból, mintha a törökkel fondorkodnék, elfogatta, és a törvényes formák mellőzésével, a németujhelyi börtönbe záratta.

A nemzeti szabadságok és az ország törvényei ellen elkövetett sérelem következtében, Báthory Endre és más urak eltávoztak a táborból, Thurzó Elek, a királynak rendületlen híve,

lemondott a helytartói tisztről, melyet Ferdinánd *Várday Pál* esztergomi érsekre ruházott; Frater György pedig, ki már el volt határozva, a János Zsigmond által bírt országrészt Ferdinándnak átadni, ismét visszatért tartózkodó és kétszinű politikájához. [1])

Ferdinánd, értesűlvén az országban uralkodó hangulatról, szükségesnek látta a felháborodás lecsillapításáról gondoskodni; annál inkább, mert valószinű volt, hogy a jövő évben Szulejmán újabb hadjáratot fog hazánk ellen vezetni. E miatt, Bécsbe meghívott magyar tanácsosainak előterjesztése alapján, arra határozta el magát, hogy ezen évben még egy *második országgyűlést* tart, és a rendek két régi óhajtását teljesíti: *személyesen* megjelenik körükben, és a *nádori méltóság* betöltésére fogja őket felhívni. [2])

Egy ideig azon reménységet táplálta, hogy kegyelmének ilyetén nyilvánulásai után, viszont a rendek is hajlandók lesznek, hálájukat bebizonyítandók, elsőszülött fiát *Miksa főherczeget* királylyá megválasztani és megkoronázni. [3])

Azonban csakhamar lemondott e reményről.

Midőn tehát az országgyűlést 1542. november első napjára Pozsonyba kihirdette, meghívólevelében utódjának megválasztásáról nem tett említést. Kiemeli, hogy arról óhajt a rendekkel tanácskozni, miként kelljen a télen át az országot megvédelmezni, és a jövő évben a török ellen indítandó háborúra felkészülni; továbbá a nádori méltóság betöltését és a köznyugalom megszilárdítására vonatkozó intézkedéseket tűzte ki a tanácskozmányuk tárgyaiúl. [4])

Azonban a király már néhány nap múlva értesűlt, hogy

---

[1]) V. ö. *Horváth M.* Magyarország Történelme. V. 184—188. ll.

[2]) A bécsi értekezlet június 4-én tartatott meg. L. *Kovachich.* Supplementum. III. 184. l.

[3]) A pápai nuntius, 1542. szeptember 27-én, Bécsből jelenti Rómába: „Si dice per certo, che questa Maestà farà coronare Re di Ungaria il suo primogenito, ... nel che concorrono tutti li nobili Ungari.“ (A nápolyi állami levéltárban.)

[4]) Az október 8-án kelt meghívólevél egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. — A Thurzó Elekhez intézett példány szövegét közli *Kovachich.* Vestigia. 656. l.

az országgyűlési meghívólevél szövege nem nyugtatta meg a felébresztett aggodalmakat, sőt, hogy többen az urak közűl vonakodnak megjelenni az országgyűlésen, mert attól tartanak, hogy ott Perényi sorsa várakozik reájuk.

Ferdinánd e miatt nyilt levelet bocsátott ki, melyben, fejedelmi szavát kötve le, biztosította a rendeket, hogy míg az országgyűlésre jönnek, ott tartózkodnak, és lakóhelyeikre viszszatérnek, senkit közülök nem fog bántalom érni. [1])

Mindazáltal az urak és megyei követek csekély számban jöttek össze. [2]) A királyi városok meg nem hívattak, s így követeket sem küldöttek. [3]) Ennek folytán a gyűlés nem vette igénybe az ország teljes képviseletének jogait, és csak *részleges gyűlésnek* tekintette magát. [4])

A király megmaradt elhatározása mellett, hogy személyesen fogja az országgyűlést megnyitni. [5]) Azonban késett Pozsonyba utazni. A megyei követek tehát, midőn már nyolcz nap hasztalan várakozásban letelt, és a király megérkezéséről

[1]) A Balassa Zsigmondhoz, Bebek Ferenczhez és Ráskai Istvánhoz intézett királyi levél fogalmazata a bécsi titkos levéltárban. — Az ország összes rendeihez (1542. okt. 21.) intézett nyilt levelet közli *Kovachich*. Vestigia. 658. l.

[2]) Báró Walpurg 1542. november 25-én Bécsből Rómába jelenti, hogy a király elutazott „alla dieta Ungaresca de Posonia, dove, come intendo, pocissimi Ungari sono comparsi, per timor del Turco, et per sdegno della captura del Pereni Petro." Eredetije a nápolyi állami levéltárban.

[3]) Bártfa, Eperjes, Kis-Szeben és Lőcse városok, 1542. végén Ferdinándhoz intézett felterjesztésükben említik: „In proximo Conventu Posoniensi . . . absentibus et non vocatis Civitatibus" határoztak." (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

[4]) A gyűlés ugyanis kimondotta, hogy a nádor megválasztására nem tekinti magát feljogosítottnak, mert „in Comitiis generalibus, *et non in particularibus* . . . . Palatinus eligi solet." (A XXVIII. törvényczikkben.)

[5]) November 3-án Peregi Albert pécsi prépostnak és kamarai elnöknek meghagyja, hogy rögtön utazzék a helytartóhoz, s bírja rá, hogy az országgyűlésen jelenjék meg. „Nos enim simul atque presenciam Dominorum Hungarorum cognouerimus, statim in medium eorum illuc descendemus." (A levél eredetije a budai m. k. kamarai levéltárban.)

semmit sem lehetett hallani, türelmetlenkedni kezdettek, és egy magán tanácskozmányban felvetették azon kérdést: vajjon nem lenne-e tanácsos azonnal szétoszlaniok?

Az esztergomi érsek, értesűlvén ezen indítványról, bizalmas embereit küldötte körükbe, türelemre intette őket, jelentvén, hogy minden órában várja a biztos tudósítást a király megérkezésének idejéről.

A követek azt válaszolták, hogy fontos okok késztetik őket a hazatérésre, úgy mint nemcsak a folyamatban levő szüret, hanem főleg a török veszély és Nyáry Ferencz s Ungnád hadainak kicsapongásai; mindazáltal készek még néhány napig várakozni. [1]

A király november 14-ike táján érkezett meg Pozsonyba. [2] Itt a következő beszéddel nyitotta meg az országgyűlést.

„Alattvalóim és fiaim! Mily veszélyes állapotban van ma Magyarország, sokkal szembetünőbb, semhogy hosszasan kellene fejtegetnem. Mindazáltal felteszem jóakaratatok- és belátástokról, hogy a történtekért nem hárítjátok reám a felelősséget. Mert mióta *választástok által* az ország kormányát reám bíztátok, mit sem mulasztottam el, mi az ország egységének és békéjének visszaállítására alkalmasnak látszott. Tanúim a tanácsosok, kik mindezekben részt vettek. Hiszem, jól tudjátok, kik valának a siker akadályai és a zavarok szerzői, kik hozták e pusztulást az országra. Most odáig jutottak a dolgok, hogy vagy vissza kell szereznünk Budát és Pestet, vagy feláldoznunk az ország többi részeit is. Hogy az előbbit elérhessük, nagy gond- és fáradsággal összegyűjtöttem azon haderőt, melyet e nyáron Buda alatt láttatok. Ismeritek e hadjáratnak eredményét. Szívesen vettem volna át személyesen a fővezérletet; azonban, miként már régebben követeiteknek előadtam, a ti érdekeitek tartottak vissza Bécsben, hol a had-

[1]) Az esztergomi érsek 1542. november 8-án tesz erről jelentést a királynak. A levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Nem tudjuk pontosan meghatározni, mikor jött Pozsonyba, s meddig tartózkodott itt. A bécsi titkos levéltárban létező királyi iratok fogalmazatainak dátumaiból látjuk, hogy Ferdinánd november 15-én Pozsonyban, 18-án Bécsben, 19—21-én Pozsonyban, 24-én Bécsben volt.

sereg ellátásáról gondoskodtam, és be akartam várni a szultán személyes megjelenését, melyről hirek érkeztek. Ha ezen eset bekövetkezik, rögtön összegyűjtve tartományaim hadait, ezekkel a magyarországi sereget szaporítottam volna.

„Bizonyára nem rajtatok múlt, hogy minden jól sikerüljön; a miért nektek köszönetemet fejezem ki, és királyi kegyelmességemet ajánlom. Értesültem ugyanis, hogy készek valátok, sőt hő óhajtástok volt az ellenséggel szembeszállani és hazátokat megvédeni.

„Mind azokból, mik e hadjáratban történtek, meggyőződtem, hogy ha jövőben sikeresebben kívánunk a török ellen hadakozni, szükséges, hogy a magyar és olasz hadak szaporíttassanak, s ezekre a német birodalomból érkező sereg kellő tekintettel legyen. A spanyol és olasz zsoldosok fogadását magamra vállalom; s bár nem ismeretlen előttetek, mily nagy költségeket igényel ez, el vagyok határozva 10—15000 olasz és spanyol zsoldost fogadni, magyar gyalogot és lovast pedig annyit, a mennyi szerezhető.

„Mivel azonban, miként említettem, ezt nagy költségeket követel, melyeket tartományaim nem képesek előállítani; titeket, mint jó és hű alattvalóimat, felkérlek, hogy tekintetbe véve a veszélyeket, melyek titeket és engemet egyaránt fenyegetnek; a szeretetet, melyet irányomban és gyermekeim irányában tanusítani kötelezve vagytok; végre azt, hogy minél későbbre halasztjátok az orvoslást, annál súlyosabbá válik a baj: tanácskozzatok magatok között, és hazátok védelmére ajánljatok fel oly segélyt, hogy a tél tartama alatt az illető helyekre elégséges számú őrségeket küldhessek, és a következő tavaszkor erős hadsereggel rendelkezzem.

„Az utolsó beszterczebányai országgyűlésen jelentékeny segélyt szavaztatok meg; de haszna csekély vala, mivel behajtása és kezelése sok emberre volt bízva. E miatt felhívlak titeket, hogy az adót, melyet most fogtok megszavazni, az én kezeimhez rendeljétek fizettetni; miszerint a hadakat magam fogadhassam oda küldhessem, hová szükségesnek mutatkozik, s ne kelljen várakozni, míg azokat a megyék és urak, tetszésük szerint, küldik. Ne gondoljátok, hogy én, ki összes jövedelmeimet a ti védelmetekre fordítottam, pénzeteket idegen

czélokra használnám. Ugyanis miként eddig számtalan költségeimre Magyarország nem nyújtott segélyt, erről a magam kiadásaira nézve jövőben is szívesen lemondok; megelégszem, ha annyit nyerek Magyarországból, mennyi ezen ország védelmére kívántatik.

„Óhajtom, hogy az összes nemesség nekem szolgáljon; de én viszont oltalmazni fogom, kül- és belellenségekkel szemben, és oly zsoldot fogok fizetni, mint mások fizettek. E mellett fáradságot nem kímélve, minden lehetőt meg fogok tenni a ti javatokra; bíztosan reméllvén, hogy szükségeitek közepette igyekezni fogtok magatokon segíteni, és az egyenetlenségeknek véget vetve, komolyan megkezdetitek a nagy munkát.

„Jól tudjátok, hogy az ország javának két főtényezője van: a honvédelem és az igazság kiszolgáltatása. Én, miként kétségkivűl tudjátok, saját örökös tartományaimban oly szigorral vittem keresztűl az igazság kiszolgáltatását, hogy senki sem követ el büntetlenűl bármily sérelmet. Örömmel tettem volna ezt Magyarországban is, ha a nemzet körében uralkodó megoszlás lehetővé tette volna. Ha jövőben támogatni fogtok, kész vagyok közöttetek mindenhol és mindenkor, szigorú lelkiismeretességgel szolgáltatni ki az igazságot.“ [1])

A királyi megnyitóbeszéddel öszhangzásban állottak a *királyi propositiók*, melyeket a helytartó írásban nyújtott át a rendeknek.

Onnan indúlnak ki, hogy a király, trónjának elfoglalása óta, szüntelenűl a legnagyobb buzgalommal karolta fel az ország érdekeit. Mivel pedig meg volt győződve, hogy minden bajoknak főkútforrása: a nemzet megoszlása, azon volt, hogy az egyesség és összetartás ismét helyreállíttassék. Ez irányban hatott a beszterczebányai országgyűlésen is, mely csakugyan számos üdvös végzéseket alkotott. Mind ezeket, mind a megajánlott segélyt örömmel fogadta, és az ország védelmére rögtön jelentékeny haderőt állított ki.

De habár ezen hadsereg eredmény nélkül oszlott szét, a rendeknek nincs okuk e miatt felháborodni. Ugyanis az idegen

---

[1]) Dátum nélküli, eredeti fogalmazat a bécsi titkos levéltárban

vezéreket hadaik visszavezetésére főleg a téli idény közeledése késztette. Ekként a hadjárathoz csatolt remények nem mentek ugyan teljesedésbe; de nagy előnynek kell tekinteni azon tapasztalásokat, melyeket az idegen hadak most, a török elleni háború viselésének módjára nézve szereztek, és a jövő évben, midőn egész erővel, ideje korán visszatérnek, értékesíteni fognak.

A király már is a visszatérő birodalmi sereg fővezérét rábírta, hogy egy erős hadosztályt előre küldjön, mely a tél tartama alatt az országot a törökök támadásaitól és dúlásaitól megoltalmazza. Örökös tartományainak rendeivel is tárgyalásokat kezdett, hogy ugyanazon czélra közreműködésüket kieszközölje.

Ekként biztosítván ideiglenesen az országot, időt fog nyerni, hogy mind Magyarország, mind az örökös tartományok rendei a jövő évben megindítandó nagy hadjáratra előkészületeiket megtehessék, s ő maga is a deczember közepén Nürnbergben tartandó birodalmi gyűlésen személyesen megjelenvén, újabb segélyt eszközölhessen ki.

Mivel azonban a német birodalom és az örökös tartományok rendeire bizonyára döntő befolyással leend az, mit Magyarország, a maga megmentésére tesz: e miatt a király mindenek előtt a magyar országgyűlést kivánta felszólítani, hogy a válságos helyzettel arányban álló áldozatkészséget bizonyítson. Először a télen át Magyarországban elhelyezendő hadak ellátásáról gondoskodjék; másodszor, a jövő évben megindítandó hadjáratra lehetőleg nagy segélyt ajánljon meg; harmadszor tanácskozzék arról, miként kelljen a beszterczebányai gyűlés végzéseit, melyek a rendek közötti visszavonások megszüntetésére czéloznak, végrehajtani; kétségtelen lévén, hogy az összetartás és egyertértés biztosítása nélkül az ország megmentésére irányult törekvések sikerre nem számíthatnak.

A király biztosítja a rendeket, hogy a megajánlandó segélyből első sorban magyar hadakat ohajt fogadni, mivel tapasztalta, hogy ezek, s leginkább a lovasok, a török elleni háborúkban előnyösebben használhatók, mint más nemzetek harczosai.

A mi a megajánlandő adó behajtását és kezelését illeti, a király felhívja a rendeket, hogy a beszterczebányai országgyűlés által elfogadott módozattól, mely czélszerűtlennek bizonyult, térjenek el; válaszszanak *egy* kincstárnokot, ki a király hozzájárulásával, a hadak fogadása és fizetése iránt rendelkezzék.

Végre a király biztosítja a rendeket, hogy maga részéről mindent, mi hatalmában áll, megteend az oszág védelmére; a pápát, a császárt és a többi keresztény hatalmakat is fel fogja szólítani, hogy a közös ellenség leküzdésére segélyt nyújtsanak. Egyúttal ajánlja, hogy a magyar országgyűlés is küldjön a német birodalom fejedelmeihez és a pápához követeket, kik a király igyekezeteit támogassák. [1])

Ezen királyi előterjesztés képezte alapját az országgyűlés tanácskozásainak, melyek tíz napot töltöttek be.

A rendek jelentékeny áldozatokat hoztak. Az ország védelmére, úgy szintén a királyi kapitányok, tisztviselők és bírák fizetésére minden jobbágytelek után egy forintnyi adót ajánlottak meg, mely 1543. február 2-án fizetendő; a jövő évi hadjárat költségeire pedig egy második forintot, mely apríl 24-én fizetendő.

Ezen adó fizetésétől senki sem tekintetik felmentettnek, kivéve a jobbágyokat, kiknek vagyonuk három forintnál kevesebbet ér. A jobbágytelkek száma ujra össze fog iratni.

Az adóval egy időben tartoznak az urak, nemesek és egyéb birtokosok vagyonuk értékének hatvanad részét, melyet a beszterczebányai országgyűlésen felajánlottak, lefizetni; t. i. felerészét február 2-án, s másik felét apríl 24-én. Az egytelkes nemesek ezen hatvanad fejében ötven dénárt fizetnek.

Az adót és a hatvanadot a megyei adószedők fogják behajtani, s a főispánok útján, hiány és haladék nélkül a királyi kamarának beszolgáltatni. Nehogy azonban az ekként befolyó összeg más czélokra fordíttassék, mint a melyeket az ország-

[1]) „Propositio coram Statibus Regni Hungarie facienda." A A bécsi titkos levéltárban kétféle fogalmazata találtatik. Az egyiknek élén az „Exp." jegy mutatja, hogy az fogadtatott el.

gyűlés megállapított, a rendek maguk köréből egy urat s egy nemest fognak választani, kik a kamara kezelését ellenőrizzék, s ezzel együtt a jövő országgyűlésen számadásaikat bemutassák.

A beszterczebányai országgyűlés által megajánlott adóról a királyi kamara, 1543. január 13-án fogja a megyei adókivetők (dicatorok) és kincstárnokok számadásait megvizsgálni, és az eredményről a jövő országgyűlésnek jelentést teend. A mennyiben kiderülne, hogy a megyei kincstárnokok a kezekésükre bízott pénz egy részét elpazarolták, vagy maguk részére visszatartották volna, a király azt hajtsa be, és a hadjárat költségeire fordítsa.

A kamara utasíttatott, hogy vizsgálatot eszközöljön az iránt, vajjon az utolsó hadjárat alkalmával a főpapok, urak és nemesek kiállították-e a hadakat oly számban, mint tartoztak. Ha kitünnék, hogy ezt tenni elmulasztották, a király felhivatott, hogy azon pénzösszeget, melyet ily módon megkíméltek, hajtsa be, és az ország közszükségeire fordítsa. [1])

A *jövő hadjárat* tekintetében következő határozatok hozattak. A főpapok, urak és birtokos nemesek személyesen, minden húsz jobbágy után kiállítandó egy lovassal, jól felfegyverezve tartoznak a királyi táborban megjelenni. Mivel pedig az ország némely részeiben a nehéz lovasság némi maradványai találhatók, ily helyeken minden 36 jobbágytelek után egy nehéz fegyverezetű lovas állíttassék ki. Mindazáltal a rendek kikötötték, hogy, haszontalan költségek elkerülése miatt, ne tartozzanak, mint az elmúlt nyáron, idő előtt táborba szállani.

Az osztatlan testvérek közűl, kik egy házban laknak, azok tartoznak felkelni, kik a hadakozásra legalkalmasabbak. Az urak és nemesek, kik a király, a megyék és magánosok szolgálatjában vannak elfoglalva, vagy a várak őrizetére maradnak, maguk helyett egy lovast tartoznak küldeni, azon megye zászlója alá, melynek területén állandó lakásuk van. Egyébkint a várakban, a nemesi rendből csak egy várnagy, egy tiszttartó s egy udvarmester maradhasson; kivéve azon helyeket, melyeket ellenséges támadás veszélye fenyeget. A me-

---

[1]) A VIII.—XVIII. czikkek.

gyékben, a szolgabírákon kivűl, csak 2—3 nemes maradhasson, kik a hadsereg élelmezéséről gondoskodjanak, és a megyei ügyeket intézzék. Az egytelkes nemesek, öten együtt állítsanak ki egy lovast.

A főpapok-, apátok-, prépostok-, káptalanokra és conventekre, tizedeik, birtokaik és személyük után, a jövő hadjárat czéljaira ugyanazon terheket rótták, melyeket a beszterczebányai országgyűlés határozott.

A többi egyháziak, ugyanazon czélra, jövedelmeik tizedrészét tartoznak fizetni; ennek megszabására minden egyházmegyében, a püspök egy nemest fog a királyi adókivető mellé rendelni.

Mivel pedig a király kijelentette, hogy magyar nemeseket lehetőleg nagy számban óhajt hadi szolgálatba fogadni; a rendek felkérték, hogy elhatározását mielőbb hozza köztudomásra, hogy a nemesek idejekorán készülhessenek fel és minél számosabban jelentkezzenek.

A hadak féktelensége folytonosan komoly panaszokra szolgáltatván okot, a rendek felkérték a királyt: tiltsa el katonáit a rablástól és minden erőszakos tettektől; hatalmazza fel a rendeket, hogy jószágaikról a rabló katonákat elűzhessék; küldjön ki udvarából biztosokat, kik az okozott károk tárgyában vizsgálatot tegyenek, a kapitányokat, kik kötelességüket nem teljesítették, megbüntessék, s a kárttevő katonák zsoldjából mindazoknak, kik károkat szenvedtek, kárpótlást nyújtsanak. [1])

A pénz- és hadügyi intézkedések után, a rendek áttértek az ország *kormányzását*, és az igazság *kiszolgáltatását* illető kérdések megoldására.

Mindkét irányban hazánk alkotmánya *a nádori méltóságnak* jelölte ki a legfontosabb helyet. Ez Báthory Istvánnak halála (1530. május 8.) óta üresedésben volt. A nemzet hőn óhajtotta és többször kérelmezte betöltését. Ferdinánd soká habozott engedni ezen kívánatnak. Azon aggodalom, hogy a nádor, kinek megválasztása nem tőle függ, nagy hatalmát a korona jogainak, vagy legalább igényeinek korlátozására hasz-

[1]) A XIX—XXVII., XLIX. és LI. czikkek.

nálhatja fel, volt mérvadó. Most mindazáltal a nádor megválasztását az országgyűlés egyik feladatául önmaga jelölte ki. Mily befolyások és kilátások bírták ezen elhatározásra? nem tudjuk.

Azonban a rendek, bár kinyilatkoztatták, hogy a nádor megválasztását sürgetően szükségesnek tekintik, ezt mégis elhalasztották; ugyanis — miként az erről szóló törvényczikkben kifejezik — ez annál fogva sem történhetik meg alkalmasan, mivel a nádor egyetemes és nem részleges gyűlésen, az ország összes karai és rendei által, szokott megválasztatni. Vajjon a pozsonyi gyűlést a jelenlevő rendek csekély száma, vagy talán János Zsigmond híveinek távolléte miatt, tekintették *részlegesnek*? nem dönthető el.

Midőn a rendek a nádori méltóság betöltéséről lemondottak, nem mulasztották el intézkedni, hogy üresedéséből az ország köz- és magán ügyeire hátrány ne származzék. Azon keirelemmel fordúltak a királyhoz, hogy a helytartó mellé nyolcz tanácsost nevezzen, négyet a főpapok és négyet az urak rendjéből, kik fele részben állandón Pozsonyban tartózkodjanak, s a helytartóval az ország kormányát vezessék.

Továbbá arra kérték a királyt, hogy, a rendek hozzájárulásával, válaszszon egy *birót*, ki a törvénykezés körében a nádort helyettesítse, és a szükséges bírói személyzettel rendelkezzék. [1])

Továbbá a törvénykezés rendes menete érdekében, javaslatba hozták egy személynöki itélőmester, egy királyi ügyigazgató és tizenkét törvenytudó ülnök kinevezését, kiknek fele mindenkor jelen legyen mind a királyi tanács, mind az itélőszék üléseiben. Az ekként szervezendő törvényszék a hatalmaskodási és egyéb bűntényekben 1543. január 13-án kezdje meg, és megszakítás nélkűl folytassa bírói tevékenységét; a királytól vagy a helytartótól kieszközlött perhalasztó rendeletek érvényteleneknek fogván tekíntetni. [2])

---

[1]) A király néhány nappal az országgyűlés feloszlása után, 1542. november 26-án, ezen bírói tisztre *Réwai Ferencz* k. személynököt, *nádori* helytartói czímmel, nevezte.

[2]) A XXVIII—XXXI. czikkek.

Végre azon kérelmet is intézték a királyhoz, hogy nevezzen udvari cancellárt, s ruházza fel azon jogkörrel, mely a hajdani magyar cancellárokat megillette, úgy, hogy bírói leveleket önhatóságából, a király különös meghagyása nélkül is, adhasson ki. Mivel pedig jelenleg, a régi szokás ellenére, a királyi cancellaria az általa kiadott iratokért, név szerint megyei előterjesztésekre, közügyek tárgyában adott válaszokért, jelentékeny díjakat igényel, a rendek kijelentik, „hogy ezt tovább nem tűrhetik.“ [1])

A János király által saját területén, alattvalóinak ügyeiben, hozott itéletek érvényeseknek ismertetnek el. Ellenben érvénytelenek a Lajos király halála óta, erőszak által vagy egyéb törvénytelen módon kieszközlött bevallások és beírványok, melyeket az urak és nemesek, saját gyermekeik és testvéreik hátrányára, tettek. Azon beírványokra nézve pedig, melyeket Ferdinánd király tett, és a beszterczebányai országgyűlés törvényei értelmében személyesen kellett volna vizsgálat alá vennie, a király felkéretett, hogy e vizsgálatot, melyet végrehajtani gátolva volt, bízza a helytartóra és az ország többi rendes bíráira. Egyedül Szombathely várára nézve, mely a győri püspökséghez tartozott, s a király által Bakics Pálnak iratott be, kérték fel különösen a királyt, hogy Bakicsnak megfelelő kárpótlást nyújtva, tegye lehetővé, hogy a győri püspökség ama vár birtokába visszahelyeztessék. [2])

A törvénytelenül lefoglalt jószágok visszaadásának ügye ezen országgyűlést is foglalkoztatta, és számos végzésekben tárgyaltatik.

A főispánok, hivatalvesztés terhe alatt, utasíttattak, hogy az ily jószágoknak, melyek a beszterczebányai törvények daczára nem adattak vissza, vagy azóta ujra elfoglaltattak, visszabocsátását haladék nélkül eszközöljék. Ha pedig a főispánok ezt tenni elmulasztanák, vagy épen ők volnának a törvénytelen birtokosok, a királyi kapitányoknak tétetik kötelességükké a törvényt végrehajtani, s az ellenszegülőket megbüntetni. Egy úttal a király is felkéretett, hogy a Mária királyné kezei kö-

[1]) A XLI. és XLII. czikkek.

[2]) A XXXIX., XL., XLVI. és XLVIII. czikkek.

zött levő várak visszaadását ne engedje tovább halasztatni, s ne fogadja el a királyné által tett feltételt, hogy előbb a jegybére fejében lekötött birtokok adassanak át neki; egyébkint rendelkezzék, hogy a királyné is jegybérének teljes birtokába léphessen. A beszterczebányai országgyűlés azon végzése, hogy a lázadók jószágai áruba bocsáttassanak, mivel keresztülvitelével senki sem bizatott meg, nem foganatosíttatott; e miatt most pótlólag határoztatott, hogy a lázadók birtokait a királyi kamara és a melléje rendelt két országgyűlési biztos, árvereztessék el; a befolyó pénzből mindenek előtt nyújtsanak kárpótlást azoknak, kiket a lázadók javaiktól és jövedelmeiktől megfosztottak volt, s a mi fenmarad, azt az ország közszükségeire fordítsák. [1])

A nemesség, mely ezen országgyűlésen megjelent, *a városok* iránt, különböző okok miatt, ellenséges érzületet táplált, s ezt egy törvényczikkben megörökítette. „Az elmúlt években — úgy mond — a királyi városok a nemesek birtokaira szerfelett kezdettek vágyódni, sőt vádoltatnak, hogy több nemest kegyetlenül meggyilkoltak, s ezeknek jószágait, különféle czimek alatt, a királyi felségtől maguk részére adományul kieszközölték; ez pedig a magyar koronának nagy hátrányára van, mert egyrészről a városoknak adományozott jószágok soha többé a királyi kincstárra nem szállanak vissza, és más részről a fegyverfogható egyének száma is napról napra, mindinkább fogy.“ E miatt határoztatott, hogy ezentúl a koronára szálló jószágok városoknak, mezővárosoknak és egyéb községeknek ne adományoztassanak; azon jószágok pedig, melyeket birtokosaik hűtlensége vagy pártütése következtében a koronára szállottak, és a király által városoknak, mezővárosoknak és egyéb községeknek adományoztattak, birtokosaiknak, kiktől elvétettek, az illető főispánok által adassanak vissza. Egyébkint a városok és mezővárosok részére tett jogos adományok, örök érvényűeknek tekintetnek; de az ily adománybirtokok a megyéktől, melyeknek területén léteznek, el ne szakíttassanak, s a közterheket viseljék, a kamarai nyereséget és mindennemű adókat fizessék. [2])

---

[1]) Az I—VII. czikkek.

[2]) A XXXIII—XXXV. czikkek.

A megyék érdekében más végzések is hozattak. Megállapíttatott, hogy azon birtokokat, melyek a lefolyt zavarteljes időkben egy megyétől a másikhoz csatoltattak, az utóbbinak főispánja, hivatalvesztés alatt, tartozzék az előbbinek visszabocsátani. Hont megyében az ellenkirályok által kinevezett két főispán, Nyáry Ferencz és Balassa Menyhért a megyei területnek két részre való elválását idézték elő, [1]) s az egyesítést még akkor is akadályozták, midőn mindketten Ferdinándot uralták. Az országgyűlés most mindkét főispánt felhívta, hogy a király kezeibe a hűségi esküt tegyék le; a királyt pedig felkérte, hogy ha ezt letenni vonakodnak, foszsza meg őket méltóságuktól; ha pedig leteszik, hütlenség büntetése alatt, parancsolja meg nekik, hogy haladék nélkül eszközöljék a megye egyesítését, az ősi székhelyen egy közös hatóságot és törvényszéket szervezzenek, és jövőre minden erőszakoskodástól tartózkodjanak. A többi megyék főispánai is utasíttattak, hogy 1543. február 2-ig a király, s távollétében helytartója kezeibe, vagy ha megyéjükből nem távozhatnának, a megyei közönség színe előtt, a hűségi esküt tegyék le; ellenkező esetben hivataluktól megfosztatnak. [2])

A korábbi országgyűlések többször sürgették, hogy a *borsmonostori apátság* birtokai, melyek az ország határaihoz közel esvén, ausztriai urak által elfoglaltattak, a magyar korona területéhez csatoltassanak vissza. Ez nem történt meg A rendek most oly hozzáadással ismételik határozatukat, hogy egyéb soprony- és vasmegyei jószágok is, melyek „németek“ által lefoglaltattak, törvényes uraiknak adassanak vissza, és a királyt felkérik, hogy az ország határszéleit, melyeket a Lajtha folyam mentében, és egyebütt is, németek és morvák megcsorbítottak, a régi állapotba helyeztesse vissza. [3])

Azonban, habár a rendek hazájuk területi épsége felett gondosan őrködtek, a nemzeti érdekeket az idegen befolyás ellen elmulasztották megoltalmazni. Ezen országgyűlésen az idegen származású várparancsnokok és tisztviselők ellen nem

---

[1]) A Kis-Hont és Nagy-Hont elnevezések ekkor származtak.

[2]) A XXXVI—XXXVIII. czikkek.

[3]) A XLVII. czikk.

történt felszólalás, legalább ennek a törvényczikkekben nincs nyoma. Ellenkezőleg, felkérték a királyt, hogy az olasz *Lascano Márton* esztergomi várparancsnokot, tekintettel vitéz haditetteire és jó szolgálataira, melyeket különösen Esztergom várának védelme körül tanusított, jószágok adományozása által, a magyar nemesek sorába vegye fel. [1])

Az országgyűlés, míg Lascanót a király kegyelmébe ajánlotta, *három* magyar főur irányában a bűntető igazság egész szigorát ervényesíté.

Az egyik *Keglevich Péter* volt, ki a magtalanul kimúlt csáktornyai Ernust Gáspár várait és birtokait jogtalanul magához ragadta, és a király többszöri felszólítása daczára vonakodott visszabocsátani. E miatt határoztatott, hogy azon esetre, ha két hónap lefolyása alatt ezen várakat és birtokokat a királynak át nem adja, s ennek bocsánatát ki nem eszközli, mint hűtelen, fő- és jószágvesztésben elmarasztaltatik; a szolgálatában levő nemesek köteleztetvén, hasonló büntetés terhe alatt, szolgálatját elhagyni. [2])

A másik kettő *Podmaniczki János és Ráfael.* Ezek állhatatosan vonakodtak Ferdinándnak meghódolni, az általuk egyháziaktól és világiaktól erőszakosan elfoglalt jószágokat visszabocsátani, sőt folytonosan ujabb hatalmaskodásokat követtek el. Ezekre nézve is kimondatott, hogy ha két hónap lefolyása alatt a királynak hűséget nem fogadnak, az erőszakosan elfoglalt jószágokat törvényes uraiknak vissza nem adják, hűtleneknek fognak tekintetni. Mivel pedig a Podmaniczki testvérek néhány morvaországi és sziléziai nemest tartottak szolgálatukban, és e két tartományban zsoldosokat szoktak volt toborzani; a rendek felkérik a királyt, hagyja meg a nevezett tartományok kapitányainak, hogy ne engedjék a király alattvalóit a Podmaniczkiak szolgálatába lépni, s általuk a magyar korona lakóit bántalmaztatni. [3])

---

[1]) Az L. czikk.

[2]) A XLIII. czikk.

[3]) A XLIII—XLV. czikkek. — A törvénykönyv ki van adva törvényeink gyűjteményében.

Míg e három főúr irányában, kik ellen az ország rendeinek volt panaszuk, méltó szigorral léptek fel; *Perényi Péterről,* ki a király elleni összeesküvés ürügye alatt fogatott el, a törvénykönyv hallgat.

A királynak szándéka volt őt is az országgyűlés által árulónak nyilvánittatni, s a hűtlenség bűntetésében elmarasztaltatni. Udvari körökben kétségtelennek tartották, hogy ez meg fog történni, s már a halál azon iszonyú neméről is beszéltek, melylyel ki fog végeztetni. [1]) A rendek szintén kívánták, hogy a király Perényit küldje Pozsonyba, s itt az országos törvényszék elé állíttassa. Egyúttal felszólaltak az ellen, hogy Perényi, miként már régebb idő óta Pekry Lajos is, az ország határain kivűl tartatik, a törvények ellenére, fogságban, a nélkűl, hogy elitéltettek volna. Azonban Ferdinánd nem vélte tanácsosnak e kívánat teljesítését; ő ugyanis sietett a német birodalmi gyűlésre, már pedig előre volt látható, hogy a per hosszú időt fog igénybe venni. De hihető, hogy azon körülmény is befolyt elhatározására, hogy Perényi árulását nem volt képes oly érvekkel bebizonyítani, melyeket a magyar törvényszék elégségeseknek tekintett volna. A rendeknek tehát azt válaszolta, hogy mihelyt Nürnbergből visszatér, nem fog késni Perényi ügyének eldöntését a rendes törvényszékre bízni.[2])

---

[1]) Verallo pápai nuntius 1542. október 22-én Bécsből írja: ‚Domane ad otto . . . questa S. Maestà andrà ad fare la Dieta di Ungharia in Possonio, et stimasi sarà breve, sendo cosi di natura li Unghari di espedirsi, et la maggior occupatione sarà di far fare processi contra Perin Petro et altri, che son fuggiti, quali oltre il tradimento dello intendersi con Turchi, si và dicendo, che havesser insieme trattato di amazzar questa Maestà.“ És a velenczei pápai nuntius november 16-án, Velenczéből, a pozsonyi országgyűlésről jelenti: „Perin Peter . . . sara dichiarato traditore con li suoi descendenti et complici, et squartato vivo.“ Eredetije a nápolyi Farnese levéltárban.

[2]) Báró Walpurg Bécsből 1542. november 25-én Farnese bíbornoknak írja Perényi felől: „Ungari . . . hanno domandato, che Sua Maestà lo facesse venire in Posonio e formarse il processo contra di lui, in presentia de quelli de Regno; qual cosa non era da fare.“ Bővebben ír e tárgyról *Verallo* casertai püspök és pápai nuntius november 28-án Bécsből: „Perche li Ungari hanno facto grandissima instantia ad Sua Maestà, che Perin Petro si iustificasse, et sel me-

A rendek megnyugodtak. És midőn november 23-án végzéseiket a királynak bemutatták, [1]) — ki e hó 19-én fényes kísérettel, melyhez a pápai nuntius és más külföldi követek csatlakoztak, másod ízben jött Pozsonyba [2]) — szónokuk a legteljesebb hódolat és hála érzelmeit tolmácsolta. Magasztalásokkal halmozta el a király atyai jóakaratát és áldozatkész buzgalmát, melyet trónralépte óta tanusított, hogy az egyenetlenségeket megszüntesse, az országot külső ellenségeinek támadásai ellen megoltalmazza, és régi épségébe visszahelyezze. Különös elismeréssel szól a király elhatározásáról, hogy nem csüggedve az utolsó hadjárat szerencsétlen kimenetele után, újra a német birodalomba és örökös tartományaiba utazik, azok fejedelmei- és rendeitől segélyt eszközlendő. A magyar rendek, — úgy mond — fejedelmük példáján fellelkesülve, maguk is mindent megtettek, hogy vele, őseik vére által szerzett hazájuk és szabadságuk megmentésében, közreműködjenek. Erről tanúskodnak végzéseik, melyeknek megerősítéséért esedeznek. „Legyen felséged meggyőződve, — így fejezte be szónoklatát — és győzze meg a római szent birodalom s a kereszténység egyéb fejedelmeit, hogy magyarországi hű alattvalói, bár számos veszélyek által környezvék, bár erőik megfogytak, sőt

ritava esser condennato overo absoluto, si facesse, peroselli e fatto intendere in nel Castello di Cittanuova, dove sta, se le basta quindici giorni ad iustificar le cose sue, che sarà espedito, et quando che non, che si soprassederà alla ritornata di Sua Maestà da Norinberga; soprr di che non ha dato ancora resposta. Impero non credo, si potra espedire in cosi poco tempo innanzi, che Sua Maestà vada ala Dieta. Questa instantia si fa cosi exactamente dalli Unghari, perche dicono, che Sua Maestà, cinque anni fa, tiene nel castello di Inspruck un altro nobile Ungaro, senza esser ne condennato ne assoluto, di che possono tutti li nobili haver timore, non li intravenga, desegnando forte Sua Maestà debilitar quel Regno delli capi. Et questa e la potissima causa, che non sono comparsi molti delli piu principali alla Dieta." Eredetije a nápolyi Farnese levéltárban.

[1]) E napról van keltezve a törvénykönyv. És a pápai nuntius is írja november 28-án: „Giovedi proximo passato (23) li Ungari absolverano la loro Dieta."

[2]) Báró Walpurg Bécsből november 25-én írja: „In Vienna non ho trovato la Maestà del Re, ne Mgr Verallo Nuntio, sono andati alla Dieta Ungaresca de Posonia."

úgy szólván végkép kimerültek: mégis őseik példájára, erős lélekkel el vannak határozva, minden körülmények között, mind végig felséged mellett maradni, és erejük fogytáig mindent megtenni, hogy maguktól és a szomszéd népektől a vad ellenség zsarnok igáját távol tartsák.“ [1])

A király sietett az országgyűlés végzéseit, melyek teljesen kielégítették, megerősíteni; mire más nap, november 24-én visszatért Bécsbe. [2]) A rendek is, miután a nürnbergi birodalmi gyűléshez és a császárhoz segélytkérő leveleket írtak, s az utóbbi átnyujtásával *Adurno Jeromos* egri prépostot Spanyolországba küldötték, [3]) november végén szintén elégülten távoztak.

Elégületlenek az országgyűlés végzéseivel csak a királyi városok polgárai valának, kik, mint a nemesi birtokok után áhítozók és több nemesek gyilkosai, bélyegeztettek meg. Siettek is a királynak panaszaikat bemutatni, és őt felkérni, adjon nekik alkalmat, hogy magukat ama gyalázatos vád ellen igazolhassák. [4])

---

[1]) A beszéd szövegét közli *Kovachich.* Vestigia. 661. l.

[2]) *Verallo* pápai nuntius november 28-iki jelentésében írja: „Giovedi proximo passato li Ungari absolverano la lor dieta, dove si concluse, quanto la Maiestà de Re domandava, et *ancora meglio*, perche Sua Maestà non domando cosa determinata... Di maniera che havuta questa *buona risolutione*, il giorno seguente, che fu venere, dappoi lo haver licentiati li oratori et molti della sua corte, Sua Maestà parti verso Moravia.“

[3]) Ezen levelek nem ismeretesek. Bírjuk V. Károlynak Barcelonában 1543. apríl 10-én, a nürnbergi birodalmi gyűlésnek 1543. apríl 20-án kelt válaszát. Mindkettőnek eredetije a budai kamarai levéltárban. —

[4]) Bártfa, Eperjes, Kis-Szeben és Lőcse városoknak, (1542. végén) dátum nélküli felterjesztése a bécsi titkos levéltárban.

XI.

Magyarországi részleges gyűlések 1542- és 1543-ban.

I.

Az 1542-ik év márczius havában tartott beszterczebányai országgyűlés végzéseinek foganatosítása, s különösen az erőszakosan elfoglalt jószágok visszabocsátása, élénk mozgalmat keltett az ország minden részeiben. Mivel pedig a törvények követelései több hatalmas főúr magánérdekeivel összeütközésbe jöttek, komoly nehézségek is merültek fel. Ezeknek megszüntetése és más ügyeknek elintézése végett, némely megyék rendei 1542. tavaszán két gyűlést tartottak: 1542. május 18-án *Ónodon* és június 4-én *Egerben*. Mindenkettőt *Perényi Péter* főkapitány hívta össze. Végzéseiket, sajnos, nem ismerjük. [1])

II.

I. Ferdinánd királynak és János király özvegyének biztosai 1541. deczember 29-én Gyalun szerződést írtak alá, melyben megállapíttatott, hogy a János király által bírt országrész, a nagyváradi békekötés értelmében, Ferdinándnak átadatik.

Azonban Frater György, ki leginkább előmozdította volt e szerződés létrejöttét, csakhamar visszatért ismét ko-

[1]) Perényi Péternek 1542. május 9-én Szepes megyéhez intézett meghívólevele az ónodi gyűlésre. — Ugyanannak 1542. május 21-én Szepes megyéhez intézett meghívólevele az egri gyűlésre. — Szepes megyének az egri gyűlésre küldött követei részére adott megbízólevele. Az előbbi kettőnek eredetije, az utolsónak fogalmazata Szepes megye levéltárában.

rábbi politikájához, mely szerint mind Ferdinánddal, mind a portával fenn akarta tartani a jó viszonyt, s a török hódítás veszélyeit színlelt hódolás és adófizetés által igyekezett elhárítani, mindaddig, míg Ferdinánd képes lesz oly haderőt vezetni az országba, mely annak megvédelmezésére elégséges.

Hogy ezen politikájának a rendeket megnyerje, 1542. augusztus közepén *Nagyváradra* gyűlést hírdetett. Nyolcz megye: *Arad*, *Békés*, *Bihar*, *Csanád*, *Csongrád*, *Külső-Szolnok*, *Temes* és *Zaránd* nemessége gyűlt egybe.

Frater György előterjesztésének lényeges pontja az volt hogy a török adó megfizetésére és Kassa megerősítésére adót kért megszavaztatni. Azonban a rendek nem helyeselték magatartását; meg nem tudtak megbarátkozni azon gondolattal, hogy a töröknek, ki ellen őseik annyiszor diadalmasan harczoltak, adófizetőivé váljanak; még nem mondottak le a reményről, hogy Ferdinándnál védelmet találhatnak.

Ennek folytán a kívánt adót megtagadták, kijelentették, hogy Ferdinándhoz kivánnak csatlakozni, és hódolatuk kifejezésére *Somlyay Mihályt* küldötték követül a királyi udvarba. [1])

III.

A nyolcz megye rendeinek magatartása nagy hatást gyakorolt Frater Györgyre, hajlandóvá tette őt szorosabban csatlakozni Ferdinándhoz. És midőn (1542.) szeptember havában a német birodalmi sereg Magyarország felmentésére megérkezett, nem késett többé a maga, Izabella és az erdélyi rendek nevében követeket küldeni az udvarba, kik által a gyalui szerződés oklevelét megküldötte, hódolatát tolmácsolta és szolgálatát ajánlotta.

---

[1]) Egy 1542. szeptember 21-én Gyulafehérvárról a királyi udvarba küldött névtelen jelentésben olvassuk: „In congregacione Varadiensi postulata fuit contribucio a Regnicolis, qui Thibiscum accolunt, pro tributo Cesari pendendo, quod se negarunt daturos, qui omnes fere adheserunt Serenissimo Domino Romanorum Regie Maiestati. . . . Peciit eciam Dominus Varadiensis subsidium ad conseruacionem Ciuitatis Cassouiensis, quod est illi omnino denegatum.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — A nyolcz megye által Somlyay részére adott megbízólevél eredetije ugyanott.

Ferdinánd örömmel fogadta Frater György ajánlatait, és sietett azokat igénybe venni. Midőn november elsejére Pozsonyba országgyűlést hirdetett, felhívta őt, hogy ugyanakkor a Tiszán túli megyék rendeit gyűjtse maga köré, s bírja rá, hogy a török ellen indítandó hadjárat költségeire adót szavazzanak meg.

A püspök november 8-ára *Nagyváradra* hirdette ki a gyűlést. Azonban az urak közűl csak *Báthory András*, *Csáky Demeter* és *Lossonczy Antal* jelentek meg személyesen, míg némelyek követeket küldöttek. Az alsó nemesség csak *három* megyéből jött össze.

Frater György mindazáltal megnyitotta a gyűlést. Előterjeszté a király kínánatát, s azt hathatósan ajánlotta a rendek figyelmébe. És az alsó nemesség csakugyan hajlandónak nyilatkozott az adót megszavazni.

Azonban a püspök a tanácskozások alatt azon meggyőződésre jutott, hogy a három megye által megajánlott adóból csak jelentéktelen pénzösszeg folynék be, mely a királynak kevés hasznot hozna. E miatt arra határozta el magát, hogy a gyűlést deczember 11-re elnapolja, azon reményben, hogy ezen határnapra a rendek teljes számban meg fognak jelenni.[1])

A király jóváhagyta ezen rendelkezését, és intette, hasson oda, hogy az újra megnyitandó gyűlés a pozsonyi országgyűlés végzéseivel öszhangzó határozatokat hozzon. [2])

IV.

Frater György az 1543. deczember 11-ére elnapolt nagyváradi gyűlést csak 1543. január 6-án tartotta meg. [3])

---

[1]) Walpurg báró 1542. november 25-én Bécsből Rómába jelenti: „Hanno ancora li Ungari a uno medesimo tempo (t. i. a pozsonyi országgyűléssel) fatto un altra Dieta in Veredein *(sic)*; ma quanto intendo con consenso del Re." (Eredetije a nápolyi állami levéltárban.) — Frater Györgynek 1542. november 9-én Ferdinánd királyhoz intézett jelentése a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Ferdinánd király 1542. november 29-én Nürnbergből Frater Györgyhöz intézett válaszának eredeti fogalmazata ugyanott.

[3]) Frater György, 1542. deczember 27-én Feledi Eusztáchhoz

Arad, *Békés*, *Bihar*, *Csanád*, *Csongrád*, *Heves*, *Külső-Szolnok*, *Temes* és *Zaránd* megyék nemessége gyűlt egybe. [1])

A király *Bornemissza Pál* udvari titkárt küldötte biztosúl. Ez január 7-én érkezett meg Nagyváradra. Más nap megjelent a rendek körében, bemutatta megbízólevelét és átnyujtotta a két utolsó országgyűlésen alkotott törvénykönyveket Mire előadta, mily buzgalommal és önfeláldozással igyekezett a király Magyarország javát előmozdítani, s hogy ez irányban megkezdett tevékenységét folytatni fogja, míg az ország bajai teljesen orvosolva lesznek; egyúttal felhívta a rendeket, hogy az ország védelmére, adó megajánlása és személyes felkelés által, ők is működjenek közre. [2])

A rendek hódolattal hallgatták meg a királyi biztos előterjesztését. Nem hiányoztak ugyan, kik a török elleni hadjáratban való részvétet mindenek felett veszélyesnek hirdették, és javasolták, hogy adófizetés által kell a töröktől kiméletet és biztonságot vásárolni. Fráter György is ezekhez hajolt. De, főleg *Somlyay Mihály* lelkes igyekezetei folytán, [3]) a többség ragaszkodott a mult évben tartott nagyváradi gyűlés határozatához, vonakodott Ferdinándtól s a magyar koronától elszakadni.

Rövid tanácskozás után az egybegyűlt rendek kijelentették, hogy készek, ha a szükség követelni fogja, személyesen összes jobbágyaikkal táborba szállani, és összes vagyonukat feláldozni. Egyelőre pedig minden jobbágytelekre másfél forintnyi adót vetettek ki, míg maguk részéről, a beszterczé-

---

intézett levelében írja: „Rogamus vestram dom., ut velit ad nos in congregacionem ad festum Epiphaniarum domini venire Varadinum.“ Eredetije ugyanott.

[1]) A gyűlésnek, alább említendő megbízóleveléből.

[2]) Bornemissza Pálnak 1543. február 18-án kelt jelentése. És a váradi gyűlésnek Ferdinánd királyhoz küldött követe részére adott utasítása. Mindkettő a bécsi titkos levéltárban.

[3]) A pozsonyi kamara 1543. márczius 7-én írja Ferdinándnak: „Certe, ut nobis dicunt, nisi fuisset dictus Michael Somlyay, tota illa, vel maior pars (az adóból). Imperatori Thurcarum fuisset promissa.“ (Eredetije ugyanott.)

bányai rendek példájára, vagyonuk értékének hatvanadrészét ajánlották fel. [1])

Azonban, tekintetbe véve országrészük veszélyes helyzetét, abban állapodtak meg, hogy a másfél forintnyi adó a török császár adójának és az Izabella részére ajánlott segélynek czíme alatt fog behajtatni. Attól tartottak, hogy azon esetre, ha nyiltan kimondatnék, hogy az adót a magyar király javára ajánlották meg, a török támadását s országrészük teljes elpusztulását idéznék elő, anélkül hogy ezzel a király ügyének bármily szolgálatot tennének.

Mivel pedig valóban kötelességüknek ismerték gondoskodni az özvegy királynéról és elhunyt királyuk gyermekéről, felkérték a királyt, engedje meg, hogy az adó egy része azoknak ellátására fordíttassék; annál inkább, mert ha azokat elhanyagolják, a török boszúját fogják magukra vonni.

Egyúttal figyelmeztették a királyt, parancsolja meg Frater Györgynek, mint kincstárnoknak, hogy az adót szigorúan hajtsa be, és a királyi kamarának szolgáltassa át.

A rendek ezután saját érdekeikről kivántak gondoskodni. Mivel a távolság, a török veszély és nagy költség miatt igen terhes lett volna, peres ügyeik elintézése végett, a Tisza vidékéről Pozsonyba utazni: azon kérelemmel fordúltak Ferdinánd királyhoz, hogy bizza meg Frater Györgyöt az ország ezen

[1]) Bornemissza jelentésében írja: „Dederunt tale responsum, quod volunt contribuere, ad defensionem Regni, de singulis colonis eorum hungaricos florenos tres computantes, sexagesimam, vìgesimam et duos florenos a rusticis ipsorum solvere debent. (?) Ultra hoc polliciti sunt in propria persona cum eorum rusticis omnibus (si opus erit) venire penes Maiestatem Vestram ad bellum. Promiserunt etiam dare aliis temporibus subsidia Vestre Maiestati, quociescumque fuerint per Maiestatem Vestram requisiti, usque ad reliquias substanciarum earum." A jelentés azon része, mely a megajánlott adókról szól, nem eléggé világos. A gyűlésnek követe részére adott instructiója erről így szól: „Deliberatum est, subsidium unius floreni presens ac sexagesime medietatem aliquatenus augeri." A titkos függelék pedig: „Subsidium floreni unius et denariorum quinquaginta." És *Perényi Albert* 1548. május 14-én írja Ferdinándnak: „Oblati fuerunt Maiestati Vestre in Conventu Waradiensi, defensionis nomine, per Regnicolas ex singulis colonis singuli contum denarii et quinquaginta." A bécsi titkos levéltárban.

részein az igazság kiszolgáltatásával. Továbbá felkérték, hogy az erőszakosan elfoglalt birtokok visszaadását a személynök által mielőbb eszközölje; a fogságban tartott Dobó Ferenczet részesítse kegyelmében; a Homonnai György és Bidy Mihály által épített várakat romboltassa le; végre Serédi Gáspárt, kit hatalmaskodásai miatt maguk között meg nem tűrhetnek, ne ruházza fel többé a főkapitányi tiszttel.

A rendek végzéseik és kérelmeik bemutatása végett Weseny Mihályt küldötték a Nürnbergben tartózkodó királyhoz.[1]) Ez a nagyváradi gyűlés áldozatkészségét elismeréssel fogadván, az adó behajtására nézve tett rendkivüli intézkedéseket jóváhagyta. Frater Györgyöt nem hatalmazta fel ugyan az ország ama részeiben, az igazság kiszolgáltatásával; de megbízta az ország rendes bíráit, hogy egy vagy két alkalmas birót küldjenek oda, hogy ekként a rendek a Pozsonyba való utazás terhétől fel legyenek mentve. Végre kijelentette, hogy Dobó és Serédi ügyében tekintettel leend közbenjárásukra. [2])

V.

Egy hónappal a nagyváradi gyűlés után, mielőtt Weseny Mihály a királyi válaszszal megjöhetett volna, 1543. február 11-én a nyolcz Tiszán túli megye nemessége, *Frater György* elnöklete alatt, *Gyulán* ujabb gyűlést tartott. Azonban ennek jelleme lényegesen különbözött az előbbiétől.

A nagyváradi püspök az 1542-ik évi hadjárat szégyenteljes eredménye után, ismét oda irányozta igyekezetét, hogy a szultánt hűsége felől meggyőzze, boszúját magától és a kormánya alatt álló országrésztől elhárítsa; annál inkább, mert biztos tudósításokat vett, hogy Szulejmán ezen évben személyesen fog Magyarországba hadat vezetni.

Ezen hír hatása alatt a Gyulán egybegyűlt rendek is készséggel léptek a Frater György által kijelölt útra. Bár

---

[1]) A Weseny részére kiállított megbízólevél eredetije, és Weseny egy felterjesztésének egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. —

[2]) Az april 3-án kelt k. leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

nem vonták vissza hódolati nyilatkozatukat, melyet Ferdinándnak csak imént küldöttek, és nem mondották ki nyiltan, hogy visszatérnek *János Zsigmond* hűségére; de végzéseikben teljesen ignorálják a királyt, egészen függetlenül rendelkeznek országrészük minden ügyeiről, végre Izabella és fia kiváló gondoskodásuk és kegyeletük tárgyát képezi.

A kormányzás, igazságszolgáltatás és a pénzügyek kezelése Frater György kezeibe összpontosíttatott.

Miután ugyanis a rendek meggyőződtek, hogy Izabella királyné nem képes rendeleteinek a kellő nyomatékot szerezni, úgy az ő és fia, mint az ország érdekében, a zavarok elhatalmasodásának meggátlása végett, elhatározták, hogy Frater György vezesse a kormányt, úgy azonban, hogy midőn fontos ügyek merűlnek fel, az urak tanácsával járjon el, és szükség esetében a királynét is értesítse.

Ugyancsak Frater György elnöklete alatt törvényszék szerveztetett, melyhez a hatalmaskodási perek a megyei törvényszékektől fellebbeztessenek.

Az országos jövedelmek kezelésére nézve, Frater György felhívatott, hogy számadásait mutassa be. A kincstárnok ezen kívánatnak, a mennyiben a múlt évekre vonatkozott, nem tett ugyan eleget; de indítványba hozta, hogy a gyűlés válaszszon, az urak és nemesek rendéből, biztosokat, kik mellette tartózkodjanak és a kincstár kezelésében részt vegyenek. Az indítvány elfogadtatott, oly hozzáadással, hogy a közjövedelmeket egyedűl az ország, a királyné és János Zsigmond szükségeire szabadjon fordítani.

Az urak felhivattak, hogy az országos jövedelmeket ne bitorolják, a letartóztatott jobbágyokat és birtokokat törvényes uraiknak adják vissza, jobbágyaikat szokatlan szolgálatokra ne kényszerítsék, és mindennemű erőszakos tettektől tartózkodjanak.

Egyébkint az alsó nemességnek a gyűlésen jelenlevő tagjai nem bízván ezen felhívás sikerében, határozottan kijelentették, hogy a további elnyomást nem fogják tűrni, és a hatalmaskodó urak ellen, jogaik és szabadságaik védelmére, egyesűlt erővel fognak fegyvert ragadni.

Ezen nyilatkozat nem tévesztette el hatását. A jelenlevő

urak siettek őket megnyugtatni és biztosítani, hogy ezentúl az ország törvényeit és jogait tiszteletben fogják tartani. Mivel pedig Petrovics Péter temesi főispán, kinek zsarnok hatalma legsúlyosabban nehezedett a nemességre és jobbágyokra, távol volt, a gyűlés őt külön felhívta, hogy az okozott károkért nyújtson elégtételt, és jövőre mások elnyomásától tartózkodjék.

Végre határoztatott, hogy azok, kik a gyűlés végzéseinek nem engedelmeskednek, 100 forint birságban, s ha ezt megfizetni vonakodnak, jószág- vagy épen fő-vesztésben marasztaltassanak el. [1])

VI.

Báthory András szatmári főispán és Ferdinánd főkapitánya 1543. apríl 8-ára *Debreczenbe* gyűlést hirdetett. [2]) Mily czélból, s mily eredménynyel tartatott meg ezen gyűlés? nem határozhatjuk meg. Lehetséges, hogy Báthory, a gyulai gyűlés végzéseivel szemben, Ferdinánd király érdekeit óhajtotta a Tisza mellékén felkarolni.

VII.

Míg Frater György 1543. tavaszán azon fáradozott, hogy a közeledő szultánt hűsége iránt megnyugtassa. [3]) Ferdinánd király is szükségesnek látta, ezen válságos időpontban, kisérletet tenni, hogy a hatalmas főpapnak és a kormánya alatt álló országrésznek közreműködését a török elleni hadjáratra kieszközölje.

---

[1]) Constitucio dominorum et nobilium octo Comitatuum Regni Hungarie, in comiciis ad dominicam Invocavit Gywle habitis, facta. — (Egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.)

[2]) *Verner György* sárosi kapitány 1542. márczius 12-én Eperjesről írja Ferdinándnak: „Dominus Andreas Bathori indixit congregacionem ad oppidum Debreczen, pro ea, quae praeteriit, dominica celebrandam, ac preter alios dominos ipsum quoque Dominum Seredi rogauit, ut interesset, qui praetextu infirmitatum suarum se excusauit." Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[3]) Ez ügyben, 1543. május végén, *úgy látszik*, gyűlést tartott. A pozsonyi helytartótanács 1543. május 25-én. Ferdinándnak jelenti: „Affertur ad nos variis ex locis Rmum D. Fratrem Georgium propo-

E végből a Tiszán innen és túl fekvő megyéknek június 29-re *Debreczenbe* gyűlést hirdetett, és Frater Györgyöt felhívta, hogy ott személyesen jelenjék meg, és kivánatainak teljesítése érdekében érvényesítse befolyását. [1])

A király magyar tanácsosainak megkérdezése nélkül határozta el magát e lépésre. Azok siettek ugyan aggályaikat és észrevételeiket tudomására hozni; [2]) de nem voltak képesek a gyűlés megtartását megakadályozni.

Mily megyék voltak a gyűlésen képviselve? nem tudjuk. Hasonlag arról sem birunk tudomással, vajjon Frater György részt vett-e annak tárgyalásaiban?

Ferdinánd *Báthory Andrást* rendelte biztosául, s egyúttal azon országrész főkapitányává nevezte.

Báthory előterjeszté az ország védelmére vonatkozó javaslatait és bemutatá a beszterczebányai országgyűlés végzéseit, melyeknek, és különösen az elfoglalt jószágok visszaadására vonatkozóknak végrehajtása, beható tanácskozások tárgyát képezte. A jelenlevő rendek felkérték a királyt, hogy Báthoryt a szükséges haderővel lássa el, kötelezvén magukat, hogy valahányszor a főkapitány által felhívatnak, őt teljeserejükből támogatni fogják. [3])

---

suisse quodam in loco, versus superiores partes, Conuentum habere et iam pociores quosque dominos et nobiles literis et nuntiis solicitare, et allicere variis racionibus, ut ad certum diem et locum conueniant, defensionem, conseruacionemque ipsorum et patrie, titulum proponens, de qua in Conuentu agere, statuereque cum illis decreuisset. . . Quorsus tendant huius consilia, haud sane explicamus." (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

[1]) Ferdinánd királynak 1543. június 2-án Prágából Frater Györgyhöz intézett meghívólevele. Eredeti fogalmazata ugyanott. —

[2]) A pozsonyi helytartótanács 1543. június 12-én kelt felterjesztésének eredetije ugyanott.

[3]) A debreczeni gyűlésnek, alább említendő, instructiója. És egy aláírást s dátumot nélkülöző emlékiratban, — mely hihetőleg Verner Györgytől származik — olvassuk: „Dominus Andreas Bathori in dicto conuentu Debreczensi obtinuit a singulis comitatibus, qui ibidem nuntios suos habuerunt, literas assecuratorias, quod sibi in exequendis dictis constitutionibus, quoties ad eos venerit aut miserit, omni auxilio sunt futuri." A bécsi titkos levéltárban.

Továbbá azon kérelemmel fordúltak a királyhoz, hogy peres ügyeik elintézése végett küldjön bírákat körükbe; és Perényi Pétert bocsássa szabadon, ajánlkozván, hogy hűségéért kezességet vállalnak.

Határozataik bemutatása és hódolatuk tolmácsolása végett követeket küldöttek a királyhoz, [1]) ki kegyelmes válaszszal bocsátotta el azokat. [2])

VIII.

Midőn (1543) június végén a debreczeni gyűlés megtartatott, Szulejmán már Magyarország területén állott, és miután több fontos erősséget megvívott, július 22-én Budára érkezett.

Frater Györgyöt — kinek hűségében teljesen bízott — már korábban felszólította volt, hogy az általa ajánlott adót küldje meg, és a török sereget lássa el élelmi szerekkel. Azonban Martinuzzi, bár nem mulasztotta el a szultánt, követek és levelek által, hódolatáról biztosítani, soká habozott ezt tényleges szolgálatok által bebizonyítani. De midőn a szultán követeléseit fenyegető hangon ismételte, nem hitte azokat többé mellőzhetni, a nélkül, hogy magát és a kormánya alatt álló országrészt a legnagyobb veszélynek tegye ki.

E végből a Tiszán túli megyék rendeit (1543.) augusztus 1-re *Derecskére* hívta meg, kijelentvén, hogy ezen gyűlés megtartására Ferdinánd királytól felhatalmazást nyert; [3]) melyet kikért ugyan, de be nem várt. [4])

Az urakat és nemeseket a tárgyalandó kérdések fontossága nagy számban vezette a kitűzött helyre. Ferdinánd buzgó hívei

---

[1]) Instructio apud Sacram Regiam Majestatem, per Nunccios dominorum Nobilium, qui congregacioni Debreczeniensi interfuerunt. Egykorú másolata ugyanott.

[2]) A királyi válasz, dátum nélküli, fogalmazatának töredéke ugyanott.

[3]) Ezt írják Báthory András, Balassa Imre és Serédi Gáspár 1543. augusztus 2.án Tokajból Ferdinándnak. A levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[4]) Ez kitünik Frater György 1543. augusztus 5-én, titkos jegyekkel, Ferdinándhoz írt levelének ezen helyéből: „Cum expectacio mandati Maiestatis Vestre, ad instituenda comitia, de

közül is többen megjelentek. A legelőkelőbbek: *Báthory András*, *Balassa Imre*, *Drágffy Gáspár*, *Serédi Gáspár* és *Verner György*.

A tanácskozások tárgyát mindenek előtt azon kérdés képezte: mikép menthetik meg területüket a török pusztítás- és foglalástól? Frater György előadta, hogy a királytól utasítást vett, miszerint a kormánya alatt álló országrészt és annak lakóit *bármily módon* igyekezzék megvédeni; e miatt javaslatba hozza, hogy a gyűlés küldjön a szultánhoz követet hogy hűségüket hangsúlyozva, adót és ajándékokat igérve, végre némi élelmi szereket nyújtva, biztosítsák maguk részére kegyelmét. Egyúttal értésükre adta, hogy több megyében már is elrendelte az élelmi szerek összegyűjtését, melyek Budára szállítandók.

Ezen indítvány a rendek körében nem talált kedvező fogadtatásra. Mivel azonban belátták, hogy ez az egyedüli eszköz az ország egy nagy részét a teljes elpusztulástól megóvni, elszánták magukat annak felhasználására. Mindazáltal kimondották, hogy a hódolatot, melyet a töröknek bejelentenek, csak addig fogják színlelni, míg képesek lesznek ellenállani. És midőn a követet és levelet Budára útnak indították, *Drágffy Gáspárt* Ferdinándhoz bocsátották, hogy elhatározásukat igazolja.

Továbbá tárgyalás alá vétetett Ferdinánd királynak rendelete, melyben a rendek felhívattak, hogy augusztus 1-én személyesen és jobbágyaik huszadrészével Nyitrára gyűljenek. E rendeletet későn vették, s mivel a török által minden felől körül voltak véve, végrehajtása nem volt lehetséges; s így csak azon általános nyilatkozatra szorítkoztak, hogy készek, ha kell, összes jobbágyaikkal is, táborba szállani, és hazájukért vérüket ontani.

Ugyanakkor megujították a Perényi Péter szabadon bocsátására és bírák küldésére vonatkozó kérelmeket, melyeket a debreczeni gyűlésből terjesztettek fel.

---

quibus Maiestas Vestra prioribus literis ad me scripserat, propter necessitatem rerum urgentissimarum, longa admodum esse videretur, Comitia Dominis Hungarie ad oppidum Derechke, non longe ad Debreczen, indixeram.“ Eredetije ugyanott.

Végre a jelenlevő rendek egymás között, érdekeik kölcsönös biztosítása végett, szövetségre léptek. Megállapították, hogy az urak és nemesek egymással szabadon érintkezhetnek és közlekedhetnek; hogy az erőszakos tettek elkövetőit, és azokat, kik a gondjaikra bízott várakból gyáván vagy áruló szándékkal távoznak, szigorúan fogják büntetni; ha a körülmények által kényszeríttetnének lakhelyeiket elhagyni és menekülni, a személy- és vagyonbiztonság megóvásáról közösen fognak gondoskodni; végre, az urak és nemesek, vagy jobbágyaik között netán keletkező egyenetlenségek megszüntetését választott bírákra fogják bízni.

Mily állást foglalt el Ferdinánd a derecskei gyűlés határozataival szemben? E kérdésre emlékeink nem válaszolnak. A királynak azt tanácsolták hívei, hogy a szövetséget, melyet Frater György és a hatalmaskodó urak, veszélyes utógondolattal, hoztak létre, ne erősítse meg. [1]) Vajjon követte-e ezen tanácsot? nem tudjuk.

IX.

Szulejmán, ki mint hadvezér és kormányzó egyaránt kitűnt, 1543. szeptember második felében, a meghódított magyarországi terület rendeivel országgyűlést kivánt tartani, s ez ügyben Frater Györgygyel is tárgyalásokat kezdett. De ígyekezetei sikertelenek voltak. És a szultán még ugyan azon hó végső napjaiban Budáról eltávozott s visszatért Konstantinápolyba. [2])

---

[1]) A derecskei rendek Drágffy részére adott utasítása; az általuk létrehozott confoederátió szövege; a török szultánhoz intézett levelük; végre Verner György jelentése a derecskei gyűlésről, a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Orsini Gyula 1543. széptember 29-én Pozsonyból a farnesi bíbornoknak jelenti: „Il Re cerca a fare una dieta de Ongari, qui et il Turco fa l'altra a Buda.“ És ugyanazon napon ugyanonnan De Medicis pápai biztosnak titkára jelenti, hogy a török visszavonult „non havendo potuto venire in Dietà gli Ungari di là, maxime fra Georgio.“ És ugyanaz másnap: „Il Turcho se ne va alterato, per non haver potuto tirare in dieta gl'Ongari, come se prometteua, et in specie frate Georgio et altri, che stanno su l'arme.“ A nápolyi állami levéltárban.

X.

Ferdinánd 1543. szeptember közepén, végső erőfeszítéssel, jelentékeny sereget gyűjtött össze, s el volt határozva azt személyesen Magyarországba, a török által megvívott helyek visszafoglalására vezetni. [1]) Hogy a magyar rendeket közfelkelésre, jobbágyaik felfegyverzésére bírja, és a sereg élelmezése iránt a szükséges intézkedéseket megtegye, Pozsonyban országgyűlést ohajtott tartani. [2]) Azonban ez nem volt lehetséges. Midőn a szultán elvonulásának híre a királyi táborba megérkezett, az idegen hadak vezérei kijelentették, hogy visszatérnek hazájukba, s csak 10 ezer embert hagynak, két hónap tartamára, az országban.

A király, ily körülmények között, október első napjaiban a főpapokat és főurakat maga köré gyűjtötte *Pozsonyba*, s tanácsukat kérte ki az iránt: mit kelljen az idegen hadak elvonulása esetében, az ország védelmére tenni?

Az idegen parancsnokok elhatározása az egybegyűlt főrendekre kínos hatást gyakorolt. Úgy vélekedtek, hogy ha azt valósítják, Magyarországnak és a szomszéd tartományoknak végromlását idézik elő.

Ők maguk részéről biztosították a királyt, hogy minden körülmények között készek, a trón, a keresztény hit és hazájuk érdekében életüket és összes vagyonukat feláldozni. Nem kételkedték, hogy a távollevő urak és nemesek, hasonló érzelmek által lelkesítve, mihelyt értesülnek, hogy ő felsége, személyesen táborba szállott, fejenként felkelnek az ország védelmére;

[1]) Anna királyné Prágából 1543. szeptember 12-én felkéri a magyar helytartótanácsot, hasson oda, hogy a király *ne* valósítsa elhatározását, s *ne* tegye ki életét veszélynek. A levél eredetije az esztergomi káptalan magán levéltárában.

[2]) De Medicis pápai biztos 1543. szeptember 15-én Bécsből a Farnese bíbornoknak jelenti: „Sua Maestà partirá lunedi, che saranno li 17, per barca, tanto che a un tempo ci trovaremo a Posonia, et li sarà il Concilio delli Unghari, cioe quelli, che non son ancor subiugati del Turcho.“ És Orsini Gyula 1543. szeptember 29-én *Pozsonyból* ugyanannak: „Il Re cerca di fare una Dieta de Ongari etqui.“ Eredije a nápolyi állami levéltárban.

hisz áldozatkészségüknek fényes jelét adták a múlt évben is, midőn Pest ostroma alkalmával oly nagy számban jelentek meg, hogy az idegen vezérek és katonák bámulatát keltették fel. Még nagyobb eredmény várható most, ha a király személyesen áll élükre.

Igaz ugyan, hogy jelenleg a pozsonyi táborban kevés magyar jelent meg, mit az idegen hadak távozásuk egyik okául hoznak fel; azonban ez azért történt, mert a király előbb Nyitrát, majd Győrt, végre Komáromot rendelte a magyar hadaknak gyülekezési helyül. Továbbá az idegen hadak a tél közeledésére utalnak; de az még elég távol van, s nem is oly zordon, hogy a hadak legalább két hónapot nem tölthetnének Magyarországban, mely idő alatt a hadjáratot sikeresen be lehetne fejezni; annál inkább, mert az elmúlt években is többször szerencsés eredmény jutalmazta a téli hadjáratokat. A betegségektől sem lehet tartani, mert a pestis és más ragályos nyavalyák az év ezen részében nem szoktak dúlni.

A főrendek egyúttal felhívták a király figyelmét azon körülményre, hogy ha a nagy fáradsággal és költséggel összegyűjtött idegen hadak most visszavonúlnak, s a király is Pozsonynál megállapodik, ez a magyar rendek között határtalan kétségbeesést fog előidézni; meg fog szilárdulni azon hit, hogy tulajdonképen csak saját határaik védelmére helyeznek súlyt, és Magyarország elpusztulásával s enyészetével semmit sem gondolnak. Ugyanis a szultán visszavonulása után a veszély nem tünt el; mert 10—12 ezer emberre lehet tenni a magyarországi várakban elhelyezett őrségek számát, míg Bosniában és Pozsegában 8—9000-nyi hadosztály áll készen. Nem lehet tehát kételkedni, hogy a török, a télen át is, folytatandja foglalásait és pusztításait. E miatt a királynak is gondoskodni kell az ország védelméről.

Áttérve a részletekre, javaslatba hozzák, hogy a király Esztergom és Jászberény közelében építtessen erődöket, a sági kolostort lássa el őrséggel és lőszerekkel, tegyen kísérletet a kevéssé megerősített Vácz visszavételére. A *Dunán túl* Komárom, Visegrád, Győr, Tata, Pápa, Veszprém, Sziget és Debregezt (?) várakat jó állapotba kell helyezni. Mindezen

váraknak őrségekkel való ellátására 3—4000 lovas és 8—9000 gyalog igényeltetik.

Tótországra is ki kell terjesztenie figyelmét, annál inkább, mert a török onnan szokott örökös tartományaiba nyomúlni. A megmaradt erősségekbe őrségeket helyezzen, és a bánt, hadak fogadására, kellő pénzösszeggel lássa el.

Mindezen őrségeket azonban nem két vagy három hónap tartamára kell felfogadni, mint eddig szokás volt, hanem a nagy hadjáratig. Buzgón kérik a királyt, hogy ezen régóta kilátásba helyezett nagy hadjáratot mielőbb, ha lehet, a jövő év márczius havában indítsa meg; mert a részleges és eredménytelen hadjáratok kimerítik az ország erejét, és elbizakodottá teszik a törököt.

Végre felkérik a királyt, hogy ne távozzék el az országból, mielőtt annak védelme iránt a szükséges rendelkezéseket megtette. [1])

A király ezen előterjesztésekre adott válaszában, értesíté az urakat, hogy a csehországi és ausztriai hadak vezéreit nem volt képes határozatuk megmásítására bírni, s így ő maga is kényszerítve látja magát a hadjárat tervéről egyelőre lemondani, s azt a jövő évre halasztani.

Esztergom vidékén várat építeni, és Váczot ostrom alá venni, szintén kivihetlennek tartja; mivel nem rendelkezik oly haderővel, melyet ama vállalatok követelnek. Ellenben Ságot megerősíteni és Jászberényben erősséget építeni czélszerűnek tartja, s kérdést intéz az urakhoz, mily számú őrséggel kelljen ezeket ellátni? De egyúttal kiemeli, hogy a jászberényi erősség építését a magyar rendeknek kellend elvállalni. A többi Dunán inneni és túli erősségeket könnyű lesz őrségekkel ellátni, mivel a 10,000-nyi csehországi had mellett, Ausztria részéről 4000 lovas és 1000 martalócz fog az országban maradni.

A tótországi erősségekről is szívesen gondoskodnék; mivel azonban ez erejét meghaladja, felhívja a rendeket, találja-

[1]) A királynak október 2-iki előterjesztése nem ismeretes. Az uraknak október 4-ikén kelt válasza, s egy másik külön felterjesztése, a bécsi titkos levéltárban.

nak ők utat és módot, hogy azon erősségeket őrséggel és a bánt pénzzel ellássák. Ha ezt megteszik, nemcsak saját hazájuk javát mozdítják elő, hanem áldozatkészségük által az idegen nemzeteket is, példájuk követésére fogják lelkesíteni.

A király örökös tartományai rendeit fel fogja hívni, hogy az említett 15000-nyi hadat nemcsak 2—3 hónap tartamára, hanem a jövő évi hadjáratig hagyják Magyarországban, s tegyék lehetővé, hogy a nagy hadjáratot márczius havában meg lehessen indítani. E végből a november 11-én Prágában tartandó országgyűlésen személyesen készül megjelenni. És midőn a magyar urakat felhívja, hogy oda követeket küldjenek, inti őket, hogy távozásából merítsenek vígasztalást és reményt, ne aggódjanak és ne essenek kétségbe, sőt igyekezzenek az ország egyéb rendeit is megnyugtatni. [1])

A főrendek élénk sajnálattal vették tudomásul, hogy az idegen sereg csakugyan elhagyja az országot és a hadjárat elhalasztatik; de kijelentették, hogy megnyugodnak a király intézkedéseiben. Az Esztergom mellett építendő erősség és Vácz ostroma tárgyában tett javaslataikat nem sürgették tovább. Sőt a jászberényi erősség építésének tervéről is lemondottak, azon ürügy alatt, hogy azt csak jelentékeny haderő fedezete alatt lehetne keresztülvinni; de hihetőleg azért, mert a király az építés költségeit a magyar rendekre hárította.

A sági erősségre nézve ajánlották, hogy oda 200 gyalog és 300 lovas helyeztessék el. Továbbá felkérték a királyt, hogy az egri várat vegye saját kezébe, s rendelje az egyik magyar főkapitány székhelyévé, ki Nógrád és Buják várakról is gondoskodjék. Hasonlag Surányt is, mint mely Komárom és Esztergom közelében fekvésénél fogva nagy fontossággal bir, őrséggel kell ellátni.

A tótországi várakat illetőleg kijelentik, hogy bár a király minden parancsainak készséggel hódolnak, azon várak ellátása erejüket meghaladja, azt tehát nem vállalhatják magukra. Ugyanis az ország jövedelmei, zavarteljes

---

[1]) Az október 6-án kelt királyi válaszirat eredeti fogalmazata ugyanott.

és háborús időkben tetemesen megfogytak; a slavóniai harminczad pedig, mely régebben a bánok fizetésére szolgált, most más czélokra fordíttatik. Csak egy mód van a szükséges költség előállítására: adót vetni ki az egész országra. De ezt maguk, a többi rendek hozzájárulása nélkül, nem tehetik; a jelenlevő urak birtokaiból csekély összeg folynék be, a távollevő rendek pedig nemcsak nem fizetnék meg a törvénytelenül kivetett adót, sőt felháborodásukban valószinűleg elpártolnának a királytól. Ennek folytán javasolják, hogy a király hívja össze, és pedig november 19-re Körmöczre, a *magyar országgyűlést*; igérvén, hogy azon lesznek, miszerint a rendek jelentékeny adót ajánljanak meg.

A főrendek a csehországi gyűlésre sem voltak hajlandók követeket küldeni; ezt is a magyar országgyűlés jogkörébe tartozónak itélték. [1])

[1]) A Pozsonyban egybegyűlt főpapok és urak 1543. október 6-án kelt felterjesztése. Egykorú másolat ugyanott.

XII.

A beszterczebányai országgyülés 1543. Novemberben.

Ferdinánd király, a magyar főpapok és főurak tanácsára,[1]) 1543. november 19-re *Beszterczebányára* országgyűlést hirdetett.[2])

Kik, és mily számban jöttek össze? Ki járt el a királyi biztos hivatalában? minderről nincs tudomásunk. *Frater György* követet küldött a gyűlésre, a biharmegyei *Pázmány Pétert* — a hasonnevű nagy primás öregatyját — ki az alsó nemesség körében magához ragadta a vezérszerepet.[3]) Az országgyűlés november 23-án nyittatott meg.[4])

A királyi előterjesztések felhívták a rendeket, hogy tekintve az ország válságos állapotát és a fenyegető veszélyeket, gondoskodjanak az egyetértés és összetartás megszilárdításáról, és véget vetve a soraikban uralkodó egyetlenségeknek, egyesült erővel lépjenek fel az ország védelmére, a közös ellenség leküzdésére.

A király visszapillantva az elmúlt évek eseményeire, előadta, mikép igyekezett az országnak belső békéjét a János

[1]) L. fennebb 136. lapon.

[2]) Az 1543. október 24-ikén kelt meghívólevél egy példánya Nagyszombat város levéltárában.

[3]) *Werner György* 1543. deczember 15-én Ferdinándhoz intézett levelében, a beszterczebányai országgyűlésről szólván, megjegyzi: „Ejusdem monachi nuntium Petrum Pazman primas in eodem conventu tenuisse, et per hoc neminem ausum fuisse aliquid liberius loqui.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

[4]) Selmecz városának országgyűlési követei 1543. november 28-án jelentik küldőiknek, hogy pénteken (november 23-án) korán reggel „hat man der Kuniglich Maiestet instruction bey dem grossen und kleinen adl verlessen.“ Eredetije Selmecz város levéltárában.

királylyal kötött egyesség, és külső biztonságát a török ellen intézett hadjáratok alkalmával tett nagy erőfeszítés által, megállapítani. Hogy ez utóbbi igyekezetei nem vezettek eredményre, s az ország jelentékeny területe a törököt uralja, e miatt a felelősség nagy részben az ország rendeit terheli, kik a szükséges áldozatokat meghozni elmulasztották. Egyébkint el van határozva tavasz nyiltával újabb hadjáratot indítani meg, melyhez örökös tartományai és a német birodalom közreműködését igénybe veendi. Ezen czélra a rendek is ajánljanak meg adót és hadakat, úgy szintén küldjenek Prágába a cseh országgyűlésre követeket, kik őt a segély kieszközlésében támogassák, és esetleg a német birodalom gyűlésére is elkísérjék. [1])

Legelőbb az adó és hadak megajánlásának ügye tárgyaltatott. Mind a főrendek mind az alsó nemesek hajlandók valának eleget tenni a királyi felhívásnak. De a hozandó áldozatok mértékének meghatározása körül a törvényhozás két tényezője összeütközésbe jött. Ugyanis a főrendek minden jobbágyot *két* forinttal kívánták megadóztatni, és száz jobbágytelek után *három* huszárt egy évre ajánlani meg. Ellenben a megyei követek sokalták az adót és kevesellték a huszárok számát, melyet 100 jobbágytelek után *négy* huszárban javasoltak megállapíttatni.

A tárgyalások több napot töltöttek be.[2]) Végre compromissum jött létre.

Ennek folytán az országgyűlés kijelentette, hogy, habár a sok év óta folytatott háború terhe alatt a rendek kimerültek; nem haboznak az ország javára újabb áldozatokat hozni, és lovashadak fogadására *két forintot* ajánlani meg, melynek fele a jövő (1544.) év január 25-én, másik fele apríl 24-én fog

---

[1]) A királyi előterjesztés szövegét nem ismerjük. Tartalmára következtetnünk enged a rendek válasza, és a törvénykönyv előszava. Röviden érinti azt a selmeczi követek november 25-iki, idézett jelentése.

[2]) Selmecz város követei november 28-iki, idézett jelentésökben írják, hogy az országgyűlés azon napig semmit sem végezett. Mennyi adót javasoltak a követek, nem mondják; csak általánosságban említik: „Wohin die Landsherrn und sonderlich die Chamerrät mit dem ansehnid wollen, do wil der gemeine adl nicht hin."

fizettetni. Ezen adó fizetésétől csak azon zsellérek mentettek fel, kiknek vagyona *hat* forintnál kevesebb értékkel bír, és mindazok, kiknek házát a törökök a folyó évben lángba borították.

A jobbágyok összeszámítása végett a királyi adókivetők haladéktalanúl ki fognak küldetni; ezek egy úttal utasíttattak, hogy számítsák ki: mily összeg várható minden megye adójából, s hány lovast lehet abból eltartani?

Az adót a főurak saját birtokaikon maguk, az alsó nemesség birtokain pedig a megye közönsége által választandó adószedők fogják behajtani.

A főurak a birtokaikból befolyó összegnek 20 %-át az ország és ő felsége szükségeinek fedezésére, a kir. kamarának fogják átszolgáltatni; a fennmaradó 80-%-ot hadak tartására fordítandják. Ha valamely főúr az adót behajtaná, de nem fordítaná a törvény által kijelölt czélokra, erre erőszakos eszközökkel fog kényszeríttetni; a jobbágyok semmi esetre sem tartoznak az adót másod ízben megfizetni.

Az alsó nemesség jobbágyainak adóját minden megye maga fogja kezelni; akként, hogy a befolyó összegnek 20 %-át szintén a kamarának szolgáltatja át, 75 %-át a megyei hadak ellátására, és 5 %-át egyéb megyei szükségek fedezésére fordítandja.

A plébánosok, kápolna- és oltárjavadalmak birtokosai ez alkalommal is, egy évi jövedelmök tizedrészének lefizetésére, az egy-telkes nemesek pedig, úgy szintén azon nem nemes személyek is, kik nemesi birtokokat szereztek, minden cúria után, egy forintnak fizetésére köteleztettek.

Ellenben a királyi- és bányavárosok, miután már korábban, a király felhívására bizonyos segélyösszeget fizettek és hadakat is állítottak ki, ez alkalommal új terhektől megkíméltettek. [1])

Az országgyűlés továbbá a jövő évben indítandó hadjárat czéljaira, száz jobbágy után *hat huszár* kiállítását szavazta meg; akként, hogy az ily módon létesítendő hadsereg ellátásának *egy egész évi* költségei két harmad részben a jobbágyok

[1]) A IX., X., XIV.—XIX. és XXVI. czikkek.

adójából, egy harmad részben pedig az urak és nemesek által, saját erszényükből, fog fedeztetni.

Mind az urak, mind a megyék a huszárokat 1543. január 6-ikáig kiállítják, és a királyi kapitányok parancsnoksága alá helyezvén, az ezek által kijelölendő helyekre küldik.

Ezen kapitányoknak kötelességükké tétetett: katonáikat minden kártételtől, az egyháziak és nemesek lakaiban való megszállástól visszatartani, és a kihágások szerzőit büntetéssel sújtani. Fizetésökhez minden megye 100 forinttal tartozott járulni.

Egyébkint a rendek elhatározták, hogy ha a király személyesen táborba száll, az urak és nemesek fejenként fegyvert fognak, és a megajánlott huszárokon felül, 100 jobbágy után két huszárt és húsz puskás gyalogot állítanak ki; az egytelkes nemesek pedig öt-öt cúria után egy lovast állítanak ki.

Hasonlag készeknek nyilatkoztak azon esetre is, ha a török valamely várat ostrom alá venne, ennek felmentése, vagy ha új vár építéséhez fogna, ennek megakadályozása végett, a kapitánynak felhívására, személyesen, és nagy veszély idején, jobbágyaikkal együtt felkelni.

A rendek, midőn áldozatkészségüknek ily fényes jelét adták, viszont azon kérelemmel fordúltak a királyhoz, hogy a várakat lássa el elégséges őrhadakkal; és Mária királynéhoz, hogy magyarországi birtokai után tartson ő is megfelelő számú hadakat, az ország védelmére. [1])

A királyi kívánatok teljesítése után, az országgyűlés tárgyalás alá vette a lefolyt zavarteljes időkben erőszakosan elfoglalt birtokok visszaadásának kérdését, mely a korábbi országgyűlések ismételt megoldási kísérletei daczára, még mindig a közbéke teljes megszilárdulásának akadálya gyanánt szerepelt.

Az alsó nemesség, melyet a hatalmaskodó főurak eddig kijátszottak, most végre nagyobb határozottsággal lépett fel, mint egyébkor. Szónokai szenvedélyes beszédeket tartottak, melyeknek lényege az volt, hogy nem engedik magukat többé

---

[1]) A VII., VIII., XI.—XIV., és XX.—XXV. czikkek.

hiú igéretek által elámíttatni, hanem követeik, hogy az országgyűlésen jelenlevő urak rögtön adják vissza a kezeik között létező jogtalanul bírt jószágokat. [1])

Ezt nem sikerült keresztülvinniök. Azonban törvény alkottatott, mely a főkapitányokat utasította, hogy azok ellen, kik az ily törvénytelenűl bírt jószágokat vonakodnak visszabocsátani, fegyver hatalmával lépjenek fel, és szükség esetében vegyék igénybe az urak és megyék hadait. A nemesek, kik ily ellenszegülő urak szolgálatjában állottak, köteleztettek azokat, jószágvesztés terhe alatt, elhagyni. Egyébkint a törvényes birtokosok felhatalmaztattak azok ellen, kik jószágaikat elfoglalták volt, az okozott károkért, keresetet indítani. [2])

Mivel pedig némely urak az elmúlt években várakat építettek, melyekből az ország lakosait különbözőképen zaklatták, a főkapitányok megbízattak, hogy az ily váraknak lerombolását eszközöljék; és kimondatott, hogy ezentúl senkinek se legyen megengedve új várakat emelni. [3]) Továbbá az ujonan, önkényesen felállított harminczadok és vámok eltörlésére vonatkozó régibb törvények is megújíttattak, és végrehajtásuk a főkapitányokra bízatott. [4])

Az egyházi rend némely tagjai azon panaszt terjesztették az országgyűlés elé, hogy több főpap, káptalan és convent tizedjövedelmeitől erőszakosan megfosztatott, s ekként honvédelmi kötelességeinek teljesítésére képtelenné vált. A rendek meghagyták a kapitányoknak, hogy az elidegenített tizedjövedelmek visszaadásáról gondoskodjanak. [5])

A hamis pénzverők, a korábbi országgyűlések szigorú törvényei daczára, nem szűnvén meg gonosz mesterségük

---

[1]) Selmecz város országgyűlési követei idézett (1543. november 28-iki) jelentésükben írják: „Derhalben sich gemainer adl lenger nicht will affen lassen, oder pay der naszn fűren.“ És *Kapy György* 1543. deczember 11-én Werner Györgynek írja: „Presens Dieta non parva cum confusione est celebrata. . . . Nunc confessi sunt barones et magnates, quod semper et ab inicio in perdicionem nobilitatis laboraverunt.“ (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

[2]) Az I.—V. és XXV. czikkek.

[3]) A VI. czikk.

[4]) A XXVI. czikk.

[5]) A XXVIII. czikk.

folytatásával; az országgyűlés indíttatva látta magát azoknak megbüntetésére a király és a kapitányok figyelmét felhívni. [1])

Az *igazságszolgáltatás* érdekei szintén foglalkoztatták az országgyűlést. A királyi helytartó és az ország többi rendes bírái felhívattak, hogy haladék nélkül kezdjék meg a hozzájuk tartozó perek tárgyalását és lehetőleg siettessék az itéletek végrehajtását. Mivel pedig az elmúlt években gyakran megtörtént, hogy azon törvényes személyek, kik az ítéletek végrehajtásában eljártak, az elmarasztalt fél által bántalmaztattak, sőt meggyilkoltattak; e miatt határoztatott, hogy az ily merényletek szerzőit a király vagy a helytartó a törvények értelmében, büntesse meg; a végrehajtásokban eljáró közegek pedig a kapitányok különös védelme alá helyeztettek.

Az ország rendei a Tiszán túli megyék azon kívánatát, hogy a király azok területére külön bírákat rendeljen, pártolták, s ajánlották, hogy a király az igazságszolgáltatást azon megyékben bízza Báthory András főkapitányra, s rendeljen e végből melléje ülnököket és itélő mestereket. [2])

Továbbá a király felkéretett, ne engedjen udvari cancellariája által, bárki érdekében, oly rendeleteket kiadatni, melyek az ország törvényeivel ellenkeznek. [3])

Végre kimondatott, hogy az 1542-ik évi beszterczebányai és pozsonyi országgyűlések végzései, a mennyiben jelenleg nem módosíttattak, továbbra is érvényeseknek tekintendők. [4])

A rendek mindezen határozatokat törvényczikkek alakjában mutatták be a királynak, kikérve megerősítését. [5])

Ellenben több egyéb ügyet kérelem alakjában terjesztettek eléje.

Felkérték, hogy Perényi Pétert bocsássa szabadon; az elhunyt Thurzó Elek országbíró özvegyét és gyermekeit vegye pártfogása alá, és rendelkezzék, hogy végrendelete hajtassék végre, úgy szintén az általa őrizett országos pecsétek a királyi

---

[1]) A XXVII. czikk.

[2]) A XXIX., XXX., XXXII., XXIII. czikkek.

[3]) A XXXI. czikk.

[4]) A XXXIV. czikk.

[5]) A törvénykönyv ki van adva törvényeink nyomtatásban megjelent gyűjteményeiben.

helytartónak adassanak át; rendelje el, hogy Lipcse vára a Lipcsei testvéreknek adassék át; a Vas megyére rótt közmunkák terhét könnyítse meg; eszközölje ki, hogy a Lengyelország- és Sziléziába vezető utak nyittassanak meg a közlekedésnek; bírja rá Vöröskő birtokosait, hogy Nagyszombat városának az erőditményeire szükséges fát szolgáltassák ki; rendelkezzék, hogy Feledi Eusztáchnak szolgáltassanak igazságot; Horváth János nógrádi várnagynak adományozzon bizonyos jószágokat.

Végre több megye és magánosok panaszait a király figyelmébe ajánlják. Sáros, Zemplén, Ung és Abaúj megyék Kassa városának; Nógrád, Bars és Hont megyék főispánaiknak Marmaros és Sáros megyék a huszti, illetőleg a sárosi vár parancsnokainak; a leleszi convent Serédi Gáspárnak erőszakos tettei miatt emeltek panaszt.

De legnagyobb fontossággal bír az, hogy az országgyűlés — a mohácsi vész óta először — *Luther felekezetének* terjeszkedése ellen felszólal, s annak kiirtására a királyt felhívja. [1])

Az országgyűlés, végzéseinek és kívánatainak bemutatása végett, *Kechethy Márton* veszprémi püspököt, *Nyáry Ferencz* honti főispánt, *Rakowszky György* túróczi alispánt és *Lipcsei Jánost* küldötte a királyhoz. Ezek egy úttal meg voltak bízva, azon vádat, mintha az utolsó hadjárat sikertelenségének a magyar nemzet lett volna oka, megczáfolni, és a királyt felkérni, hogy a jövő évi hadjáratot ideje korán, legkésőbb márczius havában, indítsa meg, biztosítván őt, hogy az ország rendei teljes erejükből támogatni fogják. [2])

Ferdinánd a következő (1544,) év első napjaiban Prágában fogadta a küldöttséget. Nem késett az országgyűlés végzéseit megerősíteni, s csak egy pontra tett észrevételt. Ugyanis

---

[1]) „Secta Lutherana extirpanda. Querele contra sectam Lutheranam." E rövid jegyzet áll az országgyűlés felterjesztésének kivonatában (magát a felterjesztést, sajnos, nem bírjuk.) A királyi helytartó, a főpapok és főurakkal még némely külön kérelmeket is terjesztettek fel. Ezeknek kivonata a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Az országgyűlésnek a kir. előterjesztésekre adott válasza dátum nélküli egykorú másolat, ugyanott.

a törvénytelenül elfoglalt várak és jószágok visszábocsátását illető végzés alól kivétetni óhajtotta azon jószágokat, melyeket ő elzálogosított volt; fentartván magának, hogy ezek iránt, a jog és igazság követelései szerint, akkor fog intézkedni mikor személyesen Magyarországba jő. Egyébkint kijelentette, hogy nehézség nélkül fogja a végzések többi pontjait végrehajtani. Viszont ő is megvárja a rendektől, hogy elvállalt kötelezettségeiknek lelkiismeretesen feleljenek meg, újólag tanusított áldozatkészségükért elismerését fejezvén ki.

Azon kérelmükre, hogy a jövő évi hadjáratot márczius havában kezdje meg, *kitérőleg* válaszol. Értésükre adja, hogy örökös tartományainak rendeivel, a segély ügyében, már megindította a tárgyalásokat, s mihelyt ezek be lesznek fejezve Spejerbe fog sietni, hol a császár is megjelenik. Reméli, hogy mindkét gyűlés oly határozatokat fog hozni, melyek Magyarország megmentését biztosítandják. Bizalommal nézzenek tehát a jövő elé, és tegyenek meg mindent hazájuk oltalmára, mi hatalmukban áll. [1])

A rendek külön előterjesztett kérelmeire és panaszaira a következőleg válaszolt.

Thurzó Elek özvegyét és örököseit pártfogása alá fogja venni.

Perényi Péter szabadon bocsátásáról „gondolkodni fog" és a rendek közbenjárására „kegyelmesen tekintettel leend."

Lossonczy István nógrádi főispánnak meghagyta, hogy az általa vagy tisztei által elkövetett sérelmekért nyújtson az illetőknek megfelelő elégtetelt; ha pedig ezt tenni elmulasztaná, a királyi helytartó fog igazságot szólgáltatni.

Balassa Menyhértet fel fogja szólítani, hogy mint Hont és Bars megyék főispánja a tiszti esküt tegye le, ha pedig nem engedelmeskedik, hivatalától meg fogja fosztani, s azt olyannak adományozandja, ki kész mindenkinek igazságot szolgáltatni.

Báthory András főkapitányt már korábban felhívta, hogy a huszti vár parancsnokát a marmarosi nemesség elnyomásá-

---

[1]) Az 1544. január 25-én kelt királyi válaszirat eredeti fogalmazata ugyanott.

tól és egyéb erőszakos tettektől tartsa vissza; ez iránt újabb rendeletet fog hozzá bocsátani.

Habár a Rába mentében építendő védművek nagy fontossággal bírnak, intézkedni fog, hogy Vas megye lakossága a közmunkák tekintetében lehetőleg megkíméltessék.

Miután Sáros vára a felvidék lakosságának oltalmazására kiváló jelentőségű, kivánja, hogy Sáros megye közönsége ajánljon meg némi adót, hogy a nevezett vár erődítése mielőbb befejeztetvén, további terheltetéstől meg legyen kímélve.

Sáros, Zemplén, Ung és Abaúj megyéknek Kassa város hatósága ellen emelt panaszait Frater Györgynek külön követ által elő fogja terjeszteni, s őt felkérendi, hogy azok orvoslását eszközölje.

„Miután a keresztény hit csak egy lehet, s a szakadást meg nem tűri: gondoskodni kell, hogy Isten szavának hamis hírnökei az Úr nyájától, mely a hizelgő és kedves tanokat hirdető pásztort könnyen követi, távol tartassanak. Emiatt ő felsége helyesnek és üdvösnek tartja, hű alattvalóinak kérelmét meghallgatva, kapitányait utasítani, hogy a királyi helytartó megkeresésére, (melynek azonban méltó okból és kellő alappal kell történni) a hamis tanok hirdetői ellen, kik az igaz egyház szentségeit és rendeleteit megvetik, és Isten egyházában szakadást idéznek elő, lépjenek fel.“

A király meg fogja hagyni a Fuggereknek és ezek vöröskői tiszteinek, hogy erdőikből Nagyszombat városának az erődítményeire szükséges fát, régi szokás szerint, szolgáltassák ki.

A Komárom megyében levő hadak parancsnokainak már elrendelte, hogy katonáikat a szegény nép elnyomásától és fosztogatásától tartsák vissza, és az elkövetett kihágások tárgyában szolgáltassanak igazságot.

A király nehezteléssel értesült Seredi Gáspár merényletéről, mely szerint a leleszi prépostságot éjnek idején megtámadta, a prépostot elfogta, a templomot profanálta és egyéb erőszakos tetteket követett el. E miatt Serédit maga elé idézte, s a törvények értelmében, kímélet nélkül fog ellene eljárni.

Mária királynét már megkereste az iránt, hogy Lipcse várát a Lipcsei testvéreknek bocsássa vissza.

Thurzó Elek özvegyét fel fogja szólítani, hogy a kezei között levő országos pecséteket szolgáltassa ki; egy úttal intézkedni fog, hogy az elhunyt országbíró által élte végső szakában elintézett perek itélet-oklevelei azon pecsétekkel látassanak el.

Már korábban elrendelte, hogy Thurzó Elek végrendeletét a királyi helytartó és a tanácsosok január 25-én bontsák fel, s azután végrehajtásáról intézkedjenek.

Hasonlag megparancsolta, hogy Feledi Eusztách panaszait az illető hatóságok vizsgálják meg és szolgáltassanak neki igazságot.

Miután Seredi Gáspárnak a Sztropkó közelében emelt vár építésére nem adott felhatalmazást, s az abból a szomszéd nemeseket és jobbágyokat sokféleképen zaklatja; Báthory András főkapitány által, a beszterczebányai törvények értelmében, ama várat le fogja romboltatni.

A királyi- és bányavárosok jogainak és szabadalmainak tiszteletben tartásáról gondoskodni fog; és nem fogja engedni, hogy polgáraikat a helytartó vagy a kamara jövőben letartóztassa.

Lőcse városának árulerakási jogát, melyet Késmárk városa ellenében per útján érvényesített, fen fogja tartani.

Azon pénzösszeg iránt, melyet Eperjes városának polgárai a sóvári erősségre adtak, módot fog találni, hogy az említett polgárok kielégíttessenek.

A lengyel királylyal tárgyalásokat folytat a határokon levő elzárt utak megnyitása tárgyában; és gondja lesz reá, hogy a Boroszlóba és Teschenbe vezető utak szintén megnyittassanak.

Horváth János nógrádi várnagyot azon jószágokkal, melyeknek adományozásáért a rendek közbenjártak, már megadományozta. [1])

Ugyanazon küldöttség, mely az országgyűlés végzéseinek megerősítését és kívánatainak elintézését kieszközölte, egy úttal megbízatatott a prágai országgyűlésen a török ellen nyújtandó segély megajánlása érdekében működni; míg ugyanazon

[1]) Az 1544. január 12-én kelt leirat XVI. századbeli másolata a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében.

czélból a német birodalom spejeri gyűlésére Kechethi, Batthyányi Ferencz és Rakowszky küldettek. [1])

Ezek hívatva voltak előadni a magyarok által a török ellen viselt hadjáratok történetét; kiemelni, mily áldozatokat hoztak és mily roppant erőfeszítéseket tettek, hogy hazájukat és a kereszténységet megmentsék; végre kinyilatkoztatni, hogy azon esetre, ha a jövő évi hadjárat alkalmával ismét magukra lesznek hagyatva, az önfentartás érdeke arra fogja őket kényszeríteni, hogy mielőtt teljesen megsemmisülnek, az ellenségnek bármennyire kedvezőtlen békefeltételeit, sőt, ha kell, uralmát is elfogadják. [2])

A cseh- és morvaországi rendek némi hadakat, és Komárom várának megerősítésére 16,000 forintot ajánlottak meg. [3])

A spejeri birodalmi gyűlés is szavazott meg segélyt. És V. Károly császár igéretet tett, hogy a következő évben személyesen fog, Magyarország felszabadítására, sereget vezetni. [4])

---

[1]) Az utóbbiak neveit a részükre adott utasításból, az előbbiekét a részükre kiállított, 1542. deczember 2-án kelt megbízólevélből ismerjük. Az utóbbinak eredetije a bécsi titkos levéltárban. — Egyébkint a január 25-iki királyi leiratból tudjuk, hogy Lipchei helyett Bertholdi Márton Sáros megyei alispán volt a küldöttség tagja.

[2]) A Prágába küldött követek utasítása, melyet nem ismerünk, kétségkivűl azonos volt a spejeri birodalmi gyűlésre küldött követek utasításával. Az utóbbinak egykorú másolata ugyanott.

[3]) A prágai országgyűlés végzéseinek XVI. századbeli másolata a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében.

[4]) V. Károly 1544. május 7-én kelt, a beszterczebányai országgyűlés levelére adott válasziratának eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

XIII.

Magyarországi részleges gyűlések 1544- és 1545-ben.

I.

1544-ben ismét meghiúsultak a magyar nemzet reményei, melyeket a császár és a német birodalom segélyígéreteihez kapcsolt. Ez alatt a török kézre jutott várak őrségei, ellenállást nem találva, terjesztették foglalásaikat. A Duna mellékén mind nagyobb tért foglalt a török uralom. [1])

A Tiszán inneni vármegyék rendei, ily körülmények között, meggyőződtek, hogy ha területük védelméről önmaguk nem gondoskodtak, a török rabságot ki nem kerülik. Ezen veszély elhárítása képezte az 1544. július 6-án *Sajó-Szent-Péteren* tartott gyűlés tanácskozásainak tárgyát.

Valószinűleg *Frater György* hívta össze a gyűlést. A jelenlevők neveit csak csekély részben ismerjük. A nagyváradi püspök körűl megjelentek: Balassa Imre és Zsigmond, Bebek Ferencz, Bidy Mihály, Dobó Ferencz, Drágffy Gáspár, a Homonnai testvérek egyike, wingarthi Horwáth Gáspár és Serédi Gáspár. [2])

Ferdinánd király *Peregi Albert* pécsi prépostot, a pozsonyi kamara elnökét, küldötte a gyűlésre. Ez bemutatta V. Károly császárnak, 1544. május 7-én a magyarországi rendekhez intézett levelét, melyben határozott ígéretet tesz, hogy a jövő évben személyesen fog hatalmas sereget Magyarország felszabadítására vezetni.

Az összegyűlt rendek hálájukat fejezték ki az ígéretért,

[1]) V. ö. *Horváth Mihály*. Magyarország Történelme. IV. 198. l.
[2]) Ezeket említve találjuk a gyűlés végzéseiben.

és a királynak buzgalmáért, melyet a külsegély megszerzése körül kifejtett. Mivel azonban az ország ezen részét megmenteni és a török támadások ellen megoltalmazni csak rögtöni segély képes: felkérték a királyt, hogy a beszterczebányai országgyűlésen kijelölt főkapitányt haladéktalanul küldje körükbe, ki a szükséges védelmi intézkedéseket megtegye, és egy úttal a törvénytelenül elfoglalt jószágoknak visszaadását eszközölje.

Továbbá lehetővé akarván tenni, hogy Eger vára, mely az ország felső részeinek kulcsát képezi, megerősíttessék és védelmi állapotba helyeztessék: határoztatott, hogy az egri püspökség összes tizedei, bárki élvezte azokat eddigelé, jövőben a királyi tisztek által a várra fordíttassanak.

Peregi Albert, a királyi biztos, kijelentette, hogy, bár erre nézve utasítást és felhatalmazást nem nyert, remélli, miszerint a király ezen végzést jóvá fogja hagyni.

A rendek továbbá megállapították, hogy a nemesek jobbágyaikat felfegyverezve készen fogják tartani, hogy mihelyt a török számadás vagy ostrom híre érkezik, fejenként megindúlhassanak.

A királyhoz több kérelemmel fordúltak. Kívánták, találjon módot, hogy *Losonczy István* az általa elfoglalva tartott idegen jószágokat törvényes birtokosaiknak adja vissza, és szűnjék meg a szomszéd nemeseket, jobbágyokat s kereskedőket zsarolni; hogy mindazok, kik az esztergomi érsek birtokait és tizedeit bitorolják, ezeket adják vissza; végre hirdessen a Tiszán inneni s túli országrész úgy szintén Erdély rendeinek gyűlést, melyen az ország védelmeiről tanácskozhassanak és határozhassanak. [1])

Vajjon megerősítette-e Ferdinánd ezen végzéseket? arról nincs tudomásunk.

II.

Frater György nem várta be, míg a király, a sajó-szentpéteri rendek kérelmére hajolva, a tiszamelléki országrész

---

[1]) A gyülés végzéseit, a Bártfa sz. k. város levéltárában levő egykorú másolatból, közli *Kovachich*. Supplementum. III. 185—190. ll.

védelmére főkapitányt és haderőt küld. Miután ez késett, és a török napról napra fenyegetőbb magatartást foglalt el, a veszély elhárítására ujolag megragadta a végső eszközt: adófizetés által vásárolni a töröktől kíméletet.

1544. második felében *Debreczenben* gyűlést tartott, hol indítványára több megye — kétség kivűl a Tiszán túlról — a török adót megszavazta. [1])

III.

1545. június 7-én Frater György ugyanezen czélból, a török barátság megszilárdítása végett, ismét gyűlést hirdetett *Debreczenbe.* [2])

Ferdinánd hívei, értesűlvén Frater György szándékai felől, mindent megtettek, hogy a gyűlés létrejöttét meggátolják. Serédi Gáspár és Fels Lénárd főkapitányok felhívták a nemességet, hogy a kihirdetett gyűlésen ne jelenjék meg. [3]) Azonban igyekezeteik sikertelenek maradtak.

A gyűlés megtartatott. Kik jelentek meg? nem tudjuk.

A szultánnak fizetendő adó tárgyában hozott mult évi határozat megerősítettetett, és e czélra újabban minden jobbágy után egy forint, mely június 24-én fizetendő, szavaztatott meg. Határoztatott, hogy az adót, a szultánnak és a basáknak szánt ajándékokkal, követek fogják a portára vinni.

---

[1]) Ezen gyűlésnek és érintett határozatának az 1545-ik évi debreczeni gyűlés végzéseiben találjuk nyomát. „Comitatus, qui anno superiori Congregationi Debretzinensi interfuerunt, et censum Caesari reddere polliciti sunt, nondum tamen restituerunt, ad festum Joannis Baptistae administrare teneantur." *Kovachich.* Supplementum. III. 191. l.

[2]) A gyűlés május 31-re volt kihirdetve. *Serédi Gáspár* 1545. május 12-én Regéczből jelenti Ferdinándnak, hogy „Thesaurarius ad octauam Penthecosses conventum Debreczenii celebrandum firmiter indixerat." (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

[3]) Fels Lénárd levelét nem ismerjük. Említést tesz arról Serédi Felshez, 1545. május 14-én írt levelében: „Redditae sunt nobis — úgy mond — V. Sp. et. M. Dominationis literae, quas ad Comitatus scripsit, ne in Conventum particularem ingrederentur." (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.) *Serédi Gáspárnak* május 14-én Szepes megyéhez intézett levele, ezen megye levéltárában.

Miudazáltal a rendek nem kívántak Ferdinándtól elszakadni; kimondották, hogy a rendes királyi jövedelmek őt illetik. Továbbá szintén egy forintot, mely karácsonykor fizetendő, ajánlottak meg, a hatalmaskodó főurak megfékezése végett kiállítandó sereg költségeinek és egyéb közszükségleteknek fedezésére. A kereskedők, kiknek házuk nincs, köteleztettek áruczikkeik értékének századrészét fizetni adó gyanánt.

Azon esetre, ha az egy forintnyi adóból kiállítandó sereg elégtelennek mutatkoznék, az urak és nemesek jobbágyaik felfegyverzésére utasíttattak.

A főkapitány és Frater György felhatalmaztattak általános vagy részleges felkelést rendelni el. Az alispánok- és szolgabíráknak pedig kötelességükké tétetett, évenkint kétszer, a megyéjük területén levő lovasokat és gyalogokat összehívni és felettük szemlét tartani; az első ily szemle szeptember nyolczadikára határoztatott.

Az ország alsó részeiben az igazság kiszolgáltatásáról a főkapitány fog gondoskodni.

A törvénytelenül bírt jószágok jogos birtokosaiknak rögtön adassanak vissza.

Perényi Péter, Török Bálint és Majláth István kiszabadítása érdekében ujabb határozat hozatott.

A kereskedők köteleztettek, hogy lőfegyvereket hozzanak be, és oly áron, a mint ők maguk vásárolják, bocsássák áruba.

Végre kimondatott, hogy senki se tűrjön meg birtokain *luteránusokat*; a kincstárnok és a főkapitány felhatalmaztattak, hogy biztosokat rendeljenek, kik az ország törvényei értelmében, a luteránusokat nyomozzák ki és fogják el. [1])

IV.

Ferdinánd királyt a Frater György által összehívott gyűlések méltán komoly aggodalmakkal töltötték el. Július 5-én rendeletet bocsátott a pozsonyi helytartótanácshoz, melynek

---

[1]) A debreczeni gyűlés végzéseit, a Bártfa város levéltárában létező egykorú másolatból, közli *Kovachich*. Supplementum. III. 191. —196. ll.

kötelességévé tette, hogy jövőben a részleges gyűlések tartását akadályozza meg. [1])

Mielőtt a helytartótanács a királyi parancs végrehajtására a kellő intézkedéseket megtehette volna, 1545. július 15-én egy újabb részleges gyűlés tartatott *Sajó-Szent-Péteren*, hol tizennégy megye: *Abauj*, *Bars*, *Borsod*, *Gömör*, *Heves*, *Hont*, *Liptó*, *Nógrád*, *Nyitra*, *Sáros*, *Szepes*, *Torna* és *Zemplén* nemessége volt képviselve.

Bebek Ferencz zsarnoki önkénye és hatalmaskodásai által éveken át zaklatta az ország felső részeit. Most a királyi helytartó és több főúr hadaikat, Balassa Zsigmond és Menyhért vezetése alatt, Bebek ellen küldötték. Hogy ezek minél könnyebben és biztosabban járhassanak el feladatukban: a nevezett megyék nemessége gyaloghad kiállítását határozta el, e végből minden jobbágyra 50 dénár adót vetett ki, és felhívta a Dunán túli megyék rendeit, hogy ugyanezen czélra saját jobbágyaikat szintén adóztassák meg. [2])

[1]) A k. rendelet egykorú másolata a budai kamarai levéltárban.

[2]) A sajó-szent-péteri rendeknek a Dunán túli megyékhez intézett levele. Egykorú másolata a budai m. k. kamarai levéltárban.

XIV.

A nagyszombati országgyűlés 1545. Februárban.

V. Károly császárnak, 1544. május 7-én a magyarországi rendekhez intézett levelében foglalt határozott ígérete, hogy a következő év tavaszán saját és a német birodalom haderejét személyesen fogja Magyarország felszabadítására vezetni, [1]) új reményt és vigaszt nyújtott a csüggedő lelkeknek.

E reményt nagy mértékben emelte azon körülmény, hogy a császár, 1544. szeptember 18-án, I. Ferencz franczia királylyal békét kötött, s így a főakadály, a mely miatt eddig testvérének a török elleni háborúkban megfelelő segélyt nem nyújthatott, el vala hárítva.

Ferdinánd úgy hitte, hogy ily körülmények között aggodalom nélkül jelenhetik meg a magyar rendek előtt, és hogy a nagy hadjárat biztos kilátása a nemzet megingatott bizalmát személye iránt, és hanyatló áldozatkészségét újra fel fogja éleszteni.

E miatt 1544. november 24-én, a következő év (1545) február 2-ára *Nagyszombatba*, országgyűlést hirdetett, ígérvén, hogy azt személyesen fogja megnyitni és vezetni.

Meghívólevelében előadta a jövő tavaszszal megvalósítandó terveket, s figyelmeztette az ország rendeit, hogy miután a török elleni hadjárat első sorban hazájuk megmentésére irányul, illő, hogy ők, kik leginkább ki vannak téve a veszélynek, bátorságuk és áldozatkészségük által újítsák meg őseik fényes példáját, kik nem is hazájuk védelme, hanem határainak kiterjesztése és a kereszténység biztonsága érdekében,

[1]) A császári irat közölve van feljebb az 591. lapon.

mindenkor készek voltak életüket és vagyonukat koczkára tenni. [1])

Ferdinánd több héttel előbb értesítette császári bátyját, a magyar országgyűlés összehívására vonatkozó szándékáról: és felkérte, hogy küldjön ő is Nagyszombatba követet, ki által, megújítván májusi levelében foglalt ígéretét, a jövő hadjárat tárgyában terveit előterjeszsze.

V. Károly sietett ugyan már november végén *Weltwyck Gellért* császári tanácsost, az országgyűlésre küldött követét útnak indítani; [2]) azonban a jövő évi hadjáratra nézve tett igéreteit egyáltalán nem volt hajlandó megújítani, sőt követét utasította, hogy segély-igéreteit általános kifejezésekbe foglalva, oly nyilatkozatoktól, melyek küldőjére határozott kötelezettségeket hárítanának, tartózkodjék. [3])

Weltwyck deczember elején érkezett Bécsbe. Utasításának tartalma Ferdinánd királyra leverő hatást gyakorolt. Ugyanis jól tudta, hogy a magyarokat csak a császár személyes vezetése alatt megindítandó hadjárathoz kapcsolt remények tartották vissza oly elhatározásoktól, melyeket a kétségbeesés sugalt: a török uralom elismerésétől. E miatt felhívta a követet, hogy „a világért se" tegyen említést arról, hogy a császár személyes megjelenése kétséges; sőt igyekezzék minden alkalmat, midőn a magyar urakkal érintkezik, felhasználni, hogy a császár személyes megjelenése tekintetében, bizalmukat megszilárdítsa.

---

[1]) A meghívólevél *Kovachich*-nál. Vestigia. 664. l.

[2]) A Weltwyck részére Brüsselben nov. 8-án kiállított, a magyar rendekhez intézett császári megbízólevelekből több eredeti példány és fogalmazat található a bécsi titkos levéltárban.

[3]) A bécsi titkos levéltárban Weltwyck részére kiállított *két* császári utasítás fogalmazata találtatik. Az egyik azt tartalmazza, mily előadást kelljen a magyar országgyűlésen tartania. A másik meghagyja a követnek, hogy tekintetbe veheti ugyan Ferdinánd király észrevételeit, de oly módon, hogy utasításának lényeges tartalma ne szenvedjen módosítást, különösen pedig arra ügyeljen, „ne in hunc proximum annum promittat expeditionem offensiuam in Turchas, cui nos ipsi personaliter interfuturi simus, aut missuri exercitum."

Weltwyck mentegetődzött, s kiemelte, hogy ő köteles magát utasításához tartani; azonban Ferdinánd kijelentette, hogy haladék nélkül lépéseket teend az utasítás megváltoztatásának kieszközlése végett. „Egy kétséges szó — mondá — elégséges arra, hogy a magyarok, kik az utolsó hadjárat szerencsétlen vége után szinte kétségbe estek, s most végső reménységüket a császár személyes megjelenéséhez kapcsolják, tüstént fellázadjanak, és a törökkel egyességre lépjenek."

A magyar urak is, kiket Weltwyck Bécsben talált, akként nyilatkoztak, hogy azon esetre, ha csak határozatlan biztatásokat hoz, jobb lesz nem jelennie meg az országgyűlésen. [1])

Azonban V. Károly császár nem küldötte meg az öccse által kért új utasítást, mert sem a franczia királylyal létrehozott békét nem tartotta oly szilárdnak, sem a németországi vallási viszonyokat oly megnyugtatóknak, hogy egy nagy hadjárat meginditására kötelezettséget vállalhasson; sőt Ferdinándnak is tanácsolta, hogy igyekezzék a törökkel békét kötni, s ekként a hadjáratot szükségtelenné tenni.

A király, lemondván a külsegély reményéről, nem habozott bátyjának tanácsát követni. Az 1545-ik év első napjaiban *Adurno Jeromos* egri prépostot a portára küldötte, azon titkos

---

[1]) Weltwyck 1544. deczember 11-én Bécsből írja V. Károlynak: „Sa maieste ayant veue le dernier article, ma pric, de ne le communiquer aueque nul de ses conseillers, ni le plus intimes, et que pour chose du monde ie ne laissase sortir de ma bouche parole dont lon puisse prendre suspecon, que votre maieste ne viendroit pas personalement; et oultre ce me requist, que en communicquations familiers ie voulsisse dire de la venue personale de votre maieste. . . . Certes la moindre parole que ie me laissasse sortir hors de bouche, que votre maieste ne viendroit en personne, suffiroit pour gaster les affaires du roy et faire revolter la Hungarie vers le Turc." És január 8-án: „Le roy ma repondu, quil attendt response de votre maieste, par laquelle a espoir, que mon instruction se changera, et queme craintc laisser aller avecque cest mienne instruction a Tarnauia, de peur, que toutes deux les parties, tant celle de moyne, que celle que est subject au roy, ne prennent quelque conseil en dommaige des affaire de son royaulme." *Horváth M.* Brüsseli Okmánytár. II. 107. és 114. ll.

megbízással, hogy a szultánt, bár adófizetés ígérete által is, béke-ajánlatainak elfogadására bírja. [1])

Ily előzmények után attól lehetett tartani, hogy a rendek csalódása és elkeseredése a nagyszombati országgyűlésen komoly zavarokat fog előidézni. A király tehát nem látta tanácsosnak ott személyesen jelenni meg. És így az országgyűlés vezetésének nehéz feladata *Várday Pál* esztergomi érsekre, mint királyi helytartóra, háromlott. [2])

A rendek késedelmesen gyülekeztek Nagyszombatba. Öt nappal a kitűzött határnap eltelte után csak néhány megyei és városi követ volt együtt. [3]) Február 8-án érkeztek meg a *császár* és a *lengyel* király követei, [4]) több főpap, főúr és számos megyei követ. Az ország nagyobb része — több mint harminczhárom megye — képviselve volt. [5]) Frater György nem jelent meg, de követet küldött maga helyett. [6])

Várday Pál február 10-én nyitotta meg a gyűlést. Beszédjében előadta, hogy a király, ösztönöztetve atyai érzelmei által, melyeket Magyarország és hű alattvalói iránt táplál, elhatározá: támogatva a császár, a birodalmi fejedelmek és saját tartományainak rendei által, Magyarország felszabadítására, támadó hadjáratot indítani. Megvárja tehát a rendektől,

---

[1]) Az 1544. deczember 29-én Adurno részére kidolgozott királyi utasítás eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

[2]) Miután külön királyi biztosok küldetésének sehol nyomát nem találjuk, kétségtelennek tartjuk, hogy Várday képviselte a királyt.

[3]) Guglinger Farkas, Reinmann Pongráaz és Drachszler Lénárd, a bányavárosok követei, jelentik ezt február 7-én küldőiknek. (A jelentés Selmecz város levéltárában.) A részükre 1545. január 21-én kiállított utasítás Körmöcz város levéltárában. — L. **Irományok.** IV. szám. A *Soprony* város követei részére adott utasítás, ezen város levéltárában.

[4]) A lengyel követ nevét nem ismerjük. A bányavárosok követei február 11-iki jelentésükben szólnak róla.

[5]) A megjelent rendek számát és neveit nem ismerjük. — A bányavárosok követeinek február 19-iki jelentésében olvassuk, hogy 33 megye követei vonakodtak az adót megszavazni.

[6]) Weltwyck február 22-én Nagyszombatból írja V. Károlynak: „Il a en icy ung commissaire dudict euesque.“ Brüsseli Okmánytár. 125. l.

hogy a hadjárat sikerének előmozdítására ők is mindent, mi hatalmukban áll, megteendenek, minélfogva felhívja őket, hogy ezen ügyet beható tanácskozás alá vegyék. [1])

A portára küldött követségről nem tett említést; a király nem akarta a rendek tudomására hozni, míg egyúttal a békealkudozások sikeres befejezését nem jelentheti.

Azonban, bár az udvar szoros titokban tartotta Adurno küldetését, az országgyűlés megnyitásának napján Budáról és Wormsból érkezett levelek meghozták annak hírét. Már azon körülmény, hogy a király nem jelent meg személyesen az országgyűlésen, élénk elégületlenséget szült. Most azonban, tetőpontját érte el a felháborodás. Szenvedélyes szózatok emelkedtek. A császár — mondották — mindekkoráig rútul rászedte az országot, a most szintén esze ágában sincs megtartani azt, mit Weltwyck által ígér; és nincs más czélja, mint lehetővé tenni, hogy a király ismét némi pénzösszeget csikarjon ki a rendektől. Mások Frater Györgyöt magasztalták, s őt „nagy embernek" nevezték.[2]) Sőt némely túlzók nyiltan javasolták, hogy legjobb lesz meghódolni a töröknek, végleg szakítani a németekkel, s a Nagyszombatban levő németeket és cseheket legyilkolni. [3])

---

[1]) A megnyítóbeszéd szövege nem ismeretes; röviden resumálja a törvénykönyv előszava.

[2]) *Weltwyck* február 22-én tesz erről jelentést V. Károlynak. Említi, hogy a portai követség híre a kihallgattatását megelőző napon érkezett Nagyszombatba. A bányavárosok követeinek február 11-iki leveléből tudjuk, hogy ezen napon hallgattatott ki.

[3]) A bányavárosok követei február 11-iki levelükben csak röviden írják: „Das einer iber den andern geklagkt und gesrirn." (Selmecz város levéltárában.) Részletesebben ír *Weltwyck* február 22-iki jelentésében. „Sire, a la diette des Hungarois iay trouve la plus terrible contention, et ay entendu les plus licencieuses paroles, que oncques de ma vie, et oultrages de toutes sortes . . . tant contre vostre Majeste, que contre le roy des Romains. Disoient, que vostre Majeste auoit change la facon de faire et sa constance, et que sauoit adonne aux costumes de son frere, chose indignes, et que les aultres ambassadeurs di celle auoient eust trompe cest royaulme, et penssient, que maintenant cestycy ne fairoit aultre chose, que promettre ce que lempreur ne maintiendroit pas, pour encheminer la volunte du roy, que estoit pour tirer ung peu dargent. . . Lon par-

Ezek után Weltwyck helyzete igen kellemetlenné lett, annál inkább, mert a király magyar tanácsosai részéről sem számíthatott támogatásra. Ezek Batthyányi Ferenczet küldötték hozzá, és figyelmeztették, mily nagy különbség van a császár május 7-iki levele és a között, melyet a követ most hozott magával, [1]) mivel ez az amabban foglalt ígéreteket mintegy visszavonja. Weltwyck mentegetni igyekezett uralkodóját; hangsúlyozta, hogy a rendeknek nincs joguk azon váddal lépni fel, hogy a császár nem teljesítette igéretét; ugyanis a császár mindent megtett, hogy ígéretének teljesítése lehetővé váljék, és májusi levelében tett ígéretéhez feltétel gyanánt csatolta azt, hogy a német birodalom is megfelelő segélyt nyújtson. Egyébkint értésükre adta, hogy a császárnak nincsenek a magyar rendek irányában *tartozásai*, és hogy igen sajátszerű módja az alkudozásnak, melyet a magyarok megkísérlenek, midőn vádakkal és szemrehányásokkal halmozzák el azt, kitől segélyt akarnak kieszközölni. [2])

Más nap (február 11-én) Weltwyck megjelent az országgyűlés színe előtt és hosszú beszédben előadta küldőjének üzenetét.

A császár — úgy mond — a franczia királylyal folytatott háború befejezése után Belgiumba ment, s mihelyt ezen ország ügyeit elintézi, a wormsi birodalmi gyűlésre fog sietni, főleg azért, hogy a Magyarország megmentésére indítandó hadjárat tárgyában a németországi fejedelmekkel tanácskozzék. Miután időközben megbetegedett, kényszerítve volt ugyan útját elnapolni, de most már egészsége helyreállt, és csakhamar Wormsba utazik.

A császár — folytatja — élénk fájdalommal értesült Magyarország szomorú helyzetéről, szenvedéseiről és a veszélyekről, melyek fenyegetik. Fájdalmát növeli azon körül-

---

loit clerement, que le moine fra George estoit ung grand homme. . . . Aulcuns parloit de tuer les Alemans et Bohemoys, que sont a Tarnavia. Sire, les aultres choses ie ne confierois pas aux lettres." Brüsseli Okmánytár. II. 119. és kk. ll.

[1]) Ezen levél nem ismeretes.

[2]) Weltwyck idézett, február 22-iki jelentése, i. m. 121. l.

mény, hogy maga, keresztény és pogány ellenségei által igénybe véve, nem volt képes oly mértékben lenni segítségére, mint óhajtása volt. Mindazáltal megtette mindazt, mi hatalmában állott. Ismételve felhívta a német birodalom fejedelmeit és az európai hatalmakat, hogy erejüket a török ellen egyesítsék. A spejeri birodalmi gyűlésen határozattá emeltette, hogy a következő évben nagy hadjárat fog indíttatni, és késznek nyilatkozott személyesen átvenni a fővezérletet. Sőt békét kötvén a franczia királylyal, ezt is rábirta, hogy a török ellen kiállítandó hadsereghez 10,000 gyaloggal és 2400 nehéz fegyverzetű lovassal járuljon. Biztosan reméli, hogy a közelebb tartandó wormsi birodalmi gyűlésen szintén siker fogja koronázni igyekezeteit. E miatt buzdítja a magyar rendeket, ne csüggedjenek, nézzenek bizalommal a jövőbe, és működjenek közre a császárnak és az európai hatalmaknak Magyarország és a kereszténység megmentésére irányzott törekvéseikben. [1])

Weltwyck után egy magyar úr kelt fel, [2]) és félóráig tartó beszédben a császári politika helytelenségét igyekezett kimutatni. A franczia királylyal kötött békétől — úgy mond — semmit sem remél, a németek rosz politikája és ügyetlen modora miatt; az európai nemzetek egyesülésében sem bízik, tudván, hogy mennyire eltérők érdekeik és sajátságaik. A császár nagy hibát követett el, midőn az Algír és Tunis elleni hadjáratokra vállalkozott. Annak feltüntetésére, mily helytelenül járnak el a szomszéd népek, midőn Magyarországot magára hagyják, példabeszédet hozott fel. Ez egy kiszáradt fáról szól, melyet a szomszéd fák megvetettek és gúnyoltak; midőn azonban meggyúlt, oly tüzet szíta fel, hogy egy óra alatt valamennyi szomszédja is porrá égett!

A császári követ rögtön válaszolt. Csudálkozását fejezte ki a felett, hogy egy oly kitünő férfiú így beszél; mert köztudomású dolog, hogy a különböző nemzetek között gyakran

---

[1]) Weltwyck előadásának egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

[2]) *Weltwyck* február 22-iki jelentésében írja: „En pleine table de tous le seigneurs yl a este ung que ma tenu un propos dune demy heur.“ Úgy hiszem, nem csalódom, midőn a „pleine table“ alatt az országgyűlést értem.

jöttek létre szövetségek, melyek győzelmeket vívtak ki és hódításokat vittek véghez. Ily szövetség létrehozására épen a császár van hívatva, és igyekezeteinek sikerét a franczia királylyal kötött béke nagy mértékben megkönnyíti. Kiemelte, hogy a császárnak egész életén át, minden vállalatában a kereszténység java lebegett szemei előtt. Megemlíté, hogy Magyarországban ekkoráig egészen másként beszéltek a császárról, mint most. Mindazáltal ígéri, hogy erről nem teend jelentést a császárnak, nehogy fájdalmat okozzon neki, kinek jóakaratát és buzgalmát bántalmakkal jutalmazzák. Felkérte a rendeket, hogy válasziratukban nyilatkozzanak más modorban, minthogy a császárt nem illethetnék súlyosabb bántalommal, mintha szándékának őszinteségében kételkednek. Hisz ő neki a maga érdekében nem volt szüksége, alig helyreállott egészségét veszélyeztetve, Wormsba utazni; egyedül azon buzgó gondoskodás vezeti oda, melyet Magyarország iránt táplál. [1])

Szavai nem maradtak hatás nélkül. És midőn néhány nap múlva a szenvedélyek lecsillapodtak, az országgyűlés hivatalos válasza Weltwyck előadására higgadt és ildomos volt.

A rendek hálásan elismerik, hogy a császár, mióta trónját elfoglalta, minden igyekezeteit a kereszténység javára irányozta, s hogy fényes érdemei által, melyeket ez irányban szerezett, már is halhatatlan dicsőséget vívott ki magának. Különösen kiemelik azon szolgálatokat, melyeket hazájuknak, a török ellen nyújtott segély és védelem által, tett; nem is kételkednek, hogy ha nemes szándékait közbejött körülmények meg nem hiúsítják, Magyarországot és az egész kereszténységet a török veszélytől teljesen megszabadította volna. Ennek bizonyítékát látják abban, hogy midőn a múlt évben a magyarországi rendek követei által Budának és több fontos várnak elestéről értesült, bár a franczia királylyal háborúban állott, igéretet tett, hogy a következő évben a magyar nemzet megszabadítására irányozandja egész figyelmét. És meg vannak győződve, hogy ha a császárt súlyos betegség nem tartja vissza, mindaz, a mi a múlt évi spejeri birodalmi gyűlésen határoztatott, már is meg-

---

[1]) Weltwyck idézett jelentésében, i. m. 122—4. ll.

valósult volna. Miután pedig most értésükre adta, hogy egészsége helyreállván, a wormsi birodalmi gyűlésre siet, s ott Magyarország érdekében buzgalommal fog működni: ez által „reményeiket csudálatosan megerősítette.“ És csak arra kérik, hogy mielőbb indítsa meg a hadjáratot; mert ha ezt megteszi, a többi keresztény hatalmak is sietni fognak segély-hadaikat Magyarországba küldeni. A magyar nemzet századokon át hősi elszántsággal küzdött a török ellen, s annak támadásaitól megmentette Európa nyugati s déli országait. És bár az ellenség túlnyomó hatalmának nem képes többé ellenállani: ha a császár ideje korán megjelenik, a szent háborúban hazaszeretetét és csüggedetlen bátorságát méltó módon be fogja bizonyítani. Ha ellenben a császár késik, s a török őt megelőzve a magyar nemzet fennmaradt részét is igája alá hajtja: e csapás az egész keresztény világot fogja sújtani. [1])

Ezen élő szóval adott válasz hangja- és tartalmával teljesen öszhangzó volt a rendeknek V. Károlyhoz intézett levele. [2])

Ugyanazon napon, midőn Weltwyck előadását tartotta, a *lengyel követ* is megjelent az ország rendei előtt, és a tervezett hadjáratra uralkodójának segélyét ajánlotta fel. [3])

Habár a császári követnek adott válasz a országgyűlés megnyitásakor nyilatkozó felháborodás és elkeseredés lecsillapodását jelezi; az elégűletlenség nem szűnt meg teljesen, és a tanácskozmányok folyamára nagy befolyással volt. [4])

A királyi helytartó mindenek előtt arra hívta fel a rende-

[1]) A rendek válasza *Kovachich* M. Gy. kézirati munkájában. („Auctarium ad Vestigia Comitiorum“, a Magyar Nemzeti Muzeum könyvtárában.) Sajnos, Kovachich elmulasztotta feljegyezni, honnan másolta le azt.

[2]) A február 20-án kelt válaszirat eredetije a brüsseli állami levéltárban. Közli Horváth Mihály. Brüsseli Okmánytár. II. 117—120. ll.

[3]) A lengyel követ ezen előadásáról röviden említést tesznek a bányavárosok követei, február 11-iki jelentésükben.

[4]) A bányavárosok követei február 19-én írják: „Wir haben Ewer Herrlichkeit, wie sich der Landtag mit Krieg und Hader angefangen, tzwgeschriben. So hat balt hernach geuolget, das darinnen pay dem gemainen and grosen Hern Parthayen worden.“

ket, hogy a tavaszszal megindítandó hadjárat czéljaira katonai- és pénzsegélyt ajánljanak meg. Az országgyűlés ekkor két pártra oszlott. Harminczhárom megye követei erős ellenzékké tömörültek. Kinyilatkoztatták, hogy azon esetre, ha a király személyesen megjelenik az országban, közfelkelést kell hirdetni; de adót nem ajánlanak meg. Ellenben a többi megyék követei és a főrendek készek voltak a király kívánatainak eleget tenni. A városi követek közűl a pozsonyiak és sopronyiak a főrendekhez csatlakoztak. A bányavárosok és a szepesi városok követei határozatlanúl nyilatkoztak; kijelentették, hogy már is oly nagy számú hadakat kell tartaniok, miszerint nem képesek újabb terheket vállalni magukra; „mindazáltal — mondják, a rendek kérdésére válaszolva, — minthogy ő felségének hívei vagyunk, nem vonakodunk mindazt, a mi lehetséges, a ti kéréstekre és ő felsége parancsára, ő felsége érdekében megtenni."

A két párt tagjai szenvedélyes beszédekben védelmezték álláspontjukat. A vita heve annyira emelkedett, hogy a főrendek a megyei követeket, kik az adót megtagadták, pártütőknek bélyegezték. Ezek pedig, miután nem voltak képesek javaslatukat elfogadtatni, az űlésteremből tüntetőleg eltávoztak, és egy iratot nyújtottak be, melyben kijelentették, hogy az országgyűlés tárgyalásaiban többé nem fognak részt venni.

Midőn ezen irat a következő űlésben felolvastatott, s annak aláírásai között a bányavárosok és a szepesi városok is előfordúltak, Sibrik alországbíró kevesen megtámadta és pártütéssel vádolta ezen városoknak követeit, kik azonban rögtön kijelentették, hogy városaikat, tudtuk és megegyezésük nélkűl, jegyezték az ellenzéki rendek iratuk alá; ők egyik párthoz sem csatlakoztak, és csak azon nyilatkozatra szorítkoztak, hogy újabb terhek elvállalására képtelenek.

A főrendek látván, hogy a harminczhárom megye követeinek távozása az országgyűlés eredménytelen felbomlását fogja maga után vonni; kísérletet tettek azok kiengesztelésére.[1])

---

[1]) A bányavárosok követeinek február 19-iki jelentésében olvassuk: „Der maist thail, das ist in die 33 Stuel haben khain anschnid geben, szonder wenn Kh. Maiestet in das Land khumen wur-

Csak hosszas alkudozások után sikerült a megyei követeket rábírni, hogy az országgyűlésbe visszatérjenek, [1]) és a véghelyek megerősítésére és az azokban elhelyezett hadi népnek fizetésére egy forintnyi adót szavazzanak meg. A főrendek viszont hozzájárultak az alsó nemesség azon kívánságához, hogy a király és Mária királyné által bírt pénzverdék és harminczadokból befolyó jövedelmek ugyanazon czélra fordíttassanak, és ezeknek, úgy szintén a megajánlott adónak kezelése ne a királyi kamara, hanem az országgyűlés által, a főrendek és az alsó nemesség köréből, választandó egy-egy kincstartóra bizassék. [2])

A kilátásba helyezett tavaszi hadjáratra a következő ajánlatok tétettek. „A királyi felség mellett" minden főpap, főúr, nemes és birtokos ember személyesen tartozik fegyvert

de, neben Ihrer Maiestet aufzusein sich erboten. Der ander thail hat anschnid geben wollen, und gesagt die 33 Stuel wern von dem Kunig abgefallen. Auff solliche Spaltung hat man uns auch gefraget, ob wier geben wollen oder nit. Darauff wir mit disen wortten lattainisch geantwort, und hierinnen wol eines Salamons notturftig gewesen: Graciosi domini, hanc supplicationem dominis exhibuimus, et cum de dando subsidio sentenciam nostram regnicole quererent, diximus, quod nos ad hanc supplicacionem dominis porrectam referremus, et cum simus in faucibus hostium, et cogamur tot gentes contra plagiarios intertenere, nobis non possibile esse aliis, vel ad loca subsidia dare; nihilominus cum simus fideles Regie Maiestatis omnia possibilia vobis, et que nobis Sua Maiestas commiserit, penes suam Maiestatem facturos. . . . . In dieser Spaltung hat man vil unnutze tzayt vertzeret, und szein darnach etzlich tag die 33 Stuel aufgestanden, und aus der Versammlung in tzorn gangen, welliches jedermann auffs hechst erschrocken, wann gar ein klaines haufflein dagepliben. Nun haben die obenbemelten 33 Stuel, on unser wissen und willen, uns und die Zipser Stet tzwischen sich getriben, das ihr hauffen desten gresser werden, und alszo die tzedel den Landtshern ainghraicht." . . .

[1]) A bányavárosok imént idézett jelentésében olvassuk: „Nachmals auff vil Handlung haben sich die Landtherrn bewilliget dem adl ein aidt tzu schweren, sy welten alles halten, was man mache, und in den anschnid mitgraiffen. (Ezen pont értelme nem egészen világos.) Auff das erbieten der Landtherrn sein die parthayen wider ains worden, und tzu der handlung griffen."

[2]) A törvénykönyv XL—XLIII. czikkei.

fogni; kivétetnek a káptalanbeliek, özvegyek, gyermekek, aggastyának, betegek és azok, kik a kastélyok és várak őrizetére otthon maradnak, de ezek is kötelesek maguk helyett egy fegyverest, a plébánosok és oltárjavadalmak birtokosai pedig tízen együtt egy fegyverest küldeni a táborba; míg az osztatlan testvérek közűl csak egy köteles a felkelésben részt venni. A személyes felkelés ezen kötelezettsége mellett, az ország összes birtokosai, beleértve az özvegy királynét, a királyi és bányavárosokat, minden tíz jobbágy után egy jól felfegyverezett lovast tartoznak a táborba magukkal hozni, illetőleg küldeni. Végre a tizedjövedelmeket élvező egyháziak, úgy szintén a sóbányák, harminczadok és egyéb királyi jövedelmek birtokában levő világiak, az ezekből nyert jövedelem minden 100 forintja után öt lovast tartoznak kiállítani. A megyei hadak vezére az alispán, vagy ha ez erre alkalmatlan, a megyei közönség által választandó kapitány. A hadi népek ellátásáról, az élelmiszerek beszerzéséről gondoskodni minden megyében az alispán, a megyei közönség által választandó 2—3 biztos közreműködésével, van hivatva. [1])

Ezen pontok tárgyalása alkalmával a megyei követek sürgették, hogy a városi polgárok is vegyenek részt a közfelkelésben, oly módon, hogy tízen tartozzanak egy fegyverest állítani ki. Azonban a városok követeinek erélyes ellenzése folytán ezen javaslatot elejtették. [2])

A többi ügyek iránt a törvényhozás két tényezője között gyorsan és nehézség nélkül jött létre a megállapodás.

A közbéke és egyesség megszilárdítása végett határoztatott, hogy az 1542-ik évi beszterczebányai országgyűlés törvényei által visszabocsáttatni rendelt jószágok a folyó év márczius 8-ikáig tényleg adassanak át a törvényes birtosoknak; azokat, kik ezt önként nem teszik meg, az országos kapitányok erőhatalommal kényszerítsék; a mennyiben pedig erre a kapitányok elégséges erővel nem rendelkeznek, felhívá-

[1]) Az V.—XXXI. czikkek.

[2]) A bányavárosok követei február 19-iki jelentésükben írják: hogy az alkotott végzésekben „uns Steten gar kain Beschwarnusz aufgelegt, auch von 10 Burgern ein geraisigen, darauff sy hart gestanden, nit begert haben."

sukra a nemesek tartozzanak mellettük felkelni; egyébkint a törvényes birtokosok felhatalmaztattak idegen kezekben levő birtokaikat, a kitűzött határnap letelte után, önhatalmúlag visszafoglalni. Az országos kapitányok, fő- és alispánok utasíttattak, hogy a király vagy helytartója oly rendeleteinek, melyek a visszabocsátandó jószágok tárgyában a beszterczebányai és pozsonyi országgyűlések törvényeivel ellenkeznek, ne engedelmeskedjenek. Végre Mária királyné újra, sürgetőleg felhívatott, hogy a véglesi, lipcsei és dobranivai várakat szintén bocsássa vissza a törvényes birtokosok kezeibe. [1])

Az igazság kiszolgáltatására vonatkozólag rendeltetett, hogy a beszterczebányai (1542-iki) törvényekben kijelelt perek, továbbá a leányági rokonoknak osztályrésze és a leányi negyedek iránt támadott perek tárgyalása végett az országos törvényszék évenkint kétszer, sz. György és sz. Márton napján üljön össze és 40 napon át tartson üléseket, melyekben az ország rendes bírái, ezeknek helyettesei és itélőmesterei, úgy szintén legalább négy ülnök, az alsó nemesség soraiból, vegyenek részt. Ezen törvénykezési időszakokon kivül is, a királyi helytartó itéljen mind a fellebbezett perekben, mind az őt esetnek és a helytartósága idejében elkövetett újabb erőszakoskodások és jószágelfoglalások pereiben. A tetten kapott rablók, tolvajok, a köznép sanyargatói, a hamis pénzverők, továbbá azok, kik az ország kapitányainak ellenszegülő urak szolgálatját azonnal el nem hagyják, a törvényekben meghatározott büntetéssel kimélet nélkül sújtassanak. Azok, kik a lefolyt zavarteljes időkben birtokjogi okleveleiket elvesztették, s ezt bebizonyítani képesek, e miatt hátrányt ne szenvedjenek. Az itélőmesterek az alperes kikiáltásától számítandó tíz nap letelte előtt itélőlevelet ki ne adjanak, ezen határidő az itélet betiltására és a per folytatására szolgálván. [2])

A főispánok felhívatnak, hogy hivatali esküjöket haladék nélkül tegyék le, különben hivatalukat veszítsék el. [3])

Zemplén és Ung megyék több részre lévén szakítva, azok-

---

[1]) Az I.—IV., XXXII., XXXIII. és XLVI. czikkek.
[2]) A XXXIV.—XXXIX., XLIV., XLV. és LI. czikkek.
[3]) Az LII. czikk.

nak egyesítése és a régi területi állapot visszaállítása rendeltetik. [1])

Podmaniczky Jánost és Ráfaelt az 1543-ik évi pozsonyi országgyűlés, számos erőszakoskodásaik miatt, és mert Ferdinánd királynak meghódolni vonakodtak, hűtleneknek nyilatkoztatta. Mivel azonban azóta a király hűségére tértek, a hűtlenség alól felmentetnek. [2])

A királyi- és bányavárosok vámmentességének és egyéb szabadalmainak fentartása újolag elrendeltetett. Mivel pedig a bányavárosokban a bányák művelésének költségei, a vizek terjedése miatt, tetemesen megszaporodtak, a bányaművelés felsegítése végett határoztatott, hogy a kamara jövőben egy márka ezüstöt 5¾ forinton váltson be [3]); s ha a kamara erre rá nem állana, a bányamunkásoknak a körmöczi kamarától való függését meg fogják szüntetni. [4])

Az ország rendei, miként a megelőző országgyűléseken, most is a királyhoz több kérelemmel fordúltak, melyeknek csak egy részét vették fel a törvénykönyvbe. Ezek a következők. Az egri püspökség tizedeit és egyéb jövedelmeit szabadítsa ki azok kezeiből, kik tényleg bírják. Szarvaskő várát rontassa le, és jószágainak jövedelmeit az egri vár fentartására fordíttassa. Perényi Pétert bocsássa szabadon. Likawa várát adja vissza Pekry Lajosnak. [5])

Ezen kivűl egyéb kérelmeket is terjesztettek a király elé s azoknak teljesítéséért esedeztek. [6])

Az országgyűlés törvényczikkei Ferdinánd királynak Wormsban mutattattak be. [7]) Ez apríl 30-án adta ki válaszíratát.

---

[1]) A XLVIII. czikk.

[2]) A XLVII. czikk.

[3]) A bányavárosok követei február 19-én azt írják, hogy a nemesség „ain mark Silber per fl. 6 tzu tzalen bewilliget." Ugy látszik a főrendek szállították le ezen összeget 25 dénárral.

[4]) A XLIX. és L. czikkek.

[5]) Az LIII.—LVI. czikkek.

[6]) Az LVII. czikkben. — A törvénykönyv ki van adva törvényeink gyűjteményében.

[7]) Vajjon az országgyűlés követeket küldött-e Wormsba? Arról nincs tudomásunk.

Köszönetét fejezte ki ugyan a rendeknek, az ország védelmére tett ajánlataikért; de végzéseik egy részétől „a *királyi méltóság* és *a rendek szabadságának érdekében*“ a megerősítést megtagadta.

Mindenek előtt azon czikkre nézve, mely az idegen kezekre jutott jószágok törvényes birtokosait jószágaik visszafoglalására felhatalmazza, kijelenti, hogy nem tartja megengedhetőnek, miszerint az alattvalók önhatalmúlag erőszakos eszközöket alkalmazzanak jogaik érvényesítésére; annál inkább, mert ez zavarok és veszélyes bonyodalmak kútforrástává válnék, és Istentől nyert királyi hatalmának csorbításával járna. Egyébkint azon lesz, hogy mindenki törvényes úton érvényesíthesse jogos igényeit.

Hasonlag a királyi méltóságra nézve sérelmesnek tekínti azon végzést, mely a kapitányokat, a fő- és alispánokat utasítja, hogy a király bizonyos rendeleteinek ne engedelmeskedjenek. Ő rendeleteinek kibocsátásában mindíg a törvényhez és szokáshoz ragaszkodik, soha sem téveszti szem elől az igazság sugallatait és az ország szabadságát. Ha bárkinek oka van panaszra, forduljon hozzá, ő a sérelmeket készséggel fogja megszűntetni.

Nem szentesítheti azon határozatot sem, mely a királyi és a Mária királyné által bírt pénzverdék és harminczadok jövedelmeinek hovafordításáról intézkedik. A mi Mária királyné jövedelmeit illeti, őt ezektől, mivel jegybére fejében bírja, nem lehet megfosztani. Egyébkint fel fogja kérni a királynét, hogy az ország védelmére ő is hozzon áldozatot; és nem kételkedik, hogy ezt készséggel megteendi. A mi pedig a királyi jövedelmeket illeti, ő (a király) eddig is minden jövedelmeit az ország védelmére fordította; ezentúl is úgy fog cselekedni.

A bányák szükségeiről és javításáról szintén egyedűl a királyt illeti az intézkedés joga. Ez ügyben, egyetértőleg Mária királynéval, meg fogja mindazt tenni, mi szükségesnek mutatkozik.

Az előterjesztett kérelmekre nézve következőleg válaszolt.

Az egri püspökség tizedeinek és jövedelmeinek visszaszerzésén régóta fáradozik; a főnehézséget az okozta, hogy a vár és a püspökség javai Perényi Péter kezeiben vannak; mi-

helyt azokat visszaszerzi, gondja lesz a püspökség betöltésére, es arra is, hogy a tizedjövedelmek a vár fentartására fordíttassanak.

Perényi szabadonbocsátására vonatkozólag maga idején tekintettel lesz a rendek közbenjárására.

A likawai vár visszabocsátása ügyében, a török ellen tervezett hadjárat befejezése után, rendelkezni fog.

Végre bizalomra, kitartásra és buzgalomra inti a rendeket; egyúttal biztosítja őket, hogy a császárral, ki a közelebbi napokban érkezik Wormsba, késedelem nélkűl fogja megtenni a szükséges intézkedéseket, hogy a birodalmi rendekkel és a többi keresztény hatalmakkal együtt Magyarország felszabadítására a hadjáratot mielőbb meg lehessen indítani. [1])

Azonban ezen igéretek nem mentek teljesedésbe.

A wormsi birodalmi gyűlés a vallásfelekezetek elkeseredett küzdelmeinek színhelyévé lőn, s azoknak zajában a magyar nemzet segély-kiáltása hatás nélkűl hangzott el.

V. Károly császár, a vallási háború előestéjén, szintén nem volt hajlandó hadait Magyarországba vezetni.

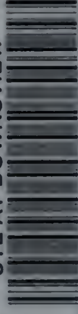
A hadjárat elmaradt. A császár és Ferdinánd király követei Szulejmánnal más fél évi fegyverszünetet kötöttek.

---

[1]) Kiadva a törvények gyűjteményében. Eredetije a budai m. kamarai levéltárban.

TARTALOM.

I–II

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 10 10 05 018 2